
محوى، محمد. ۱۸۳۷ - ۱۹۰۹.

دیوانی مه‌حوى/مه‌لا موحه‌مه‌دی کورى مه‌لا عوئمان بالخی. لیکدانه‌وه و لیکولنه‌وه‌ی
مه‌لا عبدالکریمی مدرس. محمدی مه‌لا که‌ریم. - سئندج انتشارات کردستان، ۱۳۸۱.
سى و دو. ۵۹۷ ص.

ISBN: 964 - 7638 - 18 - 3 ۸۰۰۰۰ ریال

فهرست‌نویسی بر اساس اطلاعات فی‌ا.

کردی.

چاپ سوم.

۱. شعر کردی - - عراق - - قرن ۱۹. الف. مدرس، عبدالکریم، ۱۲۸۳ - ، شارح. ب. ملا

کریم، محمد، شارح. ج. عنوان.

۸۵۹/۲۱ PIR ۳۲۵۶ / ۷۴۳ م

۳۶۹ د

۱۳۷۹

۱۳۷۹

۱۲۹۸۷ - ۷۹ م

کتابخانه ملی ایران

دیوانی مەھوی

«مە لا موحە مەھدی کۆری مە لا عوسمانی باڵخی»

لیکدانهوه و لیکۆلینهوهی:

مە لا عەبدولکەریمی مودەرپرێس و موحە مەھدی مە لا کەریم

انتشارت کردستان

سنه - ۱۳۸۷

ئەم نووسغە لە سەر ئیزنی بەڕێز «مەسەدە مەلا کەزیم» لە چاپ دراوه
و مافی لە چاپدانەوی ئەم نووسغە بەڕێزراوه بۆ بلۆکێرێوەی کوردستان

انتشارات کوردستان

Kurdistan Publishing House

سنه - پاساژی عێززهتی - تەلهفون - ۲۲۶ ۵۳۸۲

دیوانی مەحوی

✓ دیوانی مەحوی	✓ ناوی کتێب (نام کتاب):
✓ مەلا عەبدولکەریمی مودەرریس	✓ نیکۆ لێنەوه و لیکدانەوهی (شرح و تحقیق):
✓ پینجەم (پنجیم): ۱۳۸۷	✓ کەرەتی چاپ (نوبت چاپ):
✓ ۵۰۰۰ دانە (جلد)	✓ ژمارە ی چاپ کراو (تیواژ):
✓ ۶۴۸ صفحە ی وزیری	✓ ژمارە ی لاپەرەو قەوژە (تعداد صفحه و قطع):
✓ بلۆکێرێوەی کوردستان (انتشارات کوردستان)	✓ بلۆکێرێوە (ناشر):

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۹۸۰-۰۱۹-۶

ISBN: 978 -964 - 980 - 019 - 6

نرخ: ۸۰۰۰

تمنه ۸۰۰۰

مه حوی پيشهنگی هۆنه رانی خوداناس

وهك ئاشكرايه ده ورانی زێڕینی شیعر و ئەدەبی کوردی - که ده گه پێته وه بۆیهك دوو سه ده له مه وه بهر، چ له کوردستانی رۆژه لاتدا له زه مانى ئه رده لانییه کان و چ له کوردستانی باشووردا له زه مانى حکوومه تی به به کان و چه ند ده هه دواى ئه وان - ته مه نیکى زۆر کورتى بووه، به لام کاریگه ریه کی ئه وتۆى بووه که ئه مپۆ به راشکاوی ئه توانین بڵێن ئه ده بیاتی کوردی ده وله مند کردووه. گه و ره ئه دیبانیکی وهك نالی و سالم و کوردی و وه فایى و مه ستووره و مه هجووری و مه وه لوی و حاجی قادر و... په لکه زێڕینه به کن له ئاسمانی ئەدەبی کوردەواری و خالی بادانه وهن له میژووی ئەدەبی کورددا.

به تایبەت ئەم بیره رووناك زه میره ی و ته پر ته ئسیره ی زاخاو دیتووه له کووره ی هه لگيرساو به ده مه ی سۆزى ته ريقه ته، ئەم شاره زا له شاپێگه ی شه ريعه ته، ئەم رێ بردووه له بازاړى حه قيقه ته، ئەم سه رمه سه ته جام به ده سه ی هۆشيارى رۆزى ئه له سه ته، ئەم په روا نه بێ په روا له سووتانه ی شه يدای عيرفان و زانسته، ئەم مۆمه هه لگيرساوه ی ئه نجومه نى شیعر و هه لبه سه ته، که سه ودا گه رێکه له بازاړى ئه ويندا بێ پوول و پا ره به دایکی پر سۆز و سه رێکی سه ودا زه ده وه بۆ یوسفى عه شق کپياره، که دياره له م بازاړه دا پا ره دراوى چرووکه و ده روونى بوريان و دلى پا ره پا ره به هاداره، بۆيه ش به ريزيان (مه لا موحه ممه دى مه لا عوسمانى بالخي نازناو به «مه حوى») به و سۆز و گودازه راسته وه که هه يان بوو توانيان ئەم که ليته (نزا و گازه ی خوداناسانه) له ئه ده بیاتی کوردیدا پر بکه نه وه و ئەم منه ته بنێنه سه ر شانى چینی دوايى. خودا پاداشى به خيّر هه م به مامۆستا وه هه م به را فه که رانى ئەم ديوانه واته: جه نابی مامۆستا مه لا عه بدولکه ريمى موده رپرس و رۆله ی شياوى کاک موحه ممه د بداته وه.

ئەم نوسخه يه

له م نوسخه يه دا گۆر انکار يه ك ئه يينر ئى كه هۆى جيا بوونه وه يه تى له باقى نوسخه كانى تر كه

بريتين له:

١. پیت چینی نوئی و گۆپینی رینوسه که ی به رینوسه نوئی، بهم رهنگه تهواوی وشه
عه ره بییه کانی به شیوهی کوردی نووسراون، به لام بۆ ئه وهی خوینهران نه که ونه هه له وه له
بهراوێزدا ئه سلێ وشه عه ره بییه که مان به رینوسه عه ره بی له ناو دوو که وانه دا (»») دووباره
نووسیه ته وه.

٢. گۆپینی ئه و وشانه که «ی» به کیان پێ زیاد کرابو بۆ راست کردنه وهی کیشی به یته که،
به لام ئیمه له و باوه ره داین که ئه بی ئه و کشاندنه زه و قی خوینهر دروستی بکات و نابێ
بنووسرێت؛ چونکه «وا» ی بادانه وه (عه تف) یا واوی په یوه ندی (ره بت) کاتی به دواي
وشه یه که دا هات که دوایتی «یاء» بوو خۆی بۆ خۆی به شیوهی «یو» ئه خوینرته وه.

٣. گواسته وهی شیعی پیتی «ث» و «ذ» و «ظ» و «ط» بۆ پیتی «س» و «ز» «ت».
٤. ئه و هه لانه ی که له پاشبه ندی چاپه پیشووه که دا راست کرابو ونه وه، ئیمه راسته کانیمان
خسته جێ و له جی خۆیاندا داماننان.

٥. له هه ر شوێنێکدا ئه گه ر وشه یه ک یا رسته یه ک به پتووست زانرايێت زیاد بکری، له
بهراوێزدا یا له ناو دوو که وانه ی گۆشه دار ([I]) دا نووسراوه. وه به هه یج کلۆجی ته نانه ت
پیتکیش که م نه کراوه ته وه.

له کۆتاییدا سپاس و پێزانی خۆمان سه باره ت به و براده رانه ده رته برین که له راست کردنه وه
و هه له گیری ئه م به ره مه ره و ئێکی به رچاویان بووه:

١. کاک عه تائو لّای حه واری نه سه ب، که له رینوینیه کانی که لکی زۆرمان وه رگرت.

٢. کاک مه لا ره فیقی رۆسته می.

٣. کاک مه لا مه سه وودی ئه حمه دی.

٤. کاک سیروان ره حمانی (سه لاس و باوه جانی).

٥. کاک مه لا سه لمانی فه ره جیان.

٦. کاک عه بدولحه میدی شیری (مه ریوانی).

له هه موو خوینهرانی به رێز داوا ئه که ین ئه گه ر هه له یه کیان به رچاو که وت ئاگادارمان
بکه نه وه تا له چاپه کانی تر دا بتوانین نوسخه یه کی پاکتر بخه ینه به رده ستیان.

بلاو کردنه وه ی کوردستان

به کورتی میژووی ژیاڤی «مه حوی»

«مه حوی» ناوی مه لا موحه ممه د و کورپی مه لا عوسمانی بالخیه له نهوهی پیر و زانای ناودار «شیخ رهش». باپیریشی، وهك باوکی، ناوی مه لا عوسمان بووه و وهك شیخ ماری نۆدی له گه ل دروست کردنی سلیمانی هاتوو ته شاری نۆیه. «بالخ» یش دییکه له ناوچهی «ماوه» له شارستانی سلیمانی. میژوونوسی کورد موحه ممه د ئه مین زه کی به گ ده لئ: له سالی ۱۲۵۲ ی-ك (۱۸۳۶-۱۸۳۷ ی-ز) دا له دایك بووه. مامۆستا «عه لئه دین سه جادی» یش ده لئ: له ۱۸۳۰ (۱۲۴۶ ی-ك) دا له دایك بووه. کاکه ی فه للاحیش ده لئ: له ۱۲۴۷ ی-ك (۱۸۳۱-۱۸۳۲ ی-ز) دا له دایك بووه. باوکی خه لیفه ی شیخ عوسمان سیراجه دینی ته ویله بووه. حه وت سالان بووه خراوه ته بهر خویندن و ماوه یه ك لای باوکی خویندوو یه تی. بۆ خویندن چوووه ته سنه و سابلاغیش و لای مه لا «عه بدوللا» ی پیره باب خویندوو یه تی. پاشان گه راوه ته وه بۆ سلیمانی و لای مه لا ناوداره کانی ئه و ناوچه یه خویندوو یه. ئه و جا چوووه بۆ به غدا و بووه به فه قیتی زانای به ناوبانگی کورد، موفتی زه هاوی و ئیجازه ی مه لایه تی لای ئه و وه رگرتوووه. دیسان مامۆستا عه لئه ددین سه جادی ده لئ: پاش ئیجازه وه رگرتنی له (۱۸۵۹ ی-ز) دا بووه به مه لای مزگه وتی ئیمامی ئه عزم له به غدا، به لام له ۱۸۶۲ دا به غدا ی به جی هیشتوووه و گه راوه ته وه بۆ سلیمانی و بووه به ئه ندامی دادگا. له ۱۸۶۸ دا به هۆی مردنی باوکیه وه ده ستی له کاری میری کیشاوه ته وه و بووه ته وه به مه لا و ده ستی کردوووه به ده رس و تنه وه به فه قیان.

مه لا حه سه نی کورپی مه لا عه لی قزلبجی و مه لا مه حموودی مه زناوه یی و مه لا سه عید ئه فه ندی، نایب ئوغللی که رکوک و مه لا عه زیزی موفتی سلیمانی له به ناوبانگترینی

فه قیکانی بوون. هه ره به ریکهکی باوکیا ریکای ته ریکه تی گرتووه ته بهر و بووه به خه لیفه ی شیخ «به هانه دین» ی کوری شیخ عوسمانی ته ویله.

وهك ماموستا شیخ موحه ممه دی خالیش له «موفتی زه هاوی» یه کهیدا نووسیویه: مه حوی له سالی ۱۲۹۱ ی. ک (۱۸۷۴-۱۸۷۵ ی. ز) دا له گهل چهند مه لایهك له سلیمانییه وه نه فی کراوه بو به غدا. ناوبراو هیچی تری له باره ی ئهم نه فی کردنه و هویه که ی و چۆنیه تی گه رانه وه ی مه حویه وه له وه وپاش بو سلیمانی، نه نووسیوه.

مه حوی، له ۱۸۸۳ دا - به پیتی قسه ی ماموستای سه ججادی - چووه بو حه ج و له ویوه چووه بو ئهسته موول و له ریکای پیاو ماقوولانی کورده وه له ئهسته موول چاوی به سولتان «عه بدولحه مید» ی عوسمانی که وتووه. سولتان ریزیککی زوری لی گرتووه و فرمانی داوه خانه قایه کیان له سلیمانی بو کردووه ته وه که ئه وه ته ئیستا به «خانه قای مه حوی» به ناوبانگه. مه عاشیکیشی به ناوی خزمهت کردنی هه ژارانه وه بو بریوه ته وه. که گه راوه ته وه بو سلیمانی تا مردنی له سه ره تای شه شه لانی ۱۳۲۴ (تشرینی یه که می ۱۹۰۶ دا)^(۱) هه ره خه ریککی ده رس و تنه وه به فه قی و بلاو کردنه وه ی ئابین و خزمهت

(۱) هه موو ئه وانه ی میژوویه کی تریان بو کۆچی دواپی «مه حوی» نووسیوه، به هه له دا چوون. «بیخود» ی شاعیر سالی کۆچی دواپی مه حوی له م به یته دا دیاری کردووه:

چو بشنید «بیخود» وفات سلف بتأریخ گفتا: «عمر شد خلف»

واته: که «بیخود» هه والی کۆچی دواپی پیشینی [مه به ست له «مه حوی» یه] بیست، بو میژوو وتی: «عمر شد خلف» واته عومه ر بوو جی نشین. ئهم رسته ی «عمر شد خلف» ه به حیسابی حورووفی ئه بجه ده کاته ۱۳۲۴ [بروانه وه: «دیوانی بیخود»، کو کردنه وه و ریک خستن و له سه ر نووسینی موحه ممه دی مه لاکه ریم، به غدا، ۱۹۷۰]. ئهم عومه ره که بیخود له م به یته دا باسی ده کا شیخ عومه ری کوری مه حوی و باوکی شیخ موحه ممه دی مه حویه.

سه رچاوه کانی ئهم کورته میژووه ی ژبانی مه حوی:

۱- پیشه کی دیوانی مه حوی، نووسینی باپیر ئاغازاده عه لی که مال، سلیمانی، ۱۹۲۲.

۲- موحه ممه د ئه مین زه کی، «خلاصة تاریخ الكرد و کردستان»، ته رجه مه ی موحه ممه د

عه لی عه ونی، «قاهره»، ۱۹۳۶.

کردنی موسولمانان و بلاو کردنه‌وه‌ی گیانی سۆفیه‌تی بووه. له‌یه‌کێ له‌ ژووره‌کانی
خانه‌قاکه‌ی خۆیدا به‌ خاک سپێراوه.

ئهم دیوانه...

* ئهو سه‌رچاوانه‌ی ئهم دیوانه‌یان له‌ سه‌ره‌تادا له‌ روو نووسراوه‌ته‌وه، نوسخه
ده‌سخه‌ته‌کانی شیخ مه‌لا عومه‌ری مه‌حوی کوپری شاعیر و هه‌ندێ نوسخه‌ی
ده‌سنووس و به‌یازی تری کتیب‌خانه‌ی بنه‌ماله‌که‌یانن، که‌ چه‌ند پارچه‌یه‌کی خه‌تی
مه‌حوی خۆیشیان تیا به‌.

* له‌ پێشاندنا شیخ موحه‌مه‌دی مه‌حوی به‌ به‌راورد پێ کردنی نوسخه‌ چاپه‌که‌ی
١٩٢٢- که‌ پره‌ له‌ هه‌له‌- و ئهو ده‌سنووس و به‌یازانه‌ نوسخه‌یه‌کی دیوانه‌که‌ی
نووسیوه‌ته‌وه.

* پاشان له‌ سالانی ١٩٦٠- ١٩٦١ دا پێکه‌وه‌ له‌ گه‌ل مامۆستایان گۆران و کاکه‌ی
فه‌للاحدان و نوسخه‌یان راست کردووه‌ته‌وه و هه‌یناویانه‌ته‌ سه‌ر رێنووسی نوێ
کوردی.

٣- موحه‌مه‌د ئه‌مین زه‌کی، «مشاهیر الكرد و کردستان فی الدُّور الاسلامی»، ترجمه
کریمته، «بغداد»، ١٩٤٥.

٤- شیخ موحه‌مه‌دی خاڵ، موفتی زه‌هاوی، «به‌غدا»، ١٩٥٣.

٥- «عه‌لانه‌دین سه‌جادی، میژووی ئه‌ده‌بی کوردی، چاپی دووهم، «به‌غدا»، ١٩٧١.

٦- هه‌ندێ ورده‌ ده‌ستنووسی شیخ موحه‌مه‌دی مه‌حوی.

٧- کاکه‌ی فه‌للاح، «نبذة موجزة عن حياة الشاعر الكردي المعروف والعالم الديني الكبير
الملقب بـ«محوي»»، مجلة المثقف الجديد (پۆشنیری نوێ)، العدد ٢٢، حیزران، ١٩٧٤.

٨- سۆران مه‌حوی، ناوه‌نده‌ ئه‌ده‌بییه‌کی ئالوز و ژبانی ئه‌ده‌بیمان، رۆژنامه‌ی عێراق
«پاشبه‌نده‌ کوردیه‌که‌ی رۆژنامه‌ی [العراق]»، ژماره‌ ٢، ١٩٧٧/٤/٢١.

✽ له سالی ١٩٦٢ دا ئەو نوسخه راست کراوه یه دراوه به باوکم و ئەویش له سه ری نووسیوه و مه عنای شیعره کانی لێک داوه ته وه.

✽ له ١٩٦٣ دا من به سه ر نووسینه که ی باوکم دا هاتمه وه و دامرشته وه و لێم زیاد کرد و پاکنووسم کرده وه.

✽ له پاش ١٩٦٤ شیخ موحه ممه دی مه حوی هه ندی پارچه شیعره ی تری مه حوی ده ست گیر بوو، نوسخه یه کی پاکنووسی نویی دیوانه که ی له سه ر بناغه ی نوسخه لێکۆلراوه که ی خو ی و گۆزان و کاکه ی فه للاح نووسیوه.

✽ له سالی ١٩٧٥ دا کاکه ی فه للاح به وردی چاوی به و نوسخه یه دا گیرایه وه که باوکم له سه ری نووسیوو و من به سه ریدا هاتبوومه وه و دامرشته وه.

✽ کاکه ی فه للاح کو مه له سه رنجیکی به جیی له لێکدانه وه که ی باوکم و پیاچوونه وه که ی من پیشان دا و به نووسراوه یی بۆی نار دین.

✽ له سه ره تای ١٩٧٧ دا به ره له ده ست کردن به چاپ، من و مامۆستا شیخ موحه ممه دی مه حوی و کاکه ی فه للاح دانیشتیکی درێژمان له سلیمانی کرد و له سه رنجه کانی کاکه ی فه للاح و کو مه لی سه رنج و پیشیاری مامۆستا شیخ موحه ممه د کۆلینه وه و هه موو شتی کمان له باره یانه وه بریه وه و بریاری پیویستمان له باره ی چونی ه تی له چاپدانی دیوانه که وه دا و شیخ موحه ممه د نوسخه ده سنووسه تازه که ی خو ی و هه موو نوسخه ده سنووسه کۆنه کانی خسته به رده ستی من.

✽ له سه ره تای مانگی مارتی ١٩٧٧ وه له سه ر بناغه ی لێکدانه وه پیشووه که ی باوکم که خویشم پیاچوو بوومه وه دهستم کرد به ئاماده کردنی لێکدانه وه و لێکۆلینه وه یه کی نوی، له گه ل رچاو گرتنی سه رنجه کانی کاکه ی فه للاحیشدا و شیعره کانیشم له گه ل ده سنووسه کان به راورد کرده وه و جیاوازیه کانیا منم له په راویزدا نووسیوه. ئەنجا به ره به ره بابه ته ئاماده کراوه کانم خسته ژیر چاپ.

✽ له کاتی ده ست کردن به چاپدا نوسخه ی تاییه تی مامۆستا مه لا ئەسه ده ی مه حویشیان دایه لام که نوسخه یه کی چاپ بوو و له هه ندی شویندا ئیشاره تی ئایه تیک

یا چه‌دیسێکی روون کردبووه‌وه، یا مه‌عنای وشه‌یه‌ک یا رسته‌یه‌کی لێک دابوووه‌وه. مینیش هه‌رکام له‌و ئیشاره‌ت و مه‌عنا لێدانه‌وانه‌ی مامۆستا مه‌لا ئه‌سه‌دم، که‌ خۆمان پێشان بۆی نه‌چوو‌بووین، وه‌رگرت و خسته‌مه‌ چوار چیوه‌ی لێک دانه‌وه‌کانی خۆمانه‌وه‌.

* له‌ بنه‌ماله‌ی مه‌حوی، سه‌ره‌رای مامۆستا شیخ موحه‌ممه‌دی مه‌حوی، کاک سو‌ران مه‌حویش، بۆ ئه‌وه‌ی کاره‌که‌مان پوخت‌تر و جوانتر بێ پهی‌تا پهی‌تا له‌ ماوه‌ی له‌ چاپ دانه‌دا، به‌ پێش‌نیار و سه‌رنجی به‌جی، یارمه‌تی داوین و به‌ سه‌ری کردووینه‌ته‌وه‌.

* بو‌لێکدانه‌وه‌ی ئه‌و ناو و وشه‌ فارسی و عه‌ره‌بیانه‌ی له‌م دیوانه‌دا هه‌ن ته‌ماشای کتیی «کشف الظنون» و فه‌ره‌نگی «عمید» و «برهان قاطع»ی فارسی و «المنجد»ی عه‌ره‌بی کراوه‌.

* به‌ره‌می ره‌نجی تێک‌پرای ئه‌م چه‌ند ساله‌ی ئه‌م چه‌ند که‌سه، ئه‌م کتیه‌یه‌ که‌وا ئێستا ده‌یخه‌ینه‌ به‌رده‌ستی خوێنده‌وارانی کورد، ئاوا ته‌خوازی ئه‌وه‌ین به‌ دلایان بێ و په‌سه‌ندی بکه‌ن و هه‌ر که‌م و کورتی و ناته‌واوییه‌کیان دی ئاگادارمان بکه‌نه‌وه‌.

موحه‌ممه‌دی مه‌لا که‌ریم

پیشه کی

زۆر له وانهی خه‌ریکی توژینه‌وه و لیکۆلینه‌وه‌ی به‌ره‌مه‌ی ئه‌ده‌بی و هونه‌ری ده‌بن، داب و ره‌وشتیان وایه ئه‌گه‌ر له ریڭای سه‌رچاوه‌ی میژووییه‌وه شاره‌زای جو‌ری بیر کردنه‌وه و لیکدانه‌وه و سه‌رنجی کۆمه‌لایه‌تی و باری ده‌روونی ئه‌دییک یا هونه‌رمه‌ندیک نه‌بن، په‌نا به‌رنه‌ به‌ر به‌ره‌مه‌ ئه‌ده‌بی و هونه‌رییه‌کانی و له ریڭای شی کردنه‌وه و لێ ورد بوونه‌وه‌ی ئه‌و به‌ره‌مه‌مانه‌وه له که‌سایه‌تی و ته‌رزی بیر کردنه‌وه و باوه‌ری کۆمه‌لایه‌تی و ژان و ئازار و ئاواته‌کانی گیانی ئه‌و که‌سه‌ بگه‌ن. ئه‌م کاره ئه‌گه‌ر له گه‌ل لیکۆلینه‌وه‌ی میژووی کۆمه‌لایه‌تی و بیر و باوه‌ره‌ به‌ گژی یه‌ کدا چووه‌کانی کۆمه‌لی سه‌رده‌می ژیا‌نی ئه‌و ئه‌دییه‌ یا ئه‌و هونه‌رمه‌نده‌ و به‌ گوێره‌ی رێ و شوین و پیره‌ویکی زانستیانه‌ی وایش بێ که‌ خه‌باتی کۆمه‌لایه‌تی بکا به‌ سه‌رچاوه‌ی بیر کۆمه‌له‌ و ماکی ره‌نگ رشتنی، ئه‌وه‌ بێ گومان به‌ پیتی توانا و لێ هاتوویی ئه‌و که‌سه‌ی ده‌ست ده‌داته توژینه‌وه و لیکۆلینه‌وه‌ی به‌ره‌مه‌ ئه‌ده‌بییه‌ یا هونه‌رییه‌که‌، سوودمه‌ند و به‌که‌لک ده‌بی و لێ ده‌وه‌شیه‌وه له دیاری کردنی خاسیه‌ته‌کانی ئه‌و ئه‌دییه‌، یا ئه‌و هونه‌رمه‌نده‌ ده‌ستی خوینده‌واران بگری و په‌نجه‌یان بخاته سه‌ر راستی.

به‌لام وه‌نه‌بی ئه‌م کاره‌، هه‌ر به‌م چه‌شنه‌ که‌ ئیمه‌ خستمانه‌ روو، ئاسان و بێ گری و ته‌گه‌ره‌ بێ. تی گه‌یشتیکی ورد و توژینه‌وه و لیکۆلینه‌وه‌یه‌کی راستی به‌ره‌مه‌که‌، شاره‌زایی له باری کۆمه‌لایه‌تی و زۆران‌بازی بیر سه‌رده‌می خاوه‌ن به‌ره‌مه‌ توژراوه و لیکۆلراوه‌که‌، زانی‌نی زانستی خه‌باتی کۆمه‌لایه‌تی و قانونه‌هه‌لسوو‌رینه‌کانی، ئه‌مانه‌ هیچ کامیان شتی‌ک نین هه‌روا به‌ ئاسانی ده‌سگیر بین تا هه‌رکه‌سی‌ک بیه‌وی ده‌ستی‌ان بداتی. بۆیه‌ منیش که‌ ده‌مه‌وی له‌م پیشه‌کییه‌دا به‌ یارمه‌تی به‌ره‌مه‌ی مه‌حوی خۆیه‌وه

که‌مێک له‌ خۆی بکۆلمه‌وه، به‌ ترسیکی زۆره‌وه‌ پێ هه‌لدینه‌وه‌ و به‌ ته‌مای له‌وه‌ زیاتر نیم که‌ توانییتم نیشانه‌یه‌ک له‌م مه‌یدانه‌دا دانیم؛ ئه‌وه‌نده‌ی له‌باره‌دا بێ ده‌سه‌ چیله‌یه‌ک بدا به‌ ده‌ستی توێژه‌ره‌وه‌ و لیکۆله‌ره‌وه‌ی دوا روژه‌وه‌، تا له‌ تاریکایی ریگای کاریدا به‌رپێی خۆی پێ روون بکاته‌وه‌.

له‌ داوینیی ئه‌م کتێبه‌وه‌ به‌شی زۆری ئه‌و بابه‌تانه‌م نووسیه‌وه‌ ته‌وه‌ که‌ له‌باره‌ی مه‌حویه‌وه‌ نووسراون. بابه‌ته‌کانی که‌ش تیکرا له‌ چوار چیه‌ی ئه‌م بابه‌تانه‌ ده‌رناچن و شتیکی زیاتریان تیا نه‌یه. نووسینه‌وه‌ی ئه‌و بابه‌تانه‌ یارمه‌تی خوینده‌وار ده‌دا که‌وا بزانی تیکرا ئه‌و روشنبیره‌ کوردانه‌ی که‌ به‌ بابه‌تی ئه‌ده‌به‌وه‌ خه‌ریکن، به‌ چ چاوی ده‌روانه‌ مه‌حووی و چۆنی هه‌لده‌سه‌نگینن. من خۆم له‌ گه‌ل گه‌لی سه‌ری بیر و راکانی مامۆستایان «علاءالدین» سه‌ججادی و کاکه‌ی فه‌لاح نیم. به‌لام ئه‌وه‌ به‌ هیچ جوړی و ناگه‌یه‌نی قه‌دری ته‌واوی نووسینی ئه‌و دوو مامۆستایه‌ و هه‌روا مامۆستاکانی تریش له‌باره‌ی مه‌حویه‌وه‌ نازانم. به‌ پێچه‌وانه‌وه‌ ئه‌و نووسینه‌ ده‌ستی خوینده‌وار ده‌خه‌نه‌ سه‌رگه‌لی له‌ خاسیه‌ته‌کانی شیعری مه‌حووی و له‌ جوړی بیر کردنه‌وه‌ی خۆی. بۆیه‌ لام وایه‌ ئه‌مانه‌ گه‌لی سه‌ری ئه‌و ئه‌رکه‌یان ئاسان کردوه‌ که‌ من ده‌مه‌وی بیخه‌مه‌ سه‌رشانم و لێره‌دا ده‌مه‌وی زیاتر بایه‌خ به‌ لایه‌نی وای بیر مه‌حووی بده‌م که‌ ئه‌وان لێی نه‌دوا بن، یا بایه‌خی پێوستی خۆیان نه‌دابیتی.

مه‌حووی به‌ره‌مه‌ی سه‌رده‌مێکه‌ که‌ له‌باره‌ی سیاسی و کۆمه‌لایه‌تییه‌وه‌ بۆی پروانی ده‌بینی میر نشینی بابان له‌ناو چوو بوو. ئه‌و چه‌که‌ره‌ی که‌ سایه‌تی سیاسی کورده‌ که‌ چاوه‌روانی ئه‌وه‌ی لێ ده‌کرا له‌ ناوچه‌ی باباندا سه‌وز بێ و پێ بگا و شتیکی نوێی لێ بێته‌ به‌ره‌م، پووکا‌بووه‌وه‌ و وشک بوو بوو؛ تا پاشان تووکی لێ به‌جێ بمینی سه‌ر له‌نوێ له‌ زه‌مینه‌ی نیشتماندا شێ هه‌لمژێ و به‌ شیوه‌یه‌کی تر سه‌وز بێته‌وه‌ و شتیکی تازه‌ی به‌رگه‌ گرتووتری لێ بێته‌ به‌ر.

هاتنی عوسمانیه‌کان بۆ ناوچه‌که‌ و ئه‌و گۆرانه‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌ی به‌سه‌ر سلیمانیاندا هینابوو، باریکی نوێی بیر و ژیا‌نی هینابوو ئاراهه‌. له‌ ئه‌نجامی ئه‌وه‌وه‌ ده‌زگای نوێی

میری، په یوه ند له گه ل ژیا نی نو، کولتووری نو، خوینده واری نو، بازرگانی نو، باری نو، چینه یه تی، تا راده یه کی به رچا و که و تو و په یدا بو و بو. ئەو هه رایه ی که تازه بو و نه وه ی ته ر یقه تی نه قشبه ندی له کوردستانی خوار و ودا نایه وه و به ر به ره کانی و کیشی توند و تیژی نیوان نه قشبه ندی و قادری و ده سه لاتی زوری ته ر یقه تی قادری له نا و شاری سلیمانیدا له شه خسی بنه ماله ی شیخانی به رزنجه دا که سه یید و ئەو لاده ی پیغه مبه ر بوون و به پیچه وانه ی ئەو وه ده سه لات په یدا کردنی ته ر یقه تی نه قشبه ندی به سه ر به شی له لادی کانی ناوچه ی ده ور و پشتدا له ریگای خه ل یفه کانی مه ولانا وه پاش هه لاتی مه ولانا خوی بو به غدا و شام، که مه ولانا خویشی کوری کابرایه کی نه ناسراوی جافی مکایه لی بو، هه روه ها مو توره بوونی ته ر یقه تی قادری له گه ل ده سه لاتی ده ره به گیانه و هاتنه ئارای به کار هیئانی ده سه لاتی ئایینی بو سوودی دنیایی و هه ولی زور و به تینی عوسمانیه کانیش بو سپ کردنی می شک و بیری خه لک و هه لخله تاندن و خلا فاندنیان له ریگای پشتیوانی کردنی بیری سو فییه تی و ده رویشیه وه، که له وه موو ده س گرویی کردنه ی شیخه کان و ته کیه و خانه قا بو کردنه وه و مووچه و مانگانه بو برینه وه یاندا دیاری ده دا... ئەمه هه مووی نه خشه یه کی ئەو باره کو مه لایه تیه مان پیشان ده دا که مه حوی تیا هاته دنیا وه و تیا پی گه یشت...

ته ر یقه تی نه قشبه ندی خوی له خویدا ده مار یکی تیژی بیر کردنه وه و فه لسه فه کاری تیا به، له وانه یه به شیکیشی له هینده وه هیئابی و له که له پووری سامانه فه لسه فییه ده و له مه نده که ی ئەو و لات به بی. له باره ی ریشه ی چینه یه تیشه وه ته ر یقه ته کان هه موویان و به تابه تی ته ر یقه تی نه قشبه ندی له پیتشا ریازی رهش و رووت و هه ژار و چه و سا وه کانی کو مه ل بوون. سو فییه تی خوی ده نگ ی بیزاری ده ر برینیکی سه لیه له رووی تو یژه ئا و سا و ئیتیل کارد وه کانی چینه خوین مژه کانی کو مه لگای ئیسلامدا، که هه ر به رابواردن و دنیا په رستییه وه خه ریک بوون. ئەو به ره نگار بوونهش که ناحه زان هه ر له سه ره تا وه به ره نگاری ته ر یقه تی نه قشبه ندیان پی کرد، ئەو هه نده ی تر گیانی یاخی گه ری و به ره ره کانی ئولیگار کیتی ئایینی سه رده می تیا به هیز کرد و کردی به

شەهیدیکی رینگای بیرى ئازاد و نوێکاری بەرابەر بە کۆنى جى گیر بوو... شاعیریش بە درێژایی سەدەکانى ناوەراست و چەرخى تاریکى، تەنانت زۆر جار شاعیرانى دیوێ خانى پادشا میرەکانیش، زمانى میللەتى چەوساوە و دەنگى ناپەزایی کۆمەڵ و رەخنەى توند و توونی ھۆشیارانى گەل بوون، لە زۆردارى و سیستیمی رزىو بوگەن و لە چەوساندنەو و رووتاندنەو و پى شىل کردنى راستى...

کە ئەمانەمان ھەموو زانى و زانىشمان مەحوى ھەم باوکى خەلیفەى شىخ عوسمانى تەویڵەى جى نشینی مەولانا خالیدی نەقشبەندى شارەزوورى و ھەم خۆیشى خەلیفەى شىخ «بهاءالدین»ى کورێ شىخ عوسمان بوو و ھەم لە خۆشیدا سەرەرای بەھرەى شاعیرى تەکەى خواوەنى نەفسىکى یاخى و شۆرش گیر و دەروونىکى سەرکەش بوو و لە سلیمانىشا ژیاوە، کە مەیدانى ئەو ھەموو ناکۆکى و زۆران بازىەى نێوان حەق و ناحەق و زولم و داد بوو، کە پێشان پەنجەى کمان بۆ راکێشا...

بەلێ کە ھەموو ئەمانەمان زانى و چاویکیشمان بە دیوانە کەیدا گیرا، لە جۆرى بیر و باوەرو بارى دەروونى دەگەین و ھەرچەندیش یەکە یەکەى «بۆنە»کانى وتنى شیعەرەکانیمان بۆ روون نەبوو تەو، تێکرا دەزانین دەلێ چى و لە چى دەدوێ...

دیوانى مەحوى پرە لە پلار لە ناحەز و نەیار. ^(۱) ناحەز و نەیارى مەحویش ھیچیان

(۱) دیوانەکەى مەحوى پرە لە بەلگە بۆ ئەم قسەىمان. بۆ نمونە:

بۆ دوکانى موشتەرى گر حەول ئەدا، کالافروش

دینى وا دینیتە قیمەت خواجە ئەعزایی بکا

[بەیتى چوارەم، پارچەى شەشەم، پیتی «ئەلف»]

یاخود:

ریشیکى پان و تووکى بنا گوێ، درێژو لوول سۆفى لە دینى لادە بە دیمەن لە جوو دەکا

[بەیتى سێھەم، پارچەى نۆھەم]

﴿

یاخود:

به پیچی خوارو خێچ ئیما ده کا پیری ته ریهت: بی
 حه قیهت پیره زاهید پیره، گوم کردوو ته ریق ئه ماما
 [به یتی چواره م، پارچه ی یازده هم]

**

یاخود:

واعیز، له من بلی به نه زهر ته عنه به س بدا دینی بتانه دینی من، ئه و مه زه به بی زه هه ب
 [به یتی پینجه م، پارچه ی سیه م، پیتی «بی»]

**

یاخود:

واعیزم پرسى: یه کى شوخانه جوابی دامه وه:
 وه عزی چی؟! سهر لنگه ده ستارپی کپه ی ده ستارپی هات
 شیخ و تورپه ی میزه ر و نه قل و نو قوولی هیچ و پووج
 من به تورپه ی یار نه سیرم ئه و به کوئی تورپه هات
 [به یتی حه وته م و هه شته م، پارچه ی یه که م، پیتی «تی»]

**

یاخود:

فه زیله ی نه سل و فه سل ئینسانی پی نابی به ساحیب فه زل
 که تو کو سه ی، به تو چی مامه ریشی باب و بایرت!
 [به یتی شه شه م، پارچه ی چواره م]

**

یاخود:

به داوه وه عزی و، خو شی به تاوه «یا حافظ»! له هه لقولانه که لیکى ده م و لچی «واعیظ»
 [به یتی یه که م، پارچه ی یه که م، پیتی «ظی»]

**

﴾

﴿

یاخود:

«شه‌طی ئاوی که زاهید بۆ «وضو» یه‌ك کردووه زایع

فه‌قیره، هه‌ر به‌ بایه‌ك ئه‌و هه‌موو ره‌نجه‌ی بووه‌ زایع

[به‌یتی یه‌که‌م، پارچه‌ی یه‌که‌م، پیتی «عه‌ین»]

**

یاخود:

لا له‌غاوه‌ی واعیز ئه‌مپۆ مه‌وج ئه‌دا، ده‌م پڕ له‌که‌ف

ریشی قیرووسیا، کتییی وه‌عه‌زه‌که‌ی بوو به‌رته‌ره‌ف

[به‌یتی یه‌که‌م، پارچه‌ی یه‌که‌م، پیتی «فی»]

**

یاخود:

ده‌خاته‌ فکری ته‌هلی مه‌عرفه‌ت شیوه‌ی جه‌جال «الحق»

ده‌بینی به‌عه‌زه‌ ئه‌شخاسی به‌ دوو یا خه‌رگه‌له‌ی مه‌خلوق

[به‌یتی سی‌هه‌م، پارچه‌ی دوو هه‌م، پیتی «قاف»]

**

یاخود:

که‌ شیخ واعیز و سو‌فی به‌ جه‌ننه‌ت به‌ن گه‌دوگیپال

ده‌بی ئه‌مسالی ئیمه‌ بۆ جه‌هه‌ننه‌م به‌ن، س‌پرو سیپال

[به‌یتی یه‌که‌م، پارچه‌ی یه‌که‌م، پیتی «لام»]

**

یاخود:

خه‌لق ئه‌وا مه‌جبووری دوو خو‌خستنی خه‌لقن به‌ جان

من به‌ دل مه‌نفورمه‌، روتبه‌ی جه‌جالم بۆ چیه‌!

[به‌یتی شه‌هه‌م، پارچه‌ی چوارده‌هه‌م، پیتی «هی»]

**

﴾

﴿

یاخود:

قسه گهر عیقدی گه وهه ر بێ، غه ره ز ده یکا به خه ر موهره
 چ ته ئسیری له وه عزتدایه؟ واعیز، وا پر ئه غرازی
 [بهیتی شه شهه، پارچه ی شه شهه، پیتی «ی»]

**

یاخود:

به غه ییه ت کردنی ئه م بێ نه وایه تووشی خه جله ت دی
 بلێ واعیز به س ئه م میرووله بخوا، وازی لی بیئنی
 [بهیتی پینجهه، پارچه ی نۆههه]

**

یاخود:

به تاقه فه خری کیسرا، هه ر خه وه پنه ق فه خری نوعمانه
 ده نی هیممه ت وه هایه هه ر له گه ل کوجک و که له ک ده دوی
 [بهیتی شه شهه، پارچه ی ده ههه]

**

یاخود:

شیخی هه مه وه ندیککی ده دا په ند و نه سیحه ت
 ئه و قور به سه ره ی دابووه به ر فه حش و فه زیحه ت
 خوش هاته جواب و وتی: تو حه قته، فه قه ت من
 قوتناعی ته ر یقم، نه کو قوتناعی ته ر یقه ت
 [چوار خشته کی ژماره ۱۱]

**

یاخود:

چرو ئه و فیرعه ونه حیزه بۆ جه هه تنه م قور به سه ر هاما
 ده بێ ئه سبابی زووتر چروونه خزمه ت ئه و بدا سامان

﴾

وا دیار نیه شتیکی شه‌خسی له‌گه‌لیان بووبی. ناحه‌ز و نه‌یاره‌کانی له‌وانه‌ بوون که بار بوون به‌سه‌ر شانی کۆمه‌له‌وه و وه‌ک زه‌روو خوینی ئەم خه‌لکه‌یان مژپوه و چه‌وساندوو یاننه‌ ته‌وه.

دیوانی مه‌حوی پره‌ له‌ تانووت دان له‌ شیخ و سو‌فی و زاهید و واعیز... که ده‌ش زانین مه‌حوی خو‌ی یه‌ کی‌ک بووه‌ له‌ به‌ره‌ی شیخ و سو‌فی و زاهید و واعیز؛ تی ده‌گه‌ین دیاره‌ مه‌به‌ستی هه‌رگیز تانووت دان نه‌بووه‌ له‌ شیخه‌تی و سو‌فیه‌تی و زوهد و وه‌عز کردن؛ به‌لکوو به‌پێی داب‌ونه‌ریتی شاعیره‌ کلاسیکه‌ یاخییه‌کان که له‌ شه‌خسی شیخه‌تی و زوهد و وه‌عزی دروژنانه‌ی شیخ و زاهید و واعیزه‌ دروژنه‌کاندا ره‌خنه‌یان له‌ ره‌به‌رانی کردار و گو‌فتار جیاوازی کۆمه‌ل گرتووه‌ و به‌دناویان کردوون. ئەمیش دی سهر و گو‌یلاکی ئەو دز و جه‌رده‌ ئایینیانه‌ی ناو کۆمه‌ل ده‌ کو‌تیه‌وه، که ده‌ش توانین هه‌ر به‌ ناو بلێین کین و له‌گه‌ل چه‌په‌لی کردار و ده‌روونی‌شاندا شیخه‌تی و سو‌فیه‌تی و ده‌رویشی و به‌ دیمه‌ن ده‌ست به‌رداری دنیا بوون و ریگای چاکه‌ پشاندا نیان کردبوو به‌ پێشه‌ی خو‌یان.

راسته‌که‌ی ئەمه‌ هه‌لیکی باش بووه‌ بۆ مه‌حوی ریک که‌وتوو، که‌وا توانیویه‌ شیوه‌ی شیعرێ ته‌قلیدی بکا به‌ چه‌کی ده‌ستی بۆ هێرش بردنه‌ سه‌ر ناحه‌زه‌کانی و هێرشه‌که‌ی بخاته‌ قالبی نه‌ریتیکی ئەده‌بییه‌وه و له‌و ریگایه‌وه مه‌یدانی ئەوه‌ له‌ ناحه‌زه‌کانی ته‌نگ بکاته‌وه که‌ بتوانن بیر له‌ تۆ له‌ لی سهندنه‌وه‌ی بکه‌نه‌وه.

له‌وانه‌ و هه‌م له‌ ئەمه‌سالی ئەوانه‌ یاره‌بی هه‌ر ئان
جه‌هه‌ننه‌م پڕ بکه‌ن، جه‌ننه‌ت ته‌هی بی بۆ موسو‌لمانان

[چوار خشته‌کی ژماره‌ ٣٠]

به لām، به داخه وه، ئه م بێزاریه ی مه حوی له و کۆمه له ئایین به په رده ی تاوان و سته م کردووه، له گه له ئه وه شدا که گه له جار به نرخینکی ئه وه نده قورس که وتوو ته سه ری له وانه بووه بیگه یه نیته لیواری خوین و مهرگ، هه رچه ند به هه ندی به لگه و نیشانه شدا ده رده که وی که وا گه یشتوویشه ته راده ی ئه وه مه حوی له ساخته چیه تی و ناپاستی کۆمه له بگا و^(١) به لکوو هه ندی جاریش بیگه یه نیته ئاستی بێزار بوونیکه خه ست له جیهان و له خه لک و^(٢) ده ربڕینی ناره زایی له باری چه وتی کۆمه له و^(٣) دزایه تی کردنی

(١) بۆ نمونه، وهك:

غیری ئه مه که سویندی درۆی بۆ بخۆن و به س قوربانی ناوی، ناوی له ناوا نه ما خودا
[به یتی شه شه م، پارچه ی یه که م، پیتی «ئه لف»]

یاخود:

ئه هلی فەزڵ ئازام ورووناکی نه شه و ئه سلا نه رۆژ بۆ نیه و نابێ، که ئه مپۆ رۆژی ناوه هلا نه رۆژ
[چوار خسته کی ژماره ٢٠]

(٢) بۆ نمونه، وهك:

عه هد و وه فایه سوخره یی به د عه هدی و جه فا هه ر ما به دادی ئه هلی وه فا دا بگا خودا
هه ر ئه و که سه که خه یری دوعای خیری دیوه لیم دائیم دوعامه شه پری له من لا بدا خودا
[به یتی سیه هم و چواره م، پارچه ی یه که م، پیتی «ئه لف»]

یاخود:

تشویش حال من تو ز تخلیط من بفهم ز اهل زمانه بس که رسد بر دلم جفا
[به یتی هه شته م، پارچه ی چواره م]

یاخود:

ته له بی ره حم و مرووه ت له دلی ئه هلی زه مان ته له بی ئاوی حه یاته له سه را بستانا
[به یتی دووه م، پارچه ی دوا زده هم]

﴿﴾

هه‌روه‌ها سه‌یری پارچه‌ی سی‌هه‌می پیتی «زی» بکه

**

یاخود:

ئه‌م‌پۆ له‌کن زه‌مانه‌ هونەر بۆته قه‌شمه‌ری شیری ژبانی بۆ چیه، مه‌یموونیه گه‌ره‌ک
فیتره‌ت بڵند و پایه‌ بڵندم نه‌دی، به‌گۆش گه‌ردوون ئه‌وه‌نده‌ دوونه‌ که هه‌ر دوونیه گه‌ره‌ک
[به‌یتی سی‌هه‌م و چواره‌م، پارچه‌ی چواره‌م]

(٣) بۆ نمروونه، وه‌ک:

قاتی پیاوه‌ له‌سه‌ر ئه‌م ئه‌رزه‌، ده‌بینی مه‌نسور به‌ سه‌ری داره‌وه، «ذاللتون» له‌ بن زیندانا
[به‌یتی سی‌هه‌م، پارچه‌ی دوازه‌هه‌م، پیتی «ئه‌لف»]

**

یاخود:

که‌م بوو وه‌ک ئه‌و ده‌مه‌، سیدق ئه‌م ده‌مه‌، هه‌م که‌م بووه قات
فه‌رحی نه‌ک به‌ دوا بێ، غه‌م و هه‌م هه‌م بووه قات
[به‌یتی یه‌که‌م، پارچه‌ی دووه‌م، پیتی «تێ»]

**

یاخود:

ئه‌م عه‌سه‌ره‌، عه‌سرووه‌ قه‌له‌ بۆ فاجیرێ له‌ هه‌چ دینی نه‌کا و یقایه‌، حه‌یا نه‌یگرێ له‌ هه‌چ
[به‌یتی یه‌که‌م، پارچه‌ی دووه‌م، پیتی «جیم»]
ئه‌گه‌ر ئه‌م ئه‌ه‌لی دنیا، وه‌کوو هه‌ن رێ خه‌نه‌ جه‌ننه‌ت
ده‌نائه‌ت زوو ده‌کا ئه‌و دونیه‌ له‌م دنیا، به‌ دنیا
[به‌یتی چه‌وته‌م، پارچه‌ی سی‌هه‌م، پیتی «رێ»]

**

یاخود:

ئه‌وه‌نده‌ی ئه‌ه‌لی دنیا، ئه‌ه‌لی دنیا، تاقه‌ رۆژی، گه‌ر
به‌ قه‌رنێ من ئه‌وه‌نده‌ ئه‌ه‌لی خودا بم ده‌بمه‌ پێغه‌مبه‌ر

﴿

[به‌یتی یه‌که‌م، پارچه‌ی پینجه‌م]

**

یاخود:

نائه‌هلی ئەم ئەهالییه مه‌علوومی من که بوو

شوگری خودا، خودا به‌س، ئومیدم نه‌ما به‌که‌س

[به‌یتی سییه‌م، پارچه‌ی دووه‌م، پیتی «سین»]

**

یاخود:

نامەرد ئەوه‌نده موعته‌به‌ره له‌م زه‌مانه‌دا

مەرد ئیعتیباری که‌م بووه، مەردی خودا خوسووس

[به‌یتی چه‌وته‌م، پارچه‌ی یه‌که‌م، پیتی «سین»]

**

یاخود:

دەنی تەبعی بە جاری عالەمی داگرت ئەوا «مه‌حوی»

دره‌نگه‌ ئیلتیجا به‌ به‌ر دەری عالی جه‌نابی زوو

[به‌یتی پینجه‌م، پارچه‌ی دووه‌م، پیتی «واو»]

**

یاخود:

له‌ سایه‌ی دەوری چه‌رخ‌ی سوفله‌ په‌روه‌ر له‌ك به‌ له‌ك ده‌دوئ

سه‌گی ئاواته‌ خوازی ئیسکی وشتر له‌ شه‌ك ده‌دوئ

ده‌بینم شیر ئه‌فگه‌ن ده‌له‌ك كه‌وڵی ده‌كا، ده‌به‌م

به‌ كو‌ڵی كلکه‌وه‌ رتوی له‌ گه‌ل كه‌و‌لی ده‌له‌ك، ده‌دوئ

ده‌بینی بایه‌زیده، وه‌ك یه‌زیدیکی ده‌بینن خه‌لق

به‌بێ په‌رده‌ شه‌یاتینی له‌ ئەحوالی مه‌له‌ك ده‌دوئ

[به‌یتی یه‌که‌م و دووه‌م و سییه‌م، پارچه‌ی ده‌هه‌م]

﴾

چینی پاره‌دار و^(١) به‌ره‌لستی کردنی سته‌مکاران و^(٢) جاروباریش په‌نجه‌ی بخاته

﴿﴾

دیمه‌نیکی تری ئهم لایه‌نه‌ی هه‌ست و سروشتی مه‌حوی، له‌و گیانی شانازی به‌خۆوه
کردن و عیززه‌تی نه‌فس و گله‌یی له‌قه‌دری هونه‌رمه‌ند له‌ناو کۆمه‌لگایه‌دا ده‌رده‌که‌وئ که له
گه‌لێ لای دیوانه‌که‌یدا ده‌ری بریوه، وه‌ك ئه‌وه که ده‌لێ:

وتی: میوه‌ی به‌هه‌شته‌ شیعری «مه‌حوی» خودا نه‌بری له‌ باغم داری به‌ردار
[به‌یتی چه‌وته‌م، پارچه‌ی یه‌که‌م، پیتی «رێ»]

یا ده‌لێ:

بێ منه‌ت رزقێکه‌ غه‌م، به‌رم له‌ برسان، ئه‌و ده‌خۆم
ته‌فره‌ ناخۆم و ته‌له‌ب ناکه‌م له‌ دنیا قووتی رۆح
[به‌یتی چواره‌م، پارچه‌ی یه‌که‌م، پیتی «حی»]

یا ده‌لێ:

«مه‌حویا» بازێکی تۆ قودس ئاشیان بوونه‌ بوومی شوومی ئهم وێرانه‌ بۆچ!
[به‌یتی یازده‌هه‌م، پارچه‌ی یه‌که‌م، پیتی «جیم»]

یا ده‌لێ:

کێ قه‌دری شیعری ئیمه‌ ده‌زانێ، به‌ری ده‌کا هه‌ر ساحیه‌ی له‌به‌رکه‌ری کالایی بێ ره‌واج
[به‌یتی شه‌شه‌م، پارچه‌ی یه‌که‌م، پیتی «جیم»]
(١) بۆ نموونه‌، وه‌ك:

یا ماری سه‌ر خه‌زێنه‌! بترسه‌ که‌ گه‌ژدومی به‌و نووکه‌ چزوه‌ پر به‌ ده‌مت کاله‌ ژه‌هری مار
[به‌یتی سی‌هه‌م، پارچه‌ی دووه‌هه‌م، تیبی «رێ»]

یاخود:

ئه‌ربابی غینا ئه‌وه‌نده‌ غه‌رپه‌ به‌ زه‌رن ئه‌ربابی به‌هارو دیتنی جو‌ ده‌زه‌رن
ئه‌میانه‌ مه‌قامو به‌سته‌یان ناشکوریه‌ یه‌عنی ده‌وه‌رن ئه‌گر ده‌می بێ نه‌زه‌رن

﴿﴾

﴿

[چوار خشته کی ژماره ٣٣]

یاخود:

ئەم پاره پەرستانە لە خۆیان کە دەچن زوو دەخڵی نە پەلی دیو، نە بای بآلی پەری بوو
عاقڵن و فەقەت فێ لە گەڵ دیتنی پارەن ماھی نەوی ئەم قەومە هیلالی قەمەری بوو
[چوار خشته کی ژماره ٣٧]

(٢) بۆ نمونە، وەك:

ئەو ئەو کەسە ی کە مەستی غورووری بە هاتی کار
بە و دەستی زۆرە بڤرە پەرۆسەك لە کاری «چار»
هەرچەندە خەرتەلی، لە پڕی چەرخێ پەنجە باز
دەتکا بە بازی پەنجەیی «مقادۆ»یی شکار
[بەیتی یەكەم و دوو هەم، پارچە ی دوو هەم، پیتی «رێ»]

یاخود:

زالمی دڵ رەقی روو گرژی موسولمان ئازار
هەر بە ئیزایە کە رەنگی بگەرێتە روخسار
بەرد ئەگەر سەر نەشکێتی بە چی روو رەنگین کا؟
کە لە پێ هەلجەقی ئەوسا روخی گولنارییە خار

[چوار خشته کی ژماره ١٤]

یاخود:

رەشی، بۆ کوشتنی یەك روو رەشی بە دەستەووە بوو
بە دزیەووە وتی: فتوا دە، روخسەتم فەرموو
وتم: کە دەردە کەوێ زوو کە ئەم غەزا کەرە توێ
بە دەستی سەوز و سپی بوونەووەی جەمال و روو

[چوار خشته کی ژماره ٣٨]

سەر بۆگه‌نی سیستیمی حوکمداری و^(١) به‌چاوی سووک ته‌ماشای رژیمی کۆمه‌لایه‌تی
پێ بکا و^(٢) بانگه‌وازی حه‌ق په‌رستی و^(٣) تێکۆشان و به‌رده‌وام بوونی له‌سەر خه‌بات

(١) بۆ نمونه، وه‌ك:

له‌ عاریف عامیه‌ك پرسى هه‌والی مه‌سله‌خ و قه‌سساب
به‌ ئه‌نگوشتی شه‌هاده‌ی كرد ئیشاره‌ی مه‌حه‌كه‌مه و نا‌ئیب

[به‌یتی پێنجه‌م، پارچه‌ی شه‌شه‌م، پیتی «بێ»]

یاخود:

له‌به‌ر داری هه‌دا من بـم، ئه‌تۆ مه‌ست ده‌ قازی حه‌ق بلی تۆ، «حەق» چ به‌ردار

[به‌یتی چواره‌م، پارچه‌ی یه‌كه‌م، پیتی «پێ»]

(٢) بۆ نمونه، وه‌ك:

ئه‌غله‌به‌ی ته‌کیه‌و ده‌رگا‌هی بیلا‌دی رۆم... بشکنی، دی: چه‌له‌بی هه‌ر جه‌له‌بی بوو، ده‌ده‌ده‌د

[به‌یتی سێهه‌م، پارچه‌ی دووه‌م، پیتی «دال»]

یاخود:

موئه‌ززی‌ن به‌زمی شه‌و وه‌ك مورغی بێ واده‌ ده‌شیوینی

هه‌موو وه‌ختی له‌ ئیمه‌ کردووه‌ به‌م قوقوه‌ زایع

[به‌یتی شه‌شه‌م، پارچه‌ی یه‌كه‌م، پیتی «عه‌ین»]

یاخود:

ده‌رچوو له‌ هه‌ددی غایه‌ عوروو‌جی ده‌جاییله‌ یا ره‌بی تۆ بکه‌ی که‌ بکا عیسه‌یه‌ك نزوول

[به‌یتی شه‌شه‌م، پارچه‌ی سێهه‌م، پیتی «لام»]

(٣) بۆ نمونه، وه‌ك:

هه‌تا حه‌ق ناسیره‌، هه‌ر حه‌قمه‌ مه‌نزوور وه‌کوو مه‌نسوور ئه‌گه‌ر بمکه‌ن به‌ دارا

[به‌یتی سێهه‌م، پارچه‌ی سێهه‌م، پیتی «ئه‌لف»]

پێ به‌رزکاته‌وه و^(۱) کارێکی وای لێ بکات بیهێنێته سەر ئه‌و باوه‌ره که ئه‌بێ بنیاده‌م
هاوبه‌شی ده‌رد و مه‌ینه‌تی خه‌لک بێ و^(۲) خزمه‌تیان بکا.

﴿

یاخود:

له‌ حق یێژی بووه به‌ حری «أنا الحق» هه‌ر قه‌سیدێکم
له‌ باتی جائیزه‌ واجب گه‌را قه‌تلم بکه‌ن واجیب
[به‌یتی شه‌شه‌م، پارچه‌ی شه‌شه‌م، پیتی «بێ»]

※※

یاخود:

به‌ حق هه‌ر حق، به‌ ناحق ناحقم وتوو له‌ رۆژی بوم
وه‌کوو مه‌نسور ئه‌گه‌ر بيشمکوزن ناکه‌م له‌ حق لاده‌م
[به‌یتی چواره‌م، پارچه‌ی هه‌شه‌م، پیتی «میم»]

(۱) بۆ نمونه، وه‌ک:

له‌ ئولکه‌ی عیشه‌دا بێ چوونه‌ سەر دار به‌ ئاسانی مه‌زانه‌ بوونه‌ سهردار
هه‌یه‌ گه‌ر عیشه‌ی سهرداری له‌ سه‌رتا بکه‌ مه‌شقی له‌وانه‌ی چوونه‌ سهردار
[به‌یتی یه‌که‌م و دووه‌م، پارچه‌ی یه‌که‌م، پیتی «رێ»]

※※

یاخود:

موحه‌قعه‌ق هه‌رکه‌سی مه‌سه‌له‌کیه‌ حه‌ق و حه‌قیه‌ مه‌نزور
سلوکی چوونه‌ سهرداره‌، ته‌ریقه‌ی پیری مه‌نسور
[به‌یتی یه‌که‌م، پارچه‌ی چواره‌م]

※※

یاخود:

به‌ پیری مه‌رگه‌وه‌ فرسه‌خ به‌ فرسه‌خ رۆیون مه‌ردان
ئه‌وی باکی له‌ مردن بێ دیاره‌ بلخ و نامه‌رده
[به‌یتی دووه‌م، پارچه‌ی چواره‌م، پیتی «هێ»]

﴿

(۲) بۆ نمونه، وه‌ک:

به‌لێ له‌ گه‌ڵ هه‌موو ئه‌مه‌شدا نه‌یگه‌یانه‌ راده‌ی ئه‌وه‌ که‌ تێ بگا‌ ئاو له‌ سه‌رچاوه‌وه‌ لێ‌ له‌ و دوژمنی راسته‌قینه‌ی گه‌له‌ که‌ی و هۆی کلۆلی و پاشکه‌وتووی کۆمه‌ل و رزیوی و گه‌نده‌لی سیستیمی کۆمه‌لایه‌تی بناسیته‌وه‌. بۆیه‌ هۆشیارییه‌ که‌ی تادوایی هه‌روا به‌ نیوه‌ و ناته‌واو مایه‌وه‌ و ئه‌وه‌ی به‌سه‌ردا تیپه‌ری که‌وا رژی می فه‌رمانه‌وای و لات و ده‌سه‌لاتدارانی شاره‌ که‌ی خۆی که‌ ئه‌و به‌ده‌ستیانه‌وه‌ ده‌بنالاند و ^(١) ته‌نانه‌ت چه‌ند جاریش هاته‌ سه‌ر ئه‌وه‌ که‌ سلێمانیان بۆ به‌جێ به‌ی‌لی، ^(٢) له‌ یه‌ك سه‌رچاوه‌ ئاو ده‌خۆنه‌وه‌ و له‌ راستیدا هه‌موویان پارێزگاری یه‌ك جووره‌ به‌رژه‌وه‌ندین. به‌لكوو له‌ وانه‌یه‌ بنیاده‌م بیته‌ سه‌ر ئه‌و باوه‌ره‌ که‌وا مه‌حو ی لای وابوو بێ ده‌توانری له‌ ریگای ئه‌وانه‌وه‌ به‌ربه‌ره‌کانیی ئه‌مان بکری‌ت.

ئه‌گه‌ر وا نه‌بوایه‌ و ئه‌م هه‌موو متمانه‌یه‌ی به‌ راستی و دروستی و خاوینی ئه‌وان نه‌بوایه‌، نه‌ده‌هات به‌ شان و بالی سه‌رکه‌وتنی سوڵتان «عبدالحمید» دا هه‌ل بدا، که‌ به‌سه‌رگه‌لی خه‌بات که‌ری یۆناندا زال بوو بوو؛ ^(٣) له‌ کاتینکا که‌ کورده‌ که‌ی خۆی که‌ له‌ هه‌ندی شوینی دیوانه‌ که‌یدا شانازی پتوه‌ ده‌کا، له‌ هیچ روویه‌کی ژیانه‌وه‌ له‌ سایه‌ی

﴿﴾

نووری عومری سه‌رف ئه‌کا بۆ که‌شفی تاریکی له‌ خه‌لق
وه‌ك چرا هه‌ر که‌س به‌ شوخی مه‌جلس ئارایی بکا

[به‌یتی دووه‌م، پارچه‌ی شه‌شم، پیتی «ئه‌لف»]

یاخود:

عه‌جیبم دێ له‌ عه‌ق‌لی ئه‌و که‌سه‌ و تێ ده‌گا مه‌رده‌
که‌چی وه‌ك خان و خانم دائیما د‌ل‌خۆش و بێ ده‌رده‌

[به‌یتی یه‌که‌م، پارچه‌ی چواره‌م، پیتی «هێ»]

(١) به‌شیکی زۆری ئه‌و به‌یتانه‌ی له‌ په‌راوێزی یه‌که‌مدا نووسیماننه‌وه‌، به‌لگه‌ی ئه‌م راستیه‌شن.

(٢) سه‌یری پارچه‌ی شیعرێ سیهه‌می پیتی «زێ» بکه‌ که‌ له‌ په‌راوێزی سیهه‌مدا ئیشاره‌تمان بۆ کرد.

(٣) سه‌یری پارچه‌ی شیعرێ پینجه‌می پیتی «نون» بکه‌.

حوکمی عوسمانی و سولتان «عبدالحمید» دا له یۆنانییه کان به خته وهرتر نه بووه. یا نه ده هات چوار خشته کی بۆ شایه کی سته مکاری وهك حه مه عه لی شای قاجاری بنووسی،^(۱) که هه موو میژوونووسان ده لێن تیران به درێژایی میژووی خۆی مه گهر به ده گهن سته مکاریکی له و کابرایه به د ره زاتر و به د فه سالتری به خۆیه وه دیبێ.

راسته که ی له مهیدانی کوردایه تیشدا، کوردایه تیه که ی مه حوی ئه وه ی له باردا نیه شان له شانی کوردایه تی یه کینکی وهك نالی و به لکوو سالمیش بدا، که هیچ نه بی له بهر دواکه وتنی سه رده می ئه م و ده رکه وتنی راستی پتر بۆی، ده بوو ئه گهر له وان پیشیش نه که وتایه، هیچ نه بی بگاته راده و پله یان... جووته چوار خشته کییه که شی که ههستی کوردایه تی خۆی تیا یاندا ده برپیه،^(۲) ته نها ده سه چیله یه کن له ئاگری به تینی کوردایه تی و ههستی نه ته وه په رستی نالی وه رگراون.

به تیکرای دیوانی مه حوی پارچه شیعرکی وای تیا نیه که چ له مهیدانی ناسینه وه ی دوژمنانی گه لی کورد و چ له مهیدانی گیانی کوردایه تیدا به قوله پیی «قوربانی تۆزی ریگه تم...» ه که ی نالیدا بگاته وه. ههروه ها ئه وه ش که هاتوه قه سیده یه کی «بورده» ئاسای به کوردی بۆ موسولمانانی کورد وتوه، له راده یه کی که مدا نه بی ناتوانی پال به ههستی نه ته وه یی کوردانه وه بنی و بیژوینی. به لام له گه ل ئه م ره خنا نه شدا ده بی هه ر دان به وه دا بنیین که وا مه حویش که م تا بیشتی ههستیکی نه به کامی بیری کوردایه تی بووه و ئه مه روویه کی گه شی تره له ژیا نی مه حویدا.

له باره ی شیعره ئایینییه کانیشیه وه ده بی ئه وه بلێن که وا جیاوازیه کی گه و ره له نیوان جوۆری ههستی ئایینی مه حوی و که سیکی وهك نالیدا هه یه. ئه وه ته له کاتیکدا که نالی قه سیده ئایینییه کانی پر ن له ههستی به سۆزی ده روونی کوردیکی ئایین په روهر و هونه رمه ند؛ مه حوی هاتوه ریژی له باسی ئه و موعجیزانه گرتوه^(۳) که زۆریان

(۱) سهیری چوار خشته کی پینجه می به شی فارسی بکه.

(۲) سهیری چوار خشته کی ژماره ۳۲ و ژماره ۴۰ بکه.

(۳) سهیری «قه سیده ی به حری نوور» بکه.

ته‌نانه‌ت به‌ پێ‌ و دانێ ئایین خۆ‌پیشی ساغ نه‌بوونه‌ته‌وه و له‌ زیاده‌په‌وی به‌ولاوه‌ نین. سه‌ره‌پای ئه‌وه‌ که‌ باس کردنی‌شیان، هه‌چ ده‌وریکی ئیجابی له‌ مه‌یدانی پێش‌ خستنی بیر و هه‌ستی کۆمه‌له‌دا نابینی.

راسته‌ که‌ ی که‌ هه‌ر له‌ به‌اره‌ی ئایینه‌وه‌ ته‌ماشاه‌ که‌ین، واده‌بی هه‌ستیکی قه‌ده‌ریانه‌ی پاشکه‌وتوویش له‌ بیرێ مه‌حویدا به‌دی ده‌ که‌ین که‌ ئینکاری ده‌وری هه‌موو «هۆ» یه‌ که‌ ده‌کا له‌ ژياندا و ئینسان ده‌کا به‌ پووشکه‌یه‌ که‌ به‌ ده‌م بای قه‌ده‌ره‌وه. (١)

له‌ سه‌رده‌می مه‌حویدا هه‌ستیکی موسوڵمانه‌تی، وه‌ که‌ شیوه‌یه‌کی به‌ربه‌ره‌ کانیی ئه‌مپریالیزم، جیهانی موسوڵمانانی گرتبووه‌وه و کۆمه‌لێ له‌ روشنیبرانی ئیسلام به‌و رینگایه‌دا ده‌چوون. سه‌رچاوه‌ی ئه‌م هه‌سته‌ له‌ سه‌ریکه‌وه‌ سه‌ودای خه‌بات له‌ دژی ئه‌مپریالیزمی تازه‌هاتوو و سه‌ریکشی له‌ هاندانی سولتان «عبدالحمید» هه‌بوو، که‌ ئالای «پان ئیسلامیزم» ی به‌رز کردبووه‌وه. (٢) ئه‌م هه‌سته‌ تیکرا هه‌ستیکی پێشکه‌وتن خوازانه‌ بووه‌، چونکه‌ یه‌ که‌ک بووه‌ له‌ رییازه‌کانی خه‌بات بۆ پاراستنی سه‌ربه‌خۆیی وڵاته‌ ئیسلامه‌کان له‌ هیرش و ده‌ست درێژی ئه‌مپریالیزم، که‌ چ له‌ رووی سوپایی و چ له‌ رووی ئابورییه‌وه‌ رووی کردبووه‌ وڵاته‌ موسوڵمانه‌کان. مه‌حوێ ئه‌م هه‌سته‌ی به‌ئاشکرا تیا دیاره‌ و له‌م مه‌یدانه‌دا له‌ روشنیبره‌ موسوڵمانه‌کانی سه‌رده‌می خۆی دوانه‌ که‌وتوو. نه‌که‌ ته‌نها ئه‌مه‌نده‌، به‌لکوو ده‌توانین ب‌لێن مه‌حوێ تیکرا له‌ کاروباری سیاسه‌تی ده‌وله‌تان ب‌ی ئاگا نه‌بووه‌، ده‌نگ و باسی جیهانی بیستوووه‌ (٣) به‌رابه‌ر به‌ رووداوه‌کانی

(١) سه‌یری پارچه‌ شیعرێ ژماره‌ ٢ ی پیتی «رئ» بکه‌.

(٢) دیسانه‌وه‌ سه‌یری سه‌رچاوه‌ی په‌راوێزی پێشوو بکه‌.

(٣) بۆ نمونه‌، وه‌ که‌:

ئه‌هلی عیبه‌رت ماوه‌ گه‌ر، ب‌ی سه‌یری «ناسر شا» بکات

دوو له‌ دوو سی که‌م شه‌هی کرد و «کش» یکی ر‌ئ نه‌هات

هاتی و سه‌یری نه‌هاتی که‌ن که‌ سه‌د تییان سوار

پاسه‌وانی بوون، له‌ناو به‌ستا پیدای کردی مات

رۆژ، هه‌لۆیستی بووه. ^(۱) به‌لام ئەم هه‌لۆیستە، وه‌ك كه‌مێك له‌مه و پێش باسمان كرد، هه‌لۆیستی موسولمانێکی باوه‌ر به‌خه‌لافه‌تی ئیسلامی بوو، بووه.

له‌ رووی کۆمه‌لاتیه‌وه‌ بۆ ئەم شوێنه‌ ئەمه‌نده‌ لێکدانه‌وه‌ به‌ به‌س ده‌زانم. له‌ رووی هونه‌ریشه‌وه‌ به‌ پێویستی ده‌زانم بۆیه‌ به‌پێچه‌وانه‌ی ئەوه‌وه‌ كه‌ مامۆستا «علاءالدین» سه‌ججادی ده‌یانی. ^(۲) مه‌حوی شاعیرێك نه‌بووه‌ زۆر له‌ خۆی بكا بۆ شیعری وتن. شیعری کوردی مه‌حوی هیچ نیشانه‌یه‌کی ئەوه‌ی پێوه‌ نیه‌ كه‌وا په‌کی له‌سه‌ر كه‌سته‌ و دار و په‌ردووی شیعری كه‌وتبێ، یاكون و كه‌له‌به‌ری شیعری به‌ وشه‌ی له‌سه‌ر زمان قورس و له‌سه‌ر گوێ گران پڕ كر‌دیته‌وه‌. ته‌نانه‌ت له‌ به‌حه‌ره‌ عه‌رووزیه‌ گرانه‌ كانیشدا كه‌ ته‌كنیك و دارشتنیان هه‌روا به‌ ئاسانی نایه‌ت به‌ده‌سته‌وه‌، شیعری مه‌حوی ره‌سایه‌ی و ره‌وانیه‌كه‌ی خۆی هه‌رگیز ون ناکا.

من لام وایه‌ بنه‌ره‌تی ئەم گله‌بیه‌ی مامۆستا، گرانی واتاو نا ئاسانی تیگه‌یشتنی هه‌ندی شیعری مه‌حوی بێ، وه‌ك خۆیشی ئەوه‌ ده‌ردبڕی و گله‌بی له‌وه‌ ده‌كا كه‌ بۆچی مه‌حوی شیعری وای زۆره‌ خه‌لك به‌ ئاسانی لێی حالی نابن. له‌وانه‌یه‌ گله‌بی وا له‌ شاعیری ئەم چه‌رخ و سه‌رده‌مه‌ ره‌وا بێ، به‌لام كردنی له‌ شاعیرێکی وه‌ك مه‌حوی به‌ هیچ کلۆجی دروست نیه‌. سه‌نگ و ترازووی شیعری ره‌سه‌ن له‌ سه‌رده‌می مه‌حوشدا هێشتا هه‌ر ئەوه‌ بووه‌ خه‌لك به‌ زه‌حمه‌ت لێی حالی بین و پتر له‌ مه‌عنایه‌ك هه‌لبه‌گری. ته‌نانه‌ت «خه‌لك» كه‌ش ئەو رۆژه‌ ئەو خه‌لكه‌ نه‌بووه‌ كه‌ ئێمه‌ ئەمڕۆ له‌ وشه‌كه‌وه‌ تێی ده‌گه‌ین. خه‌لكی شیعری بۆ نووسراو له‌و سه‌رده‌مه‌دا چینی سه‌ره‌وه‌ی کۆمه‌ل بووه‌، كه‌

(۱) بۆ نمونه‌، وه‌ك:

هوجوومی «هیندو»ی خه‌ت سه‌ر «فه‌ره‌نگستان»ی روخساری

به‌ خه‌شری بوو، وه‌كوو ئەو خه‌شره «مقادۆ» به‌ «چار»ی كرد

[به‌یتی سیه‌م، پارچه‌ی یه‌كه‌م، پیتی «دال»]

(۲) سه‌یری وتاره‌كه‌ی مامۆستا «علاءالدین» سه‌ججادی بکه‌ كه‌ له‌ [پاشبه‌ندی] ئەم دیوانه‌دا نووسیه‌مانه‌ته‌وه‌، له‌ چوار چۆیه‌ی بابته‌ی «له‌باره‌ی مه‌حویه‌وه‌ نووسیه‌یه‌»دا.

بریتی بووه له مه‌لاو فه‌قی و هه‌ندی شیخ و بازرگان و ده‌ره‌به‌گی رو‌شنبیر؛ یان به‌ واته‌یه‌کی راست‌تر خوێنده‌وار و ره‌شه‌خه‌لکه‌که‌ش له‌ یادی که‌سدا نه‌بوون. که‌س شیعی بۆ ئه‌وان نه‌ده‌وت، مه‌گه‌ر هه‌ندی شاعیری میلی که‌ شیعه‌کانیان له‌ به‌رده‌کرا و له‌ گوێ ئاگری شه‌وانی زستانی مزگه‌وت و مالا‌ن و چاخانه‌کاندا به‌ به‌زم و ئاوازه‌وه ده‌خوێنرایه‌وه و دلی دلداری ده‌کولانده‌وه و تینی زاتی ده‌خسته‌ ده‌روونی لاوچا‌کانی ئازا و خوێن‌گه‌رم.

من به‌ش به‌ حالی خۆم گه‌لیم له‌ شیعه‌ فارسییه‌کانی مه‌حوی هه‌یه، هه‌رچه‌ند مامۆستان شیخ موحه‌ممه‌دی مه‌حوی و کاکه‌ی فه‌لاح ده‌یگێر نه‌وه‌ گوایه‌ مامۆستا گۆران زۆر رای لێیان بووه‌ و به‌ شیعی بآلا ده‌ستی زانیون. جاری تیکرا بیری ئه‌م شیعه‌ فارسییه‌ دووباره‌ کردنه‌وه‌ی بیری شیعه‌ کوردیه‌کانینی. زیاد له‌ وه‌ش له‌ باره‌ی زمانه‌وه‌ هه‌ست به‌ قورسی و لاوازییه‌کی زۆر ده‌کری تیا‌ی‌اندا. سه‌ره‌رای به‌ کاره‌ینانی زۆری وشه‌ی قامووسی وایش که‌ له‌ جیهانی ئه‌ده‌بی فارسی نه‌ک ئه‌م‌ڕۆ به‌ لک‌وو سه‌رده‌می مه‌حوی خو‌شیدا به‌ وشه‌ی مردوو و له‌ کار که‌وتوو داده‌نرین.

به‌ پێچه‌وانه‌ی ئه‌وه‌یشه‌وه‌ که‌ مامۆستا کاکه‌ی فه‌لاح ده‌ی‌لی،^(١) مه‌حوی به‌ هیچ جو‌ری له‌ ریزی پێشه‌وه‌ی که‌سێکی وه‌ک نالییه‌وه‌ نه‌بووه. نه‌ک هه‌ر مه‌حوی، به‌ لک‌وو که‌س له‌ نالی تی نه‌په‌راندوووه. ئه‌و قوتابخانه‌ شیعییه‌ی نالی له‌ ئه‌ده‌بی کورددا دایه‌ینا، چله‌ پۆیه‌که‌ی ته‌نها هه‌ر خۆی بوو. هیچ‌کام له‌ وانه‌ی له‌ پاش ئه‌و هاتن نه‌گه‌یشتنه‌وه‌ به‌ودا. هه‌موویان ماوه‌یه‌ک له‌ شوینی خۆیاندا هاتن و چوون و دوایی قوتابخانه‌ که‌ تیکرا -وه‌ک قوتابخانه‌یه‌کی خوێن‌گه‌رم- دوایی هات و شوینی خۆی بۆ قوتابخانه‌یه‌کی نوێ چۆل کرد که‌ ئه‌وه‌بوو گۆران داینا...

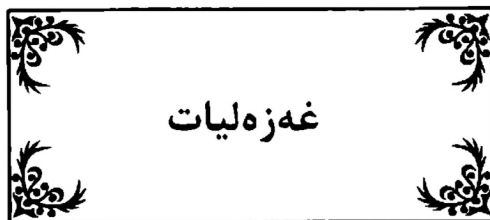
به‌لام له‌ گه‌ل ئه‌م سه‌رنجانه‌شدا که‌ من ده‌رم برین، تازه‌ مه‌حوی له‌وه‌ ده‌رچوووه‌ که‌س بتوانی به‌یه‌کی له‌ چله‌ پۆیه‌کانی شیعی کلاسیکی کوردی دانه‌نی. له‌ناو ئه‌وانه‌دا که‌

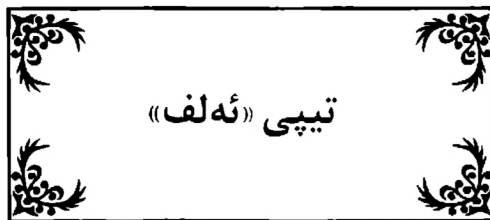
(١) سه‌یری وتاره‌که‌ی مامۆستا کاکه‌ی فه‌لاح بکه‌ که‌ له‌ [پاشه‌ندی] ئه‌م دیوانه‌دا نووسیمانه‌وه‌ له‌ چوار چۆیه‌ی بابته‌ی «له‌ باره‌ی مه‌حویه‌وه‌ نووسیویه‌» دا.

ریچکە ی نالیان گرت و ئەو ئەرکە یان بە جی گە یاند کە داھێنانی قوتابخانە ی شیعری نالی لە ئەدەبی کورددا لە ئەستۆی خۆیی گرت، سالم و کوردی و مه حوی و شیخ رەزا ئەو چوار کەسە ن کە لە پیشی هەموانە وە دە وەستن.

من ئەو کەسە نە بووم کە بە خۆمدا رابەر مووم بە وردی لە تەکنیکی شیعری مه حوی و خاسیە تە هونەرییە کانی بکۆلمە وە، یا لە گە ل شاعیرانی سەردەم و بەر لە خۆیدا لە کورد و لە فارس بە راوردیکی رەخنە گرانی بکەم. بۆیە ئەم ئەرکە هەر وازەق لە پیشی رەخنە گرانی ئەدەبی کورددا دە مینێتە وە. بێ گومان بە جی هێنانیشی بە نە دە وە وە کۆمە لە رەخنە گریکی ئەدەبی و امان بۆ پەیدا بێی شارەزای خاسیە تە کانی رەوان بیژی عەرەب و کولتوری ئیسلام و هونەری عەر ووز و ئەدەبی کلاسیکی کورد و رێ و شۆینی رەخنە گری نوێ بن. دە سا با بە چا وەر وانی هاتنی ئەو رۆژە وە ئەم با سە مان بێرینە وە و ئیتر خۆین دە واری نە سەر سفرە و خوانی ئا وە دان و دە و لە مە ندی شیعەرە کانی مه حوی هونە رمە ند.

مو حە مە دی مە لا کە ریم

- ١ -

لەم بەحرێ فیتنه بەلکی نه جات بەدا خودا
 داوینسی باخودا بگره، بەرده ناخودا^(١)
 بئێ کەس منم، کەسێ لە زوبانم بگانیه
 هەمدەم خودا نه ناسن و دەم پەر لە یا خودا^(٢)
 عەهد و وفایه سوخرهیی بەد عەهدی و جەفا
 هەر ما بە دادی ئەهلی وەفادا بگا خودا^(٣)

- ١ -

(١) باخودا: ئەوێ لە گەڵ خودا بێ. ناخودا: کەشتیهوان.
 واتە: بۆ ئەوێ خوا لە شەپری ئەم جیهانه رزگارت بکا کە وەك دەریای ئاشووب و هەرا
 وایه، چارت تەنھا ئەوێه دهسه و دامینی ئەو کەسه بێی کە بەراستی هەموو شتیکی بەدهسته،
 کە خوا خۆیهتی و گوێی بهوانه نهدهی کە به دیمەن چاره ساز و کارسازن، وەك کەشتیهوان لەناو
 کەشتیدا به سەر دەریاوه، چونکە راسته کە ی ئەوانه هیچیان به دهست نه.
 ئەم بهیته ئیستیعارهیه کی موسەرپه حە ی تێدایه، ئەو ته دنیای تێدا شو بهیتراره به بهحر و ناوی
 پێ شو بهیتراره کە هیتراره و نیشانهیه کی وایش لە ئارادایه وەك «باخودا» بێ، کە په یوهندی به
 شو بهیتراره کە وه هیه، هەر چه ند «ناخودا» یش هیه کە په یوهندی به پێ شو بهیتراره کە وه هیه،
 لە نێوان «باخودا» و «ناخودا» یشدا جیناسی لایق هیه، سەرهرای تیاقی به دیمەنیان لە مه عنادا.
 (٢) واتە: لەم دەریای دنیا یه دا کە شتی رۆزگار ئەوهندهی دوور خستوو مه ته وه، گە یشتوو مه ته
 شوینێ کەس شک نابەم تیا دا و کە سێک نه لە زمانم حالێ بێ و لە دەردم بگا و به فریامه وه
 بێت. هەر چیم لە گەڵ به دەم و دیمەن هەر «باخودا... یاخودا...» یانه و لە خوا دەپارێنه وه،
 کە چی لە راستیشدا له کۆمه لێکی خوا نه ناس به ولاره نین.
 وشه ئاراییه کی جوان لەم بهیته دا له نێوان «بێ کەس» و «کەسێ» و «خودا» و «یا خودا» دا
 هیه.

(٣) واتە: بێ وەفایی ئەوهنده پهری سەندوو، عەهد و وفایه بووه به گالته جاری ئەو و
 وه فاداران دادو بێداد یانه و له خودا دەپارێنه وه کە له چنگی بێ وەفایی رزگاریان بکا... کار
 گە ییوه ته زاده یه ك مه گەر خوا هیچی تر نه کا هەر به دەم هاوار و دادی ئەوانه وه بجێ...

هەر ئەو کەسە کە خەیری دوعای خیری دیوێ لێم
 دائیم دوعامە شەپری لە من لابدا خودا (۴)
 لوتقی بە حالی من کە، وتم، ئەو وتی بە قار:
 تۆ شیخی با خوداو ئەمەن شوخی ناخودا (۵)
 غەیری ئەمە کە سویندی درۆی بێ بخۆن و بەس
 قوربانی ناوی، ناوی لە ناوا ئەما خودا (۶)

﴿

لە «عەھد» و «وەفا» و «بەد عەھدی» و «جەفا» دا لەف و نەشری رێک و پێک هەیە، سێھەم
 بەرەبەر بە یەكەم و چوارەم بەرەبەر بە دووھەمە.
 (۴) واتە: بێ وەفایی و چاکە لەبەر چاوەنەبوون بە جۆری تەنبوێتەو، تەنانت ئەو کەسانەش
 کە بەھۆی دوعای خیری منەو خیر هاتووێتە رێیان، بە جۆری کەوتووێتە خراپە کردن
 لەگەڵم، هەمیشە لە خوا دەپارتمەو کە شەریانم لێ لابدا، چ جایی ئەوێ بە تەمای چاکە و
 وەفایان بێ.
 ئەم بەیتە ئیشارەتە بۆ ئەو واتە مەشھوورە کە دەڵێ: «إِنِّي شَرُّ مَنْ أَحْسَنَتْ إِلَيْهِ» واتە: خۆت لە
 خراپەیی ئەو کەسانە بپارێزە کە چاکەت لەگەڵ کردوون.
 (۵) قار: قین.

واتە: بە یارم و ت مێھرەبانییە کە لەگەڵ بکە چونکە من عاشقی تۆم و دەرمانی دەردم لای
 تۆیە. لە وەلاما وتی: تۆ پیرێکی خواپەرست و من جوانێکی ژیان پەرستم. ئێتر چۆن دەکەوینە
 یەک؟ یان: لە وەلاما وتی: هەرچەند تۆ بە دیمەن شیخی، بەلام شیخیکی «خود ئا»ی، واتە:
 لەگەڵ خۆ هاتوو و خۆ پەرستیت. منیش یاریکی عەباری کەشتی رانم، کەشتی رانیشت بێ
 وەرگرتنی کرێی خۆی کەس سوار ناکا. ئەو کرێش کە من وەری دەگرم بەرامبەر بە مێھرەبانی
 و سوار کردن، بریتیە لە خاوینی دڵ و دەروون.
 (۶) واتە: خوا - بە قوربانی ناوی بێ - ناوی هەر بۆ ئەو لەناوا ماوە کە سویندی درۆی پێ
 بخۆن و کەس بۆ ئەو زیاتر ئیشی پێ نێ.

تا زولمه تی وجووده ته ریکی له نووری عیشق
سیهر نه ما هه تاوه، که «مه حوی» نه ما، خودا (۷)

- ۲ -

بوگوم بووانی چۆلی مه حه بیه تیه تی، خودا
ته بشیری «وَالسَّلَامُ عَلٰی تَابِعِ الْهُدٰی» (۱)
موسه غنیه له مه ننی سه فینه و سه فینه وان
هه رکهس که ئیشی هه ر به خودا بی، نه ناخودا (۲)
دل بویه خووشی دی له نه خووشی به پر به دل
بیماره چاوی یار و خووشی دی له دهر د و دا (۳)

(۷) ته ریک: ته نها، دور.

واته: تا خۆت مه به ست بی و بو خۆت پروانی، له تاریکستانی خو په رستیدا ده مینی. تا له و
تاریکستانه شدا بمینی، له تیشکی خوشه وستی خوا دور ده بی. که واته واز له خو په رستی
بیته، چونکه که ده ست له خۆت هه لگرت سیهری بوونت نامینی له گه ئتاوه تاوی خوا
ناسینت لی ده که وی. که خویش له ئاگری عیشقی خودا سووتاند ئه و کاته هه ر ئه و له ئارادا
ده مینی و خۆیت «مه حو» ده بیته وه.

- ۲ -

(۱) ته بشیر: مژده راگه یاندن.

واته: خوا که ده فهرموی: «وَالسَّلَامُ عَلٰی مَنْ اَتَّبَعَ الْهُدٰی» که یه عنی: ئه وانه ی ری و ناکه ن
له سزای رۆزی قیامت پارێزراو ده بن؛ مه به ستی له و که سانه یه که له بیابانی خوشه وستی
خودا ریگه یان و ن کردوه و سه ری خویان هه لگرتوه. مه به ستی ئه ویه بلێ ری به دیسی
کردنی راسته قینه بریتیه له ری و ن کردن به بیابانی به دهره تانی خوشه وستی خودا.
(۲) موسه غنی: بی ئیحتیاج. مه ن: منه ت. سه فینه: که شتی.
واته: ئه وه ی له دهریای دهر د و به لای دنیا دا پشتی به خوا قایم بی، منه تی که شتی و
که شتییه وان هه لئاگری.
(۳) بیمار: نه خووش، نه رم.

به خودا قه سه م له گه ل دلی خالی له سۆزی عیشق
ته کراری حه رفه به س ده می پر یا خودا خودا (۴)
گونجایشی جه لالی خه یالی ئەوم له دل
جی بوونه وهی سه مایه، له یه ک دانه کونجوو دا (۵)
له و رۆژه وه جو دا بووه لیم ئەو په ری وه شه
رۆژم ره شه، شوعوور و دلم لی بووه جو دا (۶)
به س کاری دل توینه وه «مه حوی» له پیشته
«لَا يَحْسَبُ الْاِنْسَانِي اَنْ يُتْرَكُوَا سُدِي» (۷)

﴿

واته: دلدارێ راسته قینه ئەو که سه یه له هه موو شتی کا چاو له یار بکاو ئەو چی بوئ ئەمیش
ئەو هی بوئ. جا بۆیه ش دل هه می شه هه زی له نه خۆشییه، چونکه چاوی یار بیمار هه زی له
ده رده دار کردنی دلدارانه. مه به ست له چاوی بیمار چاوی نه رم و ناسکه. که واته شیعه که
ورده کاری به کی جوانی تیدا به که ئەو ته ماده م چاوی یار بیمار هه رچه ندیش مه به ست له م
بیماریه ده رده داری نه - دۆستان هه ز له بیماری راسته قینه ده کهن.

(۴) واته: ئەگەر دل پر نه بی له سۆزی عیشق و خۆشه وستی خوا، ناو هینانی رووتی هه یج
دادئ نادا و ئینسان هه رچه ند ناوی خوا یینئ، له وه زیاتری نه کردووه که ئەلف و بی دووباره
کردووه ته وه. مه به ست له «ئەلف» و «بی» ئەو تپانه به ناوی خاویان لی پیک هاتووه.
(۵) گونجایش: گونجان. جه لال: شکۆ. کونجوو: کونجی.

واته: جی بوونه وهی گه وه ری و شکۆی یادی دۆست له دلم، ئەو نه ده زه حمه ته، وه ک
ئەو ته ئاسمان به و گه وه ری به که هه یه له ده نکه کونجیه کدا جی بیته وه! که دیاره چه ند بچوو که.
(۶) په ری وه ش: وه ک په ری، په ری ئاسا. «وه ش» وشه یه کی فارسی به مه عتا «وه ک».

واته: به رچاو روونی و هه ست کردن و دلداریم به نه ده به وه وه که له گه ل یار بم. بۆیه له و
رۆژه وه که ئەوم لی جوئ بووه ته وه، رۆژی رووناکم بووه به شه وی تاریک و هه ستم نه ماوه و
دلم لی جوئ بووه ته وه.
(۷) به س: زۆر، گه لی.

- ٣ -

به جی نایی، ده بی روو کهینه سارا
 حه قی ئادابی مه جنوونی له شارا (١)
 که چه رخ ئه سکه ندهری دی ده رده داره
 وتی: ئهم هم بووه هم ده ردی دارا (٢)
 هه تا حه ق ناسیره، هه حه قمه مه نزوور
 وه کوو مه نسوور ئه گهر بکه ن به دارا (٣)

واته: مه حویا! گه لی کاری قورس و زه حمه تی وات له پیشه، له بهر گرانیان له وانیه دلت
 بتویننه وه و بیکه ن به ئاو. که واته ئاده میزاد نایی و بزانی به ره لالا ده کری و هه رگیز لئی
 نا پر سرتته وه.

- ٣ -

(١) سارا: «صحرا»، ده شت و بیابان. ئاداب: داب و نه ریت.
 واته: ئه وه ی بیه وی وه که مه جنوونی له یلا گرفتاری ده ردی عیشق بی، ده بی روو بکاته
 ده شت و بیابان، چونکه ئه وه له ئاوه دانیدا نا کری.
 (٢) ئه سکه ندهر: ئه سکه ندهری کوری فیلیبی مه قدونیایی، ئه وه بوو به له شکر تکی چل
 هه زار که سییه وه رووی کرده رۆژه لات و له «٣٣١ ی پ-ز» دالای هه ولیری ئیستادا داریوشی
 شای ئیرانی به زاند و ده ولته تی هه خامه نشی روو خاند و ئاگری به ردایه کۆشک و ته لاره پر
 شکۆکانی شاهه نشاکانی ئیران. دارا: داریوشی سییه م، دوا پادشای بنه ماله ی هه خامه نشی.
 واته: که چه رخی زه مانه ئه سکه ندهری دی گرفتاری ده رد بووه، وتی و ئه میس چووه پال
 دارا که ئهم خۆی به زاندی و ته خت و تاجی لی سهند. مه به ست له وه یه دنیا بۆ که س نامینی و
 که س خۆی لی نه گۆرئ.

(٣) حه ق: خوا. مه نزوور: مه به ست. مه نسوور: حوسه یینی کوری مه نسووری حه للاج،
 یه کیک بووه له خوا ناسه کانی سه ده ی سییه می کۆچی. هه ندیکیش به پیاوکی جادووگه ر و
 فیلبازیان داوه ته قه له م. له حاله تی جه زبه و سۆز لی هاتندا ده ستی ده کرد به «أَنَا الْحَقُّ» و تن.

نەگەیمە ئەو جوانە و گەیمە پیری
مەدەد یا پیری پیرانی بوخارا ^(٤)

لەبەر زار و نەزاری بوومە وەک پووش
دە ئەمجا رابوێرە من بە زارا ^(٥)

مەگەر تۆ عەرزێ حالم کە ی لە کن یار
قەلەم، ساغی قسە: من نیمە یارا ^(٦)

مەلاکان قسەکانیان بە پێچەوانەی شەرع دانا، لەبەر ئەوە بە گرتیان دا. هەشت سالی لە
بەندیخانەدا بردە سەر. لە سەر دەمی «المقتدر بالله» ی عەباسیدا لە زیندان هێتایانە دەرەو و
هەزار داریان لێ دا، ئەوجا هەردوو دەست و هەردوو پێیان برییهو و پاشان لاشەشیان ئاگر تێ
بەردا. بەلام لەناو خەڵکدا و مەشهورە کەوا لە سێدارەیان داو.

واتە: تا خوا یارمەتی دەرەم بێ، هەر حەق دەلێم؛ با وەک مەنسووری حەللاجیش لەسەر
«حەق» وتن هەلمواسن و لە سێ دارەم بدەن.

(٤) مەدەد: یارمەتی، وشەیە کە بۆ داوای یارمەتی بە کار دێ. بوخارا: شارێکە لە کۆماری
ئۆزبەکستانی سۆڤیەتی. پیری پیرانی بوخارا: «بهاء الدین محمد» کۆری ئەحمەدی فاروقی کە
بە «شاهی نەقشبەند» ناوبانگی دەرکردوو، لە ٧٩١ھ - ک (١٣٨٩ی - ز) دا کۆچی دوایی
کردوو. گۆڕی لە بوخارایە، تەریقەتی نەقشبەندی بە ناوی ئەوەوە ناوی دەرکردوو.
واتە: پیر بووم و نەگەیشتم بە پیریکی دەستگیر کە بمخاتە سەر رێگەی راست... دەسا
شاهی نەقشبەند فریام کەوێ یارمەتیم بدە...

(٥) زار و نەزاری: لەرواوازی، دوو وشەی فارسی. زار: دەم.
واتە: لەبەر دووری تۆ لەرواوازی بووم. لە لەرواوازی وەک پووش زەرد و باریک بووم.
سا با جارێک بە دەمتدا یێم و ناوم بهێتی.

لە ئێوان هەردوو «زار» دا جیناسی تەواوو لە ئێوان «زار» و «نەزار» دا جیناسی ناتەواو هەیە.
(٦) یارا: توانا.

واتە: ئەو قەلەم! من خۆم ناتوانم، مەگەر تۆ حالم لای یار باس بکەیت و حالی دەرەمی بۆ
بنووسی و داوای لێ بکە یاری ناوم بهێتی.
لە ئێوان «یار» و «یارا» دا جیناسی ناتەواو هەیە.

له ږم دی زاهید ئهم زستانه، زانیم
کلك نادا به زړپنگی بهههرا (٧)

وهه دهستی به خوونم که نیگارین
خوینسی من هه لالت بی، نیگارا (٨)

زوو ئه و شوخه له عاشق وهه ده چهرخی
له گهل کهس، چهرخه ئه و، ناکا مودارا (٩)

موژهی خوینی ده کا هه ره له حزه، سهیره!
ئهمه نده گول له بن یه که نووکه خارا (١٠)

(٧) زړپنگ: گیای زوو رهس.

هه چهنده به دیمه ن وشه ی «زاهید» واته کهسی دهستی له دنیا داشۆردبی، لای مه حوی
کینایه یه له کهسیکی دیاری له وانه ی له ناو خه لکی سهرده مدا به خوا ناس و دنیا نه ووست
به ناوبانگ بوون، به لام ئهم به و چاوه بۆ ئه وکه سه ی نه پروانیوه. ههروه ها «سو فی» و «شیخ» و
«واعیز» یش. ئیمه له م لیکۆلینه وه ماندا به پیوستی نازانین ئه و ناوانه بهینین. ئه وه ی لای ئیمه
مه به سته ته نها ئه وه یه که مه حوی کهسیک بووه به هه موو هیژ و توندیه که به ره هلستی ئه وه ی
کردوو که سانیکی تایه تی له ژر پرده ی پیروزی دیندا، دنیا پرستی بکه ن و مالی دنیا کو
بکه نه وه...

(٨) خوون: خوین. نیگارین: ویناوی، رهنگین. نیگار: یاری وه که وینه جوان.

واته: ئه ی یاری وه که نیگار جوان، خوینم هه لالت بی، وهه ده سته به خوینم رهنگاوی
بکه.

(٩) چهرخ: نه گونجاو و وهرگه راو.

واته: ئه و شوخه زور زوو له دلدارانی خوی په شیمان ده بیته وه و پشتیان تی ده کا... یاریکی
نه گونجاوه، له گهل کهس نایکری.

(١٠) له حزه: تاو. خار: درک.

واته: هه ره تاوی به تیری برژانگی یه کی ده کوژی و هه ره برژانکیکی تیری کوشتنی
دلدار بکه. سهیره له بن هه ره نووکه دریکدا ئه وه نده گول بی.
مه به سته له گول دلۆپی خوینی رزاوی دلداره کوژراوه کانه.

که شک بهم «مه‌حویا» هەر شه‌ربه‌تی مهرگ
له‌سه‌ر ئه‌رزا نه‌ ئاوی گه‌وارا^(١)

- ٤ -

«یار از وفاگذشت بر این گُشته‌ی جفا
شد مشهدم ز مقدم او روضه‌ی صفا»^(١)
«چون در قفاش دل شده‌گانش نمی‌فُتند
کاکل کمند جان و دل افگنده بر قفا»^(٢)
کوردی، زوبانی ئه‌سلمه‌گه‌ر ته‌رکی که‌م به‌کول...
بو‌فارسی، به‌کوللی ئه‌من ده‌بمه‌ بی‌ وه‌فا»^(٣)

(١١) ئاوی گه‌وارا: ئه‌و ئاوه‌ی به‌ ئاسانی قووت بدری.

واته: ماده‌م من هەر شه‌ربه‌تی مهرگم ده‌سگیر ببی، رووی زه‌وی، به‌ش به‌ حالی من، ئاوی
گه‌وارای وه‌ک تیا نه‌بی وایه.

- ٤ -

ئهم پارچه‌ شیعره له دیوانه چاپ کراوه‌که‌ی مه‌حویدا نه‌.
(١) واته: یار له رووی وه‌فا داریه‌وه به‌ سه‌ر ئهم کوشته‌ی بی‌ مه‌یلی خۆیه‌دا تێپه‌ری. به‌ هۆی
ئهو تێپه‌رینه‌یه‌وه که‌ ده‌می بوو چاوه‌پروانی بووم و له‌به‌ر نه‌برونی شه‌هید بوو بووم، جیگای
شه‌هید بوونه‌که‌م که‌ به‌ خوینی خۆم رازابوووه‌ و بوو بوو به‌ گولزار، بوو به‌ باخچه‌ی خۆشی و
رابواردن...

نیوه‌ی دووه‌می ئهم به‌یته له‌ نوسخه‌یه‌کی تردا به‌م جووره‌یه‌:

«بيت الحزن شد از قدمش روضه‌ الصفا»

(٢) واته: ماده‌م یار کاکۆلی خزی کردوووه به‌ که‌مه‌ندی گیانی دلداران و دلپانی داوه به‌ کۆلیا،
ئیتیر چۆن دۆسته‌ دل‌ پۆشتوووه‌ کانی - به‌ دوا‌ی دل‌ پۆشتوووه‌ کانیاندا - نه‌که‌ونه‌ دوا‌ی، یا چۆن
دلپان له‌ دوا‌یه‌وه نه‌که‌وئ، که‌ یه‌که‌ یه‌که‌ له‌ کۆلی داده‌که‌ون...
(٣) به‌کول: به‌ ته‌واوی. به‌کوللی: به‌ یه‌که‌جاری.

دووری مهینه تو له که ریمی به ها نه جو
 هه رچی که کورده پاکی به خشیی به «بُوالوفا» (٤)
 عه فوم که «یا عَفُو» به حق جاهی ئه و شه هه
 ئایه ی عولووی جاهی ئه وه ئایه تی «عفا» (٥)
 مه حموودی «فی السَّما» به، حه بییی خودایه ئه و
 مه قبوولی باره گاه، ئه وه موختار و موسته فا (٦)

مه حوی بهم به یته به لگه بو به رده وام نه برون له سهر به فارسی وتنی ئهم پارچه شیعره ی
 دینیته وه. له هه مان کاتیشدا به یته که نیشانه یه کی ئاشکرای ههستی کوردایه تی مه حوی و
 شانازی کردنیه تی به زوبان و که له پووری میللی نه ته وه که ی.

(٤) به ها نه جو: ئه وه ی داوای نرخ ناکا. «بُوالوفا»: مه به ست پیغه مبه ره (د.خ). دووریش نیه
 ئیشاره تیکی تیدا بی بو «بُوالوفا» ی کورپی شیخی «سراج الدین» ی ته و ئله که مه حوی خوی
 خه لیفه ی شیخی «سراج الدین» بو وه، له بهر ئه وه که کورده و یه کیکه له خاسانی خوا.

واته: پیوسته شیعر به کوردیش بلیم و کوردی شووریه یی نیه و کورد ئه گهر گونا هباریش
 بن، دوور نیه خوای بی برتی - به خشنده - هه موریان به خشیی به پیغه مبه ره چونکه ئوممه تی
 ئه ون، یا به شیخ «بُوالوفا» له بهر ئه وه که کورده و یه کیکه له ئه ولیا.
 له نیوان «به کول» و «به کوللی» دا جیناسی ناقیس هه یه.

(٥) ئایه: نیشانه. عولوو: «عُلُو» به رزی. ئایه تی «عفا»: ئایه تی: ﴿عَفَا اللَّهُ عَنْكَ لِمَ أَذْنَتْ لَهُمْ﴾
 واته: خوا لیت خۆش بی، بو رینگه ت دان، که باسی تاقمی له دوو رووه کانی سه رده می
 پیغه مبه ره که داوایان له پیغه مبه ره کردبوو رییان بدا له گه لی نه پۆن بو غه ز! چونکه گویا بییان
 ناکرئ برۆن و ده ستیان گیراوه، خواش به و ئایه ته و به ریزه ئایه تیکی تر په رده ی له روو
 هه لمالیون و ده ری خستوو که و له بهر دهس گیراوی و سه رقالی نیه ناپۆن بو غه ز! به لکوو
 هه ره له بنه ره تا باوه ریان به خوا نیه.

واته: ئه ی خوای به خشنده، له بهر خاتری پایه و شان و شکۆی ئه و پیغه مبه ره که ئایه تی:
 ﴿عَفَا اللَّهُ عَنْكَ لِمَ أَذْنَتْ لَهُمْ﴾ نیشانه ی بلندی پایه یه تی، به به خشه و لیم بیووه.

(٦) واته: ئه و پیغه مبه ره ی که و له ناو مه لایکه تانی ئاسماندا به «مه حموود» ناوبانگی

«صَلَّى عَلَيْهِ إِلَهُنَا مَا يَلِيقُ بِهِ
مَعَ صَخْبِهِ وَآلِهِ وَالْأَهْلِ ذِي الصَّفَا»^(٧)

«تشویش حال من، تو ز تخلیط من بفهم
ز اهل زمانه بس که رسد بر دلم جفا»^(٨)

«گفتا بستم: وفا طلب از من تو «محویا»
در عمر خود شنیده‌ای از عمر اگر وفا»^(٩)

ده‌کردوو و خوشه‌ویستی خواجه و په‌سه‌ندی باره‌گای ئەوه و هه‌لێژارده و پوخته‌ی ئاده‌میزاده. مه‌به‌ست له‌وه که پیغه‌مبه‌ر له‌ ناو مه‌لائیکه‌تانی ئاسماندا به «مه‌حموود» مه‌شه‌وو، ئیشاره‌ت کردنه‌ بو ئایه‌تی: «وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِي مِنْ بَعْدِي اسْمُهُ أَخْمَدٌ» که به‌ زوبانی هه‌زه‌تی عیساوه ده‌یگێڕێته‌وه که به‌ خه‌لکه‌که‌ی و تווو موژده‌ی هاتنی پیغه‌مبه‌ر ئیکتان ده‌ده‌می که له‌باش خۆم دئی و ناوی ئەحمه‌ده. ئەحمه‌د و مه‌حموودیش هه‌ردوکیان له‌ یه‌ك ریشه‌ دروست کراون.

(٧) واته: ئەوه‌نده‌ی شایانیه‌تی، خوای ئیمه‌ ره‌حمه‌ت به‌سه‌ر خۆی و هاوڕێیان و خزم و که‌س و کاره‌ موسوڵمانه‌کانی و به‌سه‌ر خێزانی پاکیدا برێژی.

(٨) واته: به‌وه‌دا بزانه‌ حالم تێک چوو، که‌وا ده‌بینی شیعری فارسی و کوردی و عه‌ره‌بیم تێکه‌لی یه‌ك کردوو؛ یان قسه‌ی تێکه‌ل و پێکه‌ل ده‌که‌م، ئەوه‌ش له‌وه‌یه‌ که مه‌ینه‌تیکێ زۆرم له‌سه‌ر ده‌ستی ئەه‌لی ئەم زه‌مانه‌دا چه‌شتوو و ده‌ردیکێ زۆر به‌سه‌ر دڵمدا هاتوو.

نیوه‌ی دووه‌می ئەم به‌یته‌ له‌ ده‌سنووسیکدا به‌م جوژه‌یه‌:

«ز اخلاط بس که من رسدم بر جگر جفا»

(٩) واته: دۆسته‌که‌م، که وه‌ك بت ده‌یه‌رستم، پێی وتم: ئەگه‌ر به‌ عومری خۆت بیستومه‌ عومر وه‌فای بۆ که‌س بووبی، تۆیش داوای وه‌فا له‌ من بکه‌. مه‌به‌ستی دۆست ئەوه‌یه‌ که خۆی وه‌ك عومری دلداریاوه‌.

- ٥ -

ئەری دڵ بێ شەرابی لە علی گۆل پەنگت لە گۆل چ بکا؟!
 که جیلوهی گۆل لە گۆلشەندا نەبێ، بۆبول لە چل چ بکا؟!^(١)
 که هەلگیرسا لە نووری بادە شەمعی حوسنی جانانە
 نەچیتە سەر تەریقە حەزەرتی پەروانە، دڵ، چ بکا؟!^(٢)
 بە ئاهم گەر رەقیبانەت بسووتین ئەی گۆلی رەعنا
 مەرەنجە، تۆ خودا شوعلە لە ئاقاری چقل چ بکا؟!^(٣)

- ٥ -

(١) مه حوی لەم بەیتەدا لەلایە کەوه دلی شوبهاندوو به ههنگ و رووی یاری شوبهاندوو به گۆل و ماچی لێوی یاری شوبهاندوو به مژینی شیلە ی گۆل و دەلی: ههنگی دلم بێ مژینی شیلە ی ماچی لێوی گۆلی رووتی بۆ چیه؟! لە لایەکی کەشەوه دلی شوبهاندوو به بۆبول و بالای یاری شوبهاندوو به چلی دار گۆل و رووی یاری شوبهاندوو تەوه به گۆل و دەلی: که تۆ رووی خۆت دا بۆشیی و بۆبولی دلم رووی وهك گۆلت نەبینی، چی دەسگیر دەبی بەسەر چلی بالاتهوه بنیشیتەوه!

(٢) تەریقە: تەریقەت، رێ و شوێنی خواپەرستی لای ئەهلی تەسەووف.
 واتە: که لە نووری بەرە کەتی ئەو ئاسۆ خۆش و فراوانەوه که بۆ سەر خۆش پەیدا دەبی، چرای جوانی دۆست داگیر ساو دڵ به خۆشەوستی راستەقینە ی خۆی گەشت که ئازادی و سەر بەستییە لە کۆت و زنجیری ئەم جیهانە پڕ لە پێوەندە، ئێتر دڵ چی بۆ دەمینیتهوه لهوه زیاتر که بچیتە سەر رێ و شوێنی پەروانە و خۆی لە پێشای ئەو ژبانە خۆشەدا بسووتینی!
 (٣) رەعنا: جوان و بالارێک و بەرز. ئاقار: ئاست، سنوور.

مه حوی لەم بەیتەدا بەدکاری شوبهاندوو به درک و بالای یار به گۆل و ئاه و ههناسه ی گهرمی خۆی به بلێسه ی ئاگر و دهلی: ئازیز! لێم مەرەنجی ئەگەر بەدکاری به ینمان که وهك درک وان به دەوری گۆلی رووتاو رێیان لێ گرتووم، به ههناسه ی گهرم و ئاه و نزووله ی من ئاگریان تی بەر بی، چونکه ئاگر که گەشتە درک و پووش، گری تی بەر دەداو چارێکی تری لهوه بهولاهه نیه.

ههتا ماوه دهبی ئەشکی نهدامەت داوهرێنی چاو
 عەرەق ریتن نهبی، شەخسی لە کاری خۆ خەجل چ بکا؟! (٤)
 سەفەر جائیز نیه، با بۆ حەرەم بی، لەو بەروبوومه
 فەقەت مەجزووبی زنجیری نەسیبی ئاو و گۆل چ بکا؟! (٥)
 فەلەك هەرگا کەسیکی هەلبێری، وەقتی هێلاکەتیه
 کە سەر بۆگەیینە پەت بی، پێی لە کورسی و ئەسکەمل چ بکا؟! (٦)

(٤) نهدامەت: پەشیمانی. ریتن: رشتن. لە گەڵ «ریتال» و «ریخ»ی کوردی و «ریخت»ی فارسی یەك ریشه یان ههیه. مەعنایشیان لە بناغەدا هەر یەكە.

واته: ئەو چاوەیی جارێ بۆ تۆی روانی، ئەوەندە خۆی لە ئاستی تۆ به بی قابیلەت دیتە پێش چاو، شەرمەزار و خەجالت دەبی و دەبی تا ماوه فرمیسکی پەشیمانی داوهرێنی، چونکە بنیادەمی خەجالت و لە کاری خۆ پەشیمان، لە ئارەقی پەشیمانی رشتن بەولاولە چارەیهك شك نابا.

بەکار هێنانی وشە «ریتن» لەباتی «رشتن» نیشانهیهکی بالادەستی مەحوییه لە کوردی زانیندا.

(٥) بووم: ولات، جی. مەجزووب: لە عەرەبیدا واتە: راکێشراو. لە ئیستیلاحی ئەهلی تەسەووفیشدا حالەتی جۆره بی ئاگاییه که بەسەر سۆفیدا دێ و دەکەوتە سۆز کردنیکی به کۆل.

واته: ئاو و گۆل بنیادەم لە خاکی و بوومی تۆ هەل نەکەنی، بۆی رهوانیه بهجیت بهیڵی، با بۆ حەرەمی مەککەیش بی.

(٦) واته: گەردوون که یه کێکی بەرز کردووه، ئەوه بۆ ئەوهی بەرز کردووه تەوه که بیدا به زهویداو هەر بەرز کردنەوه یهکی به دیمەن نیشانهی دانەواندنیکی راستەقینهیه و ئەو بەرز کردنەوه به دیمەنه وهك ئەوه وایه که پێی بنیادەم بنرێتە سەر کورسی و ئەسکەمل، بۆ ئەوهی بیکەن به دارا؛ چون ئەو پێ نانه سەر کورسی و ئەسکەمله بۆ ئەوهیه که مل بکری به پەتەوه، ئەمیش بۆ دانەواندنی راستەقینهیه.

ئەم بەیتە یه کێکه له به ناخا چوونه فەلسەفیه کانی «مەحوی».

له عوشاق و ره قیب ئه و شوخه چاوی لوتفی وه رگیا
 که ئاسک ئاده می یا سه گ ببینی، غهیری سل چ بکا؟ (٧)
 چ حاجهت نه رگسی مه ست بکه مه وه سفی به مه خموری
 که چاوی سورمه کیشرای خودایی بی، له کل چ بکا؟ (٨)
 له هه ر جیه که هلی خورشیدی عیشقی گول روخان «مه حوی»
 نه گه ر عه قلی ببی، له و جینگه ئاونگی عه قلی چ بکا؟ (٩)

- ٦ -

تی گه یی و شیوه نیه ئه مپۆ، دا سبه ی شایی بکا
 پی گه یو ده رویشه، دا سوبحه ی شه هه نشایی بکا (١)

(٧) مه حوی له م به یته دا یاری به ئاسک و دلدارانی به ئاده میزاد و به دکاری به سه گ
 شوبه اندوه، که واته به یته که له ف و نه شری شیواوی تیا به.
 (٨) نه رگس: کینایه به له چاو. مه خمور: شه راب لیداو، سه رخۆش.
 مه به ستی مه حوی ئه وه یه بلی: چاوی یار هه ر له خوا بییه وه مه سته، پتویست به وه ناکا بلین
 شه رایی خوار دووه ته وه، وه ک چۆن چاوی له خۆیدا ره ش بی پتویست به کله تی کردن ناکا.
 (٩) مه حوی له م به یته ناسکه یدا عیشقی شوبه اندوه به رۆژو عه قلی شوبه اندوه به ئاونگی
 شه و که له سه ر رووی گیاو گول ده نیشتی.
 واته: وه ک چۆن که رۆژ بووه وه ئاونگ به سه ر گیاو گوله وه نامینی، که عیشقیش په یدا بوو
 عه قلی ون ده بی.
 له هه موویش ناسکتر ئه وه یه مه حوی عه قلی به ئاده میزادیکی تیگه یشتوو داناوه، بۆ به
 وتویه: نه گه ر ئاونگی عه قلی عه قلی ببی...

- ٦ -

(١) دا: تا.

مه به ست له وه یه به خته وه ری ئه و دنیا به نده به ره نج کیشان و ئازار چه شتنی ئه م دنیا وه،
 هه رچه ند ده ش گونجی تیکرا مه به ست هه ر له م دنیا بی.

نووری عومری سەرف ئەکا بۆ کە شفی تاریکی لە خەلق
 وەك چرا هەركەس بە شوخی مەجلیس ئارایی بکا^(٢)
 ئەر لە دنیا چاکەیی سادر بوو، تەفرەیی پێ نەخۆی
 رووسپی هەر روو رەشە گەر بێ سەد ئازایی بکا^(٣)
 بۆ دوکانی موشتەری گر حەول ئەدا کالاً فرۆش
 دینی وا دینیتە قیمەت خواجە ئەعزایی بکا^(٤)

(٢) کەشف: لادان. مەجلیس ئارایی: کۆڕ رازاندنەوه.

مەحوی لەم بەیتەدا فیعلی «ئەکا» ی بە «دە» دەست پێ نەکردوو، وەك هەموو جارێ وا دەکا، چونکە پێوستی راگرتنی ئاوازی بەیتە کە وای دەوێ «سەرف ئەکا» بە «سەرفەکا» بخوێنرێتەوه. ئەم دیاردەیه لە گەلی شوێنی تریشدا لەبەر ناچاری دووبارە دەیتەوه.

واتە: ئەوهی بە جوانی کۆری ژبان برازینیتەوه، وەك چارووناکی ژبانی خۆی بەخت دەکا بۆ ئەوهی تاریکایی لە بەرچاوی خەلک لایداو رینگای ژبنی راستەقینەیان بۆ روون بکاتەوه.

(٣) رووسپی: ئافرەتی خۆ فرۆش.

واتە: دنیا وەك ئافرەتی خۆ فرۆش وایە، هەر تائێ بە بەری کەسێکەوهیە. بۆیه وەك چۆن چاوهروانی داوێن پاکێ لە ئافرەتی خۆ فرۆش ناکرێ، چاوهروانی چاکەش لە دنیا ناکرێ، جا ئەگەر بە رێکەوت هەلکەوت جارێک چاکەیهك لە دنیا وەشایەوه باوهری پێ مەکەن.

لە نێوان «رووسپی» و «روو رەش» دا تباق هەیه. لە ئەپالێ روو سپی دانێ «ئازایی» یشدا وردەکارییهکی ناسک هەیه، دیارە بیر لێی بێ ئاگا نابێ.

(٤) خواجە: جوولە کە. لێرەدا کینایەیه لە کەسێک ریشیکێ زلی وەك ریشی جوولە کەهی هێشتبیتەوه بۆ هەلفریواندنی خەلک.

واتە: کابرای ریش پان کە بیهوێ بێی بە «ئەندامی ئەنجومەن»، لێی مەگرن و گلهیی لێ مەکەن... لە رینگای ئەو ئەندامەتییهوه دەیهوێ دەسمایە کە دەستی کە ئایینه کەیهتی بخاتە مەزاتی ئەوانەیی لێی دەکرن و نرخێ زۆرتەری پێ پەیدا بکا؛ وەك چۆن بازرگانیش بەدوای دوکانی وادا دەگەرێ لەسەر رێی کریان بێ و خەلک زۆر رووی تی بکەن و کەل و پەلی زۆری بۆ تیا بفروشرێ.

رەم دەکا حەتتا لە میهر و مەھ جنوون ئادابی عیشق
سیبەری لێ بارە ھەرکەس مەیلی تەنھایی بکا (٥)

﴿

دەشگونجی «موشتەری گر» بە «موشتەری گەر» بخوێرتەو و مەعناکە ی وای لێ یەتەو:
ئەگەر کالافروش بۆ دووکانی ھەول بەدا کە دووکانی کریان بێ واتە رووی تێبکا، لەجینی
خۆیایەتی، چونکە تەنانت مەلای وەك جوولە کە ریش پانیش بەش بە حالی خۆی لەو
رنگایەو دەبەوئ نرخێ زۆرتەری بەرابەر بە ئاین فروشی دەسگیر بێ کە بێ بە «ئەندامی
ئەنجومەن» و قسە ی رەوا بێ و کاری خەلکی بکەوتە لا.

ھەرچەند لای ئیمە روون نیە ئەم «ئەنجومەن» ی مەحوی قسە ی لێ دەکا چ ئەنجومەتیکە
و بابەتی بەیتە کە کێش، بەلام دیارە لەو سەردەمدا ئەنجومەنی وا ھەبوو ئەندامەکانی مەلای
گەورە گەورە بوون و ئەو مەلایانە لە دەولەتەو زۆر نزیک بوون و پایە کەیان مەترسی ئەو ی
لێ کراو بێ بەھۆی فەوتانی ئایینیان لە پێناوی سوودی دنیا و دەولەتدا.
بەیتە کە رەخنە یەکی کاریگەرە، لەو پیاو ئایینیانە ی پشت لە رێگە ی راستی خۆیان
ھەلە کەن بۆ دنیا و، نیشانە یەکی تری دەست داشۆردنی مەحویە لەم دنیا یە کە لەم رێگا
چەپە لانیو دەسگیر بێ.

پتری کاریگەری رەخنە کە ی مەحوی لەو وە دێ کە ریشی پانی ئەو جوورە مەلایانە ی
شوبھاندوو بە ریشی جوولە کە و، دیارە دنیا پەرستیشیان شوبھاندوو بە تەماعی جوولە کە
بۆ پارە خرکردنەو و، دام و دەزگا ئایینیە لەبەر چاوە کانیان شوبھاندوو بە دووکانیکی
جوولە کە کە و تێتە سەر رێی رێواران...
(٥) رەم: ھەلاتن. میهر: خۆر. مەھ: مانگ.

واتە: ئەو ی بەھۆی عیشقەو رەوشتی شیتی گرتی، تەنانت لە مانگ و خۆریش رادەکا...
ئینسانی عاشق حەزی لە تەنھاییە تا بە تەنھا راز و نیازێ دلی خۆی لێک بەداتەو. ئەو ش کە
حەزی لە تەنھایی بێ، سیبەری خۆشی لێ دەبێ بە بار.
وردە کارییەکی جوان لەم بەیتەدا ھەیە، چونکە لەلایە کەو و سیبەر نیشانە ی ئاوەدانییە و
عاشقی شیتیش دەشت و چۆلی دەوئ تا لە ئاوەدانی ھەل بێ. لەلایەکی کەشەو مەشھورە
شیت تەنانت لە سیبەری خۆی دەترسێ.

﴿

ماده‌ری گیتی له شیرى برپیه‌وه، ده‌برپته‌وه
 فائیده‌ی چى شه‌خسى لى كه‌وتوو به‌دادایی بكا! (٦)
 با‌حه‌قیشى بى، له‌بو «مه‌نسور» «أنا الحق» حه‌ق نیه
 شیتییه، مه‌جنوون ته‌گه‌ر بى نازى له‌یلایی بكا (٧)
 زوشت و ناشیرینه پیر، ته‌مما چ شیرینه ته‌گه‌ر
 چاوى خوونبارى نه‌دامه‌ت ریشى خورمایى بكا (٨)

له‌چه‌ند نوسخه‌یه‌كیشدا له‌جیاتى «جنوون ئاداب» نووسراوه: «جنوون ئاباد». به‌پى ئهم
 نوسخانه مه‌عنای رسته‌كه‌ وای لى دپته‌وه: ته‌وه‌ی شیتی عیشق دلى ئاوه‌دان كردیته‌وه.
 (٦) ماده‌ر: دایك. به‌دادایی: به‌د ئادایی، به‌د ته‌دایی، بى ئوسوولی.
 واته: كه‌ دنیا پستی له‌كه‌سى هه‌لكرد و له‌ شیرى برپیه‌وه، ئیتر ده‌برپته‌وه و هه‌یجى تیدا
 نامینى. كه‌واته بنیاده‌مى لى كه‌وتوو شه‌رى چى ده‌فرۆشى و بو‌واز ناهینى و ده‌یه‌وى مه‌مكى
 دناى هه‌رگیز له‌ده‌م نه‌برئ و له‌م ریگایه‌دا خه‌ریكى كارى ئاوسوول و نابه‌جیه!
 (٧) واته: مه‌نسورى حه‌لللاج هه‌رچه‌ند حه‌قیشى بووبى، نه‌ده‌بوو ته‌وه‌نده پى لى هه‌لپى و
 خوى لى بگۆرئ و بلى «أنا الحق»، چونكه مه‌جنوون هه‌رگیز ناگاته پایه‌یه‌ك نازى له‌یلایی بكا و
 ته‌گه‌ر شتى وا بكا به‌ شیتی ده‌درپته‌ قه‌له‌م بوى.
 (٨) زوشت: ناشیرین. خوونبار: پر له‌خوین، فرمیسكى خوینین. خورمایى: سوور.
 واته: پیر ناشیرینه، به‌لام ته‌گه‌ر بئو بىر له‌ رابوردوى خوى بكا ته‌وه و به‌ فرمیسكى
 سوورى په‌شیمانى ریشى خوى سوور بكا زۆر جوانه، چونكه بنیاده‌مى راسته‌قینه ته‌وه‌یه
 هه‌میشه چاو به‌ رابوردوى خویدا بگپته‌وه و له‌كرده‌وه خراپه‌كانى په‌شیمان بیته‌وه.
 جاران باو بوو پیره‌كان ریشیان ده‌گه‌رته‌ خه‌نه، وه‌ك ئیستا بۆیه‌ی ره‌ش له‌سه‌ریان ده‌ده‌ن یا
 شانیه‌ی ره‌ش كه‌ره‌وه‌ی پادا ده‌هین... جا مه‌حوش ده‌لئى: له‌جیاتى ته‌وه‌ی خه‌نه بگه‌رنه
 ریشتان و راستى خوتان له‌بیر به‌رنه‌وه و به‌ درۆ خوتان منال بکه‌نه‌وه، چاتر ته‌وه‌یه به
 فرمیسكى خوینینى په‌شیمانى له‌كرده‌وه‌ی به‌دى رابوردوتان، سوورى بکه‌ن.

دل له ئیدارکی حه قیقه ت بئ به شه بئ داغی عیشق
«مه حویا» دانا ده بئ بهم چاوه بینایی بکا^(٩)

- ٧ -

مژدیکسی چه نده خو شه ره قیبی ملی شکا
عهیبی فه قهت ئه وه نده یه یارم دلی شکا^(١)
دای ئیزنی هه رچی دیده غه زاله له گه ردی رئی
بیچاره کل فرو شه، ره واجی کلی شکا^(٢)

(٩) ئیدراک: تی گه یشتن. بینایی بکا: پروانی.

- ٧ -

(١) واته: موژده یه کی زور خو شه بۆ گرۆی دلداران، کهوا به دکاری بهینی ئهوان و یار ملی شکاند و رۆبی. ئه گهر ئه م مل شکانه ی به دکار عهیبکی هه بئ هه ر ئه وه یه کهوا یار دلی شکاوه و خه فته بار بووه، چونکه که سیلک لای رۆشتوو که به یه و ندیکی پێوه بووه وه کوو به دکاره که بئ.

له لایه که ی که شه وه مه به ست له (دلشکان) ئه وه ته یار دل په قیه که ی جاران ئاره زووی ئازاردانی دلدارانی نه ماوه و رنگای داوون چاویان پئ بکهوی و به تۆزی به ربی چاویان برپژن، وهک له بهیتی دوو هه مدا ده یلئ...

(٢) واته: پاش ئه وه ی به دکاری نیوان یار و دلداران رۆبی و رنگای هات و چوو بۆ یار کرایه وه، یار به تۆزی رنگای خوی چاوی هه موو دلدارانی چاوه لپتی رشت و چاوی جوان کردن و به وه ئیتر بازاری ئه و نازدارانه ش نه ما که چاویان وهک چاوی ئاسک جوانه، چونکه تۆزی به ربی ئه م، چاوی دلدارانی له چاوی ئهوان ره ش تر و جواتر کرد. هه ی قور به سه ر کل فروش، که ئیتر پاش زور بوونی تۆزی رئی یار، که س ناچی کلی لی بکړئ و کله که ی ئه ویش بئ ره واج کهوت و که لکی پێوه نه ما.

ده شگونجی مه عنای نیوه بهیتی یه که م به م جوړه بئ کهوا: یار رئی هه موو چاو جوانانی دا بئ گه ردی رنگای هه لگرن و بیبه ن یکه نه چاویان و چاوی پئ برپژن... به پئی ئه م مه عنابه

تۆ چوویه باغ و پشتی شکا، حەقیە، باغەوان
 بازارێ گول شکاوه، دلی بولبولی شکا (۳)
 خەندە ی لەب و عەبیری خەتی تۆ بوو وەك منال
 تۆوی تەکا کە غونچە، وەنەوشە ملی شکا (۴)
 رووتی لە سەیری پۆشتە یەك بوو چ خۆشی وت:
 سەیری هە یە فەرەس کە پەرۆشی جلی شکا (۵)

زیادە پەوییه کە لەو هەدا دەبی کەوا یار ئەو هەندە جوانە تەنانەت ئەوانەش کە چاویان وەك چاوی
 ئاسک رەشە، تۆزی رینگای ئەویان دەوی چاوی پی برێژن و پیی جوان بکەن.
 (۳) واتە: کە باخەوان بەهۆی رۆشتنی تۆوه بۆ ناویاخ، پشتی بشکی، حەقیەتی، چونکە
 بەهۆی رۆشتنە کە ی تۆوه بۆ ناویاخ بازارێ گولەکانی شکاوه لەبەر ئەوە کە گول نیه لە
 بەرابەری تۆدا ئیددیعیای جوانی و بۆن خۆشی بکاو بولبولیش دلیان شکاوه، چونکە تازە
 بەهۆی پیی بایەخ بوونی چل و گولەکانە وە جینگە یەك نەماو وە لەسەری بنیشنە وە و بۆی بجر بوینن.
 (۴) عەبیر: بۆنی خۆش.

واتە: وەك چۆن منالێکی نەوسن کە خوار دەمەنییهك بیینی حەزی لی بکا بەلام دەسگیری
 نەبی، دەلین تۆوی دەتکی و وەك چۆن ئەگەر ساواشتی بۆن خۆشی لی نزیک بکەنە وە دەلین
 بە بۆن دەکەوی، خونچەیش بۆ زەردەخەنە ی لیتی تۆ بوو ئەو هەندە گریا پشکووت و دەمی
 کرایە وە و بوو بە گول و سیس بوو و تۆوی داوهرییه زەوی... بە هۆی بۆنی خۆشی خەت و
 خالی تۆیشە وە بوو وەنەوشە بە بۆن کەوت و ملی شکا. مەبەست لە مل شکانی وەنەوشە
 ئەو تە کە هەمیشە لار دەبیته وە و قنچ راناو هەستی.

«تیباق» یکی ناسک لە نیوان «خەندە ی لەب» و «گریانی غونچە» دا هە یە کە لە «تۆو
 تکان» کە یە وە دیاری دەدا.

(۵) فەرەس: ماین. پەرۆشی: ئارەزووی بەتین.

واتە: کابرایەکی بەهرەمەندی هەزار و پی دەسەلات سەیری کابرایەکی پۆشته و پەرداخێ
 نەفامی کرد و بەراوردی حالی خۆی لە گەل حالی ئەو کرد، کەوا دنیا بەم جوهرییه ئینسانی
 بەهرەمەند و بە قابیلیتی تیدا لاته و بنیادەمی نەفام و نەزانیش داراو دەولەمەندە و لە ئەنجامی

غونچه ده می له باسی ده می تۆوه دا، سه با
 مشتیکى دا له ده می، ده م قسه ی زلی شکا (٦)
 یه عقووب وهش که «مه حوی» یه، چاویشه داری هیجر
 چاوی به گهردی راهی به شیرت گلی شکا (٧)

﴿

ئهو بهراورددها قسه یه کی جوانی کرد، وتی ماده م پۆشاکی جوان و باش بۆ که سانی وهك ئه م
 کابرایه بی، شتی چاکه ماینی ره سه ن به ره سه نی خۆی بنازی و زینی جوانی نه وی.
 هه رچه ند مه حوی خۆی له به یته که دا ئه وه ی نه وه توه، به لام له بهراورد کردنی رووت و
 پۆشته که وه به یهك و له باس کردنی ماینی بی زینه وه دیاره و یستویه تی کابرا پۆشته که ش
 بشو به ینی به گوێریژی کورتان لی کراو.

(٦) واته: خونچه ده یوست باسی ده می بۆن خۆشی تۆ بکاو چاو له تۆ بکاو خۆی وهك تۆ به
 جوان و بۆن خۆش بداته قه لهم. بای به یان مشتته کۆله یه کی دا به ده میداو ده می قسه ی زل
 کردنی شکاند و کردی به گول...

مه به ستی مه حوی ئه وه یه بلتی: پشکووتنی خونچه و به گول بوونی، هی نه وه یه نیازی
 لاسایی کردنه وه ی تۆی بووه، بای به یان مشتته کۆله یه کی داوه به ده میداو پشکواندویه تی و
 دیاره ئه نجامه که شی ئه وه یه پاش چهند رۆژ سیس بی و به وری و هه ر تۆ بیمیته وه له مه یانا...
 (٧) یه عقووب: چه زره تی یه عقووب پیغه مبه ر که له تاو دووری یووسفی کورپی چاوی کویر
 بوو و که کراسه که ی یوسفیان بۆ هیئا، هیئای به چاویداو چاوی روشن بووه وه. وهش:
 پاشگریکه له زمانی فارسیدا به مه عنا وهك و ئاسا. به شیر: ئه وه ی موژده دیتی.

واته: مه حوی له تاو دهردی دووری تۆ تووشی چاویشه بووه، وهك یه عقووب که له تاو
 دووری یووسفی کورپی کویر بووبوو. به لام وا به تۆزی رینگات که موژده ی هانتی بۆ هیئا گلی
 چاوی شکا، وهك چۆن یه عقووب که کراسه که ی یوسفیان بۆ هیئاو موژده ی سه لامه تی
 ئه ویان بی گه یاند چاوی چاک بووه وه.

و شه ی «به شیر» ئیشاره ته بۆ ئایه تی: ﴿فَلَمَّا أَنْ جَاءَهُ الْبَشِيرُ﴾ واته: کاتی که موژده هیته ر هاته
 لای یه عقووب... تاد، که کاره ساتی بردن و خسته نه چال و فروشتنی چه زره تی یوسف
 ده گیریته وه...

- ٨ -

گهردی ریی ههستاوه جیی داوا ده کا
 بهخته! مالی چاوی کئی ئاوا ده کا! (١)
 وهرده گیرئی روو که سوجدهی بهر ده بهم
 هه دهلی: کهی نوژی روژاوا ده کا (٢)
 چاوه، جیی ئه شوخه بی، وتم و وتی:
 ئه مه لا شیخه قسهی بیجا ده کا (٣)

- ٨ -

(١) واته: یار ههستاوه که وتوو ته ری و تۆزی رینگای بهرز بووه ته وه، جیی دهوئی لئی بنیشی.
 ده سا ئه ی بهخت! ئاخو یار روو بکاته کئی و جه واهیر سورمه ی تۆزی بهری پنی له چاوی کئی
 بنیشی و مالی چاوی کئی ئاوه دان بکاته وه...
 ده شگونجی «بهخته مالی» به وشه یه کی مور هککه به دابرنی و به مه عنای مالی بهختیار بی.
 واته: ئاخو ئه تۆزه مالی بهختیاری چاوی کئی ئاوه دان بکاته وه و لئی بنیشی و بیکا به ماوا ی خوی!
 (٢) واته: که چاوم به ناو چاوی یار ده کهوئی سوجدهی بو ده بهم. که چی ئه و ئه وهنده لیم
 لالوته رووم لی وهرده گیرئی و بهو روو وهرگیرانه ئه وهنده خه فته بارم ده کا بهرچاوم تاریک
 ده بی، یا قزی رهشی دهرده کهوئی و دنیا ده بی به تاریکه شه و، که چی گالته شم پی ده کا، ده لی
 سهیری ئه م کابرایه کهن کهوا نوژی روژاوا ی دوا خستوه بو ئیستا که دنیا به تهواوی تاریک
 بووه و ئیستا نوژی مه غریب ده کا که ده بوو زووتر بیکردایه. مه بهست له نوژه که سوجده
 بردنه که یه که ئه و بر دیه بهر رووی یار.
 (٣) واته: وتم هه چاوم شک ده بهم بو ئه وه بشی بی به جیی ئه شوخه. که چی ئه و وتی:
 سهیری ئه م مه لا شیخه بکه ن قسه ی چهند بیجاو ناشیرین ده کا، که ده بوو و نه بوا یه، چونکه
 هه م مه لایشه و هه م شیخیشه... من چون رازی ده بم به وه که له ناو چاوی ئه ودا جی بگرم... من
 جیی بهر زتر و شایان ترم دهوئی.
 ده شگونجی مه عنای نیوه بهیتی یه که م وابی که و: به چاوم وت: یاخوا بهخت یار بی و بی
 به جیگه ی یار. به م مه عنایه بهیته که په یه ندییه کی به بهیتی یه که مه وه ده بی که وای گه یاند یار
 که وتوو ته ری و تۆزی بهر پی دهرکه وتوو.
 له ئیوان (جیی... بی) و (بی جا) دا جو ره تیبا قی کی جوان هه یه.

کوشتە ی ئەو چاوەم لە جەمعی کوشتە گان
 خەنجەری موژگانی، من «مینها» دە کا (٤)
 دا بە یە کبارە بە بادا عومری خەلق
 دئی بە با کا کۆلە کە ی تا تا دە کا (٥)
 چاوە کە ی بە یدەستی مەستیشە، کە چی
 هەر بە لە حزی فیتنەیی بەرپا دە کا (٦)
 ئەو کە دل دوو قەد دە کا شیر ی برۆ ی
 ئیکە خەنجەر بۆ بە قەد خۆ یا دە کا! (٧)

(٤) کوشتە گان: کوژراوان. موژگان: برژانگ. «مینها»: ئیستیسن، جوئ کردنەو. واتە: لە ریزی کوژراوانی عیشقی چاوی یاردا منیش یە کیکم لەو کوژراوانە. کە چی خەنجەری برژانگی چاوی یار بەرەبەر بە من نابزوئ، واتە چاوی یار توژی بۆم ناروانی و بەو بۆ نەروانین و بە کار نەهێنانی برژانگانی من لە ریزی کوژراوە کان جیا دە کاتەو. (٥) دا: تا. یە کبارە: بە یە کجاری. تا تا: تال تال. واتە: یار دئی تال تالی مووی قژ و زولفی دە دا بە با، تا بە تەماشای ئەو دیمەنە جوانە عومری خەلک بدا بە با. یا لە بەر ئەو کە دلی عاشقان بە سراو بە مووی قژ و زولفی ئەو وە، کە ئەو مووانە تال تال کران دلی عاشقە کان دادە کەوئ و عومریان دە درئ بە با و دە مرن. لە نێوان «با» و «تا تا» دا لە و روو وە کە دوو پیتی «ئەلف» و «بئ» ن، تەناسوب و بەو پێیە کە «بادان» و «تال تال کردن» دژی یە کن تیباق هە یە. لە نێوان «دا» و «هەردوو «با» و «تا» کانی «تا تا» یشدا جیناسی لایق هە یە. (٦) بە یدەست: دەستەمۆ. لە حز: لاچاو. واتە: چاوی دەستەمۆ یار مەستیشە. بۆ یە دەبوو هیچ دەسەلاتی نەبوا یە و هیچی پئی نە کرایە. کە چی لە گەل ئەو وەشدا بە تەنھا لا کردنەو یە کی ئازاوە یە کی گەورە دە نیتەو. (٧) ئیکە: ئیتر. واتە: یار کە بە شیر ی برۆ ی دلی دلداران دە کا بە دوو کەرتەو، ئیتر خەنجەری بۆچیە و بۆچی دەیکا بە قەدی خۆیدا!

زامی دَل وێران و مال ئاوا تەبیب
مالی وێرانم کە مال ئاوا دەکا^(٨)
تورکی چاوی مەستی «مەحوی» مۆژدە بێ
وا کە بابی جەرگ و دَل داوا دەکا^(٩)

- ٩ -

وەك بولبول ئەو دَلە بە گۆلی روو کە روو دەکا
پەروانە یە زیارەتی شەمع ئارەزوو دەکا^(١)
من وەسلێ ئەو بەرابەری جەننەت دەگرم و ئەو...
دۆزەخ بە ئاهی سینەیی من روو بە روو دەکا^(٢)

(٨) واتە: من زامی دَل وێرانە و پزیشکە کە شەم کە یارمە بۆ خۆی مال ئاوا دانە و خەفەتی
هیچی نیە و مەبەستی نیە من چیم بەسەر دێ. بۆیە ئەوەتە مال ئاوا دەکا و دەپروا بە جیم
دێلێ... ئەو مال وێران خۆم.
(٩) تورکی چاوی: چاوی تورکی... لە ئەدەبی کۆندا کینایە یە لە چاوی جوان، چونکە چاوی
تورکان زۆر جوانە.

واتە: مەحویا! مۆژدە بێ و چاوی جوانی یار داوا کە بابی جەرگ و دَل دەکا بۆ مەزە
شەرابی مەستی خۆی، ئێتر بەو زامی دَلت تیمار دەبی و دەردی دەروونت چار دەکری.

- ٩ -

(١) واتە: دَل کە وەك بولبول بە نالە و سۆزەو روو دەکا تە گۆلی رووی یار، لەبەر ئەوەیە کە
رووی یار وەك مۆم وایە و ئەمیش وەك پەروانە و دەیهوێ بە دەوریا بگەرێ تا دەسووتێ.
(٢) واتە: من ئەوەندە بە پەرۆشم بۆ گەشتن بەو، دەلێم ئەگەر پێی بگەم ئێتر بەهەشتم ناوێ.
کەچی ئەو ئەوەندە بێ وەفایە، ئەوەندە خۆیم لێ دوور دەگرێ ئاهی سینەم وەك دۆزەخ تاو
بسیێ و هەناسە ی گەرمی سینەم لێ دەکا بە ئاگری دۆزەخ.

ریشیکی پان و تووکی بنا گوئی درێژو لوول
 سوڤی له دینی لاده به دیمهن له جوو ده کا (٣)
 گهر عاشقی له خوونی جگهر قوم ده، دم مه ده
 مهی خواره، خام کاره هه تا هاو و هوو ده کا (٤)
 دنیا به حيله مه یلی به ئه بنای ئه گهر ببی
 ئه «دایه رێژبار» به فرزه ندی شوو ده کا (٥)

(٣) مه حوی له م به ته دا، وهك له زۆر به یتی تریشیدا، ئاور ده داته وه به لای ئه و به دیمهن ئه هلی مه عناو به پاستی بی ناوكانه دا كه وا له بهر ئه وهی خۆیان له به هه شتی دلداری راسته قینه بی به شن، چاو لیگه ری و دیمهن کاریه كه یان هیچ دادیان ناداو راستیه كه یان ناگۆرێ. پێیان ده لێ: ئه مانه دیمه نیا نیشانه ی ده روو نیا نه. به ریشی پان و تووکی درێژو لوولی بنا گو یانا - دوور له دینه كه یان - له جووله كه ده چن. بۆیه دیمهن کاریه كه یان نایانگه به ئیته مه به ست و ئه نجامیکیان لێوه ده سگیر نابێ.

(٤) دم: هه ناسه. مهی خوار: مهی خۆر. خام کار: ساویلکه و نه زان و تازه کار.

مه حوی له م به ته دا زۆر قوول پێ داده گرێ و به ده ربای عیشقدا رۆ ده چی. ده یه وێ عاشق نهك ته نها به به زام و ده ردی خۆی رازی بی و بهس، به لكوو ده بی ناله و هاواریشی لێوه نه یهت. ده لێ: تۆ ئه گهر عاشقی راسته قینه ی قوم بده له خوینی جگه ری خۆت و ببخۆره وه و هه ناسه مه ده تا ته واوی ده كه یهت و نالهت لی نه یهت، چونكه مه ستی راسته قینه كه سیكه ئه وه نده سه رخۆش بی له هۆشی خۆی بچی، ئه گینا به نه فام و ساویلکه داده نرێ.

(٥) ئه بنا: «آبناء»، کوپان. دایه رێژبار: دایه رێژوار، ناوی ئافره تیكه له فۆلكلۆر و میژووی تا قمی ئایینی «كاكه یی» یا «ئه هلی حه ق» دا، وهك «سو لئانی ساق» = سو لئان ئیسه ق» و «سه ید برا» و «باوه یادگار» جیگایه کی تایبه تی هه یه. له ناو موسو لمانانی ئه و ناو چانه دا كه كاكه ییه كانیا ن تیا ده ژین. وا مه شهووره وه ختی خۆی خێلی كاكه یی ته فرو توونا كراون و كه سیان لی ده رنه چووه، ئافره تیکی دوو گیان نه بی كه ناوی «دایه رێژوار» بووه، له شوینی ئاوا بی «هاوار» ی ئیستادا خۆی په نا ده دا تا مناله كه ی لی ده بیته وه. مناله كه ی كورپ ده بی، به خیری ده كاو پێی ده گه یه نی. كه گه و ره ده بی خۆی شو ی پێ ده كاو وه چه یان لی ده كه و ته وه

ئەشکەوتی بایە کە دەمی واعیز کە دیتە وە عز
و هفتی سکوتی نه قشی سمیلی له قوو ده کا (۶)

دا عە کسێ جیلوه دەر نه کهوێ، نه ک له چاکیه
ئەو شوخه چاکێ سینه یی «مه حوی» رفوو ده کا (۷)

﴿

و دیسانه وه خێله که یان زیندوو دیته وه. هەر چۆن بێ، راست و درۆیی ئەم رازە لای ئێمە
ناشکرا نیه. زۆریش رێی تێ ده چۆ ده ست هه لبه ست بێ و له ئەنجامی ناکۆکی بیری
کا که ییه کان و موسولمانه سونیه کاندا دروست کرابێ! کا که ییش تاقمیکن له تاقمه کانێ
موسولمانان، له کوردستانی عێراقدا له ناوچه ی تاوغ «دافووق» و له دێی «هاوار» ی سەر به
«هه له بجه» ده ژین.

واته: هەرگیز به دنیا پشت ئەستور مەبه و ده ست له دلدارێ خۆت هه ل مەگره، چونکه
ئەگەر جاروبارێش واری بکهوێ دنیا لا به لای ئینساندا بکاته وه، لا کردنه وه که ی به فرو قیل
ده بێ و لا کردنه وه که ی نا په سەند و نادروست ده بێ، وه ک شوو کردنه که ی «دایه رێزوار» به
کۆر په که ی.

بێ (ن): ده بوو، به لام به پێی ئەم نوسخه یه شهرت و جه زا که ناکه ونه یه ک.

(۶) واعیز: ئامۆژگاری کەر. وه عز: ئامۆژگاری. سکوت: بێ ده نگێ. قوو: په له وه رنکه مل و
گه ردنیکێ درێژی هه یه و مه له وانی ده کا! په رنکی نهرم و جوانی رهش و سه ی هه یه نانیشتیه
سەر یه ک.

واته: گوێ مه دهره په ند و ئامۆژگاری واعیزی زۆر بلێ... قسه کانێ چونکه له باوه رو دل و
ده روونیکێ پاکه وه دەر ناچن، که لکی هه چیان پێه نیه و که دم ده کاته وه بۆ په ند دادانی خه لک
ئەوه نده زۆر ده دوێ، ده می ده لێی ئەشکەوتی پر له بایه و که بێده نگیش ده بێ دم و سمیلی له
سەر و که لله ی ته یری قوو ده کا.

(۷) دا: تا، بۆ ئەوه ی. چاک «ی دوو هه م»: له ت، توێ توێ. رفوو: پینه.

واته: له چاکێ خۆی نیه یار که دیت سینه ی له ت کراوم ده دوو ریته وه. بۆیه ی ده دوو ریته وه
چونکه و نه ی خۆی تیا به و ئەگەر نه یدوو ریته وه و نه که ی دەر ده که وێ و ناشیه وێ دەر که وێ.

- ١٠ -

دهوری هەر چاویکی ئەمڕۆ داوه سەد فەوجی بەلا
 دین و دڵ یەغما دەکەن، چاری کەن ئەی شیخ و مەلا (١)
 وەسیەتی مەجنوونە: هەرکەس دەردی دنیا عارە بۆی
 خۆ بکا وەک من بە دەردی عیشقی یاری موبتەلا (٢)
 کۆتری دڵ، چەنگولی بازی قەزا یەعنی موژە
 دی، بە زوڵفی چوو پەنا با، کەوتە نیو داوی بەلا (٣)

- ١٠ -

ئەم پارچە شیعەر، چ لە دەستووسەکانی بەر دەستمانداو چ لە نوسخە چاپەکەشدا، بە پیتی
 ریزی تێپەکانی ئەلف و بی بۆ «لامەلفەلا» دانراوە کە لە پێش «ی» وە دێ. دیارە مەحویش، وەک
 شاعیرەکانی تری سەردەم و پێش خۆی و یستووێه بۆ هەر پیتیک پارچە شیعەری هەبێ. بەلام
 لەبەر ئەوە کە لە راستیدا پیتیک نە ناوی «لامەلفەلا» بێ، ئێمە گێڕامانەووە جینگای راستەقینەی
 خۆی لە پیتی «ئەلف» دا کە ئێرەیه.

مەحوئ ئەم پارچە شیعەری بەبۆنەی کۆچی دوازی سەردەستە شاعیرانی عیشق
 دۆستی کورد «مەولهوی» یەو و توو.
 (١) یەغما: تالان.

واتە: چاوەکانی یار ئەوەندە فیتە گێڕو ئاشووبابوین، هەر یەکیکیان سەد فەوج بەلای بە
 دەوردایە، دین و دڵی دلداران بە تالان دەبەن، دەسا شیخ و مەلاینە خۆتان و غیرەتان،
 چارەیهکی بۆ بدۆزنەو.

(٢) واتە: مەجنوون کە سەردەستە عاشقانه رای سپاردوووە کەواکێ دەردی دنیای پێ عارە
 و نایەوێ گرفتاری ببێ و بکەوتە داویەو، یا وەک ئەو رێگای عیشق بگێرێتە بەر و خۆی
 گرفتاری دەردی عیشقی یاریک بکا، چونکە تەنھا لە رێگای دلداریەووە بنیادەم ئازادی
 راستەقینەی خۆی دەستینێتەو و لە داوی دنیاو دنیاپەرستی دەرباز دەبێ.
 عارە بۆی (ن): بارە لێی.

(٣) چەنگول: چنگ.

وەقتی نوێزی سەر جەنازە ی بۆ شەهیدی عیشق دۆست
 مەوج ئەدا ئەم ئاسمانانە لە دەنگی «الصلّا» (٤)
 تانەبووری تۆ لە سەر، رێ ناخە یە مەیدانی عیشق
 سەر لە پیچی پی دەبی لەم رێگە دانیی «اؤلا» (٥)
 تورکی من کوشتارخانە ی عاشقانی دی، وتی:
 من «برنجی بر یزید»، ئیتر «ایکنجی کربلا» (٦)
 «مەحوی» ئەمشەو ئەو پەری شیوە ی لە خەو دیبی، دەبی
 بۆیە ئەمڕۆ «مەولەوی» کەوتۆتە حالی حەلەولا (٧)

﴿﴾

واتە: کۆتری بەسە زمانی دڵ، چنگی بازی قەزاو قەدەری دی کە برژانگی یارە، لە ترسا
 چوو پەنای بە زولفی برد خۆی تیا حەشار بدا، کەچی لەویش کەوتە داوی بەلای زولفیەو.
 (٤) «الصلّا»: «الصلّا»، وەرن بۆ نوێز.

واتە: لە کاتی نوێزی شەهیدی عیشق دۆستدا کە مەولەوییە، ئەم ئاسمانانە هەموو دەنگ
 دەدەنەو لە بانگەوازی بانگ کردنی فریشتەکان بۆ کردنی نوێزی جەنازە.

ئەم بەیتە ئیشارەتە بەو حەدیسە کە دەگیرێتەو: جارێکیان یەکی لە ئەسحابەکانی پیغمبەر
 (دروودی خۆی لی بی) شەهید کرابوو، پیغمبەر (دخ) فەرمووی: نوێزی لەسەر مەکەن
 چونکە شەهید لەلایەن فریشتەکانی ئاسمانەو نوێزی لەسەر دەکری.

(٥) واتە: ئەو کەسە ی رێگای دلداری بگریته بەر، دەبی دەسبەرداری گیانی خۆی بی...
 دەبی بەرلەوێ هەنگاو هەلبیشتەو دەست لە گیانی خۆی داشوا؛ چونکە ئەم رێگایە بە
 «سەر» تە ی دەکری ئەک بە «پی»...

(٦) واتە: کە یار کوشتارخانە ی دلداریەکانی خۆی دی، وتی: من بەزیدی یە کەم و ئەم
 شوێنەش کەربەلای دوو هەمە.

ئەم بەیتە ئیشارەتە بۆ کارەساتی کوشتنی حوسەینی کورپی عەلی کورپی ئەبوتالیب و
 ھاوڕێکانی لە دەشتی کەربەلا، لەسەر دەستی لەشکری یەزیدی کورپی موعاویەدا.

(٧) واتە: مەحویا، رەنگ بی ئەمشەو «مەولەوی» عەنەر خاتوونی پەری شیوە ی یار و ژن و

﴿﴾

- ١١ -

دهم و زاری تیا مایته وه رهنگاری ریق ئه ماما
پیاڵیکی عه قیقه، پر له بادیکی عه قیق ئه ماما^(١)

﴿

خۆشه وستی خۆی له خه ودا دیبێ، وا ئه مرۆ که وتوو ته حالی حه له وه لاو خه ریکه ده مرئ «و مرد»، تا بر وا خۆی پێ بگه به نێ و له رینگای عیشقیدا شه هید بێ. ده شگونجی مه عنای به یته که والێ بده ینه وه بلێن واته: ده بێ ئه مشه و مه حوی یاری پهری شیوه ی خۆیی له خه ودا دیبێ، بۆیه ئه مرۆ وه که ده رویشی تاقمی «مه وله وی» که یه کێکن له تاقمه کانی ئه هلی ته سه ووف حالی لی هاتوو وه که وتوو ته حه له وه لا کردن. ئه مه عنایه ته نها له حالیکدا ده ست ده دا که په یوه ندی به یته که مان به تیکرای پارچه شیعه که وه مه به ست نه بێ. رسته ی «ئه مرۆ مه وله وی که وتۆته حالی حه له وه لا» له نیوه ی دووه می ئه م به یته دا، به حورووفی ئه بجه د و به پێی شیوه ی نووسینی فارسی ئامیزی جارانی کوردی، واته به م جهۆره: «امر و مولوی کوتوته حالی حولا» ده کاته ١٣٠٠، که ئه وه ش به سالی کۆچی، سالی کۆچی دوایی مه وله وی به که به رابه ری «١٨٨٢ - ١٨٨٣ ی - ز» یه.

- ١١ -

(١) ریق: تف. بادیکی: باده به کی. عه قیق: جهۆره مووروویه که له هه مووره نگیکی هه یه، به لام گران به هاتریان سووره. به کوردی پێی ده لێن: ئاقیق. واته: ده می هه ر دلدارێ رهنگاری ته پرای ده می یاری تیا مایته وه، وه که پیاڵه یه کی له ئاقیق دروست کراو وایه که شه رایکی سووری ئاقیق رهنگی تیا بێ. رووی ئه م شوبه اندنه ئه وه یه ته پرای ناوده می یار ئه وه نده خۆش و سه رخۆش که ره، له گه ل ماچ و مژینی ده مدا بچیه ناو ده می هه ر دلداریکه وه، له بهر ئه وه که له ده می یاره وه هاتوو، ده می دلداره که ش ده کا به پیاڵه یه کی شه راب که له ئاقیق دروست کرابێ و پێی له شه رابی ئاقیق رهنگ.

«ئه ماما» ی یه که م له دارشته وه ی به یته که دا به په خشان ده بێ به سه ره تای رسته و «ئه ماما» ی دووه می ش ده که وێته پێش «پر له بادیکی...» یه وه.

له پر ئه و چاوه هه لده پر ئت و جه رگی عاله می ده بری
 نیه، هه ر به رقه غه مزه ی دڵ شکافی، بی به ریق ئه ممان (٢)
 له فیرقه ی خاکسارانسی مه حه بیته بفرکه یه ک یه ک
 به دیمه ن یه ک نه فەر، دامه ن به لیوی سه د فه ریق ئه ممان (٣)
 به پیچی خواروخچ ئیما ده کا پیری ته ریقته: بی
 حه قیقته پیره زاهید پیره، گوم کردوو ته ریق ئه ممان (٤)

(٢) به رق: برووسکه ی ئاسمان. غه مزه: چاو هه لته کاندن. دڵ شکاف: دڵ له ت که ر. به ریق: تیشک.

واته: یار له پر چاو هه لده بری و به تیری نیگای جگه ری کۆمه لی دلداران له ت ده کا. له مه وه ده رده که وئ که و سهرنجی دڵ له ت که ری یار برووسکه ی ئاسمان نه بی چی تر نیه، هه ر ئه وه نده یه وه ک ئه و تیشک ناداته وه.

(٣) خاکسار: ئه وه ی له ناو خاک و خۆلدا بتلیته وه و خۆی خۆلای بکا. فه ریق: تا قم، کۆمه له. واته: به دڵ بیر له کۆمه لی ئه و دلداران به که ره وه که و له خاکی خۆلی خۆشه و ستیدا ده تلیته وه. ئه مانه هه رکامیان بگری به دیمه ن ئاقه که سیکه، به لام داوینیان به لیوی سه د پیاوی گه وره یا سه د تا قمه خه لکه وه یه. مه به ستی له وه یه هه رکامیان بگری پایه ی ئه وه نده بلنده چه ند که س به لیو داوینی ماچ ده کا.

(٤) ئیما: ئیشاره ت. ته ریقته: ریگای سۆفیای بۆ خواناسی. ته ریق: ریگا.

واته: پیری ته ریقته که به دیمه ن خۆی به خواناس ده خاته به رچاو، وه ک ئافره تیکی ناشیرین که بیه وئ به شه ده ی لار دلی دلداران فریو بدا ئیشاره تمان بۆ ده کاو بانگمان ده کا بۆلای خۆی که و بچین ته ریقته له سه ر ده ستیدا وه ربگرین. به لی، راسته ئه م پیره زاهیده پیره، به لام پیری ته ریقته نیه، ته ریق و ریگای ته ریقته ی ون کردوو. بۆیه دیمه نه که شی که خۆی به زاهید و ده ست له دنیا داشۆردوو پیشان ده دا نه یکردوو به زاهید و ده ست له دنیا داشۆردوو راسته قینه، وه ک چۆن ئافره تیکی پیری ناشیرین شه ده یه کی لار بنیته سه ری و ئیشاره ت بۆ خه لک بکا، به و شه ده ی لار و ئیشاره ت کردنه ی نابی به شوخیکی نازدار.

ئه م به یته یه کیکه له شابه یته کانی مه حوی و پتر له یه ک ته شبیه و ئیستیعاره و ورده کاری

چەراکردن لە باغی حوسنیا، مەنزوریه چاوم کە دەگری ریشی... لە بەحرایه غەریق ئەمما^(٥)

﴿

تێدایه. خواستنی پێچی خوار که مایه نازداری و ئافره تانی شوخه، بۆ سه و میزه ری
شیخێک که بۆ ئەو دەبی به جێو سه ره پای ئەوه هاو جووت کردنی له گه ل «خێج» که به
یه کجاری به دناوی ده کا... هه ره ها رووت کردنه وه ی پیری ته ریه ت له هه مو مایه یه کی
شکۆی که ته ریه ته که یه تی و هێشتنه وه ی ته نها سیفه تی پیری بۆی که ده یکا به قه واره یه کی بی
تواناو ده سه لات...

شوبه اندنی شیخیش به پیره ژنیکی عه یاری خو به ساخته جوان کردو، که هه مو
مه به ستیکی هه ر فیه وانی خه لک بی... ئەمانه هه مو نیشانه ی بێندی ئەم به یته و قول ئەو
توانجه ن که مه حوی ده یگرته ئەو که رته شیخه. له هه مان کاتیشدا نیشانه ی ناگری هه رگیز
خامۆش نه بووی شوێشی ناو ده روونی مه حوین له رووی ئەوانه دا که له ژیر په رده ی ئایینه وه
بازرگانیا ن به راستیه وه کردوه.

خوالی خوش بوو، مه لا ئەسه ده ی مه حوی نیوه ی دووه می ئەم به یته ی به م جوړه راست
کردوه ته وه:

حه قیه ت پیره زا هید، پیره که م کردی ته ریه ئەمما

واته: ته ریه یی کردوه.

(٥) چەراکردن: له وه راندن. مه نزوور: مه به ست. غه ریه: خنکاو.

نوسخه ی ئەم پارچه شیعره به خه تی مه حوی خو ی نه ماوه. له وانه یه هه ر خویشی به
ده سه نقه ست جیه ی وشه نادیاره که ی نیوه به یته ی دووه می به بۆشی هێشتیه وه. له نوسخه
ده سنو سه که ی ره حمه تی شیخ عومه ری کورپی مه حوی و باوکی شیخ موحه ممه دی
کۆکه ره وه ی شیعره کان و له ده سنو سه کانی تریشدا ئەو جیه گایه هه روا چۆله، به لام هه رچۆن
بی مه عنا ی تیکرایه ی به یته که دیاره.

واته: چاوم ئامانجیکی به رزی هیه که ئەوه ته له باغی جوانی یار بله وه پێ، به لام که
ده ست به ریشی... وه ده گری و ده یه وێ له و ریه گایه وه بگاته ئامانجی خو ی، له به ر ئەوه یه که
ناچاره وه له ناو ئاو دامابی و خه ریک بی بخنکی. مه سه له یه کی مه شه ووریش هیه که ئەلێ:
«الْعَرِيقُ يَتَسَبَّبُ بِكُلِّ حَشِيشٍ» واته: ئەوه ی خه ریک بی بخنکی هه ر پل و پووشیکی ده سگیر بی

دهمی بوو یار و هه مدهم بوو له گهڵ دڵ سهبر و هوش ئاخو
له بهر بی تابیی، ئه و ته شریفی برد و بی ره فیک ئه ممان (٦)
بلاوه ی کرد و رووسی کۆمه له ی یاران و ئه هلی دڵ
له شوومی به خته «مه حوی» ماوه، بی یار و ره فیک ئه ممان (٧)

- ١٢ -

بوومه خاکی سه ری ریی، پییه کی تا پیما نا
وتی: سه د ده فعه بخۆ ئه ی حه ریکه ی بی مانا (١)
ته له بی ره حم و مرووه ت له دلی ئه هلی زه مان
ته له بی ئاوی حه یاته له سه رابستانا (٢)

﴿

دهستی پیوه ده گری، ئه گینا ریشی.... شایانی ئه وه نه که سه دهستی پیوه بگری و له پووشیک
زیاتر بۆ مروی له ئاودا گیر خوار دوو که لکی نه.
(٦) واته: ماوه یه ک بوو دلم هاوده می سه برکردن و ئازامی و له هوشی خۆ نه چوون بوو و به
هزی ئه و هاوده مه وه ده یوانی که می ک ئۆقره بگری. وا ئه و هاوده مه شی سه ره وتی نه ماو روپی
و باری کرد و دلش بی هاوده م مایه وه.
(٧) واته: کۆمه لی یاران و خاوه ن دلان هه موو مردن. منیش که ماوم و نه پوشتووم، مانه که م
نیشانه ی کلۆلی و به دبە ختیمه، ئه گینا ئه گه ر به ختیار ده بووم وه ک ئه وان ده رویشتم.

- ١٢ -

(١) واته: تا به ته واوی خۆم له به رده ستی یاردا زه لیل نه کرد لایه کی لی نه کردمه وه و تا نه بووم
به خاکی به ری پی و له سه ر رییدا نه که وتم پییه کی پیا نه نام... ئه وسا که به سه رمدا هات و
کو تامیه وه گو تی: ده بخۆ، ده ی ئه وه ده ردت بی ئه ی بزپوی جم و جوو ل کهری نه فام...
مه به ستی له که مته رخه می دۆست و گری نه دانیه تی به و هه موو ده ردانه ی که تووشی دلدار
دین له پیناوی ئه ودا.

(٢) سه رابستان: ولاتی سه راب، ئه و شوینه ی له دووره وه وادیته پیش چاو که و ئاوی تیدا بی،

﴿

قاتی پیاوه له‌سه‌ر ئه‌م ئه‌رزه - ده‌بینی مه‌نسور
 به‌سه‌ری داره‌وه - «ذوالنّون»ه له‌بن زیندانا (٣)
 له‌قسیکی له‌بی پشکووتوو شۆری دوو جیهان
 قسه‌یه‌ك سه‌د له‌کی مانا له‌لکی دامانا (٤)
 قه‌سه‌می گوینی به‌چاوی به‌چه‌دا پیری موغان
 كه‌له‌مه‌ولا نه‌بیی و ه‌عز و قسه‌ی مه‌ولانا (٥)

كه‌چی كه‌ ده‌گه‌یه‌ لای، ده‌رده‌كه‌وئ كه‌وا به‌رده‌ رێژه تیشکی خۆر لئی ده‌داو ده‌بریسكێته‌وه.
 واته: وه‌ك چۆن ئاوی عاده‌تی خواردنه‌وه، چ جایی ئاوی زیان، له‌سه‌رابستاندا ده‌ست
 ناكه‌وئ، داوای به‌زه‌یی و ته‌مای پیاوه‌تیش له‌ئه‌هلی ئه‌م چه‌رخه‌ بووه‌ به‌خه‌یالێکی به‌تال و
 هیوایه‌کی بێ بنه‌رته‌.

(٣) مه‌نسور: مه‌نسووری چه‌للاج كه‌ له‌سه‌ر ئیددبعای «أنا الحق» كردن، کردیان به‌ دارا.
 «ذالّنون»: چه‌زهره‌تی یونس كه‌ ماسیه‌کی گه‌وره‌ قووتی داو چه‌وت رۆژ له‌ناو سکیدا مایه‌وه، تا
 پاشان به‌ خواستی خوا له‌ قه‌راغ ئاوێكدا هه‌لی هێنایه‌وه.

واته: پیاوئ پیاو بێ نه‌ماوه له‌سه‌ر زه‌ویداو دنیای دوون جیگه‌ی مرۆی مه‌ردو به‌ هیممه‌تی
 تیدا نابێته‌وه. بۆیه‌ وا مه‌نسووری چه‌للاج ده‌كړئ به‌ داراو پێی له‌ زه‌وی ده‌برێ و یونس
 پێغه‌مبه‌ر ده‌كه‌وێته‌ زیندانی سکی ماسی بنی ده‌ریاوه‌ و كه‌سیان له‌سه‌ر رووی زه‌وی ناژین...
 (٤) شۆر: هه‌راو جه‌نجال. له‌ك: سه‌د هه‌زار، وشه‌یه‌کی هیندییه. لك: چمك. دامان: داوێن.

واته: شۆر و جه‌نجالی هه‌ردوو دنیا له‌گفتێکی لێوی ئه‌وه‌وه‌ په‌یدا ده‌بێ و هه‌ر قسه‌یه‌کی
 سه‌د هه‌زار مه‌عنا له‌ چمکی داوێنه‌یدا شارداراوه‌ته‌وه.

(٥) به‌چه: به‌چكه‌ی پیری موغان. له‌ئده‌بی كۆندا ره‌مزی یاره. پیری موغان: پیری سه‌رگه‌وره‌ی
 موغه‌كان. موغ پێشه‌واي ئایینی زه‌رده‌شتیانه. مه‌ولانا: له‌ زمانێ عه‌ره‌بدا واته‌ گه‌وره‌مان. به‌
 پیری ته‌ریقته‌ ده‌وترئ. دووریش نیه‌ ئیشارته‌ بێ بۆ «مه‌ولانا خالیدی نه‌قشه‌ندی».

واته: پیری موغان گه‌رچكه‌ی سوێند دام به‌چاوی به‌چكه‌ موغ، كه‌ له‌مه‌ولا په‌ند و ئاموژگاری
 پیری ته‌ریقته‌ نه‌بیی و قسه‌ی ئه‌وی به‌ گوێدا نه‌چێ و هه‌ر له‌ مه‌یخانه‌دا به‌سه‌ر به‌رئ.

تۆوی سەر خستووێ بن خاکه، سەرئەفرازیی بهر
 هەر له رێگه‌ی ته‌له‌با بوو سهری دانا، دانا^(٦)
 وتم: ئەو خالە چ بوو هەر که‌په‌تیکت ده‌رخست
 وتی: داغی بوو به‌ جه‌رگ و دلی «مه‌حوی» ما نا^(٧)

- ١٣ -

که‌ دڵ ده‌توێته‌وه‌ بۆ تۆ، ده‌که‌ی ئەو رۆژه‌ تۆ بپروا
 که‌ خۆ ده‌رخه‌ی وه‌ کوو خۆر، دڵ وه‌ کوو شه‌ونم له‌ خۆ بپروا^(١)

له‌ نێوان «به‌چه‌» و «موغ» و «گۆی» و «چاو» دا ته‌ناسوێکی جوان و له‌ نێوان «موغ» و «مه‌ولانا» یشتا جۆره‌ تیاقێکی ناسک هه‌یه‌.
 گۆمی (ن): خۆمی. له‌مه‌ولا (ن): ئیتر گۆی.
 (٦) به‌ر: میوه‌، به‌ره‌م. دانا «ی دووه‌م»: ژیر.
 واته‌: ئەو به‌ره‌مه‌ی هه‌لچووبی و چووبی به‌ ئاسماندا، هی ئەو تۆوه‌یه‌ که‌ سهری خۆی
 خستبێته‌ بنی خاکه‌وه‌. پیاوی ژیریش ئەو که‌سه‌یه‌ له‌ پێناوی ده‌سکه‌وتی دوا‌رۆژدا سهری خۆی
 داده‌نی و ده‌بنێته‌ ناو خاك...
 مه‌به‌ستی ئەوه‌یه‌ ئه‌وه‌ی زۆرتر سه‌ره‌رزی مه‌به‌ست بێ زیاتر خۆی ده‌کا به‌ قوربانی،
 چونکه‌ تا زیاتر له‌ خۆت ببووری، پتر به‌ ئامانج ده‌گه‌ی، وه‌ك چۆن تۆ هه‌رچه‌ند باشت‌ر له‌
 خاكدا به‌شارێته‌وه‌ باشت‌ر سه‌وز ده‌بێ و له‌ ئه‌نجامدا به‌ری چاک‌تر ده‌دا.
 له‌ نێوان هه‌ردوو «دانا» دا «جیناس» یکی ته‌واوی جوان هه‌یه‌.
 (٧) داغ: داخ.

مه‌به‌ستی ئەوه‌یه‌: که‌ ئیستا ئەو خالە به‌ رووی یاره‌وه‌ ده‌رناکه‌وی، له‌به‌ر ئەوه‌یه‌ بووه‌ به‌
 داخێك و نراوه‌ به‌ دڵ و جه‌رگی مه‌حویداو له‌وی سه‌قام‌گیر بووه‌.

- ١٣ -

(١) واته‌: ئەو رۆژه‌ی که‌ دڵم ده‌توێته‌وه‌ بۆ تۆ، باوه‌ر ده‌که‌ی که‌وا هه‌رکاتێ تۆ رووی وه‌ك رۆژ

که رۆحم تێ گه یی تۆ چه ز به ده رچوونی ده که ی، ده رچوو
 ده بی عاشق که دی بیزاره یاری، بی برۆ پروا^(۲)
 وتم: با له م ده ر و له م کۆیه دا ئانی سکونته که م
 وتی: عاشق ده بی هه ر ده ربه ده ر بی، کۆ به کۆ پروا^(۳)
 ره قیبت ده رکه، ئه م به رده رکه پا که پس ئه کا، فه رمووی:
 که به م به رقا پیه لازم سه گیک ی وایه بۆ پروا^(۴)
 وتی: «مه حوی» من و تۆ ئافتاب و سایه تیمسالین
 جه ناب ی من که ده رکه وتم، ده بی ته شریف ی تۆ پروا^(۵)

﴿﴾

جوانی خۆت ده رخست دڵه وهك شه ونم که له بهر خۆردا خۆی رانا گری، له خۆیه وه ده پروا
 له ناو ده چی.

له نێوان هه ردوو «خۆ» و هه ردوو «پروا» دا جیناسی ته واو هه یه.

(۲) بی برۆ: بی ئه وه ی پی بلین برۆ، واته: هه ر له خۆیه وه تێ بگا.

(۳) کۆ: شار ی. ئان: تاو. سکونته: ئارام گرتن.

(۴) مه حوی له م به یته شدا، نهك وهك هه موو جار ی که سه ره تای فیعلی موزاریع به «ده»
 ده ست پی ده کا له جیات ی «ئه»، فیعلی «ئه کا» ی له رسته ی «پس ئه کا» دا به «ئه» ده ست پی
 کردوو، چونکه سه نگ ی به یته که پێوست ی ده کا «ئه» که قووت بدر ی و رسته که به «پسه کا»
 بخوێن رته وه.

(۵) سایه: سیبه ر. تیمسال: وێنه، وهك.

واته: یار پی وتم: من و تۆ وهك خۆر و سیبه ر واین. بۆیه که جه ناب ی من ده رکه وت ده بی تۆ
 بار بکه ی و برۆی...

- ١٤ -

کە ی لە کن ئەحمەق دەبی حاجەتی دانا رەوا؟!
 قەت دەکرێ چەرمە کەر یا بە عەبا یا کەوا؟! (١)
 بەخششی دنیا مەخۆ، یەعنی بە نانیکی جو
 خو مە کەرە بەر منەت پیرە ژنی نانەوا (٢)
 ئیستە کە دەستت دەگا پی بسووە بو نەجات
 حەیفە لە دنیا برۆی کامی دلت ناپەرەوا (٣)
 گریه: دەجووشی لەوی، ئاھە: دبێ نەسرەوی
 نەمدی وەك ئیقلیمی عیشق جینگە بە ئاب و ھەوا (٤)

- ١٤ -

(١) حاجەت: ئیجتیاجی، ئیش و کار و پیوستی. رەوا: رۆشتوو و جی بەجی بوو.
 واتە: پەنا بردنە بەر مۆی نەفام و بی و ئل. بو جی بەجی کردنی کاری ئینسانی ھۆشیار، وەك
 ئەو ھەوایە چەرمە کەر بکری بە عابا، یا بە کەوا، کە دیارە بو شتی وا دەست نادا. مەبەستی
 ئەو ھەوایە کەوا بنیادەمی نەفام کاری باش ناپەرەوتنی و پی جی بەجی ناکری.
 (٢) واتە: دنیا وەك پیرە ژنیکی نانەوا بەخششی دنیا وەك نانیکی جو وایە. نە پیرە ژنە کە
 شایانی ئەو ھەوایە و نە نانە جو کە ئەو ھەندە دەھینی کەس منەتی ھەل بگری.
 (٣) واتە: ئیستە کە ھەیت و دەژیت، رینگای رزگاری ئەو دنیا بگری بەر و ئەو ھەندە پیا برۆتا
 بیت دەسوێ، چونکە حەیفە ئەم دنیا بەجی بیلی و ئارەزووی دلت شتیکی ناشایان بی، کە
 ژبانی تەنیا ئەم دنیا ھەیه. یا مەبەستی دلت کە ژبانی بەختیاری ئەو دنیا ھەیه، بۆت نەجووبیتە سەر.
 لە کۆکردنەوی «دەست» و «پی» و بەراورد پی کردنی «رۆشتن» و «نەرۆشتن» دا کە لە
 «برۆی» و «ناپەرەوا» وە دەردە کەون. وشە ئاراییەکی ناسک ھەیه.
 (٤) واتە: ولاتم نەدیو وەك ولاتی دلداری خواوەن «ئاو» و «ھەوا» بی. گریان لەوی لە خو ھەو
 دیتە جووش و ھەناسە ھەلکیشان سەرەوت و ئارامی نیە.
 لە دەسنووسەکانی بەردەستماندا رستەیی «گریه دەجووشی» بە «گریه و جووشی» نووسراوە.
 لەبەر ئەو کە مەعنا ھەیه کی ئەوتۆی نەدەبەخششی بە ھەلەمان زانی و بەم جوورەمان راست کردەو.

دینتم ئیمانە خو، کوفره نه گهینم به تو
 قور به سهرم، دینه: چوو، کافریه: بوو نهوا (٥)
 ئاگری داغی دلم پهنبهیه، ساغت دهوئ
 نیمه وه کوو چاوی یار تاقه تی نازی دهوا (٦)
 کییه دهلی بی نهوا کهس نیه «مه حوی» نه بی
 بیت و له ههر بن مووئ دا بیی سهد نهوا (٧)

(٥) واته: ئیمان و موسولمانیتی من به وهیه چاوم به تو بکهوئ و کافر بوونیشم به وهیه به پی گه یشتنت شاد نه بم. ده سا هه ی قور به سهر خۆم. وای دین بووم چونکه دیتتم بو نه بوو و کافر بووم.

له ههر دوو وشه ی «دین» دا ته وریه ههیه که ههم بو مه عنای ئاین و ههم بو مه عنای بینین دهست ده داو جاری یه کهم بو مه عنای یه کهم و جاری دوو ههم بو مه عنای دوو ههم به کار هینراوه.

(٦) پهنبه: په موو. دهوا: دهرمان.

واته: راستت دهوئ ئاگری داخی دلم زور بی نرخه لام، چونکه سروشتی دلم وهک هه ی چاوی یار وایه، وهک چۆن نه و دهرمانی چاوی بیماری خۆی ناکا، منیش نامهوئ دلی داخدارم بخه مه بهر نازی دهرمان و دوکتۆر.

مه بهست له دهرمان و دکتۆر چاوی یار و نازی چاوی یار خۆیه تی. مه بهست له بیماری چاوی یاریش نازداریه تی، چونکه له نه ده بی کۆندا به چاوی یاران ده لێن بیمار. مه عنا لی دانه وه ی «پهنبه» ش به بی نرخ، له وه وهیه که له کوردیدا مه شهووره که سی گۆی به قسه یه ک نه دا ده لی نه م قسه یه لای من په مووه یا په شمه.

(٧) نهوا: ئاوازه.

واته: کییه دهلی له مه حوی به ولاره کهس نیه له جیهانی دلداریدا بی نان و خوان بی، با بی گۆی بگری له بنی ههر موویه کی له شمه وه سهد ئاوازی عیشق بیسی. مه حوی له م به یته دا ههر موویه کی خۆی شوبه اندوو به ژیه کی ئاله تی مؤسیقا.

- ۱۵ -

ئەى جەمالت نوورى دىدەى ئەنبا
 شامى توپرەت سوبحى عىدى ئەوليا^(۱)
 ئەو بەرو بوومە جەنابى تۆ تىای
 بەردى بۆ مە دوپرە، گەردى تووتیا^(۲)
 ئاوى خزرە خاکی ئەو بەرقاپیە
 دێکی ئەو بەردەرکە گۆل، پووشى گیا^(۳)

- ۱۵ -

مەحوى ئەم پارچە شیعەرى لە سەنا خوانى پێغەمبەردا (د.خ) وتوو.
 (۱) شام: ئیوارە. توپرە: دەستە مووى ئەملاو ئەولای ناوچاوان. عید: جەژن.
 واتە: ئەى ئەو پێغەمبەرەى کە بینایى چاوانى پێغەمبەران لە جوانى تۆوێه و دەستە مووى
 وەك شەو رەشى ئەملاو ئەولای ناوچاوانت وەك بەرە بەیانى رۆژى جەژنى پیاوانى خوا
 رووناك و پیرۆزە...
 (۲) مە: ئیمە. تووتیا: کله.
 واتە: ئەو ولانەى تۆى تیا دەژیت، بەهۆى بوونى تۆو تیا دا ئەوێندە پیرۆز بوو، بەردى بۆ
 ئیمە بوو بە دوپرە گەردى بوو بە کله، دەبێ بەردى بکەینە مل و گەردى بە چاودا بینین.
 وشە ئاراییە کى جوان لەم بەیتەدا لە نێوان «بەرو بوومە» و «بەردى بۆ مە» و «تۆ تیا» و
 «تووتیا» دا هەیه.
 تۆ تیاى: لە چەند نوسخەى کدا بە «تۆى تیاى» نووسراوەتەوه.
 (۳) ئاوى خزر: ئەو ئاوەى خدرى زیندە گەشتە سەرى و لێى خواردەوه و بوو بەهۆى ژبانى
 هەمیشەیی بۆى.
 واتە: بەردەرگای ئەو لە بەردەرگای کەس ناچێ. خاکی ئەك هەر لە جیگای ئاودایە، بەلکۆ
 لە جیگای ئاوى حەیاتیشدا... دێکی وەك گۆل ناسك و بۆن خۆشە... پووشى لە جیگای
 گیای تەردایە.

ئافتابی گرتەو، وەك كاسە، چەرخ
 سوآلی لەو روخسارە بوو زەرپری زیآ (۴)
 ئەهلی رەحم و فەزلی تۆ، «مەحوی» دەخیل
 سەد كەوا نائەهەلە، رەحمت بێ پیا (۵)

- ۱۶ -

كە ئەمری فەرموو ئەو شاهە بە «إِقْرَأْ»
 ئەگەر فەرمانی قەتڵە كی دەلی نە؟ (۱)

(۴) ئافتاب: خۆر. چەرخ: گەردوون. زەرپری: زەرپرەیهك، تۆسقالێك. زیآ «ضیا»: روشنی.
 واتە: گەردوون قورسی رۆژی وەك كاسە لاركردوووەتەو سوآلی تۆسقالێ روشنی لە
 رووی تۆ دەكا بچیتە ناوی.
 دەشگونجی «زەرپری» بە «زەرپری» بخوێنیتەو وەك لە هەندێ نوسخەدا وا نووسراوە.
 واتە: زېری رووناکی. واتە: ئەو رووناکییە كە وەك زېر وایە یاگران بەهایە.
 (۵) واتە: تۆ پیاویكی گەورە و خاوەن بەزەیت. دەسم دامیت، مەحوی هەرچەند
 ناشایانیشە و بۆ ئەوە ناشی بەزەیت پیا بیتەو، رەحمیكی هەر پێ بكە.

- ۱۶ -

(۱) واتە: كە ئەو شاهی دولەرە فەرمانی دا بە دلداریەكانی كەوا دەفتەری عیشق بخوێننەو و
 خەریکی دەرسی عیشق ببن، كەسیان ناتوانی لە ئاست ئەو فەرمانە مل پێچی بكا. هەرچەند
 ئەو فەرمانی خوێندنەو دەفتەری عیشقە ئەنجامەكە كۆژرانی عاشقەكەش بێ.
 شاهە (ن): شوخە.

دەشگونجی وشە «إِقْرَأْ» ئیشارەت بێ بۆ ئایەتی: «إِقْرَأْ كِتَابَكَ، كَفَىٰ بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ
 حَسِبًا» كە خوا لە رۆژی قیامەتدا نامەی كرداری هەركەس دەداتە دەستی خۆی و پێی
 دەفەرموی: خۆی نامەی خۆی بخوێنیتەو بزانی لە جیهاندا چی كردووە. مەبەست لێرەدا
 ئەوە بێ كە یار نامەی چارەنووسی هەر دلداریك دەداتە دەستی خۆی و پێی دەلی نامەی
 خۆی بخوێنیتەو. جا ئەگەر دلداریك چارەنووسی كۆژرانی بێ نكولی لێ ناكاو ملی بۆ
 كەچ دەكا.

قسەى ماىەى خرۆشى «نَشَأْتَيْن»
دوو عالەم نەشە جۆشا، لەبىە مەنشە (۲)

بە یادی قامەتى ماوم بە پێوە
«عَلَى مَا مِثْلَهَا مُوسَى تَوَكَّأ» (۳)

بە هيجرانم دەوت «سُوءَ الْعَذَاب»
«فَلَمَّا ذُتُّهُ قَدْ كَانَ أَسْوَأ» (۴)

بە سۆزى عىشقە بوونە «ذی کمال»
«إِذِ الْأَنْبَاءُ مِنْ ذِي النَّارِ تَنْشَأ» (۵)

(۲) «نَشَأْتَيْن»، نەشەتەین: لە بنچینەدا بە هاتنە دنیاو زیندوو بوونەوه دەلێن، لێرەدا مەبەست لێى مردن و ژيانە. نەشە جۆشا: ئەوەى نەشە و ژيان سەر بکا لێیەوه.

واتە: ژيان و مردنى دلداران بەسراوه بە فەرمانى ئەوەوه و هەردوو جیهانى مەرگ و ژین بەندى گەشتى لێوى ئەون.

(۳) واتە: وهك چۆن موسای پێغه مەبر پالێ دەدا بە عاساکە یەوه و دەوێستا، منیش پالێ داوه بە یادى بالای قنجى یارەوه و بەو یاده دەژیم.

یاخود واتە: وهك چۆن عاساکەى حەزەرەتى موسا موعجیزەى دەستى بوو، یادى بالای یاریش بۆ من بووه بە ماىەى موعجیزە و من بە یادى ئەوەوه دەژیم، ئەگینا خۆم لە خۆمدا یارای ژیانم نەماوه.

بەیتەكە ئیشارەتە بۆ ئایەتى: ﴿مَا تِلْكَ يَمِينُكَ يَا مُوسَى؟ قَالَ هِيَ عَصَايَ أَتَوَكَّأُ عَلَيْهَا وَأَهُشُّ بِهَا عَلَى غَنَمِي وَلِيَ فِيهَا مَآرِبُ أُخْرَى﴾ (سەھوورەتى «طە» ئایەتى ۱۷ و ۱۸) واتە: خوا بە موسای فەرموو: ئەوه چیه بە دەستى راستتەوه؟ وتی: عاساکەمە پالێ دەدەمە سەر و پێى دەخوێم لە مەپرەكانم و مەبەستى تریشم پێى هەیه.

(۴) واتە: دوورى دۆستم بە سزایەكى سەختى وهك سزای دۆزەخ دەهاتە پێش چاو. كە چەشتەم، دیم لەو خراپترە.

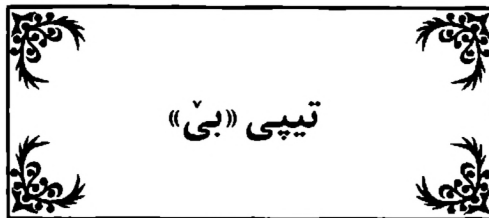
(۵) واتە: بەهۆى ئاگرى عىشقەوێهە هەر پیاوێكى پێى گەشتوو پێى گەشتووه، چونكە پێى گەشتن رووناكییه و رووناكیش لە شتێكەوه پەیدا دەبێ كە مادەى ئاگرى تیا بێ و عىشقیش ئاگرە.

وتی: راکیشه مل «مه حوی»، سهرهت هات
«بَسَلُ السَّيْفِ أَوْمِي لِي: تَهَيَّأ»^(٦)

شهرهف هه ر عيلمه، نابینی که شهرف
موشه پرهف بووبه ئه مر ئه ووهل به ﴿إِقْرَأْ﴾^(٧)

(٦) واته: یار، به لادانی کیلانی په چه له رووی شیریی برۆی، ئیشارهتی بۆ کردم که وا ناماده بم
بۆ کوشتن، چونکه سهره م هاتووه.

(٧) واته: شهرف و سهره رزی هه مووی به زانستی عیشق و خوشه ویستی خوایه. نابینی
یه کهم فرمان که خوا بۆ پیغه مبهری گه وره ی نارد ئه وه بوو فهرمووی: ﴿إِقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي
خَلَقَ...﴾ (سووره تی «علق» ئایه تی ١). واته: بخوێنه به به ره که تی ناوی ئه و خوایه که
ئاده میزادی دروست کردووه.

- ١ -

بۆ شهوی هيجر ئه و مه هه وهك ئافتاب
جیسمی وهك روحي، گلی کرده حیجاب^(١)
به و جه ماله عیشق و، به و جاهه حه سه د
هم دلی من، هم دلی دشمن که باب^(٢)

- ١ -

شیخ موحه ممه دی مه حوی له نوسخه ده ستنوسه که ی خۆیدا له سه ر ئه م پارچه شیعره ی
نووسیوه که وا له موسه ووه ده ده سخه ته کانی شاعیر خۆیدا دۆزراوه ته وه و له ویش ههروهك
لیره دا ته نها شەش به یته و ئه و به یته ی که ده بی ناوی «مه حوی» تیدا بی له موسه ووه ده که دا
نه بووه. (※)

به یتى سیهه م و چواره می ئه م پارچه شیعره له نوسخه له چاپ دراوه که دا وهك چوارینه یهك
له چاپ دراو.

(١) حیجاب: په رده ی ئیوان.

واته: ئه و یاره وهك مانگ جوان و نازداره. بۆ ئه وه ی شهوی دووری دا به یتى، هات له شی
وهك گیان ناسکی خۆی خسته ناو په رده ی خۆ له وه و چووه قه بر، وهك چۆن روژ که ئاوا ده بی
کیو شاخه کان ده بن به په رده له ئیوان ئه و و جیهاندا. له وه ده چی مه حوی ئه م پارچه شیعره ی
له لاواند نه وه و پیا هه لدانى یه کیکدا وتی.

(٢) واته: دلی من له خۆ شه ویستی جوانی ئه و یاره داو، دلی دوژمن له بهر به خیلی بردن به
پایه ی بلندی، هه ردوو برژاون و بوون به که باب.

(※) شیخ موحه ممه د، که وه ختی خۆی له گه ل مامۆستا گۆران و کاکه ی فه لاحدا خه ریکی
راست کرد نه وه و هیئانه سه ر ریتنوسی نوی شیعره کان بووه، به زویانی مامۆستا گۆرانیه وه
ده گیر پته وه که وا: مه رج نیه غه زه ل هه ر تاك بی. ریش ده که وئ که وا جووتیش بی و ناوی
شاعیریشی تیدا نه بی.

با وجوودی لێوی شه ککه رباری تۆ
 بۆی وجووده نه شه به خشینی شه راب^(٣)
 بهیتی زاتی تۆ له دیوانی وجود
 مۆری حه ق کرده به نوقتهی ئینتیخاب^(٤)
 بۆی حیسابه گهر گوناها، باکم چیه!
 حه زه تهی ئه و شافیه روژی حیساب^(٥)
 بهر شه فاعه ی ئه و شه فیه م خه ی خودا
 خو شم و ئه حباب و ئه هل و داك و باب^(٦)

- (٣) با: له گه ل، وشه یه کی فارسییه. شه ککه ربار: ئه وه ی ئه وه نده شیرین بۆی وه ک شه کری گرتی و باری شه کری به کۆله وه بۆی. نه شه به خشین: سه رخۆش کردن.
- واته: ماده م لێوی شیرینی تۆ له ئارادا بۆی، سه رخۆش کردنی مه ی به هیه چ دانانری.
- (٤) بهیت: تاقه شیعر، خانوو. دیوان: دیوانی شیعر؛ دیواخان.
- واته: تۆ له دیوانی شیعرێ گیتییدا وه ک تاقه بهیتیکی هه لێژارده، یا له خانووبه ره و دیواخانی گیتییدا وه ک ژوورێکی هه لێژارده وه های که مۆری خوا کردی بووبۆی به نوخته ی نیشانه ی هه لێژارده یی بۆی. داپشته وه ی به یته که به په خشان به م جوهری لی ده کا: «بهیتی زاتی تۆ له دیوانی وجودا، مۆری حه ق به نوقته ی ئینتیخاب، کرده».
- (٥) بۆی حیسابه گهر گوناها: ئه گهر گونا هیشم ئه وه نده زۆر بۆی له ژماره به ده ر بۆی.
- (٦) شه فاعه: شه فاعه ت، تکا کاری. شه فیه: تکا کار، مه به ست پیغه مبه ره (دخ). له وانه شه ئه و که سه بۆی که ئه م پارچه شیعره له لا واندنه وه ی ئه ودا و تراوه، ئه گهر یه کێک بووبۆی له خاسانی خوا.

-٢-

ماهی من روژی له روو لادا نیقاب

شهو مه گهر ههلبی له شهرمان ئافتاب^(١)

لیوی ههر هاته قسه، روحم چوو

بو سوئالی ئهو، بهلی روحه جهواب^(٢)

ئه زیه تم که متر ده دا، دا روژی حه شر

زوری رانه گرن له گه ل من بو حساب^(٣)

-٢-

ئهم پارچه شیعرهش له موسه ووه دهی ده سنووسه کانی مه حوی خۆیدا دۆزراوه تهوه و نه له
نوسخه ده سنووسه کانی تر داو نه له نوسخه له چاپ دراوه که دا نیه. ئه میش ههر له ناتاواو ده چی.
(١) نیقاب: سه ربۆش. ئافتاب: خۆر.

واته: یاره که ی من مانگه، به لام مانگیکی وایه ئه گهر روژی له روژان په رده له رووی خوی
هه لمالی، تیشکی خۆر بی بایه خ ده کاو ئیتر خۆر له شهرمان مه گهر ههر به شهو ههلبی که کهس
نه بیینی!

کردنی شهو به کاتی هه لھاتی خۆر بو ئه وهی شهو چونکه تاریکه کهس نایینی،
زیاده ره ویه کی ناسکی تیایه، ئه گهر ئه وه رچاو که ین که خۆر هه لھات شهو بی و روژ بی دنیا
روون ده کاته وه و کهس نه بیینی له مه ی دانا نامینی.

له نێوان «ماه» و «ئاftاب» و «شهو» و «روژ» دا ههم ته ناسب و ههم تیباق هه یه.

(٢) واته: که لیوی یار جوو لایه وه و هاته ده نگ، من دهس به جی گیانم ده رده چی و راده کا
بو لای ئهو، چونکه له وه لامی قسه ی ئه ودا، مه گهر ههر ئه و هم پی بکری گیان بدهم به دهسته وه.
(٣) واته: یار له بهر ئه وه نیه که خۆشی ده ویم و دلم راده گری، بۆیه له دنیا دا ئازارم کهم ده دا.
به لکوو له بهر ئه وه یه ئه و نه ده مه به سته تی لیم دوور بی، ده ترسی ئه گهر له دنیا دا ئازارم بدا،
له و دنیا بیخه نه بهر لی پرسینه وه و زۆر له گه لمی را گرن که ناشیه وی له گه لمی را گرن.

له پاک نووس نه کراوه که ی ده سخه تی مه حوی خۆیدا ئهم به یته بهم جۆره ش نوو سراوه که
له جیاتی «دا» «نهك» و له جیاتی «رانه گرن» «رابگرن» بی.

رامه ههتا بۆ سه گیککی وهك ره قیب

ئهو جه نابه هه ره له منیه ئیجتیناب^(۴)

- ۳ -

زلله ی موعه لیم، ئه و گۆلی روومه تیه خسته ته ب

﴿تَبَّتْ یَدَا اَبِی لَهَبٍ﴾ ی بئی ئه ده ب ﴿وَتَبَّتْ﴾^(۱)

ئازاری دام و هه رکه سه کردی له گردی خو ی

هیزم که شی جه هه نمه ﴿حَمَّالَةَ الْحَطَبِ﴾^(۲)

(۴) رام: ده سه مۆ. ئیجتیناب: خو دوور گرتن.

له تیوان «جه ناب» و «ئیجتیناب» دا وشه ئاراییه کی ناسک هه یه.

- ۳ -

(۱) ته ب: تاو، سوور بوونه وه.

مه حوی له م به یته دا مامۆستایه کی شوبه اندوو به ئه بووله هه ب و ئه و دوعای شه ره ی لی کردوو که خوا له قورئاندا له ئه بووله هه بی کردوو که فه رمو یه تی: ﴿تَبَّتْ یَدَا اَبِی لَهَبٍ وَتَبَّتْ﴾ واته: یاخوا ده سه کانی ئه بووله هه ب وشک بن و وشکیش بوون. هۆی ئه و شوبه اندن و دوعای شه ر کردنه ش ئه وه بووه، وهك چۆن ئه بووله هه ب ده ستی خو ی به کاره یناوه بۆ ده س درێژی بۆ سه ر پیغه مبه ر (د.خ)، ئه و مامۆستایه ش شه فازلله ی له بناگوێ قوتاییه کی ناسکی جو ئنکیله داوه.

واته: زلله ی مامۆستا گۆلی روومه تی ئه و قوتاییه ی سوور کرده وه، یاخوا ده سه کانی وشک بن که ده وری ده ستی ئه بووله هه بی بئی ئه ده بیان دیروه.

(۲) گرد: ده ورو پشت. هیزم که ش: ئه وه ی دار ده گوێز ته وه.

واته: یار ئازاری دلی دام و به فیتنه ی ناحه ز خراپه ی له گه ل کردم. ئه واته ی که یار له ده وری خو ی خری کردوو نه ته وه و دلی داوئی هه موو فیتنه و قسه به رن و خراپه ی منی لا ده لێن. ئه مانه خو ش که ری ئاگری دۆزه خن و داری بۆ دینن، وهك سه عدی شیرازی ده لی:

میان دو کس جنگ چون آتش است سخن چین بدبخت هیزم کش است

زاهید، خودا له‌ناوی به‌ری، ناوی عاشقان
 بۆچی ده‌با ئه‌وه‌نده، خودایا، به‌بی ئه‌ده‌با^(۳)
 دل هه‌ر به‌ داغی عیشقه ئه‌گه‌ر ئیمتیازی بی
 وه‌ك نوقته‌ی ئینتیخابه‌ له‌سه‌ر شیعرى مونت‌خه‌ب^(۴)
 واعیز، له‌ من بلی به‌نه‌زه‌ر ته‌عنه‌ به‌س بدا
 دینی بتانه‌ دینی من، ئه‌و مه‌زه‌به‌ی زه‌ه‌ب^(۵)
 هه‌ر رۆژه‌ مردنیکیه‌ بژی به‌ رۆحی وا
 ده‌ستی که‌وی به‌ گرتنه‌وه‌ی ده‌ستی بۆ ته‌له‌ب^(۶)

﴿

واته: شه‌ر له‌نیوان دوو که‌سدا وه‌ك ئاگر وایه‌ و ئه‌وه‌ش که‌ قسه‌ له‌نیوان ئه‌و دوو که‌سه‌دا
 دینی و ده‌با وه‌ك ئه‌وه‌یه‌ دار بیتی بۆ ئه‌و ئاگره‌.
 وشه‌ی «حَمَّالَةُ الْخَطْبِ» یه‌ش وه‌ك «تَبَّتْ يَدَا» ی به‌یتی پێشوو له‌ سووره‌تی «تَبَّتْ»
 وه‌رگیراوه‌ که‌ خوا له‌باره‌ی ژنه‌که‌ی ئه‌بو له‌هه‌به‌وه‌ ده‌فه‌رموئ: «وَأَمْرَأَتُهُ حَمَّالَةَ الْخَطْبِ» واته:
 ژنه‌که‌ی ئه‌بو له‌هه‌ب که‌ دار ده‌گوێزێته‌وه‌.
 (۳) مه‌عناى ئهم به‌یت به‌سه‌راوه‌ به‌ به‌یتی پاشه‌وه‌یه‌وه‌.
 (۴) واته: به‌ زاهید بلی بۆچی قه‌دری عیشقی لایه‌ و ناوی عاشقان ئه‌وه‌نده‌ به‌ سه‌روك و
 بی‌قه‌در ده‌با... بۆ نازانی که‌وا دل ئه‌گه‌ر شتیك هه‌بی جیای بکاته‌وه‌ له‌ ئه‌ندامانی تری له‌ش و
 هه‌لاوترده‌یه‌یه‌کی بداتی، ئه‌وه‌ته‌ که‌ داخی عیشقی پێوه‌ بی، وه‌ك شیعرى هه‌لبژارده‌ که‌ خالیکى
 سوورى له‌سه‌ر داده‌نری بۆ جیاکردنه‌وه‌ی له‌ شیعرى تر. بۆیه‌ ئه‌گه‌ر دل به‌ داخی عیشق مۆر
 نه‌کرا بی، پارچه‌ گۆشتیکى هیچ و بی‌بایه‌خه‌ و شتیکی له‌ ئه‌ندامه‌کانی تری له‌ش جیا نیه‌.
 (۵) دین «ی به‌که‌م»: ئایین. دین «ی دووه‌م»: بیتی. زه‌ه‌ب: زێر.
 واته: به‌ واعیز بلی با به‌س به‌ چاوتانه‌م لی بدا. من به‌س نیه‌ ئایینم بریتیه‌ له‌ په‌رستنی
 نازدارانی جوان... خو ئه‌و په‌رستیاری زێرو دنیا به‌ به‌دواى مالی دنیا دا و ئه‌که‌ چلکی ده‌سته‌.
 جیناسی ته‌واو له‌ نیوان هه‌ردوو «دین» و وشه‌ ئاراییه‌کی ناسک له‌نیوان «مه‌زه‌ب» و
 «زه‌ه‌ب» دا هه‌یه‌.
 (۶) ته‌له‌ب: داوا، سوال.

بابی وتی به هامة: غەزەب ئەو بلیسەیه
بەربۆتە روۆحی بابت و بەر عومری «بوولههەب» (۷)

هەم دەمکوژی و دین و دلێشم دەبا، دەلی:
«مَنْ قَتَلَ»، ئەمیشە قەتیل، «لِي السَّلْب» (۸)

«مەحوی» ی وت و زوبانی جوابم نەبوو، گەرا
لیوی لە لیۆم، ئەو دەمە روۆحم گەیشته لەب (۹)

واتە: من بلیم چی بەو، بە ناو زاهیدی لە راستیدا دنیاپەرستە، ئەو ژبانە ی ئەو ئەژیی بە
روۆحیکی واوێ که بەهۆی دەست پان کردنەووە لەم و لەو بۆ شت، دەستی کەوێ، ئەگەر
هەستی بکەرایە هەر روۆژیکی ژبانی خۆی بە مردنێک دادەنا.
بژیی (ن): ژینی.

(۷) هامة: دەلێن کۆری شەیتانە.

واتە: شەیتان بە هامةی کۆری وت توورەیی ئەو بلیسە ئاگرەیه که گیانی باوکتی سووتاند و
کافری کرد و عومری ئەبوولههەبی دا بە با.

ئەم بەیتە ئیشارەتە بە مەسەلە ی توورە بوونی شەیتان و رازی نەبوونی بە سوجدە بردن بۆ
حەزەرەتی ئادەم که سەرەنجام کیشایەووە بۆ ئەوێ لە بەهەشت دەریکەن.

لە رستە ی «بابی وتی بە هامة» دا ئیشارەتیکیش بۆ «باب» و «بهاء الله» ی لەمەر بەهائییەکان
کراوە، هەرچەند مەعنایەکی ئەوتۆیش نابەخشی. هەر وەها لە «ئەو بلیسەیه» دا که بە رێنوسی
کۆن لە گەڵ «ابلیس» یەکی دەگرتەووە ئیشارەتیکێ واتا نەبەخشی تر هەیه.

(۸) واتە: یار منی کردووە بە کافری جەنگی، وەك چۆن لە حەدیسێ پێغەمبەردا (د.خ)
دەفەرموێت: «مَنْ قَتَلَ قَتِيلًا فَلَهُ سَلْبُهُ» واتە: هەرکەس کافرێکی لە جەنگدا کوشت، کەل و
پەلەکە ی بۆ ئەو، ئەمیش دەیهوێ بشمکوژی و دین و دلێشم بە تالان بەری.

(۹) لەب: لیۆ.

واتە: یار ناومی بە زوباندا هات، بەلام من نەمتوانی وەلامی بدەمەووە. هەرکە لیۆم لە لیۆی
گەراو وستم شتی بلیم گورج گیانم گەیشته سەر لیۆم و مردم.

- ۴ -

به یادی ئه‌و له‌به، ئه‌ی شوخی روومه‌ت روژی مه‌ه غه‌بغه‌ب
 له‌باله‌ب ما له‌ ناله‌م سینه، هه‌روه‌ک کۆتری له‌بله‌ب (۱)
 له‌ وه‌قتیکا که روحم گه‌یییه‌ سهر له‌ب، روچی من به‌ فدات
 ده‌بیته‌ روچی تازه، ئه‌و له‌به‌م گهر بی‌نییه‌ سهر له‌ب (۲)
 به‌جییه‌ چونکه‌ ئه‌و هه‌ستا قیامه‌ت جی‌به‌جی هه‌ستا
 له‌ چه‌رخ ئه‌مشه‌و، وه‌کوو ئه‌شکم له‌ دیده‌، داوه‌ری که‌وه‌کب (۳)
 ئه‌گهر واعیز دوسه‌د ته‌عنه‌ بدا، ته‌عنیککی لی‌ ناده‌م
 ئه‌گهرچی موسته‌حه‌ققێ له‌عنه‌، با بو‌ رافزی بی‌ سه‌ب (۴)

- ۴ -

ئهم پارچه‌ شیعره‌ش له‌ دیوانه‌ چاپ کراوه‌که‌دا نیه‌.
 (۱) غه‌بغه‌ب: گۆشتی ژێر چه‌ناکه‌. له‌باله‌ب: لیوان لیو، پڕ. له‌بله‌ب: گمه‌گم‌که‌ر.
 واته‌: ئازیز له‌به‌ر بیرلی‌ کردنه‌وه‌ی لیوی تۆ سینگم وه‌ک کۆتری گمه‌گم‌که‌ر پڕه‌ له‌ ناله‌.
 (۲) واته‌: له‌کاتی گیان ده‌رجوونمدا که‌ گیانم ده‌گاته‌ سهر لیوم، ئه‌گهر لیوت بنییه‌ سهر لیوم،
 زیندوو ده‌بمه‌وه‌ و گیانیکی تازه‌م ده‌کری‌ به‌به‌ردا.
 (۳) چه‌رخ: ئاسمان. که‌وه‌کب: ئه‌ستیره‌.
 واته‌: شتیکی به‌جییه‌ له‌به‌ر رویشتی یار قیامه‌ت دابی‌و ئاسمان ئه‌ستیره‌کانی لی‌ داکه‌ونه‌
 خواره‌وه‌، وه‌ک چۆن دانه‌ی فرمیسک له‌ چاوه‌کانی من داده‌وه‌رین.
 (۴) ته‌عن: تانه‌. له‌عن: له‌عنه‌ت. رافزی: ئه‌وانه‌ی له‌ لادان له‌ ری‌و شوینی ئه‌هلی سونه‌تدا له‌
 سنوور لاده‌ده‌ن و به‌هیچی رازی نین. سه‌ب: جینودان.
 واته‌: با من وه‌ک چه‌زهره‌تی عایشه‌ی حه‌ره‌می پیغه‌مبه‌ر بم که‌ رافزییه‌کان بوختانی
 به‌ده‌مه‌وه‌ ده‌که‌ن و جینوی ده‌ده‌نی‌و واعیزیش وه‌ک رافزی بی‌. هه‌رچه‌ند ئه‌و به‌گۆره‌ی شه‌رع
 شایانی له‌عنه‌ت لی‌ کردنیش بی‌، من هیچی پی‌ نالی‌م با جینودان هه‌ر به‌شی ئه‌و بی‌.

حه زهر له م حه شری بی واده ی له قه بر هه لساندنی مردوو
به سه ر قه بری شه هیدانا به شوخی لنگ ئه ده ی مه رکهب^(۵)

شه وی ریحله ت پده ر- روچی موره ووه ح- وه سیه تی فهرموو:
مه حه بیته مه زه به ت بی، نووری چاو م، مه یکه شی مه شرهب^(۶)

دوو ئه سپه مه نزلت پی ته ی ده که ن تا سه رحه دی مردن
به دیقته «مه حویا» تی فکهره، شه و شه بدیزه، روژ ئه شه به^(۷)

(۵) حه زهر: ئاگاداره به. مه رکهب: ولاح.

ئهم به یته ش په یوه ندی به به یته ی پیشوه وه هه یه، ده لی: به دگو چابوکانه ولاحی به خراپه
ناو بردن به سه رگو پری شه هیدانی دلداریدا تاو ده دا. با ئاگای له خو ی بی له م حه شری ناواده ی
نه گو پ هه لساندنی مردوانه. له ناو خه لکدا مه شه ووه که ناوی مردوو به خراپ به رن، ئه و له
گو پ که یدا گو بی ده زرن گیتته وه و وا ده زانی روژی حه شر به ریا بووه.

له م به یته شدا فیعلی «ئه ده ی» به «ئه» ده ست پی کراوه، چونکه ئاوازی به یته که وا پتویست
ده کا که له گه ل وشه ی «لنگ» دا لیک بئالینرین و بخو ئنرته وه «لنگه ده ی».

هه لساندنی (ن): هه لساندنه ت. ده گونجی «هه لساندنی» یش نه بی و «هه لساندنه ی» بی.
(۶) ریحله ت: کوچی دوا بی. پده ر: باوک. روچی موره ووه ح: گیانی شاد بی. مه زه به:
زیبازی ری. مه یکه شی: شراب ده ر خواردی خه لک دان. مه شرهب: ره وشت. ئاو خورگه.
واته: باوکم، به ره حمه ت بی له شه وی کوچی دوا ییدا وه سیه تی بۆ کردم که وا هه میشه
رنگای خو شه ویستی بگر مه به ر و شه رابی دلدار ی ده ر خواردی خه لک بده م، یا له سه ر
چاوه ی شه رابی خو شه ویستی خو م تیراو بکه م.

(۷) دوو ئه سپه: به دوو ئه سپ، کینایه یه له په له کردن. شه بدیز: وه که شه و ره ش، ناوی
ئه سپه که ی خوسره وی په رو ئزیش بووه. ئه شه به: شی.

واته: فریشته ی کار به ده ستی جی به جی کردنی چاره نووسی ئاده میزاد به په له رنگای
ژیانت پی ده برن تا ده تگه یه ننه سنووری مهرگ. باش له مه وردبیه ره وه، ئهم رنگا به په له پی
ته ی کردنه دوو ئه سپی تیدا به کار ده هینری: ئه سپی شه وکه بووه به «شه ودیز» و ئه سپی روژ که
ئه سپیککی «شی» یه.

ده شگونجی به یته که وا مه عا لی بده یه وه که وا ئاده میزاد دوو ئه سپی هه یه رنگای ژبانی
به ره و مهرگ پی ته ی ده که ن: ئه سپی شه وکه «شه ودیز» یه تی و ئه سپی روژ که ئه سپی «شی» یه تی.

- ٥ -

که تۆ غایب له به‌رچاوم ده‌بی، چم بئ له تۆ غایب
 قیامت حازری به‌رچاومه، خۆمم له خۆ غایب^(١)
 خیتابت هەر عیتابه، ئەو له‌به بیته قسه، هەرکه‌س
 موخاته‌به، ده‌کا ده‌رده‌م زوبانی گف‌ت و‌گۆ غایب^(٢)
 له خوین و‌ خاکه‌دا «کۆکه‌ن» وتی مه‌قسوودی «خوسره‌و» بوو
 ب‌بینن م‌اجه‌را، ته‌بلیغی که‌ن شاهید له‌بو غایب^(٣)
 شوکر تۆ له فکرم ناچی، ئەگه‌رچی من له فکرت چووم
 له من غایب نه‌بی تۆ، به‌سمه، با من بم له تۆ غایب

- ٥ -

(١) چم: چیم. قیام: راست بوونه‌وه.
 واته: چی بئ له تۆ نه‌یینی بئ، که تۆ له به‌رچاوم ون ده‌بی، من راست بوونه‌وه‌که‌ی تۆم هەر
 له‌به‌رچاودایه و لیم ون نابئ، به‌لام خۆم له خۆم بئ ئاگام و له هۆشی خۆم ده‌چم.
 ده‌شگونجی «قیامت» به «قیامت» بخوینرته‌وه، واته: ئەوه‌نده‌م بئ ناره‌خه‌ت ده‌بی رۆژی
 قیامه‌تم د‌یته پ‌یش چاو و له هۆشی خۆم ده‌چم.
 (٢) خیتاب: گف‌ت و‌گۆ. عیتاب: لۆمه و سه‌رزه‌نش‌ت. ده‌رده‌م: ده‌س‌به‌جئ، یاخود له‌ناو ده‌مدا.
 واته: قسه‌ت هەر سه‌رزه‌نش‌ت کردن و به‌سه‌ردا هاته‌نه. له‌گه‌ل هەرکه‌سیش بیته قسه
 ده‌ست‌به‌جئ زمانی ده‌شکئ و زمانی گف‌ت و‌گۆ له‌ناو ده‌میدا ون ده‌بی.
 (٣) کۆکه‌ن: فه‌رهادی کۆکه‌ن، د‌لداری شیرینی ئه‌رمه‌ن. خوسره‌و: خوسره‌وی په‌رویز.
 شاهید: حازر.
 واته: فه‌رهاده‌که له‌ناو خاک و خۆیندا ده‌تلایه‌وه، وتی مه‌به‌ستی خوسره و ئەوه‌بوو خه‌لک
 ئەو کاره‌ساته‌ ب‌بینن که به‌سه‌ر منداهات و ئەوه‌ی دیوانه‌ ب‌یگ‌یتر نه‌وه و ئەوه‌ی نه‌یدیوه بیسی
 له‌وه‌ی دیویه، بۆیه وای پ‌ی کردم.

دەزانێ روژه ئەو، من شەو، کەچی پێشم دەلێ: «مەحوی»
«حضورێ گر هەمی خواهی، مشو «حافظ» از او غایب» (۴)

- ۶ -

دەپرسی: بۆچی من دەرکەوتم و دل بوو لە تۆ غایب؟
کە وەختی روژه لات، ئەلبەت دەبی شەونم لە خو غایب (۱)
چ یارایە، بە بی ئیمایی ئەبرۆ سەیری ئەو چاوە
حەرەمە مەیکەشی لەم مەیکەدە بی روخسەتی حاجیب (۲)
دەپرسن: کیمیا؟ خدمەت بە مەرد، ئەمما بە ئیخلاسی
وە گەرنا، کەم لە «بووبە کر» ی نەبوو خدمەت «ئەبووتالیب» (۳)

(۴) واتە: یار دەزانێ خوێ روژه و من شەو و دیارە شەو و روژیش هەرگیز پێکەو کۆنابنەو.
کەچی پێشم دەلێ ئەگەر دەتەوێ هەمیشە لای یار بی دەبی هەرگیز خۆتی لی ون نەکە.
نیوێ فارسییە کە ئەم بەیتە لە «حافیز» ی شیرازی وەرگیراوە.

- ۶ -

(۱) واتە: لێم دەپرسی بۆچی هەرکە من دەرکەوتم دل لات نەما؟ دەلێم چونکە تۆ وەک روژ
وایت و دلێ منیش وەک شەونم وایە. دیاریشە کە روژه لات شەونم لەخۆیەو دەفەوتی.
(۲) یارا: وێران. توانا. ئیما: «ایما»، ئیشارەت. مەیکەدە: مەیخانە. حاجیب: دەرگاوان.
واتە: کێ دەوێرێ سەیری چاوی یار بکا مادەم ئەو بە برۆی ئیشارەت نەکا کەوا رازییە
تەماشای چاوی بکەن... کێ دەتوانێ بە شەرابی چاوی یار مەست ببێ تا دەرگاوانی ئەو
مەیخانە یە - کە برۆیەتی - رێگا نەدا!!
(۳) واتە: دەپرسن دەلێن: کیمیا چیە؟ منیش دەلێم کیمیا خزمەت کردنی مەردانی خوایە،
بەلام بە دلسۆزی و دلێ پاکەو، چونکە ئەگەر وا نەبی خزمەتە کە کەلکی نامیێ. نابینی
ئەبووتالیبی مامی پێغەمبەرش (د.خ) کەمتر لە ئەبووبە کر خزمەتی نەکرد بە پێغەمبەر، بەلام
چونکە هینە کە ئەو لە ئیسلامەتیەو نەبوو، لەبەر خزمایەتی بوو، رزگاری نەکرد لە ئاگری
دۆزەخ، وەک چۆن کیمیاگەریش هێچی لە کیمیاگەرییە کە دەسگیر نابێ، لە گەڵ ئەو شدا کە

به‌ناو ئیمه‌ش ريجالين و ريجالى «هُم رِجَالٌ» هه‌م
 به‌فه‌جری ناوده‌به‌ن سه‌ده‌حەیف، نه‌گه‌ر سادیق، نه‌گه‌ر کازیب^(۴)
 له‌ عاریف عامیه‌ک پرسى هه‌والی مه‌سله‌خ و قه‌سساب
 به‌ نه‌نگوشتى شه‌هاده‌ی کرد ئیشاره‌ی مه‌حکه‌مه و نائیب^(۵)

ئه‌بوو زۆرى لى ده‌سگير بوايه. بۆيه‌ش ده‌سگيرى نايى چونكه له‌به‌ر ته‌ماع ناتوانى دلسۆزانه
 خه‌ريكى بى، وه‌ك سه‌عدى شيرازى ده‌لى:

کيمياگر به‌ غصه‌ مرده و رنج

هينانى ناوى کيميا له‌م به‌يته‌دا له‌وه‌وه‌يه، جاران مه‌شهور بوو ئه‌وه‌ی کيميا بزاني ئاسن
 ده‌کا به‌ زېر. بۆيه‌ش له‌ مه‌سه‌له‌ی کوردیدا ده‌لى «کيمياى ناگاتى».

(۴) ريجال: پياوان. فه‌جر: به‌يان. فه‌جری سادیق: به‌يانى راسته‌قینه که به‌يه‌گجاری روژ
 ده‌يته‌وه. فه‌جری کازیب: به‌يانیه درۆزنه که که‌نارى ئاسمان روژن ده‌يته‌وه و دیسانه‌وه
 تاريک ده‌يته‌وه.

واته: ئیمه‌ش پیمان ده‌لین پیاو و ئه‌و پیاوانه‌ش که خوا له‌ ئایه‌تى: «رِجَالٌ لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَ
 لَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ، يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ» دا‌باسی
 کردوون، (سووره‌ی «نور» ئایه‌تى ۳۷) پیاوان ده‌لین پیاو. به‌يانى راسته‌قینه و به‌يانیه درۆزنه‌ش
 هه‌ردوکیان پیاوان ده‌لین به‌يانى.

مه‌عنای ئایه‌ته‌که ئه‌وه‌یه: له‌ مزگه‌وته‌کانى خواداکۆمه‌له‌ پیاوێكى وا‌هه‌ن بازرگانی و کپرن و
 فروشتن ناوى خوايان له‌بیر ناباته‌وه و په‌کى نوێژ کردن و زه‌کات دانیان ناخا. له‌و روژه ده‌ترسن
 که چاو و دلى تیا نه‌بله‌ق ده‌بن.

نیوه‌ی یه‌که‌مى ئه‌م به‌يته له‌ نوسخه له‌ چاپ دراوه که‌دا به‌م جوړه‌یه:

به‌ناو ئیمه‌ش ريجالين و «رِجَالٌ هُم» ريجالن هه‌م.

(۵) عامی: ئۆمى، یه‌کێک له‌م ره‌شه‌خه‌لکه. مه‌سله‌خ: جیگای گروونی حه‌یوانى سه‌رپراو.

واته: کابرایه‌کى نه‌خوێنده‌وار له‌ خواناسیكى پرسى قه‌ساب کتیه و قه‌سابخانه که‌وتوه‌ته
 کوێوه؟ ئه‌ویش به‌ په‌نجه‌ی شایه‌تیمانى ئیشاره‌تى بو‌کرد بو‌ دادگا و داد به‌ده‌ستى دادگا، واته
 حوکمه‌کانى دادگا و داد به‌ده‌ستى دادگا ئه‌وه‌نده‌ نادروستن، دادگا که‌ بووه به‌ قه‌سابخانه و داد

له حق بیژی بووه به حری «أنا الحق» هه ره قه سیدی کم
له باتی جائیزه، واجب گه را قه تلم بکهن واجیب^(٦)
دلّه عهرشی خودا «مه حوی» خه جالّهت به له بهر غه فلّهت
که بوته بوتکه دهی بی بهر هه مهن یا دهیری بی راهیب^(٧)

به دهسته که یش بووه به قهساب بۆ سه رپرین و گروونی پیستی رهش و روت و هه ژاران. مه حوی که ده لی «به ئه نگوشتی شه هادی»... تاد... مه به سستی ئه وه به و له مه که ی ئه وه نده ی شاهه تیمان لا راسته...

ئىشارەى (ن): ئىشارەت.

(۶) قہ سیدی کم: قہ سیدہ یہ کم. جائزہ: خہ لات.

واته: ئه‌وه‌نده قسه‌ی راستم کردوو، ههر قه‌سیده‌یه‌کم وه‌ك ده‌ریای «أَنَا الْحَقُّ» وتنی لێ هاتوو كه بوو به‌هۆی به‌كوشت دانێ مه‌نسووری چه‌للاج. له‌بهر ئه‌وه‌ پێویست بوو به‌مكوژن و وه‌ك مه‌نسوور به‌كاراوه‌ ئه‌وه‌ خه‌لاتی راست بێژم بێ.

ئەم بەيتەش نىشانەى ئەو يەكە مەخوى بە قوولئى لە سىروشتى سىستىمى سەردەم گەشتووە و زانىو يەتئى ئەوانەى وتئى راستيان بۇ خويان کردووە بە پىشە، پاداشيان ھەر ئازار و سزاو کوشتن دەبۆ.

ئەم بەيتە مۇرى تاوانبار كۈرۈن مەخۇى ناوېتې بە ناوچاوى رۇئىمى ھوكمېرانى سەر دىمى
خۇيدا كە تەنانت دادا گاو داد بە دەستە كانى بە قەسابخانى خەلكى رەش و روت دادنى. جا
ئىتر دەپ دەزگای پۇلىس و بەندىخانى چۆن بووین.

قه سید یکم (ن): قسه ی ده یکه م.

(۷) غه فلهت: بئی ناگایی. بوتکه ده: بتخانه. بهرهمه: بهرهمه، پشه‌وای ثاینی پیره‌وی به‌راهمایی که یه کیکه له ثاینه کانی هندوستان. ده‌بر: کلیسا. راهیب: ره‌به‌ن.

۷
 واتہ: دلی موسولمان عہرشی خودایہ، حہیف نیہ تۆ ئہ و ہندہ لہ خوا بی ئاگا بی دلت و ہک
 بت خانہ ی بی بہرہ ہمن و کلیسای بی رہ بہ نی لی ہاتبی!

ثم به يته ئيشاره ته بوحه ديسى: «قَلْبُ الْمُؤْمِنِ عَزُشُ الرَّحْمَنِ» واته: دلى موسولمان عه رشى خودايه.

نیوه ی یه که می ئەم به یته له نوسخه یه کدا به م جوړه نووسراوه ته وه:
دلە ی عەرش ی خودا، «مه حوی» خه جالەت بی له بهر غه فله ت
هه رچه ند به م جوړه ش ده ست ده دا، به لام له گه ل نیوه ی دووه می به یته که ناگونجی،
مه گەر «بۆته» ش «بوو یته» بی.

تیپی «تی»

- ۱ -

دَل له سهر خۆچوونی په ی ده رپه ی ده لیلی یاره هات
 عه قَل و هۆش نه ی دَل بکه حازر، له پِشه کاره هات^(۱)
 ون بووه له و رۆژه وه لئوی حه یات ئه فزاتی دی
 وا ده بئ شهرم و حه یا، ئه ی ئافهرین، ئاوی حه یات^(۲)
 بو وه فا کردن به وه عده ی هاتنی بمره، وتی:
 کهس نیه ئیختاری کا وا هاتووه واده ی وه فات^(۳)

- ۱ -

(۱) واته: ئه مه که دَل هه ر تاو نه تاوئ له سهر خۆی ده چئ، نیشانه ی ئه وه یه یار به رپه یه دیت
 و دلش له خۆشیدا ئاگای له خۆی نامئیی، به لām هاتنی یار وا ده گه یه نئ که دَل ئه رکی گه وره و
 کاری زۆری ده که وئته بهر، بۆیه پئوسته عه قَل و هۆشی خۆی ئاماده بکاوه هه موو کاتئ له سهر
 خۆی نه چئ، تا ئه و ئه رک و کارانه به جئ بئئ.

له پِشه: ره حمه تی مه لا ئه سعه دی مه حوی نووسیه به «له پِشی» ده خۆتريتته وه، واته:
 کاری له پِشه. شتی وا له شیوه ی فارسی ئامیزی کوردی نووسینی جاراندا هه یه.
 (۲) حه یات ئه فزا: ژبان به خش. ئه فزا، خۆی له بنچینه دا به مه عنا زیاده کهره، لیره دا مه عنا ی
 به خشنده ده گه یه نئ.

واته: ئافهرین له ئاوی حه یات، شهرم و حه یا ئه وه یه ئه وه هه یه تی. له و رۆژه وه که لئوی
 ژبان به خشی تۆی دیوه، قه دری راسته قینه ی خۆی فامیه و زانیویه له مهیدانی لئوی تۆدا هه یچ
 نیه، بۆیه خۆی ون کردووه.

له م به یته دا «ئاوی حه یات» هه م په یوه ندی به «ون بووه» و هه م په یوه ندی به «ئه ی
 ئافهرین» وه هه یه، واته: ئاوی حه یات ون بووه و ئافهرین له ئاوی حه یات که وا ون بووه...
 (۳) ئیختار: ئاگادار کردن.

واته: یار گفتی دابو به دَل که وا هه رکاتئ که وته گیانه لا، ئه و دیتته سه ری. بۆیه به دَلم وت:
 بمره با یار له سهر گفته که ی خۆی بئته سه رت. دلش له وه لāmدا وتی: ئاخه کهس نیه
 ئاگاداری کا که وا واده ی کۆچی دوا یی کردنی منه، یا کهس نیه ئاگاداری کاو پئی بلئ که وا ئه وا

تۆ که ده رکه وتی، مه پرسه چی به سه ر دی جان و دل
حاله تی شه ونم ته ماشاکه به وه قتی رۆژه لات (۴)

گهر له تۆ دنیا به ری بوو، قه وم و خویشتی لێ به رین
گهر به راتی بوو، هه موو عاله م بووه باب و برات (۵)

«الْحَذَر» له م چه رخی که چ بازه، به روو چه رخاندينک
چه نده سولتان و شه هی کرد و ده کا بی ده ست و مات (۶)

دلی فلانه که س ده مرئ و واده ی وه فا کردنی تۆیه، نازیز به گفته که ت که وا بجیته سه ری.
مه به ست له نه بوونی که س ئه وه بی که وا دنیا پیاوه تی تیا نه، یا که س ناتوانی بجی به لایا چونکه
هه رکه س نزیک ی بکه ویته وه خۆی گیرۆده ی ده بی...

(۴) واته: نازیز تۆ وه ک خۆر وایت و گیان و دلش وه ک شه ونم وان، چون هه رکه خۆر هه لات
شه ونم ده بی به هه لم و ده چی به هه وادا، که تۆیش ده رکه وتی گیان و دل به وجۆره ده تۆنه وه.
رسته ی «وه قتی رۆژه لات» ده توانی به «وه قتی رۆژه لات» یش بخوینرته وه.
شه ونم (ن): شه بنم.

(۵) واته: ئه م دنیا دنیا ی سوود و مه سلّه حه ت په رستییه و له ئاستی ئه م راستییه دا خزمایه تی
و که سایه تی زۆر نزیکیش ده ورئکی ئه وتۆ نابینی. بۆیه ئه گهر دنیا لیت دوور بی و خاوه نی
دارایی نه بی، که س وکاریش هه موو لیت ته وه لالا ده بن، خۆ ئه گهر دنیا به راتی خویت به سه ردا
پرژئی و ده سه لاتدار بی ئه م خه لکه هه موو به بیگانه و خویشه وه ده بن به باوک و برات.
له نێوان «به رات» و «برات» دا وشه ئارایییه کی جوان هه یه.

باب و (ن): مامو.

(۶) «الْحَذَر»: وریا به. که چ باز: ئه وه ی کرده وه ی لار و نابه جی بی. مات: ده توانی به
«مات» ی کوردیش و به «مات» ی عه ره بیش بخوینرته وه و فاعیله که ی بگه رتته وه بۆ «سولتان»
و «شه ه».

روو (ن): روخ. روخ. روو.

واعیزم پرسى، یه کى شوخانه جوابی دامه وه:
وه عزی چی؟! سه رنگه ده ستاری کره ی ده ستاری هات^(۷)

شیخ و تورپه ی میزه و نه قل و نوقولی هیچ و پوچ
من به تورپه ی یار نه سیرم، نه و به کۆلی تورپه هات^(۸)

عه نه بری سارا وتم زولفی، نه باتی میسری لیو
زولفی ئالوزا، وتی لیوی که ناوی من نه بات^(۹)

(۷) شوخانه: به لاقرتیه وه، بۆگاته و خوشی. ده ستار: ده ست هار، ئامیزکی ناومالی لادیی کورده وارییه له دوو بهردی خری ئه ستور دروست ده بۆ ههردوو رووه که یان، به تاییه تی رووی ناوه وه یان، نه قارییه کی باش کراوه، بهردی بنه وه یان میخیک کراوه به ناوه راسته که یدا، بهردی سه ره وه شیان کوئیک له ناوه راسته که یدا به ده کرئ به میخه که ی بهرده که ی بنه وه و ده سکیکشی هه یه، گهنم و شتی وا ده کرئ به کونه که ی لای میخه که یدا به ده سک که ی ده سوو پتریتیه وه، گهنمه که ده هارئ، به لام دیاره نه وه نده به هیز نه وهك ناش بیکا به ئازد. بۆ نه و مه به ستش نه کراوه و او رد بیهارئ. کره: دهنگی ده ستار. لیک کردنه وه ی برنج و توئیکله که ی که هیشتا چه ئنوکه. دهنگی که وهك وشه ی «کره» بیته گۆ.

واته: هه والی واعیزی ئامۆزگاری که رم له که سیك پرسى، وه لامیکی خوشی به توئیکلی دامه وه، وتی: که ی نه وه به واعیز داده نرئ، هه رچه ند به دیمه ن مه لایه و میزه ری به سه ره وه یه و ئامۆزگاری خه لک ده کا، به لام میزه ری زلی وهك لنگه ده ستار وایه و دهم جوولان و ئامۆزگاری کردنه که شی وهك کره ی ده ستار له بهر گۆ قورس و ناخۆشه.

(۸) تورپه: مه به ست لیزه دا خپه، وهك مۆری تورپه. نه قل: گێرانه وه ی هه دیس و فه رموده ی زانایان و پیاوچاکان. نوقول: جه معی نه قله.

واته: شیخ و میزه ری خری سه ری و ئامۆزگاری کردن و قسه ی زانایان و پیاوچاکان گێرانه ویم هه مو له لا هیچ و پوچه، چونکه هیچی له سه رچاوه ی راستیه وه هه نه قولاوه. راست نه و خوشه و بستییه که له دلئ مندایه که منی دیلی زولف و مووی نه ملاو لای ناوچاوانی یار کردوه، نهك نه و تورپه هات و شتی هیچ و پوچ و ئاوه کیانه ی که بوون به بار و چوونه ته کۆلی نه و...

(۹) عه نه بری سارا: گیایه کی بۆن خۆشه. عه نه بر به مایه که ی بۆن خۆشیش ده لئین له ناو

ئەو نەهاتن: دەر دە، داغی ئەو نەهاتن: دەر دەها
 کەس بە دەردی من نەچی، وەك من نەبی تووشی نەهات (۱۰)
 جوان و شیرینه ئەگەر دنیا، لە روودا میهرەبان
 وەردی خارە، شەھدی زەھری مارە، عەھدی بی سەبات (۱۱)
 گەر بێ ئیمەت نەدیو، بۆچی دوینی دەتپەرس؟
 ئەو بۆرەھەمن، تۆ لە لات ئەمڕۆ کەچی وەك لاکە «لات» (۱۲)

﴿﴾

سکی یاریخۆلە ی جۆرە ماسییەکی دەر دەھێنن.
 واتە: زولفی یارم لە بۆن خۆشیدا شوبھاند بە عەنەبەری ساراو لیویشیم لە شیرینیدا شوبھاند
 بە نەباتی میسر. زولفی لە داخا ئالۆزاو ئیستا کە زولفی یار لول و ئالۆزە، لەو وەھە. لیویشی
 خەبەری بۆ ناردم وتی پێی بلێن ھەرگیز ناوی منی بە دەما نەیت، من گەلی لەو زیاترم کە ئەو
 نیم بدوێ و بێ شوبھیتی بە نەبات و شتی وا. من وەك هیچ شتی نیم و هیچ ناگاتە پلە و رادە ی
 من...

لە ئێوان ھەردوو «نەبات» دا جیناسی تەواو ھەیە.
 (۱۰) دەر دەھا: چەند دەر دە. نەهات: نەگەتی، فیعلی «نەهاتن».
 واتە: دەر دی من تاقە دەر دێك نیە. نەهاتنی یار ئەو دەر دێك، خەمی نەهاتنە کەشی کە
 ھەمیشە دووبارە دەیتەو، ئەو چەند دەر دی تر. سا خواپە کەس وەك منی لی نەبی و تووشی
 دەر دی من نەبی و نەگەتی نەیتە پێی کە ھەمیشە ھەر «یار نەهات» بە سەر زمانیو ھەبی.
 لە وشە ی «نەهات» دا «تەورە» یەکی جوان ھەیە.
 (۱۱) میهرەبان: دل پر لە خۆشەوێستی. وەرد: گۆل. خار: دێك. شەھد: ھەنگوین. عەھد:
 پەیمان. سەبات: راگیر بوون.
 مەبەستی لەو یە بە دیمەنی دنیا ھەلنەخەلەتین.
 (۱۲) لاک: لاکە تۆپیو، یا لاکە گۆشت. لات: بێکی ناوداری سەردەمی پێش ھاتنی ئیسلامی
 عەرەبەکانە.

بە بۆچوونی ئیمە مەحوی بەم بەیتە پلار دەگریتە ئەو کە سانە ی ھەر رێگایەك بگرەبەر بۆ

چاویان، ئەم ئەهلی دنیا، ئەوهنده برسییه
پادشاکانی به دەمدا یەك سەری یەكتر دەبات (١٣)

ئابروو یەكجاری چوونی غونچه، یەك دەم خەنده بوو
گەر حەیات ئەی دڵ دەوێ، شیوەن کە «مَا دَامَ الْحَيَاةُ» (١٤)

بەر خودایە و بەس، لە شەیتانی شەقی، «مه حوی» پەنا
پەس لە غەدری شەیتەنەت پیشە مەبە بەر کەس شکات (١٥)

سوودی تاییەتی خۆبانی دەگرنەبەر و کە ئەو سوودە لە ئارادا نەما پاشگەز دەبنەو و دەست لە رابوردووی خۆیان دادەشۆرن و هەزار بیانو بۆ هەڵۆستێ پێشویان دەهێننەو. مه حوی دەڵێ: ئەی بۆرەهەمنی لەراستی لاداو تۆ ئەگەر بتی ئیمەت نەدیو و ئەو دەکە ی بە بیانوی پشت تێهەڵکردنی، ئەی پێمان نالێی دوینی چۆنت دەپەرس، کەچی ئەمڕۆ وا بەجۆرێ پاشگەز بووئەو و بێکی بەناویانگی وەك «لات»ات لا بوو بە لاکە تۆیو، یا بوو بە لاکە گۆشت، کە تەنها بۆ خواردنی و کراندنەوێ ئێسکەکانی دەتەوێ.

(١٣) مەبەستی مه حوی ئەو یە بلێ: ئەگەر پادشایانی جیهان ئەوهنده چاو برسی بن، یەك سەری یەك بە دەمدا بەرن کەسەر لەبەر گەورەیی بە دەمدا نابری، دەبێ هەزاران بەو هەموو هەزاری و ناچاری و موحتاجییەو لە چ حالێکدا بن و چی بکەن!

لە کۆکردنەوێ «چاو» و «دەم» و «سەر» دا تەناسوینیکی ناسک هەیه.

(١٤) دەم خەنده: پێکەنینی تەنها بە دەم، واتە لە ناخەو نا.

مه حوی لەم بەیتەدا وردە کاریه کی ناسکی کردوو، هاتوو پشکووتنی خونچهی کە پاشانیش دەکیشتەو بۆ سیس بوون و ژاكان و وەرنی پەرەکانی گۆل و فەوتانیان، داناو بە ئابروو چوون و فەوتان، تەپایی رووی پەرە گۆلی داناو بە «ئابروو»، دەڵێ: خونچه هەر بەو ئابرووی چوو و بوو بە گۆل و سیس بوو و تەپایی لە گەلاکانیدا نەما، کە تاقە جارێک دەمی کردوو و زەر دەخەنە کی سەرزاره کی کردکە پشکووتنە کە یەتی؛ بۆیە تۆیش ئەی دڵ ئەگەر حەیات بێ و نەتەوێ ئابرووت بجێ تا ماوی دەگریت...

(١٥) شەقی: بەدبەخت. پەس: وشەیه کی فارسیه بە مه عنای: کەواتە. شەیتەنەت: شەیتانییه تی.

- ۲ -

کەم بوو وەك ئەو دەمه، سیدق ئەم دەمه هەم کەم بوو قات
فەرەحی نەك بە دوا بێ، غەم و هەم هەم بوو قات^(۱)

﴿

واتە: پەنا لە دەست شەیتانی لەعین هەر بۆلای خودا دەبرێ، هەرکە سیش کردەوی بەد
بێ وەك شەیتان وایە، کە واتە ئەگەر یەکی لەوانە ناهەقیه کی لەگەڵ کردی، لای کەس شکاتی
لێ مەکە و حەوالە ی خۆای کە، چونکە هەر خوا خۆی لە عۆدە ی شەیتان و شەیتان پیشەکان
دێ.

ئەم بەیتە نیشانه ی یەکیکە لەو ناپەرە حەتیانە ی کە سائیکی ناحەزی بە دەسەلات بەسەر
مەحویاندا هێناوە و مەحویش دەیاندا دەستی خواکە تالای شیای خۆیان بکا بە لووتیاندا.

- ۲ -

لە هەموو نۆسخە دەسنۆسە کاندای هەروەها لە نۆسخە چاپیە کە شدا ئەم پارچە شیعرە،
لەگەڵ پارچە شیعرێکی تر کە دوا وشە ی هەموو بەیتەکانی «قەت» خراوەتە پیتی «تێ» وە.
دیارە «مەحو» خۆشی هەر وای کردووە و وای وستیووە، چونکە وستیوویەتی هەموو
بیتەکانی ئەلف و بێ پرکاتەو، وەك چۆن پارچە یەکیشی بۆ «لامەلفەلا» تەرخان کردبوو و ئیمە
خستمانە بەر پیتی ئەلف. لەبەر ئەوە کە وشە ی «قات» هەرچەند لە بنچینەدا لە «قەحت» ی
عەرەبییەو هاتووە، کەس بەم شیوەیە بە عەرەبی دانانی، ئەم پارچە شیعرە مان هێناوە ئیرە و
لەجیی خۆیدا لە پیتی «تێ» دا دامان نا، بەلام ئەوی «قەت» مان لەوئ هێشتەو چونکە وشە ی
«قەت» هەرچەند لە کوردیدا بە «قەت» دەخوێنرێتەو، دەسکارییەکی وای نەکراوە دیمەنەکی
بگۆڕی.

(۱) واتە: لەم سەردەمەدا، وەك دەمی یار دیار نیە، هەروەها راستیش قات بوو. لەبەر ئەوەش
کە لەپاش خەم و ناخۆشی خۆشی پەیدا دەبێ، وەك خوا لە قورئاندا دەفرمویت: ﴿إِنَّ مَعَ
الْعُسْرِ يُسْرًا﴾ واتە لەگەڵ ناپەرە حەتیدا رەحەتی هەیە، خەم و ناخۆشیش قات بوو، نەوێك
پۆست بێ لەو پاش خۆشی بە دوا دای.

مەبەست لە دیار نەبوونی دەمی یار یا دەبێ بچوویکی بێ کە واتە ئەوەندە بچووێک وەك دیار
نەبێ وایە، یا دەبێ بێ لوتفی و قسە نەکردن بێ.

﴿

مه‌سه‌لی عه‌هد و وه‌فا وه‌ك مه‌سه‌لی عه‌نقایه
 پیاوه‌تی باسی له‌كن كه‌س مه‌كه، ئاده‌م بووه‌ قات^(۲)
 له‌ هه‌موو جی له‌ چ كه‌س بی‌نی مرووه‌ت نایی
 كه‌ره‌م و سیدق و وه‌فا نیسته‌ له‌ عالهم بووه‌ قات^(۳)
 به‌ دوو به‌یتی غه‌م و ده‌ردی دل ته‌گه‌ر بی‌نمه‌ عه‌رز
 كه‌سی وا عه‌رزى كری خۆنیه، مه‌حه‌ره‌م بووه‌ قات^(۴)
 به‌ هه‌موو ده‌م له‌ سه‌ده‌د باس و قسه‌ی ئه‌و ده‌مه‌ دام
 كه‌ ده‌می باسی بكه‌م، كه‌س نیه، هه‌مه‌ده‌م بووه‌ قات^(۵)
 به‌ حه‌ددی بی ئه‌ده‌بی باوه، له‌مه‌ولا سه‌یاد
 په‌کی راوی بكه‌وی كه‌لبی موعه‌لله‌م بووه‌ قات^(۶)

﴿﴾

له‌ نیوان هه‌ردوو «ده‌م» و هه‌ردوو «هه‌م» دا «جیناسی ته‌واو» و له‌ نیوان «ده‌م» و «هه‌م» و «كه‌م» «غه‌م» دا «جیناسی لاحیق» هه‌یه.
 (۲) عه‌نقا: بالدارتکی وه‌همیه. ئاده‌م: بنیاده‌م.
 واته: وه‌فا و په‌یمان راگرتن وه‌ك عه‌نقای لی هاتوو، ده‌نگی هه‌یه و ره‌نگی نیه. پیاویش
 نه‌ماوه‌ پیاوه‌تی لی بوه‌شیتته‌وه، بۆیه باسی پیاوه‌تی لای كه‌س مه‌كه.
 (۳) بی‌ن: بۆن. بی‌نی (ن): بۆنی. وه‌فا (ن): سه‌فا.
 (۴) عه‌رز: لێكدانه‌وه و باس كردن.
 مه‌به‌ستی له‌وه‌یه دنیا وای لی هاتوو بنیاده‌م له‌ هه‌موو لای خۆی به‌ نامۆ ده‌زانن و كه‌سی
 نیه شه‌ریکی خه‌می بی و پتی مه‌حه‌ره‌م بی.
 (۵) واته: به‌ هه‌موو هۆیه‌کی لێكدانه‌وه و تی‌گه‌یاندن ده‌مه‌وی تاوی باسی ده‌می یار بكه‌م،
 كه‌چی كه‌س نیه گۆنم بۆ شل بكاو هاوده‌م قات بووه.
 له‌ كۆ كردنه‌وه‌ی ئه‌م چوار «ده‌م» دا وشه‌ ئارایی و «جیناس» یکی ناسك هه‌یه.
 (۶) سه‌یاد: راوچی. كه‌لبی موعه‌لله‌م: سه‌گی ته‌علیم دادراو.

حه قی وت ئەو کەسە: نابەم ئیکە ناوی «مەحوی»
کەسی وازیکری ئەوانە ی کە لە کن کەم، بوو هە قات (۷)

- ۳ -

خزر ئە گەر چاوی هە یاتی برییه ئاوی هە یات
من لە خاکی دەری جانانە مە هەر چاوی هە یات (۱)
مەردنیککی لە بەر ئەو قایییه دا مەردانە
بە خودا چاترە ئەمڕۆ لە گەلارای هە یات (۲)

﴿﴾

واتە: بێ ئە دەبی بە رادە یە ک پە رە ی سە ندووه، تە نانت هە یواناتی شی گرتووه تە وه. بۆ یە
ئە گەر راو چیش پێویستی بە سە گی تە علیم دادراو بێ بۆ راو دەستی ناکه وێ، چونکە
سە گە کانی ش لە بەر بێ ئە دەبی تە علیم دانادری ن.
دە شگۆنجی مە بەستی ئە وه بێ: بنیاده می وه ک سە گ ئە وه ندە زۆر بووه کەس نە ماوه
تە علیمی سە گ دا بداو سە گ فی کر د فە رامۆش کراوه.
هە روه ها دە شگۆنجی مە عنای بە یته کە والی بدریته وه: کە وای بێ ئە دەبی بە جۆری بڵاو
بووه تە وه. خە لکە کە ی هە موو کردووه بە سە گو و لە وهش بە ولاره کردوونی بە سە گیکی و
قاییلی تە علیم دادان نە بن، بۆ یە ئە گەر راو چی پە کی لە سەر سە گی تە علیم دادراو بکە وێ
دەستی ناکه وێ، چونکە سە گە کان لە وه دە رچوون کە قاییلی تە علیم دادان بن.
(۷) واتە: ئە وه ی وتی جارێکی تر ناوی «مەحوی» نابەم چونکە کە سی و نە ماوه ناوی ئە و
جۆرە کە سانه ی لا بە رم، هە قی بوو و قسە یه کی راستی کرد.

- ۳ -

(۱) واتە: ئە گەر خدری زینده چاوی تە مای ژیا نی هە می شه ی بری یته «ئاوی هە یات» و بە تە ما
بووبی لە ریگای خوار دنه وه ی ئە و ئاوه وه ژیا نی هە می شه بۆ خۆ ی مسۆ گەر بکا، ئە وای من وای
ناکەم... من خۆ لی بە رده رگای یاران دە خۆم، بۆ ئە وه ی بژیم و چاوی تە مای ژیا نی هە می شه م
نە و خۆ لێ هە، یا من هە و لێ م هەر بۆ گە یشتن بە یارە و لە ژیا نمدا هەر ئە وم دە وێ.
(۲) ئە م بە یته لە حوکمی بە لگە دایه بۆ بە یتی پێشوو، واتە: من بۆ یە چاوه پڕوانی ژیا ن لە وه

﴿﴾

ته‌نکه توڤژێکی کشاوه به رووا قولزومی مه‌وت
وه‌ك حه‌بابی به‌هه‌وا به‌نده‌ نرا ناوی حه‌یات (۳)

ئه‌گه‌ر ئازاده‌گیه‌ك بێ له‌عه‌ده‌مدا بۆمان
چی هه‌یه‌ غه‌یری به‌پێچی په‌له‌په‌ل داوی حه‌یات (۴)

ده‌كه‌م كه‌ له‌ناو خۆلی به‌رده‌رگای یاراندا بکه‌وم و له‌و خۆله‌ بخۆم، چونكه‌ ته‌نانه‌ت مردنیکی
مه‌ردانه‌ له‌ناو ئه‌و خۆله‌دا له‌ ژيانی ناخۆش و دانه‌مه‌زراو وه‌ك گلازاو كردنی ئه‌مپۆ چاتره‌...
(۳) قولزوم: ده‌ریای سوور. مه‌به‌ست تیك‌پای ده‌ریایه‌. حه‌باب: بڵقی سه‌ر ئاو، ئه‌و
قولته‌یه‌ی کاتی هه‌ڵدانی شتی بۆ ناو ئاو په‌یدا ده‌بێ.
واته‌: مه‌رگ وه‌ك ده‌ریایه‌کی گه‌وره‌ و قوول وایه‌، توڤژێکی ته‌نکی به‌سه‌ردا کشاوه‌ وه‌ك ئه‌و
بڵقی به‌سه‌ر ئاو هه‌و په‌یدا ده‌بێ؛ ئه‌و توڤژه‌ ناو‌نراوه‌ ژيان. جا بێ به‌راوردیکی ژيان و مردن به‌
یه‌ك بکه‌ و بزانه‌ چۆن مردن برانه‌وه‌ی نیه‌ و ژيان به‌ فوویه‌ك داده‌مرته‌وه‌.
مه‌به‌ستی مه‌حوی گه‌یانندی مه‌فه‌وومیکی فله‌سه‌فیه‌، که‌وا گرایه‌ له‌م جیهانه‌دا مه‌رگ و
نه‌بوونی ئه‌سله‌ و ژيان و بوون ناپایه‌داره‌.

(۴) ئازاده‌گی: سه‌ربه‌ستی.

ئه‌م به‌یته‌ له‌ حوکمی به‌لگه‌ هه‌تانه‌وه‌دایه‌ بۆ به‌یتی پێشوو، ده‌لی: نه‌بوون، هه‌یج نه‌بێ
سه‌ربه‌ستیه‌کی بۆ بنیاده‌م تیا، له‌م هه‌موو کۆت و زنجیره‌ جوړ به‌جوړه‌ ماددی و رۆحیه‌یه‌ی
به‌ خۆبانه‌وه‌یان به‌ستوه‌ته‌وه‌. به‌لام ژيان چیه‌، له‌ داویکی به‌ په‌له‌په‌ل پێچ دراو زیاتر که‌
سه‌ره‌پای ئه‌وه‌ش که‌ داوه‌، له‌به‌ر به‌ په‌ل په‌ل پێچ درانه‌که‌ی ئالۆزاوه‌ و بووه‌ به‌ گری کۆتره‌ و
ئه‌وه‌نده‌ سه‌ری هه‌یه‌ مرۆی هه‌رگیز لێ رزگار نابێ.

ئه‌م به‌یته‌ جوړه‌ ده‌ربڕینیکی قوولی هه‌ستی بێزارییه‌ له‌لایه‌ن مه‌حویه‌وه‌ له‌و هه‌موو
داوانه‌ی مرۆیان له‌ ژياندا پێ به‌ستراوه‌ته‌وه‌ و له‌ هه‌موو جوړه‌ ئازادییه‌کی راسته‌قینه‌ بێ به‌شیان
کردوه‌.

دوو‌ریش نیه‌ مه‌حوی مه‌به‌ستی له‌ «بۆمان» ئه‌م مه‌عنایه‌ نه‌بێ که‌ ئیمه‌ دامانی، به‌لکه‌ «بۆ
مان» بێ، واته‌ «بۆ ژيان». ئه‌گه‌ر وابێ ئه‌وا بۆچونه‌که‌ی زۆر قوولتر ده‌بێ، واته‌ ته‌نها له‌ جیهانی
«نه‌بوون»دا له‌وانه‌یه‌ «بوون» جوړه‌ سه‌ربه‌ستیه‌کی ده‌سگیر بێ...
بۆمان (ن): وی‌مان.

دهم له دهم نانی ره قیانی چ بی مروه تیه
 تیکه لی ئاوی ده باخانه ده کا ئاوی حیات (۵)
 به و هه موو تالییه وه شه به تی مهرگ، ئه هلی حه یا
 خوش گه وارا تره بۆ ئیسته له شه کراوی حیات (۶)
 ئیزنی چوونه چه مه نی وه سللی سپرا به ره قیب
 «مه حویا» بمره که مردن بووه میراوی حیات (۷)

(۵) ده با خانه: ده باغ خانه.

مه حوی له م به یته دا «دهم له دهم نان» ی که به مه عنا «له گه لدا که وتنه قسه و شه ره دهم» ه، به مه عنا حه رفیه که ی مه عنا لی داوه ته وه، واته: که یار قسه له گه ل به دکاره کانی ده کا که بۆ ئه وه ناشین دهم بنیته ده میان و قسه یان له گه ل بکا، وه ک ئه وه وایه ده می نابینه ناو ده میان و که ده میشی نایه ناو ده میان، وه ک ئه وه وایه ئاوی حیات که تفی ده می ئه وه له گه ل ئاوی پیسی ده باغ خانه که تفی ده می به دکارانه تیکه ل بکات، ئه مه ش کارینکی ئیجگار بی مروه تانه یه.
 (۶) گه وارا: قووت چوو.

واته: ژیان ئه وه نده ناخوش بووه، شه به تی مهرگ به و هه موو تالییه وه که هه یه لای بنیاده می به حه یا له شه کراوی ژیان باشت قووت ده چی.
 ئه مه ش ده نگه ناوه زایی ده برینکی تری مه حویه له باری ناخوشی ژبانی کۆمه لایه تی سه رده م، که خوشی بۆ که سی تیا نه بووه قه در و حه یای خۆ راگیر بکا.
 (۷) چه مه ن: چیمه ن، سه وزایی.

واته: ماده م ریگای گه یشتن به یار و چوونه ناو باخچه ی بی گه یشتنی به ده ست به دکار بی، مردن خوشتره، چونکه چاوه پروانی هه یج جوړه خوشیه ک له ژیان ناکری، ماده م کللی ده رگا که ی به ده ست مه رگه وه بی و مهرگ میراوی کانیو و جوگه ی ژین بی.
 له م پارچه شیعه دا ئه م به یته چله پۆپه ی شانازی کردنی مه حویه به سه به رزی خۆی و به خۆ شل نه کردنی وه له بهر باری ناله باری ژیاندا که کاروباری داوه ته ده ستی که سانی ناکه س و ناشایسته و ده بوو مه حوی ناچار بوایه سه ر بۆ ئه و جوړه که سانه شوړ بکا.
 به کار هینانی «سپرا» له باتی «سپیرا» به لگه یه کی زمانه وانییه له مه حویه وه بۆ دروست بوونی سووک کردنی فیعل کاتی که دوو پیتی هاوچه شنی تیا کۆ بیته وه و به کار هینانیان پیکه وه له سه ر زمان قورس بی.

- ٤ -

خه لاسی بوونی قهت ناوی ئه سیری زولفی زنجیرت
 له بهر تیرت، مه له ك بی، هه لفرینی نه بووه نه خچیرت^(١)
 موژهت قوللابی گیرا، زولفی دلگیرت كه مه ند ئاسا
 مه حاله بهرگری یا به ربیی كهس كه وته بهرگیرت^(٢)
 له ناوا باسی تۆبه ی تۆ بوو ئه مپرو ئه ی سته مگه ر شوخ
 بخه ئه م تۆبه پاشی كوشتنی من، تۆ بی یو پیرت^(٣)
 به دهنگی ناله وه م هات، ئه و ده مه روچ هاته سه ر لیوم
 بلی: ئه ی ناله، ئاخیر ئیسته من چ بکه م له ته ئسیرت^(٤)

- ٤ -

(١) مه له ك: مه لایكه، فریشته. نه خچیر: نیچیر.
 واته: دیلی كه مه ندی زولفی تۆ هه رگیز نایه وی رزگار ببی و نیچیری راوت ئه گه ر
 فریشته ش بی هه رگیز له بهر تیری تۆ هه لئا فری و ده یه وی به و تیره بپیکری، چونكه دلدار
 ده یه وی هه میشه له یاره كه یه وه نزیک بی.
 (٢) گیرا: بگیری. كه مه ند ئاسا: وه ك كه مه ند.
 واته: برژانگت وه ك قولاییکی شت پیا هه لئا سین وایه كه هه رگیز شتی لی بهر نه بیته وه و
 زولفی دلگیریشته وه ك كه مه ند وایه. ئه وی كه وته داوی برژانگ و زولفته وه مه حاله بتوانی
 خوئی بیاریزی یا خوئی ده رباز بکا.
 ئه م به یته «له ف و نه شری مورپه ته ب» ی تیدا یه، «بهرگری» بۆ «قوللاب» و «به ربیی» بۆ
 «زولف» ده گه ریته وه.
 (٣) واته: نازداره سته مکاره كه م! ئه مپرو باسی تۆبه ی تۆ له ئارادا بوو كه وا ده ست له ئازاردانی
 دلدارانت هه لده گری. ده ستم دامینت بیکه به خاتری ئه و پیره ی تۆبه ی له سه ر ده سته
 داده ده ی جاری تۆبه مه كه تا من به ته واوی ده كوژی و كه مه ند کیشی خوتم ده که ی. تۆبه که ت
 بخه ره پاش كوشتنی من.
 (٤) واته: یار به دم ناله مه وه نه هات تا گیانم گه یشته سه ر لیوم و كه وته گیانه لا... جا توخوا
 من كه وا ئیستا گیانم ده رده چی، ده بی تازه چ كه لکی له كه لك به خشینی ناله كه م وه ربیگرم!

له چینی په رچه ما نووری جه یینی دی، وتی زاهید:
 که سووتا دامی ته زویرم به نووری دامی ته نویرت (۵)
 فزیله ی تهسل و فسل ئینسانی پی نابئی به ساحیب فزل
 که تو کۆسه ی، به تو چی مامه ریشی باب و باپیرت! (۶)
 له خاکی پاکسی ته و به رده رکه دا گه وزا ره قیب، ئامان
 ده ری که، حه یفه گوور ئاسن خه ساره ت داله ئیکسیرت (۷)

(۵) جه یین: ناوچاو، ته ویل. دام: داو.

واته: زاهیدی ساخته کار که له ژیر چینی په رچه می یاردا نووری ناوچاوانی دی، دنیا روون
 ده کاته وه هاواری لی هه لسا، وتی وا داوی ساخته و فروفیل به تیشکی ناوچاوانت سووتا که
 کردووته به داو بۆگیرۆده کردنی ته وانه ی ری فروفیل ده گرنه بهر.
 سووتا (ن): پچرا، نووری (ن): زۆری.
 (۶) تهسل و فسل: باو باپیر.

واته: که س به وه گه وره نابئی که باب و باپیری پیاو بووین و گه وره بووین، وه ک چۆن که سی
 خۆی کۆسه بی به وه نابئی به خاوه ن ریش که وا ته وان خاوه ن ریش بووین. مه بهستی له وه یه که
 گه وره بی راسته قینه ته وه یه بنیاده م خۆی گه وره و پیاو بی نه ک به گه وره یی و پیاوه تی که سی تر
 بنازی.

وه ک ئاگاداران دووبادی ده که نه وه مه بهستی مه حوی له «کۆسه» که سیکی تایه تیه له و پیاو
 ماقوولانه ی سلیمانی که له باب و باپیرانه وه ری و شوئیکسی گه وره یان بۆ به جی مابوو و
 په یوه ندیان له گه ل مه حوی باش نه بوو...

(۷) گوور ئاسن: ئاسنه کوته و ژه ننگ هه لآوردوو و خلته ی بهر کووره ی ئاسنگهر. ئیکسیر:
 کیمیا گهرانی کۆن به مایه یه کیان و تووه، مایه ی بی نرخ ی پی کراوه به مایه ی به نرخ وه ک جیوه به
 زیو مس به زپ. که مایه ی وا هیشتا نه دۆزراوه ته وه.

واته: به دکار له خاکی به رده رگای مالی یاردا گه وزا، ده ستم دامینت ئازیز، به دکار وه ک
 ئاسنه کوته و خاکی به رده رگای تۆش وه ک ئیکسیر وایه، حه یفه ئیکسیریکسی و اگران به ها
 بدری له ئاسنه کوته یه کی و ناچیز و بی بایه خ... ده سا ده ری که و دووری خه ره وه با ته و
 سه ره رزییه ی ده سگیر نه بی.

له بهر باری مه حه بیهت ئاسمان و ئهرز ئه نالینن
 چیه ئهم ده عوییهت زاهید، جلی لی باره گاپیرت (٨)
 شوکر «مه حوی» کهوا موددیکه ناوی چووبووه نیسیان
 له زومپه ی وه عدی کوشتن هاتوانا هاته وه بیرت (٩)

- ٥ -

«جگر ز زخم تو معمور و دل ز غم شاداست»
 ئه مه نده بابته تی عه یشی نه داوه بو شا ده ست (١)

(٨) ده عوی: ئیددیعا.

واته: زاهید! گاپیری نه فسی تو ئه وه نده لی نه هاتوو و بار نه به ره جله کانی خوی لی بووه به ته وق و کاری خوی پی به پتوه نابری. چیه وا ئیستا هاتوو ئیددیعا ی هه لگرتنی باری قورسی عیشقی خودا ده که ی که ئه رکیکی ئه وه نده قورسه زه وی و ئاسمان پیان هه لته گیراوه. مه حوی له م به یته دا ئیشاره تی بو ئایه تی: ﴿إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا، وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا، وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ، إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُلًا﴾ کردوو که واته: ئیمه ئه رککی لی پرسینه وه مان خسته ئه ستوی ئاسمان و زه وی و شاخه کان. که سیان هه لیان نه گرت و ترسان، ئاده میزاد هه لی گرت، ئه و خرابی کرد له گه ل خوی و سوودی خوی نه ده زانی. ئایه ته که شی به پیی ری و شوینی ئه هلی ته سه ووف مه عنا لی داوه ته وه، چونکه له ته فسیره کاندایه مانه ت به ئه رککی لی پرسینه وه مه عنا لی دراوه ته وه، به لام به پیی واتای به یته که خو شه ویستی خواو عیشقی راسته قینه یه...

(٩) واته: ده می بوو ناوی مه حوی له بیر چووبووه وه، له سایه ی خواوه وا له ریزی ئه وانه دا که واده ی کوشتیان هاتوو، که وته وه یادت...

- ٥ -

ئهم پارچه شیعره له دیوانه چاپ کراوه که دا نیه.

(١) واته: جگهرم به زامی تیری تو ئاوه دان بووه ته وه، هه رکوی ده پروانی جی نووکی تیری توی پیوه یه. دلش به هوی خه فته تی بی په حمی تووه شادمانه، چونکه ئه گه ر تو بیر کردنه وت

له سینه جووششی نالینه، چاوه پر ئه سرین
«ز ئیمن جور تو اقلیم درد آباد است» (۲)

قورئ بکهم به سهرا یا به دادپینی بهرۆک
حهقی مه حه بیهت ئه دا کهم، بدهی خودایا دهست (۳)

غه نیمه ته، به دهم و دهستی بگره دامه نی دۆست
له دهستی خوئی مه ده، داویه خودا تا دهست (۴)

□

له دلی من مه بهست نه بوایه خه فته ت بۆ فه راههم نه ده کرد. که واته ئه مه ئه و په پری به خته وه ریه
و هه رگیز ئه مه نده با به تی خووشی بۆ پادشایش هه لئه که وتوو.

نیوه فارسییه که ی ئه م به یته و به یتی پاشه وه ی هی «حافیز» ی شیرازین. ئه م جو ره
ده سکاری کردنه ی شیعر پیی ده لێن «تَشْطِیر»، واته: نیوه نیوه کردن.

(۲) واته: گوئی له سینه دهگری ده بینی و ناله ی تیدا هاتوو ته جووش... سهیری چاویش
ده که ی ده بینی و پر بووه له فرمی سک. له خوا به زیاد بی له به ره که تی سته می تۆوه و لاتی دل
ئاوه دان بووه ته وه.

ناسکی ئه م به یته له وه دایه و لات به سته م وێران ده بی، که چی سته می یار ئه وه نده به پیت و
به ره که ته بووه به هو ی ته قینی کانیای چاو و به مایه ی به زم و گۆرانی و موسیقا وتنی ناو سینه
که ئه وه ش نیشانه ی ئاوه دانییه.

(۳) واته: بنیاده م ده بی به وه فا بی و سوپاسی چاکه ی له بهر چاو بی... سا خویه ده ستم بده ی
له خووشی ئه م هه موو ناز و نیعمه ته دا حه قی خو شه وستی به جی بیتم و قورئ بکهم به سه ر
خۆمداو بهرۆکی خۆم له خو شیا ندا داد پر م.

(۴) غه نیمه ت: تالان. دامه ن: داوین.

واته: ئه مه که ئیسته بۆت هه لکه وتوو یارت لێهه نزیکه خه ریکی سته مکارییه له گه لت،
تالانه هاتوو ته بهر ده ست، تا خوا ده ست و ده سه لاتی داوی له دهستی خوئی مه ده و داوینی
یار به دهم و ده ست بگره.

وتم: نیازمه بهر پیتی خهم سهرم، فهرمووی
 به ناز و عیشوه: شههی بۆگه دا که نادا دهست (٥)
 له پێ حه رامه زهری سێلسیلهی موقه دده سی عیشق
 بی به شیر و مه گهر هه لگري له دنیا دهست (٦)
 هیلاکی دهستی حه نایته، کوشته بی ده می تیغ
 نه من شکاری پابهسته و نه تو با دهست (٧)
 به دهستی غونچه ده می، دهستی دا که به یعت بۆم
 چ ئاره زوومه له «عیسا» ده م و له «موسا» دهست (٨)

(٥) عیشوه: ناز. شههی: پادشایه تی.
 مه بهستی له وهیه سهر خسته بهر پیتی یار له حوکمی پادشایه تیدایه و بۆگه دا نالوی...
 بهر پیتی خهم (ن): بهر پیت به خهم.
 (٦) واته: زنجیری عیشق ناکرێته پیتی هه موو کهس و هه موو کهس شایانی خه لاتی وا پیرۆز
 نیه. بۆ ئه وهی ئه م زنجیره بکرێته پیت و له پیتدا زهری بی، پۆسته بی به شیر و ئه وهنده نازا
 بی بتوانی دهست له دنیا هه لگري.
 ده ش توانی «له پێ» به «له پێ» بخوێنرێته وه. له م حاله دا پۆسته «بی» و «هه لگري» یش
 به «بی» و «هه لگري» بخوێنرێته وه.
 (٧) حه نایی: خه نه یی، سوور. شکار: نیچیر. پابهسته: پێ به ستر او.
 واته: من به دهستی وهك خه نه تی گیر او سووری تو کوژ راوم و ئه و سووریه به دهسته وه
 خه نه نیه، خوێنی منه. من بی به کارهێنانی ده می تیغ کوژ راوم... منی نیچیری پێ به ستر او ده بی
 له ئاست تو ی به دهست و ده سه لاتدار دا چیم پێ بکری!
 (٨) غونچه ده م: ئه وهی ده می ئه وهنده بچووک بی وهك خونچه ی نه پشکو و تو و ابی.
 به یعت: به پیشه وای خو په سه ند کردن.
 واته: من که بۆم ری که و ئی دهستی به یعت پێ کردن به خمه دهستی نازدار ئکی خونچه
 ده مه وه، ئیتر چ ئاره زوویه کم هه یه له هه ناسه ی مردو و زیندو و که ره وه ی عیسا و له دهستی سپی
 موسا که وهك چرا تیشکی ده دایه وه!

به دهستی دووده کهون ئەهلی، ئەر له پێی کهوتن
به سم نه دیوه له دنیا، هه تا کو بر وا دهست (۹)
بلی به ئەهلی حه سه د «مه حویا» وه کوو «حافیز»:
«قبول خاطر و لطف سخن خداداد است» (۱۰)

له دیوانه دهست نووسه که ی شیخ عومهری کورپی شاعیردا، ههروهاله نوسخه یه کی تریشدا،
له ئیوان ئەم به یته و به یتی داهاتوودا جیگه ی به یته یه هیلراوه ته وه. زیاتر له وه ده چی
نیشانه ی ئەوه بی ئەم پارچه یه به یته کی ناته وای بی. غه زه لیش زیاتر تاقه. ئەمه ش به لگه یه کی تری
ناته وای به یته که له م شوته دا.

(۹) فهوتانی به یته که له پیش ئەم به یته وه ریگای ئەوه ی لی گرتوین بزاین مه به سستی مه حوی
به وردی له م به یته چه و باسی کی ده کا. بۆیه ده بی بلین که وا ده ست ده دا باسی دلدارانی
راسته قینه بکاو بلی ئەمانه تا پێیان هه بی راده کهن به دوا ی یارداو که له پێی کهوتن له سه ر
ده ست ده رۆن به رێدا بۆلای و دوا ی ده کهون، چونکه له جیهانی دلداریدا تا ده ست بر واو
ده سه لات هه بی «به س» نه و ناوتری، وه ک خوا فه رمو یه تی: ﴿وَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ﴾ واته:
چه ندتان له توانادا بی خۆتان له خوا بیارێزن و بی فه رمانی مه کهن. هه روا ده ستیش ده دا
مه به سستی له ئەهلی دنیا بی و بلی: دنیا په رست به هه ی تیر ناخوا، ئەگه ر له پیش کهوت به
ده ست بۆی ده که وێته چنگه کرپی... من هه رگیز «به س» و قه ناعه تم له دنیا دا نه دیوه و کهس به
هه یچ دانا که وێ و مه گه ر گل چاوی برسی ئاده میزاد تیر بکا.

به دهستی دوو ده کهون (ن): به ده ست دووی ده کهون. ئەر (ن): گه ر.

(۱۰) واته: مه حوی، تۆیش وه ک حافیزی شیرازی، بلی به وانه ی به خیلیت پی ده بهن له بهر
ئوه که شیعره کانت لای خه لک په سه ند و جوانن و قسه ت ناسکه، بلی: ئەم به هه ره یه خوا پتی
به خشیوم و له که سه وه نه و ئیوه ش له داخا هه ر له ورگی خۆتان بدهن!

- ۶ -

نه‌وه‌ك هه‌ر چاوی مه‌سته، خو‌شی هه‌ر مه‌ست
 به‌لادا دئ، كه دئ، وه‌ك توركي سه‌رمه‌ست^(۱)
 له‌حه‌جله‌ی ناز و ئيعزازي به‌سه‌د ناز
 خودا تو‌ حافيزي بي، هاته‌ده‌ر مه‌ست^(۲)
 به‌دوویا شیخ و سو‌فی مه‌ستی عیشقی
 له‌ریئا‌كه‌وتوون مه‌سته‌له‌سه‌ر مه‌ست^(۳)
 نیگاهی مه‌ستی تا مه‌ستانی ری‌دا
 نه‌ما له‌و جینگه‌ریگه‌ی كه‌س له‌به‌ر مه‌ست^(۴)
 به‌نازم به‌و پیاله‌ی چاوی مه‌سته
 به‌یه‌ك پرشنگی عاله‌م سه‌ربه‌سه‌ر مه‌ست^(۵)

- ۶ -

ئەم پارچه‌شعره‌له‌ دیوانه‌چاپ‌کراوه‌که‌دا‌یه.
 (۱) تورک: له‌ئه‌ده‌بیاتی کۆندا‌کینایه‌یه‌له‌ یاری شو‌خ و جوان.
 له‌نیوان «دئ»ی «به‌لادا دئ» و «دئ»ی «که‌دئ»دا‌جیناس و وشه‌ئاراییه‌کی جوان‌هه‌یه.
 (۲) حه‌جله: شو‌ئنی تایبه‌تی یه‌که‌م شه‌وی بو‌وک و زاوا. ئيعزاز: قه‌در لی‌گرتن. مه‌ست: به‌حالی سه‌رخ‌وشییه‌وه.
 (۳) مه‌سته‌له‌سه‌ر مه‌ست: هه‌موو لال‌وپال به‌سه‌ر خو‌شی به‌سه‌ریه‌کدا‌که‌وتوون.
 (۴) نیگاه: چاو.
 واته: هه‌ر که‌چاوی مه‌ستی ری‌نگای سه‌رخ‌وشه‌کانی عیشقی خو‌ی دا‌له‌ده‌وری کۆبینه‌وه،
 سه‌رخ‌وشی ته‌ماشای ئه‌وه‌نده‌لی‌کۆبو‌وه‌وه، ئه‌و ده‌ورو‌به‌ره‌جینگه‌ی که‌سی تیا‌نه‌ما.
 (۵) یه‌ك پرشنگی (ن): پرشنگی‌کی.

له بهر حوكمی نیگایا قاته هوشیار
 هه تا چاوی بکا بر، مهسته، هه مهست
 وتی: سهیری دهرو دهشتم نه ماوه
 له چاوم مهوج ئه دا، پر دهشت و ده مهست (٦)
 به جوزه مهی ناوی ئهم ناوه به چی بهم
 به نه شهی ئه و به شهر هم «بُوالْبَشَر» مهست (٧)
 ده ناسی باده کهی، مه قسوودی حه شره
 ده لئی: «مه حوی» بنوو تو تا سه حهر مهست (٨)

- ٧ -

خهرامی ناز ئه گهر هینایه له نجه سه روی مه وزوونت
 وه کوو له یلا، له سه ر ری پرسشی که حالی مه جنوونت (١)

(٦) واته: یار وتی وهك چون كه سی چاوی پر بووبی له فرمیسك هیچی پی نابینری، منیش
 چاوم شه پۆل ده دا له مه ستانی نیگام و دهشت و ده ری پر کردوه و هیچم پی نابینری.
 (٧) جوز: بیجگه. ناو: ناز. «بُوالْبَشَر»: باوکی ئاده میزاد، حه زه تی ئادم.
 واته: بیجگه له مهی چ ناوکی تر ههیه بینیم له م نازه ی یار، کهوا ئاده میزاد و باوکی
 ئاده میزادیشی به نه شهی خوی مهست کردوه.
 به جوز (ن): مه گهر.

(٨) واته: یار ئهم بادهی نیگای خویه ده ناسی کهوا مه بهستی کۆ کردنه وهی سه رخۆشانیه تی
 له دهوری خوی و روژی حه شریش روژی کۆ کردنه وهی خه لکه له سه حرای مه حه شره دا، بۆیه
 پیم ده لئی مه حوی تا روژی حه شر هه ر سه رخۆشی نیگام به و، به سه رخۆشی بنوو تا ئه و روژه
 که هه موو جیهانم له ده ور کۆ ده یته وه.

- ٧ -

(١) خهرام: کرده وهیهك که له رووی نازه وه بی، کینایه یه له رویشتی به ناز. مه وزوون: رێك.

ده ترسم گهردی خوینی من له شیشهی گهردنت نیشی
 وه گهرنا، غهم نیه بمرم له چهسرهت لیوی مه یگرونت (٢)
 خهرامت چوویه باغ و سهروی بهر بادی خه جالته دا
 گولی ههروهك درك ئالاونه داوینی واژوونت (٣)
 كه مه ندی زولفی وهك ئه بریشمی خاوی نیگار یکت
 له دل ئالا، خه یالی خاوه، دل لهو داوه بهر بوونت (٤)

پرسش: پرسیار.

واته: ئه گهر رهوتی نازدارانه بالای وهك سهرو رتک و بهرزتی هینایه له نجه و لار و وهك
 له یلاکه و تیه ری، له سهرو رتیه پرسیار یکیش له حالی منی وهك مه جنوون عه و دال بووی خۆت
 بکه.
 (٢) مه یگرون: وهك مهی، سوور.

واته: خهفتهی ئه وهم نیه له تاو دهردی دووری لیوی سوورت بمرم، ترسی ئه وهم ههیه
 تۆزی خوینی وشك بووه وهم له شووشه ی گهردنت بنیشی و له كه داری بکا، بۆیه نامهوی بهو
 دهردی دووری بهم کوژی. مه بهست له تۆزی خوینی وشك بووه وه، ئوبالی تاوانی کوشتنه کهیه.
 (٣) واژوون: سه ره و خوار کراوه.

واته: شنه ی له نجه و لاری تۆ چووه ناو باخ و داری سهروی دایه بهر بای خه جالته که
 به راوردی خۆی له گه لی کرد. گولانی ناو باخیش به جۆری گیرۆده ی بوون وهك درك له داوینی
 هه له و گه راوی ئالان. مه بهست ئه وهیه که سهروی رتک و بهرز له چاو بالای یاردا نانوتی و
 گولاله ی جوانی ناو باخ له ئاست بۆنی خوشی داوینیدا نمووی نیه.
 (٤) واته: که مه ندی زولفی وهك ئاوریشمی خاوی یار یکت له دل ئالا، ئیتر خه یالی خاوه تا
 ماوی له داوی ئه و که مه نده رزگار بیی.

نیگار یکت (ن): نیگار ینت. به پیی ئه م نوسخه یه مه عنای به یته که بهم جۆره ده بی: دل بووه
 به داوی زولفی وهك رهنگا وره نگ جوانی وهك ئاوریشم خاوته وه. خه یالی خاوه ئیتر
 جار یکتی تر له و داوه بهر بیی.

له تیوان هه ردوو «خاو» دا جیناس و وشه ئاراییه کی ناسک هه یه.

حه یاتی تازه دیته بهرم و رۆحم دهرده چی، وهرنا
سه دایکی نیه وهك مهوجی گهوههر هاتن و چوونت^(۵)

له ههر شیعرێ له دیوانت دهجۆشی نه شه یی «مه حوی»
سه دایکی له یه کتر جوێ ده دا ههر تاری قانونت^(۶)

له چهند و چوونی دنیا دا به زایع چوونی عومرم چهند!
خودایا بهس به زایع چم، به حه ققی زاتی بی چوونت!^(۷)

- ۸ -

به دەم مهوجی خوینی ئەشکه وهم، پروانه چۆنم بۆت!
دهروونم که یلی زووخی دهرد و غهم، پروانه چۆنم بۆت!^(۱)

(۵) واته: بهوه دا به هاتن و چوونت دهزانم كه دیت زیندوو ده بمهوه و كه ده پۆی ده مرم،
ئه گینا خۆ هات و چۆت دهنگی نایهت، وهك شه پۆلی تیشکی گهوههری شه و چراغ كه
دهرده كهوێ دنیا روون ده كاته وه و كه ده روا دنیا تاريك ده بیته وه.

مهوجی (ن): ئاوی.

(۶) تار: ژێ. قانون: ئامیڕێکی موسیقایه.

واته: شیعرێ مه حوی ئه وهنده به تام و خوینیه، نهك ههر پارچه یه کی، به لکرو ههر تاقه
به یێکی تامیکی تایه تی هه یه و له خۆشیدا له ئاوازی موسیقا ده چی، له گۆندا كه ههر ژیه کی
دهنگیکی جیا له دهنگی ژێکانی تری بدا.

(۷) بی چوون: بی هاوتا.

واته: با بهسی بی بهزایه چوونی عومرم له ئال و وێلی دنیا دا، خوایه تۆ بی و زاتی بی هاوتای
خۆت بگه ره فریام با له مه زیاتر بهزایه نه چم.

- ۸ -

(۱) واته: به راوردی له ئیوان بی پرهمی خۆت و دلسووزی مندا بکه، له تاو دهردی تۆ
که وتوومه ته سه ر لا فای خوێناوی فرمیسکم و دهروونم پر له زووخی غهم و مهینه تی تۆ
هیشتا ش ههر دهس به ردارت نابم.

ره قیبی سه گ هزی بوو، کوشتمت، سهیری که چۆنی بۆم
 دوعا بۆ دهست و تیغت من ده کهم، پروانه چۆنم بۆت! (۲)
 به غه دداری نه وهك ناوت بهرن، بم ئه نجنی، قهت من
 شکاتی جهوری تۆ بهر کهس ده بهم؟ پروانه چۆنم بۆت! (۳)
 هه ناسهی ئاگرینم برده وه بهر، تا دهروونم سووت
 به ناله تا دلّت سه خلهت نه دهه، پروانه چۆنم بۆت! (۴)
 بیانوو بگره، شیوهی خۆت بشیوینه به من کوشتن
 وهها چاوی بهدت لی لاده دهه، پروانه چۆنم بۆت! (۵)
 به ئاوی گریه هه ردهم ناوی چاوم شستوه، نهك جیّت
 به خوین ئاغوشته بی، تۆ، چاوه کهم، پروانه چۆنم بۆت! (۶)

(۲) واته: سهیری خۆت بکه و سهیری منیش بکه. به دکار ئاره زووی له وهیه من له نیواندا
 نه مینم، تۆیش له سه ر ئاره زووی ئه و ده مکوژی، که چی منیش له جیاتی گلهیی و دوعای شه ر
 لی کردن دوعا بۆ دهست و تیغت ده کهم.
 (۳) واته: ئه نجن ئه نجنیشم بکهی شکات له دهست تۆ نابهم بهر کهس، نه وهك خه لک پیت
 بلین غه ددار و سته مکاره. جا سهیر که من بۆ تۆ چۆنم.
 (۴) واته: بۆ ئه وهی به ناله نال دلّت ئازار نه دهه، هه ناسهی گهرمی خۆم برده وه ناو سینگم و
 هه ناسه م هه لئه کیشا تا دلّم سووتا.

نیوهی یه کهمی ئه م بهیته له چه ند نوسخه یه کی تر دا به م جوړه یه:

هه ناسهی ئاگری به رداومه بهر تاوی دهروونم سووت

(۵) واته: شیوهت زۆر جوانه، ترسی ئه وه م ههیه چاوی پیس کارت تی بکا، له بهر ئه وه
 شیوهی خۆت بشیوینه و بیگوژه و رووی خۆت ترش بکه و من بکوژه تا کهس وا نه زانی
 شیوهت جوانه و چاوت بدا.
 (۶) گریه: گریان. ئاغوشته: تیکه ل.

واته: چاوه کانم پر ن له خۆیناوی جگهرم و جیگای تۆش ناوی چاومه. جا بۆ ئه وهی
 جیگا کهی تۆ خۆیناوه بی، هه رده م به فرمیسک دای ده شۆم.

غەمی خوشی نیه «مەحوی» لە دلیا، هەر غەمی تۆیه
لە عیشقتدا دەکەم غەم بۆ بە غەم، پروانه چۆنم بۆت! (۷)

- ۹ -

ئیتتیفاقی ئافتاب ئانی موقابیل بوو بە رووت
ئافەتیکى دى نەما تابی، بوەستى رووبەرووت (۱)
دیاره خو پەروانه هەر سووتانه ئەسلى موددەعاى
بۆیه ئیمەش عاشقین، ئەى شەخسى ئاتەش خو، بە خووت (۲)

(۷) بە غەم: بە خێو.

واتە: مەحوی لەم جیهانەدا نەك خەمی كەسێك یا شتێك، تەنانت خەمی خویشی لە دڵدا
نیە، هەر خەمی تۆی لە دڵدا یە. لە پیناوی عیشقی تۆدا خەمت بۆ بە خێو دەكاو بۆ ئەوێ
هەمیشە بەرابەر بە خوێشە و بێستیت بە وەفا بۆ و خەمت بۆ بخوا، هەر خەمت بۆ بە خێو دەكا.
وا دیاره وشەى «بۆ» لە نیوێ دوو هەمی ئەم بەیتەدا «بۆت» بووبۆ و سووك كرا بێتەوێ یا بە
هەلەى نووسینەوێ فەوتابۆ، چونكە «ت» كە لە زاراوێ سلیمانیدا بە دەنگێكى تاییەتى
دەخوێرتێتەوێ و لەوانەى نووسەرێ كە تازە دەس بداتە نووسینی كوردی هەستێكى ئەوتۆی
پێ نەكا. دەشگونجی تێكراى نیو بەیتە كە بەم جۆرە بخوێرتێتەوێ:
لە عیشقتدا دەكەم غەم بوو بە غەم؟ پروانه چۆنم بۆت!

- ۹ -

(۱) ئیتتیفاقی: بە رێكەوت. ئافتاب: خۆر. ئانی: كاتێك. تاب: تین.
واتە: بە رێكەوت جارێكیان روژ تاوێك لە گەل رووت رووبەروو بوو؛ دەر دێكى واى بەسەر
هات توانای نەما لە بەرابەرتدا خوێ راگرێ.
لە «تاب» دا لە تافەت هەیه. لە نێوان «بەر رووت» و «رووبەرووت» یشتدا جیناسی ناتەواو
هەیه.

ئیتتیفاقی (ن): ئیتتیفاقەن «اتفاقاً». بوەستى (ن): بمینى.
(۲) موددەعا: مەبەست، داخوازى. ئاتەش خو: خو ئاگرین، توند و توورە.

ئهم فیزاعهت بهدوهوه، حهفته که ناپرسی چیه
 تۆیه کئی، دائیم ههزاریکی وه کوو من دوو به دووت^(٣)
 ئه ی مه حه بهت! ئاگریکی هینده خووش و دل نشین
 ئه و که سه ی سووتووته، هه ر ئه وه و له ئه دا بۆ سوو به سووت^(٤)
 ئهم شه راره ی فیرقه ته مه خلوقی وا کرده که باب
 مالیکی دۆزه خ دلی بهم عاله می ناسووته، سووت^(٥)

﴿٣﴾

واته: په روانه که عاشقی چرا ده بۆ مه بهستی ئه وه یه بسووتی، هه ر بۆیه ش ئیمه عاشقی
 خوی تۆ بووین که ئازاردانی دلدارانه تا ئازارمان بده ی.
 شه خسی (ن): شه معی.

(٣) فیزاع: هاوار و دهنگه دهنگ. دوو به دوو: دوبه دوا.

واته: ناهه قه تاگرم که هه والی دلداره کانت ناپرسی، تۆیی که هه زارانی وه ک منت به دواوه
 بۆ و تۆیش هه ر ته نه ا خۆت بی، هه ر ئه وه نده پیت ده کری لا به لای ئیمه دا بکه یته وه و سزامان
 بده ی.

ده شگونیجی مه عنای «دوو به دووت» و الی بدریته وه که وا ئهم هه مرو خه لکه گشتیان له
 ئاست تۆدا به دووه مه ت داده نرین.

(٤) دل نشین: له دلدا جی گرتوو. سووتوو: سووتاو. سوو به سوو: دووباره سووتاو، یا خود
 ئه مللاو ئه ولا.

واته: ئه ی خو شه وستی! تۆ ئاگریکی ئه وه نده خووش و له دلدا جی گرتووی، هه ر که س
 جارێک پیت سووتا خوا خوا به تی جارێکی تریش پیت بسووتی، یان کون به کون به دواتا
 ده گه ری تا جارێکی تریش پیت بسووتی.

وه سف کردنی خو شه وستی به «دل نشین» وه سف کردنیکی ناسکه، چونکه خو شه وستی
 هه م دلگیره و هه م له دلشدا یه...

(٥) شه راره: پزیسک. مالیک: ده رگاوانی دۆزه خ. ناسووت: مرو قایه تی.

واته: ئاگری دووری له یار خه لکی به جۆری کردوو به که باب، ته نه نه ت دل ره قیکی بی
 به زه یی وه ک مالیکی ده رگاوانی دۆزه خیش دلی بۆ ئهم ئاده میزادانه سووتا.

﴿٤﴾

سوبحی مه‌حشر بوو، وت: سوبحه‌ی زووه واده‌ی ویسال
 عاله‌می کوشت ئیتیزاری هاتی واده‌ی زووه به زووت^(۶)
 بو له باسی زولفیا «مه‌حوی» نه‌بیته مووشکاف
 رۆح و دلیه «مُدَّة العُمَر» ی نه‌سیری موو به مووت^(۷)

- ۱۰ -

ده‌مت چی؟ پر له دور، دورجیکی یاقووت
 نیشانه و مۆری چی؟ خه‌تیککی زمرووت^(۱)

﴿

له نیوان «ناسووت» و «سووت» دا جۆره جیناسیکی نا‌قیس هه‌یه.
 عاله‌می (ن): عاله‌مه‌ی.

(۶) واته: ئەو سبه‌ینییه که داتنا‌بوو به کاتی پی‌گه‌یشتنت و ده‌توت زۆر نزیکه و ها‌ئه‌وه‌نده‌ت
 زانی هات، بوو به رۆزی حه‌شر و ده‌رکه‌وت به‌م زوانه پی‌نا‌گه‌ین... خه‌ل‌کیش که ئەوه‌نده‌یان
 چاوه‌روانی کرد واده‌که هه‌ر نه‌هاته پی‌شه‌وه، هه‌موو له تاو ناخۆشی چاوه‌روانی مردن.
 (۷) مووشکاف: که‌سی ئەوه‌نده ورد و زیره‌ک بی وه‌ک له‌وانه‌بی موو بقلیشینی و له‌تی کاو بی‌کا
 به دوو‌که‌رت‌ه‌وه.

واته: مه‌حوی حه‌قیه‌تی له باسی زولفی یاردا ژیر و ورد بی، چونکه به درێزایی ژبانی،
 رۆح و دلی دیلی تال تالی مووی زولفی یار بووه و له‌گه‌ل یادیا رای‌بواردووه.

- ۱۰ -

ئه‌م پارچه شیعره له دیوانه چاپ‌کراوه‌که‌دا ب‌لاو نه‌کراوه‌ته‌وه.

(۱) دورج: سندووقیکی ب‌چکۆلانه‌یه ژنان گه‌وه‌هر و شتی گران‌به‌های خۆیانی تی‌ده‌خه‌ن.
 واته: ده‌مت دهم نه‌!، سندووقیکی یاقووتیه پ‌ره له دانه‌ی دور که ددانه‌کاتن، ئەو
 نیشانه‌یش که به‌و سندووقه‌وه‌یه خه‌تیککی وه‌ک زمرووت شینه که گه‌نه‌تووکی تازه ده‌ره‌اتووی
 سه‌ر‌لیوته.

به گریانم، وه کوو گول، پیکه نی یار
 له باغی من به بارش غونچه پشکووت (٢)
 قوبوولم که ی ئه گهر، لوتفیک ی زوره
 به که متر هیندویکی خالی هیندووت (٣)
 شوکر ههر مامه وه بو یادگاری
 به کاری زه خمه که ی شمشیری ئه برووت (٤)
 له غه مزه ی چاوت ئه برو داگره و بهس
 مه که بو قه تللی عاشق رهنجه، بازووت (٥)
 نه خووشی عیشقی لیوت وه سیه تی کرد:
 بتاشن داری عوننابی به تابووت (٦)

(٢) بارش: باران بارین.

واته: یاری وه گول نازدار و جوانم به گریان من پیکه نی. ژبانی من وه ک باغ وایه و
 گوله که ی یاره که مه و بارانی ئاودانی فرمیسکی چاوه کانمه؛ به داوهرینی ئه و بارانه گوله که ی من
 که یاره که مه پشکووت و پشکووتنه که ی ئه وه بوو ده می کرایه وه که پیکه نی.

(٣) هیندوو: خوولامی رهش، کینایه یه له ناچیزی. خالی هیندوو: خالی وه ک هیندی رهش.
 واته: ئه گهر وهرمگری به که مترین به نده ی خالی رهشت، لوتفیک ی زورم له گه ل ده که ی.

(٤) واته: خوا شوکر به کاری شمشیری برۆت نه مردم و مامه وه بو یادگاری.

(٥) رهنجه: ئازار چه شتوو.

واته: که وستی یه کێ له دلداره کانت بکوژی، پیرست به وه ناکا ئازاری شان و قوولی
 خۆت بده ی و شمشیری بو دابه ئیته وه، ته نها به چاو ئیشاره تیک ی بو بکه و برۆیه کی لی داگره
 دهس به جی گیرۆده ده بی و ده کوژی.

(٦) چونکه داری عونناب سووره و له رهنگا په یوه ندییه کی له گه ل لیوی یار هه یه.

منی بهم حال و قاله دی که دهیوت:
 کتییکی غه ریم دیوه، په پپووت^(۷)
 به نیله بی نه باتی میسری لیوت
 جلم. سو بجم، هه موو هه ر شامه بی پووت^(۸)
 له ناله ی گه رمی دل باکت نه بوو تو
 به ئاهی سه ردی «مه حوی» من دلم سووت^(۹)

- ۱۱ -

دل دۆزه تیری ئاهی فه قیرانی رووت و قووت
 بو کوشتنه هه میشه که ئاماده شیر ی رووت^(۱)

(۷) حال و قال: جۆر. غه ریب: سه یر.

واته: چونکه ئه وه نده سه رگوزه شته و کاره ساتی عیشقم لایه، له کتییکی کۆنی شپ ده چم.
 (۸) واته: بی لیوی وه که نه باتی میسر شیرینی تو عازیه تی بارم و جل و به رگم وه که ئاوی نیل
 شینه. بی شه و قی روخساریشت به یانیم وه که ئیواره تاریکه.

ورده کاری مه حوی لهم به یته دا زۆر جوان دیاره که «نیل» و «میسر» و «نه بات» ی له لایه که وه
 و «شام» و «بیرووت» = بی پووت ی به یه که وه کۆ کردوو هه وه که کۆمه لی «ته وریه» و
 «ئیسیتعاره» یان تیدایه.

(۹) واته: ئازیز، ئهی یاری بی به زه یی، تو باکت نه بوو له ناله ی گه رمی دلی «مه حوی»،
 که چی من به هه ناسه ی ساردی ئه و دلم سووتا.

- ۱۱ -

ئهم پارچه شیعره ش له دیوانه چاپ کراوه که دا نیه.

(۱) دل دۆز: ئه وه ی کار بکاته دل و ئازاری بداو خویناوی بکا. له مه یدانی دل داری و کاری
 تیری برژانگ و غه مزه ی چاو و شتی وادا به کار ده ینیری و له غه یری ئه و شوینانه شدا به
 مه جاز.

واته: تیری ئاهی فه قیران و هه ژاران دل ده سمی، چونکه ئاهی ئه وان وه که شمشیری له

مهحفووزی تۆ که روو له خودا بی له دیوو دهه
 بۆ حیرزی تۆ، ده بیته زری نه سچی عه نکه بووت (۲)
 دل زیندوو به عیشق و بژی تۆ له مهرگ ئه مین
 بهم ده رده بمره، تا بیه «حی لا یموت» (۳)
 گهر سه نگی کو هساره، بووه له علی تابدار
 ههرکهس به جهبری سه بر و حه یا خوینی بوو به قووت (۴)

کیلان ده رهێنراو وایه و شمشیریش که له کیلان رووت کرا بۆ بریندارکردنه. یان مادهم تۆ
 شیرری رووی خۆت وهك برۆت بی ئامادهت کردی بۆ کوشتنی عاشقانی هه ژار، ده بی
 ترسیشت له ئاه و نزووله یان بی، چونکه ئاه و نزووله ی ستم لی کراوان گرانه.
 (۲) دیو: بوویه کی خه یالیه به دیمه ن وهك ئاده میزاد وایه، به لام زۆر به هیز و ناشیرین و
 به سامه، ده لین گوایه شاخ و کلکیشی هه یه! ده: جانه وه ری دورنده ی وهك شیر و پلنگ.
 حیرز: پارێزراوی. زری: کراسی ئاسنین. نه سچی عه نکبووت: ته نراوی جالجالۆ که.
 واته: تۆ ئه گهر روو له خودا بی، له هه موو دیوو جانه وه رێک ده پارێزری و ته ناته شتی
 بی هیزی وهك ته نراوی جالجالۆ که ت بۆ ده بی به کراسی ئاسنین بۆ ئه وه ی بپارێزی.
 (۳) واته: ئه وه ی دلی پر بی له عیشق هه رگیز نامری و ئه وه ی به ده ردی عیشق بمری هه رگیز
 به مردوو دانانری.
 مه به ستی ئه وه یه که مردن و ژیان ئه وه نین خه لک تییان گه یشتوون. مردنی راسته قینه
 ئه وه یه دلی ئاده میزاد شتیکی تیا نه بی گره ویده ی بووی و که سیکیش که بۆ مه به ستیکی به رز و
 پیروژ بژی، با له پیناوشیدا بمری به مردوو نادرته قه له م.
 (۴) سه نگی: به رد. کو هسار: ناوچه ی شاخاوی. له عل: به ردیکی گران به هایه. تابدار: خاوه ن
 پرشنگ. جه بر: زۆر.
 واته: ئه وه ی له ژیر باری خۆراگرتن و ترسی خوادا خوینی دلی خۆی خواره وه، ئه گهر
 به ردی سه ر شاخانیشت بی ده بی به له علی پرشنگدار.
 بوو به (ن): کرده.

یا رەب لە دۆزەخ ئوممەتی «ئەحمەد» بەدەی نەجات
 کەم بێ چیه لە کوورەیی وا باوەشێ بزووت^(۵)
 دەیوت: قیامەت ئەلبەتە رووت نیشان ئەدەم
 روو دەرخە، تا کوو روژی قیامەت هەلێ لە رووت^(۶)
 بەر پێی ئەوم، بە میژەرەو، سەرکە نا، وتی:
 «مەحوی» تەمایە بـم خەلە تیئێ بە تووری پووت^(۷)

(۵) بزووت: سووتەمەنی.

واتە: گوناھبارانی ئوممەتی پیغمبەر (د.خ) لە چاو هەموو ئەهلی دۆزەخدا لە باوەشێ
 سووتەمەنی زیاتر نین و تەنووری دۆزەخیش بە نەبوونی ئەو باوەشە سووتەمەنییە سارد
 نابێتەو و پەکی ناکەوێ.
 (۶) هەلێ: هەلێ.

واتە: یار وتی: روژی قیامەت رووت پیشان دەدەم. منیش دەلێم ئیستا رووت دەرخە، بۆ
 ئەوێ هەر لە ئیستاهو روژی قیامەت پەیدا بێ. مەبەستی لەوێ بە دەرکەوتنی رووی، ئەم
 خەلکە هەموو لە عیشقی روویدا دەمرن، وەک چۆن لە روژی قیامەتدا هەرچی زیندوو هەموو
 بە جارێ دەمرن. دووریش نیە مەبەستی لە «هەلێ» هەلانی بە مەعنا راکردن بێ، واتە: بە
 دەرکەوتنی رووت روژی قیامەت بایەخی نامێنێ و رادەکا. ئەم مەعنا هەرچەند زیادە پەویەکی
 قورسی تێدا بە ئاسانی قووت ناچێ، بەلام زۆر ناسک و وردە.
 تا کو (ن): تاکی.

لەم بەیتەشدا رستە «نیشان ئەدەم» یەکیکە لەو شوێنانە لە بەر ناچاری سەرەتای
 فێلیان تیا بە «ئە» دەست پێ کراوە نەک بە «دە».
 (۷) پووت: پووجەل.

واتە: کە سەرم بە میژەرەو نایە پەربێنی یار و کردم بە قوربانی، وتی مەحوی دەیهوێ بە
 سەلکە توورێکی پووجەل هەلەم خەلە تیئێ.

- ١٢ -

خودا بیدا، له هیلکیسی ده‌دا، سه‌یری هه‌یه ریکه‌وت
 وه‌نه‌وزم دا، نیگارم هاته‌ خه‌و، ئەمشه‌و خه‌وم پێ‌ که‌وت (١)
 به‌ له‌یلاوه‌ وه‌ره‌ به‌ر قاپی ئەم له‌یلایه‌ ئە‌ی مه‌جنوون
 شه‌هیکه‌ سه‌د سه‌ری فه‌ره‌اد و شیرینی له‌ به‌رپێ‌ که‌وت (٢)
 وتم: ئاوێکی ره‌حمه‌ت، گه‌ییبه‌ روحم ئاگری فیرقه‌ت
 وتی: له‌م دۆزه‌خه‌ زه‌حمه‌ت که‌ ده‌ر بێ‌ هه‌رکه‌سی تێ‌ که‌وت (٣)
 له‌گه‌ڵ دڵ چووم و بێ‌ دڵ دیمه‌وه‌، ئەم گه‌وه‌ره‌ یاره‌ب
 له‌وێ‌ که‌وت و به‌جێ‌ ما، یا له‌ رێ‌دا که‌وت و بێ‌ جێ‌ که‌وت (٤)
 نیگاهی گه‌رته‌ غه‌یر و من دلم له‌ت بوو، ته‌ماشاکه‌ن
 خه‌ده‌نگی گه‌رته‌ کێ‌، شه‌ققزنی له‌ کوێ‌، زه‌ربی به‌ر کێ‌ که‌وت (٥)

- ١٢ -

(١) واته‌: ریکه‌وت سه‌یری هه‌یه‌، ئەمشه‌و وه‌نه‌وزیکم دا ده‌سه‌به‌جێ‌ یاری وه‌ک نیگار جوانم
 هاته‌ خه‌وم. خه‌وی ئەمشه‌وم پێ‌ که‌وت، وه‌ک خه‌وی شه‌وه‌کانی ترم نه‌بوو. راسته‌ ئە‌گه‌ر خوا
 ئاره‌زووی لێ‌ بێ‌ له‌ هیلک ده‌یدا به‌ جووتیار، هیلک زه‌وی هه‌ڵده‌گیرته‌وه‌ له‌په‌رگه‌نجینه‌یه‌ک
 دێته‌ به‌ر ئێره‌ق و گاسنه‌که‌ی. منیش وه‌نه‌وزیکم دا یارم هاته‌ خه‌وم.
 (٢) واته‌: ئە‌ی مه‌جنوون نه‌ له‌یلائی تۆ نه‌ هه‌یج یاریکی تر له‌چاو یاره‌که‌ی مندا ناوێنن، تۆ به‌
 له‌یلاکه‌ی خۆته‌وه‌ وه‌ره‌ بۆ به‌رده‌رگای له‌یلاکه‌ی من و په‌روانه‌ شاهیکێ‌ وایه‌ سه‌د فه‌ره‌اد و
 شیرین له‌به‌ر پێ‌داکه‌وتوون.
 (٣) واته‌: داوام له‌ یار کرد به‌زه‌ییبه‌کی پیاما بێته‌وه‌ فێنکیه‌ک بدا به‌ دلم، ئاگری دووری بۆ
 ناردم و وتی: ئە‌وه‌ی بکه‌وتته‌ دۆزه‌خی عیشه‌وه‌ هه‌رگیز ده‌ربازبوونی نابێ‌ لێ‌.
 (٤) واته‌: که‌ چووم بۆ لای یار دلم له‌گه‌لم بوو؛ که‌گه‌رامه‌وه‌ له‌گه‌لم نه‌بوو. جا سه‌رسام و دوو
 دلم ماوم نازانم ئاخۆ دلم لای یار به‌جێ‌ ماو رێ‌ و جێ‌ شایانی خۆی ده‌سگیر بوو، یاخود له‌
 رێ‌دا لێم که‌وتووه‌ و بێ‌ رێ‌ و جێ‌ ماوه‌ته‌وه‌ و نه‌ لای خۆمی به‌ نسیب بوو نه‌ لای یار.
 (٥) نیگاه: ته‌ماشاکه‌ن، تیری چاو. خه‌ده‌نگ: تیر. شه‌ققز: شه‌قه‌ی بال. زه‌رب: لێ‌دان.

لهسەر شانی کهسانی دی جهنازه ی من، وتی: چا بوو
 ئەم ئیفتادەش لە غەم رسگاری بوو بۆ خۆی و سەر پێ کهوت (٦)
 به جیلوهی ئەو، وه کوو شهونم، فری هەر عەقڵ و هۆشی بوو
 که سیبەر مهحوه لهو جییه ههتاوی له حزهیهك لی کهوت (٧)

﴿

واته: یار تیری چاوی به یهکیکی ترهوه نا، کهچی من له جی خۆمدا پیکرام و کهوتم.
 سهیری یار کهن چۆن کوشندهیه که!، تیر دهگریته کێ و شهقهی بالی له کوپوه دێ و زرمه له کێ
 ههڵدهستێتی!

(٦) چا: چاک. ئیفتاده: پهك كهوتوو، یا له بهر منالی یا له بهر پیری. رسگار: رستگار، رزگار.
 مهحوی لهم بهیتهدا عومقیکی فەلسەفی دەدا به مهسهلهی ژیان و مردن و قوناغی ژیان به
 قوناغی منالی ئادهمیزاد دادهنێ و مهگیش به پیگه یشتن و سه رهتای ژیا نی راسته قینه. دهلی:
 یار تهرمه کهمی به سه رسانی خه لکه وه دی، وتی چاک بوو ئەم لی کهوتوو به ده سه لاتەش له
 خەم رزگار بوو و کهوته سەر پێ و ئیتر دهتوانی بۆ خۆی بروا به پێوه. به پێی ئەم مهعنایه قوناغی
 ژیا نی ئادهمیزاد له جیهاندا شوبه پێ تراوه به قوناغی قنگه نشینه و گاگۆلکی کردنی منال و
 هه لگرتنی به سه ر شانی خه لکه وه بۆ سه رقه بران که خه لکه که به پێ ده پۆن، شوبه پێ تراوه به
 سه ر پێ کهوتن و پێ گرتن.

ده شگونی جی مهعنا کهی هه روا ساده بێ و مه به ست له ئیفتاده پیر بێ و له سه ر پێ کهوتنیش
 ئەوه بێ که به سه ر شانی خه لکه وه هه لکه گیرێ بۆ سه رقه بران، به لام به م پێ به یته که به یتیکی
 بێ تام و چێژ و دوور له هه موو هونه ر مه ندیه کی لی ده رده چی.
 رسگار (ن): رزگار.

(٧) جیلوه: ده رکه و تن.

واته: یار وهك خۆر وایه و عەقڵ و هۆش له ئاست بوونی ئەودا وهك شهونم و وهك سیبەر
 وایه له بهر خۆردا، چۆن هه رکه خۆر هه لها ت ئیتر گورج شهونم هه موو ده بێ به هه لم و ده چی
 به ئاسماندا و سیبەر نامینی له ناوا، له گه ل ده رکه و تنی ئەو شدا که س تۆسقالی ئەقڵ و هۆشی لا
 نامینی.

جییه (ن): لهم ریه. له حزهیهك (ن): له محه یهك.

- ۱۳ -

وه کوو روژ ئه و مه هه له و دووره ده رکهوت

له میوه ئه شک و ئاهی ئیمه سه رکهوت^(۱)

که ئه و لیوو ددانهم دی، به جاری

له بهرچاوم هه موو له عل و گوهر کهوت^(۲)

وه نه وزیکم شه وی دا، گه ییه سه رم و

وتی: ههسته، هه تاوت وا له سه رکهوت^(۳)

له کئی یاره ب خه بهر پرسی بکه من

که هه رکهس بو خه بهر چوو، بی خه بهر کهوت^(۴)

- ۱۳ -

ئهم پارچه شیعره ش له دیوانه چاپکراوه که دا نیه، ته نهها بهیتی یه کهم و دووه می نه بی که
وهک چوار خشته کییهک نووسراونه ته وه.

(۱) له میوه: لیتره وه.

واته: که یاری وهک مانگ جوانی من له دووره وه دیاری دا، فرمیسکی به خورو ئاهی
به سۆزم لیتره وه له بهر زۆری ئاره زووی دیدار جۆشیان سه ند، وهک چۆن که روژ بدا له زه وی
تهر هه لمی لی هه لده ستینی و شه ونمی پیوه نا هیلی.

(۲) واته: که لیوی وهک له عل سووری یار و ددانی وهک گه وهه ریم دی، ئه وه ندهم لا جوان
بوون وام زانی هه رچی له عل و گه وهه ری دنیا هه یه هه مویم به جاری که وتۆته پیش چاو؛ یا
له بهر جوانی ئه مان هه مویم به جاری له بهرچاو ییزا.

(۳) واته: شه ویکیان وه نه وزیکم داو تۆزی خه وم لی کهوت، یار هاته سه رم و هه لی ساندیم و
وتی: ههسته خۆر هاته سه رت و هه تاو لیی دایت. مه بهستی له خۆر و هه تاوه که خۆیه تی.

(۴) واته: هه رکهس که وته داوی عیشقی یار سه ری نه هیئایه دواوه. ئیتر خوایه ده بی من
هه والی یار له کئی بهرسم؟!

دلم وهك شیڤی بیڤشهی شوعله گرتوو
 له سینهی پڕ له سۆزم دهرهدهر كهوت^(۵)
 به تیر ئه مپۆ دڤی وا هه رچی پێش هات
 خودا پێداوه ههركهس بهر نه زهر كهوت^(۶)
 له سههر خو چوو به دهه گریانوه دڵ
 گه پهك پڕ بوو كه ئهم مندا له دهر كهوت^(۷)
 له رۆژئاواوه ئیمشه و بێ نیاچه
 مه هی من، ماهی عالم بێ مه فه ر كهوت^(۸)
 به خو پرایى ئه وه ندهم ناله كیشا
 له سینهدا پسا، ما، بێ ئه سه ر كهوت^(۹)

- (۵) واته: سینهی پڕ له سۆزم وهك دارستانی ئاگر گرتوو وایه، چۆن كه دارستان ئاگری گرت
 چی شیڤ و دورندهی تری تیا بێ هه موو دهرده چن، به وجۆره دلی منیشر له سینهم دهرچوو.
 (۶) واته: ههركهس هاته پێشه وه، یار به تیری چاوی پارچه پارچه ی کرد. كهواته ههركهس
 بهر تیری چاوی كهوت بێ خوا پێداو بووه.
 (۷) واته: دلی مندا له ئه وه نده گریانو هاواری کرد به دهه گریانوه له سههر خۆی چوو.
 گه په كیش له تاو دهنگی گریانى ئهم مندا له پڕ بوو له ههراو زه نا كه كهوته ناو كۆلانه كان.
 پڕ (ن): كه پ.
 (۸) مه فه ر: جیگایهك كه ئادهمیزاد هه لێ بڕواته ئه وێ.
 واته: مانگی من كه یاره كه مه ئه مشه و له رۆژئاواوه به بێ په چه دهر كهوت و هات، ههركه ئه
 دهر كهوت و هات، مانگی ئاسمان كه له رۆژه لاته وه هه ل هاتبوو، له شهرمانا رای کرد، جی
 نه بوو خۆی تیا بشارته وه و نه یده زانی بۆ كۆئ هه لێ.
 (۹) واته: ئه ونده هه ناسه ی بێ سوو دم هه لكیشا، هه ناسه له سینهدا تاساو پزرهم لێ بپا،
 توانای ئه وه م نه ما هه ناسه ی تر هه لكیشم و نیشانه ی هه ناسه م به دهر وه نه ما.

برۆی ئەو شووخه ئەمپۆ تیغی کیشا
 نه جاتی دا به ره حمهت هه رچی به رکهوت (۱۰)
 به پیر ئەو رۆژه وه «مه حوی» ئەوه نده...
 به سهر چوو بوو، وه کوو شه ونم له سهر کهوت (۱۱)

- ۱۴ -

به کهس نابێ بتي من ئاشنا قهت
 غه زاله ی به پ نیه رامی وه فا قهت (۱)
 مه حاله بێتو ئەو پێ سهر سهرم نئ
 به تاجی پادشا ناگا گه دا قهت (۲)

(۱۰) واته: ئەمپۆ برۆی یار وهك شیر له رووی عاشقانیدا هه لکیشرا. هه رکهس پێوه بوو به ختی
 بوو، به ره حمهتی خوا چوو.
 (۱۱) واته: مه حوی له جیاتی پێ، ئەوه نده به سهر به پیری ئەو رۆژه وه چوو که بهر تیغی یار
 بکهوئ تیایدا، سهری نه ما. وهك شه ونم که رۆژ هه لدئ به سهر به پیرییه وه ده چی و له ناو
 ده چی.
 مه حوی له م به یته دا «رۆژ» ی به «ته وره» به کار هیناوه و دوو مه عنای لئ وێستوو.

- ۱۴ -

(۱) قهت: قهت، هه رگیز.
 واته: یاره که ی من هه رگیز نابێ به هاوده می کهس، چونکه وهك ئاسکی بیابان وایه و
 ئاسکی بیابانیش ده سته مۆی وه فا نابێ و بۆ کهس ناگیرئ.
 (۲) بێتو: روو بدا، چونکه ئەگه ر «بێتو» بوایه که له ریشه ی «هاتن» بئ، زه میری «ئهو»
 ده که وته پێشی؛ نهك وهك ئیستا که کهوتوو ته دوا.
 مه به ستي له وه یه پێی یار وهك تاجی شایی و سهری خویشی سهری گه دایه و مه حالیشه
 تاجی شایی بنرێته سهر سهری گه دا.

وتم: چ بکهه له بۆ وهسلت؟ وتی: کهس
به کهس نه یوتوووه عیلمی کیمیا قهت^(۳)

چ ئیستیغنا، چ وهحشی تهبعی ییکه
نه پرسی تۆ ههوالی ئاشنا قهت؟!^(۴)

له یادت دهرنهچم بهس، پهس هه وهسته
له دهرحه قما مه که غهیری جهفا قهت^(۵)

هه موو بیسمیلیه، هه ر من نیمه بیسمیل
نه بوو کاری بکا هه ر بۆ خودا، قهت^(۶)

هه موو فخری که داغ و دهرده عاشق
مه بهن، ریسواییه، ناوی دهوا قهت^(۷)

(۳) واته: به من گه یشتن وهك فێربوونی «کیمیا» وایه و که سیش کیمیا فێری کهس ناکا. جاران
وا مه شهوور بوو. کیمیا زان ئاسن ده کا به زێرو جیوه به زیو... بۆیهش ده یانوت: فلانه کار
کیمای ناگاتی، واته ئه وهنده به بهر هه مه.

(۴) ئیستیغنا: موحتاج نه بوون به خهك. وهحشی تهبعی: کتوبیه تی و ده سه مو نه بوون.
(۵) پهس: ئیتر.

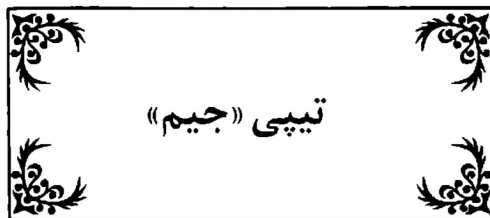
واته: ئاره زووی خۆته، هه رچیم لێ ده که ی ییکه، هه ز ده که ی هه میشه هه ر ئازارم بده. من
ته نها ئه وه ندهم به سه که له یادت دهر نه چم، ئیتر با بۆ ئازار دانیش بمخه یته وه یاد ی خۆت.
(۶) بیسمیل: ناوی خوا هێنان له کاتی سه ربڕینی قوربانیدا. له عه ره بیدا «بَسْمَلَة». واته: وتی:
«بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ».

واته: هه موو دلداران بیسمیل لایان لێ کراو و یاره کانیا ن سه ریا ن برین و به مو رادی خۆیا نیا ن
گه یاندن، من نه بی یاریك شك نابه م سه رم بپری و که سیك نیه بۆ خوا کاریکی وام له گه ل بکا.
(۷) فخر: شانازی.

واته: هه موو شانازییه کی عاشق داخ و دهرده که یه تی. که واته خه لکینه، شووره یی و
ریسواییه ناوی ده رمانی لا به یئن و ئه و مایه ی شان و شکۆیه ی لێ بسێن.

وتم: بئ باکه بو خوون پیزی، نه برۆت
 وتی: تیغ نه ز برش ناکا حه یا قهت^(٨)
 وتی: «مه حوی» هه ناسه ی ئاگرینه
 به دهم من نازکم، ناوم نه با قهت^(٩)

(٨) نه ز «از»: له. وشه یه کی فارسییه. برش: برشت، برین.
 واته: به یارم وت برۆت سل ناکاته وه له خوین رشتن. نه ویش له وه لامدا وتی: برۆم تیغه و
 تیغیش شه رمی لی نایی له برشت...
 خوون پیزی (ن): خوین ریزی.
 (٩) واته: یار وتی: هه ناسه ی مه حوی گهرمه و منیش ناسکم. ده سا با ناوم نه هیتی به ده میدا
 نه وه ک بسو ویتیم.

- ۱ -

بۆ پاره حه یفه خو ده که یه پوولی ناره واج
 بۆ پارویکی نان شه سه فه روو ده که ی به ساج^(۱)
 ریی داله قاییا بمرم، پی ششی سهر سهرم
 نا، وا گه دا ده بی به خوداوه ندی ته خت و تاج^(۲)
 بۆ زه بتی مولکی دل به سه لهو لیوه یه ک قسه
 شاهم، به سه وقی له شکری غه مزه چ ئیحتیاج^(۳)
 با بی نه سه یری گهردن و سینه ی نیگاری من
 نه یدیه هه رکه سی بتی زیوو سه نه م له عاج^(۴)

- ۱ -

(۱) مه حوی له م به یتهدا وه ستاییه کی ته وای ده رپرپوه، که دایناوه شه وه ی به دوای پاره دا
 بگه ری ده بی به پاره به کی بی ره واج و شه وه ی هه ر هه ولی نانی بی شه رمه زار ده بی و رووی
 له ناو کۆمه لدا وه ک ساج ره ش ده بی.
 (۲) خوداوه ند: خاوه ن.
 مه به ستی شه وه یه پاشایه تی راسته قینه به وه ده بی بنیادم له بهر ده رگای دۆستدا بمری و
 دۆست پی به سه ر سهریدا بی، واته: به ختیار ی به راست شه وه یه بنیادم له پیناوی خواستی
 پیروزی خویدا هه موو کلۆلی و کۆره وه ریه کی بیته ری. یاخود واته: به رده رگای مالی یار
 ته ختی پادشاییه و پی ششی تاجی سهره.
 ده بی (ن): ده که م.
 (۳) واته: ئازیز تو شاه و فه رمانره وای دلی منی. ولاتی دل به تنها وته یه ک لهو دوو لیوته وه
 سهرت بۆ داده نه ویتی و پیوست ناکا بۆ ئه م مه به سه له شکری ئیشاره ی چاوانت به خه یته ری.
 مه به ستی مه حوی شه وه یه شه وه بگه یه نی که وا له جیهانی دل و دلداریدا ئیشاره تیکی چاو له
 هه زار قسه کاریگه رتره.
 (۴) عاج: ئیسقانی فیل.
 مه به ستی مه حوی شه وه یه بلی: گهردنی یار وه ک گهردنی په یکه ری له زیو دروست کراو و
 ته ختی سینه ی وه ک ته ختی سینه ی په یکه ری له ئیسقانی فیل تاشراو وایه.

کە ی دڵ دەسینری له بتی سەندبیتی ئەو
 لیوی له میسر و زولفی له چینی خەراج و باج^(۵)
 کئی قەدری شیعی ئیمە دەزانئ، بەری دەکا
 ھەر ساحییە لەبەرکەری کالایی بئ رهواج^(۶)
 «مەحوی» عەبەس بە دیدەبی بیمار مائیلە
 ناگیری ئاشنایی لە گەل مەستی نامیزاج^(۷)

(۵) واتە: چۆن دەتوانین دلی یاری بستینین بۆ خۆمان کە ئەوەندە شوخ و نازار بئ، لیوی لە شیرینیدا خەراجی لە میسر سەندبئ کە بە ناوبانگە بە شەکر و نەبات ھێنانە بەرھەم و زولفی لە بۆن خۆشیدا باجی لە چینی سەندبئ کە دەنگ و باسی موشکی بۆن خۆشی خەتاو خوتەنی دنیای گرتووەتەو. یاخود چۆن دەتوانین دلمان لە یاریکی وا بستینەو.

کە ی (ن): قەت.

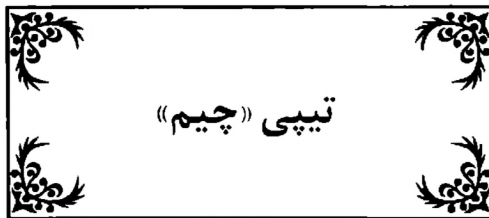
(۶) واتە: کەس قەدری شیعی ئیمە نازانئ، ئەگەر قەدریان بزانیانە لەبەریان دەکرد و دەماودەم دەیانگێڕایەو. بۆیە ھەر لە دلی خۆماندا دەمیتێتەو، چونکە کالای بئ رهواج کەس نیکرئ و دەبئ ھەر خواوەنە کە ی خۆی بیپۆشی و لەبەری بکا.

ئەم بەیتە ی مەحوی گەلییە کئ بەسۆزە لە کۆمەلێکی پاشکەوتوو کە «گۆزان» واتەنی قەدری ھونەر مەند لای «وہ کوو عە کسی قەمەر وایە لەناو ئاوتکی لیخندا».

لەم بەیتەدا وردە کارییە کئ ناسک ھەبە لە بەکارھێنانی «لەبەرکردن» دا بۆ دوو مەعنای جیا جیا.

(۷) عەبەس: بێھوودە.

واتە: مەحوی لە خۆراپی بەتەمای ئاشنایەتی گرتنە لە گەل چاوی بیمار و مەستی یار. کئی دیو بە بنیادەم دۆستایەتی لە گەل مەستیکی نەخۆشدا بگرئ؟ مەستی نەخۆش کە ی ئاگاوی توانای دوستایەتی گرتنی ھەبە!

- ۱ -

تۆ نه بینن، نووری ئەم چاوانه بۆچ!
 بۆ نیساری تۆ نه بی، ئەم جانە بۆچ!^(۱)
 جیلوهی ئەو حوسنه نیه گەر کارگەر
 بۆ جه مادیش، ئاینه حهیرانه بۆچ!^(۲)
 دل له سینهم هیجرهتی کرد و وتی:
 بوونه، عومری فەرشی ئاته شخانه بۆچ!^(۳)
 چۆلی دی سینهم له دل، بۆ سووتنی
 ئەمری دا، شیرێ نه بی ئەم لانه بۆچ!^(۴)

- ۱ -

(۱) نیسار: به قوربان کردن. جان: گیان.
 واته: چاوم ئە گەر تۆ نه بینن، کوێر بی چاکتره. گیانیشم ئە گەر به قوربانی تۆ نه بی دەرچی
 چاکتره.
 (۲) جیلوه: دەرکهوتن. جه ماد: ئەو هی نهش و نوما ناکا. ئاینه: ئاوینه. حهیران: سه رسام؛
 مه به ست له شینه.
 واته: ئە گەر دایاری دانی جوانی یار کار له جه مادایشدا ناکا، بۆچی ئاوینه که یه کیکه له
 جه مادات شیت بووه. مه به ستی ئەو یه بلێ ئەو ئاوینه ی شپوه ئە شپوێنن، بۆیه ی ئە شپوێنن
 چونکه یار سه یری خۆی تیدا کردوون و ئەوانیش که جوانی یاریان له خۆیاندا دیوه شیت
 بوون.
 (۳) ئاته شخانه: مالی ئاگر، ته نوور.
 واته: سینهم له بهر هه ناسه ی گهرم و به سۆزم وهك ته نووری گهرمی لی هاتووه. بۆیه دل
 خۆی پی رانه گیراو دەرچوو. وتی: بۆچی من به درێژی عومرم بیم به فەرشی راخراوی ناو
 ته نوور و هه میشه هه ر بسووتیم، یا بۆ وهك رایه خ له ناو ئاته شگادا بکهوم، خۆ من ئاگر به رست
 نیم، راکه م چاتره.
 (۴) واته: که دل له سینهم باری کرد و یار سینهمی به چۆلی دی، فرمانی دا ئاگری تی به رده ن
 و وتی: ئەم لانه یه بۆچی بمینی مادهم شیره که ی تیا نه ماوه و لان به بی شیر به که لکی چی دی.

خوینی جەرگ و کونجی عوزلەت بەسمە بەش
بەر منەت بوونی مە ی و مە یخانە بۆچ!^(۵)

سائیلی ئەو بەردەرەم، وتم و وتی:
تۆگەدای، ئەم نەخووەتی شاھانە بۆچ!^(۶)

هەر بە تیری غەمزە کوشتن، نەك بە شیر
حەیفە، خوون ئالوودە ئەو دامانە، بۆچ!^(۷)

زاهید ئەو زولفە ی لەسەر روو دی، وتی:
کوفری وا روو پۆشی ئەم ئیمانە بۆچ!^(۸)

(۵) بەرمنەت بوون: منەت هەلگرتن.

واتە: لەجیاتنی ئەو ی کونجی مە یخانە بگرم، کونجیکی چۆلی تر دەگرم بۆ خۆم و لە هەموو
کەس دوور دەکەمەو، لەجیاتنی خواردنەو ی مە یش خوینی سووری جگەری خۆم
دەخۆمەو و منەتی هیچ مە یگێرو هیچ مە یخانە چیهك هەلناگرم.

(۶) سائیل: دەرۆزە کەر. بەردەر: بەردەرگا. نەخووەت: فیز و خۆلی بایی بوون.

واتە: سۆالکەری بەردەرگای یار پایەیه کی ئەو نەدە بلندە مە گەر بۆ پادشاھان دەست بدا.
بۆیه هەركەسی ئیددیعی ئەو بەکا کە سۆالکەری بەردەرگای یارە، فیز و شان و شکۆی
پادشایەتی بۆ خۆی ئیددیعا کردووە، ئەو هەش بۆ هەموو لات و گەدایەك ئالۆی.

(۷) خوون ئالوودە: خویناوی.

واتە: کوشتنی راستەقینە کە داوینی پێ لە خوینەو بەتلی، کوشتنە بە تیری چاو. بۆیه حەیفە
یار بە تیری چاو ئیشارەتی نازدارانە ی، دلداران بکوژی و داوینی خۆی بە خوینیان رەنگ بەکا،
باشتر ئەو ی بە شیر بیانکوژی کە هیچ نیشانە ی کی کوشتنە کە دەرناکەوێ.

ئەم بەیتە، بەم مەعنا یە زیادەرەو ییە کی ورد و ناسکی تیدا پەیدا دەبێ.

(۸) مەبەستی لە شوبهاندنی رووی یارە بە ئیمان لە رۆشنیداو زولفی بە کوفر لە تاریکی و
رەشیدا، کە زولفیشی دی بەسەر روویدا.

هەر به چه سهرت، نهك به زهر بهت، كوشتمی
 دا نه لێن ئەم قەتلی بی تاوانه بۆچ!^(۹)
 تاقه خانیکه له سهر ریی ئاخیرهت
 زادی ریی هه لئاگری له م خانه بۆچ!^(۱۰)
 «مه حویا» بازیکى تۆ، قودس ئاشیان
 بوونه بوومی شوومی ئەم ویرانه بۆچ!^(۱۱)

- ۲ -

ئەم عەسرە، عەسر و وەقتە له بۆ فاجیری له هیچ
 دینی نهكا و یقایه، چه یا نه یگری له هیچ^(۱)

(۹) چه سهرت: داخ. زهر بهت: لێدان به تیر و شیر.

(۱۰) زاد: تویشوو.

جاران که هاتوو چوو له تیوان شاراندا به و لاخ بوو، له هەر مه نزلێکدا خانیک هه بوو
 کاروانی باریان تیدا ده خست و تیدا ده چه سانه وه و تویشوو قۆناغیکى تری رییان له نان و
 ئاو تیدا هه لده گرت بۆ ئەوهی له رێدا په کیان نه که وئ... مه حویش هاتوو زانی شو بهانده وه به
 سه فەرێک و دوایی هاتنی سه فەر که ی داناوه به مهرگ و مه به سستی بۆ روشتنی داناوه به و دنیا.
 ده لێ: ئاده میزاد ریبواره و دوا مه نزلێ له و دنیا به و ئەم دنیا به وهك خانیک وایه له رینگاید که
 سه رتا که ی له هاتنه دنیا وه ده سستی پێ کردوو. چه یفه ئاده میزاد بۆ ئەوهی به ساغی و ره چه تی
 بگاته جی، له م سه فەر درێژیدا تویشوو هه لنه گری که بریتیه له کرده وهی چاکه له زیانیدا.
 (۱۱) قودس ئاشیان: ئەو بالداره ی هیلانه ی به شوێنیکى بهرز و پیرۆزه و بێ. بووم: بایه قوش.
 واته: مه حوی! تۆ بازیکى هیلانه یه کی پیرۆزت هه یه که جیهانی مهردانی خوایه، سوودی
 چیه بێ به بایه قوشی نه گبه تی خانه ویرانی دنیا و کرده وهی چاکت نه بێ.
 بوونه (ن): بوویه.

- ۲ -

(۱) فاجیر: خرابکار، ئەوهی خه ریکى فیسق و فوجوور بێ. و یقایه: پاراستن.

دنیا به کامی هیچ که سانه هه میسه دهم
 هیچ ئەلبەتە بە هیچ دەمی نابری له هیچ (۲)
 دنیا که هیچە، جومله ده زانن، که چی چ که س
 مەردانە بۆ خودا نیە دەس هەلگری له هیچ (۳)
 تا سەر نەبۆتە گۆ، دە له دنیا دە تۆ شەقی
 هەر ئەم شەقە بە کارە کهوا هەلدری له هیچ (۴)
 ماچی دەمی له که لکه له ما بوو، چ خوشی وت:
 قەرم، ئەی ئەسیری واهیمە، خوش ناکری له هیچ (۵)

﴿

واتە: ئەم چەرخە چەرخێ ئەو خراب کارانە یە که دینی خۆیان له هیچ خراپە یەك نابارزن و
 شەرم له هیچ کردەو یە کی بەد نایانگێڕتەو.
 (۲) کام: ئارەزوو. هیچ که سان: ئەو که سانه ی که هیچ و پووچن. هه میسه دهم: هه مووکاتی.
 واتە: دنیا هه میسه به ئارەزووی ئەو که سانه یە که هیچ و پووچن. ئەمەش شتیکی به جییه،
 چونکه هه میسه شتی هیچ و پووچ بۆ که سانی هیچ و پووچە.
 (۳) واتە: هه مووکەس دە زانی دنیا هیچ و پووچە، که چی که سیش نیە مەردانە بۆ خوا دەست
 له شتی هەلگری لەم دنیا هیچ و پووچە دا.
 (۴) گۆ: توپیکی دارینە له یاریه کی تایبه تیدا به گۆچانیك لی دە دەن. دە «ی یە که م»: دە سا. دە
 «ی دوو هه م»: بدە.

واتە: تا نە مردوویت و سەرت نە بووتە گۆ و نە که وتوووتە بەر شەقی ئەجەل، زوو که تۆ
 جیئ ئەو دنیای خۆت خوش که و شەقی له دنیا بدە. هەر ئەو شەقە هه یە که لکیکی لی
 وەر بگیری.
 (۵) که لکه له: خەیاڵ. قەرم: مرق، مرخ.

واتە: به تەمای ماچیکی دەمی یار بووم. وتی: هه ی دوا ی خەیاڵ که وتوو! من دەم کوا تا تۆ
 ماچی که ی؟ مرخ چۆن له شتی نەبوو خوش دە کری!

دهم نادیار و نازی قسه‌ی پر به دهشت و شار
 دنیا‌یه‌ك ئاوی زینده‌گی و ده‌خری له هیچ^(٦)
 مه‌جنوونه: شاه‌ی عیشق و بیابانی باره‌گا
 ئاهی، ده‌کا هه‌میشه به پا چادری له هیچ^(٧)
 دیق‌هت که، غه‌یری روشت‌یی جان و میانی یار
 روشت‌ه نه‌دیوه «مه‌حوی» ئه‌من، بادری له هیچ^(٨)
 چاوی که‌وی که به‌م غه‌زه‌له‌م دور شناسی شیعر
 کئ بئ ده‌لئ ئه‌مه‌نده گوهر وهرگری له هیچ^(٩)

(٦) واته: یار ده‌می دیار نه‌یه، که‌چی نازی قسه‌ی دنیای پر کردووه. به‌پاستی سه‌یره پری
 ده‌ریا‌یه‌ك ئاوی ژبان له هیچ ده‌رچی. مه‌به‌ستی له ئاوی ژبان قسه‌کانیه‌تی.
 (٧) واته: شیتی عیشقی دول‌به‌ر وهر کوو پادشا وایه و ئه‌و بیابانه‌ش که پیدادا ده‌سوور‌پته‌وه
 باره‌گا که‌یه‌تی. هه‌رکا تیکیش بیه‌وی به‌هه‌ناسه‌یه‌کی سارد چادری له هیچ به‌ریا ده‌کا. مه‌به‌ستی
 ئه‌وه‌یه‌ رووی ئاسمان ده‌گری و ده‌یکا به‌سی‌به‌ر بۆ خۆی.

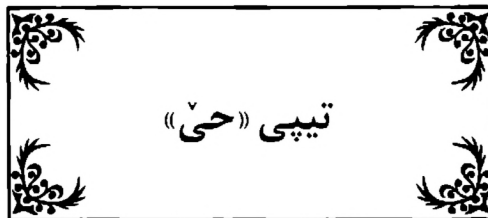
بیابانی (ن): بیابانه.

(٨) روشت‌ه: بادراو. میان: ناوقه‌د.

واته: گیانی من له‌تاو ده‌ردی عیشق وه‌ك نه‌بوو وایه. ناوقه‌دی یاریش له‌به‌ر باریکی
 هه‌روه‌کوو نه‌بوو وایه. گیانی منیش له‌ ناوقه‌دی یار ئالاوه و گره‌ویده‌ی بووه. من غه‌یری ئه‌و
 دوو شته نه‌بووه هیچ شتی‌کم نه‌دیوه نه‌بن و له‌یه‌کیش ئالابن.

(٩) واته: من له‌تاو ده‌ردی عیشق وه‌ك هیچ‌م لی‌هاتووه، که‌چی شیعی‌ری وا ورد و ناسک و
 جوانیش ده‌لیم. دور‌ناسی شیعر که‌چاوی به‌م شیعرانه‌م بکه‌وی سهری سپ ده‌می‌نی و ده‌لئ کئ
 بئ ئه‌مه‌نده گه‌وه‌هر له‌هیچ وهرگری.

ئه‌مه‌نده (ن): ئه‌وه‌نده.

- ۱ -

ساقی، ئه‌ی مایه‌ی ته‌زه‌ب له‌ب، په‌رچه‌مت ره‌یحانی رووح
 نیم خه‌ندی که له‌ غونچه‌، ده‌رخه‌ سه‌رچاوه‌ی سه‌بووح^(۱)
 پرسشی کا حالی زاری ئیمه‌، زاری کرده‌وه
 له‌و ددانانه‌ که ده‌دره‌وشایه‌وه نه‌جمی فوتووح^(۲)
 لیوی ده‌رخست و به‌ ناسیح لیوه‌ له‌رزهی خست ئه‌گه‌ر
 بی ته‌به‌سسوم کا ده‌بیته‌ ئافه‌تی ته‌وبه‌ی نه‌سووح^(۳)

- ۱ -

(۱) نیم خه‌ند: نیمچه‌ پیکه‌نین، زه‌رده‌خه‌نه‌. سه‌بووح: مه‌ی.
 واته‌: ئه‌ی ئه‌و یاره‌ی که لیو جوولاندن و گف‌ت‌وگۆو پیکه‌نینت مایه‌ی خو‌شی و شادمانی
 دلانه‌ و زولفت له‌ بۆن خو‌شیدا وه‌ک ریحان وایه‌ بۆگیان، خونه‌ی لیوت به‌ نیمچه‌ زه‌رده‌خه‌نه‌یه‌ک
 بپشکوینه‌ با ناوی ده‌مت ده‌رکه‌وئ که سه‌رچاوه‌ی ته‌پایی وه‌ک مه‌ی سه‌رخۆش‌که‌ری
 دلداراته‌، یاخود قسه‌یه‌ک بکه‌... تاد.
 (۲) زاری «ی یه‌که‌م»: نا‌په‌رچه‌ت. زار «ی دووه‌م»: ده‌م. نه‌جمی فوتووح: ئه‌ستیره‌ی به‌خت.
 واته‌: ده‌می کرده‌وه‌ وستی پرسیارێک له‌ حالی نا‌په‌رچه‌تی ئیمه‌ بکا. به‌و ده‌م کردنه‌وه‌یه‌ی،
 ئه‌ستیره‌ی به‌خت له‌ ددانه‌ دره‌وشاوه‌کانی ده‌رکه‌وت. یان: به‌و ده‌م کردنه‌وه‌یه‌ی ئه‌و ددانانه‌ی
 ده‌رخست که ئه‌ستیره‌ی به‌ختیان لی ده‌دره‌وشایه‌وه‌.
 له‌ نێوان هه‌ردوو «زار» دا جیناسی ته‌واو هه‌یه‌.
 نیوه‌ی یه‌که‌می ئه‌م به‌یت له‌ نوسخه‌یه‌کدا به‌م جو‌ره‌یه‌:
 حالی زاری ئیمه‌ پرسینی بوو زاری کرده‌وه
 له‌ نوسخه‌یه‌کی که‌شدا به‌م جو‌ره‌یه‌:
 حالی زاری ئیمه‌ پرسین بۆ به‌ زاری کرده‌وه
 (۳) ته‌وبه‌ی نه‌سووح: ئه‌و په‌شیمان بوونه‌وه‌یه‌یه‌ له‌ گونا‌ه‌که‌ ئیتر هه‌رگیز نه‌شکینری.
 واته‌: یار هه‌ر به‌ ده‌رکه‌وتنی لیوی، لیوه‌ له‌رزهی به‌وانه‌ خست که ئامۆژگاری خه‌لک ده‌که‌ن
 شوین په‌یره‌وی دلدارێ نه‌که‌ون. خو‌ ئه‌گه‌ر بیتو زه‌رده‌خه‌نه‌یه‌ک له‌ روویاندا بکات، ده‌بی به‌
 ئافه‌تی ته‌وبه‌ی نه‌سووح و تۆبه‌که‌یان پی ده‌شکینن و به‌ ته‌واوی له‌ دین ده‌ریان ده‌کا.

بئ منته رزقیکه غه، بمرم له برسان، ئه وه دهخۆم
ته فره ناخۆم و ته له ب ناکه م له دنیا قووتی رووح^(۴)
«الْحَذَرُ» «مه حوی» له نه وحه ی بئ گوناها ن «الْحَذَرُ»
ئاوی چاوی بوو جیهانی دا به قه توفانی نوح^(۵)

- ۲ -

که تیغت دل ده کا دوو قه د، ده دا ته بشیری «قَدْ أَفْلَحَ»
ده نووسیتن له سه فحه ی سینه ته فسیری «أَلَمْ تَشْرَحْ»^(۱)

(۴) واته: خه م رۆزیه کی بئ منته، به زۆری لای خۆم هه یه. ئه گه ره له برسانیشدا مردووم
هه ره ئه وه دهخۆم و داوا ی قووتی گیان له دنیا ناکه م.
نیوه ی یه که می ئه م به یته له نوسخه یه کدا به م جۆره یه:
غهم زه خیره ی خۆمه، زوو بمرم له برسان، ئه وه دهخۆم
(۵) نه وحه: گریان و ناله.

واته: هاوار و کپووزانه وه ی سته م لئ کرآوانی بئ گوناها، ئه نجام بۆ سته مکاران خراب
دبئ، بۆیه پپووسته خۆیانی لئ پپارێزن، کافره کانی سه رده می نوو حیش گوێیان به هاوار و
«نه وحه» ی نه داو به زه یییان به کپووزانه وه و گریانیا نه هات، تا ئه وه بوو فرمیسی چاوی بوو
به هزی ئه وه توفانه گه وریه که خوا هه لئ ساند و غه زه بی له سته مکاران بئ گرت...
مه حوی وسته ویه له م به یته دا جیناسیکی له فزی و ته ناسویتیکی مه عنه وی له نیوان
(نه وحه) و «نوح» دا دروست بکا.

- ۲ -

(۱) واته: که تیغی برۆت له کاتی ته ماشا کردنمدا دل له ت ده کا، موژده ی رزگار بوونم ده داتئ.
ئه وه خه ته ی که به سه ر سینگیا ده هینئ، مه عنای ئایه تی: «أَلَمْ تَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ» م بۆ لیک
ده داته وه که واته: ئایا سینگمان له ت نه کردی؟

ته فسیر که ره وه کانی قورئان له مه عنای ئه م ئایه ته دا دوو رای جیا یان هه یه، یه کێکیان
ئه وه یه: گوایه پیغه مبه ره (دخ) له منالیدا به فه رمانی خوا سینگ ی له غه بیه وه له ت کراره و

ئه‌گهر ئه‌و شوخه ساقی به‌زمه، باقل قازی و موفتیش
 ده‌بی بینه قه‌ده‌ح وه‌رگر له‌گه‌ل فه‌توی «وَلَا يَقْدَحُ»^(۲)
 شه‌سیرت وه‌قتی کوشتن شاده‌مه‌رگن، ناگه‌نه‌ کوشتن
 له‌ خوشی خوشیا رۆحی فریوه تا چووه مه‌زه‌ح^(۳)
 ره‌قیب ئه‌و دامه‌نه‌ی دی سه‌وزه، وه‌ك گاه لرفی بۆ هینا
 نه‌بوو حالی له‌ له‌زی عه‌یه عه‌یه، تا وتم: وه‌ح وه‌ح^(۴)

✽

پارچه‌یه‌کی ره‌شی لی ده‌ره‌ترووه و ئه‌م ئایه‌ته ئه‌وه ده‌گه‌یه‌نی. ئه‌وی که‌شیان ئه‌وه‌یه: که‌سینگ
 له‌ت‌کردن کینه‌یه‌یه له‌ رینگا بۆ روون کردنه‌وه و شاره‌زا‌کردن له‌ رینگای راست. مه‌حویش،
 مه‌به‌سته‌که‌ی خۆی له‌م مه‌عنایه وه‌رگر‌تووه.

هه‌روه‌ك «أَلَمْ تَشْرَحْ» ئیشاره‌ته بۆ ئایه‌تی: «أَلَمْ تَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ» که‌ باس‌مان لی کرد،
 «قَدْ أَفْلَحَ» یش ئیشاره‌ته بۆ ئایه‌تی: «قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ...»... تاد له‌و وه‌رگیراوه، به‌لام لی‌ره‌دا
 به‌یوه‌ندیه‌کی ئه‌وتۆ له‌ نیوان بابه‌ته‌که و ئایه‌ته لی وه‌رگیراوه که‌دا نیه.

ده‌دا (ن): ده‌كا. ده‌نوو‌سین (ن): ده‌نوو‌سی خه‌ت.

(۲) واته: ماده‌م یار ده‌وری مه‌ی گپ‌ر بینه‌ی، دیاره مه‌ی هه‌لال ده‌بی و باقل قازی و موفتیش که
 فتوای شه‌رعیان له‌ ده‌ستدایه ده‌بی پیا‌له‌ی مه‌ی له‌ ده‌ستی وه‌ر‌بگرن و فتوای «وَلَا يَقْدَحُ» یش
 بده‌ن، واته: مه‌ی خوار‌دنه‌وه زیانی نیه.

(۳) شاده‌مه‌رگ: ئه‌وه‌ی له‌ خو‌شیان‌دا بگاته راده‌ی مردن. مه‌زه‌ح: جینگای سه‌ر‌بر‌ین.
 واته: دیله‌کانت که‌ فه‌رمانی کوشتیان ده‌ده‌ی یا که‌ ده‌یان‌به‌ی بیان‌کوژی، به‌رله‌وه‌ی بگه‌نه
 به‌رده‌ستی جه‌للاد، له‌ خو‌شیان‌دا شاده‌مه‌رگ ده‌بن و گیانیان ده‌رده‌چی، یا به‌رله‌وه‌ی گیانیان به
 هۆی سه‌ر‌بر‌ینه‌وه بگاته قور‌قور‌اگه‌یان، له‌ خو‌شیان‌دا ده‌فری و له‌ له‌شیان ده‌چینه ده‌روه‌ه.
 ئه‌م به‌یته و به‌یتی پێشو له‌ نوسخه‌یه‌کدا له‌ جینگای یه‌ک‌تر‌دان.

(۴) دامه‌ن: داوین. لرف: شال‌او، هه‌له‌.

واته: به‌دکار که‌ داوینی سه‌وزی یاری دی، وه‌ك گاه شال‌اوی بۆ هینا. هه‌رچه‌ند پیم‌گوت
 شو‌وره‌یه‌یه وامه‌که، تی‌نه‌گه‌شت. ناچار بووم به‌و زمانه له‌گه‌لی دوام که‌ لی‌ی حالی ده‌بی و
 «وه‌حه‌م» لی‌ی کرد!

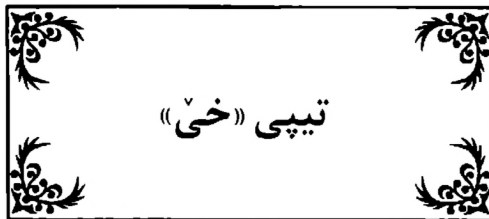
بـووه ههم قـافیە ی لیۆت زوبانم، ئیتتیفاقاته
 ده بی عـاجز نه بی، وا هاتوو، ئه و ئه مـله ح، ئه م ئه فـسه ح^(۵)
 به خه نده ی له ب ده داتن موژده «لَا تَحْزَنْ» به مه جزو و نان
 ده می تیغی بروی ئیفشا ده کا ته هیدی «لَا تَفْرَحْ»^(۶)
 دلی «مه حوی» له سینه ی ته نگیا هه ر ما به دل ته نگي
 به جاهی مووسه وی بو مه ش وه کوو بو ئه و بوو «رَبِّ اشْرَحْ»^(۷)

(۵) واته: وا ریکه وتوو زوبانی من ئه فـسه حه و لیۆی تو ئه مـله حه و له مه وه هه ردوو بوون به
 هاوسه نگ و قافیە ی یه ک. بۆیه نابێ زویر بی که زوبانی من هه میشه به ته مای لسته نه وه ی لیۆی
 تو یه.

(۶) ئیفشا: ده رخستن. ته هیدی: هه ره شه.

واته: له لایه که وه به زه رده خه نه ی لیۆ موژده ده دا به دلداره خه فـه تباره کانی که وا خه م
 نه خۆن و بیان ده لی که وا سه ره نجام هه ر پیتی ده گه ن. که چی له ولاشه وه به ده می تیغی بروی
 هه ره شه یان لی ده کاو ده لی دلی خوژتان به وه خوژ مه که ن که پیم بگه ن، پیم ناگه ن.
 (۷) مه ش: ئیمه یش. مووسه وی: هه زه ته ی مووسا.

واته: دلی مه حوی به خه فـه تباری له سینه یدا ماوه ته وه، خوایه بو خاتری هه زه ته ی مووسا
 که دو عای «رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي» [واته: خوایه سینه م بکه ره وه و تیم گه یه نه] ت له و گیرا کرد،
 هه مان دو عا له ئیمه ش گیرا که و سینگمان بکه ره وه با دلمان ده رچی و له م به ندیخانه ته نگ و
 تاریکه رزگاری بی.

- ١ -

به سورمه بۆیه دولبه ر خه نجه ری موژگانی دا په رداخ
دلی هه لئاگری ببیی له کوشته دهنگی ئوف و ئاخ^(١)

به تیری کوشتمی، هه لیاوه سیم، سووتاندمی، رۆیی
دوعا بۆ حیفزی کهن، کئی دیویه جانانه واگوستاخ^(٢)

گول و لاله ی که ژو کو، کووه کهن دینیه وه فکرم
که خوونی ناحه قی ئه و مه وچ ئه دا ئیسته ش له کیوو شاخ^(٣)

له بهر قایی خه راباتا، که یاره ب دایمه ئاوا بی
مه گهر خاکی به سه ردا کهم، بکه م گاهیی ده ماغی چاخ^(٤)

- ١ -

(١) مه شهووره ئه وه ی کله ی ده رخوا رد بدری دهنگی ده که وئی. جاله سه ر ئه مه مه حوی ده لی:
بۆیه یار خه نجه ری برژانگه کانی خوی ره شتووه، تا هه رکه سی پی بریندار کرد دهنگیشی
بکه وئی و دهنگی ده رنه یه ت، چونکه تاقه تی ئه وه ی نیه گوئی له دهنگی گریان و ناله و هاواری
کوژراوانی دهستی خوی بی.

(٢) گوستاخ: نه ترس و بی په روا.
واته: یاری ئه مه کاری بی ده بی دوعای ئه وه ی بۆ بکری خوا له چاوی به د بی پارێزی،
ئه گینا تووش ده بی.

له نوسخه یه کدا له جیاتی «هه لیاوه سیم» «هه م خستمی» یه. له چه ند نوسخه یه کیشدا به م
جۆره یه: «خستمی هه م کوشتمی».

(٣) کووه کهن: فه رهادی دلدار ی شیرین.
واته: که گول و لاله ی شاخه کان ده بینم، فه رهادم ده که ویتته وه یاد که خوینی خوی به کیوی
بیستوونه وه رشت و ئیستاش هه رچی گوئیکی سوور ده روئی له خوینی ئه وه.
خوونی (ن): خوینی.

(٤) خه رابات: مه یخانه. گاهیی: جاروبار. چاخ: قه له و.

تیپی «دال»

- ۱ -

دلی سووتا به حاللی زاری تیفلی دلم و چاری کرد
 سهري زولفی له دهم نا، زههري ماری پر به زاری کرد^(۱)
 به سهري روخساری زهردا جوگه لهی کیشاوه ئه شکی سوور
 به یادی سهروی بالایه که ئه وهندهم شین و زاری کرد^(۲)
 هوجوومی «هیندوو» ی خهت سهري «فهري ننگستان» ی روخساری
 به حه شری بوو، وه کوو ئه و حه شره «میقادۆ» به «چار» ی کرد^(۳)

- ۱ -

(۱) واته: یار، لای خوی به زهیی به دللی کۆرپهی گرینۆ کهدا هاته وه و زیری کرده وه، هات
 سهري زولفی له جیاتی گزی مه مک نایه ده می و له جیاتی شیر زاری خوشه وستی تی
 دادۆشی. له و کاته وه تا ئیستا دلم به دهم ده رده وه ده تلپته وه.
 (۲) واته: ئه وهندهم بۆ بالای وه که سهرو به رزی یار گریاوم، فرمی سکی خوئین به سهري
 روخساری زهردی خه فه تباریمدا جوگه لهی دروست کرد وه.
 (۳) میقادۆ: میقادۆ، له قه بی ئه مپه راتوره کانی ژاپۆنیانه. چار: قه یسه ری رووس.
 واته: زولفی وه که هیندی ره شی یار به چه شنی هیرشی هینا بۆ سهري رووی وه که
 فهري ننگستان سپی و سووری، کاریکی پی کرد وه که ئه و کاره ی له شکری ژاپۆنی به له شکری
 رووسی کرد.
 نیوه ی یه که می ئه م به یته ئیشاره ته بۆ یه کێ له راپه رینه کانی هیند له رووی ئیمپریالیزمی
 به ریتانیا دا که چه ند سه د سال ئه و ولاته ی داگیر کرد بوو. نیوه ی دووه میشی ئیشاره ته بۆ
 به زینی له شکری رووس له به رابه ر له شکری ژاپۆنیادا له شه ری سالی ۱۹۰۵ دا و نیشانه ی
 ئه وه یه ئه و به زینه ده نگیکێ زۆری له ناو گه لانی رۆژه لاتدا داوه ته وه، چونکه یه که مجار بووه
 رۆژه لاتنی دوا که وتوو به سهري رۆژاوا ی به هیز و پیشکه وتوودا زāl بیی.
 شوبه اندنی رووی یار به فهري ننگستان له وه وه یه که رووی یار سپی و سووره وه که رووی
 خه لکی فهري ننگستان.

وتوو یانه که «نان ئەو نانه یه ئەمڕۆ لەسەر خوانه»
 چوو، چوو، بێ چوو، کهم عهقله هه رکهس باسی پاری کرد^(٤)
 قسه ی زولفی ئەوه نده توولی کیشا تاقه تی چوو خۆی
 وتی: شهو نیوه بوو، نه براهه وه، کێ باسی ماری کرد^(٥)
 له بو ئیمدادی گریانم، دهروونی کردمه خویناو
 له چاوم سهیری کهن ئەم حوکمه جهرگ و دلمی جاری کرد^(٦)
 خه تی پشتی له بی دی، بوومه چار ئەبرۆ وتی، وتمان
 که هه رکهس به ختیاره ئیختیاری چار یاری کرد^(٧)

(٤) چوو: ئەوه ی تیپه پویه و به سه رچوو. بێ چوو: بێ ساوا، کینایه یه له له که لک که وتوو
 فه وتاو. ده شگونجی «بێچوو» بێ واته ساوا و مانل و کینایه یی له کهم عهقل.
 واته: ئەوه ی به سه ر چوو باسی ده برپته وه و که لکی هیچی پیوه نامینی. خه ریکی ئەمڕۆ به
 و «نان ئەو نانه یه ئەمڕۆ له خوانه».

له سه ر خوانه: له ده سنووسی شاعیر خۆیدا نووسراوه «له خوانایه» و «له سه ر خوانه» ی
 کر دووه به نوسخه. ئیمه «له سه ر خوانه» که مان له «له خوانایه» بێ جواتر بوو، بۆیه ئەومان کرد
 به ئەسل.

(٥) مه شهووره سه رگوزه شته ی مار ئەوه نده زۆره گیرانه وه ی دوا یی نایی. جا بۆیه مه حوی
 نه م به یته دا زولفی ره شی درێژی یاری شو به اندووه به مار.

(٦) ئیمداد: یارمه تی دان. جاری: روشتوو، جی به جی بوو.
 واته: ئەوه نده گریانم فرمیسک له چاواندا نه ما. جا بۆ ئەوه که فرمیسکم نه برپته وه، یار
 ده روونیشمی کرد به خویناو و جهرگ و دلمی له چاومه وه ره واند.

له رسته ی «ئهم حوکمه جهرگ و دلمی جاری کرد» دا ئیشاره تیکی ناسکیش بۆ زاراوه ی
 «حوکمی جاری» هه یه.

(٧) واته: که یار قه یانی باریکی جووته سمیلی خۆی دی، وتی: بووم به خاوه نی چوار برۆ.
 ئیمه ش وتمان: که واته به ختیارین وا عاشقی چوار یارین که هه ردوو برۆت و هه ردوو سمیلتن.
 «چار یار» له ئەسلدا به چوار یاری پیغه مبه ر (دخ) ده لێن که حه زره تی «ئه بووبه کر» و

به‌یانی هاته باغ ئه‌و ماهه، ئه‌م وا تئ‌گه‌یی رۆژه
 له شه‌بنم، گۆل به‌ دامه‌ن گه‌وه‌ری هه‌نا، نيساری کرد^(٨)
 «ره‌حه» به‌و شیتیه «الْحَقَّ» قسه‌یه‌کی عاقلانه‌ی وت:
 منم عاقل له‌ به‌رگی عاریه‌ خۆم که عاری کرد^(٩)
 دلی بئ‌ باره، مایه‌ی کاره، هه‌رکه‌س کاروباری خۆی
 له‌ دنیا‌دا، موه‌فقه‌ق بوو به‌ دڵ ته‌فویزی باری کرد^(١٠)

﴿﴾

«عومه‌ر» و «عوسمان» و «عه‌لی» (ره‌زای خویان لئ‌ بئ‌). مه‌حوی لیره‌دا خواستویه‌تی بۆ
 ئه‌م مه‌عنا تازه‌یه. سه‌رچاوه‌ی ئیستیعاره‌که‌شی ئه‌وه‌یه وه‌ك چۆن خۆشه‌ویستی ئه‌و چوار
 یاره‌ی پیغه‌مبه‌ر (د.خ) مایه‌ی به‌خته‌وه‌ریه‌ بۆ ئاده‌میزادی موسوڵمان، خۆشه‌ویستی ئه‌م چوار
 برۆیه‌ی یاریش بۆ دڵداران هه‌ر وایه.

(٨) واته: یاری روو وه‌ك مانگ، سه‌رله‌به‌یانی هاته ناو باخ. باخ وا تئ‌گه‌یی رۆژی لئ‌
 هه‌لاتوه. به‌ داوینه‌ گه‌وه‌ری شه‌ونمی له‌سه‌ر رووی گۆل هه‌لگرت و هه‌نا‌ی له‌به‌ر پێیدا
 رشتی و کردی به‌ قوربانی. مه‌به‌ستی مه‌حوی ئه‌وه‌یه یار چونکه‌ وه‌ك رۆژ جوانه، به‌ هاتنی بۆ
 ناوباخ شه‌ونم به‌سه‌ر په‌ره‌ی گۆله‌وه‌ نه‌ما.
 شه‌بنم (ن): شه‌ونم.

(٩) ره‌حه: شیتیه‌کی ناودار بووه له‌ سلێمانی، زۆر جار خۆی رووت کردووه‌ته‌وه و به‌ رووتی
 سوورپاوه‌ته‌وه. عاریه: خواسته‌مه‌نی. عاری: رووت.
 واته: ره‌حه شیت هه‌رچه‌ند شیت بوو، به‌پراستی قسه‌یه‌کی زۆر عاقلانه‌ی کرد که وتی: من
 عاقلی راسته‌قینه‌م که خۆم له‌ جلی خواسته‌مه‌نی رووت ده‌که‌مه‌وه. مه‌به‌ستی له‌وه‌یه مآلی دنیا
 وه‌ك خواسته‌مه‌نی وایه و بنیاده‌م دلی پئ‌ خۆش نه‌بئ‌ چاکتره.

له‌ نێوان «عاریه» و «عاری» دا جیناسی ناقیس هه‌یه.
 (١٠) بئ‌ بار: بئ‌ ده‌رد و مه‌ینه‌ت. پێچه‌وانه‌ی ئه‌وه‌ که ده‌لێن فلان که‌س له‌ش به‌باره. ته‌فویز:
 سپاردن. باری: خودا.

واته: ئه‌وه‌ی خوا بۆی بکا له‌ دنیا‌دا کاروباری خۆی به‌و بسپێرئ‌، دڵ ئاسووده و کار
 هه‌لسوورپاوه‌ بئ‌.

جونوونی نهو زوهووره «مه‌حويا» دیوانه‌گی مه‌نسور
که دیوانه‌ن هه‌موو مائیل به به‌رد، نهو مه‌یلی داری کرد^(۱۱)

- ۲ -

چ خه‌یالیکه لیقا بی به فه‌ناچوونی جه‌سه‌د
«تا پریشان نشود کار بسامان نرسد»^(۱)

(۱۱) نهو زوهوور: تازه به‌یدا بوو. دیوانه‌گی: شیتی. دیوانه: شیت.
مه‌شهووره ده‌لین «الجنون فنون» واته: شیتی گه‌لی جوړی هه‌یه. مه‌حویش ده‌لی: له‌ناو
جوړه‌کانی شیتیدا شیتیه‌که‌ی مه‌نسووری جه‌للاج شیتیه‌کی تازه بابه‌ته، چونکه هه‌رچی
شیت هه‌یه هه‌موو جه‌زیان له به‌رد خر کردنه‌وه‌یه و گیرفانیان پر ده‌که‌ن له به‌رد و ده‌یگر نه
خه‌لک، که‌چی مه‌نسور جه‌زی له دار بوو نه‌وه‌نده «أنا الحق» ی وت تا بردیانه پی سیداره و
کردیان به دارا.

- ۲ -

ئه‌م پارچه شیعره‌ش له دیوانه چاپ‌کراوه‌که‌دا نیه.

(۱) لیقا: ليقاء، گه‌یشتن به خوا.

لای ئه‌هلی ته‌سه‌ووف وایه ئینسان تا به ریا‌زهت کیشان‌گیانی خۆی په‌روه‌رده نه‌کاو نه‌فسی
خۆی نه‌هینیته ژیر بار، نابی به ئینسانی راسته‌قینه و بوونی ته‌واو نابی. مه‌حویش به‌پیتی پیره‌وی
ئه‌هلی ته‌سه‌ووف ده‌رواو ده‌لی: بی فه‌وتاندنی له‌ش و مراندنی گیانی له‌ش په‌رستی که‌س
ناتوانی گه‌یشتن به خوا و یه‌ک بوون له‌گه‌لی بو خۆی دابین بکا. وه‌ک شیعره فارسیه‌که ده‌لایت:
تاشت ته‌واو له‌ناو نه‌چی و هی‌زی مانه‌وه‌ی لی نه‌برئ ناگاته ئه‌نجامه‌که‌ی که‌ په‌یدا بوونی و‌تنه‌ی
نویه‌تی.

لیقا (ن): به‌قا.

له ده‌سنووسه پاک‌نوس نه‌کراوه‌که‌ی شاعیر خویشیدا «به‌قا» ئه‌سله و «لیقا» نوسخه‌یه،
به‌لام ئیمه پنجه‌وانه‌که‌مان لا قول‌تر و گونجاوتر بوو له‌گه‌ل به‌یته‌کانی پاشه‌وه. به‌پیتی ئه‌م دوو
نوسخه‌یه‌ش مه‌عنای به‌یته‌که‌ گۆرانیکی ئه‌وتوئی به‌سه‌ردا نایه‌ت و وای لی دیته‌وه: بی
فه‌وتاندنی له‌ش که‌س ناتوانی مانه‌وه‌ی گیانی خۆی مسوگه‌ر بکاو بی به ئینسانی راسته‌قینه...

هەر دڵی پێوه نه بێ داغ و خه تی جی ده می تیغ
 ده عوی عیشقی بی ده عوییه بی مۆر و سه نه د(۲)
 نه غله به ی ته کیه و ده رگا هی بیلادی رۆم
 پشکنی، دی: چه له بی هەر چه له بی بوو، ده ده ده د(۳)
 خه و نه زانی نه، ده یوت: ده بنوو بی مه خه و ت
 نیک به ختم به وه نه وزی بکه، نه ی به خته مه ده د(۴)

(۲) ده عوی: ده عوا، ئیددیا.

واته: تا جیگه ی داخ و برینی تیغی یار به دڵی دلداره وه نه بێ، قسه ی به هیچ دانانری و به
 دلدار ناژمیری، چونکه سه نه د و قه باله ی مۆر کراوو لی نووسراوی پی نابێ که نه وه بگه ی نه ی
 که وا دلدارنکی راسته قینه یه. به لگه ی دلدار ی بریتیه له و خه تانه ی به تیغی ده ستی یار له دڵی
 دلدار ده نووسرین و له و مۆری داخانه ی که ده یاننێ به دلپه وه.
 نه بێ (ن): نه یه.

(۳) چه له بی: باش بازرگان و پیاو ماقوول. چه له بی: شتی هه پره مه که چاکی له خراپی جیا
 نه کرایته وه. ده ده: باپیر و براو خال. وشه یه کی تورکییه. ده د: درونده.
 واته: زۆربه ی ته کیه و عیاده ت گاکانی ولاتی رۆم پشکنیه. بۆم ده رکه و تروه نه وانه ی
 له وئ خواپه رستی ده که ن که سیان به راستی رینگای خواپه رستیان نه گرتوه ته به ر. نه وانه یان
 له م مه ی دانه دا به چه له بی و باش بازرگان ناویان ده رکه ر دووه، بنیاده می ره مه کی و هه پره مه ن و
 نه وانه شیان به خزم و که س داده نرین، جانه وهر و درونده ن.
 هه رچه ند نابێ مه عنای ته م به یته ی مه حوی به شیوه یه کی حه رفی لی بدرتته وه، به لام
 له گه ل نه وه شداو به له به ر چاوگرتنی نه و راستیه که وا ولاتی عوسمانی پر بووه له ته کیه و
 خانه قاو ده و له ت خۆی وا پیشان داوه که وا پارێزگار و خزمه تگوزاری ئایینه، نه وه مان بۆ
 ده رده که وئ که وا مه حوی تا چ راده یه که له و ساخته چییه تی و بازرگانی به دینه وه کردنه ی
 عوسمانیه کان گه یشتوه.

(۴) نیک به خت: نه وه ی به ختی چاک بی. مه ده د: وشه یه که ده رویش و سۆفیه کان به کاری
 دین، واته: یارمه تی، به مه عنای داوا ی یارمه تی به کار ده یترێ.

داغی کۆنه و شه به قی تازه له سینهی چاکا
 تیکه لێ، سهیری ههیه پر له گۆل و لاله سه به د^(۵)
 غهیری وه حدهت له وجودا نیه، که سه رت وه همه
 ساده ته کراری یه که، مه نشه ئی ئه وهامی عه ده د^(۶)
 چاری هه ر ده رد و غه می کردنه مردن، چ بکا
 نه یه توانیوه بکا چاری غه م و ده ردی هه سه د^(۷)

واته: یار ده زانی خه وم لێ ناکه وی، که چی ده لێ بنو تا ییمه خه وت. ده سا ئه ی به خت،
 فریام که وه، به خته وه رم که، وه نه وزی بخه ره چاوم با یار له سه ر گفته که ی خوی ناچار بی یته
 خه وم.

(۵) شه به ق: کون. چاک: له ت کراو. لاله: گیایه کی به هارییه گۆلی سوور ده ره ده کا. سه به د:
 سه به ته.

مه حوی له م به یته دا داغی کۆنه ی دلی شوبه اندوو به گۆل له زه ردیداو شه به قی نو یی
 سینهی شوبه اندوو به لاله له سووریداو سینهی کون کراوی شوبه اندوو به سه به ته ی گۆل.
 په یه ونه دی وشه ی شه به قی به شه به قی به مه عنا به یانیشه وه رچاو کردوو که که ناری ئاسمان
 سوور داده گه ری.

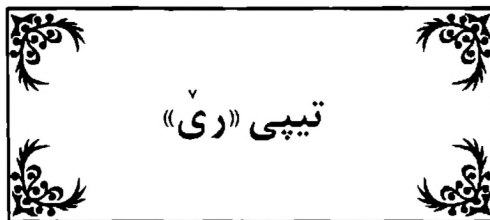
(۶) هه ندی له ئه هلی ته سه ووف ئه وه نده له خواناسین و پشت نه به ستندا به غهیری ئه و
 رۆچوون، هاتوونه ته سه ر ئه و باوه ره که غهیری خوا هیچی تر نیه. ئه مانه پێیان ده لێن ئه هلی
 «وَحْدَةُ الْوَجُود». جا مه حویش به پێی بیرو باوه ری ئه مانه ده لێ: له یه کیته ی به ولاره هه یج له م
 جیهانه دا نیه و زۆری خه یال. ئه ی ئاده میزادی نه فام، ژماره که سه رچاوه ی خه یال و به هه له دا
 چوونی ته سه وور کردنی بوونی زۆرییه، له دووباره کردنه وه یه کی ساده ی «یه ک» به ولاره نیه.
 (۷) واته: مردن ده رمانی هه ر ده ردیکه که چاری نه کری، به لام چ بکا نه یه توانی و چاری
 ده ردی خه م و دلیسی و به خیلی پی بردن بکا.

ئه مه ی مه حوی ده یلی پێچه وانه ی ئه وه یه که سه عدی شیرازی ده یلی که ده لێ:

بمیر تا برهی ای حسود، کین رنجی است که از مشقت آن جز به مرگ نتوان رست
 واته: ئه ی هه سوود! بمره، چونکه هه سوودی ده ردیکه به مه رگ نه یی ناتوانی له ئه رکی
 رزگار بی.

هه‌رکه‌سی چاوی که به‌و جیلوه مونه‌وهر بووبی...
 که‌سی که‌ی بیته نه‌زهر، دیدهی پر بی له ره‌مه‌د^(٨)
 «مه‌حویا» با به‌سی بی شیرکی ته‌شه‌بیوس به‌م و به‌و
 بگره به‌س دامه‌نی ته‌وحیدی «هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ»^(٩)

(٨) مونه‌وهر: نورانی. نه‌زهر: به‌رچاو. ره‌مه‌د: چاوئیشه.
 واته: یاخوا هه‌رکه‌س چاوی به‌دیتنی ناوچاوی یار رووناك بووبیتته‌وه و له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا بۆ
 که‌سیکی تر بروانی، چاوی پر بی له چاوئیشه.
 ئه‌م به‌یتشه هه‌ر بۆ پیره‌وی «وحدة الوجود» ده‌گه‌ریتته‌وه.
 (٩) شیرك: هاوبه‌ش بۆ خوا دانان. ته‌شه‌بیوس: ده‌سه‌ودامین بوون. ته‌وحید: خوا به‌یه‌ك
 زانین.
 واته: ده‌سه‌ودامین بوونی ئه‌م و ئه‌و که‌کارئکت بۆ راپه‌رئتن، جوړئکه له‌هاوبه‌ش بۆ خوا
 دانان. ده‌سا با به‌سی بی هاوبه‌ش بۆ خوا دانان به‌پارانه‌وه له‌م پیغه‌مبه‌ر و له‌و وه‌لی... داوئنی
 خوا به‌یه‌ك دانان بگره که‌ئایه‌تی: «قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ» ده‌یگه‌یه‌نی و پشت به‌ته‌نها خوا به‌سته و
 بزانه له‌و به‌ولاوه که‌س هیچی پی نا‌کری.
 مه‌عنای ئه‌م به‌یتشه له‌سه‌رئکه‌وه په‌یوه‌ندی به‌پیره‌وی «وحدة الوجود» وه‌ه‌یه‌چونکه
 وا ده‌گه‌یه‌نی ئه‌وانه‌ش که‌ته‌شه‌بیوسیان پی ده‌که‌ی هه‌ر به‌په‌یوه‌ندیان به‌خواوه‌شتیکیان له
 ده‌ست دی، که‌واته هه‌م‌و‌ی ده‌بیته‌وه به‌یه‌ك. له‌سه‌رئکی که‌شه‌وه به‌پیتی مه‌زه‌بی
 «وه‌هابی» یه‌کانه، که‌لایان وایه‌پارانه‌وه له‌غیری خواو‌چوونه‌سه‌ر‌قه‌بری ئه‌م و ئه‌و جوړه
 هاوبه‌ش دانائیکه بۆ خواو به‌هه‌رامی ده‌زانن.

- ١ -

له ئولکه‌ی عیشقه‌دا بێ چوونه سهر دار
به ئاسانی مه‌زانه بوونه سهردار^(١)
هه‌یه‌ گهر عیشقی سهرداری له سهرتا
بکه مه‌شقی له‌وانه‌ی چوونه سهر دار^(٢)
عه‌سایه‌ك ده‌ست‌گیری ئیمه‌ نابێ
پری ئه‌م داره‌ بێ گهر سهر به‌ سهر دار^(٣)
له‌ به‌ر داری هه‌دا من بم، ئه‌تۆ مه‌ست
ده‌ قازی هه‌ق بلی تۆ، «هه‌ق» چ به‌ردار^(٤)
خۆشی فهرموو چ مه‌جنوون و چ مه‌نسور
به‌شی عاشق درا ههر به‌رد و ههر دار^(٥)

- ١ -

(١) ئولکه: ولات. دار: داری سێداره.
(٢) واته: ئه‌گهر ئاره‌زووی سهرداریت له‌ که‌لله‌دايه، له‌ به‌رده‌ستی ئه‌وانه‌دا فی‌ربه‌ که‌ چوونه
سهر دار و چاو له‌وان بکه.
(٣) دار «ی یه‌که‌م»: خانوو.
واته: ئه‌گهر ئه‌م مائی دنیا به‌ پری له‌ دار، ئیمه‌ عاسایه‌ کمان لی ده‌سگیر نابێ. مه‌به‌ستی
له‌وه‌یه‌ دنیا داری جۆره‌ ره‌وشتیکی ده‌وێ له‌ هه‌موو که‌سی ناوه‌شیته‌وه.
(٤) هه‌دا: ئه‌و تۆله‌یه‌ی شه‌رع دایناوه‌ به‌راه‌ به‌ مه‌ی خواردنه‌وه‌ و هه‌ندێ کرداری تری
ناشه‌رعی. ئه‌م تۆله‌یه‌ له‌ مه‌ی خواردنه‌وه‌دا بریتیه‌ له‌ چل دار بدری له‌وه‌ که‌سه‌ی ده‌خواته‌وه.
واته: قازی بۆ خوا راست بلی، که‌ی خوابه‌رداره‌ یار مه‌ست بێ و داری هه‌دا له‌ من بدری!
له‌ به‌ر داری هه‌دا (ن): له‌ به‌ر دارا خودا. به‌پێی ئه‌م نوسخه‌یه‌ ئه‌گهر رووی ده‌م له‌ خوا بێ،
ئه‌وا به‌یته‌ که‌ له‌ شیوه‌ی شیعه‌ یا خبییه‌کانی عومه‌ری خه‌ییامی لی ده‌رده‌چی.
(٥) واته: مه‌جنوونی له‌یلاو مه‌نسووری هه‌للاج جوانیان وت که‌ وتیان: به‌شی دلداران له‌م
دنیا دا ئه‌وه‌یه‌ یا وه‌ك مه‌جنوون بدرت نه‌ به‌ر به‌رد، یا وه‌ك مه‌نسور بدرین له‌ سێداره.

ئەوی چوو بۆ سوراغی، بئی سوراغە
خەبەر وایە کە کەس نابئی خەبەردار^(۶)
وتی: میوەی بەهەشتە شیعیری «مەحوی»
خودا نەبیری لە باغم داری بەردار^(۷)

- ۲ -

ئەوی ئەو کەسە کە مەستی غورووری بە هاتی کار!
بە و دەستی زۆرە بدپە پەرۆیهک لە کاری «چار»^(۱)

(۶) سوراغ: کون، هەوال: زانین.

واتە: ئەوەی، لە عیشقی راستەقینەدا، بەدوای خۆشەویستدا بگهڕی، ئەو وەک زانراوە،
هیچ ئەنجامێکی دەسگیر نابێ و کەس نازانی چی بەسەردی و لەجیاتنی ئەوەی ئەو بدۆزێتەو
خۆی سەری تێدا دەچی.

(۷) واتە: یەکیەک وتی: شیعیری مەحوی ئەوەندە جوان و خۆشە وەک میوەی بەهەشت وایە.
ساخوایە داری بەبەری توانای شیعر و تن لە باغی ژینی من نەبیری، بۆ ئەوەی هەمیشە شیعیری
جوانی وەک میوەی بەهەشت خۆش بلیتم.

میوەی (ن): خوا وەک. نەبیری: دەگونجی بە «نەبیری» یش بخوێنێتەو.
لە وشەکانی «سەردار» دا لەم پارچە شیعرەدا کۆمەڵی جیناس و وشە ئارایی هەیە.

- ۲ -

(۱) واتە: ئەوی ئەو کەسە خۆت لی بابی بوو چونکە بەدەسەلاتی و کاروبارت باش بۆ
بەرپۆتە دەروا، پشت ئەستوور مەبە بە دنیاو بەو دەستی دەسەلاتە کە هەتە پەرۆیهک لە
قەیسەری رووس دادپە کە بەو هەموو هیز و توانایەو کە هەیبوو و لە هەموو شەپتێکدا
دەولەتی عوسمانی دەبەزاند، ژاپۆنیا ئەو کارە بێ کردکە پیتی کرد.

مەحوی لەم بەیتە و چەند بەیتیکی تری ئەم پارچە شیعرەدا ئیشارەت بۆ شەپری ۱۹۰۵ی
رووسیاو ژاپۆنیا دەکا، وەک پێشتر لەسەرمان نووسی.

هه چهنده خه رته لی، له پری چه رخى په نجه باز
 ده تکا به بازى په نجه یی «میکادۆ» ی شکار (٢)
 یا ماری سه رخه زینه! بترسه که گه ژدومی
 به و نووکه چزوه پر به دهمت کا له ژه هری مار (٣)
 زه پره تریشقه ییکه که کیوی دها به باد
 نه شبا ه نه وهنده زوره به کهس نایه ته شومار (٤)

(٢) خه رته ل: داله که رخوره. به هه شتی مه لا نه سه ده دی مه حوی نووسیویه: ناوی بالدارنکه
 «دوو برا» یشی پی ده لێن و وهك «مشك گره» وایه. په نجه باز: یاری به په نجه کهر. نه وه ی
 په نجه ی وهك په نجه ی باز به هیزه که له راودا په له وهری له ده ست ده رناچی. شکار: راو.
 واته: هه رچهنده نه وهنده ی داله که رخوره ش، بهش به حالی په له وهران، به هیز بی، به خوت
 نازانی له پریکدا گه ردوونی به هیز که له هه موان به هیز تره ده تکا به بازى ناوده ستی راوکه ری
 خزی که به فه رمانی نه و بجوولیتته وه و له قسه ی ده رنه چی، وهك میکادۆی نه مه راتۆری
 ژابۆنیا وای له قه یسه ری رووس کرد و سه ری پی شوپر کرد بۆ خوی.
 ده شگونجی «باز» ی دوو ههم له گه ل «ی» که یدا یهك وشه بن و «بازی» بن به مه عنا یاری و
 گالته و مه عنا ی به یته که وای لی بیتته وه که: ده تکا به شوینی یاری و گالته پی کردنی میکادۆی
 راوچی.

(٣) یا: چهرفی بانگه وازه به عه ره بی به مه عنا «نه ی...». گه ژدوم: دوویشك.
 واته: نه ی پیای دی ده سه لاتداری رژدکه وهك ماری سه رگه نجینه په پکته به سه ر سامانه که تدا
 داوه و خه رچی ناکه ی بۆ سوودی گشتی، بترسه له وه که دوویشکی مه رگ به نووکی چزووی
 خزی پیته وه بداو پری دهمت بکا له زاری مه رگ و بتکوژی.
 ده شگونجی «یا» به مه عنا «یان» پی واته: چهرفی عه تف بی و مه عنا ی به یته که وای لی
 بیتته وه: هه رچهنده وهك ماری سه رگه نجینه ش بی، هه ر له وه بترسه که... تاد.
 (٤) تریشقه: هه وره برووسکه. نه شبا ه: له م جوړه شتانه. شومار: ژماره.
 واته: تۆسقالی برووسکه له ناسمانه وه به رده بیتته وه دها له کیتۆک و ده یکا به تۆز و ده یدا
 به دهم باوه. له م چه شنه شتانه ش له دنیا دا زۆری تر هیه و ئینسان ده بی پند و ئامۆزگاریان لی
 وه ربگری و بزانی هه رچهنده به ده سه لات بی، له وانه یه روژی له روژان به ده سه لات ترنکی لی
 تاین بی و یدا به زه ویدا.

پەس «ئەوروپالی»! بەس بگەزن لێو، ئەمە چیه
 ژاپۆنییەك موحاسەرە دا چار دەوری چار^(۵)
 چاری قەدەر بزانە نیه، چەندە چاری وا
 بئی چارە ما که بوو بە دوو پەنجە ی قەزا دوچار^(۶)

(۵) پەس: کەواتە، وشە یەکی فارسییە. ئەوروپالی: ئەوروپایی، نەسبەتێکی تورکییە. چار «ی
 یە کەم»: چوار. چار «ی دوو هەم»: قەیسەر.

واتە: کەواتە، هە ی تاقمی ئەوروپایی و دەوڵەتە ئیمپریالیستیەکانی ئەوروپا کە هەرگیز
 بەزێنتان بە خۆتانەووە نەدیوو و واتان دەزانی لە هەرلایەك بن دەبێ هەر ئاغان، با هەرپەشە و
 گۆرەشە بەسی بێ، بیرئ لەو بەکەنەووە چۆن ژاپۆنییەك کە تا دوێنێ کەس بە هیچی نەدەزانی،
 لە هەر چوار لاو هەمارۆی چاری رووسیای داو بەزاندی.

وەك پێشانیشت باسمان کرد، دیارە ئەم سەرکەوتنە ی ژاپۆنیا بەسەر رووسیادا لە شەپری ۱۹۰۵دا
 دەنگێکی گەورە ی لە رۆژەلات و بەتایبەتی لە ولاتە موسوڵمانەکاندا داووەتەو کە بەدەست
 ولاتە داگیرکەرەکانی ئەوروپاوە لە زەلالەت و نارەحەتیدا بوون و هەموو بە مۆژدە ی سەرەتای
 رزگارییان زانیو. بەلام بەداخەووە هەر وەك لەم پارچە شیعەرەووە دەردەکەوئ، کەم کەس توانیوێ
 پەندی راستی لێ وەر بگرئ و بزانی کەوا ژاپۆنیا بۆ سەرکەوت و رووسیای بۆ بەزی. ئەو تە
 مەحوی خۆیشمان مەسەلە کە بەشیوێهەکی چەوت لێك دەداتەووە و تەنانت دەگاتە ئەوێش کە
 ئەسبابی ماددی بە هیچ دابنێ و هەموو شتێ بگێڕتەووە سەر موسەبیب، کە هەر ئەو بیرە
 چەوتە خۆی سەلەهای سالی یەکی بوو لە کۆسپە گەورەکانی رینگای وریا بوونەووە و رزگاری
 گەلانی ولاتانی رۆژەلات...

(۶) چار «ی یە کەم»: چارە. چار «ی دوو هەم»: قەیسەر. دوچار: گرفتار و تووش بوو.
 واتە: قەدەر لە چارە ی قەیسەری نووسیوو ئەوێ بیتە ری... لەبەر ئەوێش کە چاری قەدەر
 ناکرئ، ئەو بوو قەیسەر کەوتە بەر پلاری قەدەر و زەلیل و پەك کەوتە بوو و هیچی پێ نەکرا!!
 نیوێ دوو هەمی ئەم بەیتە لە نوسخە یە کدا بەم جۆرە یە:

بئی چارە ماو، بوو کە بە پەنجە ی قەزا دوچار
 ئەم بەیتە پەرە لە جیناس و وشە ئارایی ناسک.

لهم کاروباری چاره یه کئی چاره گرژ نه کا
وا تئ گه یشتوو که هه ر نه سبابه دئ به کار^(٧)

په «سیبریا»، به بئ مه ده دی زاتی کیبریا
نه سبابت نه هه یه، نه شایانی ئیعتیار^(٨)

هه رچی هه یه موسه بیبه، باقیکه فانییه
به نده ی یه کئی به، به س به ره عه بدی سه ده زار^(٩)

«مه حوی» چ که س مه ناسه، بناسه خوداوو به س
زیکری یه کئی که ماره، مه که باسی چار و مار^(١٠)

(٧) چاره «ی دووهه م»: روو.

واته: نه وه ی رووی خو ی لهم کاره گرژ ده کات که به سه ر قه یسه ردا هات، واده زانی هه ر هو
لهم دنیا یه دا کار ده کاو ئاگای له وه نه که هه مرو شتی به ده سستی خوایه.

(٨) سیبریا: سیبیریا، ناوچه یه کی به ده ره تانی روو سیایه له به ری رۆژه لات و باکووریه وه یه.
کیبریا: گه وره یی. مه به ست زاتی خوایه.

واته: نه گه ر خوا یار مه تیت نه دا، پر به ولاتی پان و به رینی سیبیریا چه ک و جبه خانه ت هه بئ
هیچ ناهیتی!

له ده سنوو سیکی پاکنوو نه کراوی شاعیر خویدا، نه م به یته به م جو ره ش نوو سراوه:

سه ده سیبریا به بئ مه ده دی زاتی کیبریا یه ک زه پر په فائیده ی نه بووه و نایه تن به کار

(٩) موسه بیب: نه وه ی سه به ب دروست ده کا که خوایه. فانی: فه وتاو و بئ مایه.

واته: هه ر موسه بیب شته که خوایه و له و به ولاره که س هیچ نه و تۆش ته نها به نده ی
یه کئی به که خوایه و مه به به به نده ی سه ده زار که سه به به کائن که له پرانه وه نایه ن.

(١٠) واته: مه حوی له خوا به ولاره که سی تر مه ناسه، ته نها ناوی یه کئی به ره که خوایه و، باسی
چار و مار مه که، مه تر سی تیایه و ماره پتته وه ده دا.

مه که (ن): چیه.

له م چاره پیسه، میلله تی پاکی موحه ممه دی
دهر قه لعه بئی خودا! به حه ققی جاھی هه ردو چار (۱۱)

- ۳ -

ئه گهر تو روو به خالیکی له «له یلا» شوخ و زیاتر
منیش ناشفته خالیکی له «قه یس» م شیت و شه یداتر (۱)
به دلمه جوینی ئه و لیوه، له بۆسه نه شه به خشار
له کن تریاکییه ئه لبه تته قاوه سه د له چا چاتر (۲)

(۱۱) دهر قه لعه: له ناو قه لادا، کینایه یه له پارێزراو.

واته: خوایه بۆ خاتری هه ردوو چواره که که چوار خه لیفه ی راشیدین و چوار پێشه وایانی
ثابین، میلله تی پاکی پیغه مبه ر (دخ) له قه لای پارێزگاری خۆتدا بارێزی له م قه یسه ره پیسه ی
زووس، یا له م به ختی ره شه که ئیستا ها تووه ته ری. مه به ست له چوار پێشه وای ثابین ئیمام
«ئه بوو حه نیفه» و «شافیعی» و «مالیک» و «ئه حمه دی کوزی حه نه ل» ه.

نیوه ی دووه می ئه م به یته له نوسخه یه کدا به م جوړه یه:

یاره ب مه سوونی که به حه قی چار و چار و چار

له سه ر ئه م نوسخه یه مه به ست له چار و چار و چار، چوار خه لیفه ی راشیدین و چوار
که سی ژیر عابای پیغه مبه ر حه زره تی «عه لی» و «فاتیمه» و «حه سه ن» و «حوسه ین» و چوار
پێشه وای ثابین، یا دوانزه پێشه واکه ی نه وه ی پیغه مبه ره.

- ۳ -

(۱) روو به خال: خال به پرووه وه بوو. ناشفته حال: حال شیواو. قه یس: مه جنوونی له یلا.

واته: به رابه ر به راده ی جوانی تو، منیش عاشق و دلدارم.

له ئیوان «خالیکی» و «خالیکی» دا جیناسی لاحیق هه یه.

(۲) بۆسه: ماچ. نه شه به خشا: نه شه گه یین. تریاکی: تریاک خۆر.

واته: من چونکه عاشقی بیستنی قسه یه کم له لیوی یاره وه، ته نانه ت جیویشیم لا له ماچ

خۆش تره، وه ک چون تریاکی قاوه ی تالی له جای شیرین لا خۆش تره.

له ئیوان «چا» و «چاتر» دا جوړه جیناسیکی نا قیس هه یه.

له کۆیا مودده‌عی دیمی، به ئیستیها وتی: شاهم!
 گه‌دای ئەم کۆیه بێم، شاهه‌نشەهیکم سه‌د له شا زیاتر^(۳)

له‌به‌ر ده‌رگای عیشقا یه‌کسه‌ره هه‌رکەس سه‌ری دانا
 ئەگەر په‌تیاره‌یه‌ک بوو، بوو له سه‌د عه‌للامه دانایتر^(۴)

بنازم به‌م شه‌هی مه‌ه سه‌یره بۆگه‌شت و گوزاری شه‌و
 سواریکه: بوراقی ته‌وسه‌نه، جیبریلیه شاتر^(۵)

له دنیا تیپه‌ری هه‌رکەس به باڵی هیممه‌ت، ئازایه
 له عوقباش ئەو که‌سه گه‌ر تیپه‌ری، بازیکه ئازاتر^(۶)

(۳) کۆ: کۆلان، به‌رده‌رگا. مودده‌عی: به‌ربه‌ره‌کانی که‌ری دلدار. ئیستیها: گالته پێ کردن.
 واته: مودده‌عی دیمی له‌ناو کۆلانی مالی یاردا که‌وتووم، به‌شای زانیم، چونکه له‌و
 شوێنه‌دا که‌وتووم و وتی: من بۆم رێکه‌وی بێم به‌گه‌داو سۆلکەر له‌م کۆلانه‌دا که‌ مالی یاری
 تێدايه، خۆم به‌شاهه‌نشایه‌ک ده‌زانم له سه‌د شا شاتر بێم.
 کۆیه (ن): کۆهه.

(۴) واته: هه‌رکەس له‌به‌ر ده‌رگای عیشقا سه‌ری دانا، هه‌ر به‌و سه‌ردانانه له «زۆر زان» ێک
 زانایتری لێ ده‌رده‌چی، باوه‌کوو خۆی له‌خۆیدا په‌تیاره و خوێڕیش بێ.
 (۵) مه‌ه سه‌یر: ئەوه‌ی وه‌ک مانگ به‌شه‌و ده‌روا. بوراق: ئەو ئەسه‌پی که‌ پیغه‌مبه‌ر (د.خ) له
 شه‌وی میعراجدا سواری بوو. ته‌وسه‌ن: ئەسه‌پی شوخ و سه‌رکێش. شاتر: ئەوه‌ی نامه له‌ تێوان
 دوو که‌سدا دێنی و ده‌با.

واته: شانازی به‌و پیغه‌مبه‌ره‌وه (د.خ) بکه‌م که‌ وه‌ک مانگ به‌شه‌و ده‌روا بوراق ئەسه‌پی
 ژێریه‌تی و جویره‌ئیل شاتر و په‌یام به‌ریه‌تی.
 (۶) عوقبا: پاشه‌پۆژ، رۆژی قیامه‌ت.

واته: هه‌رکەس ئازا بوو به‌ باڵی هیممه‌ت له‌ ئاره‌زووی خراپی دنیا خۆی رزگار کرد، ئەوه
 به‌راستی ئازایه. ئەگەر له‌و دنیاشر هه‌ر چاوی له‌ یاره‌وه بوو و ئومیدی به‌هه‌شت و ترسی
 دۆزه‌خی نه‌بوو، بازیکه ئازاتر و چالاکتره.

ئەم به‌یته تا راده‌یه‌ک له‌ مه‌عنای ئەو فه‌رموده‌یه‌ی پیغه‌مبه‌ر (د.خ) ده‌چی که‌ ده‌لی: «نَعَمْ

ئه گهر ئهم ئه هلی دنیا به، وه کوو هه ن، رێ خه نه جه نه ت
ده نائته زوو ده کا ئه و دونیه له م دنیا به دنیا تر^(٧)

که سی من گهر که سن که س من نه خاته فکری ئه و شاهه
به یادی ناکه سان ئازورده حه یفه خاتیری عاتیر^(٨)

خودا بیدا به ره حمه ت، داغی دل چاوی دلّه «مه حوی»
به گریه چاو ئه گهر چوو، شک ده به م چاویکی بینا تر^(٩)

﴿

الْعَبْدُ ضَعِيفٌ، لَوْ لَمْ يَخَفِ اللَّهَ لَمْ يَغْنِصِهِ» واته: سو هه یب (سو هه یبی رۆمی) به نه ده ی چاکه، ئه گهر
ئه خواش نه تر سایه هه ر بێ گو یی نه ده کرد. یا له و فهرمود ده به ی رای به ی عه ده وی ده چی که
وتویه: «له بهر ته مای به هه شت و ترسی دۆزه خ نه که گو ی پای به لی خوام و له قسه ی
ده ر نا چم».

(٧) رێ خه نه: رێیان بکه و ئته. ده نائته: سووکی و په ستی. دونیه: دنیا، دنیا، دنیا: سووک.
واته: ئه هلی ئهم دنیا به ئه و نه ده سووک و په ستن، ئه گهر بی ت و له و دنیا ره و شتیان نه گو یی و
هه ر وه که هه ن و هه ر بچه به هه شت، ئه و دنیا ش ئه و نه ده سووک و بێ حورمه ت ده که ن گه لی
گه لی له م دنیا به ی ئیستا هه یچ و پوو چ تر بێ.

(٨) ئازورده: تیک چوو. خاتیر، «خاطر»: دل. عاتیر، «عاطر»: بۆن خو ش.
واته: ئه گهر که سانی من که سی راسته قینه ن، با که سیان من نه خاته وه بی ری یار، تا خه یالی
بێ گهر دی به بیر کرد نه وه له من تیک نه چی.

ئازورده (ن): ئالوده.

(٩) واته: ئه گهر خوا به ره حمه تی خو ی بیدا، ئه و داخه ی یار ده ینی به دلی دلدار وه بۆی
ده بی به چاوی دل و ئه گهر هات و چاوی سه ری له بهر زۆری گریان کو ی بوو، چاویکی بینا تر
ده بی که چاوی دلیه تی.

ئهم به یته و به یتی پێشو له هه ندی نو سه خه دا له جی یه کتر دان.

- ٤ -

موحه قهقهه هه ركه سێ مه سه له كيه حه قق و حه ققيه مه نزوور

سولووكی چوونه سه ر داره، ته ريقه ی پيريه مه نسوور^(١)

له ئولكه ی عيشقه دا بۆ هه ركه سێ سه رداريه مه نزوور

«عَلُو» ی مه رته به ی سه ر داره، بۆته په پره ی مه نسوور^(٢)

ده لێ دانام و دل خۆشی ده خاته داوی زولف و خه ت

ئه گه ر عه قلی هه یه بۆچی هه زه ر ناكا له مارو موورا!^(٣)

كه مالات و مه عاریف مه بیه، بێ ده خلی هه وینێ عیشق

عه جه ب پشکووتوو له م جه زوه ناره پر به عالم نوور^(٤)

- ٤ -

(١) مه سه له ك: ره وشه ت، رینگای گیراوه به ر. مه نزوور: مه به سه ت.

واته: بێ گومان ئه وه ی به داوی حه قدا بگه رێ و حه قی مه به سه ت بێ، ده بێ بۆی بجێته سه ر دار و له پێناویدا خۆی بدا به كوشت. ئه مه ئه و رینگایه كه مه نسووری حه للاح كه سه رده سه تی حه ق خواهان بووه، گرتوو به ته به ر و پیاذا رویشتوو.

(٢) «عَلُو»: به رزی. مه رته به: پایه.

مه عنا ی ئه م به یته ش وه ك به یته ی پێشو وایه.

وادیا ره مه حوی خۆی دوو دل بوو بێ له وه كه ئاخۆ ئه م به یته یاخود به یته ی پێشوو بكا به سه ربه ندی ئه م پارچه و ئه ویان بكا به نو سه خه، چونكه هه ردوکیان له مه عنا و دارپشتندا له یه ك ده چن، به لام هه ردوکیانی هه روا هیشتیته وه، چونكه هه ردوو به یته كه له هه موو نو سه خه کانی به رده سه تماندا له چوارچێوه ی پارچه شیعه ره كه دان.

«عَلُو» ی مه رته به ی (ن): مه قامی ئاخری.

(٣) واته: دل خۆی به دانا داده نێ و خۆشی ده خاته داوی خال و زولفی یار. ئه گه ر راسته عه قلی هه یه بۆچی خۆی ده خاته داوی ماری زولف و میرووله ی خالی ره ش!

(٤) جه زوه: پشکو. نار: ئاگر.

واته: زانسته ناگیرسێ و نابێ به زانستی راسته قینه تا هه وینێ عیشقی تی نه کری. به راستی سه یره له م پشکو ئاگره ی عیشق دنیا هه مووی رو شن بووه ته وه.

به خوینم تینووه، با نووشی کات و نووشی بی، ئەمما
لەسەر چى، تۆ بلی ئەو لیووه مۆره واهە من بوو سوور^(۵)

ویسالت ناره، هیجرت روژه رهش، وهك ئافتابی تۆ
لە تۆ نه زدیكه پشکویه، خه لوزه گهر لە تۆ بی دوور^(۶)

تەعەججوب گرتمی، سۆفی کە تەسبیحەم لە ملیا دی:
کە بی تەقربە پیریژن لە بەریا بی بەر و بەرموور^(۷)

بە زەرد و سووری دنیا زەردە واهە لی نه گۆرابی
بە هەنگی تی بگهی، هەر نیشه، نووشیکی نیه زەنبوور^(۸)

(۵) واتە: یار مادەم تینووه به خوینم، با بیخواتهوه، نووشی گیانی بی. به لام نازانم هوێ چیه وای
نیوی مۆری، یا لیوی وهك مۆرکراو بیدهنگی، به خوینی من سوور بووه، یا ئەو یاره لیو مۆره
نەسەر مۆینی خوینی من سووره؟.

خوینم (ن): خوونم.

(۶) نه زدیك: نزیک.

واتە: گەشتن به تۆ وهك ئاگر وایه دل روشن دهکاتهوه، دووریش لیته وهك روژی رهش
وایه. تۆ روژی، ئەوهی لیته نزیک بی وهك پشکۆ تیشك دهکاتهوه و ئەوهی لیته دوور بی وهك
خه لوز رهش ده بی.

رستهی «ویسالت ناره» ئیشارهته بو فەرموودهی خوا له قورئاندا که به زوبانی مووساوه
دهیگێرتیهوه که وتویه: ﴿إِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِأَهْلِهِ إِنِّي آنَسْتُ نَارًا سَآتِيكُمْ مِنْهَا بِخَبَرٍ أَوْ بَشِيرٍ
فَبِئْسَ لَعَلَّكُمْ تَضَلُّونَ﴾ واتە: ههستم به ئاگرێ کردووه دهچمه سهری یا ههوالیکتان لیوه بۆ
دیتمهوه یا دهسهچیلەیه کتان لی بۆ دینم بۆئەوهی خۆتانێ بی گهرم که نهوه. ئاگره کهش تیشکی
تهجهللای خوا بووه که له کیوی توورهوه بۆی دهکهوتوووه.

(۷) تەسبیح: تهزیح. بی تەقرب: بی مهعناو نامه عقول.

واتە: پیره ژن چەند دهتوانی خۆی بکا به کچی جوان، سۆفیش ئەوهنده دهتوانی بیی به
خواناسی راستهقیه. بۆیه سهرم سوپما که تهزیحەم لە ملی سۆفیدا دی.

(۸) نیش: جزوو. زەنبوور: زەردە واهە.

له تیغی تۆ هه‌تا «مه‌حوی» شه‌ره‌فیابی شه‌هاده‌ت بوو
خوینی بوو به‌ ئاو، ئیتر له‌ داوینت نه‌ما مه‌حزوور^(۹)

- ۵ -

ئه‌وه‌نده‌ی ئه‌ه‌لی دنیان ئه‌ه‌لی دنیا، تاقه‌ روژی گهر
به‌ قهرنی من ئه‌وه‌ند ئه‌ه‌لی خودا بم ده‌بمه‌ پیغه‌مبه‌ر^(۱)
به‌ که‌م مه‌گره‌ سروشک و ئاه‌ و ئاله‌ی بی‌نه‌وایانت
که‌ سه‌یلی بی‌ ئه‌مانه‌، تیری دلدۆزه‌، گوله‌ی وه‌روه‌ر^(۲)

واته‌: دیمه‌ن هه‌لت نه‌خه‌له‌تینی زه‌رده‌واله‌ی زه‌رد و سوورت لی‌ بگۆژی به‌ شتی جوانی
زه‌رد و سووری دنیاو وایزانی هه‌نگه‌. زه‌رده‌واله‌ هه‌ر جزووی ئازاربه‌خشی هه‌یه‌ و هه‌رگیز
هه‌نگوینی لی‌وه‌ ده‌سگیر نابێ.

به‌ زه‌رد و سووری (ن): به‌ سوور و زه‌ردی.

(۹) شه‌ره‌قیاب: ئه‌وه‌ی سه‌ربه‌رزێ ده‌سگیر بووبی. مه‌حزوور «محذور»: شتی مه‌ترسی لی‌
بکری.

واته‌: تا به‌ تیغی ده‌ستی تۆ شه‌ره‌فی شه‌هید بوونم ده‌سگیر بوو، خوینم بوو به‌ ئاو. له‌به‌ر
ئه‌وه‌ ئیتر ئه‌گه‌ر خوینیشم برێژی، نیشانه‌ی تاوان ده‌رناکه‌وێ، چونکه‌ داوینت سوور و
خویناوی نابێ.

- ۵ -

(۱) واته‌: ئه‌م خه‌لکه‌ ئه‌وه‌نده‌ دنیا په‌رستن، یا ئه‌ه‌لی ده‌ناهت و سووکین، ئه‌گه‌ر من به‌ سه‌د
سال ئه‌وه‌نده‌ی تاقه‌ روژیکی دنیا په‌رستی ئه‌وان خواپه‌رستی بکه‌م له‌ پیاو چاکیدا ده‌بمه‌
پیغه‌مبه‌ر.

(۲) سروشک: فرمیسک. بی‌ نه‌وا: هه‌زار و داماو. سه‌یل: لافاو. ئه‌مان: ئامان. دلدۆز: دل
کونکه‌ر. وه‌روه‌ر: جو‌ره‌ ده‌مانچه‌یه‌ که‌ له‌و سه‌رده‌مه‌دا به‌ناوبانگ بووه‌.

چ کەس نابێ بە کەسدارم، نیە لەو بەردەرە یارم
 خودایا تۆ بکە ی چارم کەسیکم بێ کەس و بێ دەر^(۳)
 چل و چۆکەر مەدە دەورم، خودا حافیز نەسیحەت گەر
 لە شەکوە ی عیشق و لۆمە ی عەقل ئەمن هەم لالم و هەم کەر^(۴)
 زوبان و گوێ گە و پەندی نە لی دەبیەن، نە پی دەبیەن
 عەبەس دین و دەچن بەم جوۆشە غەمماز و مەلامەت گەر^(۵)
 لە ئیعیجازی مەحەبیەت چار فەسڵم جوولە بۆ جەمە
 سروسکەم سوورە، رەنگم زەرەدە، لیوم وشکە، چاوم تەر^(۶)

(۳) کەسدار: ئەوێ خۆی بە بەرپرس بزانی لە کەسیکی تر. بەردەر: بەردەرگا. خاك و بووم.
 (۴) چل و چۆکەر: ئەوێ قسە دەهینێ و دەبا. نەسیحەت گەر: ئامۆژگاری کەر. شەکوە: شکات.

واتە: نە قسەهێن و قسەبەر بە هیوای ئەوێ بێ گلهیم لە دەردی عیشق لی بیسی تا بیا
 نەملاو لەولا بیگێرێتەو، نە ئامۆژگاری کەریش بە تەمای ئەوێ گوی بۆ پەندەکانی شل کەم و
 واز لە دلدار ی بینم. من لەم مەیدانەدا بە تەواوی لال و کەر و نە دەتوانم هیچ بلین و نە گویشم
 بۆ کەس پی شل دەکری.

«لال» و «کەر» بەرەبەر بە «شەکوە» و «لۆمە» لەف و نەشری مۆرەتەبی تیا، یە کەم بۆ
 یە کەم و دوو هەم بۆ دوو هەم دەگەرێتەو.

(۵) عەبەس: لە خۆپایی. غەمماز: توانج گەر. مەلامەت گەر: لۆمە و سەر زەنشەت کەر.
 واتە: توانج گەر و لۆمە کەر لە خۆپایی دین و دەچن و قسە دەکەن، چونکە نە گویم قسەکانیان
 دەبیسی و نە زوبانم پەند و ئامۆژگاریەکانیان دەلیتەو.

(۶) ئیعیجاز: موعجیزە. جەمە: کۆ.
 واتە: موعجیزە ی دلدار ی هەرچوار وەرزی سالی بە جارێ تیدا کۆ کردوومەتەو.
 فرمیسکی سوورم گولالە ی بەهاری و رەنگی زەردم گەلای داوهریوی پاییزانە و لیوی وشکە
 فرجە ی هاوینە و چاوی تەرم بارانی بە خوری زستانە.

سیاپۆشن له داخی خهت و خال و لیوو روو و زولفت
 وهنهوشه و میسکی چین و ئاوی خزر و لاله و عهنبه^(٧)
 جگهر کون که، خوینی گریه بهرده، سینه ههلبدره
 نیگاهی که بینه کاری تیر و نهشتهر و خهنبهر^(٨)
 که سهیری دهفتهری سه رگه شته گان و خاکساران و
 سیابه ختانی کردن، دی هه موو، «مه حوی» بوو سه رده فتهر^(٩)

(٧) واته: وهنهوشه و میسکی بۆن خوش و ئاوی ژبان لاله و عهنبه که ده زانن ناگه نه پایهی جوانی برۆو برژانگ و خال و لیوو روو و زولفی تو، له داخا وهك عازیه تی باریان لی هاتوو و بهرگی رهشیان پۆشیوه. مه بهست له رهشی وهنهوشه توخی مۆریه که ی و له رهشی ئاوی ژبان ئه وه ته که له ئه فسانه دا هه یه که وا له ئه شکه و تیکی تاریکدایه که س ریی ناباته سه ر.

(٨) واته: لایه کم لی بکه ره وه، به و لا کردنه وه یه جگهرم کون که و بهری فرمیسکی خوینیم بهرده و سینه ههلبدره. جا بینه تیری روانیت چۆن جگهری کون کردم و نهشتهری برژانگت چۆن فرمیسکی خوینینی پهنگ خوار دووه و هی چاومی بهرداو خهنبهری برۆت چۆن سینگمی ههلبدری.

(٩) سه رگه شته گان: سه رگه ردانان. خاکسار: خو لاوی. سه رده فتهر: ئه وه ی ناوی له لای سه رووی هه موانه وه نوو سرابی.

واته: که یار ته ماشای لیسته ی سه رلی شیواوان و له خاک و خو لا که وتوان و چاره په شانی دهستی خو ی کرد و ناوی هه موویانی دی، بو ی ده رکه وت که «مه حوی» سه رده فتهری هه موویانه و ناوی له پیئش ناوی گشتیانه وه نوو سراه.

تیپی «زی»

- ١ -

ئەو عیشووبازە دەرحەقی من چارە گرژە باز
 بیچارە ماوە بەندە، خوداوەندی چارەساز! (١)
 دەستم کە گەییە دامەنی، مردم لە خوشییان
 گەردم، خودا بکەیتەووە بەو روتبە سەرفراز! (٢)
 ئیعجازی عیشقە مەنشەئی هەر موعجیزێکی حوسن
 «مەحمود» بەندە، بۆیە بوو پادشا «ئەياز» (٣)
 ئەو چاوە چی دەکا کە هەموو عاشقانی کوشت!
 بێ نازە ناز ئەگەر بەر و دەوری نەدا نیاز! (٤)

- ١ -

(١) باز: دیسانەو.

واتە: یاری عیشووە و نازکەر دیسانەووە رووی لێ گرژ کردووم. منی بەندە بیچارە و
 بێ دەسەلات دامووم، سا خودای چارەساز چارەیه کی کارم بکە.
 (٢) گەرد: تۆز. سەرفراز: سەربەرز.

واتە: کە دەستم گەیشته داوینی یار، لە خوشییاندا مردم و بووم بە تۆز و با بردمی. سا خواوە
 تۆزە کە شەم وەک خۆم بەو روتبە و پایەیه سەرفراز بکە ی کە بگەمە داوینی و داوینی تۆزاوی
 بکەم...

(٣) واتە: جوانی بێ بەهۆی هەر کارێکی موعجیزە ئاسا، لە خۆیهووە نیە، لەووەیه کە جوانی
 مەرۆ عاشقی دەبێ و عیشقە کەیه ئەو کارە موعجیزە ئاسایە بە عاشقە کە دەکا، وەک چۆن
 رهوشتی مەحمود و جوانی «ئەياز» ی بەندە ی سولتان مەحمودی غەزنەوی، گەیانیدی پلە ی
 پادشایەتی.

هەرچەند مەبەست لە «مەحمود» لەم بەیتەدا رهوشتی پەسەند کراوە، کۆکردنەووەشی
 لە گەڵ «ئەياز» دا کە وهزیری سولتان مەحمود بوو، ورده کارییه کی جوانی تێدايه. شایانی وتنه
 «ئەياز» ئەو کەسەیه لە فۆلکلۆری کورددا بە «هە یاسی خاس» ناوبانگی دەرکردووه.

(٤) واتە: تا دلداریه کانی یار دیار بوون، هەموو بەتەمای پیگەیشتی بوون و ئەویش بە چاو

پرسی که: حالێ چاو و دەروون و دلت چیه؟
 هەر ئەشک و ئاھ و داغە لە گەڵ سۆزی جان گوداز^(۵)
 مەشغوولی «شەرحی گۆلشەنی راز»م، دەفەر مووی
 سینەم کە شەرحە شەرحە دە کاتن بە تیغی ناز^(۶)
 حوققە و قەلەم لە بەردەمیە شیخی نووشتە نووس
 ئەفسوون گەری تەمایە لە گەڵ چەرخێ حوققە باز^(۷)

﴿﴾

نازی بە سەردا دە کردن. ئیستا کە کوشتوونی و کەسیان نە ماوه، چاوی بێ کار ماوه و نازی بێ
 نیاز کە وتوو.

(۵) جان گوداز: گیان توێنەوه.

واتە: یار هەوایی چاو و دەروون و دلتی لی پرسم. منیش لە وەلامدا وتم: چاوم فرمیسک
 دەپێژێ و دەروونم هەناسەی سارد هەڵدە کێشێ و دلم پەرە لە داخ و سۆزی گیان توێنەوه.
 دەشگونجێ رستەیی «پرسی کە» بە «پرسی کە» یش بخوێنێتەوه. ئەم بەیتە لە ف و نەشری
 مۆرەتەبی تیایە، «ئەشک» بۆ «چاو» و «ئاھ» بۆ «دەروون»، «داغ» و «سۆز» بۆ «دلت» دەگەرێتەوه.
 (۶) گۆلشەنی راز: کتییکی هەلبەستە بە فارسی شاعیری ویجدانی بەناوبانگی نازەربایجان
 «مەحمود شەبوستەری» دایناوه لە بابەتی تەسەووفا. چەند کەسیش شەرحیان لە سەر
 نووسیوه و «موزەفەرە دین» عەلی شیرازی و «شەمس دین» موحەممەد گەیلانی نوور بە خێنی
 و مەولانا ئیدریسی کۆری حیسامە دینی بیدلیسی و شیخ بابا «نیعمەتوڵلای کۆری مەحمودی
 نەخچەوانی... شەرحە شەرحە: توێ توێ.

واتە: سینەیی من وەك دیوانی «گۆلشەنی راز» پەرە لە بیر و هەستی ناسک و بەرز. یاریش کە
 بە تیغی نازی برژانگەکانی سینەیی لەت لەت دە کردم، لێم پرسێ چی دە کەیی؟ فەر مووی
 گۆلشەنی راز لێک دە دە مەوه و لە سەری دە نووسم.
 (۷) حوققە: شووشەیی مەرە کەب. ئەفسوون گەری: نووسینی دوعا بە نیازی جێ بە جێ
 بوونی مراز. حوققە باز: ساخته چی.

واتە: شیخی نووشتە نووس کە قەلەم و مەرە کەبی لە بەردەمی خۆیدا داناوه تەمایەتی بە
 دوعا و نووشتە چەرخێ ساخته چی رام بکا کە ئەوهشی هەرگیز بۆ ناکرێ، چونکە چەرخیش
 لە و کەمتر ساخته چی نە.

بسیه له من، دره ختی «منی» له عنه ته بهری
 به عنی بکه له کبیر و ئه نانییه ت ئیحتیراز^(۸)
 هه رکه س ته که للومی به «أَنَا الْخَيْرُ» وهك بلیس
 ئه مپۆ سبهی خیتابییه «يَا أَيُّهَا الْبَرَّانُ»^(۹)
 با زۆری بی به کهم مه گره ئاهی بی که سان
 بهم سروه بایه عهرشی خودا دیته ئیهتیزاز^(۱۰)
 «مه حوی»! نیساری رهوزه که ئه مجاره نه قدی جان
 مه رگ ئه نه بوو به حاجیز و هم چوویه وه حیجاز^(۱۱)

(۸) منی: من - من کردن و خو به رستی و خوده رخستن. کبیر: فیز. ئه نانییه ت: خوده رخستن. ئیحتیراز: خو پاراستن.

واته: ئه وهی خه ربکی من - من کردن بی و هه رخوی به شت بزانی، وهك شهیتان له عنه تی لی ده کری. ئه مهش ئه وه مان تی ده گه یه نی که پیویسته ئاده میزاد خوی له فیز و خو به زل زانین پاریزی. (۹) بلیس: نیلیس، شهیتان. بهراز: ئه گهر عه ره بی بی مه عناکهی «پیسایی» یه. ئه گهر کوردیش بی ئه وه دیاره.

له قورئانی پیرۆزدا هه یه کهوا شهیتان سوجهی بۆ ئادهم نه برد و وتی: «أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ، خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَ خَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ» واته: من له و چاترم، منت له ئاگر و ئه وت له قور دروست کردوو. مه حویش ده لی: ئه و که سهی وهك شهیتان بکاو بلی من له خه لك چاترم، ئه مپۆ بی و سبهی بی گرفتار ده بی و پی ده وتری هه ی پیسایی یا هه ی بهراز. (۱۰) ئیهتیزاز: له رزه.

واته: هه ناسه ی ساردی سته م لی کراوان به کهم مه زانه هه رچه ند زۆردار زۆر به هیزیش بی، یا به کهمی مه زانه هه رچه ند زۆریش له ده م بیته دهر و درێژه بکیشی، چونکه ئه م هه ناسه ی سارده عهرشی خودا ده له رنیته وه.

ئه م به یته ئیشاره ته بۆ حه دیسی پیغه مبه ر (د.خ) که ده فهرموئ: «عَزَّ الرَّحْمَانُ يَهْتَرُ لِبُكَاءِ الْمَظْلُومِينَ» واته: عهرشی خودا له بهر گریانانی سته م لی کراوان دیته له رزه. (۱۱) رهوزه [«رَوْضه»]: مه رقه دی پیغه مبه ر (د.خ). نه قه: نه ختییه. حاجیز: ری گر.

* ۲ -

تۆ نه بی مه لجه ئی من بی، «أبدأ» نیمه مه لاز
 له و دهره بیتو دهرم که ی، به خودا نیمه مه لاز (۱)
 قاپی و بابی که سیکی که نشانم ده، بچم
 غه یری قاپی که ره م و بابی عه تا نیمه مه لاز (۲)
 ته می غه م عاله می داگرتوو، بی مه ئوا بووم
 بهر دهری مه یکه ده یه و بهس، له وه لا نیمه مه لاز (۳)
 بهم هه موو تیره وه، دل سینه می دی، نه و شیر
 له رزی هاتئ، وتی: ئەم بی شه نه ما نیمه مه لاز (۴)

واته: ئە گەر مهرگ مۆله تی دای و نه مجاره یش چو و ته وه حیجاز، نه ختینه ی گیانی خۆت له
 بهرده می مهرقه دی پیغه مبهردا به خشه ره وه و بیکه به قوربانی.
 دیاره مه حوی ئەم پارچه شیعره ی به یادی مه دینه و مه ککه و له پاش گه پانه وه ی له
 سه فهری جه ج و توه.
 (※) [ئەم پارچه شیعره و پارچه شیعره ی پاش ئەمه له نوسخه پیشوو که دا له پیتی «ذال» دا برون
 به لام له بهر نه وه ی که ئەم چاپه تازه له سه ر رینووسی نوێی کوردی نوسرایه وه، گواستمان نه وه
 بۆ پیتی «زئ» (بلاکردنه وه ی کوردستان).]

* ۲ -

(۱) مه لجه مه لاز [«ملاذ»]: په نا. «أبدأ»: هه رگیز.
 (۲) باب: دهرگا. عه تا: به خشش.
 واته: له دهرگای که ره م و به خششی خۆت به ولاره من به نایه ک شک نابهم. ئە گەر هه یه
 پیشانم بده با په نا به ره مه لای.
 (۳) مه ئوا: ماوا، شوین بۆ خۆ تیدا هه شاردان. دهر: دهرگا. مه یکه ده: مه یخانه.
 (۴) واته: دلّم که سینه می دی بهم هه موو تیره وه که پییدا چوو، له گه لّ نه وه ش که له
 ئازایه تیدا ده ئینی شیر، له ترسا له رزی لی هات و وتی: مادهم ئەم بی شه یه ی سینه م له ده ست
 دهرچوو، ئیتر ری و شوین بۆ خۆم شک نابهم.

به خته، زاهید که بهههشتی بووه ته مه ئوا، من
 غهیری «بَيْتُ الْحَزَن» ی دهر د و جه فا نیمه مه لاز^(٥)
 شوکری حق بهر دهری هه رفه قره ئیقامه تگاهم
 بهر دهر وباری نه سولتان و نه شانیمه مه لاز^(٦)
 به لکه له و رییه وه من په ی بهمه عیمرائی به قا
 «مه حویا» غهیری خه راباتی فه نا نیمه مه لاز^(٧)

- ٣ -

بوته موئیس، بوته مه ئوا، قهوم و شارئ ئه لعیاز
 دیوی بیته، جی به جی دهر و به باری ئه لعیاز^(١)
 هه رکه سی ساتی له گه ل ئه و قهومه بووبی، تا ئه به د
 بیته وه فکری، له زاری داده باری ئه لعیاز^(٢)

(٥) واته: زاهید به ختی ههیه که بهههشت بووه به جیگهی و منیش له چاره پرسی خۆمه له
 خه فته خانهی دهر د و جه فا به ولاوه په نایه کم نیه.
 (٦) فه قر: فه قیری. ئیقامه تگاه: شوینی نیشته جی بوون. دهر وبار: دهر بار، کۆشکی شاهانه.
 واته: له سایه ی خواوه هه ر له بهرده رگای هه ژاریدا بار و بارگهی خۆم ده خه م و ده خه سیمه وه
 و په نا نابه مه بهر دهر وباری هیچ پادشاهیك.
 (٧) واته: بویه که لاوه کۆنی نه مانم کردووه به په ناو شوینی خۆم، به لکرو له م ریگایه وه بگه مه
 ئاوه دانی ژبانی راسته قینه.

- ٣ -

(١) موئیس: هاو ده م. ئه لعیاز [«العیاذ»]: په نا به خوا... باری: جاری.
 مه عنای ئه م به یته به سراوه به مه عنای به یته پاشه وه یه وه.
 (٢) واته: شار ئکی و بووه به جیگه م و کۆمه له خه لکیکی و بوون به هاو ده مم، په نا به خوا

ئەهلی تەزویر و فەسادن، غاسبی مائی عیباد
 موبتەلا بن بەم بەلایە، ئەهلی شارێ، ئەلەعە یاز^(۳)
 فیتنە جوویی، یەك بە یەك دانە بە كوشتن، ئیشیان
 روو بەوانە ئەغلەبە ی ئینزاری بارێ ئەلەعە یاز^(۴)
 هارو مارن، غەیری یەك یەك، یەكسەری دیوو دەدن
 ئیكیتفا نابێ بکە ی «مەحوی»! بە جارێ ئەلەعە یاز^(۵)

﴿

ئەگەر دیو بچیتە ئەو شارە لە تاوا بە یەگجاری را دە کاو هەركەس ساتیکی لە گەڵ ئەو کەسانەدا
 رابواردبێ، تا دنیا دنیا یە هەرچەند یادیان بکاتەو «پەنا بە خوا» لە دەمی دادەبارێ.
 لە ناو کوردانا مەشهورە دەلێن فلان کەس دیو لە گەڵی هەلناکا.
 (۳) تەزویر: ساخته. غاسب، [«غاصب»]: زەوت کەر.
 واتە: دانیشتوانی ئەم شارە ساخته چی و مائی خەلک خۆرن. پەنا بە خوا لەو کە خەلکی
 شارێ تووشی دەردی وایین کە خەلکی شارە کە ی من تووشی بوون.
 (۴) فیتنە جوویی: بە دوا ئاژاوە داگەران.
 واتە: ئیشیان بریتیه لە ئاژاوە گیران و یەك بە یەك بە كوشتن دان. لە هەر کۆمەلە «پەنا
 بە خوا» یە کدا، کۆمەلێکی روو بەوانە.
 ئەگەر لەبەر راگرتنی هاوسەنگی بەیتەکان نەبوا، وشە ی «بارێ» ی ئەم بەیتە مان بە
 «باری» دەخوێندەو بە مەعنا «خوا» و مەعنا ی بەیتە کەش وای باشتر دەهات.
 (۵) دەد: دروندە.

واتە: تاکە تاکە یەکیان نەبێ هەموو هارن و بوون بە مار و دیوو دروندە و نابێ ئادەمیزاد بە
 تەنیا جارێک «پەنا بە خوا کردن» لێیان واز بێنێ.

ئاخۆ «مەحوی» لەم پارچە شیعەریدا باسی کێ و کوێ دەکا؟ هیچ بەلگە یەکی تایبەتی
 بە دەستەو نیه ئەمە مان بۆ دیاری بکا. لە میژووی ژبانی مەحوی خۆشیدا، لە سلیمانی
 بەولاولە شارێک نیه ئەوەندە ی تێدا ژبایی بەم جوړە لێ بێزار بێ. ئیمە وای بۆ ناچین لە
 سلیمانی بەولاولە ی مەبەست بێ، بەلام بە داخەو سلیمانی و خەلکە کە ی بوون بە قوربانی بۆ

﴿

* - ۴ - *

به داوه وه عزی و، خوۆشی به تاوه یا حافیز!

له ههلقولانه که لیکى دەم و لچى واعیز^(۱)

دەفەر موۆ که حە کیم و دەوا مەیه و ساقى

دەگر نهوه له نه خوۆشی منا کهوا «حافیز»^(۲)

که باسى لیوو ددانى بکهن، به دەر ده کهوۆ

نیسارى له عل و گوهر کردنى دەمى لافیز^(۳)

کرده وەى بەد و سته مکارانهى تاقمى له وانهى که سانی ئازادبیری وهك مه حویان ئازار داوه و
وا مه حوی لیوه دا تیکرای خستوونه ته بهر هیرشی خوۆ. دیاره ئه گهر مه حوی که سیك بوايه له
چهرخیکدا ژبا بوايه گری کویره کانی ژبانى کۆمه لایه تی بۆ لیک بکرایه ته وه، دهیتوانی به وردی
دیاری بکا کۆ شایانی ئه وه یه بیکا به نیشانهى تیری هیرشی خوۆ و شارک تیکرا وا نه داته
بهر هیرش.

(*) [ئهم پارچه شیعره مان له پیتی «ظ» گواسته وه بۆ ئیره. (بلاوکردنهى کوردستان)].

- ۴ -

(۱) واته: خوا بمان پارێزێ، واعیز گهرم بووه و هاتووه ته جۆش و لیک به دەم و لچ و لالغاوهیدا
دیته خواره وه و وه عزه کهشی هه موو هه ر فیلا و که لهك و داوه ده بیته وه بۆ خه لك.

(۲) حافیز [حافظ]: مه به ست دیوانى خواجه حافیزی شیرازییه که بووه به باو ده یگر نه وه
به نیازی زانینى سه ره نجام. گرتنه وه کهشی به م جۆره یه: کتێبه که پیوه ده دهن، ئه نجا ده یکه نه وه،
ته ماشای سه ره تای ئه و قه سیده یه ده کهن که که وتوو ته لاپه ره ی یه کهمى و به پیتی مه عنای
قه سیده که تی ده گهن کهوا ئه و مه به سته ی له دلایان گرتوو سه ره نجامی چۆن ده بێ.

واته: که دیوانى حافیزی شیرازیم بۆ ده گر نه وه بزانه نه خوۆشییه کهم که ی و به چی چا ک
ده بیته وه، ته ماشا ده کهن ده لی ده رمانى ده ردم بریتیه له مه ی و دوکتۆری بریتیه له مه ی گیر.

(۳) نیسار: بلاوکردنه وه. لافیز، [لا فظ]: ئه وه ی وت (لفظ) ی به ده ما دئ.

واته: که باسى لیوو ددانى یار بکهن، ده رده کهوۆ کهوا قسه که ره که به قسه کانی له عل و
گه وه ره بلاو ده کاته وه. مه به سته ی ئه وه یه بللی لیوی سووری یار له علیکی وایه و ددانه
سپیه کانی گه وه ره تکی وان باس کردنیان وهك له عل و گه وه ره به نر خه.

له نه قسێ باتین ئه سه ر ئاخری ده بێ زاهیر

له ئاخرا شهل و شیتی عه قیده ما جاحیز^(٤)

چ شوخه! هاتبوو، گۆیا عه یاده ته «مه حوی»

که رۆیی، رووشی نه دامی بلی خودا حافیز^(٥)

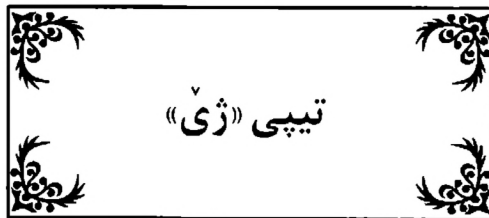
(٤) ئه سه ر: نیشانه. جاحیز [«جَاحِظ»]: یه کێکه له زانا به ناویانگه کانی ئیسلام و له پێشه وایانی به ره ی موخته زیله، له ده ورو به ری ٧٧٥ ی زاینیدا له دایک بووه و له ٨٦٨ ی زاینیدا مردووه. له زانسته کانی سه رده م شاره زاو زانایه کی ورد و بیر تیژ بووه، داب و نه ریتی خه لکی سه رده می له نووسینه کانی دا تو مار کردووه. «الْحَيَوَان» و «الْبَيَان وَالتَّيْس» و «الْبَحْلَاء» له کتێبه هه ره به ناویانگه کانی.

واته: ئه وه ی له ده روو نیدا که م و کورتی هه بی، له له شیشیدا ده رده که وێ. بۆیه ش جاحیزی موخته زیلی که باوه پێکی نادروستی پێچه وانه ی رێ و شوینی ئه هلی سوتنه ت و جه ماعه تی بووه، شهل و شیت که وت. مه شهووره جاحیز شهل بووه و بالاو روا له تێکی ناشیرینشی بووه. دیاره مه حوی به م به یته ده یه وێ پلار بگریته که سیکی تاییه تی که هه م به دیمه نیش ناشیرین بووه و هه م بیر و پایشی په سه ند نه بووه لای، ئه گینا به لگه ی وا به لگه یه کی بێ رێ و جییه و هیچ په یوه ندیه ک له نێوان جوانی سه ر و سووره ت و راستی بیر و باوه ردا نه.

ئهم جو ره که ئیمه مه عنای به یته که مان بێ لیکدا یه وه، له راستیدا راست کردنه وه ی به لگه هێنانه وه که ی مه حویه، ئه گینا دیاره نیوه ی یه که م و دووه می به یته که له گه ل یه ک ناگو نجین. به پێی نیوه ی یه که می ده بێ جاحیز له بهر چه وتی بیرو باوه ری له ئاخردا شهل و شیتیش بوو بێ، که چی ئهم نیوه ی دووه مه ده لی جاحیز سه ره نجام، وه ک شهل و شیتی له ش بوو، شهل و شیتی بیرو باوه ریش بوو.

(٥) عه یاده ت: مه به ست له نه خۆشی که وتووی ناو جیگایه.

واته: سه رم له بێ باکی و که مته رخه می یار سپ ماوه. لای خۆی هاتبوو بۆ سه رخۆشی لێ کردنم به هۆی نه خۆشیمه وه، که چی که رویشت، لایه کیشی لێ نه کردمه وه و مالاوایی لێ نه کردم.

- ١ -

رووتی دی لەو رۆژهوه، گەر رۆژه سەرگەردانه رۆژ
 گەییە ئیوارە وە کوو من، ئیشی قور پێوانە رۆژ^(١)
 رەهەرەوی رینگە مەحەبەت وا دەبێ، هەر سەعیەتی
 تا هەیه لەم رینگە ئاخەر کاری سەردانانە رۆژ^(٢)
 لاجەرەم کردووێ نووری جیلووی ئەو ماوە بە چاو
 دەوری بۆ ئەو شەمەیه دايم وە کوو پەروانە رۆژ^(٣)
 شەو بە ئیمە با نەویدی هاتنی جانانی دا
 یەعنی: ئەی شەونم گەلینە! موژدەبێ میوانە رۆژ^(٤)

- ١ -

(١) واتە: رۆژ لەو رۆژهوه رووی تۆی دیو، بە رۆژدا سەرگەردانه و دێ و دەچی. کە گەییە
 ئیوارەیش وەك من بۆ خۆی قور دەپێوی.
 ئەم بەیتە ئیشارەتە بۆ ئایەتی: ﴿حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَغْرُبُ فِي عَيْنٍ حَمِئَةٍ﴾
 واتە: کە ئەسکەندەری جووت شاخ گەیشتە شوێنی ئاوابوونی رۆژ دیتی لەناو کانییەکی قورە
 رەشەدا ون دەبێ.
 (٢) رەهەرەو: رێبوار. سەع: سەعی، هەوڵ.
 واتە: رێبوازی رینگای دلدارێ دەبێ وەك رۆژ بێ، تا بەرپێوە بێ هەر هەوڵ بداو سەرەنجامیشتی
 سەردانان بێ، وەك ئەو.
 (٣) لاجەرەم: بێ گومان.
 واتە: دیارە رۆژ تیشکی دەرکەوتنی مانگی یاری بە چاو دیو، بۆیە هەمیشە وەك پەروانە
 بە دەوری مۆمی ئەودا خول دەخوا.
 (٤) نەوید: موژدە. جانان: دۆستان. شەونم گەلینە: ئەی کۆمەڵی شەونم!
 واتە: شەو کە با هەڵی کرد موژدە هاتنی دۆستانی داو وتی: موژدەتان بدەم ئەی
 دلدارینە، یاری وەك رۆژ جوان میواتانە، لە خوشیاکاندا هەڵسن بچن بە ئاسماندا بە پیریەوه و
 منیش هەڵتان دەگرم. مەبەست لەوەیە کە رۆژ هەڵدای شەونم دەبێ بە هەڵم و دەچی بە
 ئاسماندا.

مه‌لەبت گەر یاره، هەر سه‌عیت به‌کاره دائیما
بو تەوافی قاییه‌ک وابه‌ر زه‌ده دامانه روژ^(۵)

شه‌و ده‌بی باده‌ی له ده‌ستی ساقیه‌ک وه‌گرته‌ی
ئه‌م سه‌به‌نییه‌ له مه‌شریق دێته‌ده‌ر مه‌ستانه روژ^(۶)

ئه‌لبه‌ته مه‌جنوونی روژی روومه‌تی له‌یلایه‌که
موتته‌سیل، شام و سه‌حه‌ر، که‌وتۆته ئه‌م شاخانه روژ^(۷)

ماهه‌که‌م ئه‌مه‌شو شوکر پرته‌وفشانی خانه‌یه
قه‌ت له ده‌رگا ده‌رده‌چم گەر بیته ئه‌م سه‌ربانه روژ^(۸)

ئه‌م گلاره‌وه‌ی له عیشقه تا قیامه‌ت هەر ده‌بی
سه‌د مه‌سیحا چاری ناکا، ده‌ردی بی ده‌رمانه روژ^(۹)

(۵) به‌رزه‌ده دامان: داوین هه‌لکردوو.

واته: ئه‌گەر ده‌ته‌وی بگه‌ی به‌ یار، ده‌بی بزانی که‌وا هه‌میشه هەر هه‌ولدان که‌لکی بۆت
هه‌یه. نابینی روژ و داوینی خۆی هه‌لکردوو و مه‌به‌ستی ته‌نها زیاره‌تی مایه‌که...
مه‌به‌ست له داوینی روژ شه‌وه‌که‌ی و له داوین هه‌لکردنیشی سیبه‌ر کردنیه‌تی له دیواری
مالدا.

(۶) واته: که روژ سه‌به‌ینان وه‌ک سه‌رخۆش له‌ودییو شاخه‌وه دێته‌ده‌ر، دیاره‌هی ئه‌وه‌یه شه‌و
پیاڵه‌ی شه‌رابی له ده‌ستی پیاڵه‌گیرێک وه‌گرته‌وه.

(۷) موتته‌سیل [مُتَّصِل]: په‌ی ده‌ریه‌ی. شام: ئیواره. سه‌حه‌ر: سه‌هینی.
مه‌به‌ستی له‌وه‌یه که روژ سه‌به‌ینان له په‌نا شاخه‌وه هه‌لدی و ئیواران له په‌نا شاخدا ون ده‌بی.
(۸) پرته‌وفشان: تیشک ده‌ره‌وه. خافه: ماله‌وه.

واته: له سایه‌ی خواوه ئه‌مه‌شو یاره جوانه‌که‌م له مالدا تیشک ده‌داته‌وه، بۆیه ئه‌گەر روژ
بیشیه‌ته سه‌ربانه‌که‌م ناچم بۆ لای و لای یاره‌که‌م به‌جی ناهیلیم.
سه‌ربانه (ن): به‌رده‌رگانه.

(۹) گلاره‌و: ئۆقره نه‌گرتن له شوێنێکدا، چاوی‌ئشه. مه‌سیحا: هه‌زه‌ره‌تی عیسا که‌یه کی‌ک له
موعجیزه‌کانی ئه‌وه بووه کوێری ماده‌رزادی چاک کردووته‌وه.

رۆژو شهو ئەم سەرزەمین و بن زەمینە ی پشکنی
نەبوو شۆین هەلگر لە عە کسێ جیلوهی ئەو جانانە رۆژ (١٠)

رۆحی بەفدا کە، بزانی کێ چەوگان بازە کە
«مەحویا» چەوگانە عیشق و گۆیە لەم مەیدانە رۆژ (١١)

حەقیە رۆژو شهو کە بێ تابێ دەکا، وادە ی ویسال
شهو بوو، بێ بەش ما لە وەسلێ ئەو سەراپا جانە رۆژ (١٢)

﴿

واتە: ئەم گلا راو بێ کە و تنە ی رۆژ کە لە شۆینێکدا ئۆقرە ناگرێ و وە ک چاوی ئێشە دار هەر
ئەملاو ئەولا دەکا، بەهۆی دەردی عیشقە وە یە و تا قیامەت هەر بەردەوامە و دەردێکی بێ
دەرمانە، تەنانت عیسايش کە تیماری چاوی کوێری مادەرزادی کردوو ی پێ چار ناگرێ.

عیشقە (ن): عیشقا.

(١٠) شۆین هەلگر: ئەو ی بەدوای کە سێکدا بگهڕێ و بتوانێ بزانی بە کوێدا روشتوو.
جیلوه: تیشک دانەو.

واتە: رۆژ، بە شهو و بە رۆژ رووی زەوی و بنی زەوی هەموو پشکنی بەدوای یاردا، کەچی
هێشتا بەو هەموو رۆشناوییە کە هەیه تی شۆینی تیشکی ئەوی نەدۆزیو و پەیی بێ نەبرد و
نەیزانی بە کوێدا روشتوو...

(١١) چەوگان: گۆچان، ئەو دارە ی لە یاری گۆ چەوگاندا گۆکە ی پێ هەلەدەن.

واتە: لە مەیدانی عیشقدا رۆژ وە ک گۆ وایە و عیشق ئەو گۆچانە ی پێ هەلەدەن. بەلام
هێشتا گۆچان هەلگرە کە نەدۆزراو تەو، بەلکوو مەحوی تۆ بیدۆزیو و گیانی خۆتی
بەقوربان بکە ی.

لێرە بەدوای ئەم پارچە شیعەرە لەبارە ی ناوەرۆکەو لە پارچە شیعەرێکی سەرەخۆ
دەچی، بەلام چونکە دوا و شە ی نیو ی یە کەم و دوو هەمی بەیتی یە کەمی وە ک یە ک نیو و ناوی
شاعیریش لە دوا بەیتدا نەهێنراو وە ک لە پارچە شیعەرەکانی تردا و لە هەموو هۆیەکانیش
گرنگ تر چونکە لە نوسخە دەستنووسەکاندا بە سەرەخۆ دانەنراو، ئێمەش هەروە ک خۆی
هێشتا نەو.

(١٢) بێ تابێ: بێ تاقەتی.

شەو چ شەو، لێ پشکواوی قەرنەها سوبحی ئومێد
 ھەر لە داویننی یەکی سوبحا بە لەک پەنھانە روژ (۱۳)
 شەو شەوی میعراجی شاھی ئەنبیا بێ، وا دەبێ
 بپەرستی، بەلکی سوجدە ی بۆببا ھەر ئانە روژ (۱۴)
 شەو نەبوو، بەحرێ موحیتی عەنبەری بوو، ناوی شەو
 بوو بە نیسبەت ئەو شەو، خاکستەری گولخانە روژ (۱۵)
 بۆکەمی لەو عەنبەرە، بۆتەقویە ی روچی دەماغ
 بێنی کا، وەك ئیمە دايم چاوەرپی ئیحسانە روژ (۱۶)
 من فیدای ئەو زاتە بم، بەو، ئەو شەو بوو بەم شەو
 تا قیامەت ھەر حەسەد با، بەو شکۆھ و شانە روژ (۱۷)

﴿

ئەم بەیتە باسی میعراجی پیغمبەر (د.خ) دەکا بۆ ئاسمان. دەلی: روژ حەقیەتی بە شەو بە
 روژ بێ تاقەتی دەکا، چونکە وادە ی گەشتن بە خزمەتی پیغمبەر شەو بوو و ئەو بە شەو چوو
 بۆ ئاسمان. لەبەر ئەو روژ نەیتوانی بگا بە خزمەتی و لەو نەعمەتە بێ بەش مایەو و ئەو زاتە ی
 نەدی کە سەرتاپای وەك گیان شیریتە.

(۱۳) واتە: ئەو شەو چ شەوی بوو؟ شەوی بوو سەدەھا سائە بەرەبەانی هیوا لەو وە
 دەپشکوئ و لە داویننی ھەراکام لە بەیاننەکانیدا ھەزاران روژ پەنھانە و خۆی حەشار داو.

(۱۴) ئان: کات. بەلکی: بەلکو.

(۱۵) خاکستەر: خۆلەمیش. گولخان: توونی گەرماو.

واتە: ئەو شەو شەو نەبوو. ھەر بەناو شەو بوو. رەشیە کە ی ھی ئەو بوو ئوقیانوسێکی
 پەرلە عەنبەری بۆن خۆش بوو. روژیش لەچاوە ئەو شەو دا خۆلە کەو ی ناو توونی گەرماو بوو.
 (۱۶) تەقویە: بەھێز کردن. دەماغ: میشک. بێن: بۆن. ئیحسان: خیر و حەسەنات و چاکە لەگەڵ
 کردن.

بێنی (ن): بۆنی.

(۱۷) واتە: شەوی میعراج لەسایە ی پیغمبەرەو -بەقوربانی بم!- بوو بەم شەو پایەبەرزە کە تا
 دنیا دنیا یە روژ بەخیلی بە شان و شکۆی دەبا.

تۆ قوبوولم کە ی بە عەبدی خۆت و بەندە ی ئەو، خودا!
 تا بێتە خانە پرووبیم، چەند ئەگەر خاقانە، رۆژ (۱۸)
 دائیمەن سەر خۆی و سەر ئال و سەحابە ی بێ نیسار
 پەر بە عیلمی تۆ، سەلاتی تۆ، هەتا تابانە رۆژ (۱۹)
 بەلکە تا ئەو وەقتە مەبرووکە موبارەک جیگە یە
 غەیری نووری ئەو، نە مەھ نووری لەناوا ما، نە رۆژ (۲۰)
 لەو سەلاتانە کە وەک گەوھەرن و دەدرەوشینەو
 جیلووەدر، لامیع، هەموورەخشنە، وەک رەخشانە رۆژ (۲۱)

(۱۸) خانە پرووب: ئەو ی ناوماڵ گسک دەدا. خاقان: لەقەبی پادشاهانی چین و تورکستان بوو. واتە: خوا یە بێکە ی بە بەندە ی خۆت و ئەو پێغەمبەرە، تا رۆژ بەو هەموو شان و شکۆوە کە هە یە و دەلێتی قاقانی چینە، لە ئاستمدا ئەوێندە سووک و بێ با یەخ بنوێنێ، بێی بە گسک دەری ناوماڵم.

(۱۹) نیسار: بۆلاو کردنەو و هەلپژاندن. تابان: تیشک دەروە. مەعنا ی ئەم بەیتە بەسراو بە بەیتی پاشەووە.

(۲۰) مەبرووک: موبارەک، پیرۆز. مەھ: مانگ.

واتە: خوا یە! ئەوێندە ی خۆت دەزانی. هەمیشە رەحمەت بەسەر پێغەمبەر (د.خ) و ئال و ئەسحابیدا برپێژی تا دنیا دنیا یە و تا رۆژ تیشک دەداتەو، بەلکۆ تا ئەو وەخت و سەعاتە پیرۆزە کە لە نووری پێغەمبەر (د.خ) بەولاو، نە نووری رۆژ لەناوا دەمێنێ و نە نووری مانگ.

(۲۱) جیلووەدر: تیشک بەخش. لامیع: خاوەن شەوق. رەخشنە: دەرەوشاو. رەخشانە رۆژ: رۆژی رەخشان.

- ۲ -

پرسرا حالَم، که من که وتم له بهر پیا درێژ
 ئەو وتی: هەر سیبەری دیوم بووه سەرسام و گێژ^(۱)
 تا له دەوری لیوی ئالی خەتتی سەبزی بوو عەیان
 عاشقانی جومله وهك بهنگی دەبینم گێژ و یژ^(۲)
 وا موشه و وهش بوو که میحرابی برۆتی دی ئیمام
 ئیزنی خەلقی دا که دنیا ئاخەر، بۆ دینه نوێژ^(۳)
 ئابروو رێژه و یسالی یار و خوین رێژه فیراق
 عالەمی عیشق و مەحبەبەت هەر برێژه، هەر برێژ^(۴)

- ۲ -

(۱) واتە: که له بهر پیتی یاردا درێژ که وتم هه والمان لی پرسی، ئەویش له وه لامدا وتی: تەنها به
 دیتنی سیبەرم سەرسام و گێژ بووه و که وتوو، ئەگینا نه دیومه و نه دیومی.
 نیوهی دوو هه می ئەم بهیته له دە سنووسیکی پاکنوس نه کراوی شاعیر خۆیدا بهم جۆره ش
 نووسراوه:
 ئەو وتی: هەر سیبەرم سەرخست و بوو سەرسام و گێژ
 (۲) بهنگی: بهنگ کیش.

واتە: هەر به دەر که وتنی گەنەمووی دەوری لیوی، دلداره کانی هه موو وهك بهنگ کیش گێژو
 وێژ که وتن. مەبەست له په یوهندی ئیوان دەر که وتنی گەنەمووی دەوری لیوی یار و گێژ و یژ
 که وتنی دلداران، یا په یوندهی ئیوان رەنگی بهنگ و گەنەمووی سەرلیو یا ناسکی و باریکیانه.
 (۳) واتە: که پیش نوێژ له میحرابی مزگەوت و له کاتی نوێژدا برۆی رهشی وهك میحراب
 هیلالیتی دی؛ سەری لی شێوا، وای زانی رۆژی قیامت هه لساوه و مانگ رهش بووه تهوه و له
 ئاسمان که وتوو ته خوارهوه، به خه لکه که ی وت: بلاوهی لی بکه و نوێژ نه کهن چونکه
 قیامت هه لساوه و ته کلیف له سەر خه لک نه ماوه.
 (۴) ئابروو رێژه: ئابروو بهره.

کئ له گولزاری نیشاتا گولبونی شیرینی ناشت
ئهو له کۆساری غه ما فه رهادی کرده لاله نیژ^(٥)

هه به تیری خستمی، هه لیاوه سیم، ئیشی منی
بهس له کورتی بریه وه، عومری موژه و زولفی دریژ^(٦)

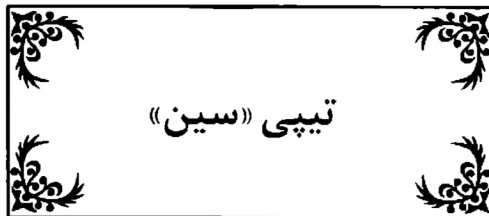
نه بووه قهت «مه حوی»، وتی: بوونی من و تو پیکه وه
حوسنه ناوی زینده گی، عیشق ئاگریکه دل بریژ^(٧)

﴿﴾

واته: دلدار یی ده بی به هوی ئابروو چوونی دلدار یا ده بی به هوی رشتنی خوینی، چونکه
ئه گهر بگا به یاره که ی ئهوا له خوشیياندا شیت ده بی و ئابرووی ده چی چونکه خه لک گه مه و
گالته ی بی ده که ن. ئه گهر لییشی دوور بی ئهوا له تاو دهر د و ئازار به کوشت ده چی.
(٥) واته: دلدار یی وه نه بی هه ر سه رکی هه بی که بریتی بی له خوشی گه یشتن به یار، چونکه
وهک له باخچه ی خوشیدا دار گولی جوانی «شیرین» دینیه کایه، له کۆساری خه م و مه ی نه تیشدا
«فه رهاد» ده دا به کوشت و له دلۆبی خوینی لاله ی سوور به سه ر شاخه وه ده پوتنی.
له هینانی ناوی «شیرین» و «فه رهاد» دا له م به یته دا دوو ئیستیعاره ی موسه ره حه و
ته ناسووییکی جوان و له باره ی مه عناشه وه تیا قیکی ناسک هه یه.
(٦) موژه: برژانگ.

واته: خوا عومری برژانگ و زولفی یار دریژ کا، یار له کورتی کاری منی پێیان بریه وه، به
تاقه تیریکی برژانگی کوشتمی و به تالیکی زولفی کردم ی به داوا.
ئه م به یته له ف و نه شری موره ته بی تیا یه، «موژه» په یوه ندی به «خستن» و «زولف»
په یوه ندی به «هه لواسین» وه هه یه.
(٧) زینده گی: ژیا ن. دل بریژ: دل بریژن.

واته: یار بیی وتم: من و تو پیکه وه نامان کرئ، چونکه جوانی من وهک ناوی ژیا ن و عیشقی
تویش وهک ئاگریکی دل بریژن وایه، ئاو و ئاگریش هه رگیز پیکه وه کۆنا بنه وه.

- ١ -

بپرسه حال، ئیهمالی وه فا بهس
 بترسه تۆ له حهق، جهوور و جه فا بهس^(١)
 به کامی غهیر و بیگانه، براله!
 بهری بوونت له یار و ئاشنا بهس^(٢)
 ئیلاهی بی به لابی نه خلی بالات
 بهری بۆ من به لا بوو، هه به لا بهس^(٣)
 نزیکه مردنت ئه ی پیره زاهید
 وه ره با تۆبه کهین، ئیتر ریا بهس^(٤)
 خودا ئه م ده ردی عیشقه م لی نه کا که م
 هه تا هه م بهس له باتی هه ره ده وا بهس^(٥)
 ئه وی ئه و ویلیه بورجی زه مینه
 ده بهس بر واهه سیحا بۆ سه ما، بهس^(٦)

- ١ -

- (١) ئیهمال: پشت گوئی خستن و گوئی پی نه دان. حهق: خودا.
- (٢) کام: ئاره زوو.
- (٣) نه خل: دار خورما، کینایه له به رزی.
- (٤) ریا: رو پامابی که بۆ خاتری خودا نه کرابی.
- (٥) واته: خوا ده ردی دلداریم سووک نه کاو دلم هه میسه هه ره پر بی له خو شه وستی. تا ماوم ئه م ده رده م له جیاتی هه موو ده رمان و تیمار ئک به سه.
- (٦) واته: ئه و شوینه ی عیسا به دوایدا ده گه ری و بۆ و ئل و سه رگه ردان بووه، له ئاسماندا نه به لکوو بورجی زه ویه. که واته با بهس بر واهه بۆ ئاسمان بۆ گه ران به دوایدا.
- ئه م به یته ئیشاره ته به وه که عیسا، وه ک له حه دیسی پیغه مبه ردا (د.خ) هه یه، له رۆزی قیامه تدا له ئاسمان دپته خوار و پاش چه ند سالی وه فات ده کاو له مه دینه له پال مه رقه دی پیغه مبه ردا (د.خ) ده نیژری. که واته مه حوی له م به یته دا ته فسیری جوونی عیسا ی بۆ ئاسمان به وه کردووه ته وه که وا سه رگه ردانی عیشقی پیغه مبه ره (د.خ) و به دوای ئه ودا و ئله.

له سهر تیپەر بووه خویناوی جه رگم
 به سهرما بینه، ئه ی دڵ، ماجه را بهس^(۷)
 که من دڵ پر که ده رم و لێله عه یشم
 له کن من بهس بکه ن باسی سه فا، بهس^(۸)
 که نسا دا «مه حویا» دادی به حال ت
 بهسی بی داد و ئاه و ناله، با بهس

- ۲ -

چ بکه م نه ئه و که سه م که که سم بی له لا به کهس
 خوشم نه که یه نه و که سه نه و من بکا به کهس^(۱)
 گهر ئیشی روخته، که نه بوو کهس به ده سه وه
 ده ست هه لگره له روخ و مه به ئیلتیجا به کهس^(۲)

(۷) ماجه را: «ماجرای»، ئه وه ی رووی دا، رووداو.

واته: خویناوی جگهرم ئه وه نده هه لچووه له سهرم تیپه ریوه. ده سا ئه ی دڵ ئیتر با بهسی
 بی، کهم ده رد و به لام به سهر دا بهیته.
 (۸) که ده ر: تاریکی، تالی. سه فا: خوشی و بی گهر دی.

- ۲ -

(۱) واته: چی بکه م، چارم چه! نه خۆم که سیکی ئه وه نده پی گه یشتووم خه لک له به رده ستما
 پی بگه ن و نه ده ستیشم گه یشته که سیکی وا پی بگه یه نی.
 (۲) واته: ته نانه ت بو مه سه له یه کیش که په یوه ندی به گیاته وه بی، ئه گه ر که سیکت ده سگیر
 نه بوو له خۆیه وه به فریات بگات، تو ده ست له گیانی خۆت هه لبگره، ئه وه باشت ره له وه په نا
 به رته بهر که سیکی که له وانه یه ده ست به پرووته وه بنی.

نائه هلی ئەم ئەهالییه مه علوومی من که بوو
 شوکری خودا، خودا بهس، ئومیدم نه ما به کهس^(۳)
 لیوی به پرسشی چ نه خووشی نه شکواند
 هردا! ته بیبی ئیمه که نادا دهوا به کهس^(۴)
 خورشید و سایه پیکه وه نابن، ده حه قیه تی
 ئەو جیلوه وه حشیه که نه بی ئاشنا به کهس^(۵)
 بهس بی سه به ب پرستی، ئەتیبیا دهوا دهدهن
 بهس هەر خودا ته بیبه که نادا شیفای به کهس^(۶)

(۳) واته: که بۆم ده رکهوت ئەم خه لکه چهند نامهردن، له سایه ی خواوه دهستم له هه موان داشۆری و پشتم ته نها به خوا به ست.

ئەم چهند به یته نیشانه ی کیشه یه کی سه ختن له دهروونی مه حویدا به رابه ر به په یوه ندی
 کۆمه لایه تی ناو خه لک و ته نگ و چه له مه ی ژبان و ناله یه کی سه خت و توندی ده ربیرینی
 بیزارین له ژبانی پر له تال و سوێری که که سی تیدا به ده م که سه وه ناچی.
 (۴) پرسش: پرسیار.

واته: یار لیوی نه کرده وه هه والی نه خووشیک بیرسی. ئەی دهرد وادیاره پزیشکه که ی ئیمه
 نیازی نیه ده رمانی ده ردی که س بدا.

(۵) خورشید: خۆر. سایه: سییه ر. وه حشی: کیوی، ده سه مۆ نه بوو.
 واته: یار وه ک خۆر وایه و ئیمه وه ک سییه ر واین. که واته تیشکی سلل که ره وه ی ئەو
 حه قیه تی نابیی به هاوڕێی هه چکام له ئیمه.
 (۶) ئەتیبیا، [«أَطِیَّا»]: جه معی «طیب» ه به مه عنا پزیشک.

واته: با به سی بی سه به ب پرستی و تۆزیکیش موسه بیب به رستین.
 ئەم سه به بانه که پیاان ده لێن پزیشک هەر ده رمان ده دن. پزیشکی راسته قینه هەر خوایه که
 چاک کردنه وه ی نه خووشی له ده ستدایه و به که سی ناسپێری.

زاهید وهه رووی بی بکه ره باره گاهی عیشق
 عالی جه نابه، وانه هه ر ری بدا به کهس (۷)
 موحتاجی مه رحه مه تیه چ ناکهس، چ کهس، به گه
 نه و تاقه بی که سیکه که گرتی خودا به کهس (۸)
 جی ئیعترازی کهس نیهت و نه بووه، هه ر کهس
 لادا له نابه کار و هه زه ر کا له نابه کهس (۹)
 گه ر تی بگه ن له گه وهه ری دلدا چ مه وچ ئه دا
 نه م شه وچ راغه له م شه وهدا کهس ده دا به کهس (۱۰)
 حق بیژی یه ک گونا هیه مه نسوور و حه قمه من
 نه م قه تعه گه ر نیشانی نه دم «مه حویا» به کهس (۱۱)

(۷) واته: باره گای عیشق زور بهرز و دل فراوانه، جی هه موو که سیکی تیدا ده بیته وه، ده سا
 زاهید وهه روویه کی تی بکه، وه نه بی ته نه ر بی نه وانه بدا کهه سن. رتی تیشی تیدا ده بیته وه.
 (۸) واته: نه و که سه تاك و بی که سه ی که خوی گرتی به کهس بۆ خوی، که سیکی وای لی
 ده رده چی کهس و ناکهس هه موو به کۆمه ل موحتاجی مه رحه مه تی نه وین.
 بی که سیکه (ن): بی که سیکی.

(۹) نیهت: نیه. نابه کار: ناکار، بیکاره. نابه کهس: ناکهس.
 (۱۰) مه وچ: شه پۆل. شه وچ راغ: گه وهه ری شه وچ راغ که له تاریکییدا ده رده وشیتته وه.
 واته: نه گه ر خه لک بزانی له گه وهه ری دلدا چ جوژه راز و نه نییه ک شه پۆل ده داته وه، کهس
 نه م رۆژگاره وه ک شه وی تاریک و ره شه دا نه م گه وهه ری شه وچ راغی دل نادا به کهس.
 (۱۱) قه تعه: پارچه شیعر.

واته: مه نسوری حه للاج به «أنا الحق» وتینک جووه سه ر سیداره. که واته من ناهه قم نیه نه م
 پارچه شیعره م پیشانی کهس نه دم و خۆم نه دم به کوشت، چونکه هه مووی هه ر قسه ی هه قه.

* - ۳ -

بئی میهر و بئی مرووه‌تیی تو هەر عه‌له‌خوسووس
 ده‌رحه‌ق فیدائیانی جگهر سوخته‌ی خولووس^(۱)
 ره‌حم و مرووه‌ت نه‌بوه و نیشه، با خوسووس
 ده‌رحه‌ق به عاشقانو، له ده‌رحه‌ق منا خوسووس^(۲)
 تیژ ئاوی کردووه ده‌می تیغت چ گه‌لوه‌ها
 تینوو لهو ئاوه مامه‌وه من هه‌روه‌ها خوسووس^(۳)
 ئەم عاله‌مه که مونته‌زیری جیلوه‌ی ئەو مه‌هه‌ن
 ده‌مرن بهو ئینتیزاره هه‌موولا «بلا» خوسووس^(۴)

(*) [ئەم پارچە شیعەرە لە چاپە پێشوووە کە دا لە بیتی «صاد» دا بوو، بە لَام لە بەر ئەو ئەم چاپە تازە یە لە سەر رێنووسی نوێی کوردی نووسراوە ئەم پارچە شیعەرە مان گواستەووە بۆ ئێرە بۆ بیتی «سین» (بلاوکردنەوێ کوردستان).]

- ۳ -

(۱) میهر: خوژشه‌و‌بستی. جگهر سوخته: جگهر سووتاو. خولووس: دلسۆزی.
 واته: کینه و نامهردی تو به‌تایبه‌تی له‌گه‌ڵ ئەوانه‌یه که خوێان ده‌کەن به‌قوربانت و جگه‌ریان له‌دلسۆزیدا سووتاوه.
 (۲) واته: له‌گه‌ڵ هه‌موو که‌س بێ‌په‌حمی، به‌تایبه‌تی له‌گه‌ڵ دلداران و له‌ناو دلدارانیشدا به‌تایبه‌تی له‌گه‌ڵ من.
 منا (ن): به‌من.
 (۳) گه‌لوه‌ها: چه‌ندین گه‌لوو. گه‌لوو: گه‌روو، قورگ.
 واته: ده‌می تیغت گه‌رووی هه‌زاران دلدارای به‌خوێن تێراو کردووه. به‌لام من هه‌شتا به‌تایبه‌تی ماومه‌ته‌وه و تینوی ئاوی ده‌می تیغتم.
 (۴) واته: ئەوانه‌ی که چاوه‌پوانی ده‌رکه‌وتنی مانگی رووی یارن، بێ‌جیاوازی هه‌موویان له‌چاوه‌پوانیدا ده‌مرن.

لهو شوخه نیمه چاوی ته‌په‌حوم، که مه‌زه‌بی
جه‌ور و جه‌فایه، ده‌رحه‌قی ئه‌هلی وه‌فا خوسووس^(۵)

له‌م شاره‌ خو‌ه‌موو ره‌وش و ده‌ئبی ئاده‌می
یه‌کباره باری کردووه، دین و حه‌یا خوسووس^(۶)

نامه‌رد ئه‌وه‌نده مو‌عه‌ته‌به‌رن له‌م زه‌مانه‌دا
مه‌رد ئیعتیباری که‌م بووه، مه‌ردی خودا خوسووس^(۷)

ره‌نجانی ئه‌هلی دڵ دله‌ ده‌رده به‌لایه‌تی
مونگیر که‌ ناوی ئیمه‌ ئه‌وه‌نده ده‌با خوسووس^(۸)

هه‌رکه‌س له‌ حه‌ز ره‌تی به‌ته‌ما حه‌للی مو‌شکیله
«مه‌حوی» له‌ حه‌ز ره‌تی شه‌هی مو‌شکیل‌گوشا خوسووس^(۹)

(۵) چاو: مه‌به‌ست چاوه‌پوانیه. ته‌په‌حوم: به‌زه‌بی.

(۶) ره‌وشت: خوو. ده‌ئب: نه‌ریت و عاده‌ت. یه‌کباره: به‌یه‌کجاری.

(۷) ئیعتیبار: قه‌در و حورمه‌ت.

(۸) واته‌: ئیمه‌ ئه‌هلی دڵین و ره‌نجاندنی ئه‌هلی دڵیش ده‌بی به‌مایه‌ی ده‌رده دڵ. مونگیر و نه‌ویستیش که‌ ناوی ئیمه‌ ئه‌وه‌نده به‌خراب ده‌با، له‌به‌ر ئه‌وه‌یه که‌ تووشی ده‌رد و به‌لا بووه، ئه‌گه‌ر تووشی ده‌رد و به‌لا نه‌بوایه‌ ناوی به‌خراب نه‌ده‌بردین.

(۹) حه‌ز ره‌تی: که‌سیکی پایه‌به‌رز که‌ پی بووتری حه‌ز ره‌تی فلان که‌س. مو‌شکیل‌گوشا: ئه‌وه‌ی گه‌روگرتی خه‌لک ده‌کاته‌وه. مه‌به‌ست لیی پیغه‌مه‌ره (د.خ).

* - ٤ - *

زەمزەم چیه، به زەمزەمە ی ئایات و سەد حەدیس
 پابوونەوه لە شەئنی نیە تینەتی خەبیس^(١)
 ئەهوالی روژی فیرقەت و ئەحوالی عاشقان
 لەو روژەدا مۆتابیقیە «هَلْ أَتَى حَدِيثُ»^(٢)
 عەهد و وەفا نەماوە کە جەور و جەفایە باو
 لەم عەسر و ئەهله شەکوە ئەبەر تۆیە «یا موعیس»^(٣)

(*) [ئەم پارچە شیعەرە لە چاپە پێشووە کەدا لە پیتی «ث» دابوو، بەلام تێمە لەبەر ئەوەی کە لەم چاپەدا رێنووسی نوێی کوردیمان رچاو کردبوو، گواستمانە بۆ پیتی «سین». (بلاوکردنەوهی کوردستان).]

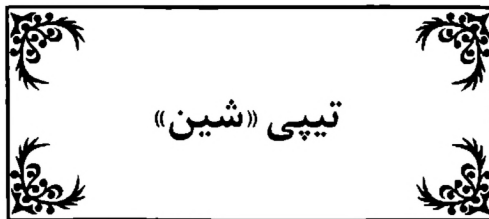
- ٤ -

(١) زەمزەم: بیریکە لە حەرەمی کەعەدا لە مەککە، ئیسماعیلی کۆری ئیبراھیم و ھاجەری دایکی ھەلیانکەندوو. پاشان پر بوو تەووە تا «عەبدولموتەلیب» ی باپیری پێغەمبەر (د.خ) شوینە کە ی دۆزیووە و ھەلی کەندوو. لە سەردەمی نەزانیشتا وەك ئەمڕۆ لای خەلک پیرۆز بوو. حاجی ئاوی لی دەخۆنەو و لیتی دیننەو بۆ ولاتی خۆیان بۆ پیرۆزی. ئیستاش ئاوگێری تێدا بە دەس بنەمالە ی «عەبدولموتەلیب» ەو یە. زەمزەمە: دەنگی لە دوورەووە بیستراو. تینەت: کەرەستە ی لی دروست کران. خەبیس [«خبیث»]: چەپەل.
 واتە: ئەوەی لە کەرەستە یە ک ی بیس دروست کرابی، نەك بە ئاوی زەمزەم، بەلکوو بە ھەرچی ئامۆژگاری قورئان و حدیسیشە پاك نایتەووە و نایەتەووە سەر رێگای راست.
 (٢) واتە: دەردی دووری و ناپەھەتی حالی دلداران، لە چەشنی دەرد و ناپەھەتی روژی قیامەت، کە لە نایەتی: «هَلْ أَتَى حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ» و نایەتەکانی پاشەویدا باسی کراوە لە سوورەتی «الغاشية» لە قورئاندا.
 (٣) شەکوە: شکات. موعیس [«مُعِيت»]: فریادەرەس.
 نیو ی یە کەمی ئەم بەیتە لە نوسخە یە کدا بەم جۆرە یە:
 فریادەرەس نەماوە کە بێداد و جەورە باو

دَلْ لَهت ده بئی که ههردوو جگه رگۆشه ی ئاده من
قابيله ئه شقیایه، «أَبُو الْأَنْبِيَا» یه شیس (۴)

«مه حوی» به لوتفی تو یه په ناهی له قه هری تو
«یا غوث، یا غیاث، بِكُم مِّنْكُمْ أَسْتَعِثُّ» (۵)

-
- (۴) قابیل: کۆره که ی هه زه رته ی ئاده م که هایلی برای خۆی کوشت. ئه شقیای: پیاو خراب. شیس «شیث»: کۆرێکی هه زه رته ی ئاده مه، خوا کردی به پیغه مبه ر و ناردی بۆ سه ر برا و برازاکانی.
- واته: دلی بنیاده م له داخانا لهت ده بئی که وایاوێکی چاکی وهك هه زه رته ی ئاده م دوو کۆری ده بئی یه کێکیان رینگای خراپه و ئه و بان رینگای چاکه ده گری وهك قایلی پیاو کوژ و شیس پیغه مبه ر بن، که ده بوو ماده م هه ردوو کۆری ئه و باوکه ن هه ردوو رینگای چاکه بگر نه بهر...
- (۵) قه هری: قین.
- واته: خوایه! مه حوی له تاو قار و قینی تو په نا ده با ته بهر لوتفی خۆت، ئه ی فریاده رس من په نا به خۆت ده گرم له خۆت...

- ١ -

بهس بکه، ئەی ئەشکی خوینینم، به غه ممازی ته لاش
 رازی عیشق و دهردی دڵ خو هه رچی بوو کردووته فاش^(١)
 روومه تی ئازاری گهیی من که روانیمی، وتی:
 من قسم گهر دڵ خه راشه، تو نیگاهت جان خه راش^(٢)
 شهرتی کرد ئیتر له کوشتن بهس بکا، یاره ب بکهی
 ئەو وه فا بهم شهرته کا، ئەمما له قه تللی من به پاش^(٣)
 دڵ بژیوی هه ر به دهرد و داغه، ته زیدی دهوی
 قهت مه که مه نعی، دو عاگو سه عیه بو «ضم» ی مه عاش^(٤)

- ١ -

(١) غه ممازی: غه مزه که رانه. فاش: ئاشکرا.
 مه بهستی له وه یه ئەوه نده فرمیسکی رشتووه، هه رچی رازی دڵ و دهردی عیشقی هه یه
 هه مووی لای خه لک دهر که وتووه، تازه ئیتر هیچ نه ماوه بی شار ته وه.
 (٢) خه راش: روو کین، جیگای نینۆکی تیژ، یا هه رشتیکی تر که نوو کیککی تیژی هه بین.
 واته: که سه یری یارم کرد، به ته ئسیری روانینه کهم روومه تی ئازاری پێ گه یشته. ئەویش
 وتی: بۆ گله ییم لێ ده که ی که قسم دلت بریندار ده کا، خو تو خۆت ته ماشات گیانی مرووف
 بریندار ده کا...
 (٣) بهس بکا: ده ست هه ل بگری.
 واته: خوا بکا یار له پێشاندا من بکوژی، ئەوسا تو به بکا له دلداری کوشتن.
 (٤) بژیوی: گوزه ران، ئەوه ی بنیاده م پێی بژی. ته زید: زیاد کردن. دو عاگو: ئەوه ی دو عای
 خیر بۆ خۆی و بۆ خه لک ده کاو له خوا ده پارتته وه. سه ع: سه عی، هه ول. «ضم»: زیاد کردن و
 خسته پال. مه عاش: مایه ی گوزه ران.
 واته: دڵ گوزه رانی هه ر به دهرد و داغه و هه میشه هه ر زیاتری ده وی و له خوا ده پارتته وه که
 یار دهرد و داغی زیاتری بداتی... لۆمه ی دڵ مه که ن که ئەمه حالیه تی، چونکه وه ک ئەو که سانه
 وایه که هه میشه له خوا ده پارتته وه خوا رۆزیان بداتی و ژانیان بۆ دابین بکا.

سینه سەد لەت بوو، سەرم سەد داغی سەودا پێوه، چووم
 عەرزی حالم کەم، بە ئیستیهزاوه دەیوت: چاک و باش (۵)
 سەنگسارە زاهیری عاشق، دەروونی لالەزار
 سوورەتی مەعشوقە گولزارە، جییللەت بەرد و تاش (۶)
 دەرکی سەعبە، دەم مەدە «مەحوی» لە ئەسراری دەمی
 چونکە بۆ «لأشئ» هەر سەعیەك بکا دەروا بە لاش (۷)

- ۲ -

لە کەن من ئەسلی نیه و نەبووه عەیشی تەنها خوش
 نیه بەهەشتی خودا هەم بەبێ ئەحیبا خوش (۱)

(۵) سەد لەت: سەد پارچە. سەودا: خەیاڵ، شیتی. ئیستیهزا: گالته پێ کردن.
 (۶) سەنگسار: بەردەلان. لالەزار: گولزار. جییللەت: سروشتی دروست بوو.
 واتە: دلدار و یار بە پێچەوانەی یەكەوێ. دلدار دەرهو و دیمەنی بوو بە بەردەلان، چونکە
 هەرچەند بە دەورووبەری مائی یاردا دەسوورێت و بەردەباران دەکری. یاریش دیمەنەکی وەك
 گولزار جوانە، بەلام دەروونی بەرابەر بە دلدار ئەوەندە رەقە دەلیی بەرد و تاشە.
 (۷) دەرک: لیّ حالی بوون. سەعب «صَعْب»: زەحمەت.
 واتە: مەحویا! دەم مەدە لە باسی راز و نەینیه کانی دەم و لیوی یار، چونکە لە ناسکیدا وەك
 نەبوو وایە. هەرکە سێکیش باسی شتی نەبوو بکا رەنجی خۆی بە تالان دەدا.

- ۲ -

(۱) عەیش: ژیان. ئەحیبا «أَجَبًا»: جەمعی «حَبِيب» بە مەعنا دۆست.
 واتە: لای من وایە درۆیه، ژیانی بە تەنیا هەرگیز خوش نەبووه و نابێ. تەنانەت بەهەشتی
 مائی خواش ئەگەر بنیادەم بە تەنیا تیا بزی خوشی تیا دەسگیر نابێ.
 «من ئەسلی» لەبەر راگرتنی سەنگی بەیتە کە بە «منەسلی» دەخوێنرێت وە.

له خۆم و لهو کهسه خۆشم دهوێت و خۆشی دهویم
 خودایه خۆش بێ، تۆ بێ خودایا، خۆش^(٢)
 له زولفیا ونه روو، لێوی ههه له کارایه
 ئهه و ئافتابه گهر ئاوا بووه، مهسیحا خۆش^(٣)
 کهسیکی هههزه به مهجنوونی وت: خهلیفه که مرد
 وتی: به من چی، ئهتۆ بمره، چاوی لهیلا خۆش!^(٤)
 بهلایه که، چ بهلا؟ خوبسی باتینی هههمده
 به بێنی دهمی ده کا وهقتی عهیشی من ناخۆش^(٥)
 له حینی بوونی رهقیبا وتم: که خهلیفه جێو
 وتی: چ خهلیفه، دلێ ئهه سهگهش بێ با خۆش^(٦)

- (٢) مهبهستی لهوهیه کهوا ئهگهر خوا له ههر دوکیان خۆش بوو، بۆ خۆیان پیکهوه دهژین له بهههشتدا.
- (٣) ئافتاب: خۆر، مهبهست له ههزهرهتی عیسیایه. مهسیحا: عیسا، مهبهست لێوی یاره که ههناسهیهکی لێ دهردهچێ وهك ئهه وهناسهیهی له دهمی ههزهرهتی عیسا دهردهچوو و مردووی پێ زیندوو دهبووهوه.
- (٤) مهبهستی لهوهیه هههکهس له دهلاقهی سوودی تایبهتی خۆی و باری سهرنجی خۆیهوه سهیری دنیا دهکا.
- (٥) خوبسی باتین [«حُبُّ باطِن»]: پیسی ناوهوه.
- وادیاره مەحوی لهم بهیتهدا باسی کهسیك دهکا که ناچار بووه لهگهڵیدا بژی و کابرایش سهرهپای بۆگهنی دهه، دهررووینشی پیس و چهپهل بووه.
- بێنی (ن): بۆنی.
- (٦) حین: کات.
- واته: به یارم وت: کاتێ که بهدکار دیار بێ جێو مهبهستی با ئهه گوێی لێ نهبێ، ئهویش له وهلامدا وتی: خهلیفه نهکرد! ئهه نابێ تۆزێ دلێ ئهه سهگهش خۆش بکهه.
- چ خهلیفه (ن): مهربههه. مهربههه: مهربههه، زویر مهبه.

له تۆش و بولبول و دیوانه موژده بی «مه حوی»!
به هاره شیته که کردوو به باغ و سه حرا خوڤش (۷)

(۷) واته: مه حویا موژده بی له تۆش و له بولبولی گۆل په رست و له شیته که و به هاره شیته دهشت و ده ری به گۆل سوور کرده وه و رازاندیه وه.
بۆیه به هاره به شیته ناوبراوه، چونکه تاوی خوشه و تاوی دای ده کاته باران. بۆیه ش موژده دراوه به شیته، چونکه مه شهووره شیته به دیمه نی جوان و رازاوه و سوور دلی زۆر شادمان ده بی.

تێپی «ضاد»*

(*) [بۆیسته خوێنه‌ران ئاگادار بکړین که پیتی «ض» له رینووسی کوردیدا نیه. به‌لام ئه‌وه‌ی که لی‌ره‌دا نووسراوه‌ته‌وه و به پیتی‌ک دانراوه له‌ناو هۆنراوه‌کانی ئهم شاعیره‌دا، ئه‌وه‌یه که وشه‌ی ئاخ‌ری ئهم شیع‌رانه هه‌موویان عه‌ره‌بین و وشه‌ی کوردی نین و گۆ‌ران و نووسینیان به‌ رێ‌زمانی کوردی له‌ مانا سه‌ره‌کیه‌ که‌ی خۆیان ده‌رده‌چن و مانای هۆنراوه‌کانیش تێک ئه‌ده‌ن، به‌م بۆنه‌وه ییتی «ض»مان له‌ شوێنی خۆیدا هێ‌شته‌وه و نه‌مان گۆ‌زایه‌وه بۆ پیتی «ز» و وشه‌کانیشمان هه‌ر به‌ عه‌ره‌بی له‌ناو دوو که‌واندا نووسینه‌وه و له‌ کوردیه‌ که جیامان کردنه‌وه؛ هه‌روه‌ک له‌ کتێب و دیوانی شاعیره‌کانی تر دا ئهم ئیشه‌مان به‌ چاک زانی‌وه. (بلا‌وک‌ردنه‌وه‌ی کوردستان).]

- 1 -

واعیز له رهن‌دی مه‌یکه‌ده ده‌گرئ که «اعتراض»
 رازی نیه به سه‌رنوشتی ئەزەل «إِنِّی لَرَّاض»^(۱)
 به و تاعه‌ته که بو ئەم و ئەویه، به‌هه‌شتی و یست
 زاهید ئومێده‌واره به ئەجری ریا «ریاض»^(۲)
 تاک‌ی روای خاکی چ مه‌ینه‌ت‌زەده بووه
 پشکووتوو له به‌زمی مه‌ی ئەمشه‌و هەر «إِنْقِیاض»؟!^(۳)

- 1 -

(۱) رهند. سه‌رخۆش. ئیعتیراز: ره‌خنه. سه‌رنوشت: چاره‌نووس. ئەزەل: ئەوه‌ی که سه‌ره‌تای
 نه‌بی، کۆن.
 واته: هه‌رچی بکه‌ین دیاره‌ خوا له ئەزەلدا له چاره‌مانی نووسیه. که‌واته ئە‌گه‌ر ئامۆژگاری که‌ر
 ره‌خنه له سه‌رخۆشانی مه‌یکه‌ده بگرئ که‌ بوچی مه‌ی ده‌خۆنه‌وه و سه‌رخۆش ده‌بن، ئەوه
 مه‌عنای وایه رازی نیه به‌وه‌ی خوا له ئەزەلدا له چاره‌ی نووسیون... که‌واته بلێن کامان
 خواپه‌رست‌ترین، ئیمه‌ی مه‌ی خۆر و سه‌رخۆش، یان ئامۆژگاری که‌ری ئارازی به‌وه‌ی خوا له
 ئەزەلدا له چاره‌ی ئاده‌می نووسیه؟!
 (۲) ئەجر: پاداش. «ریاض»: باخچه‌ی به‌هه‌شت.
 واته: زاهید به‌ ته‌مایه به‌و خواپه‌رستییه‌ی که‌ بو خوای نه‌کردوو و بو رووپامالی لای ئەم و
 ئەوی کردوو به‌هه‌شتی ده‌ستگیر بێ و به‌را به‌ر به‌و ریاکارییه‌ی که‌ کردوو و له‌ بازاری خوادا
 وه‌ک پاره‌ی قه‌لب وایه باخچه‌ی به‌هه‌شتی ده‌س‌که‌وئ.
 له‌ ئێوان «ریا» و «ریاض» دا جیناسی نا‌قیس هه‌یه.
 (۳) تاك: دار میو. مه‌ینه‌ت‌زەده: تووشی مه‌ینه‌ت هاتوو. «إِنْقِیاض»: په‌ستی و دڵ‌ته‌نگی.
 واته: دار میوی شه‌رابی به‌زمی ئەمشه‌ومان، ده‌بی له‌ خاکی چ ده‌رده‌دار و که‌سایه‌کدا
 روایی، وا هه‌ر په‌ستی دامان ده‌گرئ!
 خاکی (ن): ئاوی.

ئەم شان و شەوکه تە ی لە پەناهی منایە غەم
 وامن دەپرۆم و دەولەتی غەم دیتە «إِنْقِرَاض»^(۴)
 وەك داغی غەم نیە، سپیە داغی ئینتیزار
 چاوم ببینە، چاوه! کە موتبیقیە تی «بِیاض»^(۵)
 نەقشی خودا ببینە، لە خەلقى خودا گەرێ
 گەر ئەهلی ئیحتیرازێ، لە کەس مەگرە «إِعْتِرَاض»^(۶)

(۴) «إِنْقِرَاض»: دوایی هاتن و پرانەوه.

واتە: دەولەتی خەم لە سایە ی منەوه پەرە ی سەندوو و بوو بە خواوەنی شان و شکۆ. وامن دەمرم، ئیتر ئەویش دەرووخی.

(۵) موتبیق: سەرانشەر داگیرکەر. «بِیاض»: سپیتی.

واتە: داخی چاوهروانی کردنی یار وەك داخی خەفەت نیە، داخی خەفەت رووی بنیادەم زەرد دەکا، بەلام هی چاوهروانی کردنی یار چاوی سپی، واتە کوێر دەکا. چاوه کەم، تەماشای چاوم ناکە ی چۆن سەرانشەری سپی هەلگەراوه! لە کوردیدا مەشهورە دەگووترێ: چاوی چاوهروانیم سپی بوو.

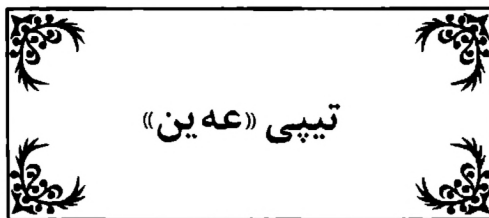
(۶) ئیحتیراز: خۆپاراستن.

واتە: کە چاوت بەو جوانانە دەکەوێ کە دڵی دڵدار رادەکێشن، بیر لە خۆیان مەکەرەوه و ئەو یێنە بەرچاوی خۆت کە خواچی دروست کردو... ئەگەر لە خواتر سی راستەقینەشی واز نەو خەلکانە یێنە کە دڵیان لەو جوانانە چوو و رەخنە ی ئەو یان لێ مەگرە بۆچی واگرفتاری ئەو نازدارانە بوون.

نیوێ ی یە کەمی ئەم بەیتە ئیشارەتە بۆ فەرموودە ی خوا کە دەفەر مۆت: «الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ...» واتە: ئەوانە ی بە پێو و بە دانیشتنەوه و لەسەر لا ناوی خودا دین و بیر لە دروست کردنی ئاسمانە کان و زەوی دەکەنەوه. نیوێ دوو هەمی ئیشارەتە بۆ ئەو فەرموودە مەشهورە کە دەلێ: «عَجِبْتُ لِمَنِ اشْتَغَلَ بِعِیَوبِ النَّاسِ وَهُوَ غَافِلٌ عَنْ عُیُوبِهِ» واتە: سەرم لەو کەسە سەر ماوه کە هەر باسی ناتەواوی خەلک دەکا و بیر لە ناتەواوی خۆی ناکاتەوه.

«مه‌حوی» هه‌زه‌ر له‌چاوی نه‌خۆشی ئه‌و ئاهووه
«كَمْ ضَادَتِ الْأَسْوَدَ بِالْحَاطِطِهَا الْمِرَاضِ»^(۷)

(۷) واته: مه‌حویا! خۆت له‌چاوی بيماری ئه‌و یاره‌بپارێزه‌که‌ ده‌لیی ئاسکه، چونکه‌ گه‌لێ
شیری به‌ تیری چاوی داوه‌ به‌ ئه‌رزداو نیچیری کردوون.

-١-

شه تی ئاوی که زاهید بۆ وزوویه ک کردووه زایع
 فه قیره، هه ر به بایه ک ئه وه موو رهنجه ی چوو ه زایع^(١)
 میسالی وایه به حرئ گه وه ری دابی به خه رموهرئک
 له بۆ دنیا ئه وی عومری عه زیزی کردووه زایع^(٢)
 هه تا تۆ چوو یه گولشه ن، گول به بی نی میسکی زولفت که وت
 که واهه رهنکه خو شه ی سیس و هه م بی نی بووه زایع^(٣)
 نه که وته دام و رامی که س نه بوو وه حشی نیگاری من
 جیهانی سه عی و کو شش چوو له ری ئه م ئاهوو ه زایع^(٤)

(١) وزوو [«وضو»]: ده ست نو ئژ.

واته: زاهیدی به ده بخت ئه وه نده وه سواسه تا ده ست نو ئژئک ده گری ئاوی زیه ک ده بری ته وه،
 که چی له پاشا به بایه ک که لی ده بی ته وه، ئه وه موو رهنجه ی به با ده چی... مه به ستی ئه وه یه
 بلئ که سانی وا هه می شه خه ری کی کاری بی به ره هه من.
 (٢) خه رموهره: موورووه که رانه.

به یته که که بکری به په خشان وای لی دپته وه: ئه وه ی عومری عه زیزی خۆی بۆ دنیا له کیس
 بدا، له وه ده چی پری ده ریایه ک گه وه ری دابی به تاقه موورووه که رانه یه ک...
 (٣) واته: هه ر که تۆ چوو یته باخچه ی گولان، گول به ته ئسیری بۆنی خو شی زولفت که وت و
 نه خو ش که وت، ره نگیشی کال بووه وه و سیس بوو و بۆنه خو شه که شی نه ما، وه ک منال که
 بۆ ئیکی خو ش بده ن به لووتیا نه خو ش ده که وئ و ده لئین به بۆن که وتوو ه.
 بی ن (ن): بۆن.

(٤) دام: داو. رام: ده سه مۆ. ئاهوو: ئاسک.

واته: یاری وه ک وینه جوانی مالی نه بووی من، ئه وه نده سلّه ناکه وپته داوی که س و بۆ که س
 که وی نابئ... پری دنیا یه ک هه وئ و ته قه لاله پیناوی ئه م ئاسکه ده سه مۆ نه کراوه دا به فیرو چوو ه.

خه تی دا روومه تی تۆ، موو له چاوی عاشقانت هات
 نه ماوه چاوه کهم، چاوی نه بووبی بهم مووه زایع (۵)
 «مۆڤڤ» به زمی شهو وهك مورغی بی واده ده شیوینی
 هه موو وه ختی له ئیمه کردووه بهم قوو قوووه زایع (۶)
 له بۆ ئه ربابی دنیا قهت مه ده بهست و به یانی عیشق
 که «مه حوی» شهرحی نوکته ی جان فزا بۆ مردووه زایع (۷)

- ۲ -

که لامیکه له حیکمهت که یل و جامع:
 عه تا که ره ره یه که، هه ره شه مانع (۱)

(۵) موو له چاو هاتن: یه کیکه لهو نه خو شیبانه ی تووشی چاو دین.
 واته: که روومه تی تۆ خه تی داو مووی لی هات، دلداره کانت ئه وه نده یان پێ ناخۆش بوو و
 ئه وه نده له تاوا گریان، موو له چاویان هات. ئازیز! ئیستا چاویک نه ماوه به هۆی ئه م مووه وه که
 له رووی تۆ ده رهاتووه، مووی لی نه هاتی و خراب نه بووبی.
 له کۆ کردنه وه ی ئه م هه موو وشه ی «چاو» و «موو» هه له م به یته دا وشه ئاراییه کی جوان
 هه یه.

(۶) «مۆڤڤ»، [موئه ززین]: بانگ ده ره. مورغی بی واده: که له شیر ی ناوه خت. قوو قوو: خویندنی
 که له شیر.

(۷) بهست: لیکدانه وه. جان فزا: گیان ژیننه وه.

مه بهستی له وه یه ئه هلی دنیا وهك مردوو وان و بۆ ئه وه ناشین باسی بابه تیکی بایه خداری
 وهك خو شه وستی و دلداریان لا بکری.

- ۲ -

(۱) که یل: پر. ئه وشه: ئه ویشه.

واته: ئه مه که له هه دیسی پیغه مبه رد (د.خ) باسی خوا واکراوه، که وا: «لَا مَانِعَ لِمَا أَعْطَيْتَ
 وَلَا مُعْطِي لِمَا مَنَعْتَ» به مه عنا: که مس ناتوانی ئه وه بیری که خوا داویه و ناتوانی ئه وه بدا که ئه و

ئەمەت زانی، لە کەس باکت نەما تۆ
زەرەردەر ھەر ئەو، ھەر ئەوشە دافیع^(٢)

گەدا شەھ، چونکە «لَا يُفْنِي» یە کەنزی
شەھەنشاهی ھەموو دنیایە قانیع^(٣)

شوکر روو زەردی عیشقم، نووسراو
لەسەر رووم ئایەتی «صَفَاءُ فَاقِع»^(٤)

لە قاپی عیشقەدا وەك شاھە بەندە
لەسەر خوانە چ مەتبوع و چ تابع^(٥)

﴿﴾

برپۆیە. قسە یە کە پرە لە راستی و ھەموو راستییەکی تێدا یە.

وشەکانی «جامیع» و «مانیع» سەرەپرای مەعنایان وەك دوو وشە، ئیشارەتیشن بۆ ئەو راستییە مەنتیقییە کە دەڵێ: تەعریف دەبێت جامع و مانیع بێ، واتە: ھەموو تاکەکانی تەعریف کراوە کە لە چوارچێوەی خۆیدا کۆکاتەو و ھەموو یگانە یەك بکاتە دەرەو. (٢) واتە: کە ئەوەت زانی زیان گەییڤ ھەر خوا یە و زیان لادەریش ھەر خۆیەتی، ترست لە ھیچ نامینی.

(٣) واتە: گەدا پادشایە، چونکە گەنجینە یەکی ھە یە ھەرگیز نابێتەو کە گەنجینە ی قەناعەتە؛ وەك لە ھەدیسی پیغەمبەردا (د.خ) ھە یە کەوا: «الْقَنَاعَةُ كَنْزٌ لَا يُفْنِي» واتە: قەناعەت گەنجینە یە کە ھەرگیز نابێتەو.

(٤) ئایەتی: ﴿...صَفَاءُ فَاقِعٌ لَوْنُهَا تَسُرُّ الشَّاطِرِينَ﴾ واتە: زەردێکی رەنگ کالە دلی تەماشاکەرانی خۆش دەکا؛ ئایەتیکە باسی ئەو مانگیە دەکا کە دەبوو ئیسرا ئیلیە کان سەری پرێ و بیکەن بە خێر و ھەمیشە بە بیانووی ئەو وە کە نازانن مانگیە کی چۆنە، ھەر خۆیان لە مەسەلە کە دەدزییەو. وە نەبێت مەحوی لەم بەیتەدا تیکرایی مەعنای ئایەتە کە و سەرگوزەشتە کە ی مەبەست بێ. کاری تەنھا بە گە یاندنی مەعنای زەردی روو ھە یە. (٥) مەتبوع: ئەو ی خەلک شوینی بکەون. تابع: ئەو ی شوینی خەلک بکەوێ. مەبەست لە ئاغە و نۆکەرە.

ئوسوولی دینی عیشقه سووتن و بهس
 په‌ری په‌روانه‌مه «جَمْعُ الْجَوَامِع»^(٦)
 لوغاتى ئیمه ناله و ئاهه، قه‌تعه‌ن
 لوغه‌ی و ناگرى «بورهانى قاتیع»^(٧)
 كه تۆ ده‌ركه‌وتى ناله و گریه جۆشا
 نیه ئهم جیلوه غه‌یری به‌رقى لامیع^(٨)
 زه‌لیلى حه‌سره‌تم، مه‌حزوونى خه‌جله‌ت
 كه بۆ عومرى عه‌زیزم دا به‌ زایع!^(٩)

﴿﴾

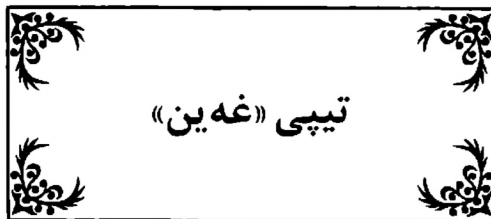
واته: له جیهانی خۆشه‌یستیدا گه‌وره و بچووك و ئاغه و نۆكه‌ر نیه، هه‌رچی له‌سه‌ر خوانی
 عیشق جیبی بووه‌وه وه‌ك ئه‌وانی تر وایه.
 (٦) «جَمْعُ الْجَوَامِع»: كێتییكه‌ له‌ بابه‌تى ئوسوولی دیندا، «ابن السّیكى» دایناوه و «جَلالُ الدّین المحلى»
 شه‌رحی له‌سه‌ر كردووه. یه‌ كێك بوو له‌ دوا كێتیبانه‌ی فه‌قیكانى كوردستان ده‌یانخوێندن.
 واته: ئوسوولی ئایینی دلداری ته‌نها ئه‌وه‌ته دلداری به‌ ده‌ورى یاردا بسووتی. منیش یه‌ كێكم
 له‌ په‌یره‌وانی ئایینی دلداری و «جمع الجوامع» ی ده‌ستم، واته كێبى ئوسوولی ئایینم، په‌رى
 په‌روانه ئاسامه‌ كه به‌ ده‌ورى مۆمى یاردا ده‌سووتی.
 (٧) بورهانى قاتیع، «برهان قاطع»: فه‌ره‌ه‌نگى فارسىیه، موحه‌ممه‌د حوسه‌ینى كورى
 خه‌له‌فى ته‌ب‌ریزى دایناوه كه له‌قه‌بى «بورهان» بووه.
 واته: ئیمه كه ده‌سته‌ی دلدارانین، له‌به‌ر ئه‌وه‌ كه به‌شمان هه‌ر ده‌رد و مه‌ینه‌ته به‌ زمانى ئاهو
 ناله‌ قسه‌ ده‌كه‌ین كه هه‌مووكه‌س تیبى ناگاو ته‌نانه‌ت له‌ فه‌ره‌ه‌نگیشدا وشه‌كانى نادۆزرینه‌وه.
 (٨) واته: ده‌ركه‌وتنى تۆ وه‌ك ده‌ركه‌وتنى هه‌وره‌ بروسكه‌ی ئاسمانه. وه‌ك چۆن كه ئه‌و
 ده‌ركه‌وت ناله‌ ئال له‌ ئاسمانه‌وه په‌یدا ده‌بێ و باران ده‌ست ده‌كا به‌ بارین، كه تۆش ده‌ركه‌وتى
 ئیمه ناله‌ ئالمان پێ ده‌كه‌وێ و فرمێسكى چاومان به‌ خوڤ ده‌ست ده‌كا به‌ هاتنه‌ خوار.
 ئهم (ن): ئه‌و.

(٩) حه‌سره‌ت: داخ و هه‌ناسه‌ هه‌لكێشانی په‌شیمانى. خه‌جله‌ت: خه‌جاله‌تى و روو زه‌ردى.

به‌یانی واقیعم کهم، کییه بیی
 که سامیع زوو ده‌کا سه‌ددی مه‌سامیع (۱۰)
 ده‌زانم چیم و «مه‌حوی» چم له پیشه
 مه‌گه‌ر ئه‌و چه‌زده‌ته‌م بۆ بی به سامیع (۱۱)
 که ئیشی ئوممه‌تی بی چه‌شر و نه‌شری
 له چه‌شرا هه‌ر به‌وه، به‌و ره‌فع و راجیع (۱۲)
 له‌سه‌ر ئه‌و بی له‌سه‌ر ئال و سه‌حابه‌ی
 سه‌لاواتی په‌یاپه‌ی، بی مه‌وانیع (۱۳)

﴿

نیوه‌ی دوو‌هه‌می ئه‌م به‌یته له هه‌ندێ نوسخه‌دا به‌م جو‌ره‌یه:
 که ئه‌م عومری عه‌زیزه‌م دا به‌زایع
 (۱۰) واته: ده‌رد و مه‌ینه‌تیکێ ئه‌وه‌نده سه‌ختم به‌سه‌ردا ها‌توو، بۆ هه‌ر که‌سی ده‌گیر مه‌وه،
 گوێی خۆیم لی ده‌ئاخنی. جا ماده‌م گوێ گر گوێی خۆیم لی که‌ر بکا، ئیتر باسی حا‌لی خۆم بۆ
 کێ بکه‌م؟
 (۱۱) چم: چیم.
 مه‌عنای ئه‌م به‌یته به‌سراوه به‌مه‌عنای به‌یتی داها‌توو‌وه.
 (۱۲) ره‌فع: لا‌بردن و هه‌لگرتن.
 واته: خۆم زۆر چاک ده‌ناسم و ده‌زانم چ لی پرسینه‌وه‌یه کم له پیشه. هه‌چ چار و رزگاریه کم
 نه‌یه مه‌گه‌ر ئه‌و پیغه‌مه‌به‌ به‌فریامه‌وه بی‌ت و گوێ بۆ هاوارم شل بکا که ئیش و کاری ئوممه‌تی
 گونا‌ه‌باری بۆ چه‌شر و نه‌شر نه‌شی‌اوای دراوه‌ته ده‌ستی و هه‌ر ئه‌و ده‌توانی سزا له کۆ‌لی
 ئاده‌میزاد لا‌داو هه‌م‌و شتی ده‌چیته‌وه لای ئه‌و.
 (۱۳) بی مه‌وانیع: بی ئه‌وه‌ی هه‌چ شتی بی به‌هۆی پرا‌نه‌وه‌ی.

- 1 -

دۆزهخ له عیشقه خالی و جهننهت له دهر دو داغ
 عاشق له حه شریشا نیه تی جی دلی فه راغ⁽¹⁾
 گهر عازیمی زیاره تی که عبه ی مه حه بیه تی
 ری: چاکی دل، عه لامه تی ری: داغ و شوینی داغ⁽²⁾
 عیشق ئاگریکه به ربووه هه رکه س، ده بی به که س
 گهر رۆژه رهش وه کو وشه وه بی، بوو به شه و چراغ⁽³⁾
 ده ستم ده وی سواوی ئه سه ف، دیده که یلی ئه شک
 یاره ب به دوشمنیشی نه ده ی ده ست و چاوی ساغ⁽⁴⁾

- 1 -

(1) واته: عاشق له و دنیايش جینگه دلیکی به چۆلی و خالییه تی ده سگیر نابی دلی خۆی تیا
 به سه سینته وه، چونکه ئه گهر ده چیته دۆزهخ، دۆزهخ دلداری تیا نه و ئه مێش به دلداری ده ژێ.
 ئه گهر ده شچیته به هه شت، به هه شت بو ئه و ناشی، چونکه دهر د و داخی تیا نیه و کاری
 دلداریش به دهر د و داخه وه به نده.
 (2) عازیم: ئه وه ی نیازی شتیکی هه بی. چاک: درز.
 واته: ئه گهر نیازی زیاره تی که عبه ی خۆشه و یستیت هه یه، بزانه رینگاکه ی به ناو درزی دلی
 له ت کراودا ده رواو نیشانه ی رینگاش بریتیه له و داخانه ی نراو به دله وه.
 (3) واته: عیشق ئاگریکی وایه به ربووه گیانی هه رکه سیك ده یکا به بیاوکی راسته قینه.
 ته نانه ت ئه گهر رۆژه په شی عاشق وه ک تاریکه شه ویش بی و روشنی ده کاته وه وه ک گه وه هری
 شه و چراغی تیدا دانرابی.
 (4) واته: من ده سیتیم ده وی ئه ونده له داخا درابن به یه کدا، سوابی. چاوێکم ده وی ئه وه نده
 له خه فه تدا گریابی پر بووی له فرمیسک. ده ست و چاوی ساغ نیشانه ی ئه وه ن که دلی
 خاوه نیان عیشقی تیدا نه، خوا شتی و به دوزمنیش نه دا. ئه م دوعایه له راستیدا دوعای خیره
 بو دوزمنیش، چونکه ده ستی سواو و چاوی پر له گریان نیشانه ی پاشگه ز بوونه وه ن له خراپه و
 پاشگه ز بوونه وه ش له خراپه نیشانه ی ئاخر خیرییه. که واته و شاعیر بو دوزمنیش چاکه ی
 و یست.

دەستی حەنا نیگارو، مژە و چاوی سورمەدار
 بۆ غەیری خان و خانمەفەندی نیە موساغ^(۵)
 ھەر کووششە بە کارە، ئە گەر چووبیە فەناش
 دڵ بوو بە گەرد و عالەمی دامەن دەکا سوراغ^(۶)
 ھەر ئاھی عاشقە دەمی پێ بیتە پیکەنین
 ئەم غونچە بەو نەسیمە یە بېشکووی دەماغ^(۷)
 جووبارە، لالەزارە، ھەتا چاوی بێ دەکا
 «مەحوی» بە ھەشتی بۆ چیە، چ بکا لە ئاو و باغ؟!^(۸)

- (۵) حەنا نیگار: بە خەنە رەنگ کراو. خانمەفەندی: خانم ئەفەندی، ژنی ئەفەندی، یا ژنی خۆ بە پیاو کردوو روو ھەلمراو. موساغ: دروست، شیاو.
- واتە: من دەستی سواوی دەرد و مەینەت و چاوی پر لە گریانم دەوێ، چونکە دەستی ناسک و نازداری بە خەنە سوورکراو و چاوی بە کله رێژراو ھەر بۆ خان و ئاغە و ژنە ئەفەندی دەست دەدا. پیاوی پیاوانە دەبێ دڵدار بێ و نیشانە ی دەردی دڵ بە دەست و چاو و ھەموولایەکی لە شێوە دیار بێ.
- (۶) سوراغ: بێشکین. کون.
- واتە: ھەر رەنج دان سوودی ھەیە، چونکە مرۆی رەنج دەر ئە گەر بشفەوتی و دلی بێ بە تۆز، تۆزە کە ی دەچی بە ئاسماناو بە دوا ی جیھانی خوارە وەدا یا بە دوا ی داوێنی یاراندا دەگەرێ، یا داوێنی دۆستان کون دەکا.
- (۷) واتە: ھەر ھەناسە ی ساردی عاشقانە بۆ ئەو بەشی دەمی یاری پێ بیتە پیکەنین. چونکە دەبێ خونچە ی دەمی یار بە نەسیمە ھەناسە ی عاشقان دەماخی بېشکوێ.
- (۸) واتە: مەحوی کە سەیر دەکا و دەروانی تا چاوی پر دەکا جوگە لە ی فرمیسک و گولزاری خوێنی جگەری خوێ دەبینی، ئیتەر چی بکا لە بە ھەشت و ئاو باخی بۆ چیە؟ دیارە نایەوێ و پێوستی پێی نیە.

تیپی «فی»

- ۱ -

لا لغاوێ وایعیز ئەمڕۆ مەوج ئەدا، دەم پەر لە کەف
 ریشی قیروسیا، کتیبی وەعزە کە ی بوو بەرتەرەف^(۱)
 زاھید و سۆفی بە شەر هاتن لەسەر تەزویر و شەید
 خیری رەندانە خودا کا بەرتەرەف بێ هەر تەرەف^(۲)
 وەرنە سەیری سەر خوشان! ئەو شوخی مینا گەردنە
 بوو بە ساقی، دەم بە شە ککەر خەندە دی، مینا بە کەف^(۳)
 دەمدەمە ی ئەم حەشرە هەستان ئەم دەمە، یارەب چ بوو
 لیوی نە ی زەن گەییە نە ی، دەف زەن کە پەنجە ی گەییە دەف!^(۴)

- ۱ -

(۱) بەرتەرەف: فەوتاو و کەلک پیۆ نەماوە.
 واتە: وایعیز ئەوەندە چەنە ی داوە دەمی پەر بوو لە تف و کەفی دەریای دەمی لە لا لغاوێ وە
 شەبۆل دەدا. چش لە ریشی کە کەفی پێدا دێتە خوار، خەمی کتیبە کە ی بەردەستیمە ئەوەندە
 پڕزی کەفی لی کەوتوووە کەلکی هیچی پیۆ نەماوە.
 (۲) تەزویر: ساخته کاری. شەید: فیلبازی. رەند: ئەوێ خۆی بە هیچەو نەبەستییەو.
 لیۆرەدا مەبەست لە کەسانی دلداری دەست و دل پاکە.
 واتە: زاھید و سۆفی لەسەر ساخته چیبەتی و فروقێلی خۆیان بوو بە شەریان. شەپێ بێ و
 خیری ئیمە ی تێدا بێ کە دەستە ی دلدارانین، خوا بکا هەردوولایان بە فەتەرەت بچن.
 (۳) مینا گەردن: گەردن وە ک بلوور سپی. شە ککەر خەندە: پێکەنینی وە ک شە کر شیرین. مینا:
 پیالە ی شەراب. کەف: دەست.
 واتە: وا یاری شوخی گەردن وە ک بلوور سپی بوو بە مە ی گێڕو دەم بە پێکەنینی شیرینەو و
 پیالە ی مە ی بە دەستەو هاتە کۆری دلداران. خەلکینە! وەرن سەیر کەن، مادەم یار مە ی گێڕ
 بێ و بەم جۆرە مە ی بەسەر دلداراندا بگێڕی، دەبی سەر خوشە کانی شەرابی دەستی چیان
 بەسەر بێ!
 (۴) دەمدەمە: هەراو زەناو دەنگە دەنگ.

که‌ی به له‌عل و گه‌وه‌ر ئه‌و لێو و ددانی دا نیشان؟!
 ئه‌و ره‌هنده‌ی شاخه، ئه‌م خۆشاره‌وه‌ی ژووری سه‌ده‌ف^(۵)
 جێ نیشانه‌ی زامه له‌و روخساره، یا ئاساری خه‌ت
 یا له‌ رووی ئاوینه له‌ککه، یا له‌ به‌درا بوو که‌له‌ف!^(۶)
 مه‌نعی ناکه‌م بۆیه کرد و کۆششی دامه‌نیه، دڵ
 پێوه نیشی، حه‌ول ئه‌دا ئه‌لبه‌تته هه‌رکه‌س بۆ شه‌ره‌ف^(۷)
 دڵ چووه وادی مه‌حه‌به‌ت، هه‌رچی دی هه‌ر کوشته یا...
 نیوه کوژراوه، له‌سه‌ر لێو ئاه و ناله‌ی «وَأَسْفُ»^(۸)

واته: خوايه! ئه‌م هه‌رای به‌رپابوونی رۆژی حه‌شه‌ره چ بوو له‌م کاته‌دا، که‌ لێوی شمشال زهن
 گه‌یشته شمشال‌که‌ی و په‌نجه‌ی ده‌ف زهن گه‌یشته ده‌فه‌که‌ی!
 (۵) ره‌هنده: رێ گرتوه‌به‌ر، سه‌رگه‌ردان.
 واته: یار، که‌ی لێوی ئال و ددانی سپی خۆی پێشانی له‌علی ئال و گه‌وه‌ه‌ری سپی داوه، و
 له‌و کاته‌وه له‌عل له‌ تاوا شیت بووه و سه‌ری خۆی هه‌لگرتوه و چووه بۆ ناو شاخه‌کان و
 گه‌وه‌ه‌ریش له‌ شه‌رمه‌زاریدا خۆی له‌ ناو سه‌ده‌فی ده‌ریادا شار دووه‌ته‌وه! مه‌حوری ده‌یه‌وئ
 بلی: بوونی له‌عل له‌ ناو کانه به‌ردی شاخان و بوونی گه‌وه‌ه‌ر له‌ بنی ده‌ریادا هی ئه‌وه‌یه‌ روویان
 نای خۆیان له‌ ئاست لێو ددانی یاردا بنوێن.
 له‌عل (ن): لوه‌ لوه‌: «لَوُ لَوُ»
 (۶) به‌در: مانگی چواره‌ده. که‌له‌ف: ره‌شایی.
 واته: ئه‌و خه‌ته‌ی به‌سه‌ر رووی یاره‌وه په‌یدا بووه، نازانم جێ نیشانه‌ی زامه، یا نیشانه‌ی
 خه‌ت‌دان و موو ده‌ره‌اته، یا له‌که‌ی سه‌ر ئاوینه‌یه، یا ره‌شایی ناو مانگی چواره‌یه!
 (۷) واته: لۆمه‌ی دلی خۆم ناکه‌م که‌ تیده‌کۆشی بۆ ئه‌وه‌ی بێ به‌ تۆز و له‌ داوینی یار بنیشی،
 چونکه هه‌موو که‌س هه‌ول بۆ پایه‌ی به‌رز ده‌دا بۆ خۆی و، پایه‌ی به‌رز ی دلیش ئه‌وه‌یه‌ بێ به
 تۆز و له‌ داوینی یار بنیشی.
 (۸) وادی: شیو، ولات. «وَأَسْفُ»: داخه‌که‌م!

لاله خو «مه حوی» له وه سفی حوسنی بی چوونی نیگار
لا له ته ئویلی خه له ف، قوربانی ته ئویلی سه له ف⁽⁹⁾

واته: دل روشته ولاتی خوشه وستی، سهیری کرد هه رچی تیدا به یا کوژراوه یا نیوه
کوژراوه و هه ر هاواری «داخه که م... داخه که م» به تی و هه ناسه بۆ ئه وه هه لده کیشی که وا بۆچی
یار به ته واوی نه یکوشت.
(9) بی چوون: بی هاوتا.

واته: مه حوی له عاستی باس کردنی جوانی بی هاوتای یاردا لاله و هیچی پی ناوتری و له
دلی خۆیدا ده لێ: واز بینه له مه عنا لیدانه وهی ئه و جوانیه له سه ر شیوه ی زانا پاشینه کان و وه ک
پیشینه کان مه عنا لی بده ره وه.

مه حوی له م به یته دا جوانی یاری دانا وه به وه ک یه کی له ئایه ت و هه دیسه «مُتَشَابِه» هه کان که
شتی وا ده ده نه پال خوا که نابێ بدریته پالی وه ک ده ست و پی و چاو و دانیشن و هه لسان و
رویشن و شتی وا. له م جوړه شوینه دا زانایانی ئاین دوو به شن. پیشینه کانیان ده لێن به لێ خوا
ئه م شتانه ی هه یه چونکه خۆی و پیغه مبه ر داویانه ته پالی. به لām چونکه ئه گه ر ئه و شتانه به
مه عنا دیاریه که یان مه عنایان لی بده ینه وه بۆ خودا ناگونجی، وایان مه عنا لی ناده ینه وه.
بۆریشان نیه ده سکاری فرموده ی خواو پیغه مبه ر بکه ین، له به ر ئه وه مه سه له که هه واله ی
عیلمی خوا خۆی ده که ین. پاشینه کانیان ده لێن ناتوانین ئه م شتانه بده ینه پال خوا چونکه
نیشانه ی ناده میزاد و مه خلوقاتی ترن و بۆ خوا ده ست ناده ن، له به ر ئه وه ته ئویلیان ده که ین و
مه عنایه کی وایان لی ده ده ینه وه بگونجی، ده لێن: ده ست واته هیز و چاو واته ناگاداری و هه روا
به م جوړه. دیاره له م دوو رایه شدا رای یه که میان له گه ل گه ره یی خوا باشت ده گونجی، بۆیه
مه حویش ده لێ: مه لێ جوانی یار وه ک جوانی جوانانی تر وایه، چونکه ئه وه که م کردنه وه یه بۆ
پایه ی، به لکوو بلێ هه ر ئه وه نده ده زانم یار جوانه، ئیتر چۆن جوانیکه، ئه وه هه ر له عیلمی
خوادایه و مه گه ر ئه و هه ر خۆی بتوانی جوانیه که ی لیک بداته وه.

ده شگونجی «لا له ته ئویلی...» به «لا لَتَاوِل...» بخوێننه وه، واته: به ته ئویلی پاشینه کان
بلێ نه. به م پیه رسته که عه ره بی ده بی. به لām به پیی مه عنا لیدانه وه ی پشوو جوړه جیناسیک
له ئیوان «لاله» و «لاله» دا په یدا ده بی.

تیپی «قاف»

- ۱ -

ئەو دەمه رۆحم لەسەر لەب بوو لەبەر دەردی فیراق
 هات و زوو کردم بە پێی شاباشی، «نِعْمَ الْإِتِّفَاقُ»^(۱)
 بێمه کوێ؟ دلێر وتی: گەر چاوه، تۆفانیکی ئەشک
 دل، تەنووڕی ئاگری عیشق و خرۆشی ئیشتیاق^(۲)
 ئەو دوو ئەبرۆیه که پەییوەستە بە جووتە، وەك هوما
 سایەبانی چاوی بێمارن، لە عالەم بوونە تاق^(۳)
 مەحشەرێ هەستاکە هەستارۆیی، رۆیی دوو بە دووی
 «الوداع» یکی ئەوا نالە ی هەزاران «الفراق»^(۴)
 هەر شوانی کە ی دەبێتە هەم قەرینی شاهی من؟
 سواری کەر نابێ بێتە هەم تەکی سواری بوراق^(۵)

- ۱ -

(۱) واتە: هەلکەوتیکی چاک بوو، ئەوکاتە که گیانم لەبەر دەردی دووڕی یار هاتبرووە سەر لێوم
 و خەریک بوو دەرچێ، یار هاتە لام و گورج گیانم کرد بە شاباشی بەری پێی و بەقوربانیم کرد و
 لەوکاتەدا گیانم دەرچوو.
 ئەو دەمه (ن): ئەو شەو. پێی شاباشی (ن): پائەندازی.
 (۲) واتە: یار وتی: گله بێم لێ دەکە ی کەوا نایەمه لات. ئاخەر بێمه کوێ؟ ئەگەر دێمه ناو
 چاوه کانت، ئەو تەن فرمیسک لاڤاوی تێیاندا کردوو و لەوانە یە بخنکێم. ئەگەر دێشمە ناو
 دل، دەبینم ئاگری عیشق و خرۆشی ئارەزووی دیدار کردوو یە بە تەنووڕ و لەوانە یە بسووتیم.
 (۳) هوما: بالدارێکە دەلێن بە سەر هەرکە سێکەو هەبێ بە پادشا. سایەبان: سێبەرکەر.
 واتە: ئەو جووتە برۆ پەییوەستە کە وەك هوما بوون بە سێبەرکەری سەر چاوی بێمار، بوون
 بە میحراب و رووی سوجدە بردنی عالەمیان کردوو تە چاوی یار.
 (۴) واتە: کە یار هەستارۆیی، ئەو نەندە خەلک کە وتە دووی وەك بلێی رۆژی حەشر هەستابێ و،
 بەدوای مالاوایی کردنێکی ئەودا هەزاران کەس هاواری دەردی دووڕیان لێ هەلسا.
 (۵) هەم قەرین: هاوچووت. هەم تەك: هاوتاک. بوراق: ئەو و لاخە یە کە پێغه مەبەر (د.خ) لە

عه‌یشی ناخۆشه، سه‌ری مه‌دهۆشه‌ دايم زه‌ر په‌رست
 خاسسه‌ هه‌ر سه‌فرايه‌ بۆته‌ موريسي‌ تالی مه‌زاق^(۶)
 تاله‌ مالی ده‌رنه‌ کردووی ئەم شه‌وئ سەد شوو که‌ره
 «مه‌حوي» ئازانه‌ بده‌ تۆ سئ به‌سئ دنيا ته‌لاق^(۷)

- ۲ -

ئه‌وی ئەمڕۆ به‌ ده‌وری ته‌ختيايه‌ هه‌له‌له‌ی مه‌خلووق
 له‌ ده‌وری نه‌عشیا سبچه‌ی ده‌بینی وه‌لوه‌له‌ی مه‌خلووق^(۱)

﴿﴾

شه‌وی میعراجدا سواری بووه‌ و پئی چووه‌ بۆ ئاسمان.
 «شوان» ئیشاره‌ته‌ بۆ هه‌زهره‌تی مووسا که‌ حه‌یوانی له‌وه‌راندوووه‌ و «سواری که‌ر» یش
 ئیشاره‌ته‌ بۆ هه‌زهره‌تی عیسا که‌ که‌رێکی بووه‌ هات و چۆی پئی کردوووه‌. مه‌به‌ستی مه‌حوي
 ئەوه‌یه‌ بلی: نه‌ مووسا و نه‌ عیسا ناگه‌نه‌ پیغه‌مبه‌ری ئیمه‌ له‌ پایه‌ بلن‌دیدا.
 (۶) خاسسه‌: به‌تایبه‌تی. سه‌فرا: ئاوێکی زه‌رد ره‌نگه‌ جگه‌ر هه‌لی ده‌هینتیه‌وه‌، تامیکی تالی
 هه‌یه‌ و هه‌ندئ خۆی مه‌عه‌نه‌ی تیدا، ده‌بی به‌هۆی تالی تامی ده‌م. موريس «مورث»: هۆی
 به‌یدا بوون. مه‌زاق: تامی ده‌م.

واته‌: زه‌ر په‌رست هه‌میشه‌ ژبانی ناخۆشه‌ و سه‌ری لی تێك چووه‌، وه‌ك چۆن كه‌سێك كه‌
 سه‌فراي بئ تامی ده‌می هه‌میشه‌ تال ده‌بی تا سه‌فراكه‌ی هه‌لده‌هینتیه‌وه‌.

مه‌حوي له‌م به‌يته‌دا زێری شوبه‌اندوووه‌ به‌ سه‌فراو زێر په‌رستی شوبه‌اندوووه‌ به‌ سه‌فرا دار.
 (۷) واته‌: دنيا وه‌ك ئافره‌تێکی عه‌یار وایه‌ شه‌وئ سەد شوو بکا. كه‌واته‌ ده‌س و برد كه‌ تاله‌
 مئى دنيا ده‌ری نه‌ کردووی و كه‌سێکی تری نه‌هیناوه‌ ته‌ جیگا كه‌ت و به‌ كوشتی نه‌ داوی،
 سئ به‌سئ ته‌لاقی بده‌ و سئ به‌رده‌ بخه‌ره‌ مشتى.
 سئ به‌سئ (ن): شه‌ش به‌شه‌ش.

- ۲ -

(۱) هه‌له‌له‌: قولولوو كێشان له‌ خۆشیاندا. نه‌عش: ته‌رم. وه‌لوه‌له‌: هاوار و گریان، له‌ وشه‌ی
 «ویل» وه‌ وه‌رگیراوه‌.

﴿﴾

به پهل پهل کردنی سبحهی ئه گهر بسوايه باوه پريان
 ده بوو قهت بهم حه ده نه بوايه بۆ دنيا په لهی مه خلوق^(۲)
 ده خاته فکری ئه هلی مه عریفهت شیوهی جه جال «الْحَق»
 ده بیینی به عزه ئه شخاسی به دوو یا خه رگه لهی مه خلوق^(۳)
 وه ها پر فیتنه بوو عاله م که ئیبلیسکی وهك ئیبلیس
 نه ماوه مه ئمه نی غه یری کلیشه و که لکه لهی مه خلوق^(۴)

واته: دنيا تا سه ر بۆ که س نامینی. ئه وهی ئه مرۆ پادشایه و خه لک به ده وری ته خته که یدا
 قولو لوی شادمانی ده کیشن، سبه نی به ده وری ته رمه که یدا شین و زاری ده که ن.
 له هه موو نوسخه کانی به رده ستماندا «هه له له» له پیش «وه لوه له» وه یه، به لام ئاشکرایه
 ئه وه هه له یه و راسته که ی بهم جۆره یه که ئیمه نوو سیومانه ته وه.
 (۲) پهل پهل کردن: پارچه پارچه کردن. ده شگونجی «پهل پهل کردن» بی. سبحهی: سبه نی.
 واته: ئه گهر ئاده میزاد باوه پری به سزاو تۆله ی رۆزی قیامهت بوايه، وا بۆ دنيا نه ده که وته
 هه له هه له پ.

له نیوان «پهل پهل» و «په له» دا وشه ئاراییه کی جوان هه یه.
 (۳) جه جال: ده جال. کابرایه که له دوا دوا یی دنیا دا په یدا ده بی به سواری که رنکه وه
 ده گه پری و ئیددیعیای خواجهی ده کاو خه لکی پی هه لده خه له تین. پاشان موحه ممه د مه هدی
 په یدا ده بی و ده چیته غه زای و ده یکوژی. خه رگه له: گه له که ر.
 واته: به راستی که تۆ هه ندی که سی ناچیز و ناشایسته ده بیینی خه لکیکی زۆری نه قام وهك
 که ر که وتوو نه ته دوا یان، ئه و دیمه نه دیمه نی جه جالت ده هیئتیه وه بیر که له ئاخ زه ماندا په یدا
 ده بی و خه لک گو مری ده کاو ئه وانیش ده که و نه دوا ی.
 دیاره مه حوی بهم به یته پلاری له یه کی له و شیخانه گرتوو که ده رویش و سو فیه کی
 زۆریان هه بووه و دوا یان که وتوون.
 (۴) ئیبلیس: شه یان.

واته: دنيا به جۆرێک پر بووه له خراپه، شه یان به و هه موو شه یانی و زۆرزانیی خۆی که
 هه یه، جیگایه ك نه ماوه خۆی تیا دا حه شار بدا، ئه وه نه بی بجیته بن کلیشه ی خه لقه وه و له
 رێگای ئه وانیه کاری شه یانانه ی خۆی بکا.

له پەردەى جیلویه کتا روو نمایه شۆرى سەد مەحشەر
 نىقابى لادە لەو چىهرە، بىینە زەلزەلەى مەخلووق^(۵)
 بە ئاوى تى گەشتین ئییمە دنیا، هەر سەرابى بوو
 هەموو دەشچن بە خنکان و لە وشکیشە مەلەى مەخلووق^(۶)
 لە سووقى دەهردا دووکانى هەرکەس موددەتى عومرە
 گوهر دانە بە پشکڵ دانە «مەحوى» مامەلەى مەخلووق^(۷)

(۵) روو نما: روو دەرکەوتوو. شۆر: هەرا. نىقاب: پەچە. چىهرە: روو. زەلزەلە: تەکان، وەك
 یوومەلەرزە.

واتە: دلدارانت ئەوەندە زۆرن، لە توپى تاقە خۆدەرخستنیکتدا شۆر و هەرای سەد روژی
 مەحشەر بەرپا دەبێ و خۆى دەرەخا. ئەگەر باوەر ناکەى پەردەیهك لە رووت لادە و سەیرىكى
 خەلک بکە بزانە چ تەکانىكى وەك تەکانى روژی قیامت بەرپا دەکەن.

مەحوى لەم بەیتەدا وشەى «پەردە» و «پروونا» و «نىقاب» و «چىهرە»ى لە جیهانى بووك
 گواستەووه خواستوو. وشەى «زەلزەلە»یش ئىشارەتە بۆ ئایەتى: ﴿إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ
 زِلْزَالَهَا﴾ كە باسى روژی قیامت دەکا؛ واتە: کاتى کە زەوى تەکانە گەورەكەى خۆى بەسەردا
 هات...

(۶) واتە: خراب لە دنیا حالى بووبوین، وامان زانى کانی ئاوه و ئینسان کە چوووە سەرى
 دەحەسپتەووه، کەچى بە بەردەرئۆگە دەرچوو کە لە دوورەو تیشك دەداتەووه و نەزان بە ئاوى
 دپتە پش چار. ئەم خەلکەیش کە هەمیشە لە هەولێ دنیادان، رەنجى بى سوود دەدەن و لە
 وشکاندا مەلە دەکەن کە بۆ مەلە تیدا کردن دەست نادا، لەگەڵ ئەوەشدا بە خنکان دەچن،
 هەرچەند ئاوبش نیه، چونکە ئەوێ مەلەى بۆ دەس خستنى دنیا بى، ئەنجامى لە ئەنجامى
 خنکان زیاترى دەسگىر نابى.

مەحوى لەم بەیتەدا دنیای شوبهاندوو بە سەرابو، دنیاپەرستانى شوبهاندوو بە تینوو کە
 سەرابى بپتە رى و لە تینووانا بختى.

(۷) سووق: بازار. دەر: گەردوون، زەمانە. گوهر دانە: دەنکە گەوهر.

واتە: دووکاندارى هەرکەس لە بازارى گیتیدا ئەوەندەى ماوهى ژینەتى. داخى بەجەرگم،
 ئەم خەلکە لەباتى ئەوێ لەم ماوهیدا مامەلەیهكى وا بکەن ئەو دنیایان لێو دەسگىر بى،

- ۳ -

وهك بولبول، ئەى تۆ تازه گۆلم، پر به دلمه شهوق

وهك قومرى، ئەى تۆ سهرو سههى، پر به ملمه تهوق^(۱)

خۆشه به يادى ئەو له بهوه نۆشى خوينى دڵ

به م نه شه ئاشنا نه بووه غهبرى ئەهلى زهوق^(۲)

بالاته وهك ئەليف له حورووفاتى كائينات

مافهوقى تۆ كوژايه وه ناوى له تهحت و فهوق^(۳)

عومرى عەزىزى وهك دهنكه گه وههر گران به هاى خۆيان به دهنكه پشقهلى ناچيز و بى بايه خى
دنیا ده گۆر نه وه.

مه حوى له م به يته داگيتى شوبهاندووه به بازارو، ژيانى ئينسان به دووكان و خواپهرستى به
مامه لهى به سوود و بى فهرمانى خوا به مامه لهى زيان به خشو، دايناهو ئەوهى كه وا له جياتى
خواپهرستى بى فهرمانى خوا ده كا، وهك كه سيك وايه گه وههر بگۆر پته وه به پشقه ل.

- ۳ -

(۱) قومرى: بالدارىكى خاكىيه، له كۆتر بچوكتره، جووت جووت به يه كه وه ده ژين. سهرو
سههى: دارى سهرو كه لقه كانى راست بن.

له وانه به مبهست له وه كه مه حوى خۆى شوبهاندووه به قومرى له وه دا كه پرى مليه له
تهوق، ئەوه بى كه خۆشه وىستى خۆى به تهوقى گهردن دانابى و قوولى خۆشه وىستيه كهى به
زۆرى تهوق له گهردينداو، خالى ملي قومريشى شوبهاندبى به تهوق له خرپدا.
(۲) له ب: ليو. نۆش: خواردنه وه.

مه بهستى له وه به خوينى دڵ رهنگى ليو يارى دى نيهته وه ياد.

(۳) تهحت: ژىر، مبهست زهويه. فهوق: سهر، مبهست ئاسمانه.

واته: وهك چۆن پیتی ئەلف لە ناو تیبەکانى «ئەلف» و «بى» داراست و قیتە و لەبەر راستى نه
له خوار و نه له سهروهه گهردى نوختهى لى نه نيشتووه، بالای تۆيش له ناو جواناندا راست و
ديارييه و ناوى تۆ، ناوى له تۆ به ره و ژوورى له ئاسمان و له زهويدا كوژاندووه ته وه.

ئەگەر رووى دەمى مه حوى له م به يته دا له پىغه مبهر (د.خ) بى، ئەوه مبهستى له ناو
كوژانه وه، هه له وه شانده وهى ئايىنى پىغه مبهره كانى تر ده بى.

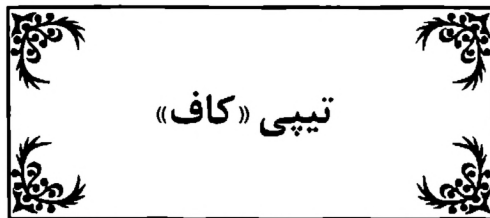
ئەو بەرقی جیلوه شەوقی کە ئەمشەو بیری لە ماھ
 سینە ی جیھانی بۆ بوو مەجمەر بە ناری شەوق^(۴)
 سەیری ھەبە عەقیقی لەبی، خەت بەدەوریا
 بۆ سەر یەمەن لە زەنگەو لەشکر کراوە سەوق^(۵)
 شیریکی پێی لە سیلسیلەدایە ئەسیری عیشق
 مەردی، بزانی زینەتی مەردانە تەوق و رەوق^(۶)
 ھاتۆتە سەر ئەمە لە سەرتدا، سەر ھەلبەرە
 «مەحوی» ئەم ئیشی خێرە لە سەر تۆیە ماوە عەوق^(۷)

(۴) جیلوه: دەرکەوتن. مەجمەر: ئاگردان. نار: ئاگر.

واتە: ئەو تیشکی دەرکەوتنی یارە کە ئەوەندە بەھێز بوو شەوقی مانگی فەوتاند، کارنکی
 وای لە دلی عەلمدا کرد سینە ی ھەموو کەسێکی بۆ بوو بە ئاگردانی ئاگری ئارەزووی دیدار.
 (۵) واتە: خەتی رەش بە دەوری لیوی ئافیق رەنگی یاردا چەند جوانە. دەلیی لە ولاتی قوڵە
 رەشەکانی ئەفریقاوە لەشکر بۆ سەر یەمەن براوە کە ناوی بە ئافیقی نایاب دەرکردووە.
 (۶) سیلسیلە: زنجیر.

مەبەستی لەوێ عەشق شیریکی زنجیر کراوە و گرفتار بوون بە داوی دلداریدا شوورەیی
 نە بۆ عەشق، وەك چۆن شیریش بەو عەیدار نابێ کە پێی بخەیتە زنجیرەو.
 (۷) عەوق: پەك کەوتن.

واتە: یار ھاتوو تە سەر ئەو بەدا لە سەرت و بێپەڕینی. ئەم کاری خێرە لە سەر خۆت پەکی
 کەوتوو، دەسا سەر ھەلبەرە بەدا لە گەردنت.

- ۱ -

چ خاکێ کەم بە سەرما، مامەوێ تاک
 بە لیو ئاھو، بە چاو ئەشک و، بە سەر خاک^(۱)
 بە دوویا وێلم و ئەشکەم دەپرسی
 لە ھەر دارو دیاری «أَيْنَ سَلْمَاك؟»^(۲)
 جگەر دەبرێ، دڵ ئەرفینیت و دەروا
 چ بێ مروەت، چ بێ پەروا، چ بێ باک^(۳)
 کە کوژرا، شاھی عالی جاھی عیشقە
 ھەتا سەیدت نە کەن ناگەیتە فیتراک^(۴)

- ۱ -

(۱) واتە: خۆلی کوێ بکەم بە سەری خۆمدا، بێ کەس و بێ دەر ماومەتەو، بە لیو ھەناسە ی
 سارد ھەڵ دەکێشم، بە چاو فرمیسک دەپێژم، بە سەرش خاک بە سەر خۆمدا دەکەم.
 دەشگونجی مەبەستی ئەو بێ ھاوتای لە هیچ لایەک دەستگیر نابێ و تاک و بێ و نەبە،
 چونکە ئەو ھەموو بە لایە ی بە سەردا ھاووە.
 (۲) دار: مال. دیار: ولات. «أَيْنَ سَلْمَاك»: سەلما لە کوێیە؟
 واتە: من بە دووی یاردا وێلم نایدۆزمەو، دەگەمە ھەر ولاتیک و دەچمە بەر ھەر
 دەرگایەک، دڵوی فرمیسک سەر لە چاومەو دەردینێ، دەپرسی «سەلما» ت لە کوێیە؟
 لە ئەدەبی دلداری عەرەبیدا «سەلما» وەك «لەیلی» ی کوردی وایە.
 (۳) لەم بەیتەشدا، لەبەر ناچاری «دە» ی و «دەرفینیت» کراوە بە «ئە» و بووە بە «ئەرفینیت».
 (۴) فیتراک: تیلە چەرمیکی باریکە بەدوای زینی ئەسپەوێ دەکەن، بۆ ئەوێ ئەگەر
 شتیکیان خستە پاشکۆوێ پێی بێستەو.
 واتە: ئەوێ لە مەیدانی دلداریدا بکوژرێ دەبێ بە پادشاھی پایە بڵندی ئەو مەیدانە و
 بێ ئەوێ بکوژرێ نابێ بوە، وەك چۆن نیچیر تا راوی نە کەن ناگاتە ئەو پایە بڵندە کە بە
 پاشکۆی و لاخیدا ھەلواسن.

به خه نجه ر دل می له ت له ت کرد که بی ئۆف
وتی: خوؤ وا خراب و دل وه ها چاک! (۵)

نیساری خاکی ریگه ت جانه، فه رموی:
«چه نسبت خاک را با عالم پاک» (۶)

گولآو و ئاگراوه باده ئه مشه و
ته ره بناکه مه ی و ساقی غه زه بناک (۷)

وتم: عیشق ئاگری گرته وجوودم
وتی: هه ر بابته تی سووتانه خاشاک (۸)

له دلدا خه لق و خوا بوو، فائیده ی چی
که دهم پر بی له «إِيَّاكَ... وَ إِيَّاكَ» (۹)

(۵) واته: که یار دل می دی به خه نجه ر له ت له ت کراوه بی ئه وه ی ئۆفیک بکه م و بنالیم، وتی:
سه یری که ن خوؤی چهنه د کابرایه کی خراپه هیچ هاوار و ئۆف ناکا، که چی چاکه شی له گه ل
کراوه و دل می له ت کراوه.

له وشه ی «چاک» دا ته وره هه یه، به لام مه عنا نزیکه که ش هه روا راگیراوه. ده شگونجی
وشه ی «خوؤ» به «خوو» ش بخوئیرته وه.

(۶) واته: به یارم وت: گیانم به قوربانی خاکی ریگاته، ئه ویش وتی: خاکی به ری پئی من
جیهانیکی پیروزه و گیانی تۆیش له چاو خاکی به ری پئی مندا وه ک خاک بی قیمه ته، که واته ئه م
دوو شته له یه ک دووره چۆن به یه ک به راورد ده کرین؟

(۷) ته ره بناک: شادی به خش. غه زه بناک: تووره.

واته: شه را بی به زمی ئه مشه ومان له لایه که وه وه ک گولآو له لایه کی که وه وه ک ئاوی ئاگر
کراوایه. ئه مه ش ه ی ئه وه یه مه ی خوؤی شادی ده به خش، به لام مه ی گێر تووره یه.
(۸) خاشاک: پل و پووش.

واته: گیانی تۆ وه ک پل و پووش وایه و هه ر بۆ سووتان ده ست ده دا.

(۹) واته: سوودی چیه به دهم دلپاکی به را به ر به خوا پیشان بده ی و بلیین: «إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَ إِيَّاكَ
نَسْتَعِينُ» واته: هه ر تۆ ده پهرستین و داوای یارمه تی هه ر له تۆ ده که ی، ماده م دلمان پر بی له
یادی ئه م و ئه و که ئه وه ش جۆره هاو به ش دانانیکه بۆ خوا.

ده زانسی جیفه یه دنیا، ده حه یفه
 وه کوو سه گ ئه م شه پرو شوپره له سه ر لاک (۱۰)
 خودا تو لا گری له و لاکه «مه حوی»
 به جاهی پادشاهی ته ختی «لولاک» (۱۱)

- ۲ -

مه ئلووفه زه وقی زاهید ئه وه نده به تامی نيسك
 بیگانه ماوه شه ممی له نه شه ی خیتامی میسك (۱)

(۱۰) جیفه: لاکه توپیو.

واته: ماده م ده زانی دنیا وهك لاکه توپیو وایه، ئیتر بۆچی ده بی وهك سه گ شه ری له سه ر
 بکه یت!

ئه م به یته ئیشاره ته بۆ ئه و حه دیسه ی پیغه مبه ر (د.خ) که ده فهر مویت: «الْدُنْيَا جِيفَةٌ وَ طَائِبُهَا
 كِلَابٌ» واته: دنیا لاکه توپیوه و ئه وانه ش که ده یانه وئ، سه گی سه ر لاکه توپیون.
 (۱۱) «لَوْلَاكَ»: مه به ست پیغه مبه ره (د.خ) که خوا بیی فهر مووه: «لَوْلَاكَ لَوْلَاكَ لَمَّا خَلَقْتُ الْأَفْلاك»
 واته: ئه گه ر له به ر تو نه بوایه ئاسمانه کانم دروست نه ده کرد.

واته: خرایه! بۆ خاتری پادشای سه ر ته ختی «لَوْلَاكَ» که پیغه مبه ره، مه حوی دوور خه یته وه
 له لاکه توپیوی دنیا.

له نیوان «له و لاکه» و «لَوْلَاكَ» دا وشه ئاراییه کی جوان هه یه، هه رچه ند به پیی مه عنا جوان
 نه هاتوه.

- ۲ -

(۱) مه ئلووف: ئولفه ت پتوه گیراو، شتی که خه لک هۆگری بووبن. شه م، «شَم»: بۆن کردن.
 واته: وشکه سو فی زاهیر بین ئه وه نده خووی به دیمه ن په رستی وهك نیسکینه خواردنه وه
 گرتوه، تیگه یشتنی مه عنه و بیاتی نه ماوه و لووتی بۆنی میسك ناکا.
 «خیتامی میسك» ئیشاره ته بۆ ئایه تی: «خَتَامُهُ مِنْكَ وَ فِي ذَلِكَ فَلْيَتَنَاقِسِ الْمُتَنَاقِسُونَ» واته:
 ئاخره که شی میسکی بۆن خو شه، جاکه واته ئه وانه ی ده یانه وئ خویان له پیش بن با بۆ شتی وا
 هه وئ بدنه، که باسی ئه هلی به هه شت ده کا. مه به ستی مه حوی ئه وه یه بلتی ئه م جۆره که سانه
 له موسولمانه تی راسته قینه دوورن.

روتبه‌ی که ماله رۆژه ره‌شی بۆ جگه‌ر به خوون
 ناکامه تا که ره‌ش نه‌بووه خوونی خامی میسک (۲)
 خه‌ت، خاله‌کانی ده‌وروبه‌ری لیوی گه‌رته ناو
 ئەم عه‌نبه‌ره‌م نه‌دیوه که بووبی به دامی میسک (۳)
 به‌ر خیدمه‌تی غوباری ره‌هی یاری من: سه‌با
 دینی هه‌موو ده‌می، به‌ دو‌عاوه، سه‌لامی میسک (۴)
 مه‌یلی خه‌تایه: روو له‌ خه‌تایه بتم، بلی:
 سو‌ب‌ح‌ی بتانی چین و خه‌تا که‌وته شامی میسک (۵)

(۲) واته: بۆ دلداری جگه‌ر بریندار، رۆژی ره‌ش و مه‌ینه‌ت به‌ پی‌گه‌یشتن و پایه‌ی به‌رز
 داده‌نری، وه‌ك چۆن خوینی خاو و کالی بن ناوکی ئاسک که ده‌بی به‌ میسک، تا ته‌واو
 نه‌گیرسێ و ره‌ش نه‌بیته‌وه به‌ ناکام داده‌نری.
 خوونی (ن): خوینی.

(۳) واته: خه‌تی مووی تازه‌ ده‌ره‌اتووی رووی یار ده‌وری خاله‌کانی رووی داوه. من هه‌رگیز
 نه‌مدیوه عه‌نبه‌ر بووبی به‌ داوو میسکی پیوه‌ بووبی. مه‌به‌ستی له‌ «عه‌نبه‌ر» مووه‌ تازه
 ده‌ره‌اتووه‌کان و له‌ «میسک» دانه‌ خاله‌کانه.
 (۴) به‌رخیدمه‌ت: پیش خزمه‌ت، خزمه‌ت‌کار. سه‌با: شنه‌ی بای به‌یانی.

واته: پیش خزمه‌تی تۆزی رینگای یاری من که بای به‌یانییه، هه‌موو کاتی هه‌واڵ پرسی و
 سه‌لامی ئەو میسکه‌م پی ده‌گه‌یه‌نی که تۆزی داوینی یاره.

ده‌شگونجی «به‌ر خیدمه‌ت» یه‌ك وشه‌ نه‌بی به‌مه‌عنا «پیش خزمه‌ت»؛ به‌لکو «به‌ر» و
 «خیدمه‌ت» بی و مه‌عنا یه‌ته‌که‌ وای لی بیته‌وه: میسک به‌و هه‌موو بۆن خوشیه‌وه که هه‌یه
 خۆی له‌ ئاستی تۆزی رینگای یاردا به‌ هیچ دانانی، بۆیه هه‌موو به‌یانییه‌ك بای سه‌با سه‌لام و
 دو‌عای ئەو دینیته‌ خزمه‌تی تۆزی رینگای یار.

(۵) واته: مه‌لی ئەمه‌ تاوان و نا‌په‌سه‌نده‌ که به‌ته‌که‌ی من که رووی یاره رووی کردووه‌ته
 تاریکستانی «خه‌تا» که زولفه‌کانی یاره، به‌لکو بلی ئەو به‌ره‌به‌یانی که به‌ته‌کانی چین و خه‌تاو
 خوته‌ن رووی تیده‌که‌ن که رووی یاره که‌وتووه‌ته تاریکه‌ی ئیواره‌ی میسکه‌وه که زولفی یاره.

گهردی رهمی غه زالی چ دهشتیکه پیوه نیش
 ئەم تیه له و ته مه ووج ئەدا هەر به نامی میسک!^(۶)
 زولفی به دهوری خاله که یا دی، هه موو ده می
 «مه حوی» بیینه عه نه بری سارا غولامی میسک^(۷)

- ۳ -

زه مانه ی پر ته عه ب ده تکاته تیروک
 له تی نانت ده داتی دوو به شی نوک^(۱)

وشه رازاندنه وهی مه حوی له م به یته دا زۆر به جوانی ده رکه وتروه.
 ده شگونجی نیوه ی یه که می ئەم به یته به م جۆره بخوێنرێته وه:
 مه یلی خه تایه روو له خه تایه بتم، به لێ
 به م جۆره مه عنای به یته که وای لێ دێته وه: یاره وه ک بت په رستراوه که م ئاره زووی خه تاو
 تاوان ده کا [که رهش بوونه وهی روویه تی به مو، که ده بی به هۆی دوورکه وتنه وهی له دۆستان.
 «ع.ح» چونکه نزیکه خه تی رووی ده رکه وێ. به لێ رۆژی بتانی چین و خه تا (که دوو ولانی
 رۆژه لائن) [مه به ست له رووی رووناکی یاره. «ع.ح»] که وتروه ته شام (نیواره) ی میسکی
 ره شی بۆن خو شه وه.

به م پیهش به یته که کۆمه لێ جیناس و ته ناسوب و ته وره ی تیدا ده بی.
 (۶) ره م: ره وگ. تیب، [طیب]: بۆنی خو ش. ته مه ووج [تموج]: شه پۆل دان. نام: ناو.
 واته: ئاخۆ ده بی ئەم بۆنه خو شه که به ناوی میسکه وه شه پۆل ده دا له ئاسکی خه تاو
 خوته ندا، تۆزی ریگای کام کۆمه له شوخی وه ک ئاسکی بیابان بی له ئاسکی خه تاو خوته ن
 نیشتی و بۆن بداته وه.

(۷) واته: زولفی یاره هه میشه به دهوری رویدا دی و ده چی. سه یرکه چۆن عه نه بری سارا بووه
 به غولامی میسک. مه به ست له «عه نه بری سارا» زولفی یارو، له «میسک» خالی روویه تی.

- ۳ -

(۱) ته عه ب: ماندوویه تی.

پیالهی دیدە لەبەرێزە، دلا تۆش
بجۆشە، سازى نالە ھەم ببی کۆك^(۲)

بە نووكی تیری شوخیكى كەوا چۆخ
لەبەرما تەن بوو ھەم جامەى برنجۆك^(۳)

بە كولمى ئالیا ئالا خەتى سەبز
ترنجى كەوتە بەر پەنجەى ترنجۆك^(۴)

بە تیرۆك كردن كینایەى لە لەرواواز كردن.

لە کۆکردنەوەى «تیرۆك» و «نان» دا تەناسوب ھەبە.

(۲) لەبەرێز: پێ، ئەوێ چى تیاى لە لیوارى ھەم سەر بکا. کۆك: کۆك بوون، ئامادەبوونە بۆ کار، دەلێن سەعاتەكە کۆك بکە.

واتە: پیالەى چاوپر بوو لە شەراب، كەواتە بۆ ئامادەکردنى بەزمەكە، بە تەواوى با دلیش
یەتە جۆش و ئامیرى سازیش كە بریتى بى لە نالە لەجیاتى مۆسیقا با کۆك ببی.

مەحوى لەم بەیتەدا كاسەى چاوى شوبھاندوو بە پیالەى شەراب و فرمیسكىش بە
شەراب. رووى شوبھاندنەكەش لە یەكەمیاندا پێرى و لە دووھەمیاندا سووریە «سوورى
فرمیسكى خۆننەن و شەرابى سوور» ھەروەھا نالەى دەروونیشى شوبھاندوو بە سازو،
جۆشى دلیشى شوبھاندوو بە كۆرى یاران.

(۳) چۆخ: چۆخە، شال. تەن: لەش. برنجۆك: جۆرە قوماشێكى كۆن كۆنە.

واتە: لەشەم وا بە تیری برژانگى یار بیژراوە دەلێى كراسى برنجۆكە لە بەرما.

لە ئێوان «كەوا» و «تەن» و «جامە» و «چۆخ» و «برنجۆك» دا تەناسوب ھەبە.

(۴) ترنج: مێوێكە لە چەشنى پرتەقال، تۆكلیكى زىر و ئەستوورى ھەبە، مەرەبای لێ
دروست دەكەن. ترنجۆك: رواویكى رەش سەوزە.

واتە: مووى تازە دەرھاتووى دۆست لە دەورى كولمى ئالو، كولمى وەك ترنجى كەوتە بەر
پەنجەى ترنجۆكى مووى تازە دەرھاتووى.

گەر ئەم ریش و سەرەى زاهید لە گەڵ بى
 دەبى جەننەت بە دەشتى شنگ و پيشۆك (۵)
 رەقىبە لە عەنەتى، عاشق دەكەى رەجم
 لەباتى سەگ دەكەى شيرى سەمەندۆك (۶)
 بە خورايى لە «مه حوى» بەس بپرەنجە
 نەجيبى، مەگرە وەك ھۆك، بەگم ھۆك (۷)

- ۴ -

ئەو سەروى نازە تەوسەنى ھىنايە تازو تەك
 ھەستا قىامەت و فەلەك ئەستەونى گەرەك (۱)
 ئەى دى! بنالە، ساز بەدە چەنگى بەزمى عيشق
 مەى خوینى جەرگە، نالەى مەحزەونى گەرەك (۲)

(۵) شنگ: گياھەكى بەھارەى كۆستانىيە و دەخورى، لقىكى بارىك و گەلايەكى لولى ھەيە،
 بنك دار و شيرەدارشە. پيشۆك: گياھەكى بەھارى كۆستانىيە، گەلاى بارىك و درىزى ھەيە،
 سەلكىكى بچووكى سبى ھەيە دەخورىت. (۶) سەمەندۆك: بە پەند كراو.
 (۷) ھۆك: ئەو ھۆك بكاو بتورى. ھۆك: تۆران و بيانووگرتن.

- ۴ -

(۱) تەوسەن: ئەسبى شۆخ و سەركيش. تاز و تەك: غارغارىن. ئەستەون: ستەون، كۆلەكە.
 گەرەك: پيوست.
 (۲) چەنگ: ئاميرىكى مۆسقىيە. مەحزەون: ئاوازىكى مۆسقىيە.
 واتە: ئەى دى! بنالئە و چەنگى كۆرى دلدارى رىك بخە و لىي بەدە. ئەو شەرابەى لەم
 كۆرەدا دەبخۆنەو خوينى جەرگى دلدەرە، شەرابى وايش پيوستى بە ئاوازی خەمگینە، چ
 ئاوازیكى خەمگینیش لە نالەى دلى خەفەتباران خەمگین ترە؟!
 وشەى «ساز» تەوریەى تىدايە، چونكە وەك چۆن بەمەعناى رىك خستەنە، بە ھەر
 ئاميرىكىش دەلین لە ئامیرەكانى مۆسقىا.
 دەگونجى وشەى «بنالە» بە «بە نالە» ش بخوینرێتەو.

ئەمپۆ لە کەن زەمانە هونەر بۆتە قەشمەری
 شیری ژبانی بۆ چیه، مەیموونیه گەرەك! (۳)
 فیتەرەت بۆلند و پایە بۆلندەم نەدی، بە گۆیش
 گەردوون ئەوەندە دوونە کە هەر دوونیه گەرەك (۴)
 تینوو بە خوینی عاشقە، ئەی دۆل! ببە بە خوین
 ئەو لیو، مۆژدە بۆ، دۆلی پەر خوونیه گەرەك (۵)
 قوم هەر دەبۆی لە خوینی جگەر دا بە ئاھوو
 ئەو مەستی غەفلەتە لەبێ مەیگوونیه گەرەك (۶)
 دلبەر عەجەب نیه دۆلی «مەحوی»ی بە دۆل کە برد
 ئەسکەندەری زەمانە فلاتوونیه گەرەك (۷)

(۳) قەشمەری: گالته و گالته جاری.

(۴) فیتەرەت: سروشت.

واتە: ئەکە هەر بە چاو کەسی سروشت و پایە بەرزم نەدیو، بە گۆیش باسیم نەبیستوو.
 ئەمەش سەیر نیه، چونکە خەلک لە زەمانەدا دەژین و زەمانەش ئەوەندە دوون و هیچە لە
 کەسانی دوون و هیچ بەولاهو پێ ناگەیهنن، چونکە خۆی کەسانی وای دەوئ.
 (۵) واتە: ئەی دۆل مۆژدە بۆ کەوا یار بە خوینی دۆلدارانی تینوو و لیوی دۆلیکی دەوئ کە پەر
 بۆی لە خوین، کەواتە بیه بە خوین تا بتخواتەو.
 (۶) مەیگوون: وەك مەی.

واتە: یاری سەرخۆشی بۆ ناگایی لیوی مەی پەنگی دۆلدارای دەوئ، بەلام دەستی ناکەوئ.
 بۆیه دەبۆی هەمیشە بە داخەو قۆم لە خوینی جگەری خۆی بدا.
 (۷) فلاتوون: ئەفلاتوون (۴۲۷-۳۴۷ ی. پ. ز.) یەکیکە لە بەناوبانگترین فەیلەسووفەکانی
 یۆنان، قوتابی «سوکرات» و مامۆستای «ئەرستاتالیس» بوو.

واتە: هیچ سەیر نیه کە دلبەر دۆلی مەحوی بەرێ بۆ خۆی، چونکە ئەو فەرمانەر وای هەموو
 جیهانە وەك ئەسکەندەر، مەحوی کەسیکە لە پایە و پلە ی ئەفلاتوونداو ئەسکەندەریش
 ئەفلاتوونی دەوئ بۆ خۆی بۆی و لەگەڵی بۆ.

- ۵ -

ناشتی تو، توژی من، بۆ بئی سه باتی هه ردوو یه ک
 گه یوه ته هه ددی یه قین، ئەم دوو یه قینه ن هه ردوو شه ک^(۱)
 ئاخر ئەم دنیا یه ئەمری دیته سه ر: ئاخر به
 یه عنی به س ئەی فاحیشه عالم به قه ده یه ک به یه ک^(۲)

- ۵ -

بیستراوه و له شیوهی ئەم پارچه شیعره خویشیه وه وا ده رده کهوئ هۆی دانانی ئەوه بووه
 روژی له روژان له مه جلیسیکدا باسی خه لافه ت ده کری که ئاخۆ هه قی هه زه ته تی ئەبووه که
 بووه یا هه ی هه زه ته تی هه لی مه سه له ی به میرات هاته نه وه ی باخی «فه ده ک» یش دیته پیشه وه که
 هه زه ته تی ئەبووه که به هه قی هه زه ته تی فاتی مه ی کچی پیغه مبه ری نه زانی و نه یدایه چونکه
 پیغه مبه ر فه رمو یه تی: «نَحْنُ مَعَاشِرَ الْأَنْبِيَاءِ لَا نَرِثُ وَلَا نُورِثُ» واته: ئیمه که تا قمی پیغه مبه رانی
 نه میراتمان بۆ دیته وه و نه میراتمان لیوه ده گه پتته وه. پاشان یه کی که له دانیش توانی مه جلیسه که
 ده چی مه سه له که به ئاوه ژو بی بۆ یه کی که له شیخانی ئەو سه رده مه ی سلیمانی ده گپرتته وه و
 هه ندی غه یبه تی مه حویشی لا ده کاو دلی لی دیشینتی. مه حویش که ئەوه ی به رگوئ
 ده که ویتته وه. ئەم پارچه شیعره بۆ ئەو شیخه ده نووسی.
 (۱) تۆر: تۆران. سه بات: به رده وامی.

واته: ئیسیات بووه و باوه به وه کراوه که وا ناشتی تۆ له گه ل من و تۆرانی من له تۆ له
 ناپایه داریدا وه کوو یه ک وان. ماده میش ئەمه بووه به یه قین که وا ئەم دووانه هیچیان پایه دار نی.
 ئەم دوو شته راست و یه قینه وه ک شتی گومان لی کراویان لی هاتوو و نازانری ئاخۆ راستن یا
 راست نی.

(۲) واته: هه رچه ند زۆر که سه ر وا ده زانن ئەم دنیا یه که ئەم هه موو کاره ساته به سه ر ئەم
 خه لکه دا دیتی. پرانه وه ی بۆ نیه و به ئاره زووی خو یان خراپه و فیتنه یی تیا ده که ن. به لام ئاخری
 هه ر دوایی دی و فه رمانی پرانه وه ی ده چیته سه ر که ئیتر به س خه لک به قه بدا.
 ئەم به یته پلاریکی قوولیشی تیدایه بۆ ئەو که سه ی و ستووبه تی نا کوکی بخاته نیوان
 مه حوی و ئەو شیخه ی سلیمانییه وه که باسمان لی کرد.

ناوی ئەو لیۆه بەرن، دەم هەڵدەپچر بۆ دوعا
 (۳) وا له بهرچاوی برینی دل ههیه حهقی نهمهك
 ئەو سەگانهن سێله، سەبب و رەفزی زاتی وا دەکەن
 (۴) هیممەتی ئەو بەعدی ریحلت نەبوووە ئەم دینە حەك
 وەرعی فارووقی تەماشاکەن، وتی: ناکا قوبوول
 (۵) غیرەتم ژاکاوی ئەو گۆلباغە بۆ باغی فەدەك

(۳) واتە: هەرچەند ناوی لیۆی بەتام و خوێی یار بهێتێ، برینی دلی دلداران دەکرێتەو و برینەکان دەم هەڵدەپچر بۆ دوعای خێر کردن بۆی، چونکە ئەو بەری هیواو ئاواتیان لێی قسەبەکی سۆزەر لێیەو و لەبەر ئەوە کە بە قسەی سۆزێ ئەو ئەم برینانە برژاوەتەو، نەکیان نەبەرچاوە و لەیادی ناکەن و هەمیشە دوعای خێری بۆ دەکەن.

بەو پێشەش کە ئەم بەیتە ئیشارەت بێ بۆ هۆی دانانی پارچە شیعرە کە، پوختەیی مەعناکەیی وای لێ دێتەو: ئەم ئەو لادێ حەزەرەتی عەلی! ئێو ئەگەر بەهۆی فەرموودەیی حەزەرەتی ئەبووبەکرەو بێ بەش بووبن لە باخی «فەدەك»، پێویستە هەركاتی ناوی ئەو بێ، دەم بکەنەو بۆ دوعای خێر کردن بۆی، چونکە برینی دلتان کە بێ بەش بوونە لەو باخە، نەکی ئەو زاتەیی لە بەرچاوە کە نەبێشت مائی حەرمانان دەسکەوێ و تووشی حەرام خواردن بین.

(۴) سەبب: جێئۆ. رەفز: نەویستن. حەك: کۆژانەو.

واتە: سێله ئەو سەگانهن کە جێئۆ بە حەزەرەتی ئەبووبەکر دەدەن و بە خەلیفەیی پیغەمبەری پەسەند ناکەن. ئەگەر حەزەرەتی ئەبووبەکر نەبواوە کە بەگژی پاشگەز بوووە کانداجوو و قورئانی کۆکردەو، لەوانەبوو ئایینی ئیسلام پاش کۆچ کردنی پیغەمبەر (د.خ) بکۆژێتەو و لەناو بجێ. مەلا ئەسەدی مەحوی مەعنای ئەم بەیتەیی وای لێ داوەتەو گواوە مەبەست لە «زاتی و» پیغەمبەر و مەبەست لە جێئۆ پێدانی ئەو بوو کە کافەرەکان پێیان وتوو سیحرباز. دەلی مەبەستیش لە نیوی دووهمەیی بەیتە کە ئەو بەر هیممەتی پیغەمبەر خوێ بوو ئایینە کە لەپاش وەفات کردنی لەناو نەچوو. بەلام ئەم مەعنایە زۆر دوورە و بۆ شۆتە کە دەست نادا.

(۵) فارووقی: هێ حەزەرەتی عومەر. باغی فەدەك: باخێك بوو لە نزیکێ خەبیەردا لە غەزایە کداکەوتە بەر پیغەمبەر (د.خ) و پیغەمبەر لە ژبانی خویدا مەسەرفی لێ دەکرد بۆ مأل و مندالی و، پاش وەفاتی حەزەرەتی فاتیما داوای کرد لە حەزەرەتی ئەبووبەکر کە بیداتی چونکە

سەر ئهوان و سەر هه موو یارانسی پیغه مبهه، خودا
 دارژی ره حمهت هه موو دهه پر زه مین و پر فه له كه!
 به لکه سهرپرژیکى بئى بو ئیمه، چاوه پروانه كان
 كۆمه لى جین و جه ماعه ی ئینس و ئه فواجى مه له كه^(٦)
 هه ده بئى سهرپرژى بئى واده ی غیزا، خواجه ی كه ریم
 كردى یادی بهنده گانی خو به یه كه دوو لوقمه یه كه^(٧)
 واده ییكت دا به «مه حوی»: دیمه سه یری كوشتنت
 وه ختی هات ئه و خیره، سا مه به له به دگۆ حه رفی په كه^(٨)

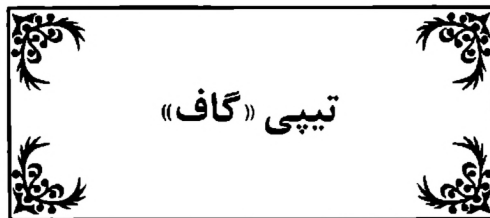

میراتی باوکیه تی و ئه ویش به پیتی هه دیسه كه نه یدایه، وه كه پیشان باسمان كرد.
 واته: هه زه ته ی ئه بو به كر ئه و زاته پایه بڵنده بوو كه دینی پیغه مبهه ی پاراست له فه وتان.
 ئه مجا وه رن سه یری له خواترسانی هه زه ته ی عومه ر بکه ن، هه زه ته ی عومه ریش ئه و زاته به
 كه فه رمووی غیره تم قوبوول ناكا له پیئاوی باخی فه ده كدا گولباخی هه زه ته ی فاتیمه بژاکی و به
 هۆی وه رگرتنی ئه و به شه باخه وه تووشی حه رام خواردن بئى.

باس كردنی وه رعى فارووق له م شوینه دا له وه وه یه كه هه زه ته ی عومه ر له کاتی داوا کردنی
 باخه كه دا له لایه ن هه زه ته ی فاتیمه وه، پشتی هه زه ته ی ئه بو به كرى گرت و دووپاتی كرده وه كه
 ئه و هه دیسه راسته و فه رمووده ی پیغه مبهه ره (د.خ). پاشانیش كه دوو سئى جارى تر مه سه له كه
 سه ری هه لدايه وه و له ناو هه ندئى له یارانى پیغه مبهه ردا بوو به مقۆ مقۆ، هه زه ته ی عومه ر له
 مه جلیسیكدا كۆمه لئى له گه وه ره گه ورائى یارانى سویتند دا كه وا ئه و هه دیسه یان له پیغه مبهه
 بیستوه و به و جوړه مه سه له كه ی بریبه وه.

(٦) سهرپرژ: ئه وه ی له سه ری كاسه ی پر بووه وه ده پرژى. جین: جنۆكه. ئینس: ئاده میزاد.
 مه له كه: مه لایكه.

(٧) غیزا، «غذا»: نان خواردن. بهنده گان: بهنده كان. لوقمه: پاروو.
 واته: گه وه ری خاوه ن ده ست و ده هه نده، ده بئى له کاتی نان خواردندا شتیكى لئى بمینیتته وه
 و به یه كه دوو پاروویه ك یادی بهنده كانی خو ی بكاته وه.
 (٨) واده: وه عده، گفتم. مه به: مه یسه. په كه: په ك خستن، ته گه ره.

- ١ -

وتی: بۆچی وهها بئی تین و بئی رهنگ؟

وتم: تۆ بۆچ ئەوهنده شوخی و شهنگ؟^(١)

گه یشتن بهو شههی عالی مهقامه

نیه فکرم، خه یالم خاوه، پئی لهنگ^(٢)

ههتا لهو یاری ده مسازه جودا مام

وه کوو نهی بئی نهواکه وتووم و بیدهنگ^(٣)

ده گه ییه مه نزلئی سهلما به سه د قه رن

به گامی تهی بکهی گهر سه د ده فرسهنگ^(٤)

یه کئی عاشق به خوو، یهک تالیبی روو

یه کئی مه جبووری بۆ، یهک مایلی رهنگ^(٥)

- ١ -

(١) بۆچ ئەوهنده (ن): بۆچی ئینده. (٢) لهنگ: شەل.

(٣) ههتا: ئەوه تی. ده مساز: هاودهنگ. جودا: جیا. نهی: شمشال. بئی نهوا: بئی ئاواز، لات.

واته: جاران بههزی ئەو یارهوه یارای دهنگ لئی هاتنم بوو. ئیستا ئەوه تهی لهو جیا بوومه تهوه

ولئی دوور کهوتوومه تهوه وهک شمشالئی بئی شمشال ژهن کپ و بیدهنگ کهوتووم.

(٤) سهلما: له ئەدهبی کلاسیکی عه ره بدا کینایه یه له یار. قه رن: سه د سال. گام: ههنگاو. سه د

ده: ده سه دی، ههزار. فرسهنگ: فرسهخ، نزیکه ی ٦ کیلۆمه تره.

واته: ههواری یار ئەوهنده دووره، ئەگه ره به ههنگاوێک ههزار فرسهنگ بیری، ئەوسا به

ههزار سال ده یگه ی تی.

(٥) بۆ: بۆن. مائیل: حه ز لئی که ر.

واته: یاری من هه ر سه رێکی ته ماشا بکه ی جوان و دل رفینه. بۆیه یه کێک دلی له خوو و

رهوشتی چووه و یه کێکی تر ئاره زووی له دیمه نیه تی. که سیکی تریش هۆگری بۆنی خوشتی

بووه و هی وایش هه یه ئاره زووی له رهنگ و شیوه یه تی.

خەت و زاری کە باسی کەوتە گولزار
کەچ ئەستۆ ما وەنەوشە، غونچە دڵ تەنگ^(۶)

جیهانی کردوو سەرخۆش و مەدهۆش
لەبی وەك بادە، خەتتی سەبزی وەك بەنگ^(۷)

مەگەر خوینم سیجافی بێ بەری دەم
کەوا ئەو دامەنەم کەوتۆتە بەر چەنگ^(۸)

دلی سەنگە، دەباری گول بە سەریا
ئەوی گول بوو، زەمانە دایە بەر سەنگ^(۹)

(۶) خەت: موو. زار: دەم. کەچ ئەستۆ: مل لار.

واتە: کە باسی دەمی بچووک و مووی ناسکی دەم و چاوی یارگەیشته ناوباخ، وەنەوشە لە شەرمەزاریدا ملی کەچ کرد چونکە خۆی لە ئاستی مووی ئەودا بە هیچ ھاتە پێش چار و خونچەیش دڵ تەنگ بوو، چونکە دەمی ئەوی لە خۆی بە نەپشکووتووی بچووکتر دی. ئەم بەیتە لەف و نەشرێکی مۆرەتتەبی تیایە، «وەنەوشە» بۆ «خەت» و «غونچە» بۆ «زار» دەگەرێتەو.

(۷) واتە: لێوی وەك شەراب سووری یار و مووی وەك دووگەلی بەنگ بارێك و كشاوی، جیهانیان سەرخۆش و بێ ئاگا کردوو.

(۸) سیجافی: وەك سیجاف. سیجاف: پەراوتز. دامەن: داوێن. چەنگ: چنگ، دەست. واتە: مادەم کە دەستم لە داوێنی یار گیر بوو، نابێ بەری دەم، مەگەر گیانم تێدا نەمیێ و خوینم وەك رەنگی پەراوتز کال ببێ. عادەت وایە ئەو پارچەبەیی دەکرێ بە پەراوتزی کەوا، سوورێکی کالە.

(۹) واتە: ئەوی دلی وەك بەرد رەقە گولی بەسەردا دەباری و ئەوەش کە وەك گول ناسکە زەمانە دەیداتە بەر بەرد. بەپێی ئەم مەعنايە مەحوی گلەیی لە رەوشتی بەدی زەمانە دەکا کە هیچ شتیکی لە جێی شایانی خۆیدا نیە.

دەشگونجێ مەعنای بەیتە کە والێ بدەینەو کەوا واتە: دلی یار بەرابەر بە دلداری کانی وەك بەرد رەقە، ئەمان فرمییکی خوینینی وەك گول سووری بەسەردا دەپۆزن، کەچی ئەویش دلی ناسکە کانی ئەمان دەداتە بەر بەردی کەمتەرخەمی و گۆی پێ نەدان و دڵ رەقی.

کە بۆتە دۆشهك «أظفار المنيّة»

له نائەهلان ئەوەندەم دیوه سەرچەنگ^(١٠)

بتان ئەمڕۆ له فەزلی ئیمە دەدوان

فەرەنگ ئیشی چ بێ «مه حوی» به فەرەنگ!^(١١)

(١٠) «أظفار المنيّة»: نینۆکی مەرگ. سەرچەنگ: لێدان، شەقازله.

واته: ئەوەندە لێدان و تێسەرەواندنم له دەستی ناکەسانەوه دیوه، نینۆکی تێژی مەرگم لا

بووه به دۆشهکی نەرم. مەبەستی له‌وه‌یه‌ ئاواتی مەرگی خۆم ده‌خوازم.

(١١) فەرەنگ: زانست و ئەدەب و تێگەشتن.

مەبەستی ئەوه‌یه‌ بۆ: یاره‌کانی ئیمه‌ له‌ بێ‌په‌حمیدا وه‌ك فەرەنگی وان، كه‌واته‌ ده‌بێ

مونا‌سه‌به‌تی چی بێ‌ با‌سی زانست و ئەدەب و تێگەشتنی ئیمه‌ بکه‌ن و ئەوان په‌یوه‌ندیان به‌

بابه‌تی واوه‌ چیه‌؟.

تیپی «لام»

- ١ -

که شیخ و واعیز و سوڤی به جه ننه ت بهن گه د و گپال
 ده بی ئه مسالی ئیمه بو جه هه ننم بهن سڤو سپال^(١)
 به ده رسی من نه شا ﴿وَالشَّمْسُ﴾ ی پاری ته لعت، ئه مسال
 ئیجازه م ده موتا لا کردنی ﴿وَاللَّیْلُ﴾ ی خه ت و خال^(٢)
 له چاوم خوینی جاری کرد و هم رهنگی له روو بر دم
 ئه ئاشووبی دل و دینه به لیوی ئال و چاوی کال^(٣)

- ١ -

(١) گه دو گپال: ته نگه و ورگی زل. سڤو سپال: سڤو شیتال، جله شڤه.
 په یوه ندی ئه م «شهرت و جه زا» به له وه وه به که مه حوی نه له به ره ی شیخ و واعیز و سوڤیه
 و نه گه دو گپالیشی هه به و ماده م شیخ و واعیز و سوڤی به و هه موو گه دو گپال به یانه وه بچنه
 به هه شت، ئه و وا ده گه یه نن که چوونه به هه شت دوو مهر جی هه به، به که م ئه وه که شیخ یا
 واعیز یا سوڤی بی و دوو هه میشر ئه وه که گه دو گپال ته هه بی.
 (٢) نه شا: نه شیا. ته لعت: روو.
 واته: پاره که زور خه ریکی ده رسی سووره تی «وَالشَّمْسُ» ی باسی رووت بووم، لی حال
 نه بووم و له پله ی تیگه یشتنی من به رزتر بوو، چونکه چاوم یارای ته ماشا کردنی رووتی نه بوو.
 ده سا ریگام بده ئه مسال له ده رسی سووره تی «وَاللَّیْلُ» ی باسی خه ت و خالت ورد بیمه وه،
 چونکه مونا سبی به ختی ره ش و حالی ناخوشمه، به لکوو شتیکی لی تی بگه م.
 جاران له حو جره ی فه قیدا عاده ت بوو به شه و موتا لای ده رسی سبه یینیان ده کرد و لیکیان
 ده دایه وه و بو سبه یینی ده یان خویند. بو یه ش مه حوی له م به یته دا ده رسی بو «وَالشَّمْسُ» داناوه
 که خور به روژدا هه به و موتا لا کردنی بو «وَاللَّیْلُ» داناوه که موتا لا به شه و ده کرئ.
 ته لعت (ن): روو مه ت.
 (٣) واته: که سه یری لیوی ئالی یارم کرد، عه کسی ئالی لیوی دای له چاوم و خوینی لی هیئا.
 که ته ماشای چاوی کالیشیم کرد عه کسی کالییه که ی دای له رووم و رهنگی لی بری.

که سهیری ئاینه ی کرد و له پاشان ئهم که لامه ی دی
 وتی: من هم به بی تیمسال و ئهم شیعرا نه بی ئهمسال^(۴)
 زوبانی واعیزی بی دل درێژه ده رحه ق ئه هلی دل
 به جیشه، غهیری ئه و مل پانه کئ بی هه لگري ئوبال^(۵)
 که ریی ئه و شاهه که و ته ئهم مه قامه، جی به جی هه ستا
 وتی: ئهم زاته ساحیب حاله، حه یفی که و تو وه بی حال^(۶)
 چ خوشه بهم هه موو عیسیانه وه یاره بیی بمبه خشی
 به خشه، بگره دوزه خ خۆله میشی کهم بوو یه ک مسقال^(۷)
 به بی یاری مه چۆره مه عره که ی ئه سفهندیاری نه فس
 که له م مهیدانه دا هه ر پیره زاله رۆسته می بی زال^(۸)

(۴) ئاینه: ئاوینه. تیمسال: وینه.

واته: یار که ئهم قسه ی منه ی یست له باسی لئوو چا ویدا و بۆ تا قی کردنه وه ی راستی
 قسه کهم روانیه ئاوینه، با وه پری کرد و وتی: نه جوائیکی تری له چه شنی من هه یه و نه شیعرئ
 وه ک ئه و شیعرا نه ی تۆیش و تراوه.

(۵) به جیشه: به جیشه. ئوبال: تاوان.

واته: شتیکی زۆر به جیه زوبانی واعیز له ئاستی عاشقان ئه وه نده درێژ بی، چونکه مه گه ر
 هه ر ملی ئه ستووری ئه و ئوبالی گونا هی ئیمه بگریته ئه ستۆ. مه به ستی له وه یه که واعیز له
 باش مله خرا په ی ئیمه ده لی و دهینی هه موو گونا هی ئیمه ده که و ئته ئه ستۆی ئه و.
 (۶) واته: که یار ریی که و ته لای من و دیمی ئاگام له خۆم نیه، به زه بی پیامدا هاته وه و وتی:
 حه یفه که و ئهم زاته ینگه یشتو وه وا بیهۆش که و تو وه.

(۷) واته: خوا یه چه ند خوشه بهم گونا هه وه لیم خوش بیی و بم به خشی. ئه مه بۆ تۆ هیچی تی
 نا چی ئه وه نه بی که دوزه خ تۆ سقا لیک خۆله میشی گونا هه باره سو و تا وه کانی لی کهم بیته وه.

(۸) ئه سفهندیار: کورپی گوشتاسیپ، یه کیک بووه له و قاره مانانه ی رۆسته می زال له گه لیاندا
 جه نگیره و به زاندوونی. زال «ی یه کهم»: ریش سپی. زال «ی دو وه م»: باوکی رۆسته م، ده لێن
 بۆیه و نا و نرا وه چونکه که له دا یک بووه توو کی سپی بووه.

به غه‌مه‌زی نازه‌وه ئه‌و سه‌روی نازه‌که‌ی چۆوه‌گولشه‌ن
 که‌ نیرگس‌ وا بووه‌ چاوی سپی، سه‌روی بووه‌ توپال^(٩)
 که‌ بمرئ عاشقی زاری مه‌لایک‌ بێن و بیینن
 ده‌لێن: ئه‌م باقه‌ چیلکه‌ ناگری یاره‌ب به‌رئ گوپال^(١٠)
 سه‌ماعی سازی عیشق و ریگه‌ بو پارانه‌وه‌ت «مه‌حوی»
 له‌به‌ر قاپی ته‌له‌ب بئ، گوئ ده‌بی که‌ر بئ، زوبانت لال^(١١)

﴿

واته‌: به‌بئ یارمه‌تی پیرنکی پایه‌ به‌رز، هه‌رگیز مه‌که‌وه‌ره‌ جه‌نگ له‌گه‌ل نه‌فس و شه‌یتانی
 وه‌ک ئه‌سه‌فندیاری به‌هێز، چونکه‌ له‌م مه‌یدانه‌دا هه‌ر رۆسته‌مێک قاره‌مانیککی وه‌ک زال
 یارمه‌تی نه‌دا، ئه‌وه‌نده‌ی پیاوێکی پیری ریش سپی بئ ده‌سه‌لات ده‌بئ.
 (٩) توپال: ئه‌و ورده‌یه‌ی له‌ ئاسن و مس‌ داده‌وه‌رئ له‌کاتی کوتانه‌وه‌ و چه‌کرش لێدانیاندا.
 واته‌: نازانم ئه‌و یاره‌ بالآ وه‌ک سه‌رو به‌رزه‌ که‌ ده‌لێی له‌ ناز دروست کراوه‌، که‌ی به‌ لارو
 له‌نجه‌وه‌ چۆوه‌ ناو باخ و که‌ نیرگس‌ چاوی به‌ چاوی مه‌ستی که‌وت چاوی سپی بوو، که‌
 سه‌رو سه‌بری بالآی به‌رزی کرد دارزاو داوه‌ری و بوو به‌ پرووش.
 (١٠) گوپال: گورز.

واته‌: دلدارئ ئه‌م یاره‌ له‌به‌ر ده‌ردی عیشق ئه‌وه‌نده‌ی خه‌فته‌ خواردوو، ئه‌وه‌نده‌ له‌پرو
 لاواز بووه‌، هه‌موو ئه‌ندامی له‌شی وه‌ک چیلکه‌ی لئ هاتوو، به‌ ره‌نگی ئه‌گه‌ر بمرئ فریشته‌ی
 سزای ناوگۆر ده‌لێن خوايه‌ ئه‌م کۆمه‌له‌ چیلکه‌یه‌، به‌رگه‌ی گورز و گۆپالی ئیمه‌ ناگری و لێی
 ده‌گه‌رێن.

(١١) واته‌: مه‌حویا! ئه‌گه‌ر مه‌به‌ستت ئه‌وه‌بئ گوئت له‌ ساز و ئاوازی عیشق بئ و ریگات بدرئ
 له‌به‌ر ده‌رگای یاردا بپارێتته‌وه‌، ده‌بئ سه‌ر بۆ باری دلدارئ شوپ که‌یت و هه‌یج نه‌یسی و هه‌یج
 نه‌لێیت.

- ۲ -

شەنەى بەدى بەهاری هاتهوه، خوشی له تۆ بولبول!
 به شایی هاتی گۆل کۆکی که سازی چههچههه و غولغول^(۱)
 چه مەن هەر سەروو نەسرینە له تەرزى خوابگەى شیرین
 سەرى کێوانە یە کسەر وەك که ناری کۆهکەن هەر گۆل^(۲)
 چ شۆرێکی جنوونی پێوه یە باى ئەم بەهارانە
 له شارا هەر زەرەى زنجیرە، سەحرا شۆرشى بولبول!^(۳)
 دەبینى ﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ﴾ خۆینەکانى کونجى مزگەوتان
 رووه و سەحرا، که دەبیەن وا سوراخى هاتهوه قولقول^(۴)

- ۲ -

(۱) باد: با. هات: هاتن. کۆکی که: بێخەرە کار. چههچههه: ئاواز و چریکه. غولغول: شۆرى
 بولبولان و دەنگ و هەرای بەیە کدا چوو.
 (۲) تەرز: جۆر. بە تیکرای قوماشی جوان و بە بەرگی نووستیش دەلێن: خوابگە: جیگە
 خەو، مەبەست لە گۆرە. کە نار: داوێن. کۆهکەن: کێوکهن، فەرهاد.
 مەحوی لەم بەیتەدا چەمەنى لە کاتى ئالانى گۆلى نەسریندا لە دارى سەرو، شوبهاندوو
 بەو کە شیرین لە گۆرە کەیدا بە گۆلى رەنگا ورەنگ دەورى درابى، وەك لە جیگای نووستیدا
 بەرگی جوانى خەوی پێوه پێچرابى. لووتکەى کێوانیشى بە گۆلەوه شوبهاندوو بە بەرپێ
 فەرهاد بە دلۆپى خۆپێنى خۆ کوشتنە کە یەو.
 (۳) واتە: باى بەهار دەمارى شێتێ پێوه یە و عالەم شێت دەکا. لە شاردانە نازداران بە زەرەى
 کەمەرە و لوولە یانەو دەخاتە جوولە جوول، لە دەرەو دەشدا بولبولان دەهێتتە جۆش.
 (۴) سوراخى: کاسەى شەراب. قولقول: مرقە مرقى داگردنى شەراب.
 واتە: تەنانتە ئەوانەش کە لە کونجى مزگەوتدا کەوتوون و خەریکی خوابەرستین، کە
 بەهار هات و کاسەى شەراب مرقەى شەراب لێ داگردنى لێو هات، هەموو بە جارى رووه و
 دەشت دەکەوێتە رێ.

ده بینم سیبچه ده رده ستانی مل که چ بوو له ته کیانا
 له سه حنی گولشه نا سه رمه ست و ده سه ملانی شیشه ی مول (٥)
 هه موو خوینی شه هان و تاجدارانه له بن خاكا
 كه وا هه وری به هاری سه رزه مینی پی ده كا گول گول (٦)
 زوبانی لاله، بو حه يرانه، حالی بو په ریشه
 له سۆسه ن ده فكرم «مه حوی»، له وه زعی نیرگس و سونبول (٧)

- ٣ -

په روانه یه ك به بولبولی وا وت: كه «بوالفضول»
 سووتانه ئیشی ته هلی مه حه بیته، نه هووله هوول (١)

(٥) سیبچه: ته زیخ. ده رده ست: له ناو ده ستا بوو. سه حن: حه وشه. مول: مه ی.
 واته: نه وانه ی له ته كیه كاندا ملیان كه چ كردوو و خه ریکی خوا په رستین و پشتیان له هه موو
 رابواردنی هه لكردوو، هه ركه به هار هات روو ده كه نه باخ و ده ست ده كه نه ملی شوو شه ی مه ی.
 (٦) واته: ئهم گولاله سووران ه كه ده شت و ده ریان پی رازاوه ته وه. هه موو خوینی ئه و
 شه هیدانه یه كه له مهیدانی عیشقدا شاهه نشا و تاجدار بوون و به تیری یاران كوژراون، وا ئیستا
 هه وری به هار ده یژینیتته و له شیوه ی گولدا له بنی خاکی ده ردینیتته ده ر.
 (٧) شاعیر له م به یته دا ده پرس: له بهر چه و مه حوی زوبانی لاله و حه یران بووه و حالی
 تيك چوو ه؟ نه نجا هه ر خوی وه لامي خوی ده داته وه و ده لی: بۆیه زوبانم لال بووه چونكه بیر
 له جوانی رووی وهك گوله سۆسه نی یار ده كه مه وه و گوله سونبولیش زوبان داره. بۆیه ش
 حه یران بووم چونكه له وه زعی چاوی وهك نیرگس مه ستی یار ورد ده بمه وه و نیرگسیش
 چاوی ئه بله قه. بۆیه ش حال م تيك چوو ه چونكه سه رنج له زولفی وهك سونبول ئالۆزی ئه و
 ده دهم و سونبولیش ئالۆزه.
 ئهم گواستنه وه یه له شیوه یه کی قسه كردنه وه بۆ شیوه یه کی تر وهك لی ره دا كه له غانیبه وه
 گواستوه تیبه وه بۆ مو ته كه لیم، شتیکی باوه له ئه ده بداو پی ده لین: «ئیتفات».

- ٣ -

(١) كه: ئه ی. «بوالفضول»: ئه وه ی كرده وه ی هه ر هه یچ و پوچ بی.

- چاوی له وه عدی کوشتنی من چاوی دزیه وه
 خوونکاری وا، دهبی له قسه ی خوی نه کا نکوول (۲)
 بهم ئیختیساسه سا سه ری من بۆ نه گاته عهرش
 هات و له سه رمی دا، وتی: «إِبْدَأْ بِمَا یَوُول»! (۳)
 وهك دیوی له عه نه تی که که لامی قه دیمی بیست
 زاهید که باسی عیشق ئه بییی، دپته جووله جوول (۴)
 سه ججاده مه ی پیا رزاوم و، عوریان و لهش به خون
 نوێژم مه زه نه نه وایه له مه ولا بکه ن قوبوول (۵)

- مه بهستی له وه به خۆشه وستی راسته قینه به دیمه نکاری و خۆ ده رخستن نابیی. خۆشه وستی
 ده بی وهك په روانه بی که ده سووتی و ده نگیککی لپوه نایهت، نهك وهك بولبول که ده لی: عاشقی
 گولم و به سه ر چله وه دهیکا به هه راو له وه زیاتری له باردا نه.
 (۲) خوونکار: خوین رپژ. نکوول: په شیمانی.
 واته: یار گفتی دابوومی به تیری چاو بمکوژی، که چی چاوی، چاوی له و گهسته ی دابووی
 دزیه وه. خوین رپژ و نه ده بوو له قسه ی خزی پاشگه ز بیته وه.
 (۳) واته: چون سه رم نه وه نه ده بهرز نه بیته وه بگاته عهرش، ماده م یار منی به تاییه تی هه لا وێرد
 بۆ کوشتن و وتی له پشدا ده ست به کوشتنی ئه و که سانه ده که م که سه ر به خۆ من.
 «بِمَا یَوُول» (ن): «بِمَنْ یَوُول». ئیمه بۆیه نوسخه ی «بِمَا» مان لا په سه ندتر بوو چونکه «ما»
 باشتربۆ مولکایه تی ده ست ده دا تا «مَنْ».
 (۴) واته: زاهید که باسی عیشق ده بیسی ئۆقره ی لی ده بری، وهك شه یتانی له ره حمه تی
 خودا بی بهش کراو که گوپی له ده نگی قورئان ده بی جیگه به خوی نا کرئ و هه لدی.
 (۵) سه ججاده: به رمال. مه زه نه نه: گومان.
 واته: بووم به دلداریککی راسته قینه و سه رخوشیککی ته واو. مه ی به به رمالمدا رزاوه و
 له سه ر خۆشیدا هیچم به به ری خۆمه وه نه هیشتووه ته وه و به تیری یار هه موو گیانم خۆیناوی
 بووه. به م مه رجانه ی تیامدا هاتوونه ته دی ده رده که وئ که وا له عیشقدا گه یشتوومه ته پله یه کی
 بهرز و له مه وه گومان ده که م له مه ولا نوێژم له باره گای خودا په سه ند بی.

ده رچوو له هه ددی غایه عور ووجی ده جاجیله
 یاره بیی تو بکه ی که بکا عیسه یه ک نزوول! (٦)
 زالم! سبه ی به زه پره حیسابت له گه ل ده که ن
 ته مپوش، ته تو مه بووره، حیسابت بکه به پوول (٧)
 ریگه ی هو دا ته ریه تی عیشقه، ده «مه حویا»
 وهرن و پیا برۆن و «و صَلُّوا عَلَی الرَّسُول» (٨)
 هه ر ته م ته ریه بوو به هه موو سه حبی گرتیان
 روین پیا، هه تا گه یینه مه رته به ی وسوول (٩)

(٦) عور ووج: سه رکه وتن. ده جاجیله: ده جاله کان. عیسه: عیسا.
 واته: پایه به رزی ده جاله کان له راده ده رچوو. مه گه ر خودا بکا عیسا یه ک داپه ری بۆیان و
 له ناویان به ری.
 ته م به یته ئیشاره ته بو ئه وه که له دنیا ناخر دا عیسا له ئاسمان داده په ری و ده ججال ده کوژی.
 مه به ست له و ده ججالانه ی که مه حوی قسه یان لی ده کا پیاوی خراپه که ده ستیان به سه ر
 کاروباری ولتا دا گرتبوو. به م پییه ته م به یته ش نیشانه یه کی تری نا په زایی مه حوییه له سیستیمی
 کارگیری کو مه ل.
 له نیوان «عور ووج» و «نزوول» و «ده جاجیله» و «عیسا» دا تیباق و ته ناسو بیکی ورد و ناسک
 هه یه.

(٧) واته: هو کا برای سته مکار! چی ده که ی بیکه و له هیچ چاوپۆشی مه که. سبه ی نیش که
 نۆره هاته سه ر تو سزای تاوانه کانت هه موو لی ده ستیتر ته وه.
 (٨) هو دا: هیدا یه ت، پیچه وانه ی گو مپایی. ته ریه ت: ریگا.
 (٩) سه حب: هاو ریانی پیغه مبه ر (د.خ). مه رته به ی وسوول [«وصول»]: پله ی به رزی
 خواناسین و به خوا گه یشتن.

- ۴ -

حه یاتم سهرفی عیشت کرد به ئوممیدی «فَمَنْ يَعْمَلْ»

به هیجرت کوشتم و نه تکرده وه فکری «وَمَنْ يَعْمَلْ»^(۱)

جه مالت حه یفه ده رخه ی بۆکه س و ناکه س وتم، فهرمووی:

جه لالی حوسنه ئیمه ی کرده شاهه نشاهی «لَا يُسْأَلُ»^(۲)

وتم: ئهم عالهمه دلّیان ئه سیری غه مزه ته، به س بی!

وتی: که ی بۆته قووتی شاهبازی پر به که ف خه رده ل!^(۳)

- ۴ -

(۱) واته: به هیوای ئه وه که خوا فهرموویه تی: «فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ» واته: ئه وه ی ئه وه نده ی تۆسقائیک چاکه بکا پاداشی وهرده گرێته وه، زیانی خۆم له عیشتی تۆدا سهرف کرد، که چی تۆ به ده ردی دووری کوشتمت و بیرت له وه نه کرده وه که خوا فهرموویه تی: «وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ» واته: هه رکه سی ئه وه نده ی تۆسقائیک خراپه بکا تۆله ی وهرده گرێته وه.

(۲) واته: به یارم وت: حه یفه جوانی خۆت پیشانی هه موو جوړه که سیك ده ده ی، ئه ویش له وه لاما فهرمووی: شان و شکۆی جوانیه منی کردوه به که سیك که «لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ...» واته: لئی ناپرسرێته وه بۆچی واده کا. ئهم رسته یه به شیکه له ئایه تیک له باسی خوادا.

له نێوان «جه مال» و «جه لال» دا به ش به حالی بابته تی خواناسی ته ناسوینکی جوان هه یه، نه خوازه لا ئه گهر «لَا يُسْأَلُ» هه که شیان بخرێته پال.

(۳) خه رده ل: شیناییه که تووئکی ره شی وردی هه یه.

واته: به یارم وت: دلّی ئهم عالهمه هه مووی به تیری نازی تۆ دیل بووه، ئیتر با به سی بی، به ره لّلیان که. ئه ویش له وه لاما وتی: که ی پری مشتێ تۆوی خه رته له به شی دانی شابازکی وه که من ده کا؟ مه به سستی ئه وه یه دلّی هه موو دلّداره کان ئه وه نده ی پری مشتێ تۆوی خه رته له بایه خی هه یه لای ئه و.

ده شگونجی مه به ست له «خه رده ل» «خه رته ل» بی که داله که ر خۆره یه. به م پێیه له نێوان «شاهباز» و «خه رته ل» دا تباقیکی جوان پیک دی. مه عناکه شی وای لی دیته وه: که یار ده سه بهرداری دلّ دیل کردن نابێ و هه میشه هه ر دلّی تازه دیل ده کا.

موسه بیبب حه ز نه کا، پر عالم ئه سبابت په پری کایه
 فه قهت چاری نه قهت یه ک به دوو بینینی مام ئه حوهل (۴)
 به چی، بۆچ ئه م غوروور و کیبر و نازه، ده بیبه تۆزی خاک
 به ئه سل و فه سل ئه نازی؟ چۆره ئاوێک ئه سلته و ئه ووهل (۵)
 په لی داوینسی پاکت گرتنی بۆ بوو زیاد ئه و جا
 له مهیدانی مه حه بیبه تدا ئه گهر «مه حوی» کرا پهل پهل (۶)
 به جی ماوم له گهل من حه سه رتا، مه کسم له سه ر بایه ک
 به جاری هاژه بیتم «مه حویا» وه ک داره که ی سه رکهل (۷)

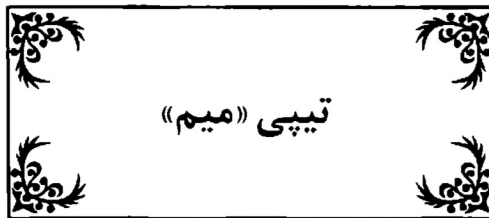
(۴) موسه بیبب: سه به ب ساز، خوا. ئه حوهل: خیل.

واته: ئه گهر خوی سه به ب ساز ئاره زووی له کردنی شتیک نه بی، هه زار سه به ب ئه و نه ده ی
 ده نکه کایه ک قیمة تی نابی و سه به ب هه چ جۆره ده ورێک ناگیڕی، وه ک چۆن یه ک به دوو بینینی
 خیل هه رگیز یه ک ناکا به دوو.

(۵) غوروور: خۆلی بای بوون. کیبر: فیز. ده بیبه: ده بیته. چۆره ئاو: ئاری تۆری ئاده میزاد.
 ئه م به یته قسه له گهل ئاده میزاد ده کا و ئیشاره ته بۆ ئایه تی: ﴿فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ مِمَّ خُلِقَ خُلِقَ مِنْ
 مَاءٍ ذَاقٍ﴾ واته: با ئاده میزاد بیر له خۆی بکاته وه له چی دروست کراوه؟ له ئاوێکی هه لقوێو
 دروست کراوه.

(۶) واته: که مه حوی به ئاواتی خۆی گه یشت و له مهیدانی خۆشه و یستیدا پهل پهل کرا و کرا
 به چه ند که رته وه، هه ر که رتیکی په لێکی داوینی پاکتی گرت و به ری نه دا. به م بیبه ژماره ی
 په لی داوینی تۆگرتنی زیاد کرد و زیاتر بیته وه نووسا و له پتر له یه ک سه ره وه بیته وه نووسا.
 (۷) مه کس «مکث»: مانه وه. داری سه رکهل: تاقه داری سه ر به رزایی که داری تری به ده وردا
 نه بی و خۆی له به ر بادا پی نه گیرێ و زوو بشکێته وه و بکه وێ.

واته: به داخه وه له هاوڕێیان دوا که وتووم و له سه ر بایه ک به ندم که هه لکا و لیم بدا و بمخا و
 به جارێک وه ک داره که ی سه رکهل هاژه بکه م و بکه وم.

- ١ -

نالەم لە سینە، هەم لە دڵم دەرد و غەم حەرام...
 بێ، بێ تۆ بەزمی عوشرەت و عەیش ئەر نە کەم حەرام^(١)
 ئیعلانە: عاشقانی بە کۆیا نە کەن گوزەر
 فەتویی چ مەزەبێکە، تەوافی حەرەم حەرام!^(٢)
 جۆبار، لالەزار، وەرە سەر چەمەم، وتی:
 ناشووبە ئەم بەهەر، بوو سەیری چەم حەرام^(٣)

- ١ -

(١) عوشرەت: رابواردن. ئەر: ئەگەر.

واتە: ئەگەر بەبێ تۆ بەزم و رابواردن لە خۆم حەرام نە کەم، یاخوا نالە لە سینەم نەیت و دەرد و غەم لە دڵمدا نەمیێ. مەبەستی لەوێه ژبان بێ خۆشەویستی خۆش نیه و خۆشەویستیش بڕتیە لە ئازار چەشتن و کەواتە دوعای شەرە کە وای لێ دیتەو ئەگەر لە گەڵ نەبوونی تۆدا رابواردن لە خۆم حەرام نە کەم، یاخوا ژبانم بێی بە هیچ.
 (٢) کۆ: کۆلان. فەتوی: فتوا. حەرەم: حەرەمی کە عەبە لە مە ککە.

واتە: چار دراوێ نابی کەس بە بەر دەر مالی یاردا گوزەر بکا کە وە ک حەرەمی کە عەبە وایە بۆ دلداران. من نازانم بە مەزەبێ چ پێشەوایە ک گەران بە حەرەمی کە عەبەدا حەرەمە.
 لە «تەوافی حەرەم»دا ئیستیعارە ی موسەررەحە و لە نێوان «حەرەم» و «حەرەم»دا جۆرە جیناسیکی موزاریع هەیە.

ئیعلانە عاشقانی (ن): ئیعلانی عاشقانه.

(٣) جۆبار: یا جۆبار، شوێنی جۆگە ئاوی زۆری تیا بێ، یا هەر جۆگە ی ئاو، یا جۆگە یەکی گەورە کە لە چەند جۆگا پێک هاتبێ. لالەزار: گولزار، مەبەست لە دۆپی فرمیسکی سوورە.
 چەم «ی یە کەم»: چاو. چەم «ی دوو هەم»: رووبار.

واتە: بە یارم وت: وەرە سەر چەمی چاو مەماشای جۆگە لەی فرمیسکی گول رەنگم بکە، کەچی وتی: بەهاری رووت پرە لە ناشووب و تەماشای چەم حەرەم بوو، لەبەر ئەو نایەم.
 شوبهاندنە کە بەم جۆرە هاتوو وە ک چۆن بەهاران لافاو هەلەدەستی و چوونە سەرچەم مەترسی تیدا دەبێ و لەوانە دەبێ بنیادەم بەرێ و هەرچیش کە مەترسی تیا بێ کردنی بە پێی

خویناوی جه‌رگ و ناله‌یی دل‌گهر عه‌تا‌کرا

نۆشینى مه‌ی، سه‌ماعى نه‌یه و زیر و به‌م حه‌رام^(۴)

ئه‌و ته‌کیه سه‌بى عیشقی تیا‌بى، تیا مه‌به

بۆ سوننیه ته‌وه‌تتونی مولکی عه‌جه‌م حه‌رام^(۵)

گهر ئاگرى مه‌حه‌یه‌تى شك به‌م له‌ دۆزه‌خا

ئه‌و دۆزه‌خه به‌هه‌شتمه، جه‌ننه‌ت ده‌که‌م حه‌رام^(۶)

شە‌رع حە‌رامە، رووی دل‌داریش لە‌وه‌دا که فرمیسکی زۆری پیا هاتوو‌ه‌ته‌ خوار وه‌ك لافاوی به‌هاری لێ‌هاتوو‌ه و لە‌وه‌دا که فرمیسکی خویناوی پیا هاتوو‌ه وه‌ك لاله‌زاری به‌هاری لێ‌هاتوو‌ه و چوونه سه‌رچه‌می به‌هاریش که مه‌ترسی خنکانی تیا‌بى حە‌رامە.

(۴) واتە: ئه‌گەر که‌سی‌ك به‌ختی یار بێ‌ خوا خویناوی جگه‌ر و ناله‌ی دل‌ی بدات‌ی، ئه‌وه له‌جیاتى خوار‌دنه‌وه‌ی مه‌ی و گوێ‌گرتن له‌ شمشال به‌سه‌تى و مۆسیقای تری بۆ حە‌رامە.

ده‌شگونجی «نه‌یه‌و» به‌ «نه‌ی و» بخوێن‌رێته‌وه و ئه‌وکاته رسته‌ی تێک‌پرای نیوه به‌یه‌که که به‌ ته‌قدیر کردنی «ده‌بى» یه‌ك ته‌واو ده‌بى، ده‌بى به‌خه‌به‌ر و نیوه به‌یتى پێشوو ته‌واو ده‌کا.

(۵) ته‌کیه: جینگای ده‌روێشان. سه‌بب: جێئۆ. سوننى: ئه‌هلی سوننه‌ت و جه‌ماعه‌ت، به‌راه‌یری شیعه‌یه. ته‌وه‌تتۆن [«تَوَطَّن»]: به‌ نیشتمان کردن.

واته: هه‌ر ته‌کیه‌یه‌کی وشکه ده‌روێشانی نه‌فام که جێئۆی تیا‌دا به‌دن به‌خۆشه‌وستی، تیا دامه‌نیشه، چونکه ئه‌و ته‌کیانه وه‌ك ولاتی عه‌جه‌م وان بۆ سوننى که له‌ ولاتی عه‌جه‌م‌دا جێئۆ به‌ ئه‌بووبه‌کر و عومه‌ر و عوسمان و عایشه ده‌ده‌ن و به‌ سووک ته‌ماشای بیروباوه‌ری سوننیه‌کان ده‌که‌ن. جێئۆدانیش به‌خۆشه‌وستی لای دل‌داران وه‌ك جێئۆدانه به‌و ئیمامانه لای ئه‌هلی سوننه‌ت و جه‌ماعه‌ت و بۆ که‌سی‌کیش که ئه‌هلی سوننه‌ت و جه‌ماعه‌ت بێ‌ حە‌رامه له‌ ولاتی‌کا دانیشی که جێئۆی تیا بدری به‌و پێشه‌وايانه.

(۶) واته: دل‌دار ده‌بى عه‌وداللی دوا‌ی یار بێ‌ و له‌ ده‌لاقه‌ی ئه‌وه‌وه سه‌یری هه‌موو شتی بکا. بۆیه من ئه‌گەر له‌ دۆزه‌خیشدا ئاگرى خۆشه‌وستی یار شك بیه‌م به‌دوا‌یدا ده‌رۆم و دۆزه‌خم له‌به‌ر ئه‌و ئاگرى خۆشه‌وستیه‌ لا وه‌ك به‌هه‌شت خۆش ده‌بى و به‌هه‌شتی‌تر له‌ خۆم حە‌رام ده‌که‌م.

بۆ سه ییدی «مه حوی»، ئهو موژه ئیمایه کا، به سه
سه حرایبی ئولفه ته که له نیچیری ره م نه مام^(٧)

- ٢ -

بپروانه سووتنم، وه ره بپرواکه من نه مام
په روانه م ئیترم نیه په روا که من نه مام^(١)
ئهو نه وه نامه که ی بهری میهر و وه فا ده دا
بۆ من، له دهستی جهوور و جه فا دا که من نه مام!^(٢)
بازاری ده رد و خه مکه ده ی ئه ندۆه و کونجی غه م
بی ره ونه ق و نیشات و سه فا ما که من نه مام^(٣)
مانم ئه وه نده پر فه ته راته، که قه وم و خویش
ئوممیدی هه ر به عه فوه، خودایا که من نه مام^(٤)

(٧) ئیمایه کا: ئیمایه ک بکا، ئیشاره تیک بکا. ره م: هه لانتن.
واته: ئه گه ریار مه یلی کوشتنی ئیمه ی بی، ته نها به برژانگی ئیشاره تیک بکا بۆ کوشتنمان،
به سه و پێویست به هیچی تر ناکات، چونکه ئیمه ئاسکی هیدی و نیچیری راو کراوین و له
بیابانی ده سه مؤیدا ده ژین و ئاسکی وایش را کردنی لی حه رامه و هه رگیز هه لئایه ت.

- ٢ -

(١) سووتن: سووتان. ئیترم نیه: ئیتر نیمه.
(٢) واته: که من له دهستی جهوور و جه فا دا فه وتام، ئیتر ئهو نه وه نامه چ سوودیکی بۆ من
ده بی و که ی بهری وه فام بۆ ده گری.!
(٣) خه مکه ده: خه م خانه. ئه ندۆه: خه فه ت. ره ونه ق: دره وشانه وه.
مه به ستی له وه یه خه م و مه به نه ت بازاری به بوونی من گه رمه و که من فه وتام ئه ویش
رووده کاته کزی و که ساس ده بی.
(٤) فه ته رات: فه تاره ت، زیان، لی ره دا مه به ست له گونا هه.

چقلی مه زاری من چه قیه دامه نی، چ سوود
 شوومی به روکی به ختمی بهردا که من نه مام^(۵)
 نه و شوخه هه ر که نه عشی منی دی، قیامی کرد
 چی بم من؟ نه م قیامه ته هه ستا که من نه مام^(۶)
 «مه حوی» که غه میه مردم و غه م پهروه ری نیه
 غه م مایه وه به بی که س و مه ئوا که من نه مام^(۷)

واته: خوا به! ژیانم نه وه نده پره له گونا ه، که س و کارم که دلان پیمدا ده سووتیتته وه و له دوا
 رۆژم ده ترسن، هیوایان هه ر به عه فووی تزیه که بگاته فریام، نه گینا حال م زۆر به د حال ده بی.
 (۵) مه زار: گۆر. دامه ن: داوین.

واته: تا مابووم هه ر به ته ما بووم یار رۆژێک بیته لام، به لام هه ر نه هات. ئیتستا که مردووم، به
 من چی نه گبه تی یه خه ی به ختم بهرده دا و یار دیته سه ر گۆره که م و چقلی سه ر گۆرم به داوینیا
 ده چه قی و من چ سوودێک له م هاتنه ی نه و وه رده گرم؟!
 (۶) نه عش: ته رم، جه نازه. قیام: راست بوونه وه.

واته: یار که جه نازه که می دی هه ستایه سه ر پێ و به راست بوونه وه ی نه و هه موو عالهم
 هه ستایه سه ر پێ، وه ک بلیی رۆژی قیامه ت به ریا بووبی. نازانم من جیم وا به مردنی من نه م
 قیامه ته هه ستا!.

(۷) پهروه ر: پهروه رده که ر و سه ره په رشتی که ر.

واته: مه حوی خه فه تی نه وه ی له دلدا یه ده لی تا من مابووم خه م منی هه بوو و له په نای مندا
 ده ژیا. ئیتستا که مردووم، که سیکی وا شک نابا پهروه رده ی بکا و ده ستی به سه ردا بگری و
 نه هیلی بی که س و بی ده ر بکه وی.

- ۳ -

بنازم من به کوفری زولفی تو ئه ی ئافه تی ئیسلام
 که ئه ستۆبه ندی جیزیه ی خسته مل ئیمانی خاس و عام^(۱)
 به ده فعی سیخنی کردن له زاهید راغیبی مه ی بوو
 که چی ساقی وتی: ناده م به که م فام ئه ز مه یی گول فام^(۲)
 له روژیکسی فه له ک ساقی بووه، تی فک ره له م به زمه
 قه ده ح ئاشامه هه ر نادان و هه ر دانایه خوون ئاشام^(۳)

- ۳ -

(۱) ئه ستۆبه ند: ته وق. جیزیه: ئه و خه رج و باجه ی که له سایه ی ده ول ته ی ئیسلامدا له و کافره
 کیتابیانه ده ستی ترا که له ولاتی موسولماناندا ده ژیان، به رابه ر به هه موو واجیبکی هاو
 نیشتمانیتی که له سه ر موسولمانان خۆیان هه بوو.
 واته: جاران ئیسلام (که روژناییه) جیزیه ی له کافران ده سه ند (که نیشانه ی تاریکی
 گومراییه) به لام ئیستا زولفی ره شی تو که له ره شیدا وه ک دلێ کافر وایه، ته وقی جیزیه ی
 خستوه ته گه ردنی ئیمانی هه موو خواناسیک و هه موو ره شه موسولمانیک و ئیمانیانی بۆ
 خۆی شل کردوه. که واته بنازم به م زولفه ت که ئه وه نده کاریگه ره و بووه به ئافه ت و به لا بۆ
 دلێ هه موو موسولمانان.
 مه حوی له م به یته دا زولفی ره شی یاری شو به اندوه به کوفر له وه دا که چۆن کوفر
 تاریکایی و ره شی ده گه به نی، زولفی یاریش هه روا ره شه.
 (۲) سیخنی: ته مه لی و له خواردن به ولاره هیه نه کردن. ئه ز: من. گول فام: گول په نگ.
 واته: به هه ر جوړی بوو زاهیدمان هینایه سه ر ئه وه که واز له ته مه لی و گو شه گیری بیتی و
 بیته کوژی خواردنه وه وه و داوای مه ی بکا. که چی مه ی گێڕ له جیاتنی ئه وه ی پیاله ی بۆ پر بکا،
 وتی من به شی بنیاده می نه فام ناده م له شه رابی سووری گول په نگ.
 ده شگونجی رسته ی «ئه ز مه یی گول فام» فارسی بی و له به یتیکی فارسی وه رگیرایی و به م
 جوژه بی: «از می گلفام».
 (۳) ئاشام: ئه وه ی شتی بخواته وه.

فسانه‌ی من بووه زینه‌ی مه‌جالیس، ئافهرین ئه‌ی عیشق
 چه‌ها بی‌نام و خامی وه‌ك منت كردۆته ساحیب نام^(۴)
 به‌حیره‌ت له‌و گۆل ئه‌ندامه‌م كه‌وا بادامیه‌ چاوی
 دلی نازك وه‌كوو گۆل، هه‌م ره‌قه وه‌ك توێكلی بادام^(۵)
 بناگۆشی له‌ چینی زوڵفیا ده‌ركه‌وتبوو، ده‌توت
 ئه‌مه‌ بازی سپی سوبحه‌، چووه‌ بن بالی زاغی شام^(۶)

ئهم به‌یته مه‌عنای به‌یتی پێشوو ته‌واو ده‌كا. واته‌: ته‌ماشای كۆری مه‌ی خواردنه‌وه‌ بکه‌ن،
 له‌و رۆژه‌وه‌ كه‌ گه‌ردوون بووه‌ به‌ مه‌ی گێر، هه‌ر نه‌فامه‌ و مه‌ی هه‌لده‌دا و هه‌ر دانا به‌ خوێنی دلی
 خۆی ده‌خواته‌وه‌. بۆیه‌ش به‌شی زاهیدی نه‌دا كه‌ به‌ هه‌زار مه‌ینه‌ت هه‌ینابوومه‌ سهر ریی
 راست و فیری مه‌ی خواردنه‌وه‌مان كردبوو، ئه‌گینا ئه‌گه‌ر ئه‌و راست مه‌یی به‌ دانا ده‌دا، ده‌بوو
 بیدایه‌ به‌و زاهیده‌ كه‌ هاتبووه‌ سهر ریی راست.

(۴) فسانه‌: چیرۆك و سه‌رگۆزه‌شته. زینه‌: جوانی. مه‌جالیس: جه‌معی مه‌جلیسه‌ واته‌: كۆر.
 چه‌ها: چه‌ندین كه‌س. خام: خاوه‌، كآل.

واته‌: له‌ سایه‌ی عیشقه‌وه‌ عه‌قلم له‌سه‌ر خۆم نه‌ماوه‌ و ناوبانگم زپراوه‌ و قسه‌ و باسم بووه‌ به‌
 مایه‌ی رازاندنه‌وه‌ی هه‌موو كۆرێك. ده‌سا ئافهرین ئه‌ی عیشق وا چه‌ندكه‌سی خاوه‌ و بی‌ناوی
 وه‌ك منت ناودار كرد و ناوت خسته‌ سهر زمانی خه‌لك.

ئافهرین ئه‌ی عیشق (ن): ئافهرینی عیشق. منت (ن): منی.

(۵) گۆل ئه‌ندام: ئه‌وه‌ی ئه‌ندامی له‌شی وه‌ك گۆل جوان بی.
 واته‌: سه‌رم له‌و یاره‌ گۆل ئه‌ندامه‌ سوور ماوه‌ كه‌وا چاوتکی بادامی هه‌یه‌، دلی له‌ لایه‌كه‌وه‌
 وه‌ك په‌رپی گۆل ناسكه‌ و كه‌مترین شت كاری تێده‌كا، كه‌چی له‌ لایه‌کی كه‌شه‌وه‌ وه‌ك توێكلی
 بادام ره‌قه‌ و به‌ هه‌چ كۆجی به‌زه‌یی به‌ دلداراندا نایه‌ته‌وه‌.
 توێكلی (ن): توکلی.

(۶) بناگۆش: بناگۆی. زاغ: قه‌له‌ره‌ش. شام: ئیواره‌.

به «مه حوی» کئی خه بهر دا بۆ سه فهر چوو ئه و دلارامه!
هوجوومی غهم به جارئ هات و به کسه رباری کرد ئارام^(۷)

- ۴ -

دیارم دهیری عیشقه، جئ به سووتن بئ لهوئ ده گرم
که من مشتئ چل و چیوم، به چی بم، که لکی کئ ده گرم^(۱)
نه گه ییبه دامه نی دهستی دوعا، جا ده بمه خاکی رئی
ته ریهی گو شه گیری به رده ده م، ئه مجاره ری ده گرم^(۲)

(۷) دلارام: مایه ی ئارامی دڵ. ئارام: ئارامی، ئۆقره.

واته: چ خوا خراب بۆ بوو کردوو به ک بوو خه بهری به مه حوی دا که وایاری مایه ی ئارامی
دڵ چوو بۆ سه فهر. به و خه بهردانه ی ئه و له شکری خه م به جارئ هیرشی هئنا بۆ سه ر دڵ و
ئارامی به جارئ باری کرد و زۆیی.

- ۴ -

(۱) دیار: جه معی «دار» به مه عنا شوین و ولات. دهیر: شوینی ره به نه مه سیحیه کان.
واته: من خه لکی ولاتی عیشق و خو شه و بستیم و ئه گهر ئاگریشم تئ بچئ ده ست لهوئ
هه ئنا گرم. که من به هۆی ده ردی دڵداریه وه ئه وه نده له پرو لاراز بووم، بووم به مشتیک چل و
چیو و که لکی هیچم پیوه نه ماوه، ئیتر بۆ چی بمینمه وه؟ با لهوئ بۆ خۆم بسووتیم!
نیوه ی به یته له هه ندئ نوسخه دا به م جۆره نووسراوه:
له شاگردانی کوورهی «با: کوپری» عیشقم و جئ هه ر لهوئ ده گرم
(۲) واته: هه رچه ند م کرد له گو شه گیریدا دهستی پارانه وه م نه گه یشته داوئنی یار. بۆیه له مه ولا
خۆم ده که م به خا ک تا به سه رمدا گوزه ر بکا و گه رده که م داوئنی بگری. بۆ ئه م مه به سه واز له
«ته ریه ت» و رئ و شوینی گو شه گیری دینم و دیمه ده ره وه و رنکا ده گرمه بهر و ده بم به «رئ گر».
ئه م به یته ی مه حوی دوو ورده کاری جوانی تیا به؛ به که م: گه یاندنی مه عنا ی بئ سوودی خۆ
به زل گرتن و سوودمه ندی خۆ به که م زانین که له نیوه به یته ی به که م مه وه ده رده که وئ که ده لئ
«ده ستی» پارانه وه نه گه یشته داوئنی و له مه ولا ده بمه «خاکی رئی». دووهه میش: به رابه ری به ک
راگرتنی «ته ریه ت» و «گو شه گیری» له لایه که وه و «رئ گرتنه بهر» و بوون به «رئ گر»
له لایه کی تره وه.

که دادی یه ئسی خۆم برده لا، ئەم عارفه توند بوو
وتی: ئاخیر سبه یێ جەژنه، خوینی تۆ له پێ ده گرم^(۳)

له رووسووری عیادهت لام و روو زهردی خه جالەت مام
به ناوی سیوی ناوم باغهوان و من به هی ده گرم^(۴)

له سه رخۆ چوونه، شهیدا بوونه، قور پێوانه، سووتانه
ههتا مردن، مهحه بهت ئیشی زۆره، ریزی لی ده گرم^(۵)

چ شوخه ئاگرم تی بهردهدات و پیم ده لی: یا شیخ!
به خاشاکی دهوت شوعله عه سامه، دهستی پێ ده گرم^(۶)

(۳) عارفه: روژی پێش جەژنی قوربان.

واته: که له م روژی عارفه دا دادی نا ئومیدی خۆم برده لای یار، که بۆ چی هیشتوومیه ته وه
بۆ نامکوژی، لیم توند بوو وتی: نا ئومید مهبه، سبه یێ جەژنی قوربان، سهرت ده بېرم و
ده تکهم به قوربانی و خوێنت له جیاتی خه نه ده گرمه پێی خۆم و به وه به ئاواتی خوێنت ده گه یه نم.
وشه ئاراییه کی جوان له وشه ی «عارفه» دا هه یه که بۆ ئه وه دهست ده دا به «عارفه» ش
بخوێنرێته وه به مه عنا خواناس.

(۴) لا: تهریک و بێ بهش و مل پێچی که ر.

واته: له سه ره رزی و روو سووری خوا به رستی کلام و روو زهردی شه رمه زاریم بۆ ماوه ته وه.
باخه وانه که م که خوا به به ناوی سیوه وه منی ناشتووه، که چی من به هی بۆ ده گرم. ئەو روو
سووری خوا به رستی له من ده وێ، که چی من به هی شه رمه زاری و روو زهردی بۆ دینمه به ر.
ئەم به یته ئیشاره تیکی تیا به بۆ ئایه تی: ﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُون﴾ واته: ئامیزاد و
جنۆ که م بۆ هیچ دروست نه کردووه بۆ ئه وه نه بێ که بم په رستن.

(۵) واته: دلداری، تا دلداری ده دا به کوشته گه لی ده رد و مه یه نه تی دینته پێ. منیش بپارم داوه
ئەو هه موو ده رد و مه یه نه تانه قوبوول بکه م و ریزیان لی بگرم یه که له دوا ی یه که تووشیان بيم.

(۶) شوخ: عه یار و زۆرزان. خاشاک: پل و پووش، چیلکه و چه وێل.

واته: یار ئەوه نده عه یار و زۆر زانه، ئاگریشم تی بهردهدات و به شیخی خویشیم بانگ
ده کا! وه که ئەوه که بلیسه ی ئاگر بهرده بووه چیلکه و پووش و ده یسووتاند و دا یه مرکانده وه،
که چی ده یوت بۆیه دهستی بۆ ده به م که وه که عاسام وایه دهستی پێه ده گرم.

که سینهی ریشمی به و تیغی نازه ئه نجن ئه نجن کرد
 وتی: په ژمورده یه ئه م لاله زاره، ئاوی تی ده گرم^(۷)
 له پاداشی قسه ی سهردا همه ئاه و هه ناسه ی گهرم
 که سی شیتانه به ردم تی گری، من به رقی تی ده گرم^(۸)
 شوکر هوشیاره «مه حوی»، تیده گا دنیا خه رابات
 که به دمه سستی بکا ئه هلی، خراپه ی بوچی لی ده گرم^(۹)

- ۵ -

له ناکه س کاریا، خاکم به سهر، رۆیی به با عومرم
 خودا! تو بمزینه تا له بهر قاپی که سی ده مرم^(۱)

(۷) ریش: بریندار. په ژمورده: سیس بوو.

واته: یار که سینه ی به تیری خوشه وستی زامارمی به تیغی ناز ئه نجن ئه نجن کرد، وتی
 گولزاری سینه ی خویناوت سیس بووه، بۆیه به تیغی ناز له ت له تی ده که م تا خوینی تی بزیت
 و ئاو بخواته وه و بگه شته وه.

(۸) سهرد: سارد.

واته: له تۆله ی قسه ی سارد و ناخۆشی وه که به ردی ره قی یارانی بی به زه بیدا، منیش
 هه لکیشانی ئاخ و هه ناسه ی گهرم هه یه که وه که هه وره برووسکه و به رقی ئاسمان کاریگه رو
 سووتینه ره.

(۹) خه رابات: مه یخانه. به دمه سستی: سهرخۆشی له پاده به دهر.

واته: دنیا وه که مه یخانه وایه و خه لکیش وه که سهرخۆش وان. بۆیه هه رچی بکه ن، منی
 هوشیار و ئاگادار لیان ناگرم.

له نیوان «خه رابات» و «خراپه» دا وشه ئاراییه کی جوان هه یه.

- ۵ -

(۱) ناکه س کاری: کاری له چه شنی کرده وه ی ناکه سان. که سی: پیاوئکی پیاوانه، پیاوئکی
 راسته قینه ی خوا.

به زایع چوو له «ما لا یغنی» یا وه قتم هه موو، یه عنی...
 ده بئی وه قتی له «بوالوقت» ی بخوازم دا تیا بمرم (۲)
 نه جهل ده ورم ده دا: حازر به، واده ی ده ورم و ته سلیمه
 منی غه فلهت زه ده هیشتا خه ریکی مه سته له ی ده ورم (۳)
 خه یالی پووچی دنیا وا ده ماغ و دلمی پیچاوه
 قیامت، هه مه گه ر روژی قیامت بیته وه فکرم (۴)

ئه مه به یته ئیشاره ته بو حه دیسی پیغه مبه ر (د.خ) که فهرمووبه تی: «مِنْ حُسْنِ إِسْلَامِ الْمَرْءِ تَزَكُّهُ مَا لَا يَغْنِيهِ» واته: له نیشانه ی باش موسولمانیتی بنیاده مه ئه مه که واز له شتی بیتی که ئیشی پی نه بئی.

له نیوان «ناکەس کاری» و «که سی» و مه عنای «بمژیتنه» و «ده مرم» دا جوړه تیا قیکی ناسک هه یه.

(۲) «ما لا یغنی»: کاری بئی که لک. «بوالوقت»: خاوه ن کات. دا: تا.

واته: هه موو کاتم له کاری هیچ و پووچدا به سه ر چوو، به جوړی که کاتی ئه وه شم نه ماوه ته نانه ت تیا بمرم، بزیه ده بئی داوا ی که میك کات له خاوه ن کاتیک بکه م که خوایه، بمدا تی تا تیدا بمرم.

(۳) غه فلهت زه ده: ئه وه ی تووشی ده ردی بئی ئاگایی و له بیر جوونه وه بووبی. ده ورم «ی سیهه م»: له ئیستیلاحی زانایانی عیلمی که لامدا ئه وه یه په یدابوونی شتیک به سرا بئی به په یدابوونی شتیک تره وه که په یدابوونی ئه ویش به سرا بئی به په یدابوونی ئه مه وه که ئه مه ش هه رگیز نابی. ئه م مه سته له یه له عیلمی که لامدا ده کرئ به به لگه بو پیوستی بوونی خودا.

واته: مه رگ ده ورمی داوم ده لئ: واده ی ئه وه هاتوو هه رده می ژبانی خو ت به دوا یی هاتوو دابنیت و گیانت بده ی به ده سته وه. که چی من تازه واده زانم سه ره تایی ژبانمه و خه ریکی مه سته له ی ده ورم که فه قی له سه ره تایی خو ئندنیاندا ده یخو ئن.

(۴) مه به سته له وه یه توانای بیر کردنه وه م له هیچ نه ماوه، له و کاتمه نه بئی که تیا ده ژیم.

له پێ که وتووم و نه فسم بۆ ههوا ده شنی وه کوو مندال
 له بهر پیری سهرم خوی ناگریت و تازه پێ ده گرم^(۵)
 چیه سووچ و گوناھی؟ بۆچی ده یکاته جه زاخانه؟
 له قهبر هه لکهن، هه تا رۆژی جه زا ده عوا چیه قه برم^(۶)
 سبه ینی «يُحْشَرُ الْمَرْءُ»، براگهل فرسه ته ته مپرو
 ته به پرا بن له من، با کهس نه بی حه شری له گهل حه شرم^(۷)
 له من نازانم ئیتر نه فسی به دخوو چی ده وی «مه حوی»
 که به دکردار و به دره فتار و به دئه فکار و به د ته ورم^(۸)

(۵) واته: له بهر پیری و نه خۆشی په کم که وتوو و له پێ که وتووم، که چی نه فسم وه کوو مندال
 به دهم ئاره زوو وه ده شنی... له بهر پیری سهرم بۆ راگیر ناکرێ، که چی له رووی نه فس و
 ئاره زوو وه ده لێی تازه پێ ده گرم و سه ره تای ژبانمه.
 (۶) واته: ئه وه نده گونا بهارم، قه بهر کهم تا رۆژی قیامهت هه ر شکات ده کا له ده ست قه بهر
 هه لکهن که وا کردی به جیگای سزادانی من و منی تی خست. نازانم ئه و قه بهر به دبخته چی
 کردبو و گوناھی چی بوو وا قه بهر هه لکهن کردی به جیگهی من و ئازار و سزای منی برده
 ئه وی.
 (۷) ته به پرا: بی به ری.

واته: سبه ینی رۆژی زیندوو کردنه وه ی مردووانه و هه ر کهس له گهل دۆست و براده ری
 خوی ده برێ بۆ حیساب وه ک پیغه مبه ر (د.خ) فه رمو یه تی: «يُحْشَرُ الْمَرْءُ مَعَ مَنْ أَحَبَّ» واته:
 هه ر کهس له گهل دۆستی خوی حه شری ده کرێ. جا ئه ی براده ره کانم، له بهر ئه وه که من زۆر
 تاوانبارم و بۆ ئه وه ی کهس به تاوانی من گرفتار نه بی، تا هه لتان له کیس نه چوو ه پا کانم لی
 بکه ن و لیم جو ی ببه وه.

(۸) ئه وه هه لیه که هه ندێ کهس وشه ی «به دئه فکار» به «به دئه فگار» ده خو ئنه وه، چونکه
 ئه گه ر «ئه فگار» بوایه «به د» ی نه ده ویست له بهر ئه وه که «ئه فگار» واته نه خۆش و بریندار. جگه
 له وه که «ئه فگار» بۆ ئهم شو ئنه ده ست نادا.

مه گهر بهر مه و جی به حری ره حمه تم خا وه سفی سه تتاری
وه گهرنا زه حمه ته پا بوونه وهم، نامومکینه سه ترم^(۹)

- ۶ -

ئهوی دلدار و دولبه رمه ئهوا ده پروا له بهر چاوم
به دوویا بوچی دل نه تویته وه نه پروا له بهر چاوم^(۱)
خهریکی حیفزی «حزب البحر» ه یار، ئه لبت به فکریکه
خودا حیفزی بکا، باقل قه دهه دینیته سه ر چاوم^(۲)
بریهی بهرقی جیلوهی کئی جه لابه خشی بینایمه
که قورسی ئافتاب و مهه وه کوو تهه دیته بهر چاوم^(۳)
له کن پشکووتنی غونچهی ده می، وهك گول، سه راسه ر گویم
گولی روخساری ده رخا، نیرگس ئاسا سه ربه سه ر چاوم^(۴)

(۹) سه تتاری: سه تتاریی خوا، گونا ه پۆشی خوا. پا بوونه وه: پاك بوونه وه. سه تر: داپۆشین.

- ۶ -

(۱) ده پروا له بهر چاوم: له بهر چاوم ون ده بئ. نه پروا له بهر چاوم: به چاوما نهیه ته خوار.
(۲) «حزب البحر»: دوعایه که له کتیبی «دلائل الخیرات» دا له چاپ دراوه که هه مووی
پارانه وهیه له خوا و سه لا واته له سه ر پیغه مه ر (د.خ).
واته: یار خهریکی له بهر کردنی دوعای «حزب البحر» ه، خوا ئاگاداری بی، رهنگیی نیازی
وابئ یته سه ر ده ریای فرمی سکی چاوم و بزیه ئه و دوعایه له بهر ده کا نه وهك بخنکئ.
له به کاره ینانی وشه ی «حیفزی» دا به دوو مه عنای جیا ورده کارییه کی جوان هه یه.
خۆیشیان جیناسی ته وایان له ئیواندایه.
(۳) واته: ئاخۆ بریهی برووسکه ی جیلوهی کئی چاوی وا رووناك کردوومه ته وه، رووناکی
روژ و مانگم لا وهك تهه لئ هاتووه؟
(۴) سه ربه سه ر: سه رانه ر، سه رتاسه ر، هه مووی.

ده‌بێ حورمه‌ت بگيرێ جێ نه‌زرگه‌ی چه‌زره‌تی یاره
 كه‌ ناکا ده‌م به‌ ده‌م تۆفانی ده‌م زێر و زه‌به‌ر چاوم⁽⁵⁾
 به‌ شوخی دین و دلمی دا به‌ تاراج، ئیسته‌ وه‌ك سۆفی
 به‌ سه‌به‌حه‌ی نه‌شكه‌وه‌ هاتۆته‌ سه‌ر ته‌ركی نه‌زه‌ر چاوم⁽⁶⁾
 سه‌با كو‌حلی غوباری ریی كه‌سیکی پیه‌ دێ «مه‌حوی»
 به‌بێ حیکمه‌ت نیه‌ ده‌فری له‌ ئیوارپوه‌ گه‌ر چاوم⁽⁷⁾

﴿

واته‌: كه‌ غونچه‌ی ده‌می یار ده‌پشكوی و قسه‌یه‌ك ده‌كا، هه‌موو گیانم وه‌ك گۆل ده‌كرێته‌وه‌ و
 ده‌بێ به‌ گۆی بۆ بیستنی نه‌و قسه‌یه‌. كه‌ گۆلی رو‌خساریشی ده‌رده‌خا، هه‌موو گیانم ده‌بێ به‌
 چاو و وه‌ك ئیترگس مه‌ستی ته‌ماشاكردنی ده‌بێ.

(5) نه‌زرگه‌: نه‌زه‌رگه‌، نه‌و شوێنه‌ی كه‌ پیاوانی خودا تیا‌یانداندا دانیشتون و ئیستا وه‌ك
 شوینێکی پیرۆز ته‌ماشایان ده‌كری. بۆیه‌ وای پێ ده‌لێن چونكه‌ نه‌و پیاوی خودایه‌ به‌ چاوێکی
 تابه‌تی ته‌ماشای نه‌و شوینه‌ی كردووه‌ و به‌ر سه‌رنجی پیرۆزی خۆی خستووه‌. ده‌شگونجی
 له‌ «نزل‌گه‌» وه‌ هاتبێ واته‌ تیا دابه‌زیوه‌ و تیا چه‌ساوه‌ته‌وه‌. ده‌م به‌ ده‌م: جار له‌دوای جار. ده‌م:
 خوین. زێر و زه‌به‌ر: سه‌ره‌وژێر.

واته‌: بۆیه‌ لافاوی خوین كه‌ جار له‌دوای جار له‌ چاومه‌وه‌ ده‌پروا، چاوم سه‌ره‌وژێر ناکا و
 نایا، چونكه‌ نه‌زه‌رگه‌ی یاره‌ و شیوه‌ی نه‌وی تیا جیگیر بووه‌ و بووه‌ به‌ شوینێکی پیرۆز خه‌لك
 رووی تی ده‌كه‌ن. هه‌ر له‌به‌ر نه‌وه‌ش ده‌بێ قه‌دری بگيری و به‌ چاوی رێزه‌وه‌ ته‌ماشای بكری.
 باوه‌ریکی میلی له‌ كوردستاندا هه‌یه‌ كه‌وا لافا شوینی پیرۆز نابا و هه‌وره‌ برووسكه‌ لێی
 نادا و به‌لكوو به‌ به‌ره‌كه‌تی نه‌وه‌وه‌ شوینی تری ده‌ورو پشتیشی له‌ ئافه‌ت و به‌لا دوور ده‌بن.
 مه‌حوی له‌م به‌یتهدا ئیشاره‌ت بۆ نه‌و باوه‌ره‌ میلییه‌ ده‌كا.
 (6) تاراج: تالان. سه‌به‌حه‌: ته‌زییح.

واته‌: وه‌ختی خۆی چاوم به‌ شوخی و بێ ترس، دین و دلمی دا به‌ تالان نه‌وه‌نده‌ سه‌یری
 یاری كرد. ئیستایش ته‌زییحی كه‌ له‌ دلۆپی فرمێسك هۆنیوه‌ته‌وه‌ و خۆی كردووه‌ به‌ سۆفی
 تۆبه‌كار و ده‌به‌وێ ئیتر ته‌ماشای یار نه‌كا. مه‌به‌ستی له‌وه‌یه‌ نه‌وه‌نده‌ گریاوه‌ كوێر بووه‌.
 (7) كو‌حل «كحل»: كله‌. غوبار: تۆز.

- ۷ -

به پیر ئه و ماهه وه چووم و به سهر چووم

پهری بوو، ئه و نه بوو، شه و بوو، به سهر چووم^(۱)

ته لئی نیژگسم و باغی حیره تم پی

به فهرهات و وه کوو گول زوو به سهر چووم^(۲)

گله ی پیشم له سهر سهر هم بووه بار

که دی من دولبه رم هات و به سهر چووم^(۳)

واته: له خۆزایی نیه و له ئیواره وه چاوم ده فری؛ ئاخۆ بای به یانی تۆزی رینگای چ دۆستیکی هه لگرتبی و هینایتی وهك كله بیکاته چاوم.

له ئه فسانه ی کوردیدا هه یه ئه وه ی چاوی بفری میوانیکی خوشه وستی دی.

- ۷ -

(۱) واته: له جیاتی پی به سهر به پیری ئه و یاره وهك مانگ جوانه وه چووم، که چی ده رکهوت ئه و نه بوو، پهری بوو و له بهر ئه وه که شه و بوو من به هه له چووبووم. مه بهستی له هینانی ناوی «پهری» و «شه و» ئه وه یه ئه گهر پهری نه بوایه ده بینراو، ئه گهر ئه و بوایه شه ویش بوایه دنیا ی زۆشن ده کرده وه چونکه ئه و وهك مانگ وایه.

(۲) باغی حیره ت: ئه و باخه ی که هه موو که سی تیا سهر سام ده بی. مه بهستی لئی دنیا یه. واته: من تاقه ته له نیژگسیکم، که چی دنیا م هه موو پی پر بوو له فهر و به ره که ت. به لام به داخه وه ئه وه نده نه مامه وه و وهك گول زوو به سهر چووم و فه و تام.

(۳) واته: که پی م دیتی له جیاتی ئه وه ی به و برۆم به پیری یاره وه، له سهر سهر چووم، گله یی لی کردم و وتی: بۆ منت به کار نه هینا؟ ئه و شان و شکۆی به کارهینانه ی له به پیری یاره وه چووندا بۆ خۆی ده ویت. گله یی ئه ویش بوو به بار به سهر سهر مه وه.

له کۆ کردنه وه ی ههر سی «سهر» دا وشه ئاراییه کی جوان و له نیوان «پی» و «سهر» دا ته ناسوب هه یه.

ده زانسم بادیه ی عیشقه خه تهرناک
 که چی ههر چووم، نه گهر مام و نه گهر چووم^(۴)
 له حینی نه زعی رۆحا، رۆحی عاشق
 وتی: ئۆخه ی له میحنه ت خانه ده رچووم^(۵)
 به ئۆغر کردنی من بوومه قه قنه س
 که نه و چوو بو سه قهر، من بو سه قهر چووم^(۶)
 وتی: قه ت وا مه یه، من واوه ههر دیم
 نه هات نه و وا قه ت و من واوه ههر چووم^(۷)
 شوکر موورم بووه پامالی میری
 به بی نامی ژیا م و ناموهر چووم^(۸)
 غه می قاتیلمه «مه حوی»! مونفه عیل ما
 له حه شرا کفنی خویناوی به بهر چووم^(۹)

- (۴) واته: ده زانم بیابانی دلدار ی بیابانکی پر مه ترسییه و له وانه یه دلدار سه ری لی ده رنه کا. له گه ل نه وه شدا ههر گرتمه بهر، بی نه وه ی گوی بدمه نه وه بگه پتمه دواوه یا له ناو بچم.
- (۵) حین: کات. نه زعی رۆح: گیان کیشان. میحنه ت خانه: مالی پر له مه یته ت، مه به ست له له شی ئاده میزاد یا خود دنیا یه.
- (۶) قه قنه س: ده لێن په له وه ریکه نه وه نده ده فری و بهرز ده بیته وه تا تینی خۆر ده یسووتینی و داده که وئ. سه قهر: دۆزه خ، مه به ست ناگری دووریه.
- (۷) واته: یار پیی وتم: تو مه یه به لای منه وه. من ئاخری ههر دیم بۆلای تو. که چی نه وه ههر نه هات و من ههر چووم به لایه وه.
- (۸) موور: میرووله. پامال: سواوه له ژیر پندا، ناموهر: ناودار.
- واته: له سایه ی خواوه میرووله ی له شی بی هیژ و ناته وان و لاوازم بوو به ژیر پیی میریکه وه که یارمه. به هۆی نه وه وه منی له ژیا ندا وه ک میرووله نه ناسراو و بی ناو و نیشان، به ناو بانگیکی زۆره وه له دنیا ده رچووم، چونکه خه لک وتیان یار کوشتی.
- (۹) مونفه عیل: شیواو.

- ۸ -

له باسی مهینهت و دهردی دهروونی بۆیه دەم نادەم
 له خویناوی دلی پر غەم که سینەم مەوج ئەدا تا دەم^(۱)
 غەم دیتێ که بۆ وەك کۆدەك ئاگر بەردەمە کاغەز
 لەبۆ نووسینی غەمنامە ی دلم هەرگا قەلەم دادەم^(۲)
 هەلە پارانەووە ئەمڕۆ، زوبان و دل له کارایە
 زوبان ئاوەر که بەستەزمانە سبەحەینێ که قووچا دەم^(۳)

✍

واتە: خەمی خۆم نیه که یار دەمکوژی، خەمی ئەوێمە که به بەرگی خویناویمەو له
 رۆژی حەشردا به بەردەمیدا دەڕۆم، دەمناسیتەو و دەپەشۆکی و ترسی لێ پرسینەو هی لێ
 دەنیشی.

- ۸ -

(۱) واتە: بۆیه دەم له باسی مهینهت و دهردی دهروون نادەم و لێ نادویم، چونکه له سینەمەو
 تا دەم له خویناوی دلی پر خەم شەپۆل دەدا و دەم گیارو و هیچم پێ ناگوتری.
 (۲) کۆدەك: کوودەك، منال. هەرگا: هەرگا، هەرکاتی.
 واتە: هەرچەند قەلەم دادەدەم و کاغەز دینم نامەت بۆ بنووسم، ئاگری سۆزی دلم گر
 بەردەداتە کاغەزە که و دەیسووتیت. خەلک تێ ناگەن مەسەلە چیه، وادەزانن خۆم وەك منالان
 کاغەز دەسووتینم. لەبەر ئەوێ خەفەت دام دەگری و دەلیم بۆ کارێ بکەم خەلک وام لێ
 تێ بگەن... بۆیه هەموو جارێ هەرکه نیازی نووسینی نامەم به دلدا دی، بەرلهوێ دەستی پێ
 بکەم پەشیمان دەبمەو.

(۳) زوبان ئاوەر: زۆر بلی و قسە زۆرکەر. بەستەزمان: زمان بەستراو، بێ دەسەلات.
 واتە: تا زوبان و دل له کاردايه، هەل له کيس مەدە هەندێك له خوا پارێرەو. سبەینێ که
 مردیت و دەمت بەسترا، کام کهس زۆر قسە زۆرکەر بێ زوبانی دەبەستری و هیچی پێ ناوتری.
 دل: له نوسخە ی ئەسلدا «دەم»، بەلام له هەموو نوسخەکانی تردا کراو به «دل». وادیارە
 شاعیر خۆی وای لێ کردووە، بەلام ئەو نوسخە ی که مە دیار نیه که ئەو دەستکاری کردووە.

به حەق هەر حەق، به ناحەق ناحەق و تەووە لە رۆژی بوم
و هەکوو مەنسور ئەگەر بێشمکوژن ناکەم لە حەق لادەم^(٤)

بلا گۆل ئاتەشی تێ بەر بێ، پەروانە بێ بۆلبول
دەبێ هەر بچمە باغ و رازی دڵ شەممیکی بەر با دەم^(٥)

سەبەینی وەرە سەیری کۆشتنم وادەم چەها داو
لەسەر وادەمی درۆی ئەو نادەم ئێتر وادە، قەت نادەم^(٦)

وتم: گەر حالی «مەحوی» تێ بگەیی رەم بەم حەدە ناکە
وتی: ئەو تێ نەگەییو، مەن پەریم و ئەو بەنی ئادەم^(٧)

(٤) لە رۆژی بوم: لەو رۆژەووە کە هاتوو مەتە دنیاو.

(٥) بلا: یا بلا، وشە یە کە لە زاراوەی کرمانجی سەروو، لە مەوێش لە زاراوەی کرمانجی
خوارووشدا بە کارهێنراوە، بە مەعنا: دەسا، با، چش... ئاتەش: ئاگر. شەممیکی: شەممە یەکی،
تۆزێکی.

واتە: مەن دەست بەردار نابم، دەبێ بچمە ناو باخ و کەمێک لە رازی دەروونی خۆم بدەم بە
با، هەرچەند لە سۆزی ئەو رازی دەروونەم گۆلێش ئاگری تێ بەر بێ و بۆلبول وەک پەروانە بە
دەوری گۆلدا بسووتی، چش با بسووتین...
لە کۆکردنەوەی «گۆل» و «ئاتەشی» دا ئیشارەتێکی ناسکیش کراوە بۆ «گۆل ئاتەشی» کە
جۆرە گۆلێکە.

(٦) چەها: چەندەها، زۆر. نادەم «ی دوایی»: ناوێخت.

واتە: لەسەر وادەمی درۆی یار کە وتی دەتکوژم، گەلێ جار وادەم بە خەلک داو و پێم
وتوون سەبەینی وەرە سەیری کۆشتنم. بەلام ئێستا چونکە بۆم دەرکەوتوو کە یار قەسە خۆی
ناباتە سەر و راست ناکا، ئێتر هەرگیز وادەمی ناوێخت نادەم.
نادەم «ی یەکەم» (ن): نادیم. نادیم: پەشیمان.
(٧) رەم: را، هەلاتن.

واتە: ... یار لە وەلامدا وتی: لەبەر ئەوە نیە کە شارەزای حالی مەحوی نیم، بۆیە خۆمی لێ
نزیك ناکەمەو، بەلکۆو لەبەر ئەوەیە کە مەن پەریم و ئەو ئادەمیزادە و ئادەمیزادیش پەری
نابینی.

- ۹ -

ئەسیر و سەیدی قەیدی کەید و شەیدی نەفسی ئەممارەم
 لە دەست ئەم مارە بەدچارە، چیه چارم، خودا چارەم!^(۱)
 لە حەفتا تیپەریم و حەفتەیک بو دین و بو دنیا
 بە کاری خۆم و کاری کەس نەهاتم، وە ی چ بیکارەم!^(۲)
 چ خوش وەقتی بوو ئەو وەقتەم لە گۆشە ی بێ کەسیدا بووم
 وە کوو هایم لە دەشتی ناکەسیدا ئیستە ئاوارەم!^(۳)
 بە ناخوون سوورەتی یارم لە سەفحە ی سینە نووسیوە
 لە حەشرا وەقتی نەشری نامە کردن، منم و سپیارەم!^(۴)

- ۹ -

(۱) سەید: ئیچیر. قەید: کۆت و زنجیر. کەید و شەید: فیل و فر. نەفسی ئەممارە: نەفسی داوای
 خراپە کەر، ئیشارە تە بو ئایەتی: ﴿إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ﴾ واتە: نەفس فەرمانی خراپە کردن
 دەدا بە ئادەمیزاد.
 لە کۆ کردنەوێ «سەید» و «قەید» و «کەید» و «شەید» و، «چار» و «چارە» و، «ئەممارە» و
 «ئەم مارە» دا کۆمەڵی وشە ئارایی هەیه.
 (۲) مەبەستی لەوێهە بنیادەم دەبێ بو کاروباری دین بە کەلکی خۆی و بو کاروباری دنیا
 بە کەلکی خەڵک بێت.
 (۳) خوش وەقتی: کاتیکی خوش. هایم: کەسی سەری خۆی هەلگرتی.
 واتە: ئەو کاتە کاتیکی چەند خوش بوو کە لە کونجی بێ کەسیدا کەوتبووم و نە باوکم هەبوو
 و نە دایک و هیشتا نەهاتبوومە دنیاو. بەلام ئیستا لە بیابانی خراپە کاریدا ئاوارە بووم و سەری
 خۆم هەلگرتوو.
 دەشتی (ن): چۆلی.
 (۴) سپیارە، «سی پاره»: کتێب. ئەسلە کە ی بە مەعنای قورئان بوو، چونکە سپیارە واتە سی
 پارچە و قورئانیش سی بەشە.

سهراپامی بهر ئه شکه نه جهی عوقوبهت گرتوو ده وران
له بهر بی دهستییه وا تیده گهن خه لقی که بیچاره م^(٥)
له جه ییمدا نه گهر یهك پاره شك نابهم، چ پهروامه
خودا گهر قابیلی دبیم هه تا سهر جه بیی سه د پاره م^(٦)
نه شه یتان و نه ده وران و نه خزمانم به من ناکه ن
ئهوی نه فسی خه سیسم «مه حویا» کردوو به ده باره م^(٧)

له قورئان و حه دیسا هه به که وا له و دنیا هه رکه س نامه ی کرده وهی خۆی ده درته دهستی تا
پیشانی بدا. مه حویش ده لئ: من به ناخوون سنگی خۆم لهت لهت کردوو و وینه ی یارم
له سهر ته خته که ی کیشاوه. جا که له قیامه تدا هه رکه س نامه ی کرده وهی خۆی کرده وه، منیش
سیپاره ی ته ختی سینهم پیشان ده ده م و به و نامه یه وه ده چمه مهیدانی مه حشهره وه، ده لئیم
ئه مانه نامه ی کردارمه له دنیا دا.

(٥) عوقوبهت: سزا. ده وران: گهردوون. بیچاره: هیچ له دهست نه هاتوو.

واته: چه رخی زه مانه سه رتا پامی داوه ته بهر ئازاری سزا و ده سه لانی نه هیشتووم. ئیسته که
خرابه ناکه م، هی ئه وه نیه که ئاده میزادیکی چاکم، هی ئه وه یه دستم به سراوه و ده سه لاتم نیه.
(٦) جهیب «ی یه که م»: گیرفان. جهیب «ی دووه م»: بهرۆک.

واته: مه به ستم نیه گیرفانم پوولیکی تیا نه بی، ماده م خوا ئه م سینهی به ده ردی عیشق سه د
پارچه بووه م تا سهر پی رهوا بیی.

له به کاره یێانی وشه ی «جهیب» و «پاره» دا به دوو مه عنای جیاواز وشه ئاراییه کی جوان
هه یه.

(٧) واته: ئه و ده رد و به لایه ی که نه فسی سووکی خۆم به سه ریدا هی ناوم، نه شه یتان و نه
زه مانه و نه خزمی خراب که سیان به سه ریان نه هی ناوم و پییان نه کردووم.

- ۱۰ -

به نووری باده که شفی زولمه تی ته قوا نه کهم، چ بکه م!
 به شه معیکی وه ها چاری شه ویکی وا نه کهم، چ بکه م!^(۱)
 له خه زنه ی دلمدا هه رچی هه یه، هه ر داغی سه ودا یه
 ده سا ئه م نه قده ده ردی عیشقی پی سه ودا نه کهم، چ بکه م!^(۲)
 له گه ل دهستی مه لا ری نا که وی زونساری زولفی یار
 وه کوو «شیخ» ئیختیاری مه زه بی «ته رسا» نه کهم، چ بکه م!^(۳)
 له ری ئه و شوخه دا خو م کرده خاک و پی نی نه نا پیما
 ده سا خاکی هه موو عاله م به سه ر خو ما نه کهم، چ بکه م!^(۴)

- ۱۰ -

(۱) باده: مه ی. ته قوا: له خواترسان.
 واته: چارم چیه نه گه ر به تیشکی شه رابی عیشقی راسته قینه، تاریکایی وشکه سو فیه تی له
 دل ده رنه کهم و به شه وقی مومی ئه و عیشقه شه وی به نده گی نادلسوزانه روشن نه که مه وه.
 (۲) سه ودا «ی یه کهم»: ده ردی عیشق. نه قده: نه ختینه. سه ودا «ی دو وه م»: مامه له.
 واته: گه نجینه ی دلم ته نها جیگه داخی خری ده ردی عیشقی پیوه یه و نه گه ر به نه ختینه ی
 ئه م داخه خپرا نه ئه وه نده تی ده ردی عیشق بۆ خو م نه کرم، چی بکه م؟! مه بهستی له وه یه
 قازانجی له وه دایه هه ر خه ربکی ئال و و ئلی دلدار ی بی.
 (۳) زونسار: ئه و پشتینه یه جاران مه سیحیه کان له پشتیان ده به ست بۆ ئه وه ی له مرسولمانان
 جو ئ بکری نه وه. شیخ: شیخی سه نعان که ده لئین موسولمانیکی خوا به رست بووه دلی له کچه
 مه سیحیه ک چووه و له پیناوی ئه و خو شه وستییه یدا چووه ته سه ر ئایینی ئه و کچه. ته رسا:
 ره به ن، مه سیحی.
 واته: زولفی یار وه ک زونساری مه سیحیان وایه و به دهستی مه لای موسولماندا ناپیچری.
 له بهر ئه وه ناچارم وه ک شیخی سه نعان بجه م سه ر پی ره وی مه سیحی تا ئه و زولفه م ده ستگیر
 بی.
 (۴) له م به یته دا به راوردیکی جوان و تیا قنکی مه عته وی زور ورد له نیوان بوون به خاک و پی
 پیا نه نان له لایه که وه و، خاکی هه موو جیهان به سه ردا کردندا هه یه له لایه کی تره وه.

دەمیکە شاری پر شۆری مەحەبەت مات و خامۆشە
 بە قانۆونی تەجەننۆن شۆرشێ ئینشا نەکەم، چ بکەم! (۵)
 لە چاوا نم نەما بۆ گریه، نۆبە ی سەجدە بەردەرە
 سیا سآلم نەبارە، نوێزی ئیستیسقا نەکەم، چ بکەم! (۶)
 لەسەر تۆم دوشمنە دنیا، قەزیەم «مانع الجمع»
 کە تەرکی تۆ نەکەم، تەرکی هەموو دنیا نەکەم، چ بکەم! (۷)

(۵) تەجەننۆن: خۆ شپت کردن. ئینشا: دامەزراندن.

مەبەستی لەوێهە دڵدار شیتە و شیت هەرچی بکا تەکلیفی لەسەر نیه.
 (۶) نم: تەپایی. گریه: گریان. بەردەر: بەردەرگا. سیا سآل: وشکە سآل. نەبار: بێ باران.
 ئیستیسقا: داوای باران بارین لە خوا. نوێزی ئیستیسقا: نوێزە بارانە.
 واتە: ئەوەندە گریام چاوم تەپایی تیا نەما تا بە دەم گریانەووە ییتە خوار، لەبەر ئەوە دەبێ
 سوجدە لەبەر دەرگای یاردا بەرم تا دلی یم بسووتی و بەزەیی پیامدا ییتەووە، وەك چۆن لە
 سآلی بێ باراناکە باران لە ئاسمانەووە نەهاتە خوار، دەبێ خەلک سەر بێنە زەوی و نوێزە بارانە
 بکەن بۆ خوا تا بەزەیی پیاواندا ییتەووە و بارانیان بۆ بیاریئێ.

لەوانەیه مەبەستی مەحوی ئەوەبێ بلی ئەوەندە گریام یار هەر خۆی پیشان نەدام و منیش
 لەداخاکوێراییم داهاات و فرمیسک لە چاوم برا. ئیستا دەبێ سوجدە بەرم بەر خاکی بەری
 پێی و بە چاویدا بهێنم تا چاک ییتەووە، یا تا خۆیم پیشان بداو منیش لە خۆشیاندا چاوم چاک
 ییتەووە و فرمیسکی شادمانی برپژێ، وەك چۆن خەلکی نوێزە بارانە بۆ خوا دەکەن و سەری بۆ
 دەخەنە سەر زەوی تا بەزەیی پیاواندا ییتەووە و بارانیان لە سەرەووە بۆ بیاریئێ.

(۷) «مانع الجمع»: مەتیقیەکان دەلێن جیایی لە نیوان دوو شتدا یەکیکە لە سێ جور.
 جورێکیان پێی دەلێن «حەقیقی» کە ئەوەتە نابێ هەردوو شتەکە پێکەووە بین و نابێ هیچیشیان
 نەبێ، بەلکۆ دەبێ یەکیکیان بێی و یەکیکیان نەبێ، وەك ئەمە کە ژمارە یا تاقە یا جووت.
 جورێکی تریشیان پێی دەلێن «مانع الخلو» کە ئەوەتە نابێ هیچیان نەبن، ئیتر با هەردوکیان
 بین وەك ئەوە کە پیاو و ژنێک پێکەووە بژین نابێ هیچکامیان دەرەمەتێکی نەبێ، ئیتر با
 هەردوکیان بیانبێ. ئەو جورە کەشیان پێی دەلێن «مانع الجمع» وەك ئەمە کە مەحوی لەم

به جی ماوم له یاران، نابەجی ماوم، ئەجەل! زوو به
به مردن لەم قوسووری ژینه ئیستیعفا نه کهم، چ بکهه^(۸)
ئەوا له یلا به روژی حەشر ئەدا وادهی لیقا «مەحوی»!
هەتا قامی قیامەت، ئاھ و واوہ یلا نه کهم، چ بکهه^(۹)

بەیتەدا بە دۆستەکهی دەلی هەموو دنیا مەسەر تۆ لە گەڵ بوو بە دوژمن و مەسەلە ی دۆستی
من لە گەڵ تۆ و لە گەڵ ئەم دنیا یە هەموو مەسەلە یەکی «مانعە الجمع»ە، چونکە ناتوانم دۆستی
تۆیش بێ و دۆستی هەموو ئەم عالە مەیش بێ و؛ مادەم نامەوئ دەست لە تۆ هەلگرم، ناچارم
دەبی دەست لە دنیا و چی لە دنیا دا یە لە تۆ بە و لاو هەموو هەلگرم، هەرچەند ئەگەر بیهوئ
دەتوانئ دەست لە هەردوکیان هەلگرن بە پێی ئوسوولی قەزییە «مانعە الجمع»، بەلام ئەو
لێرەدا ئەو سەرە «مانعە الجمع»ی مەبەست نیه.

لە نوسخە یە کدا لە جیاتنی «نە کهم» نووسراو «بکهه». بەم پێیەیش دەتوانن مەعنای بەیتە که
راست که یە وە و بلیین دەلی: مادەم من دەستم لە تۆ هەلگرت، ئیتر که سی ترم بۆ چیە و کئ بئ
لای من لە تۆ نازدار تر بئ و چون دەبی دەستبەرداری ئەوانیش نەبم. ئەم مەعنایە هەرچەند
دەگونجئ، بەلام دیارە بۆ ئێرە دەست نادا و لە گەڵ مەبەستی ئێرە ناکەوئتە یە. بۆیە وادیارە
هەلە ی نووسیارە، قەلەمی خوارگرتووە و نوختە ی نوونی کردووە بە هی بئ...

(۸) نابەجی: ناشایان. قوسوور: ناتەواوی. کۆشک. ئیستیعفا: داوای دەست لئ هەلگرتن.
واتە: یاران هەموو کۆچیان کرد و تەنها هەر من بە ناشایان لە شوینی ناشایاندا ماومە تەو.
دەسا ئە ی مەرگ، زوو که وەرە سەرم گیانم بکێشە، من ناچارم دەست لەم کردەو ی نابەجیە
هەلگرم که ئەو تە لە ناتەواوی ژیندا یا لە کۆشک و بالەخانە ی ژیندا ماومە تەو.

زۆر رێی تێدەچئ ئەم بەیتە ی مەحوی که وشە ی «یاران» و «قوسوور» و «ئیستیعفا» ی
تێدا یە، لە ژێر تەئسیری رووداوئکی سیاسی ئەو سەردە مەدا بەم جۆرە و ترابئ.
(۹) قامی قیامەت: بەرپابوونی روژی قیامەت.

واتە: یار دەلی لە روژی حەشر دا دیمە لات و پێت دە گەم. سا توخوا مادەم ئەو واده ی وا
دوورم بۆ دابنئ، من لەو زاتر چارم چیە که هەر لە ئیستاو تاروژی قیامەت هەر شین و
واوہ یلا بکهه و هەناسە هەلکێشم!

لە ئێوان «لە یلا» و «واوہ یلا» دا وشە ئاراییە کی جوان هە یە.

- ١١ -

بیبیی، یا نه بییی، من داد و بیدادی ده کهم
 گوئی بداتی، یا نه داتی، ئاه و فهریادی ده کهم^(١)
 حه ققی ئیخلاسه به جیی هینانی ئادابی خولوس
 پی بزانی، یا نه زانی، من به دل یادی ده کهم^(٢)
 بیستوونی عیشقی شیرینک ئهوا هاتوته پیش
 گهر له حه ق بیم و نه یه م، ته قلیدی فهرادی ده کهم^(٣)
 ئاوی تیغی وه ققی ههر توشنه له بیکه، من نه بی
 کارگهر بی، یا نه بی، له م مه زله مه دادی ده کهم^(٤)

- ١١ -

(١) بیبی: بیبیسی.

مه بهستی له وه یه هه لوستی یار ههر چۆن بی، ئه م ئهرکی سهرشانی دلدار ههر به جی دینی
 و پیوستیه کانی خوی جی به جی ده کا.
 (٢) خولوس: ئه وه ته له یار به ولاره کهست له دلدا نه بی.
 (٣) واته: وه ک چۆن به هوی عیشقی شیرینه وه ئهرکی تاشینی شاخی بیستون کهوته ئه ستوی
 فهراد، منیش به هوی عیشقی یاره وه، ئهرکیکی وام کهوتوه ته سهرشان و ئه گهر له توانامدا
 بی یا له توانامدا نه بی چاولیگهریه کی فهراد ههر ده کهم و شان ده ده مه بهر ئه و ئهرکه ی
 هاتوه ته پیشم، جا بزانه له عۆده ی دیم یا نایه م.
 (٤) توشنه له ب: لیو تینوو. کارگهر: کاری. مه زله مه: سته م.
 واته: ههر دلدارک لیوی به ئاوی ده می تیغی ئه و یاره تینوو بی، گورج ئاواته که ی دینیته
 دی و لیوی به و ئاوه تهر ده کا و ده یکوژی، من نه بی که له که به که وه چاوه پروانه و هیچ دیار نه.
 بۆیه ناچارم شکاتیک له ده ست ئه م بیدادیه بکه م که له گه لم که ری، جا خوا ه یار گوئی بداتی
 یا گوئی نه داتی و شکاته که م سوو ده مند بی یا نه.

دەرسی عیشقم هەر لە کن پەروانە یا بۆلبول بوو
 بیگەمی، یا نە یگەمی، هەرمەشقی ئوستادی دەکەم^(۵)
 کوشتنی ئیسفەندیاری نەفسە بەستە ی رایبی پیر
 گەر مەدەد کا، یا نە کا، لەو شاهە ئیمدادی دەکەم^(۶)
 بەم نزیکانە لە بەرمە «مەحویا»! ریگیکی دوور
 بیته دەستم، یا نەیی، هەر کوشتنی زادی دەکەم^(۷)

(۵) ئوستاد: مامۆستا.

واتە: من هەمیشە مەشقی دلداریم لەسەر دەستی پەروانە و بۆلبولدا کردوووە کە ئەویان
 بێدەنگ دەسووتی و ئەمیان هەمیشە هەر هاوار و نالەیت. جا خواھ بگەمە پایە ی ئەوان یا
 نەگەم، یا بگەم بە یار یا نەگەم، دەبی هەر لەبەر سەرمەشقی مامۆستایەك خەریك بێم و خۆم
 رایبم.

(۶) ئیسفەندیار: کۆری گۆشتاسی پادشای کە یانی کە بە فەرمانی باوکی چوو بۆ «زابول» بۆ
 ئەوێ روۆستەم بەند بکا، بەلام لەسەر دەستی روۆستەمدا کوژرا. مەدەد: یارمەتی. ئیمداد:
 داوای یارمەتی. را: راو تەگیب.

واتە: کوشتنی نەفسی وەك ئیسفەندیار بە دەسەلات و بە دخو لەسەر راو تەگیبیری پیری
 تەریقەت وەستاو و ئەو دەتوانی بە کوشتی بدا یا نەیدا، وەك چۆن کوشتنی ئیسفەندیار لەسەر
 راو تەگیبیری پیرەزالی باوکی روۆستەم وەستاو. بۆیە من داوای یارمەتیەکی لی دەکەم
 بۆ ئەوێ بتوانم نەفسم بێستەم وە و بیکوژم، ئیتر ئەو خۆی دەزانی بە فریامەو دەیت یا نایەت.
 رایبی (ن): راهی.

(۷) ریگیکی: ریگایەکی؛ مەبەست کۆچی مەرگە. زاد: تویشوو. مەبەست کردەوێ چاکەیه.
 ئیشارەتە بۆ نایەتی: «إِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَى» واتە: خۆ لە گوناھ پاراستن چاترین تویشوووە بۆ
 سەفەری ئەو دنیا.

- ۱۲ -

تەرب کەن، شوکر زۆری هیناوه غەم

«تَوَقَّعْ زَوَالًا إِذَا قِيلَ تَمَّ»^(۱)

بەس ئەمڕۆ بۆلێ من سبە ی وا دەکەم

هەموو «وا دەکەم» تە سبە ی «وا ندم»^(۲)

زمانت کە ببری قسەت دێ بە کار

قەلەم دادەدەم، پەندی خو دادەدەم^(۳)

بەبێ جێی کەسێ بێ بکا غەیبەتم

سەگی هارە، دێ دەمگەزێ پر بە دەم^(۴)

- ۱۲ -

(۱) واتە: شادمان بن وا شوکر خەم زۆری هیناوه و گەشتوووەتە رادە ی ئەو پەری. هەر شتیکیش کە گەشتە رادە ی ئەو پەری، ئەو نیشانە ی تەواو بوونیەتی و دەبێ چاوەروانی تەواو بوونی بکری. ئەمە ی مه حوی دەبێ شتیکێ زانستیانه و راستە.

(۲) واتە: بەس وابزانە هەموو شتیکت هەر لە دەستی خۆتدا یە و کەم بۆلێ سبەینێ وا و دەکەم، چونکە ئەو خۆ بە خاوەن دەسەلات و خاوەن ئیختیار زانیەت دەبێ بەهۆی پەشیمان بوونەوێ سبەینێت کە قەدەر رێت لێ دەگری و مەیدانی هەلسووڕانت نادا. مەبەستی مه حوی ئەو یە هەموو کاری بەستە یە بە خواستی خواوە و مرۆ لە راستیدا هیچ بە دەست نە.

دەتوانی «وا دەکەم» بە «وادەکەم» یش بخوێنرێتەو، واتە ئەو وادە و گەفتی کارە کە داومە. (۳) واتە: زمانی خۆت بپرە و قسە ی هیچ و پوچ مەکە، تا قسەت کاریگەر بێ، چونکە ئەو زمان بپرێت وەک قەلەم دادان وایە بۆ قەلەم، چۆن قەلەم کە دابدرێ باش دەنووسی و کە دانەدرێ باش نانووسی، بنیادەمیش کە زمانی خۆی لە وتنی شتی خراب گرت، وەک بری بیتی وایە وەک بری خراپە ی بۆ ناگوتری و چاکە ی گوناھبار نەبوونی بۆ دەمێتەو، ئەو وەش وەک ئەو وایە کە قەلەم دابدرێ و باش بنووسی...

(۴) دیارە ئەم بەیتە ئیشارەتە بۆ یە کێ لەو گروگرفتانه ی هاتوونەتە رێی مه حوی لە سلیمانیدا، لەسەر دەستی ئەو بنەمالە و خێزانانە ی گەلێ جار لە شیعریدا پلاری تی گرتوون.

له جی مانه وه ترش و تالت ده کا
 ترى بوو به سرکه، عه سه ل بوو به سه م^(۵)
 زه عیفی منی کرده پووش، ئیسته کهش...
 له من هر ده کهن ئەم غه زالانه رهم^(۶)
 له کويا منی گرتە بهر تیری ته عن
 ره قیب ئیشیه قه تللی سهیدی حه رهم^(۷)
 له شیوهت په شیوانی فورس و عه ره ب
 له له هجهت خوروشانی رۆم و عه جه م^(۸)
 که له و به رده ره بووم به قایی نشین
 منم «مه حویا»! واریسی ته ختی جه م^(۹)

(۵) عه سه ل: هه نگوین. سه م: ژار.

له وانه به ئەم به یته نیشانه ی بزاربوونی مه حوی له ژبانی سلیمانی و پیراردانی چوونی بی
 بۆ شوینکی که...

(۶) غه زال: ئاسک. رهم: راکردن.

واته: لاوازم گه ییوه ته راده یه ک کردوومی به پووش، تا ئەو یارانه که وه ک ئاسک سل
 ده که نه وه لیم نه ترسن و بیته سه رم، که چی له گه ل ئەوه شدا هر لیم ده سه له مینه وه و نایه ن.
 (۷) واته: به دکار له حوزووری یاردا دامیه بهر تیری تانه و توانج، بی ئەوه ی قه دری ئەو شوینه
 بزانی. لئی ناگرم، پیشه ی خۆیه تی له حه ره می که عبه ی یاردا دلدار نیچیر بکا، هه رچه ند راو
 کردن له حه ره می که عبه دا حه رامه.

وشه ی «ره قیب» هه م فاعیلی «گرتە» شه و هه م موبته دای «ئیشیه» شه...

(۸) واته: به هۆی دیتنی دیمه نی جواتته وه فارس و عه ره ب هه موو شیوان و سه ربان لی
 تیک چوو و به هۆی گوفتاری شیرینته وه رۆم و عه جه م خوروشاون.
 مه به ستی له وه به له هیچ لایه ک هاوتات نیه.

(۹) واته: ئەگه ر بيم به ده رگاوانی ده رگای مالی یار، ئەوه به وه پری شان و شکۆ داده نییم بۆ
 خۆم و خۆم به میرات گری مولکی جه مشید ده زانه.

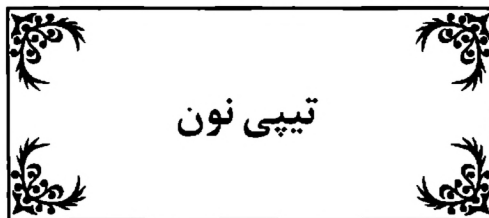
بووم به (ن): بوو به. به پئی ئەم نوسخه یه ده بی به یته که هونه ری ئیلیفاتی تیدابی.

- ۱۳ -

غونچه دَل بوونم له حهسرهت لیوی تۆیه، غونچه دهه!
 غونچه که ی تۆمه ر شیفادا غونچه کهم، ئه ی غونچه کهم! (۱)
 سینه چاکم وهك گول و دَل پر له خوینم غونچه وهش
 بئ گولی روخسار و غونچه ی لیوه کهت، قوربانی بهم (۲)
 غولغولی بولبول له عیشقی گول نه بوو لهه سوبحه دا
 شه عشه عه ی نهو غه بغه به که وتبووه سه ر نهه باغه ههه (۳)
 لاله بئ لاله ی روخت «مه حوی»، وه کوو مورغی خه مۆش
 مه ر به چاک ی سینه وهك گول شه رخی دووری کا، سه نهه (۴)

- ۱۳ -

نهه پارچه شیعره له دیوانه چاپ کراوه که دا نهه.
 (۱) واته: ئه ی یاری دهه وهك خونچه گیراو که قسه به کت له دهه ده رنایهت، من له داخی
 بیدهنگی لیوی سووری تۆیه، دَله وهك خونچه ی سوور گووشراوه ته یهك و خویناوی بووه و به
 وته یه کی خونچه ی نه پشکووتووی ده می تۆ نه بئ خونچه ی دلی گووشراوی من چاک نایته وه.
 (۲) چاک: لهت. غونچه وهش: وهك خونچه.
 واته: هه ی به قوربانی گولی روخسار و خونچه ی لیوت بهم، من بئ نهوان سینهه وهك گول
 کراوه یه و دَله وهك خونچه پر له خوین.
 (۳) غولغول: هه را. شه عشه عه: پر شنگ. غه بغه ب: گۆشتی ژیر چه ناکه.
 واته: بولبول که نهه به یانییه که وتبووه هه راو ئاواز خویندن، وه نه بئ به هوی عیشقی گوله وه
 بووبئ نه وه ی کردبئ، به لکوو به هوی نه وه وه بوو که تیشکی ژیر چه ناکه ی یار دا بووی له باخیش...
 (۴) خه مۆش: کپ و بیدهنگ.
 واته: بئ لاله ی رووی تۆ، نازیز، مه حوی وهك بالدارنکی کپ و بیدهنگ وایه. بۆیه نهه به
 بیدهنگه که مه حویه، مه گه ر چه شنی گول به لهت له تی سینه ی بتوانی رازی دلایت بۆ لیک بداته وه.
 له ده سنو سه کانی به رده ستماندا له نیتوان نهه به یته و به یته ی پشودا، جیگه ی به یتهک به
 بۆشی ماوه ته وه. دیاره فه و تاوه. شیخ موحه ممه دی مه حویش نوو سیویه زۆرمان هه ولدا،
 ده ستمان نه که وت.

-۱-

وهك گۆل هه موو ده مه ده ره وه م سه ره سه ره زوبان
 وهك غونچه به ده روونی، دلی گۆل له سه ره زوبان^(۱)
 یه عنی: كه زیكری زاهیرم و فیکری باتینم
 هه ره وه سفی لیوته به هه موو ده م، به هه ره زوبان^(۲)
 ناوت ده به م، دلم به زوبانم هه سه ده به با
 یادت ده كه م، له گه ل دله كه م دیته شه ره زوبان^(۳)
 دی باسی دیشه و وه ب و گوفتاری تۆ بكه م
 بادام و شه ككه ره و نو قلم دیته به ره زوبان^(۴)
 هه ره حه رفی كوشتنه كه ده می پی بپشكوئ
 ئه م تووتیه به خوونی پژاوه مه گه ره زوبان^(۵)

-۱-

- (۱) هه موو ده مه: هه می شه.
- واته: هه می شه ده ره وه ی له شم وهك گۆل كراوه ته وه و سه رتا پای بووه به زوبان و باسی تۆ ده كا. ناوی دلی گۆل له سه ره زوبانی شم وهك خونه پیچراوه به یه كدا و خزی توند كر دووه ته وه و بیر له تۆ ده كاته وه.
- مه حوی بۆیه سیفه تی «گۆل له سه ره زوبان» بۆ دله داده نی، چونكه دلی شو به اند به خونه و خونه شه گۆلی به سه ره زوبانه وه یه هه ركه كرا یه وه ده بی به گۆل. چونكه دلش هه ره بیر له گۆلی رووی یار ده كاته وه و ناوی ئه و به سه ره زوبانی وه یه.
- (۲) زیكری زاهیر: قسه ی ده م. فیکری باتین: بیر دلی.
- ئه م به یته مه عنا ی به یی پی شو روون ده كاته وه.
- (۳) مه به سته له وه یه دلی و زوبانم شه ریانه له سه ره تۆ و هه ركامیان ده یه وی به تاییه تی بۆ ئه و بی.
- (۴) واته: دیده ت وهك بادام و لیوت وهك شه كر و گوفتارت وهك نو قله.
- (۵) واته: خونه ی ده می یار ته نها به وشه ی كوشتن ده پشكوئ. بۆیه وادیاره زمانی ئه م تووتیه كه له وشه ی «كوشتن» به ولا وه هیج نازانی، به خوین پژاوه.
- خوونی (ن): خوینی.

بۆ شوکری جهوری ئەو دوو برۆیه له قەتڵما
 ھەر بن مویکە میسلی گۆلی شەست پەر زوبان^(۶)
 ھەر ئەم زوبانە باعیسە بۆ سەرپرینی شەمع
 «مەحوی»! سەرم رەحەت بوو بیللی ئەگەر زوبان^(۷)

-۲-

بەھاری عومر ئەوا گەییە حوزەیران
 کەچی وەك کۆدەك ئیستە دەچمە سەیران
 دەبی رەم کەم لە شار و بېمە وەحشی
 نیە حیلە ی ترم بۆ رامی جەیران^(۱)
 لە ئاوی تیغی ھەر زامی بوو ئاوا
 برینی من نەبی ھەروایە وەیران^(۲)

(۶) واتە: ھەر بن مویەکی لەشەم وەك گۆلە شەست پەر شەست زوبانی لی بوو تەو و ھەموو
 سوپاسی برۆی یار دەکەن بەرەبەر بەو کە بوو بە شیر بۆ کوشتن.
 (۷) واتە: وەك چۆن ئەگەر زوبانە ی گری چرا لار بی، سەری فیلە کە ی دەپر، زوبانی زۆر
 بلی منیش لەوانە یە سەرم بە پرین بگە یەنی، ئەگینا ئەگەر زوبانم لیم گەری سەرم رەحەتە و بۆ
 خۆم سەلامەت دەبم.

-۲-

(۱) وەحشی: کێوی. جەیران: ئاسکی دەشت.
 واتە: یارم بە هیچ کلۆجی بۆ دەسەمۆ و مالی ناکری. بۆیە تالە ئاوە دانیدا بۆ دەستم لێی گیر
 نابێ، لەبەر ئەو ناچارم سەری خۆم ھەلگرم و بچمە بیابانێک، بەلکۆر کە منیش وەك ئەو بووم
 بە کێوی، بتوانم دەستی لی گیر بکەم.
 (۲) وەیران: وێران، لەبەر راگرتنی سەنگی بەیتە کە دەسکاری کراوە.
 واتە: برینی ھەموو دلداریک بە ئاوی تیغی برۆی یار ئاوەدان بوو، برینی من نەبی کە
 ھەر وەك خۆی وێرانە و یار ناکا جارێک تیغی لی بدا.

به نه‌شئەى بۆنى گولزارى چ كۆيه‌ك
 له ته‌نما مورغى رۆحم هاته ته‌يران؟! (۳)
 سوله‌يمانم هه‌والى موورى پرسيم
 له‌ناو نه‌مسالم ئەز هودهود له ته‌يران (۴)
 بريقه‌ى به‌رقى جيلوه‌ى تۆ له چاوى
 نه‌دابى، بۆ چيه ئايينه‌ هه‌يران؟! (۵)
 له «مه‌حوى» دل ته‌گه‌رون بووه كووگه‌نج
 سو‌راغى كه‌ن له كو‌نجى كو‌نه ده‌يران (۶)

- ۳ -

هه‌موو عاله‌مه‌ پابه‌ند و له دامان
 كه‌چى ده‌ستى كه‌ست ناگاته دامان (۱)

(۳) كۆ: كۆلان، مەبەست له ده‌ورو به‌رى ياره. ته‌ن: له‌ش. مورغ: په‌له‌وه‌ر. ته‌يران، «طيران»:
 فرين.
 (۴) موور: مي‌رووله. ئەز: له. وشه‌يه‌كى فارسييه. هودهود: په‌پوو سلّيمانه. ته‌يران: بالنده‌كان.
 واته: يارى سوله‌يمان پايه‌م، له‌ناو هه‌موو هاوچه‌شنه‌كاندا هه‌والى منى وه‌ك مي‌رووله
 بى‌ده‌سه‌لاتى له په‌پووه سلّيمانه پرسى له‌ناو هه‌موو بالداراندا.
 (۵) واته: ئاوينه‌ بۆچى هه‌يران و سه‌رسام بووه، ئەگه‌ر له‌به‌ر ئەوه نيه كه تيشكى ده‌ركه‌وتنى
 تۆ داويه له ناوچاوى!
 (۶) واته: ئەگه‌ر دلّم ون بوو ليّم، له كو‌نجى بتخانه كۆنه‌كاندا بۆى بگه‌پرتن، وه‌ك چۆن له‌و
 شو‌نانه‌دا به‌ دواى گه‌نجدا ده‌گه‌پرتن، چونكه دياره چووه بۆ لاى يار تىكى وه‌ك بت جوان و
 رازاوه.

- ۳ -

(۱) پابه‌ند: پى به‌سراوه، گيرۆده.

دوهاتی ئه وروپا وهك ئه هلی دیهات
 له چاره ی دهردی عیشقا جومله دامان^(۲)
 بر! مهردم دهوئ عهقلی نه له نگئ
 به له نجه ی ناز و عیشوه ی نه ونه مامان^(۳)
 له گه ل زانت ده کهویه کوشی دنیا
 سبه ی قاتیلته، ئه مرؤ بوته مامان^(۴)
 سهرو سامانمت پرسی، مه پرسه!
 سهری تو خوش، نه سهر ماوه نه سامان^(۵)
 غورووری حوسنه فیرعهونی به تو دا
 ره قیبی سهگ به چی بوو، بوو به هامان؟!^(۶)

واته: عاله م هه موو گیرۆده ی عیشقی تۆن و له داوتدا به سراونه ته وه، که چی تزیش ئه وهنده
 دووره دهستی، دهستی کهس ناگاته داوئنت.
 له نیوان ههردوو «دامان» دا جیناسی تهواو ههیه.
 (۲) دوهات، «دهاة»: جه معی «داهیه» به واته بلیمهت و زۆرزان.
 واته: زیره کهکانی ئه ورووپایش وهك لادیییه ساویلکهکانی لای خۆمان له چاره کردنی
 دهردی عیشقا داماون و نازانن چۆن چار ده کرئ.
 له نیوان «دوهات» و «دیها» دا وشه ئاراییه کی ناسک ههیه.
 (۳) واته: مهردیکم دهوئ بتوانئ له بهر ناز و عیشوه ی نه ونه ماماندا خوی رابگرئ و عهقلی
 نه گۆرئ.
 (۴) زان: له دایک بوون.
 واته: کاری دنیا سهیره، که له دایک بووی ده سه به چی ده کهویه ناو کوشی ئه و، وهك بلیی
 ئه و مامانته، که چی سبه یینیش هه ر ئه و خوی به کزشت ده دا.
 (۵) سامان: دارایی.
 (۶) هامان: وه زیری فیرعهونی سهردهمی حه زره تی مووسا.

له دنیا دا وه کوو مندالی ناکام
 به ناکامی ده چن دنیا به کامان^(۷)
 به هانه مه گره، لهو جامانه جامی
 کهرهه که ساقیا، بگره رجامان
 به کولفهت نهو، به ئولفهت نهه گرفتار
 وه کوو یهک زاهید و «مه حوی» له دامان^(۸)

- ۴ -

نیسهت بدری حوور و پهری گهر به له تو چوون
 بالیده دهبن تا دهگه نه نهوجی له خو چوون^(۱)

واته: نهی یاری نازدار، نهوه تو به ههر رهنگ بههوی جوانیته وه خۆت لی بایی بووه و
 خۆت کردووه به فیرعهون، به لام نهی به دکاری نامهرده به چی دهنازی و بههوی چیه وه
 له بهرچی خۆی کردووه به وهزیری تو؟!
 (۷) دنیا به کامان: نهوانه ی دنیا به ئاره زووی نهوانه.
 (۸) کولفهت: ئهرك خسته نهستوی خو.
 واته: زاهید و مه حوی ههردوکیان که وتونه ته ناو داو و گرفتار بوون، نهو به دهردی ئه رکی
 قورس خسته نهستوی خو که له عۆده ی نایهت و نه میش به دهردی خو شه وستی و دل دان
 به یار.

- ۴ -

(۱) حوور: حۆری به ههشت. بالیده: فرنده. نهوج: لووتکه.
 واته: نه گهر به حۆری به ههشت و به پهریان بو ترئ که وا له تو ده چن، له خو شییاندا وا
 ده دهنه شه قه ی بال و نه وهنده به ئاسماندا ده فرن، هۆشیان له خۆیان نامیتی و دهرن.
 نیسهت بدری (ن): وه سفی بکری.

ئەم خەلقە کەوا تى گەییون گەییونە مەقسوود
ریشگاویە کی مەحزە، بە دەردی من و تو چوون (۲)

بۆ جیلووی بیچوونی نیە قووەتی چوونم
«لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ» کە من حەولمە بۆ چوون (۳)

بی چوونە عەدەم، پەی بە سوراغی دەمی نابەی
فایز بیە بەم گەوھەرە لەو بەحرە بە رو چوون (۴)

موشتاقی دەمی تیغت ئەوەندە بە بەهانەن
بۆ چوونە فەنا، هەر بە ئیشاریکی برو چوون (۵)

(۲) گەییونە: گەیشتونەتە. ریشگاوی: خەیاڵی خا. مەحز: رووت.

واتە: ئەوانەى وا تى گەیشتون کەوا گوايە بە ئاوات گەیشتون و بوون بە پیاوی تەواو،
شوینى خەیاڵی خاوەتوون و وەکوو من و تو فەوتاون و تووشى ئەو دەردە بوون کەوا
تووشى ئیمە بوو.

(۳) بیچوون: بیھاوتا. «لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ»: لە گەڵ «إِلَّا بِاللَّهِ»، رستەيە کە لە کاتى سەرسامى و
نیازی دەربڕینی بی دەسەڵاتییدا دەوتری. حەول: تەقەلا، هەول.

واتە: هیز و توانای چوونم نیە بۆلای تیشکی بی وێنەى یار. سەرسامم کەوا لە گەڵ ئەو شدا
چۆن کەوتوو مەتە هەولدان بۆ ئەوێ بەجمە لای!

(۴) سوراغ: کون، کەوتنە پەیجۆر بۆ دۆزینەوێ کەسیک یا شتیک.

واتە: بی ئەوێ بەجیتە جیهانی نەبوونییەو و بفعوتیت، هەرگیز پەى نابەى بە دەمی یار و
ئاوی حەياتى لى نۆش ناکەى. جا ئەگەر دەتەوێ گەوھەرى دەمی یارت دەستکەوێ، بە
دەریای نەبووندا رو چۆ و بچۆرە بنەکەى.

(۵) ئیشاریکی: ئیشارەيە کى.

واتە: ئەوانەى موشتاقى دەمی تیغى تۆن. ئەوەندە لەسەر بیانوون بۆ مردن. هەرکە برۆیە کت
لى هەلتە کاندن. دەس بەجى بە کوشت دەچن.

خه ندىكى له غونچهى ده مى تۆ دى كه له باغا
 هه ره له وه ده مه وه لىو وه ده مى غونچه له گۆ چوون^(٦)
 بۆ قورسى گه نم گونيه رۆحى چووه «مه حوى»
 وهك زاهيد و سۆفى كه له بۆ خه پله يى جۆ چوون^(٧)

-٥-

شه خسيكى ساحيب ئه حوال پرسى: كه ئه ي فلاتوون!
 يۆنانيانى قهومت بۆچى به دهردى سهگ چوون؟^(١)

(٦) خه ندىكى: خه نده يه كى، بىكه نىنىكى.

واته: دهم و لىوى خونچه كه زه رده خه نه يه كيان له ده مى تۆوه دى له ناو باخدا، ده س به جى
 له تاوا له گۆ چوون و له جووله كه وتن و خونچه پشكووتنى نه ما.
 (٧) گه نم گون: گه نم په نگ. خه پله: كولىره.
 واته: گيانى مه حوى بۆ قورسى رووى گه نم په نگى يار ده رچووه، وهك چۆن گيانى زاهيد و
 سۆفى بۆ كولىره خرىكى جۆ ده رده چى.

-٥-

مه حوى ئه م پارچه شيعره ي بۆ ده ربىنى خوشحالى خۆى به بۆنه ي سه ركه وتنى سولتان
 عه بدولحه مىدى عوسمانيه وه به سه رگه لى يۆناندا وتووه كه راپه رپوو بۆ داواى مافى خۆى و
 بۆ سه نده وه ي ئازادى و سه ريه خۆى و لاته كه ي تىده كۆشا.
 له م پارچه شيعره وه دياره مه حوى هه ستى به وه نه كردوو كه رۆژمى سولتان «عبد الحميد»
 رۆژمىكى سته مكار و داگيركه ر بووه و گه لى يۆنانيش، وهك گه لانى عه رهب و كورد و گه لانى
 به لقان گه لىكى خه باتكه ر بووه و بۆ له مل دامالنى كۆت و زنجيرى كۆيله يى عوسمانيه كان
 هه ولى داوه. مه حوى ته نها وهك موسولمانىكى باوه ر به «خه لافه تى عوسمانى» كردوو هه ستى
 خۆى ده رده ربى و تىكپراى قه سىده كه ي و ئه وه ده مه ته قى خه يالىيه ي كه له گه ل ئه فلاتوونى
 فه يله سووفى يۆنانيدا بووه تى، له م سه رچاوه يه ئاو ده خواته وه.
 (١) ساحيب ئه حوال: ئه وانه ي حالىان لى دى، پياوى خوا. فلاتوون: ئه فلاتوون، يه كىكه له

ئەو زوو فونوونە جوابی دابوو: بەجییه وا بئی
خۆی دایە بەر شیهابی ساقیب کە دێوی مەلعوون^(۲)

باتیل موقابیلی حەق وەستا، بەتالە ئیشی
گەردی بە بادە خاکئی بئی هەلپژئی بە گەردوون^(۳)

خورشیدە موعجیزە ی شەرە، زولماتە سەفسەتە ی پوچ
ئیسلامییان هەموو دین، یۆنانییان هەموو دوون^(۴)

فەیلە سووفە بە ناوبانگە کانی یۆنان، قوتابی سوکرات و مامۆستای ئەرستاتالیس بوو، خواوەنی
کتیپی «کۆماریتی» و «پامیار» و «دەمەتەقی» و چەند کتیپی ترە. لە ۲۷ تا ۳۴۷ ی پ. ز ژیاوە.
واتە: یە کئی لە پیاوانی خوا لە ئەفلاتوونی پرسی کەوا هی چی بوو یۆنانیە کانی خزمت لە
شەرە کە یاندا لە گەل سولتان عەبدولحەمید کارێکیان بە سەر هات، مە گەر بە سەر سەگ هاتبی؟
وەلامی ئەفلاتوون لە بەیتە کانی پاشەوێ دایە.

دەردی سەگ (ن): دەردی سک. بە پێی ئەم نوسخەیە مەبەست زەحیری و بەلەفیرە یە.
(۲) زوو فونوون: «دۆ فون»، هونەر مەند. شیهابی ساقیب: ئەو ئەستێرە یە بە شوو دە کشی.
واتە: ئەفلاتوونی هونەر مەند لە وەلامدا وتی: بەجییه یۆنانیە کان وایان لی بئی، چونکە
ئەوان وەك شەیتان و عوسمانیە کان وەك ئەو ئەستێرە وەك ئەو ئەستێرە وەك ئەو ئەستێرە یە کە
شەیتان یەوئ بچی بۆ ئاسمان گوئی لە قسە و باسی مەلایکە تان بگرئی، خوا ئەستێرە یە کە
بەدوادا دە کشی و دووری دەخاتەو، وەکوو خوا لە قورئاندا دەفرمویت.

(۳) واتە: یۆنانیە کان ناحەق و عوسمانیە کان حەقن. ناحەقیش ئە گەر بئی بەر بەرە کانی لە گەل
حەقدا بکا، رەنجی بە با دەچی. خاکینکیش بئی بە رووی ئاسمانا هەلپژئی، گەردی دەدرئی بە با.
بئی هەلپژئی (ن): بئی هەلپژئی.

(۴) خورشید: خۆر. سەفسەتە: ئیددیعە بە بەلگە ی هیچ و پوچەو. بە ئینکار کردنی شتی
مەحسووسیش دەوترئی. دوون: سووک.

واتە: موسولمانان ئایینیان هەیه کە موعجیزە ی وەك رۆژ ديارە. یۆنانیە کانیش ئیددیعە ی بئی
بەلگە یان هەیه.

له‌م کاره‌دا تکاره‌کی: حه‌زهره‌تی ریساله‌ت
«لَاسِيْمَا» تکاره‌کی: «ذُو الْجَلال» ی بی‌چوون^(۵)

فه‌تح و زه‌فه‌ر به‌ناوی کی بی؟ خه‌لیفه‌ی ئیسلام
عه‌بدولحه‌میدی غازی، سولتانی روبعی مه‌سکوون^(۶)

سائیل که‌له‌و جه‌نابه‌فائیز بوو به‌م جه‌وابه
مه‌زموونی پر له‌حیکمه‌ت، ئه‌لفازی پر له‌مه‌زموون^(۷)

پیی وت به‌سه‌ده‌ته‌ئهدوب، ئوستادی بی ته‌عه‌سسوب!
به‌م حال و ساله‌لایق ته‌ئریخی چی ده‌فه‌رموون؟^(۸)

(۵) حه‌زهره‌تی ریساله‌ت: مه‌به‌ست له‌پیغه‌مبه‌ره (د.خ). «لَاسِيْمَا»: نه‌خوازه‌لا. «ذُو الْجَلال»: خاوه‌ن شکۆ، مه‌به‌ست له‌خوایه.

مه‌عنای ئه‌م به‌یته و به‌یتی پاشه‌وه‌پیکه‌وه‌دی.

(۶) غازی: ولاتان داگیرکه‌ر. روبعی مه‌سکوون: ئه‌و به‌شهی گۆی زه‌وی که‌ئاده‌میزادی تیا ده‌ژی.

واته: له‌شه‌ری موسولمانان و یۆنانیاندا تکارکاری سه‌رکه‌وتنی موسولمانان پیغه‌مبه‌ره دروودی خوای لی بی و، تکارا‌کراویش خواوه‌ندی بی هاوتا و خاوه‌ن شکۆبه. دیاریشه‌که پیغه‌مبه‌ر (د.خ) تکارا‌شتی له‌خوا بکارا‌بۆی جی به‌جی ده‌کا و به‌م پیغه‌ده‌بی موسولمانان به‌سه‌ر یۆنانییه‌کاندا زالی بین و سه‌رکه‌وتن به‌ناوی سولتان «عبد الحمید» وه‌بی.

(۷) سائیل: پرسیارکه‌ر. فائیز: به‌خته‌وه‌ر. مه‌زموون، «مضمون»: ناوه‌پۆک.

مه‌عنای ئه‌م به‌یته‌ش به‌سه‌راوه به‌به‌یتی پاشه‌وه‌یه‌وه.

(۸) ته‌ئهدوب «تَأْدُب»: ئه‌ده‌ب کردن. ته‌عه‌سسوب «تَعَصُّب»: لایه‌نی لایه‌ک به‌ناحه‌ق گرتن.

واته: که‌پرسیارکه‌ره‌که‌ئه‌م وه‌لامه‌پر مه‌عنا و ورده‌ی له‌ئه‌فلاتوون بیست، به‌ئه‌ده‌پیکه‌ی فراوانه‌وه‌پی وت: که‌واته‌ئهی مامۆستای به‌ناحه‌ق لایه‌نی که‌س نه‌گرتووم چ می‌زوویه‌کتان به‌بیردا دی داینین بۆ سالی ئه‌م سه‌رکه‌وته‌نه‌؟.

دووباره هاته گوشتار: من زوو وتوومه ناچار
ئیسلامیان بفهرموون یۆنانیان تهلف بوون^(۹)

-۶-

له مه یخانه، خودا! گهر ئیمه ده رچین
به کئی بهین ئیلتیجا، بۆ کیهه ده رچین؟!^(۱)
که ئیمه چوونه جهننه تمان به تو دا
له ئیمه لاده زاهیدا! ئیمه هه رچین^(۲)
خهت و زولفی به یه کدا دی له سه ر روو
مه گهر زهنگ و خهتا شه ریه له سه ر چین^(۳)

(۹) نیوهی دووه می ئەم بەیتە، بە حیسابی ئەبجدە، بە پیتی شیۆه نووسینی کۆنی کوردی،
واته بهم جۆره:

«اسلامیان بفهرمون یونانیان تلف بون»

میژووی سالی ئەو جهنگهیه که ده کاته ۱۳۱۷ی کۆچی، به رابه ری ۱۸۹۹-۱۹۰۰ی ز.

-۶-

(۱) ئیلتیجا: په نا. کیهه: کام. ده ر: ده رگا. چین: بچین.
واته: خوایه! ئەگەر لەم مه یخانه ی دنیا به ده رچوین و مردین، له خۆت به ولاوه په نا به رینه
به ر کئی و روو بکهینه مائی کئی؟ (۲) هه رچین: هه رچی هه یین.
(۳) مه گهر: بۆچی. زهنگ: ولاتی قوله ره شه کان. خهتا: خهتاو خوتهن له تورکستان. چین:
ولاتی چین.
مه حوی لەم بەیتەدا رووی یاری شوبهاندوو به چین، له وه دا که وهك چۆن ولاتی چین
ده که وێته رۆژه لات، رووی یاریش وهك رۆژ جوانه، یا له وه دا وهك رووی چینی زهرد و سووره.
زولفی ره شیشی شوبهاندوو به قوله ره ش. مووی روویشی شوبهاندوو به خهتا. هوی
شوبهاندنه کهش نزیککی وشه ی «خهت» و «خهتا» یه له یه که وه.

له باوه شما ده دا مه وچ ئەشکی هه سهرت
 که مه رتی گرتە باوهش تا که مه رچین^(٤)
 ئەوه نده ته نگ و ناخۆشه، له دنیا...
 خۆشه ده رچوون، ئەگەرچی بۆ سه قهر چین^(٥)
 سهرت پئی لازمه، مه یازە «مه حوی»
 ده بی دولهر که هات ئیتمه به سهر چین^(٦)
 مه حالاته له به ندی زولفی ده رچوون
 چه ها چینه، چه ها چینه له سهر چین^(٧)

-٧-

خودا که ی! به س که بۆ دنیا ئەمه نده ئاین و ئۆیین
 ته ماشا که ئەحیبا ساغ و ئۆیین چی هه موو رویین^(١)

(٤) که مه ر: ناوقه د. که مه رچین: پشتین.

واته: له و کاته وه که پشتین باوهشی پیا کردووی، من له داخا که له جیی ئەو نه بووم،
 فرمیسکی خه فته له باوه شما شه پۆل ده دا.

مه حوی له م به یته دا به شیوه کی ناسک ده یه وئ بلی پشتین باوهش به ناوقه د و که له که ی
 یاردا ده کا و منیش باوهش به فرمیسکدا ده که م... جا سه یری ئەم کلۆلیه بکه ن!
 (٥) سه قهر: دۆزه خ.

واته: دنیا ئەوه نده ناخۆشه، ته نانه ت ئەگەر بۆ دۆزه خیش بووه خۆشه ئینسان به جیی به یلئ.
 (٦) مه یازە: له کیس خۆتی مه ده، مه یدۆرینه.

واته: مه حویا! سهرت پئویسته، نه که ی له ناوی به ری. چونکه که یار هات ده بی به سهر
 برۆین به یری وه، نه ک به یئ. (٧) چه ها: چه نده ها.

-٧-

(١) خودا که ی: تو خوا. ئاین و ئۆیین: فرۆفیل و چه پ و گوپ. ئەحیبا «أَحْبَاء»: جه معی حه یب
 به مه عتا خۆشه ویست.

له مانمدا نه دیوه حاسلێ غهیری تهوه ححوش، من
خودا پێداو: ئەوانه ی له م وحووشستانه زوو روین (۲)

له بهرچاوی بتم که وتووم ئەمن، وهك ئەشکی نهومیدی
ههتا دهچمه فهنا خاکم به سهر، منم و به روو روین (۳)

بلا نهیشیگه می، ههر بۆ سه رئه فرازی به سهر نهك پێ
به ریگه ی یاردا «لَا بَدَّ مِنْه» دهووبه دوو روین (۴)

عیبارهت چی ههیه؟ ههر «سیمیا» تهعبیری پێ لیده م
له دنیا بهك، عیبارهت بێ له مهحزی هاتن و روین (۵)

واته: توخوا کهم له پێناری دهست خستنی دنیا دا خهریکی فرۆفیل و چهپ وگۆپ بهو خۆت
به خۆشه وستی راسته قینهوه خهريك بکه. سه ره نجام ههر بۆ دۆستانی راسته و ههر ئەوان به
ساخی ده میننه وه و تهله که باز و چهپ وگۆپ کهر هه موو ده پۆن و ده فو و تین و خۆت ئەمه به چاو
ده بینێ.

(۲) تهوه ححوش: دورنده یی و کتوبیه تی. وحووشستان: ولاتی دورندان.

واته: جگه له دورنده یی به ره هه میکی ترم نه دیوه له مانه وه له دنیا دا. بهختیار ئەوه که سانه ن
ئەم ولاتی دورندان ه یان زوو به جێ هێشت و زوو رویشتن...
(۳) نهومیدی: په شیمانی، یاخود له «نائومیدی» وه رگیراوه.

واته: به تهواوی له بهرچاوی یار که وتووم و لیم زیزه. بۆیه ده بی تا ئەو روژه ی ده مرم، وهك
فرمی سکی په شیمانی که تازه ئیتر گه پانه وه دوا وه ی بۆ نیه، ههر برژیم و به ره و پیشه وه به روودا،
برژیمه خوار و سهر هه لئه برم...

(۴) سه رئه فرازی: سه ره رزی.

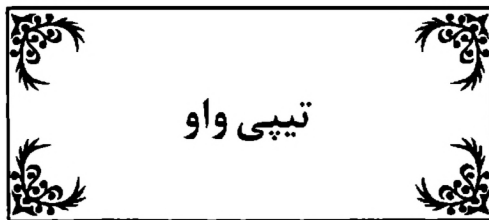
واته: چش با نه شگه م به یار. ناچارم به سهر ههر به دوایدا ده پۆم، چونکه مایه ی
سه ره رزی به بۆم دوو به دوو به پێدا برۆین، ئەو له پیشه وه و من له پاشه وه، هه موو جارێ سهر م
له جیگه پێکهیدا دانیم.

(۵) سیمیا: زانستی تهلیسم و جادووکاری و به قه واره وه پیشاندانی شتی به گومان دروست کراو.

برۆ داگرتنت عوششاقی پی چوونه شه راره ی مهرگ
 ده ها مهرگ ئینتیزاریکن به ئه مریکی برۆ رۆیین (٦)
 له به ینی نوور و زولمهت ئامه شو سه رناگری «مه حوی»
 نیگارم بۆیه ییمی وت: له من هاتن، له تو رۆیین (٧)

﴿﴾

واته: دنیا به ک بریتی بی له ته نها هاتنه دنیا و مردن و له وه زیاتر نه بی، عیباره تیک شک نابهم
 ته عبیری پی لی بده مه وه، ئه وه نه بی بلیم سیمیا و ساخته کاری و جادووگه رییه.
 (٦) ده ها: سیغه ی ده رپرینی سه رسامیه به مه عنا «ئای، چۆن!». مهرگ ئینتیزار: چاوه پروانی که ری
 مهرگ. رۆیین: مردن.
 واته: دلدارانت به ته نها برۆ داگرتنیکت چوونه شه راره ی مهرگ. ئای! ئه وانه ی به فه رماتیکی
 برۆت یا به ته نها وتنی «برۆ» یه ک رۆشتن و مردن، چۆن چاوه پروانی که رتیکی مهرگ بوون؟!
 (٧) ئامه شو: هات و چۆ.
 واته: تاریکی و رووناکی ینکه وه نایانکرئ تا له ملاوه ئه میان و له ولاوه ئه ویان بی. یا هه ر
 تاریکیه یا هه ر رووناکیه. هه ر له به ر ئه مه ش بوو یار پی وتم: من رووناکیم و تو تاریکیت و
 ینکه وه نامانکرئ، بۆیه هه رکه من هاتم، تو ته نها ئه وه ت بۆ ده مینیتته وه که برۆی.

-١-

دنیا تیاترۆیه، مەههسته تیا، برۆ
 کێ مایهوه تیا که نه بووبی تیا، ترۆ (١)
 دنیایه که دوو رۆژه نه وازش بکا، سییه م
 رۆژی گودازشه، ئه مه ته داکی سییه رۆ (٢)

-١-

مەحوی جاریکیان له ئەسته موول دەبی؛ لهوئ به شوئینیدا تیدەپەرئ، دەنگی مۆسیقای
 بهر گوی دەکهوئ، دەپرسی ئه مه چیه، بۆی روون ده که نه وه که تیاترۆیه و بۆی باس ده که ن
 تیاترۆ چیه. ئه ویش به و بۆنه یه وه ئه م قه سیده یه ده لئ.

(١) تیاترۆ: تیاتر، تیاترۆخانه، جینگای دانس و پیشاندانی شائونامه به ئاواز و مۆسیقا و
 دانسه وه. له زاراهوی میلی کوردیدا مه عنای دانسی ناشه رعی و ئافره تی سه ماکه ری نیمچه
 رووت و قووتی وه رگرتووه، به لام مه حوی به مه عنا راسته که ی به کاری هیناوه. ترۆ: به دناو و
 ئابروو چوو.

وشه ئاراییه کی ناسک له نیوان «تیاترۆ» و «تیا برۆ» و «تیا ترۆ» دا هه یه.

(٢) نه وازش: دل دانه وه. گودازش: تواند نه وه. داکی سییه رۆ: له ئه فسانه ی کوردیدا هه یه که وا
 نه خۆشی سییه رۆ جنۆکه یه کی تاییه تی هه یه هه ندئ رۆژ دێته سه ر سییه رۆداره که، له و
 رۆژانه دا نه خۆشی ئه و که سه به ر نا دا.

هه ندئ رۆژیش به جی دێلئ، له و رۆژانه دا باش ده بی و سییه رۆکه به ری ده دا.

واته: دنیا دنیا یه که دوو سی رۆژ دێته ده داته وه و به ئاره زووی دێته ده بی، پاشان به جیت
 دێلئ و به ئاگری بی ده سه لاتی ده ت توئیتته وه، وه ک دایکی سییه رۆ که ده میک دێته سه ر
 سییه رۆدار و ده میک به جی دێلئ.

ته شیه که به م جوړه بوو که وتمان، به لام دیاره ناته واویه کی تیا هه یه: له مه سه له ی
 سییه رۆدا هاتنی دایکه که خراپه و روشتنی چاکه، که له مه سه له ی دنیا دا به پیچه وانه وه یه،
 مه گه ر بلیین مه حوی وسته ویه تی بلی دنیا نه بوونی له بوونی چاکتره و به لکوو بوونی هیه
 چاکه یه کی تیا نه.

روو ترش و روو خوڤه له روو یکا، له یهك ده ما
 قههری درۆیه، میهری درۆ، ههردوو ههردو (۳)
 پشتی که دا به پشتتهوه، بۆ پشت شکانده
 ئەمڕۆ خودا شوکرتە، سبهینی براله رو (۴)
 پیری نه مامی باغی جوانیمی کرده پوش
 تازهم درهختی توولی ئەمهل درده کا چرو (۵)
 گەردن که چی چلنکه سه رنه فرازیه گولی
 برپوانه، چاوه کهم، که له سه ر چاوه جیی برو (۶)
 «مه حوی» ا به «موتوا» وه که له مردن بی نه جات
 رو یاندنت له پیشه، له پیشا وه ره برو (۷)

(۳) قههر: قین. میهر: خوڤه وستی.

واته: له یهك كات دا یهك روو به ترشیش و به خوڤیش پیشان ده دا. نه قینی جیگای ترسه و
 نه خوڤه وستی جیگای متمانه یه.

له روو یکا له یهك ده ما (ن): له ده میکا له یهك روو.

(۴) واته: ئەمڕۆ پشتت ده گری و ده تخانه خوڤی، که چی بۆ سبهینی ده که و ته برارۆ و
 درده که وی دوینی بۆیه پشتی گرتوی پشتت بشکینی.

(۵) ئەم بهیته ئیشاره ته بۆ حه دیسی «يَتِيْبُ ابْنُ آدَمَ وَ يَشْبُ فِيهِ خَصْلَتَانِ: الْحِرْصُ وَ طُولُ
 الْأَمَلِ» واته: ئاده میزاد پیر ده بی، که چی دوو ره وشتی تیدا جوان ده بیته وه، ته ماع و هیوای درێژ
 به دنیا.

(۶) واته: بۆیه جیگای برو لای سه رووی چاوه وه یه، چونکه گەردنی که چ کردوو و خوی به
 کهم ده زانی.

(۷) رو یاندن: به رویشتوو کردن، مراندن. له وه ده چی ئەم داتاشینه هی مه حوی خوی بی.

واته: ئاده میزاد به وه له ئەنجامی ناخوڤی مردن رزگاری ده بی که بهر له مردنی دلّی خوی
 بمرینی. سا که واته ماده م رویشتنت له پیشه و ده بی بروی، خۆت زووتر برو.
 ئەم بهیته ئیشاره ته بۆ حه دیسی «مُوتُوا قَبْلَ أَنْ تَمُوتُوا» واته: بمرن بهر له وه ی بمرن.

-۲-

له پر بهردی نه جهل بۆ شیشهیی عومرم نهوا بئی زوو
 فیداتم، دهست و بردی، ساقیا جامی شهرا بئی زوو^(۱)
 چیه دنیا، ژنیکه ههر شهوئ سڤ پر به سهده فیتنه
 سبهینئ زووبه خوینی جهرگی نههلی دڵ ده کا بیژوو^(۲)
 که دایه ی خاکت ئاخو ههر ده بئی بگریته باوهش خوئ
 بکه خاکئ به سههه خوئا له قایی «بو تُراب» ئ زوو^(۳)
 به تابئ عه کسئ نهو دیداره دڵ سووتا، موزه ککایه
 که تانت راگره سا زوو به جیلوهی ماهتابئ زوو^(۴)

-۲-

(۱) نهوا: نهوه کوو.

واته: کاکه ی مه یگپ دهست و برد که و پیاله به ک شهرا بئم بدهرئ، نهوه ک بهردی مهرگ له پر
 بئی بدا به شیشه ی ژنیم دا و ورد و خاشی کا و بمرم.

(۲) ئه م به یته وه ک به لگه وایه بۆ به یته پیشو. واته: دنیا ئافره تیکه ههر شهوئ سڤی به سهده
 ئاشووبی نوئ پر ده بئی و سبه ی نییش سههه له نوئ گورج سڤی پر ده بیته وه و بیژوو به خوینی
 جهرگی دڵدارانه وه ده کا و ده بئی بیان دا به کوشت تا خوینه که یان بخواته وه.

(۳) واته: ماده م ده بئی خاک وه ک دایک ههر بتگریته باوهشی خوئ و بمری، تۆ خوئا زوو تر
 خاکی بهردهرگای خاکدار ئک بکه به سههه خوئا.

وشه ی «بو تُراب» ههر چه ند به مه عنا خاکداره، کونیه ی چه زره تی «عه لی» شه. که واته لی ره دا
 مه به ست نه وه یه تۆ به ره له وه ی بمری بچۆره بهر دهرگای پیاوئکی خواناسی پایه به رزی «وه ک
 چه زره تی عه لی» و له سههه دهستی نهو دا خاک به سههه نهفسی خوئا بکه و بیمرینه.

(۴) موزه ککا: پاک کراوه. ماهتاب: نهوه ی وه ک مانگ بدره وشیته وه.

واته: ههر دلیک به تینی ئاوئنه ی رووی یار بسووتئ، له هه موو گهر دئکی دڵ دان به
 که سیکی تر پاک ده بیته وه. که واته تۆیش زوو که تانی رووی زهردی خوئا به را بهر تیشکی
 مانگی رووی یار ئک را بگره، با بسووتئ و پاک بیته وه. مه شهووره که تان بدرته بهر شهوقی
 مانگه شهو داده رزی.

دهنی تهبعی به جارێ عالمی داگرت ئەوا «مەحوی»!
درهنگه ئیلتیجا به بهر دهری عالی جهنابی زوو (۵)

- ۳ -

شهو کەسێ پرسی له خوۆ دهرخستنی پهروانه شهو
ئەو وتی: ناتێگه یشتووا تهجره بهی مەردانه شهو (۱)
هەر سیا بهختانی عیشقه مهزههري نووری هودان
شهو نه بێ تهستیره مهستورن، به کهم مهروانه شهو (۲)

(۵) نیوهی دووهمی ئەم بهیته له سههر شیوهی فارسی ئامیزی نووسینی جارانی کوردی،
واته بهم جۆره:

«درنگه التجا به بر را عالی جنابی زو»

دهکاته ۱۳۱۴، که وهک به پارچه شيعره که شدا دياره، ده بێ سالی وهفاتی کهسێ بێ و
مهحوی ئەم پارچه شيعرهی بهو بۆنهيه وه وتبێ.

وهختی خوێ مهلا شیخ عومهری کورپی مهحوی و بستویه کارێک بکا ئەو نیوه بهیته بکا به
میزووی کۆچی دواپی مهحوی به حیسابی حورووفی ئەبجد. له بهر ئەوه هاتووه «دهری = در» ی
کردووه به «رهئی = رأی». که بهو پێیه نیوه بهیته که به شیوهی فارسی ئامیزی کۆن، واته بهم جۆره:
درنگه التجا به بر رأی عالی جنابی زو

دهکاته ۱۳۲۴ که ئەوهش سالی کۆچی دواپی مهحویه.

- ۳ -

مهحوی ئەم پارچه شيعرهی وهک بۆ بهرانبه رکێ پێ کردنی ئەو پارچه شيعرهی خوێ وتبێ
که به شان و بالی روژدا ههڵدهدا تيايدا و له پیتی «زێ» دا له ژێر ژماره ی «۱» دا بلامان کردهوه.
(۱) واته: یه کێک له یه کێکی تری پرسی بۆچی پهروانه ههر به شهو خوێ دهرده خا و ئەگه به
روژدا سه دجاریش چرا داگیرسیتی نایهت به دهه وریا؟! ئەویش وهلامی دایه وه، وتی: چونکه
شهو مهیدانی خوۆ تاقی کردنه وهی مەردانه. دياره پهروانهش مهرده، ئەگینا هه موو جارێ خوێ
نه دهده به دهه گری ناگری مۆمه وه بێ ئەوهی دهنگیکێ له دهمه وه بیت.
(۲) واته: به لگه یه کی تری پایه به رزی شهوی تاریک و رهش ئەوهیه که نووری هیدایهت لهو

ئەم سیا رۆزی منە پۆشیویە عەیبی کەسان
ئاشکارە سەتری ئەحوالی گونەهکارانە شەو^(٣)

بۆیە زۆلمەت پۆشە، نووری ئەهلی جەوھەر دەرکەوئ
سەیری حەقی کەن لەسەر ئەم ماھ و ئەستێرانە شەو^(٤)

نەبوو، نابینی لە شەو مەحرەم تری تا رۆزی حەشر
پەردەپۆشە، ھەمدەمە، ھەمدەردی عوششاقانە شەو^(٥)

شەو، ھەموو شەو چاوەڕێیە رۆژ ھەلئ، ھەر رۆژ ھەلات
مەحوە سەرتاپا لەبەر پیا فیداکارانە شەو^(٦)

خۆرپەرستینە! لە شەو فیڕی پەرستن بن، کە خۆر
ھەر دیاری دا، بە دەوری سەریەدا قوربانە شەو^(٧)

﴿٣﴾

کەسانەدا دیاری دەدا کە بەھۆی دەردی عیشقەوہ چارەیان رەش بوو. ئەوہ نیە ئەگەر شەوی
تاریک نەبوابە ئەستێرە دەرئەدە کەوت! کەواتە بە کەم و بێ باوەخ مەروانە بۆ شەو.

(٣) سیا رۆزی: رۆژ رەشی، کینایە شە لە بەدبەختی. ئاشکار: ئاشکارا.
واتە: رەشی رۆزی من عەیبی خەلکی داپۆشیوہ. ئەگەر من رۆژم ئەوەندە رەش نەبوابە،
عەیبی ئەم ھەموو عەیدارانە نەدەشاررایەوہ، وەک تاریکایی شەو کە کردەوہی گوناھباران لە
بەرچاوی خەلک دەشاریتەوہ.

لە بەکارھێنانی وشە «سیا رۆزی» دا ناسکییەکی زۆر ھەیە، ئەوہ تە بە دیمەن و مەعنای
وشە کە و لە ناوہ پۆلک دا مەعنا مەجازیە کە ی مەبەستە.

(٤) واتە: بۆیە شەو بەرگی تاریکی لەبەر کردووە، تا رۆشنایی قابیلەت داران دەرکەوئ. نابینی
شەو حەقی چەند بەسەر مانگ و ئەستێرەوہ ھەیە و ئەگەر ئەو نەبوابە، ئەمان تیشکیان نەدەدایەوہ.

(٥) پەردەپۆش: پەردە بەسەرھێنی راز و نھێنی.

(٦) واتە: شەو دلدارێکی ئەوەندە بەوہ فایە بۆ رۆزی یاری، لە ئیوارەوہ تا سبەینێ چاوەرپوانی
ھەلھاتنی دەکات. ھەرکە ھەلش ھات سەرتاپای خۆی دەکا بە قوربانی ئەو و دەفەوتی.

(٧) خۆرپەرستینە: ئە ی ئەوانە ی کە خۆرپەرستن. دیاری دا: دەرکەوت.

فیرقەتی رۆژە دەروونی کردە داغیکێ سیا
 وەك منی سەودازەدە ئاتەش زەدەیی هێجرانە شەو (۸)
 گەر فیراق ئاگر هەموو رۆژی لە جەرگی بەرنەدا
 بۆ هەموو شەو تیرە دڵ، سینەیی زوخالستانە شەو (۹)
 تیرەگی وا فەزلی بۆ نادەم بەسەر رووناکییا
 مەنشەئی ئیزهاری جیلوهی فەیزی سەبەینانە شەو (۱۰)

واتە: ئەو ئەو کەسانەیی کە بەناو خواپەرستن، بەلام لە راستیدا خۆرپەرستن، پەرستنی
 راستەقینە لە شەو فێر بین، سەیری کەن چۆن هەر کە رۆژ دەرکەوت ئەو خۆی دەکا بە قوربانی.
 ئێوەش ئەگەر بە راست خواپەرستن گیانی خۆتان لە پێناودا بەخت بکەن.
 نە هەموو نوسخەکانی بەردەستماندا نووسرابوو «خۆرپەرستین». ئێمە ئەوەمان لا هەڵە بوو و
 بەمجۆرە راستمان کردەو. مەعنای بەیتە کە شمان والێک داوە تەووە کە وشە کە «خودپەرستین»
 بێ. بەلام پاشان مامۆستا شیخ موحەممەدی مەحوی دەسخەتی مەحوی خۆیی پێشان داین کە
 نووسیوی «خۆرپەرستین». کەواتە دیارە راستە کە ی ئەو یە و ئێمە بە هەڵەدا چووین و دەبێ
 مەعنای بەیتە کە بەم پێیە لێک بدرتەو.

(۸) ئاتەش زەدە: ئاگر تی بەربوو، سووتاو.

واتە: لە داخی دووری یارە و ناوجەرگی شەو رەش بوو تەووە. ئەویش وەك منی دەرەداری
 دووری دۆست، ئاگری دووری بەربوو تە گیانی.

(۹) تیرە: تاریک. زوخالستان: رەش وەك کورەیی خەلۆوز.

واتە: هەر وەك من کە یارم لێ جیا بوووەو، بووم بە خەلۆوز، رۆژیش نەما شەو دادیت و گیتی
 دەبێ بە خەلۆوزستان.

(۱۰) تیرەگی: تاریکی. مەنشە: سەرچاو. فەیز: لێشاو، مەبەست لە رووناکییە.

واتە: تاریکییە کە سەرچاوێ دەرکەوتنی رۆشنایی سەبەینان بێ، چۆن فەزلی نادەم
 بەسەر رووناکید؟!.

هه ر له تاریکی شه وایه ری دری شه هلی نیاز
 رازی دل ئیفش بکه، خه لوه تگه هی خاسانه شه^(۱۱)
 تی بگه بوچی به جانن تالیبی شه و عاشقان
 نیوه شه و بوو، وه عده گاهی هاتنی جانانه شه^(۱۲)
 هینه ساحیب سپرپه، «میعراج» و شه وی «قهر» و «به رات»
 خاسه جاتی ئه ون و مومتازه به م ئه سرارانه شه^(۱۳)
 هه رکه سی تالیب به دورپی مه عریفه ت کوکردنه
 پر له دور ده ریا به کی بی مه هله که ی خنکانه شه^(۱۴)

(۱۱) ئیفش: ده رخستن. خه لوه تگه ه: شوینی به ته نیا تیا دانیشن.
 واته: مه گه ر هه ر له تاریکیی شه و دا ریگی دلداران بدری رازی دلیان بو یه کتر ده رخه،
 چونکه شه و خه لوه تگای دۆستانه.
 (۱۲) واته: بۆیه دلداران به دل و گیان هه ز له داهاتنی شه و ده که، چونکه له شه و دا نیوه شه و
 کاتی هینانه دی گفتی یارانه که گفتی هاتن ده دن بۆلای دلداره کانیا.
 (۱۳) شه وی قهر: «أَلَيْلَةُ الْقَدَر»، شه وه تاکه کانی ده رۆژی دواپی مانگی ره مه زان که قورئانیا
 تیدا هاتۆته خوار بو پیغه مبه ر (د.خ). به رات: شه وی به رات، «۱۵» ی کو له مانگ (شه عبان) که
 رزق و رۆزی سالی نوئی تیا بریار ده دری له لایه ن فریشته ی رۆزییه وه بو خه لک... خاسه جات:
 مولکی تایبه تی. مومتاز: هه لاوێرده.
 واته: شه و ئه وه نده پایه بلنده، خوا میعراج و شه وی قهر و به راتی خستوه ته ئه و و
 به تایبه تی داو نی به و و نهیداو ن به رۆژ.
 (۱۴) واته: ئه و که سه ی ده یه وئ دورپی خواناسی کو بکاته وه، با بزانی شه و ده ریا به که پر له
 دورپه و هه رکه سی شی تی بجی ترسی خنکانی نابی وه که له ده ریا به کی ئاودا.
 ئه م به یته له نوسخه یه که دا به م جوړه ش هیه:

تالیبه هه رکه س که دورپی مه عریفه ت بیته ده ست
 فرسه ته «مه حوی» که وا به حرکی بی پایانه شه و

وهك خزر ئاوى حەياتى فەيزى حەق عافىتە
ئەو خودا پىداوہ «مەحوى»! تا سەحەر ئالانە شەو (۱۵)

- ۴ -

كە لىوى خوینىمى نۆشى، شەوى خەت گرتى دەورى ئەو
بە قوربانى خوینىکم کەوا رۆبى بەسەریا شەو (۱)
لە ئەشك و ئاهما جۆش و خورۆشى حەولى تەئسیرە
دەزانن رىيە کى دوورە لەپیش، ئەلبەت دەکەن سەرپرەو (۲)

(۱۵) خزر: حەزرەتى خدر کە دەلێن گەيوەتە سەر ئاوى حەيات و لىي خواردووەتەو و تا
رۆژى قىامت نامرئ. فەيز: بەرەكەت. عافىتە: عافىيەتى، نۆشى گيانىيەتى. ئالان: ئەو
بنالینى.

واتە: ھەر خودا پىداوێك شەو تا بەيانى بنالینى، ئەو کەسە وەك حەزرەتى خدر ئاوى
حەياتى بەرەكەتى خودا نۆشى گيانى بوو.
موناسەبەتى ناوھىتانى ئاوى حەيات لىرەدا ئەو تە دەلێن كانیاو کەى لە تارىکايىيە کى
قوولدايە و مەحوى ئەو تارىکايىيە شوبھاندوو بە شەو وەو.

- ۴ -

(۱) مەحوى لەم بەیتەدا قەيتانى خوینى رەشى بەسەر لىوى خوین مژى بارەو و شوبھاندوو
بەو کە کەسێك بکوژرئ و شەو بەسەر کوژرانە کەيدا تىپەرئ و دەلئ: وەك چۆن خوین کە
شەوى بەسەردا چوو سارد دەبیتەو و تۆلەى ناسریتەو، یاخود خوین کەرە کە لە پەناى
تارىکى شەودا خۆى ون دەکا، مادەم خوینى منیش لىوێکى وا مژيوە قەيتانى خوینى بە
دەوردا بوو بە خەتى رەش، ئیتر بەتەماى تۆلە نیم.

(۲) حەول: ھەول. تەئسیر: کار تى کردن. سەرپرەو: زیادەرەو بۆ زوو گەيشتە بەرەو.

واتە: وەك چۆن رىيواریك کە رینگایە کى دوورى لەبەر بئ. دەبئ زیادەرەو بکا تا زووتر
بگاتە بەرەو. ھەناسە و فرمىسكى منیش دەزانن یار لەبەر بئ وەفایى وەك ئامانجىکى
دوورە دەست وایە، لەبەر ئەو دەیانەوئ کارێك بکەن بە زیادکردنى جۆش و خورۆشیان کارى
تى بکەن و کەمێك دلئ نەرم بکەن.

بلا رۆحت موقه ددهس بئ، ئەم و ئەو کردنت بهس بئ
ههتا ئاخر هه ناسه ئەو بناسه، ههر بنازه بهو^(٣)

شهوی له یلا به مه جنوونی وهها وادهی ته ماشا دا...
دهبئ رۆژی بیینی من که تۆ ری خه یته دهشتی خه^(٤)

له نالینی منی ئیفتاده زاهید بۆ رقی ههستا؟
حوزووری ئاه ئاهی بوو به غه یبهت ئەو ده کا عه و عه^(٥)

خودا بیدا ئەدهب «جِرْزُ الْأَمَان» یکه عه تییه ی ره ب
چ بوو جه رگی بری غه یری ئەمه ی نامه ی دری خوسره و!^(٦)

(٣) مه حوی لهم به یته دا قسه له گه ل خۆی ده کا و ده لئ: ده با گیانی خۆت لا پیرۆز بئ و
هه رپۆژێک گره ویده ی یارێکی مه که. تا ده مری هه ر یاره شوخه کهت بناسه و هه ر به و بنازه.
(٤) واته: ئەوکاته ده توانی من بیینی که بیابانی مهرگ بگریته بهر. مه بهستی له وه یه تا ده مری
به من ناگی. یاخود مه گه ر به خه و بمیینی. ئەگینا له به ئاگیانی دا ناتوانی ته ماشام بکه ی.
مه لا ئەسه ده ی مه حوی مه عنای ئەم به یته ی والی داوه ته وه که وا واته: مه گه ر له خه ودا من
بیینی، ئەوجا له به خه به ریدا ده توانی ته ماشام بکه ی.

(٥) واته: زاهید بۆچی له نالینی من رقی هه لده ستی... بۆچی وا بئ بار و دوو پرووه، له
حوزووری خۆمدا و که خۆم دیار بم هه ناسه م بۆ هه لده کیشتی و وا پیشان ده دا که به زه یی پیامدا
دێته وه، که چی له پاشملهش غه یبه تم ده کا و پیم ده وه ری؟!.

(٦) «جِرْزُ الْأَمَان»: دو عای چاوه زار. عه تییه، «عَطِيَّة»: به خشش. خوسره و: خوسره ی
په روێز، دوا پادشای به شکۆی بنه ماله ی ساسانی.

واته: خودا بیدا ئەدهب بۆ هه رکهس وه ک دو عای چاوه زار وایه و له هه موو ده رد و مه ینه تیێک
ده ی پارێژئ. چی بوو به هو ی ئەوه که شیرۆیه ی کۆری خوسره ی په روێز بجێته سه ر
جینگاکه ی باوکی و جه رگی به خه نه جه ر له ت بکا، له وه به ولاره که باوکی کابرایه کی بئ ئەدهب
بوو که نامه که ی پیغه مبه ری بئ گه یشت بۆ داوای موسو لمان بوون، له بریتی ئەوه ی که ئەگه ر
موسو لمانیش نه بئ، به قه در و حورمه ت وه لامي بداته وه، نامه که ی له ت له ت کرد. بۆیه که
پیغه مبه ریش ئەوه ی بیسته وه دو عای شه ری لی کرد و فه رمووی: «اللَّهُمَّ مَرِّقْ مُلْكَهُ، کَمَا مَرِّقْ
کِتَابِي» واته: خوا به مولکه که ی پارچه پارچه بکه ی، وه ک ئەو نامه که ی منی پارچه پارچه کرد.

وتی من بیّم و «مه‌حوی» وا بمیّنی، ناکری، نابّی
هه‌تاو و سیّهرین ئیّمه، ده‌بی یا من بېم یا نه‌وا

-۵-

له دنیا‌دا دَل ئارامیّک و ئارامی دَلّیکم بوو
به جاری مَالی وِیرانم، نه‌میشم چوو، نه‌ویشم چوو^(۱)
خوینی دَل له‌به‌ر چاوم نه‌بی تاکه‌ی ره‌وان ئاخرا!
نه‌وا رۆیی له به‌رچاوم ئه‌وی رۆحی ره‌وانم بوو^(۲)
چ حاله! قور به‌سه‌ر هه‌تا به حالم پیکه‌نینی دی
به ده‌ست نه‌تواری تووه‌ قور به‌سه‌ر خۆم، ئه‌ی دله‌ی به‌دخوو^(۳)
دَل و دلبه‌ر له یه‌ک به‌دخووترن، سا من خودا چ بکه‌م؟
«فَلَا الْمَحْبُوبُ يَرْثِي لِي، وَلَا الْقَلْبُ الشَّجِي يَسْلُو»^(۴)
له رۆژیکه‌ی که ئه‌و گوفتار توتی، که‌به‌ک ره‌فتاره
له من غائب بووه، هه‌ر ناله‌مه‌ وه‌ک کوتری حاقوو^(۵)

-۵-

- (۱) دَل ئارام: دَل ره‌حه‌ت‌که‌ر. ئارامی دَل: ئارامی دَل.
(۲) واته: ئاخرا تاکه‌ی خوینی دَلم به به‌ری چاومدا نه‌یه‌ته‌ خوار، ماده‌م یاری وه‌ک گیان شیرینم رۆشت و له به‌رچاوم ون بوو.
(۳) واته: به ده‌ست ره‌وشتی دله‌ی به‌دخوومه‌وه کارێکم به‌سه‌ر هاتوو ته‌نانه‌ت قور به‌سه‌ریش پیکه‌نینی پیم دی.
(۴) واته: نه ئه‌وه‌ته یار به‌زه‌بی پیامدا بیته‌وه و نه ئه‌وه‌ته دله‌ی به‌سۆزم دامرکیته‌وه.
(۵) گوفتار تووتی: ئه‌وه‌ی ته‌نها جووره‌ قسه‌یه‌ک ده‌زانێ و له‌وه به‌ولاوه هه‌یچی تر نالێ. که‌به‌ک: که‌و. که‌به‌ک ره‌فتار: به نازو لاره و له‌نجه‌که‌ر. کوتری حاقوو: جووره کوتریکه‌ خوێندنیکی خه‌فه‌تبارانه‌ی هه‌یه.

چ رۆحی کوشتهی ئەو بالایه، قومری داری تووبایه
«فَا طُوبَى لِقَوْمٍ فِي سَبِيلِ الْحُبِّ هُمْ مَاتُوا»^(٤)

له دووری ئەو کۆره فرسه تته با زوو بمری ئەی «مه حوی»!
مه بادا بیته وه بو کوشتنی تو ره نجه کا بازوو^(٥)

(٦)

(٧)

(٤) نه ئەوه ته یار به زهیی پیامدا بیته وه و نه ئەوه ته دلە ی به سۆزم دامرکیته وه.

(٥)

حاقوو (ن): حەق هوو. له وانه یه «حاقوو» یش له «حەق هوو» وه گیرایی که واته هەر خوا
حەقه. گوايه ئەو کۆتره که ده خوێنی وا ده لێ.

(٦) شاخی تووبا: لقی «شجرة الطوبى» که دره خێتیکه له به هه شتدا.

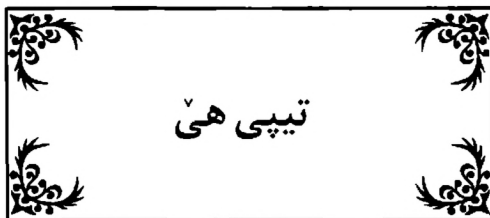
واته: هەر گیانیك به ده ستی بالای یار ده رچی. ده بی به قومری و له باغی به هه شتدا
ده نیشی به «شجرة الطوبى» وه. سا خۆزگه به و که سانه ی له پیناوی خوشه و بستیدا مردوون.

له حه دیسی پیغه مبه ردا (د.خ) هه یه که وا گیانی شه هیدان له و دنیا ده بی به په له وه رێک و له
باخی به هه شتدا ده نیشتیه وه به لقی «شجرة الطوبى» وه...

(٧) ره نجه: ئازار چه شتوو. بازوو: قۆل.

واته: کۆره مه حوی. فرسه تته. له تاو ده ردی دووری یار زوو بمره. نه وه ک بیته وه و ئەزه تی
شان و قۆلی خۆی بدا بو کوشتن.

بیته وه (ن): هاته وه.

-۱-

له چاوی بهد خودا حیفزی بکا ئه و شووخه سه‌رمه‌سته
 سه‌ریش نه‌برئ، سه‌ریشی لی دده‌دا، هه‌ی هه‌ی چ سه‌ربه‌سته! (۱)
 به‌نازم به‌م سه‌راپا نازه، بازی غه‌مزه تی به‌ردا
 نه‌گه‌ر سیمورغی به‌ربیی هه‌م بووه یه‌ك مورغی په‌ربه‌سته (۲)
 نه‌سیری چاهی غه‌م بی، خانه با ده‌ربه‌سته بی مه‌جنوون
 له خه‌یمه‌ی نازدا عوشره‌ت ده‌كا له‌یلا، چ ده‌ربه‌سته! (۳)
 به‌فكریكه كه نه‌م خوون‌پژیه شیری به‌سته پشت ئه‌مرو
 له نه‌ستو دانی کییه؟ کی ده‌كا ئاخو كه‌مه‌ر به‌سته؟! (۴)

-۱-

(۱) سه‌ریشی: سه‌ری ئه‌و دلداره‌ی كه سه‌ری ده‌برئ.
 (۲) سیمورغ «سیمرغ»: بالدارێكی ئه‌فسانه‌یییه ده‌لێن ئیجگار زۆر گه‌وره بووه و له‌كیوی
 قاف ژیاوه. په‌ر به‌سته: بال به‌سراو.
 واته: حه‌قمه‌ شانازی به‌م یاره‌وه بکه‌م كه سه‌رتاپای هه‌موو هه‌ر نازه و نه‌گه‌ر بیتو بازی
 غه‌مزه و نازی خو‌ی به‌ردا بۆ ئیجیرکردنی دلداران، سیمورغیشی بیته‌ ری، وه‌ك په‌له‌وه‌ری بال
 به‌ستراو ده‌بی له‌ پیشیدا و هیچی بی ناکرئ.
 (۳) چاه: چال. ده‌ر به‌سته «ی یه‌که‌م»: ده‌رگا داخراو.
 واته: با مه‌جنوون بۆ خو‌ی له‌ چالی مه‌ینه‌تدا دیل بی و ده‌رگای مالی گیرایی، له‌یلا چ
 مه‌به‌ستیه‌تی! ئه‌و له‌ژێر ده‌واری نازدا بۆ خو‌ی راده‌بوئ.
 مه‌لا نه‌سه‌دی مه‌حوی له‌ نوسخه‌که‌ی خو‌یدا نیوه‌ی یه‌که‌می ئه‌م به‌یتیه‌ی به‌م جو‌ره‌ برکه‌

برکه‌ کردووه:
 نه‌سیری چاهی غه‌م، بی خانه، با ده‌ربه‌سته بی مه‌جنوون.
 (۴) که‌مه‌ر به‌سته: ئه‌وه‌ی پشتینی خو‌لامی به‌ستبیته‌ پشت.
 واته: دیاره ئه‌م یاره‌ خو‌ن‌پژیه خه‌یالێکی له‌ که‌له‌دایه‌ و ئه‌مرو شمشیری به‌ستووه‌ته
 پشت. سا ئاخو ده‌بی نیازی سه‌رپڕینی کیی هه‌بی و بیه‌وی کێ بکا به‌ بنده‌ و دیلی خو‌ی...
 ئاخو (ن): ئاخو.

به ره لدا کردنی نه فست زه ره رخیزه و فه سادئه نگیز
به ره حمهت بن قه دیمی ئیمه فهرموویانه: «خه به سه ته...» (۵)
قسیکی پر له ته ئسیری به فرزه ندی دهوت پیری:
عهزیم تازه گه یوی تو، ئه من باری سه فهر به سه ته (۶)
له بهر قاپی خه راباتا منی دی، عیشوه ییکی کرد
وتی: «مه حوی» له بادهت چی، ئه تو خوینی جگه ره به سه ته (۷)

-۲-

که دیم ئالۆزه چاوی، زوو وتم: ئهم فیتنه هه لبه سه ته
وتی: جارن ئه تو دهوت به من: کهم فیتنه هه لبه سه ته (۱)

(۵) زه ره رخیز: زه ره ری لی پهیدا ده بی. فه سادئه نگیز: خراپه ی لی به ریا ده بی.
واته: نه فسی ئاده میزاد وه کهری به ره لالا وایه له وه دا که ههردوکیان زیان ده گه یه نن. که واته
نه فست بیه سه ته وه با زیانت پی نه گه یه نن. پیشیان به ره حمهت بن وتوو یانه: «خه به سه ته و
خاوه نی خه ره له خه ره سه ته».
فه سادئه نگیز (ن): مه لال ئه نگیز.
(۶) به سه ته: به سه ته و ئاماده کردوو.
واته: پیاو یکی پیر قسه به کی جوان و به ته ئسیری به کوره که ی وت، پی وت: رۆله تو تازه
گه یشتو و به به ره وه و هیشتا شاره زای دنیا نه بوی. ده بی توژی به سه سیته وه تا شاره زای ده بی.
به لام من به شی خۆم شاره زا بووم و له سه ره سه فهرم و کۆل و بارم پیچاوه ته وه... مه به سه تی
له وه یه کۆچی دواپی نزیک بووه ته وه.
(۷) خه رابات: مه یخانه.
واته: یار منی له بهر ده رگای مه یخانه دا دی، وتی تو بادهت یۆچی؟ خوینی جگه ری خۆت
به سه له جیاتی مه ی بیخۆته وه.

-۲-

(۱) واته: که دیم چاوی یار شیواوه، وتم: ئه مه راست نیه و ئه و چا و شیوانه ی

به سووتن چم، گله م نه بووه له دهردی سهردی میهری تۆ
من و شه کوه؟ وتی: گوئی ناگرم له م فیتنه هه لبهسته (٢)

به غهیره ز شوکر، نه گهر شه کوهم له جهوری تۆ بیی، سپله م
وتی: حاشا، ده زانم ئهم ره قیه م فیتنه هه لبهسته (٣)

به جیهه کوشتنم، سووتاندنم، خاکی به با بۆ دام؟
وتی: ئاههنگی عیشقی من مهقاماته له گه ل بهسته (٤)

به زولفیدا هه لاهه سرابوو دڵ عومری به سه د ئامال
نیگاهی وهك نه جهل هات و وتی: توولی ئه مه ل بهسته (٥)

دهست هه لبهسته و دروست کراوه. یاریش وتی: خو تۆ جارێک منت زۆر به فیتنه باز ده زانی و
پیت ده وتم که م فیتنه ساز بکه، ئیستا بۆ باوه ریم پێ ناکه ی و بۆ به راستم نازانی؟! (٢)
شه کوه: شکات.

واته: سویندم بۆ یار خوارد که وا هه رگیز گله بیم له دڵ ساردی و بۆ لوتفی ئه وه نه کردوه و
به دکار هه رچی له م باره یه وه بۆ گێپراوه ته وه هه موه ی درۆ و دهست هه لبهسته، ئه ویش وتی:
منیش هه رگیز گوئی بۆ به دکار شل ناکه م که باسی گله یی و نا په زایی ده برپینی تۆم بۆ ده هیئتی و
ئاژاوه ده نیته وه.

(٣) مه عنای ئه م به یته ش هه ر له چه شنی مه عنای به یتی پێشووه.

(٤) مه قامات: جو ره ئاوازی بکه. بهسته: ئه و گۆرانییه وردانه ی له پاش مه قامات دهوترین.

مه بهستی له وه یه وهك چۆن ئه وه ی مه قامات بلێ بهسته یه کیشی له پاش ده لێ، یاریش که
دڵداری سووتاند، ئاههنگی دڵدار سووتاندنه که ی به وه ته واو ده کا خو لیشی بدا به ده م باوه.
(٥) توولی ئه مه ل: هیوای زۆر به دنیا.

واته: ساله ها بوو دڵم به ئاواتی خو شه وه به زولفی یاردا هه لاهه سرابوو، که چی له نا کاو وهك
ئه جهل بێ بدا به سه ر یه کێکدا، بێ کوژی، یار لایه کی به لامدا کرده وه و وتی: با به سی بێ
هیوای دوور و درێژ و به و لا کرده وه یه ی دڵم که وته خوار و مرد.

به یته که «اقتباس» یکی له واته ئایینه تیایه که توولی ئه مه ل به دنیا به یه کی له و سیفه ته
خراپانه داده نێ که له ئاده میزادا هه ن و داوا له موسولمانان ده کا خو یان له سیفه تی وا دوور بگرن.

قەزا بئ دەسەلات کە، چیه غەیری رەزا چارە؟
 لە بەردەستی جەلابا رۆییکە شیرێ پەل بەستە^(۶)
 بە خۆ کوشتن نەجاتی خۆ بدە «مەحوی» وە کوو فەرهاد
 لە زۆری قەرەمانی عیشق، ئەفەندەم، هەر ئەجەل بەستە^(۷)

- ۳ -

لە رینگە مەهله کە عیشق ئەر بەلاجۆ نی، برا، لادە
 ئەوی من چووم و لەوما دی هەر ئاھ و داد و فەریادە^(۱)

(۶) جەلاب: «جَلَاب»، ئەوێ بەندە لە شارێکەو دەبا بۆ شارێکی تر بۆ فرۆشتن. پەل بەستە:
 یەن بەستراو.

واتە: ئادەمیزاد لە بەرابەری قەزاو قەدەردا هیچی پێ ناکرێ و چارە هەر ئەوێە ملی بۆ
 کەج کا، وەك چۆن شیرێ پەل بەستراو کە رەشمە بەدەست جەلەب چیهو بێ لە بێ دەسەلاتیدا
 دەبێ بە رۆی.

جەلابا (ن): جەلابە، جەلادا.

(۷) بەست: پەنا، ئەو شوێنانە جاران تاوانبار پەنا پێ دەبردن و خۆی تێ فرێ دەدان و ئێتر
 کەس دەستی بۆ نەدەبرد.

واتە: وەك چۆن فەرهاد لە پێناوی خۆشەوێستی شیریندا خۆی بە کوشت دا، چاری تۆیش
 ئەوێە هەر لەو رینگایەتدا بەردەوام بێ تا بە کوشت دەچی، چونکە تەنھا ئەجەل و مەرگ
 «بەست»ی دلداری لە رووی قارەمانێکی وە کوو عیشقدا...

بەیتە کە بە شیوێەکی ناسک دەیهوێ بلی سەرەنجامی عاشق هەر مەرگ، ژبانیشی هەر
 دەرد و مەینەتە، جا بۆ ئەوێ زووتر لەو دەرد و مەینەتە رزگاری بێ پێوستە زووتر لە پێناوی
 عیشقدا خۆی بدا بە کوشت. ئەوێشی هەر بەوێ بۆ دێتە دی زۆتر بە ناخی عیشقە کەیدا
 زۆچی...

- ۳ -

(۱) مەهله کە: تووش و پڕ مەترسی. ئەر: ئەگەر. بەلاجۆ، ئەوێ بەدوای بەلادا بگهڕێ، سەر بە
 گنجەل. نی: نیت.

له به‌حری نووری حوسنی بی‌نیشان ئیفشا که یه‌ک مه‌وجه
 نیشانی ده به‌عالم ئیختیراعی حه‌شری بی‌واده (۲)
 چیه؟ خوسران ئه‌مه‌نده مه‌ستی له‌هو و له‌عبی دنیا بوون
 برا! عومری گرامی به‌س له‌ری ئه‌م باده به‌ر با ده (۳)
 به‌غیبه به‌و خودا پیداو «طوبی له» یه‌ئه‌هلی خولد
 له‌کووره‌ی ناری غه‌مدایه به‌داغی ده‌ردی تو شاده (۴)
 هه‌میشه دیده به‌حری گه‌وه‌ره و دل پر له‌نه‌قدی داغ
 له‌بن نایی به‌مه‌سره‌ف چونکه خه‌زنه‌ی من خودا داده (۵)

(۲) ئیفشا: ده‌رخستن. ئیختیراع: داهینان.

واته: شه‌پۆلیک له‌ده‌ریای جوانی بی‌هاوتای خۆت ده‌رخه، با‌عالم هه‌موو بیته سه‌یری و
 به‌وه به‌ریاکردنی رۆژی ناوه‌ختی حه‌شر پيشانی هه‌موو جیهان بده.
 (۳) خوسران: دۆران و زیان‌کردن. له‌هو و له‌عب: پر‌پو‌پو‌چ. گرامی: عه‌زیز.
 واته: بنیاده‌م به‌م راده‌یه به‌پر‌پو‌پو‌چی دنیا مه‌ست و سه‌رخۆش بی؛ له‌دۆران و زیان و مأل
 وێرانی به‌ولاره هه‌چی تر نه‌یه. که‌واته، برا‌گیان! به‌س عومری عه‌زیزی خۆت له‌پێناوی شه‌رابی
 دنیا، یا له‌پێناوی دنیای وه‌ک با له‌ده‌ست ده‌رچوودا بده به‌با و بیدۆرته.
 وشه‌ئاراییه‌کی ناسک له‌نیوان «باده» و «به‌ر با ده» دا هه‌یه.
 (۴) غیبه: خۆزگه؛ حه‌سوودی بردن به‌که‌سیک به‌را به‌ر به‌سیفه‌تیکێ چاکه‌ی. «طوبی له»:
 خۆزگه به‌خۆی. خولد: به‌هه‌شت.

واته: ئه‌هلی به‌هه‌شت خۆزگه به‌وه‌که‌سانه ده‌خوازن که‌وا له‌کووره‌ی ئاگری خه‌فه‌تی
 عیشقدا ده‌سووتین و دلێان به‌داخی ده‌ردی یاره‌وه تووش‌هاتوو و شادمانه. ئه‌مانه حه‌زیان
 ده‌کرد خۆشیا و وه‌ک ئه‌وانه و ابرونايه.
 غه‌مدایه (ن): غه‌میایه. داغی (ن): داغ و.

(۵) واته: هه‌میشه ده‌ریای چاو‌م پر له‌دانه‌ی گه‌وه‌ره‌ی دل‌په‌ فرمیسک و دل‌م پر له
 نه‌ختینه‌ی خپری داخی ئاگری دووری و، به‌گریان و هه‌ناسه هه‌لکێشان دوا‌یی‌یان نایه‌ت،
 چونکه گه‌نجینه‌ی من خوا خۆی پێی داوم و ئه‌و خۆی بۆی پر‌پو‌مه‌ت‌وه.

له سەر تۆ بوومه پهندي عالهمي، وتم و، وتي: «مه حوي»
به سي بي موشریكي، به س يا له دنيا يا له من لاده (۶)

- ۴ -

عه جییم دئی له عه قلی ئه وکسه وا تیده گا مه رده
که چی وهك خان و خانم دائیما دل خوش و بی ده رده (۱)
به پیری مه رگه وه فرسه خ به فرسه خ رو یون مه ردان
ئهوی باکی له مردن بی دیاره بلخ و نامه رده (۲)
له بهر قاپی مه حبه بهت ئه و خودا پی داوه یه روو سوور
حه زینه، دیده پر ئه سرینه، دل خوینینه، روو زه رده (۳)

(۶) واته: به یارم وت: به هۆی تۆوه بوومه پهندي عالهم. ئه ویش وتی: به سی بی شه ریک و
هاوبهش دانان بۆ من. نابیی له یهك کاتدا دلی منیشت مه به ست بی و شه رمیش له وه بکه ی که
ناوت بکه وئته سه ر ده می خه لک، واته نابیی بایه خدان به خۆت بکه ی به هاوبه شی خۆشه وستی
من، که واته یا له من به ولاره گوئی به که س مه ده، یا ده س له من هه ل بگره.
له هه ندی له ده سنوو سه کانی به رده ستماندا جیگای به یتیک له تیوان ئه م به یته و به یتی
پیشوودا به بۆشی هیلراوه ته وه، که ئه وه ش نیشانه ی فه وتانی به یتیکه له و شوئنه دا.

- ۴ -

(۱) عه جییم دئی: سه رسام ده میتم.

مه به ستی له وه یه ئه وه ی مه رد بی ده بی بیر له باری ئه م دنیا به بکاته وه و خه فه ت بۆ ئه م
هه موو چه وت و چه ویلییه بخوا که تیا به تی و ترسی خوا ی له دلدا بی؛ نه ک هه میشه خه ریکی
به زم و رابواردنی خۆی بی. به یته که ئیشاره ته بۆ حه دیسی پیغه مبه ر (د.خ) که ده فه رموی:
«رَأْسُ الْحِكْمَةِ مَخَافَةُ اللَّهِ» واته: سه رچاوه ی وئل و فام ترسه له خودا.

(۲) مه به ستی له وه یه پیاو نابیی له ترسی ئه وه ی خۆی توووشی مه ینه ت نه بی له مه ینه تی
خه لک بی ناگا بی، چونکه پیاوانی راسته قینه خۆیان به پیی خۆیان به پیری مه رگ و مه ینه ته وه
ده چن و ئه وی و نه بی بی کاره و نامه رده.

(۳) واته: روو سوور ئه و خوا پیداهیه که له به رده رگای دلداریدا که وتوه و خه فه تباره و

له ئە حبابی قه دیمی به زمی ئولفەت ماوه تن دوو تهن
 یه کئی په روانه هم ده رده، یه کئی بولبول که هم فەرده (٤)
 براله! ئەم هه موو ئوباله بئی به و گەردنه حەیفه
 بنیشی بهم حەده ئەم گەرده له و مینایی بئی گەرده (٥)
 له ده ورمدا حەسار، ئافەت، لە سەر سەر خەیمه، دوودی ئاه
 له سایه ی عیشقه وه بوومه شه هی ساحیب سه راپه رده (٦)
 چلۆن ئەو دێته چاوی من که یه کسەر عونسوری ئاوه
 مه حاله من که بچمه دلیه وه، دل کیشوه ری به رده (٧)

چاوی پر بووه له فرمیسک و دلی بووه به خوتن و رووی زهرد هه لگه راوه. ئەم به یته ئیشاره ته
 بۆ ئایه تی: ﴿فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلًا وَلْيَبْكُوا كَثِيرًا﴾ واته: با ئەم خه لکه له ترسی خوا که م پئی بکه من و
 دلیان به دنیا خوش نه بئی و زۆر بگرین، چونکه رینگایه کی تووش و سه ختیان له به ره. .
 (٤) ماوه تن: ماوه.

واته: له دۆستانی کۆنی کۆری ئاشنایی ته نها دوو کهس ماوه له رینگه ی خۆی لای نه دابی و
 هه ر به رده وام بئی له سه ری. یه کیکیان په روانه یه که هاوده ردی چرایه و له گه لئی ده سووتی و
 نه ویشیان بولبوله که هاوئاوازی دلدارانه و له گه لیاندا به رده وام بۆ رووی گول ده خوێنی.
 (٥) واته: حەیفه ئوبالی به کوشه ت دانی ئەم هه موو دلداره به گەردنی یار بئی، چونکه «ذمه» ی
 وه ک گەردنی ئەو، وه ک مینای بئی گەرد وایه و ئوبالی ئەم تاوانانه ش وه ک تۆز وایه و، مینای بئی
 گەردی گەردنی ئەویش بۆ ئەوه ناشی تۆزی لئی بنیشی.
 (٦) حەسار: شووره و دیوار. دوود: دوو که ل. سه راپه رده: ئەو په رده گه وره یه ی له جیاتی
 دیوار به ده وری ده واریدا ده کێشن.

واته: له سایه ی عیشقه وه بووم به شاهیکی خاوه ن حەسار و ده وار. حەساری ده ورم ده رد و
 به لایه که ده وری داوم و ده واری سه ر سه ریشم دوو که لئی هه ناسه ی سارد هه لکیشانه که
 ئاسمانی به بانی سه رمه وه راگرتوه.

(٧) چلۆن: چۆن. عونسور: پێشینان لایان و ابووه هه رچی بووه ک هه یه له م چوار عونسوره،

تهپ و تۆزی غوباری دیم و ریگهی گۆپی و دهیوت:
 ده ترسم دامه نهم ئاخیر بیتی ئالووده بهم گهرده (۸)
 ده بینم نه هلی دل یا سهنگه ساره، یا له سه ر داره
 دیاری عیشق، نه گهر ساغت دهوئ، ههر داره ههر بهرده (۹)
 له باغی سیو بهی دا باسی روخسار و چه نهی که ی بوو
 خه جل ما سیو و بهی ترسا، که واته و سووره، نه زهرده (۱۰)
 نه گهرچی من گه دام نهو شا، له عورفی عیشقدا «مه حوی»
 به سه نیهت له بهینا، من سیابهخت، نهو سیاجهرده (۱۱)

﴿

واته له م چوار ره گهزه، پێك هاتوو: «با» و «خاك» و «ئاو» و «ئاگر». كيشوه: ولات.
 واته: چۆن ده كړئ وینه یار بێته ناو چاوی منهوه كه له بهر گریان ی زۆر تواوه تهوه و
 هه مووی بووه به ئاو و ئاویش وینه وهرناگړئ! چۆن ده گونجی من بچمه ناو دلی یارهوه و یار
 خوشی بویم كه دلی وهك بهرد رهقه!
 (۸) ئالووده: تیکه لاو، تیوه گلاو.
 ئاخیر بیتی ئالووده بهم (ن): ئالووده بی ئاخیر به نه م.
 (۹) دیار: ولات.
 واته: ولاتی عیشق هه مووی ههر بهرده لان و دارستانه. بۆیه عاشق یا سهنگه سار ده كړئ، یا
 به سیداره دا هه ل ده واسرئ.
 (۱۰) چه نه: چه ناکه.
 واته: نهوه که ی باسی روخسار و چه ناکه ی یاریان له باخی سیو و بهی دا کرد، و اسیو که له
 روخسار ده چی له شهرمه زاریدا رووی سوور هه لگه را و، بهی که له چه ناکه ده چی رووی
 زهرد بوو؟
 (۱۱) چه رده: رهنگی روو.
 واته: نهوه نده به سه بۆ نزیک خستنه وهی من و یار له یهك، که هه ردو کمان په یوه ندمان به
 رهشییه وه هه یه و من به ختم ره شه و نهو پیستی ره شه.

-٥-

دیده عهینی جاریه، دل پر له ناری مووقه ده
 ئاب و تابى حوسن ئه ده م به و گول عوزاری موو قه ده (١)
 سهیری سه گ مه رگی ره قیبت که، که غهیری نه و سه گه
 شیرى غه مزه ت شیر و به وری روو به پروو بئ، دوو قه ده (٢)
 لاله داغه، غونچه ده رده، پئ له خاکا ماوه سه رو
 تا موشه پرپه ف بوو چه مه ن به و روومەت و لیو و قه ده (٣)
 چاوی مه ی گوونت وه ها مه یخانه ی ئاوا کرده وه
 چۆلی کرد ئاخو به زاهید خه لوه خانه ی شه عبه ده (٤)

-٥-

(١) عهین: کانی ئاو. جاری: ره وان. مووقه ده: هه لگراو.
 واته: چاوم به جوړئ فرمیسکی لی دهر و، بووه به کانی وئکی ره وان و دلش و هه ئاگردان
 پر بووه له ناگری هه لگراوی دووری یار. به م کانی وای فرمیسک و به م ناگری به تینه ی دووری،
 رووی یاری گول پرنگی قه دباریکی خۆم پاراو و گهش ده که مه وه.
 له تیوان «مووقه ده» و «موو قه ده» دا جیناسی ته و او هه یه.
 (٢) سه گ مه رگ: نه وه ی گیانی به زه حمەت دهر بچئ. به وری: دوو پرهنده یه کی گه وری گۆشت خۆره،
 یستی دیز و هیل هیل؛ له شیر مه ترسی دار تره، چوار پئی گه وری و جار جار ئاده میزادیش ده خوا.
 واته: به دکار سه گ مه رگه و نه وه نده چاوی به ناوچاوی یار ده که وئ و گیانی دهر ناچئ.
 نه گینا شیر و به وریش بهر تیغی غه مزه و نازی یار بکه ون، دهن به دوو که رته وه.
 (٣) واته: که ناوباخ به ته شریف بۆ هیئانی روومەت و لیو و بالای یار پرۆز بوو، لاله له داخا
 داخ بوو و سوور بووه وه و، خونچه له تاوی دهر د پئچرا به خۆیدا و که وته هاوار و کرانه وه و،
 سه رو قاچی به قوردا چه قی و ریشه ی له ناو خاکدا جیگیر بوو.
 له م به یته دا له ف و نه شرکی مور ه تته ب هه یه، لاله به رابه ر به داخ و، غونچه به رابه ر به لیو
 و، قه د به رابه ر به سه رو دانراوه.
 (٤) مه ی گوون: مه ی په نگ. شه عبه ده: شه عوه زه، فروفیل.

دل دهبا غه مزهت، چ فهرقی رهند و سۆفی بۆ نیه
 سهیدی مردوو حه یفه ئەم شههبازه تی تی بهر مه ده (۵)
 بهشمه پیی قانیعم و بهسمه داغ و دهردی سهرمه دی
 سهر به دهردین ئیمه، بی دهردی!، له ئیمه سهر مه ده (۶)
 شهو به قه تلم وه عدی دا، ئەمڕۆ په شیمانه، خودا!
 خۆ له «مه حوی» چونچه هه رگه رده ن که چی بوو سه رزه ده (۷)

﴿

واته: چاوی مه ی رهنگت مه یخانه ی به جوړی ئاوه دان کرده وه، زاهید خه لوه ت خانه ی
 خه لوه کیشانی فروقیلی خۆی به جی هیشت و رووی کرده مه یخانه ی چاوت و عاشقی بوو.
 (۵) رهند: هه رچه ند به مجۆره له سه ر زمانی خه لک بلا و بووه ته وه، به لام راسته که ی «پرینه» ه
 واته زهره ک و بی باک و فیلباز و کهم ته رخه م. لیره دا مه به ست عاشقه. سه ید: نیجیر. شهه باز:
 شاباز که گوشتی مرداره وه بوو ناخوا.
 واته: غه مزه ی چاوی تو فهرقی لا نیه، چ عاشقی بهرکه وی و چ وشکه سۆفی خانه قا،
 ده بیکی. به لام ئەم وشکه سۆفیانه وه ک نیجیری مرداره وه بوو وان، بۆ تۆیش حه یفه شابازی
 چاوت به رده یته نیجیری مرداره وه بوو.
 (۶) سهرمه دی: هه میشه یی و نه براوه.
 له نیوان «بهشمه» و «بهسمه» و له نیوان «سهرمه دی» و «سهرمه ده» دا جیناسی لایق و، له
 نیوان «به دهردین» و «بی دهردی» دا وشه ئاراییه کی ناسک هه یه.
 (۷) سه رزه ده: ئەوه ی رووی دابی و سه ری هه لدا بی.
 واته: تاوانیک له منه وه په یدا بووی به را بهر به یار هه ر ئەوه بووه هه میشه گه رده ن که چ بووم
 بۆی، که واته خوا یه ده بی له بهرچی په شیمان بوویته وه، که گفتی دابرومی بی بمکوژی و
 نه هات.

-٦-

«حَقًّا» له ره قیب ئه و به رو ده رگانه حه رامه
 له و دیوه که ئه م ته ختی سوله یمانه حه رامه (١)
 «قیل» یکی زه عیف: ئاهی چه زین ئیزنه له عیشقا
 گریانانی به کول، ناله یی مه ستانه حه رامه (٢)
 سووتانی به بی ده نگییه ئادابی مه حه بیته
 وه ک بولبول ئه م ئه فغانه به په روانه حه رامه (٣)
 وا ده ربه ده ر، دل وه ته نی سینه می ون کرد
 له و شیره خو پری بووه ئه م لانه حه رامه (٤)

-٦-

(١) مه به سستی له وه یه به دکار وه ک دیو و به رده رگای یاریش وه ک ته ختی چه زره تی سوله یمان
 وایه. چه زره تی سوله یمانیش دیو و درنجی هه موو به ستبه وه، له بهر ئه وه دروست نیه به دکار
 رنی بکه ویتنه به رده رگای مالی یار.
 (٢) قیلی زه عیف: له ئیستیلاحی شه رعدا به و قسانه ی زانایانی شه رع ده لێن زۆر جیگه ی
 باوه ر نه بن.
 واته: فتوا یه ک هه یه زۆر جیگه ی باوه ر نیه، ده لێ: دروسته بۆ دلدار هه ناسه ی خه فه تباری
 هه لکیشنی، به لام گریانانی به کول و ناله ی مه ستانه ئه وه قسه ی تیا نیه که ناره وایه.
 (٣) ئاداب: شیوه. ئه فغان: هاوار و ناله نال.
 واته: داب و نه ریتی خو شه وستی ئه وه یه دلدار بی ده نگ بۆ خو ی بسووتنی و دلدار
 راسته قینه ی وه ک په روانه حه رامه بۆی وه ک بولبول ده س بکا به ناله نال.
 (٤) واته: دل به جۆرێک به دوای یاردا وێل بووه نیشتمانی سینه می ون کردووه. تازه ئیتر
 لانه ی دل له شیرێ خو پری بووی دل م حه رامه و نابێ بگه رپته وه بۆی، چونکه ئه گه ر شیر
 ته واد ده بوو به ده ردی خو یه وه ده ی ساچاند و به دوای یاردا خو پری نه ده بوو، خو پری
 بوونه که ی نیشانه ی ئه وه یه یارای هه لگرتنی ده ردی دلی نه بووه.

دهیوت که بهرهمه ن مه هی رۆی ئەم سەنەمەم دی
گەر بت ئەمە یی، خزمەتی بت خانە حەرامە^(۵)

من پادشاهی عیشقم و، هر داغی جونونم
تاجی سهره، باقی که له دیوانه حهرامه^(۶)

هه ر «کۆکه ن» و «مه جنوون» ه کورپی کیو و بیابان
غەیری کون و قوژین که له فه رزانه حه رامه^(v)

بئی داغی نہ دامت دلّ و، بئی دہ ردی ٹہسہف جان
لہم کالیہدہ دلّ، لہ دلّ ٹہو جانہ حہرامہ^(۸)

(5) بهره‌هم‌ن: پیشه‌وای ثابینی به‌راهمایی.

واته: که گه وره ی ئاینی بت پەرستانی به پراهمایی رووی وه که مانگی یاری دی، وتی: نه گهر بت ته مه بێ، چه رامه ئیتر خزمه تی بت خانه بکه م و یتویسته ته م پهرسته م.

(٦) واته: من له مهيدانی عیشقدا ئه‌وه‌نده شیت بووم، بووم به پادشا، به‌لام له‌جیاتی تاجی پادشاهی ته‌ی تنها داخی شیتیم ناوه‌ته سهر سهر، چونکه شیت له‌و داخه به‌ولاوه هیچی تر ناگرته خوئی و هیچ به‌رگیک له‌به‌رناکا.

(۷) کۆكەن: فەرھادی شیرین. مەجنوون: مەجنوونی لەیلا. فەرزانە: خاوەن عەقل و تەگە بشتوو.

واته: ئه‌وه‌ی دڵی زیندوو بێ و گرفتاری ده‌ردی عیشق بووبی، ده‌بی له‌ تاو قسه‌ی به‌دکاران وه‌ کوو فهرهادی کۆکه‌ن بداته‌ کێو یا وه‌ که‌ مه‌جنوونی له‌ یلا وێڵی ده‌شت و بیابان بێ، چونکه‌ له‌ کون و قوژنی کێو و بیابان به‌ و لاوه‌ حه‌رامه‌ لێ. یا له‌ به‌ر نه‌وه‌ که‌ پیاوی تیگه‌ یشتوو ناچاره‌ نه‌ گه‌ر نه‌داته‌ کێو و بیابان، ده‌می خۆی بگرێ و که‌ ناوه‌ گیرێ بکا و غه‌یری کون و قوژن له‌ خۆی حه‌رام بکا.

(۸) نه دامه ت: په شیمانی. کالیبه د «کالبد»: قه واره ی له ش.

واته: ئه گهر دڵ داخی په شیمانی پیوه نه بێ و، گیان تووشی دهردی خه فه تباری نه بووبی،
حه رهامه قه واردی نه ش دلی تپدا بێ و دڵ گیانی له بهردا بێ.

خویناوی جگەر، گۆشهیی «بَيْتُ الْحَزَن» ی بوو
«مه حوی»! به سه، مه یلی مه ی و مه ی خانه حه رame (۹)

-۷-

به ئه فسوون و دوعا ته سخیری ئه و شوخه چ ئیمکانه!
خه یالی خاوه، عه نقا ناکه ویته داوی ئه فسانه (۱)
هوجوومی عاشقانی دی که مشتئ جوینی پی به خشین
به سه ر خو تانییا دابه ش بکه ن، سا به ش بکا یا نه! (۲)
غولامانه سه رم دانا له به ر پییا، وه کوو زولفی
که چی ئه و هه ر منی خستوته پشت گوئ وه ک غولامانه (۳)

(۹) واته: مه حویا ئه گەر خویناوی جگەر و کونجی خه م خانه به کت ده سگیر ببئ به سه و
له وه به ولاره ئاره زووی مه ی و مه ی خانه کردن حه رame لیت، چونکه ده توانی له جیاتی
مه ی خانه له و کونجی خه فته خانه به دا بکه وی و له بریتی مه ی خویناوی جگەر بخویته وه.

-۷-

(۱) ئه فسوون: سیحر. عه نقا: به له وه رتکی خه یالییه. کینایه به له هه رچی ناوی هه بی و خوی
نه بی. ئه فسانه: سه رگوزه شته ی به خه یال دروست کراو.
مه به سته له وه به یار وه ک عه نقا وایه، چوئن عه نقا ناوی هه به و خوی نیه، ئه مه ش
ناسکییه که ی له راده به کدایه ناکه ویته به ر ده ست. که سیکیش که هه ر ناوی هه بی و خوی دیار
نه بی، دیاره ناکه ویته داو و ده سگیر نابئ.
(۲) مه به سته له وه به دلدار هه ر ئازاری له یاره وه تووش ده بی و بۆ دلدار هه رچی له یاره وه
بی خوشه با جئویش بی.
(۳) غولامانه «ی به که م»: وه ک خولام و نوکەر. غولامانه ی «ی دووه م»: کاکۆل، جوړتکی
تایبه تی کوکردنه وه ی مووی سه ره له پشت گوئوه، له کوئدا له ناو لاوان و پیوانی کوژددا باو
بووه.

واته: وه ک چوئن زولفی یار که و تووه ته به ری پی، منیش هه ر به و جوژه سه رم له به ر پییدا

سه کینه‌ی مهرته به‌ی سوتانیه ئاته‌ش په‌رستی عیشق
 نه‌گه‌ر ساحیب ئیراده‌ت بی، عه‌ج‌ه‌ب پیریکه‌ په‌روانه^(۴)
 به‌بی تو سه‌یری گولشه‌ن کردنم هه‌ر وه‌حشه‌تی به‌ردا
 گولم دی جامه‌ چاک و، بولبولم دی غه‌رقی ئه‌فغانه^(۵)
 نه‌سیحه‌ت بی برا! گه‌ر رۆله‌ بوو مه‌روانه‌ بو ئابا
 گه‌واهی عه‌دلی ئه‌م ده‌عوایه‌ پووری پووری مه‌روانه^(۶)

﴿

دانا، به‌لام نه‌و بی‌زی نه‌هات پیتی پیا بنی و له‌جیاتنی ئه‌وه‌ی به‌ چاوی زولف سه‌یری بکا وه‌ك
 خولامانه‌ خستیه‌ پشتی گویتی و گویتی نه‌دایه‌...
 له‌ نێوان هه‌ردوو «خولامانه‌» دا جیناسی ته‌واو هه‌یه.
 (۴) سه‌کینه: ئارام‌بوون و دامرکانه‌وه. ساحیب ئیراده‌ت: بنیادمی دل قائم و خاوه‌ن بریار.
 واته: ئه‌وه‌ی ئاگری دل‌داری په‌رستی، دلی به‌وه‌ داده‌مرکی بگاته‌ پایه‌ی سوتان و وه‌کوو
 په‌روانه‌ بسووتی. جا نه‌گه‌ر تویش مرۆبه‌کی دل قائم و خاوه‌ن بریار بی، به‌پاستی په‌روانه‌ رنگا
 پیشانده‌ریکی ته‌واوه، ده‌توانی ده‌رسی په‌رستنی راسته‌قینه‌ی لیوه‌ فیر بی.
 (۵) چاک: له‌ت له‌ت کراو. ئه‌فغان: فوغان و هاوار.
 واته: که سه‌یری باخچه‌م کرد تو‌ی تیا نه‌بووی، ئه‌وه‌نده‌ی تر خه‌فه‌تار بووم. دیم له‌به‌ر
 نه‌بوونی تو گول یه‌خه‌ی خۆی دادپویه و په‌ره‌کانی له‌ت بوون و بولبول خه‌ریکی ناله‌ی
 به‌سۆزه.

(۶) ئابا، «ئاباه»: آباء، باوکان. گه‌واه: به‌لگه، شاهد. پوور: کور.
 واته: ئامۆزگاریت بی برا، نه‌گه‌ر کوریکت دی تیگه‌یشتوو و پینگه‌یشتوو بوو، مه‌روانه‌ بو
 ئه‌وه‌ که کورپی کییه‌ و ناخۆ باوک و باپیری که‌سانیکی چۆن بوون. به‌لگه‌ی راستی ئه‌م قسه‌یه‌شم
 عومه‌ری کورپی «عبدالعزیز» که کورپه‌زای مه‌روانی کورپی حه‌که‌مه. مه‌روان خۆی له‌به‌ر
 گزی‌کردن و ده‌ست پیسی له‌ نووسینه‌وه‌ی قورئاندا پیغه‌مبه‌ر (دخ) له‌ مه‌دینه‌ ده‌ری‌کرد و
 ناردی بو مه‌ککه. که‌چی عومه‌ری کورپه‌زای، ئه‌و خه‌لیفه‌ دادگه‌ره‌ی لی ده‌رچوو که ناویانگی
 دنیا‌ی گرت‌وه.

مه تاعی سیدق و ئیخلاسم له بازاری ریاکاران
 له سوورهی «قُلْ هُوَ اللَّهُ» ده کهم لهم موشریکستانه^(۷)
 نه وهندهم له و قهه و بالایه ئاشووب و به لا دیوه
 له سهیری سهروی باغم غایلهی غوولی بیابانه^(۸)
 نه ما جینی نهو جگه رگۆشه، مه گهر رۆح و نهویش ده پروا
 جگهر سۆزانه، دل بریانه، دیده پر له گریانه^(۹)
 چ بهرقی جیلوه یه که ههوری به هاری کردووه بئ تاب
 به ناله و گریه وه دیت و ده چی وهك تازه دیوانه^(۱۰)
 سیابه ختی له مه جنوونی من ئیتر چی دهوی «مه حوی»
 سهرم شیواوه، رۆژم تیره یه، حالم په ریشانه!^(۱۱)

- (۷) مه تاع: کهل و پهل. موشریکستان: ولاتی نهوانه ی هاویهش بۆ خوا داده نین.
 واته: له بت په رستسانی بازاری ریاکاراندا، له کووتالی سووره تی «قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ» که
 سووره تی خوا به یهك زاینه، جل و بهرگی راستی و خوا به ته نها په رستی بۆ خۆم ناماده ده کهم.
 نه م بهیته ئیشاره ته بۆ نهو واته ئایینییه که ریاکردن به نیوه ی بت په رستی داده نی.
 (۸) غایله، «غایله»: ترس. غوول: دێو.
 واته: نه وهنده دهر د و به لام له بالای به رزی یاره وه تووش بووه، که له ناو باغدا سهیری
 داری سهرو ده کهم ترسم لی ده نیشی وهك بللی غوولی بیابانم هاتیته ری.
 (۹) سۆزان: ئاگر تی به ربوو. بریان: هه لقرچاو.
 واته: جیگایه کم نه ماوه وینه و خه یالی یاری تیدا دابنیم، مه گهر گیانم که نهویش خه ریکه
 دهر ده چی، چونکه جگهر مه سووتاوه و دلمه بووه به که باب و چاو مه پر بووه له ناو، ئیتر ده بی
 له کویتدا دایم؟!
 (۱۰) واته: نازانم تیشکی دهر که وتنی چ شوخیک داویه له ههوری به هار وا ئۆقره ی لی پر یوه و
 وهك که سیك تازه شیت بووی، دئ و ده چی و ده نالینی و ده گریی.
 (۱۱) تیره: تاریک.

-۸-

شمشاده ئەمە، یا قەدە، یا سەرۆی رەوانە
 یا عەرەره یا نەخلی مرادی دڵ و جانە! ^(۱)
 داخۆ ئەمە ئەگریجە یە پەخشاو بە سەردا
 یا سونبۆلە کردوویە سەبا زولفی بە شانە! ^(۲)
 ئاھووی خوتەنە جیلۆ دە کاتن لە خەتادا
 یا چاوی رەشی فیتنە گەری سورمە کە شانە! ^(۳)
 دڵ ھایمە دائیم کە ئەمە قەترە یە داخۆ
 یا جوزئیکی بێ جوزئە موسەمما بە دەھانە! ^(۴)

﴿

واتە: بەدبەختی چی تری لە شیت بوونی من دەوئ، لەو زیاتر کە سەرم لێ تێک چوو و
 روژم رەش ھەلگەراو و ھالێم پەریشان بوو.

-۸-

ئەم پارچە شیعەرە لە نوسخە چاپکراوە کە دا نە. حاجی میرزا «عبدالله» ی کۆیی «خادیم» یش
 کردوویە بە پێنج خستە کی.
 (۱) شمشاد: داری شمشال، دارێکی ھەمیشە سەوزە، گەلای خەر و ورد و بچووک و ئەستوور
 و تیشک داری ھەیە. دارە کە ی رەق و پتەو و بۆ دروست کردنی شتی جوان بە کاری دینن.
 عەرەر: سەرۆی کۆی، درەختێکە کە مێک لە سەرۆی عادیاتی کورتتر و بچووکترە. نەخلی
 مورا: داری ئاوات.
 (۲) داخۆ: ئاخۆ. پەخشاو: بێلاو بوو تەو.
 (۳) خەتا: خەتا و خوتەن، دوو ناوچەن لە تورکستان بە ئاسکی موشک دار ناوبانگیان دەکرێ دوو.
 سورمە کە شان: ئەوانە ی کە دە کە نە چاویان.
 (۴) ھایم: سەرگەردان و سەرلێ شێواو. قەترە: دڵپ. موسەمما: ناوێراو. دەھان: دەم.
 واتە: دڵ سەری لێ تێک چوو، نازانی ئەم شتە بچکۆلە یە دڵپێ ئاوە یاخود شتیکی
 ئەو نە بچووکە کەرت ناکرێ و پێی دەلێن دەم؟!.

ئەم مە ی سیفەتی خوون خۆره واناوک و سووره
 یاقووتی لەبە، یا گۆلە، یا قووتی رهوانە! (۵)
 نالاندم و فەرمووی کە ئەم ئاوازه حەزینە
 یا «مەحوی» یە، یا بۆلبولە کە ی فەسلی خەزانە (۶)

-۹-

لە روژی هەلدرا ئەم کۆنە خەیمە ی تان و پۆ شینە
 لە سایەیدا شەرابی بەزمی عوشرەت گریه جووشینە (۱)
 دەبینی جییه ک ئەمڕۆ بەزمی عەیش و بادە نووشینە
 سبەینی زوو زەمانە وەزعی گۆریو، لە نووشینە (۲)
 لە کێ پرسم دلی بۆ پر لە خوینی حەسرەتە یاقووت؟
 عەزاپۆشی چیە و کییە، جلی پیروژه بۆ شینە! (۳)

(۵) خوون خۆر: خوین مژ، مەبەست لە سووری لیو. قووتی رهوان: خۆراکی گیان، مەبەست
 لەوێهە ماچکەر بە ماچکردنی دەژی.
 (۶) بۆلبول بە پاییزاندا بە ئاوازیکی تایبەتی دەخوینێ، وەک بلی وەرزی بەسەرچوونی گۆل
 بلاوتنیتەو.

-۹-

(۱) واتە: لەو روژهووە ئەم دەواره کۆنە تان و پۆ شینە ی ئاسمان هەلدراوه، خوشی راستەقینە ی
 تیا نەبوو و شەرابی بەزمی رابواردن لە سایەیدا هەر بریتی بوو لە قۆلێ گریان.
 (۲) نۆ: نوێ.
 واتە: هەر شوێنیکت بەرچاو بکەوێ ئەمڕۆ جیگای بەزم و رابواردن و خواردنەو و
 خوشی بێ، پێی هەلنەخەلەتیی و ابزانی بەردەوام هەر وا دەبێ، چونکە هەر ئەوەندەت زانی
 سبەینی زەمانە تێکی داو سەرلەنوێ کردیەو بە جیگای شین و شەپۆر.
 زوو زەمانە (ن): روژنامە ی.
 (۳) عەزاپۆش: ئەوێ جلی تەعزیه ی لەبەر کردبێ.

به‌هاریکی که داخۆ بی، نه‌یی، هه‌ی بی و شینی که‌ین
 فه‌له‌که هه‌ر شینه، سه‌حرا شینه، کیو و لیوی جو‌شینه (۴)
 وتم: بو رووت و پووتن نه‌و که‌سانه‌ی عاشقی رووتن؟
 وتی: شان و شکۆهی زینده‌ دل هه‌ر ژهنده‌ پۆشینه (۵)
 سه‌فای سافی جوانی رۆی و دوردی ده‌ردی پیری هات
 خوماری ماوه‌ به‌س ته‌مشه‌و له‌ باده‌ی به‌زمی دۆشینه (۶)

﴿﴾

مه‌حوری ده‌یه‌وئ بلی دیارده‌ی خه‌م و خه‌فه‌ت و مه‌ینه‌ت له‌م جیهانه‌دا وه‌نه‌بی هه‌ر تایبه‌تی
 بی بو ئاده‌میزاد، به‌لکو ته‌نانه‌ت جه‌ماداتیشی گرتوه‌ته‌وه. یاقووت که‌ به‌ردیکی گران‌به‌های
 سووره، سووریه‌که‌ی خوونی خه‌م و خه‌فه‌تی ناو دل‌یه‌تی. پیروژه‌ش که‌ به‌ردیکی تری
 گران‌به‌هایه و شینه، شینییه‌که‌ی جلی تازیه‌داریه‌ له‌به‌ری کردووه... هه‌رچه‌ند راز و نه‌ینی ته‌م
 خه‌فه‌ت و تازیه‌داریه‌ی یاقووت و پیروژه‌ بو مه‌حوری ده‌رنه‌که‌وتووه و نازانی هی چیه‌ و له‌
 چیه‌وه‌یه.

خوینی (ن): خوونی.

(۴) که‌ین: بکه‌ین. جو: جوگا.

واته: براده‌رینه‌! ئیستا ئاسمان و ده‌شت و شاخ و گۆی ئاو هه‌مووی به‌هۆی به‌هاره‌وه‌ شین
 بووه. سا توخوا هه‌ل له‌ده‌ست مه‌ده‌ن، وه‌رن با ئیمه‌یش کۆرپکی شین گه‌رم بکه‌ین، کۆ
 ده‌زانی ده‌میین به‌هاریکی تری وا بیینییه‌وه یا نه‌؟

(۵) پووت: پووجه‌ل. زینده‌ دل: ته‌وه‌ی دلی زیندوو بی. ژهنده‌: کۆن و رزیو.

مه‌به‌ستی له‌وه‌یه‌ عاشق له‌پیناوی خو‌شه‌وبستییه‌ که‌یدا ده‌ست له‌ هه‌موو خیر و خو‌شی دنیا
 هه‌لده‌گرئ.

له‌ نیوان هه‌ردوو «پووت» دا جیناسی ته‌واو و، له‌ نیوان «پووت» و «پووت» دا جیناسی
 موزارع و، له‌ نیوان «زینده‌» و «ژهنده‌» دا وشه‌ ئاراییه‌کی جوان هه‌یه.
 پووتن (ن): قووتن.

(۶) دورد: خه‌ته‌ی بنی پیا‌له‌ی شه‌راب. خومار: ته‌و نا‌ره‌حه‌تی و سه‌رئیشه‌ی پاش لاچوونی
 سه‌رخۆشی به‌ مه‌ی خۆره‌وه‌ ده‌میینته‌وه. دۆشینه: شه‌وی رابوردوو، دوئ‌شه‌و.

کورپی بی، تا سەر ئەم دایە ی زەمانە مەمکی کەس نادا
کە سەعبە شیرێ شەفەت «مەحویا» لەم شیرە دۆشینە (۷)

-۱۰-

لە سەیری خەستەخانە ی عیشق ئەوی سەوزە ی کەوا شینە
لەسەر هەر خەستە دی یا خوێندنی یاسینە، یا شینە (۱)

﴿﴾

واتە: خۆشی، پالۆتە ی لاوی و جوانیە کە ی روشتوو و بەسەرچوو و ئێستە سەردەمی
خەڵتە کە یەتی کە دەردی پیریە. بەزمی بادە خواردنەوی دۆی شەو بەسەرچوو و تەنھا خومار
و سەرئێشە یەکی پاشماوە ی ئەو بەزمە ی دۆی شەو لە کەللەماندا ماوہ... مەبەستی ئەو یە
سەردەمی لاوی بە هەموو خۆشیە کێو بەسەرچوو، ئێستا تەنھا بیرەو یە کە ی ماوہ کە
ئەویش بوو بە مایە ی دەردی سەر بۆمان.

سەفای (ن): سەفا.

(۷) سەعب، [صَعْب]: زەحمەت. شەفەت: شەفەقەت، بەزەبی هاتنەو.

واتە: دایکی زەمانە تا سەر شیر تەنانت بە کورپی خۆشی نادا، چونکە زەمانە شیرێکی
دورەندە یە و شیردانی شێوانە ی بەزەبی و دل نەرمیە و زەحمەتە شیرێ بەزەبی هاتنەو لە
مەمکی دورەندەو دادۆشێ.

مەبەستی لەو یە دنیا تا سەر بۆکەس نابێ و باکەس پێی بایی نەبێ.

-۱۰-

(۱) ئەوی: ئەو. یاسین: سوورەتی «یاسین» لە قورئان کە بەسەر نەخۆشدا دەخوێنرێ لە حالێ
گیانەلادا.

واتە: لە کاتی تەماشاکردنی خەستەخانە ی عیشقدا کە یار دەیکا ئەو یارە سەوزە کەوا شینە
بچیتە سەر هەر خەستە یە ک، یا دەیخاتە حالێ گیانەلای یاسین لەسەر خوێندن، یا دەس بەجێ
راستەو خۆ دەیکوژێ.

لە ئێوان «سەوزە» و «شینە» دا تەناسوب و لە ئێوان هەردوو «شینە» دا جیناسی تەواو و، لە
ئێوان «یاسینە» و «یا شینە» دا جیناسی لاحق هەیه.

شهیدی غەمزە بە عزی، سە قیمی عیشووە جە مە
 دیارە: سەرنوشتی ئەهلی دڵ یا شینە یا سینە (۲)
 لە بەنگ ئەم بەنگیانە چی دەبینن، خو لە خو گۆران
 لە دنیا دا مەداری عەیش و خووشی، خو نەناسینە (۳)
 بەسەر دڵا لە قاپی فەیزووە دێ نەشتە پەیی دەری
 چ غەمزە دی دە مەخموری کە ئەمشە و کون دە کا سینە (۴)
 هەناسەم دا بە نالە عەرزێ حالی کەم کە تاساو
 لە خویناوی دڵ و جەرگم دەروونم کە یلە تا سینە (۵)

(۲) سە قیم: نەخۆش. سەرنوشت: چارەنووس. شین: ئیشارەتە بۆ وشەیی شەهیدی. سین: ئیشارەتە بۆ وشەیی سە قیمی.

(۳) بەنگ: رووە کێکی سەرخۆش کەرە یا دەیکەنە ناو ئاو و دەبخۆنەووە یا وەك جگەرە و قلیان دەیکێشن. بەنگی: بەنگ کێش. مەدار: ئەوێ شتیکی لەسەر وەستابی.

واتە: ئەم بەنگ کێشانە چ قازانجێک لە بەنگ کێشان دەکەن لەو زیاتر کە خوێان لێ دەگۆڕی و خوێان بە شتیکی زل دێتە پێش چاو... دیارە خووشی و رابواردنی دنیا لای ئەم جۆرە کەسانە لەسەر ئەو وەستاو کە ئادەمیزاد خوێ نەناسیتەووە، کە دیارە و اش نیە.

(۴) واتە: ئەمشە و پەیی دەری لە دەرگای لوتفی خواوە خووشی روو دەکاتە دڵم. نازانم ئاخۆ تیری چاوی چ یاریکی چاو مەستە سینەم کون دەکا و دەیکا بە دەرگا و خووشی لێو دەنێری بۆ ناو دڵم!

(۵) واتە: هەناسەم دا و یستم بنالێم و بە نالێن حالی خۆم عەرزێ یار بکەم کەوا نالەم لە گەر و مەدا خنکاوە و دەرنایەت، چونکە دەروونم تا سینەم هەمووی پر بوو لە خویناوی جەرگ و دڵم.

ئەمەیی کە مەحوی دەبێ گواپە و یستوویە بنالێنی و بلی دەنگم دەرنایەت، زۆر ناسک و وردە، چونکە مادەم ئەو دەزانێ دەنگی دەرنایەت، ئیتر چۆن دەنالێنی کەوا دەنگی دەرنایەت؟!...

له عاله مده علامه ی سوبجی حه شر ئیمشه و به یانی دا
خودا عالم، له چاکسی ئه و به روکده ده رده خا سینه (۶)
مه لا ته لقینی «مه حوی» دانه دا، «حَبْلُ الْمَتِين» ی ئه و
له جیگه ی زه لله زه یلی ره ئفه تی تاها و یاسینه (۷)

-۱۱-

غائب له دیده، چاوی سهرم، دلمه پیته وه!
ده ستم به ئاسمانه وه، چاوم به ریته وه (۱)
جان سه خته، یا له ده عویی عیشقا درۆزنه؟
ئه و زینده ماوه تا له سه فەر یاری دیته وه! (۲)

(۶) واته: ئه مشه و نیشانه ی داهاتنی رۆژی مه حشره دیاری داوه و عاله م هه موو راست
بووه ته وه. خودا خۆی ده زانی چیه، به لام وادیاره یار سینه ی سپی خۆی له ودیوی یه خه و
به روکی ره شیه وه ده ر خستوه.
(۷) زه لله: پێ هه لکه وتن. ره ئفه ت: به زه یی. تاها و یاسین: دوو ناو له ناوه کانی پێغه مبه ر (دخ)
و ناوی دوو سووره تیشن له قورئانی پیرۆزدا.

واته: به مه لا بلێن که مردم با ته لقینم دانه دا، پێرستم پێ نیه، چونکه له کاتی مه ترسی
که وتن و پێ هه لخلیسکانی سه ر پردی سپر اتدا ده ست به گوریسیکی ئه ستووری واوه ده گرم
نه یه لێ بکه ومه خوار بۆ ناو دۆزه خ. ئه وه ش داوێنی لوتفی پێغه مبه ره (دخ).

-۱۱-

(۱) واته: ئه ی ئه و که سه ی له چاوی سهرم ونی، نه ک له چاوی دلم، من دلم به تۆوه به سراوه و
هه میشه ده ستم پان کردووه ته وه، له خوا ده پارتمه وه و چاوم به رپه وته رینگات بزانم که ی
دیته وه بۆ لام.

(۲) واته: نازانم گیان سه خته و ده ر ناچی، یا له ئیددیعیای دلداریدا راست ناکا، وا هیشتا
زیندووه و چاوه روانی گه پانه وه ی یاره له سه فەر و له تاو دووری یار نه مردووه!
نیوه ی دووه می ئه م به یته له هه ندی نوسخه دا به م جوړه یه:
عاشق، که زینده مایه وه تا یاری دیته وه.

جانانه رۆی و جان و دلم هەردو دووبەدووی
 یارەببی چی بکەم بە نەیساری کە بیتهوه! (۳)
 رۆشن کە چاوی مونتەزیرانت بە گەردی ریت
 تۆ دئیو، نووری دیدەیی من دی بە پیتهوه (۴)
 خۆم و خوینمت لە فکر چوو، دوعا دەکەم
 رەنگی خوینی من کە لە دەست نەچیتەوه (۵)
 لەحزیککی من لە سەومەهەدا دیبوو، ئەمری دا
 ئەو هەرزە گەردە لەم دەرە دەرکەن، نە پیتهوه (۶)
 ئینسانی دا کە دی تەبی عیشقم لە شیددەتا
 حەقیە وتی: بەم ئاگرە گەر بشتویتەوه (۷)

(۳) نەیسار: شاباش.

واتە: یاری گیانی بە گیانیم رۆشت و گیان و دلشیم دوابەدوای رۆشتن. خوایه! نازانم ئەگەر
 هاتەوه چی بکەم بە شاباشی ریی؟

(۴) واتە: من لەتاو دووری تۆ ئەوەندە گریاوم کوێر بووم. ئەگەر بییت بۆلام و تۆزی ریت
 بجیتە چاوم، رۆشنایی تۆ دەکەویتەوه. سا توخوا بە هانت چاوی چاوەروانی کەرەکانت رۆشن
 کەرەوه.

(۵) مەبەستی لەوێهە تا نیشانی تاوان بمییتەوه بۆ دواپۆژ.

(۶) لەحزیککی: لەحزەییکی، تاوێکی. سەومەهە: پەرستنگا. هەرزەگەرد: ئەوێ یێکارە و لە
 خۆرایی بسوورپیتەوه.

واتە: یار تاوێک منی لە بتخانەکە ی خۆیدا دی، فەرمانی دا دەرمانی و وتی: نەهیلن
 جارێکی تر بچمەوه بەو ناوهدا.

لەحزیککی (ن): لەحزێ منی؛ تاوێ منی.

(۷) تەب: تا.

وهك شهو كشا به سەر مه هی روخساریا خه تی
گیرا ئەم ئافتابه كه قهت بهر نه بیته وه (۸)
«مه حوی» به یادی تۆوه یه شوغلی كه روئیوی
غائب له دیده بووا به خودا دلمه پیته وه... (۹)

- ۱۲ -

ده وای ئەم نه فسه مهلعوونهت دهوئی، هەر دهرده وهك جیوه
كه هاتی كوشتن، ئەو روچی مه حز، ئەم جه وهه ری زیوه (۱)
له دنیا تا ده گاته ئاخیرهت کاریگه ره تیری
وه كوو تیری ته هه مهتن زامی پاك ئەم دیوو ئەو دیوه (۲)

(۸) واته: كه زولفی وهك شهو رهشی به سەر مانگی روویا كشا، روژی رووی به جوژی گیرا،
هەرگیز به ربوونی نه بی.
(۹) شوغلی: کار، خه ریک بوون.

واته: مه حوی هه میشه به یادی تۆوه خه ریکه كه روشتووی و به جیت هیشتووه، سا ئەی
یاری له دیده ون بوو، به خوا دلم هه میشه به تۆوه بهنده.
شوغلی (ن): شه غفی. شه غف: حهز و ئاره زوو.

- ۱۲ -

(۱) واته: وهك چۆن جیوه تا له جوولە نه خری و نه مرئری كه لکی لی وهرناگیرئ، نه فسیش تا
نه کوژری چارناکری. جا که هاتی ههردوکیانت کوشت، جیوه که وهك زیوی لی دئ و نه فسیش
ده بی به روچیکی پاك و بی گهرد. بهش به حاللی مه سه لهی جیوه که ده شگونجی مه بهستی
مه حوی ئیشارهت کردن بی به وه که کیمیا گه رانی کۆن هه ولئ ئەوه یان ده دا زیو له جیوه
دروست بکه ن.

(۲) ته هه مهتن: ئازا و به هیژ، له قه بی روسته می زاله که ده لئین تیری بۆ هه رکهس وه شانده بی
ئەم دیوو ئەو دیوی کردووه.

واته: تیری نه فس له هه رکهس بدا، له دنیا به وه ده روا و له دنیا به وه دهرده چی و تووشی
سزا و دهردی دنیا و قیامه تی ده کا، وهك تیری ته هه مهتن که له هه رکهسی دابی ئەم دیوو
ئەو دیوی کردووه.

لە ئەحوال و مەقامات ئەر دوا خو، خو نە گۆرپى لیت
 ھەر ئەو گورگە، «ئەبووزەیدی سورروجى» تەورى گۆریو (۳)

عەلاوہى بوونە رۆح ھەر بیکوژى، ئەعدا عەدو دە کوژى
 چ عەقلە؟ دوشمنى وا پەرورەى، کى خیرى لى دیو! (۴)

لە عیشوہى پر فەنى دنیا مەبە ئەیمەن، کە وەك نۆشى
 بە تەفرەى مەى بە سەد دانا قەرابەى زەھرى نۆشیو (۵)

(۳) ئەحوال: ئەو حالەى بەسەر ئەھلى تەسەووفدا دى. مەقامات: لە ئىستىلاحي ئەھلى تەسەووفدا بەو قوناغانە دەلێن کە دەبى سائیک بیانبرى کە بریتین لە «تەوبە، وەرە، زوھد، فەقر، سەبر، تەوہ ککول و رەزا». ھەروا ئىشارەتیشە بو کتیبى مەقاماتى ھەربرى کە پەنجا پارچەپە قاسمى کورپى عەلى بەسرى دایناوہ و یەکیکە لە شاکارەکانى ئەدەبى کۆنى عەرەب، خاوەنەکەى چەند رازنکی خەيالى بەدەمى ئەبووزەیدی سورروجیو تیا دەگىرپتەوہ لە حاريسى کورپى ھومامەوہ کە ئەوانیش دوو کەسى خەيالىن. لێرەدا مەبەست لە «مەقامات» ئەم مەعنايە ھەرچەند بەھۆى بوونى «ئەحوال» ە کەوہ ئىشارەت بۆ ئەو مەعناکەش کراوہ. تەور: خو و رەوشت.

واتە: خو ئەگەر ھاتوو نەفست باسى ئەحوال و پایەى بەرزى کرد، نەکەى ناگات لە خۆت نەبى خۆیت لى بگۆرپى، چونکە لەراستیدا ھەر نەفسە بەدەکەى جارەنە و وەك ئەو گورگەپە کە ئەبووزەیدی سورروجى رەوشتى وای لە مەقاماتى ھەربرىدا بەدەمەوہ دەگىرپتەوہ کە دوورە لە سروشتى گورگ.

(۴) پەرورەى: پەرورەدە کردن.

واتە: نەفس ئەگەر بیکوژى، جگە لەوہ کە دەبى بە رۆح، بە کوشتنى، دوزمن ترين دوزمنانى خۆیشت دە کوژى... تاد.

پەرورەى (ن): پەرورەدە کردن.

(۵) ئەیمەن: ئەمین. قەرابە: کوپەى شەراب.

واتە: ھەرگیز لە نازى قىلبازانەى دنیا ئەمین مەبە، چونکە وەك قومى ئاو دەرخوازدى کەسى بدا، کوپەى زەھرى بەناوى شەرابەوہ بە قورگى سەد کەسى تىگەیشتوودا کردوہ و ھەلى خەلە تاندوون.

وه کوو «قه ترینه» به حرّی دین و دنیای پشه کی لّی سهند
 به هه رکه س قه تره یه به رماوه وه سلّیکی رهوا دیوه^(۶)
 وه کوو دّیو ئیشی عه کسه، میهری قه هره، شه ربه تی زه هره
 فربه، گهنمی هه ر جو، شیر ی هه ر دۆ، رۆنی هه ر پیوه^(۷)
 که ده ست بۆ له سه ر سه ر نّی، سه ر و مالت به غاره ت چوو
 که لیوی پیکه نّی، عاله م ده کا سه رشیت و کالیوه^(۸)
 له مه کری ئه م عه جووزه و سیحری دّیوی نه فس ئه من «مه حوی»!
 په نا ده گرم به زاتی ئه قده سی بیچوونی نادیه^(۹)

(۶) قه ترینه: «کاترینا» ی دووه م «۱۷۲۹ - ۱۷۹۶ ی. ز»، ئه مپراتوره ی روسیا که ئافره تیکی
 به ئال و داو بووه، «په تروس» ی سیهه می میردی له فه رمانه وایی دوورخسته وه و خۆی
 جینگه که ی گرتوه، چهند جار له شه ردا به سه ر عوسمانیه کاندایا بووه و پشتی زانایان و
 فه یله سووفانی گرتوه له ولاته کهیدا...

واته: دنیا وه ک قه ترینه ی ئه مپراتوره ی روسیا وایه، ئه گه ر دلۆپیک وه سلّی خۆی به
 که سیك رهوا بینیی، پشه کی پری ده ریا به ک دین و دنیای لّی سهندووه.

(۷) میهر: خو شه وستی: قه هر: قاروقین. فربه: هه لفریواندن.

واته: ئه م دنیا هه موو ئیشی پیچه وانه یه و خه لک هه ل ده خه له تی.

(۸) کالیوه: ئه و که سه ی لیوی باری گرتی و توئکل فریدا. مه به ست ده رده داره.

مه حوی له م به یته دا به راوردیکی ناسکی له نیوان هه ردوو شه رت و وه لامی شه رته که دا
 کردووه، سه رومال به تالان چوونی به رابه ر به ده ست بۆ له سه ر سه ردانانی دنیا و سه رشیت و
 کالیوه بوونی به رابه ر به پیکه نینی لیوی دنیا داناوه.

(۹) عه جووز: پیره ژن، مه به ست دنیا یه. نادیه: که س نه دیتوو، مه به ست خوا یه.

- ۱۳ -

که بێ لیوی له سه ر لیوم بنی، رۆحم له سه ر لیوه
 که لیوی لابه ری، ئەلبه تته رۆحم ده رده چی پیوه^(۱)
 شه که رباری، نمه ک پاشی، ئەگه ر ببوایه من ده موت:
 که غونچه ی تازه پشکووتوو ده شو به ی به و ده م و لیوه^(۲)
 ده لی هه رکه س ببینی یار و ئەغیاری به ئە ترافا
 خودا چین ئەم هه موو دیوه له ده وری ئەم په ری شیوه!^(۳)
 هه تا رۆژه ده بی بۆ شامی شه و هه ولی بدا هه رکه س
 ئەگه ر شاهه نشه هه ئە و رۆژه رۆی شه و به بی شیوه^(۴)
 به هاری بوو جوانی، بوو به سوخره ی پایزی پیری
 به سه رچوو باغ و باقی ماوه وه ی مشتێ چل و چیوه^(۵)

- ۱۳ -

(۱) واته: ئەگه ر یار بێ لیوی بنیته سه ر لیوم، له خۆشیاندا گیانم دیته سه ر لیوم، ئەگه ر
 لایشی به ری گورج له تاوا گیانم پییه وه ده رده چی.
 (۲) شه که رباری: شه کر لی بارین. نمه ک پاشی: خوی پرژاندن.
 واته: ئەگه ر خونچه ی تازه پشکووتوو قسه ی شیرینی بکرايه و تامی لیوی مه یله و سویر
 بوایه ده موت: له ده م و لیوی یار ده چی.
 (۳) ئەغیار: بێگانه.
 واته: یار ئە وه نده جوان و نازداره، هه رکه س ببینی و خه لکی تریشی به ده وردا ببینی، له
 دلی خۆیدا به راوردیان ده کا به یه ک و ده لی: خوايه ئەم هه موو دیو و درنجانە چین به ده وری
 ئەم یاره په ری شیوه دا!
 (۴) واته: پیویسته هه موو که سی به درێزایی رۆژ هه ول بۆ خۆراکی شه وی بدا، ئەگینا ئەگه ر
 شاهه نشایش بێ، ماده م رۆژه که ی به خۆرایی لی رۆی، شه و به بی شیو سه ر ده نیته وه.
 مه به ست له رۆژ ژبانی دنیا و له خۆراک کر ده وه ی باش و له شه و پاش مردنه.
 (۵) سوخره: مایه ی گالته بی کردن.

مه گهر شاری عه ده م، جیی وا تیا سه رگه شته ب م قاته
 بیابانه به شی مه جنوونه، خاسی کو هکه ن کیوه^(٦)
 نه مینی شیتیه «مه حوی» له مه کری نه فسی نه مماره
 مه گهر ره حمی خودا ده م بهستی کا ئه م ماره ئه نگیوه^(٧)

- ١٤ -

سه ر که جۆشیکی نه بی، من زرکه تالم بۆچییه!
 دل که هۆشیکی نه بی شیشه ی به تالم بۆچییه!^(١)

﴿﴾

واته: جوانی وهك به هار و ابو، بوو به مایه ی گالته پی کردنی پاییزی پیری. ئیستا که باغی
 به هاری جوانی به سه رجووه، مشتی چل و چپوی لی ماوه ته وه، بای پاییز له ملا هه لی ده گری
 فرپی ده داته ئه ولا...
 (٦) سه رگه شته: سه رگه ردان.

واته: جیی وا قات بووه سه ری خۆم هه لگرم و بۆی برۆم، مه گهر شاری نه بوونی، واته
 جیهانی مردووان، چونکه بیابانه هه ر به شی مه جنوون ده کا و شاخیشه تایبه تیه بۆ فرهادی
 کو هکه ن و هیجیان ئیتر جیی منیان تیدا نایته وه.
 (٧) ئه نگیو: گه زنده.

واته: مه گهر ره حمی خودا ده می ماری نه فسی به دکار بگری که هه رچی بگه زئی زیره ی لی
 هه لده ستینی، ئه گینا ئه مین بوون له نه فس شیتیه.

- ١٤ -

(١) زرکه تال: کاله کی نه گه یشتوو که هیشتا تال و تفته.
 واته: سه ر ئه وکاته به راستی سه ره که سه ودای عیشقی تیدا بی. ئه گینا هیچی له زرکه تال
 زیاد نابیی که که لکی هیچی پنه نه. دلش ئه وکاته دلی راستیه، که هۆش و تی گه یشتی
 هه بی، ئه گینا جیاوازی نابیی له شووشه ی بۆش.
 زرکه تال (ن): زرکه کال.

دهرد و داغیکی دهروونی گهر بیی، با رهنگ و روو
سیس و موغبه پ بئی، که مالم بوو جه مالم بۆچیە! (۲)
ته جره بهی عاشق به سووتانی ده کرد ئه و زالمه
سهیری که ن ئیستا ده لئی: مشتێ زوخالم بۆچیە! (۳)
پیی به سه رما ناکه بوومه خاکی ریی، که رد م شوکر
گه ییه داوینی، ده لالی بای شه مالم بۆچیە! (۴)
داغی سینه و پیچ و تابێ دوودی ئاهم خو ههیه
مۆر و تورپه ی ئینپه راتۆر و قه رالم بۆچیە! (۵)

(۲) موغبه پ: تۆزاوی.

واته: ئه گهر دهروونم دهرد و داخی دلدارێ تیا بئی مه به ستم نیه رهنگ و رووم سیس و وهك
تۆزاوی زهرد بئی، چونکه ده رده داری عیشق نیشانه ی پیگه یشتنه و مرۆی پیگه یشتووش
جوانی سه روسیمای مه به ست نیه.

ده شگونجی «که مالم» به «که مالم» بخوینرته وه. له م حاله دا «مال» ده بئی به تیگه یشتن
مه عنای لئی بدریته وه که «که مالم» ده گریتته وه.

(۳) واته: ئه و یاره سته مکاره راستی خو شه ویستی دلداره که ی خو ی به وه تا قی ده کرده وه که
ئاگری پتوه بئی، که لیش ده بووه وه له سووتاندنی، گوئی نه ده دایه و ده یوت ئه م مشت
خه لووزهم بۆچیە!.

(۴) واته: که بووم به خاك و له سه ر ریی یاردا که وتم و پیی بیانام و تۆزه که م گه یشته داوینیه ی،
ئیترازه نامه وی بای شه مال بئی به ده لالم و ریگام پیشان بدا بۆلای یار و تۆزم هه لگری بیدا به
داوینیا.

ده شگونجی «ده لالی» نه بئی «ده لاله ی» بئی، واته ریگا پیشان دان. به م پییه یشت مه عنا
ههروه کوو مه عنا پیشووه که یه.

(۵) پیچ و تاب: ئەلقه و لوول خواردن. تورپه: مۆری شاهانه. ئینپه راتۆر: ئەمپه راتۆر. قه رال:
پادشا.

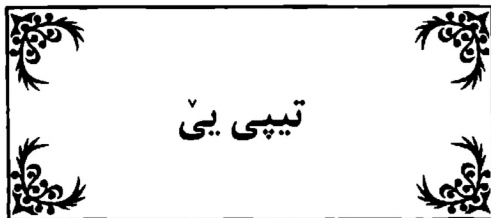
واته: له سایه ی داخی خپری سینه م و هه ناسه ی هه لکشاوی پیچ و لوولمه وه بووم به پادشا
و هیه چ پیوستم به مۆری خپ و توغرای پیچ پیچی ئەمپه راتۆر و قه راله کان نیه.

خه لق ئەوا مه جبووری دوو خو خستنی خه لقن به جان
 من به دڵ مه نفوورمه، روتبه ی جه جالم بۆچیه! (٦)
 ماله پیتکینیه ماله و، گهینه حالی خو یه حال
 من کهوا حالی بم، ئیتیر ماله و حالم بۆچیه! (٧)
 پر به پنی زنجیری شیتی، داغی سهودا پر به سه
 سهیری حالی خو مه، سهیری زولف و خالم بۆچیه! (٨)
 ده رده دار ئەلبهت زوبانی دهر د و هه سه رت تی ده گا
 چاوی بیماری ده زانی، ناله نالم بۆچیه! (٩)
 دڵ گله و شه کوهی له ئەشکه نه جی عه زابی زولفی یار...
 کرد و ئەو فه رمووی: ئەدی زنجیری زالم بۆچیه! (١٠)

(٦) دوو: دوا، شوین. مه نفوور: بیزراو. جه جال: ده جال.
 واته: خه لك به دڵ و به گیان هه زیان له وه یه خه لكی تر بخره نه دووی خو یان، به لام من ئەم
 خه لك شوین کهوتنه م وهك شوین کهوتنی ده جال دیته پێش چاو و هیچ هه زم لی نه.
 (٧) ماله پیتکینیه: ماله چکه کردنه وهی منالان.
 واته: مالی دنیا وهك ماله قۆلهی منالان وایه و چۆنیه تی وه زعیش ئەنجامه که ی مردنه، جا
 من که له مه گه یشتیم، ئیتیر ده بی ماله و حالم بۆچی بی؟!
 (٨) واته: له بریتی سهیری زولفی یار، سهیری ئەو زنجیرانهی شیتی ده کهم که له پیمدان و
 له بریتی سهیری خالی، سهیری ئەو داخانهی سهودا ده کهم که به سه رمه وهن.
 (٩) واته: چاوی نه رمی یار تی ده گا من بۆچی ده نالینم، چونکه چاوی نه رم پێشی ده وتری
 بیمار و، بیمار و ده رده داریش یهك مه عتایان هه یه و مه سه له ی کوردیش ده لی: ده رده دار ناگای
 له حالی ده رده داره.
 (١٠) ئەدی: ئەی که واته.
 واته: یار له وه لامی گله بی و شکاتی سزای زولفی یاردا وتی: ئەی ئەگه ر زولفم بۆ
 ئازاردانی دلداران نه بی، بۆچیه!؟

حاله به دحالی له شوین و، ماله ویرانی له دوو
 «مه حویا»! گهر نه هلی حالی، حال و مالم بۆچیە! (۱۱)

(۱۱) مه عنای ئەم بهیتهش له چه شنی مه عنای بهیتی هه وته مه.

-١-

نەلێ مەردم کە دنیا پشتی لەو، ئەو روو لە دنیا بێ
 کە پووری زالە، بۆچی پیرە زالی پێ رهزا نابێ^(١)
 لە دەرویش و لە شا ئەم فاحیشه ئاخر دەکا حاشا
 گەر ئەهلی غیرەتی، بەر لەو لە خوێ و ئەهلی حاشا بێ^(٢)
 ئەگەر تاجت لەسەر کا، سەرتی پێو قووت ئەدا ئاخر
 موبارەکی دەبێ ئەو خەلەتە و خەلەمی لەدوا بێ^(٣)
 سبە، خاکت بەسەر، وەک من دەبێ «تَحْتَ الثَّرَى» بێ جیت
 بۆ ئەمڕۆ کە خەوتی مەسنەدت تەختی سورەیا بێ^(٤)

-١-

- (١) پوور: کور. پیر زال: پیری موو سپی، پتر بۆ ژنان بەکار دێ، لێره دا مەبەست لێی دنیا بە
 لەبەر کۆنی وای پێ و تراوه.
- واتە: ئەو کەسە کە رووی کردووەتە دنیا و کەوتووەتە هەلە بۆی، بەلام ئەو پشتی
 تێ کردووە و گویێ ناداتی، بۆی نیه ئیددیعای مەردایەتی بکا، چونکە مەرد ئەو یە ئەگەر
 دنیایش رووی تێ بکا، ئەم گویێ نەداتی. سەرەرای ئەو ئەگەر راست دەکا مەردە و لە چەشنی
 رۆستەمی کورپ زالە، بۆچی پیرەژنیکی وەک دنیای پێ رازی نابێ.
- (٢) فاحیشه: ئافرەتی خراب، مەبەست لێی دنیا بە.
- واتە: دنیا وەفای بۆ کەس نیه وەک ئافرەتی خراب وایە لای کەس ئۆقرە ناگرێ. جا ئەگەر
 مەردی، بەر لەو ی ئەو لە تۆ حاشا بکا تۆ دەس لە خوێ و لە هەموو ئەوانە ی لە گەلێنی،
 هەلگرە.
- (٣) خەلەت: خەلات. خەل: داکەندن و دارنێن.
- (٤) «تَحْتَ الثَّرَى»: ژێر گۆل. مەسنەد: پال پشت. سورەیا: ناوی ئەستێرە بە.
- واتە: هەرچەند ئەمڕۆ کە ساغیت پایەت ئەوەندە بەرز بێ پال بە ئەستێرە ی سورەیاوە
 بدە، سبەینێ دەبێ وەک من بمری و بجیتە ژێر گۆل.

له بهر هه ر داده پ نر ئ جل، چ پیناوی، چ چیناوی
 ده بیته لوقمه لوقمه پاقله یا پاقلوا بی^(٥)
 برا، فکری چرا، کیریتی فرسه ت ت له ده ستایه
 شه وی یه لدا له پیشه، رۆژی عومرت وه خسته ئاوا بی^(٦)
 بکه ی ن ئا ه و فوغان و ئاگری به رده ی نه خان و مان
 خه رباتی مه حه بیته حه یفه بی ئاشووب و غه و غا بی^(٧)
 له گه ل فه ریاد و گریه حازره فه ریاد په س «مه حوی»
 «لێبکوا» ری ده دا پیری ته ریقه ت تیفل ی ساوا بی^(٨)

(٥) پیناوی: جلی بینه کراو. چیناوی: قه یفه ی تا قمه کار. لوقمه: پاروو.

واته: بی نر خ و به نر خ سه ره نجامی هه ر فه وتانه.

(٦) کیریت: شقارته. یه لدا: تاریک.

واته: برا! تا شقارته ی هه لت به ده سه ته وه یه، بیر له داگیر ساندنی چرایه ک بکه ره وه بۆ خۆت
 و کرده وه یه کی چاک بکه، چونکه ها نزیکه رۆژی عومرت ئاوا بی و شه وی تاریکی ناو قه بر
 بگاته به ره وه.

(٧) خان و مان: له دوو وشه ی «خان» و «مان» پێک هاتوه که هه ردوو واته خانوو. به مه عنا ی
 ژن و مندالیش به کار دئ.

واته: نابێ کاوله مه یخانه ی جیگه ی خۆشه وستی که ناو دلمان هه رگیز بی هه راو ئا زاوه
 بی، که واته با ده س که ی ن به هاوار و ناله ی به سۆز و به هه ناسه ی گه رمان ئاگر به رده ی نه مآلمان
 و هه رچی تیا به.

ده توانر ئ «خان و مان» به «خان و مان» یش بخو ئنر ته وه.

(٨) واته: مه حویا، ئینسان که گریا ده س به جی ره حمی خودا ده گاته فریای. ئایه تی: «فَلْيَضْحَكُوا
 قَلِيلًا وَلْيَبْكُوا كَثِيرًا» یش که واته با ئه م خه لکه که م پی بکه نن و زۆر بگرین، رنگای پیری
 ته ریقه ت ده دا وه ک منال بگری، بۆیه به ریشی سپیه وه ده ست ده کا به گریان.

-٢-

دَلَم دەرھات و تۆ ھەر دەر نہ ہاتی!
 نہ ہاتی، ھەر نہ ہاتی، ھەر نہ ہاتی! (١)
 کہ ئەم خەندە و قسە و لیوہت ھە یە تۆ
 لەباتی شە ککەر و نوقل و نہ باتی (٢)
 دە دە ی وادەم بە قەتل ئەمڕۆ، سبە ی ھیچ
 ئە تۆ شاھی، چہ وای بئی سە باتی! (٣)
 لە دنیا جەننە تی خو دیوہ ھەرکەس
 کہ تۆ بی حازری وەختی وە فاتی (٤)
 ئە گەر رۆژە، بئی من! ھەر بئی بئی
 سەرەوژیرە کہ تۆ وە ک رۆژ ھە لاتی (٥)

-٢-

(١) ئەم چەند بارە کردنە وە ی رستە ی «ھەر نہ ہاتی» یە جیگە یە کی زۆری گرتووە بۆ رێ بڕین
 لەوہ کہ خویندە وار وای بگا ئەم نہ ہاتنە تەنھا بۆ ماوہ یە کی کەم بووہ و پاشان براوہ تەوہ.
 (٢) لەم بەیتە دا لەف و نہ شری مۆرە تەب ھە یە، شە ککەر بۆ خەندە و نوقل بۆ قسە و نہ بات
 بۆ لیو دە گەر پتەوہ.
 (٣) سبە ی ھیچ: کہ چی سبە ی نی جی بە جی ناکە ی. بئی سە باتی: زوو پە شیمان دە بیتەوہ و
 لە سەر قسە ی خۆت نامینتەوہ.
 (٤) واتە: ئەوہ ی تۆ لە سەرە مەرگدا لای بی، لە دنیا ی رۆشندا بە ھە شتی بە چاوی خو ی
 دیوہ.
 (٥) واتە: ئە ی بتە کە ی من، ھەرکە تۆ وە ک رۆژ ھە لہاتی، ھەر بیتیکی تر لەو ناوہ دا بئی
 سەرەوژیر دە بئی با وە ک رۆژیش جوان بئی.
 ئەم بەیتە ئیشارە تە بۆ ئەوہ کہ پێغە مبەر (د.خ)، پاش گرتنی مە ککە چووہ مالی حەرەم و
 بتە کانی ھە موو خست و سەرەو خواری کردنەوہ.

که خزر ئه و خاک و خوئی بهرده ره دی
وتی: تو خاکی یا ئاوی حه یاتی؟! (۶)

روخیشی کرده ئه ولا، دهیشی پرسی
به شوخی، شاهی من، تو بۆچی ماتى! (۷)

که داغی سینهمی دی، دهردی دامى
وتی: مۆرت هه یه، ساحیب به راتى (۸)

که شیرین و ته پرى دی شيعره کانم
وتی: «مه حوى» که میراوی فوراتى (۹)

-۳-

له تاو ئه عدا عه دوو بهر نیوه دوژمن ئیلتیجا بارى
له چنگی گیانه لاوی فیرقه تا ماوم، ئه جهل، چارى! (۱)

(۶) واته: خدری زینده به هه زار زه حمهت و دهردی سهر ئاوی حه یاتی دژزیه وه. که پاشانیش
خاکی بهرده رگای تو دی په شیمان بووه وه که واهه ره له سهره تاوه نه هات له باتی ئاوی حه یات
له و خاکه بخوا و سهری سوور ما که ئاخو ئه و خاکه خاکی خاک ئاساییه یان ئاوی حه یاته.
(۷) واته: یار روویشی ده کرد به ولاوه و بی په روایش لئی ده پرسیم: بۆچی ماتم، وهك بلیی
نه زانی له بهر دل په قی ئه و ماتم.

(۸) واته: که یار داغی وهك مۆری سینهمی دی، ئه ویش دهردی دامى و وتی: مادهم مۆرت هه یه،
با خواهنی به راتیش بی که دهرده کانى منه، چونکه ئه وهی خواهن مۆربى ده بی به راتیشی بی.
(۹) میراوه: ئه وهی دابهش کردنی ئاوی به سهر زه راعهت کاراندا به دهسته.

واته: که یار شيعره کانمى دی چهند ته پ و شیرین، وتی: به راستی مه حوى میراوی ئاوی
فوراته. مه به سستی ئه وهیه شيعره کانى مه حوى له پاراوی و خوشیدا له ئاوی فورات ده چن که
«فورات» واته سازگار و شیرین و، خویشی به و پییه که خواهنی ئه و شيعره نه یه له میراوه ده چی.

-۳-

(۱) بارى: چارى. گیانه لاو: گیانه لا.

به‌لا هه‌روه‌ك كوله دابارییه سهر مه‌زهره‌ه‌ی ئوممید
 مه‌گهر ئه‌و تیپی موژگانه بکه‌ن وه‌ك عه‌ینه‌مه‌ل چاری (٢)
 ئه‌سیری زولفه‌ دل، ئه‌ی بازی غه‌مه‌ز، غه‌یره‌تی، حه‌یفه
 زه‌لیل ئه‌م عه‌نده‌لییه كه‌وتوو به‌رده‌ستی قه‌ل، چاری! (٣)
 نه‌ پییه‌ك هه‌لگه‌ری شوینی، نه‌ ده‌ستی گه‌یییه داوینی
 خودا! ده‌رحه‌ق به‌ ئه‌حوالی منی بی‌ پاو و په‌ل، چاری! (٤)

واته: جاری وا ده‌بی ئاده‌میزاد له‌ تاو دوژمنی بی‌ ئامان په‌نا ده‌باته به‌ر نیوه دوژمن. كه‌واته
 ئه‌ی ئه‌جه‌ل وه‌ره بمكوژه و چاریکی ده‌ردم بکه‌، چونكه له‌ ده‌ستی گیانه‌لای دووری یاردا
 گیرم خواردوو، نه‌ ئه‌وته لیم لادا و بگه‌م به‌ یار و، نه‌ ئه‌وته به‌ ته‌واوی بمكوژی و رزگارم كا.
 ئه‌م به‌یته له‌ف و نه‌شریکی موپه‌ته‌بی تیا، «گیانه‌لای فیرقه‌ت» بۆ «ئه‌عدا عه‌دوو» و
 «ئه‌جه‌ل» بۆ «نیوه دوژمن» ده‌گه‌رته‌وه.

(٢) عه‌ینه‌مه‌ل: بالداریکی ره‌شه له‌ چۆله‌كه‌یه‌کی قه‌له‌ و گه‌وره‌تره و زۆر دوژمنی كوله‌یه و
 پۆل پۆلیش به‌ كۆمه‌ل ده‌فرن، زیانیشی بۆ میوه‌ زۆره... هه‌ر سالیك كوله‌ زۆر بی‌ ده‌نێرن له‌و
 ولاتانه‌ی عه‌ینه‌مه‌لیان تیا، ئاوی كانی ده‌هێنن و به‌ ده‌غل‌ودان و ناوباخیدا ده‌پرژنن، گوايه
 عه‌ینه‌مه‌ل به‌دواي ئاوی ولاته‌كه‌ی خۆیدا دیت و ئیتر ده‌ست ده‌كا به‌ قه‌لاچۆکردنی كوله‌ له‌و
 شوینه‌دا كه‌ ئاوه‌كه‌ كراوه به‌ ده‌غل‌ودان و ناوباخیدا.

واته: به‌لا وه‌ك كوله‌ به‌سه‌ر كێلگه‌ی هیوامدا داباریوه، مه‌گه‌ر رزی برژانگی ره‌شی یار
 چاریكم بكا و بی‌ وه‌ك عه‌ینه‌مه‌ل بدا به‌سه‌ر ئه‌و به‌لایه‌دا و بیفه‌وتینی.
 (٣) عه‌نده‌لیب: بولبول.

مه‌حوی له‌م به‌یته‌دا دلی خۆی شوبه‌اندوو به‌ بولبول و، زولفی یاری شوبه‌اندوو به‌
 قه‌له‌ره‌ش و، غه‌مه‌ی چاوی یاری داناوه به‌ باز و داواي لی ده‌كا بیته‌ بولبولی دلی له
 قه‌له‌ره‌شی زولفی یار رزگار بكا.

(٤) واته: نه‌ پییه‌ك هه‌بوو، خواه‌گورج‌وگۆل بی‌ یا خاو و خلیجك، بتوانی شوین پیی یار
 هه‌لگه‌ری و بزانی له‌ کوپیه‌ و پیی بگات و، نه‌ ده‌ستیک هه‌بوو، خواه‌كورت بی‌ یا درێژ پیی
 بکری له‌ داوینی گیر بیی... سا خوايه چاریکی منی به‌سته‌زمانی بی‌ ده‌ست و پی بکه‌.
 ده‌ستی (ن): ده‌ستم.

عیلاجی دهردی عاشق بوته خاسهی ئه و دهم و لیو
 شیفای ئه مرازی سه ودا خاسیه ت، چه شمه ی عه سه ل، چاری! (۵)
 مه گهر قه تعی نه فه س چاری بکا، وهرنا نیه هه رگیز
 له پیوهندی که مهندی پر خه می توولی ئه مه ل چاری (۶)
 له گه ل ئه م عیلمه «مه حوی» داغداری جه هله، تو ته وفیق!
 ته بیبی بو مه ریزی دهردی عیلمی بی عه مه ل چاری! (۷)

- ۴ -

سه روی ره وانه قامه تی لاوی ره واندزی
 ئافاتی جانه غه مزه بی چاوی ره واندزی (۱)

(۵) چه شمه: کانی.

واته: ته نها دهم و لیوی یار چاری دهردی دلدار ی پی ده کری، چونکه دهم و لیوی یار وهك
 سه رچاوه ی ههنگوین وایه و دهردی عیشقیش دهردی سه ودا یه و دهرمانی سه ودا یش ههنگوینه.
 (۶) پیوهند: ئه وه ی پی پی ده به ستریتته وه. پر خه م: پر له پیچ و لوول و گری کویره.
 واته: له گیان ده رچوون به ولاره هیه چاری نه فس ناکا و له که مهندی ئالۆزکاوی هیوا
 درژی رزگاری ناکا.

(۷) واته: مه حوی له گه ل ئه وه شدا که ئه م هه موو راستیه ده زانی، خوی به دهردی نه زانی
 گرفتار بووه. سا ئه ی ته وفیقی خوا چاریکی بکه چونکه هه رتۆ تیمارکه ری دهردی زانی بی
 ره فتار پی کردنی.

- ۴ -

(۱) واته: بالای لاوی ره واندزی وهك داری سه روی قنج به رزه و ناز و ئیشاره تی چاوی
 گیان دزی، دلدار به کوشت ده دا.
 دیاره مه به سستی مه حوی له «لاوی ره واندزی» شو خیکی تایبه تی خه لکی ره واندز بووه.

لهو ناسیحانی ئیمه که بۆ دڵ دهدهن به دز
 دڵ په نهجه بوو نیگارم و دینی لهوان دزی (٢)
 مه جنوونی جیلوهی ئه و په ریه م دیوه هه رچی دی
 یه غماگه ریکه عه قلی له پیر و جهوان دزی (٣)
 وهك کاره با له کاکه ششی جه زبی حوسنی تۆ
 سه بری به دزیه وه له منی ناتهوان دزی (٤)
 لیشاوی به ستووه به پرووا «مه حویا»! سروشك
 داخۆ چیی قه راری له ئاوی رهوان دزی! (٥)

(٢) دڵ په نهجه: دڵ ئیشاو. نیگا: یاری وهك وینه جوان.
 واته: یاری وهك وینه جوانم دلی لهو ئامۆژگاری که رانه ئیشا که لۆمه ی ئیمه یان ده کرد و
 ده یان وت: بۆچی دیلن یار دلتان بدزی و دینی ئهوان خویشیانی دزی و عاشق و گیرۆده ی
 خوویی کردن.
 (٣) یه غماگه ر: تالان که ر.
 واته: ئه و یاره ئه وه نه ده جوانه عه قلی پیر و لاوی هه موو به تالان بردووه. هه رکه سم دیوه به
 ده رکه وتنی ئه و شیت بووه.
 (٤) که شش: راکیشان. ناتهوان: بی ده سه لات.
 واته: وهك کاره با چون کار ده کاته کا و رای ده کیشی بۆلای خۆی، جازیه ی جوانی یاریش
 ئاواکاری له من کرد و رای کیشام بۆلای خۆی و به دزیه وه سه بری له منی بی ده سه لات دزی و
 تۆقره ی لی پریم.
 (٥) سروشك: فرمیسك. قه رار: تۆقره. رهوان: جاری.
 واته: جاران فرمیسکی چاوم به ئارام بۆ خۆی ده پرزا و به جوگه له ی خویدا ده هاته
 خواره وه، به لام ئیستا لیشاوی کردووه و به هه موو لایه کی روومدا بلاو بووه ته وه. نازانم ده بی
 چی بی جوگه له ی ئه سلێ له م ئاوه جاریه بریبی و هه موو سه ر و روومی بی گرتیته وه!

-۵-

- به نۆشی جانی وهرده گرم پیاله‌ی زه‌هری هه‌ر نی‌شی
 به ده‌ردی دڵ بچم گه‌ر بی له جه‌وری تو دڵم بی‌شی^(۱)
- به‌وه‌م زانی له باغا چق‌لی گول هه‌لچه‌قیه داوینی
 که لی‌ره دڵ له سینهمدا برینی نه‌شته‌ری دی‌شی^(۲)
- شوکر یار ئیزنی دام هه‌م گریه که‌م هه‌م قور به سه‌ردا که‌م
 به جاری شاهی من به‌حر و به‌ری به‌خشی به‌ده‌رویشی^(۳)
- له‌می مه‌یدانی عیشقه، کلکه ری‌وی ریشی تو، زاهید
 چ بی قه‌دری؟ ده‌بی گه‌ر شیر یی‌تی کلکی راکیشی^(۴)

-۵-

(۱) تیش: ئازار.

واته: پیاله‌ی زه‌هری هه‌ر ئازارێک که به‌هۆی عیشقه‌وه تووشم بی‌ی، به نۆشی گیانی
 داده‌نیم. خوایش بکا نه‌گه‌ر دڵم له جه‌ور و سه‌می یار بی‌شی، به ده‌رده دڵم بمرم.

(۲) واته: به‌وه‌دا زانیم که درکی گولی ناوباخ به داوینه‌ی یاردا چه‌قیوه، دڵم له سینهمدا هاته
 زانی برینداربوونی نه‌شته‌ر لێدان. مه‌به‌ستی له‌وه‌یه له‌گه‌ڵ یاردا به‌جورێک بوون به‌یه‌ک دڵ و
 یه‌ک‌گیان، هه‌ر کامیان ئازارێکی تووش بی‌ی، ئه‌ویشیان ده‌سه‌ت به‌جی هه‌ستی یی ده‌کا.

مه‌حوی له‌م به‌یته‌دا زیاده‌ڕه‌ویه‌کی ورد و ناسکی کردووه که ئه‌وه‌ته گولی به‌چق‌ل ناو
 بردووه. مه‌به‌ستی له‌مه‌ ئه‌وه‌یه یار ئه‌وه‌نده ناسکه ته‌نانه‌ت گول بچه‌قیته داوینی، که گول
 ناچه‌قی به‌مرۆدا و داوینیش ئه‌ندامی له‌ش نیه تا هه‌ست بکا، وه‌ک درک به‌له‌شیا چه‌قی‌بی
 وایه...

(۳) گریه: گریان.

مه‌به‌ستی ئه‌وه‌یه که یار ری‌گای گریان و قور به‌سه‌ری خۆدا کردنی دام، ئیتر ئه‌وه‌نده‌ی
 ئاوی ده‌ریای هه‌موو جیهان ده‌گریم و ئه‌وه‌نده‌ی خۆلی هه‌موو جیهان قور به‌سه‌ر خۆمدا
 ده‌که‌م. به‌م‌جۆره منی هه‌زار ده‌بم به‌خواه‌نی به‌رپر و به‌حری هه‌موو جیهان.

(۴) له‌می: له‌م.

وتم: روخسه ده جانا، دا به قوربانی لهبت کهم جان
 وتی: به حریکی شهه دهلبهت دهنیشی پیهوه میشی^(٥)
 خودا گرتوو دلم، چۆتن به گز شۆر و شه پری عیشقا
 به نه سسی نایه نه فلاک و زه مین ئەم باره ناکیشی^(٦)
 سه نه دبئی مۆر و خهت ده عوی مه حه بیته کردنه «مه حوی»
 ته عه ششوق، بئی دلیکی داغدار و سینه بی ریشی^(٧)

﴿

واته: کاکهی به دیمه نه دهست له دنیا داشۆردوو! ده بئی ریشی وهك کلکه رۆی تۆ قه دری
 له م مهیدانی عیشقه دا چی بئی، که نه وه نه ده به سام و شکۆیه ته نانهت نه گهر شیریشی تی بئی،
 ده بئی سه ر شۆر کا و کلکی به دوا ی خۆیدا به کیش کا تیایدا. مه بهستی له وه یه ریشی «زاهید» له
 مهیدانی خواناسی راسته قینه دا وهك کلکه رۆی وایه له ناو کۆمه لی شیراندا.
 (٥) جانا: گیانه کهم. دا: تا. شه هه: ههنگوینی پالفته.

واته: به یارم وت: گیانه ریگام بده گیانه بکه به قوربانی لیوت. نه ویش له وه لامدا وتی:
 ربت لی ناگرم گیانت بکه ی به قوربانی لیوم، چونکه لیوی من له شیرینیدا وهك ده ربای
 ههنگوینه و گیانی تۆیش وهك میشه و، ده ربایهك ههنگوینیش ده بئی میشتیکی هه ر پتیه بنیشی و
 که پیشتیه وه نیش پیه وه ده رناکه وئ.
 (٦) چۆتن: چووه.

واته: دلهی خوا گرتووم به گزی شۆر و هه رای دلداریدا چووه و خوی خستوه ته نه و
 مهیدانه، ناگای له وه نه که خوا خزی له قورنانه فرموویه تی: ئەم باره بارکی نه وه نه ده قورسه
 ئاسمان و زهوی پیمان هه لئاگیرئ.

مه حوی له م به یته دا ئیشارهت بو ئایه تی: ﴿إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ
 فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُلًا﴾ کردوو و نه مانه تی به
 عیشق مه عا لیدا وه ته وه. مه عنا ی ئایه ته که نه وه یه: ئیمه نه مانه تمان دا به سه ر شانی ئاسمان و
 زهوی و شاخه کاند، که سیان هه لیان نه گرت و سامیان لی نیشته، ئاده مزاد له نه ستوی خزی
 گرت. به راستی ئاده مزاد سته می له خزی کرد و سوودی خوی نه زانی.

(٧) سه نه د: قه بالهی خاوه یتتی زهوی وزار و مولک و شتی واکه باسی نه و خاوه یتتییه ی تیا

-۶-

حه قی بوو دل له کویا ما به سینهی ئیمه نارازی
 که عاسی قه سری خولدی دی به جی ئەلحه د نه ما رازی^(۱)
 چووو چوو، خو نه هاتوو نادیاره، حاله مالت بی
 بهس ئەم نه قده بکه سهرفی غه می موسته قبل و مازی^(۲)
 ببینن گهر له ساقی ناز و عیشوێک، ئیمه ده ببینن
 به مهی نووشی ده دهن فتوا به مهستی موفتی و قازی^(۳)

نووسرابی و پیاوانی باوه پێ کراو مۆریان کردبێ.
 واته: ئیددیا کردنی دلدارى بێ ئەوهی ئەو کەسە دلیکی داخدار و سینە یەکی بریندارى
 بێ، وهك قهباله یهك وایه كه نه هیچی لێ نووسرابی و نه مۆرى هیچ كه سیکی پێوه بێ. دیاره
 قهباله ی وایش هیچی پێ ئیسپات ناکرێ.

-۶-

(۱) قه سری خولد: ئەو کۆشکەى دانیشتوانى هەرگیز نامرن، به ههشت.
 واته: دلەى یاخى بوم ناحەقى نیه سینەى وهك ئەلحه دى قەبر تەنگمى به جی هیشتوو و
 نایه وئ و له بهردهرگای مالی یاردا ئۆقره ی گرتوو. کێ دیویه گوناها بار به ههشتی دهس که وئ و
 رازی بێ له گۆری تەنگ و تاردا بمیشتوه.

(۲) نه قده: نهخت. موسته قبل: دواڕۆژ. مازی، «ماضی»: رابوردوو.
 واته: مال ئەوهیه ئیستا به دهسته وهیه و نان ئەو نانه یه ئەمڕۆ له خوانه، چونکه ئەوهی
 روشتوو، تازه روشتوو و به سه ر چوو و له دهس چوو. ئەوهش كه هیشتا نه هاتوو، دیار
 نیه و کهس نازانی چۆن ده بێ. که واته نهختینه ی ئیستا کهت کهم خه رج بکه له خه فەت
 خواردندا بۆ له مه ویش و له مه ویش.
 نه قده (ن): حاله.

(۳) عیشوێک: عیشویهك، نازێک.
 واته: موفتی و قازی که ئیستا فتواى دارکارى کردنی سه رخۆشان ده دهن، ئەگەر ئەو ناز و
 عیشویه ببینن که ئیمه له دهستی پیاڵه گێری مه ی ده ببینن، خویشیان سه رخۆش ده بن و به
 سه رخۆشییه وه فتوا ده دهن که وا خواردنه وه ی مه ی حه لاله.

له نان و ئاو ئهوا ئیمساکیه مردووش، ئه رێ زاهید
 چ عوجبیکه، ئه مه نده بۆ ده نازی تۆ به مور تازی؟^(۴)
 قسه و باست له عیرفانه، که چی دنیا به مه نزوورت
 له عینوانی جه واهیر جو ییایی و روو له ئه عرازی^(۵)
 قسه گهر عیقدی گه وه ره بێ، غه ره ز ده یکا به خه رموهره
 چ ته ئیسیری له وه عزت دایه واعیز، وا پر ئه غرازی!^(۶)
 مه به «مه حوی» به روو پیدانی یاری عیشوه گهر مه غروور
 وه کوو دنیا سه باتیککی نه ئیقبال و ئیعرازی^(۷)

(۴) ئیمساك: خۆگرتن له خواردن. عوجب: خۆ به گه وه زانین. مور تازی: ریا زهت كێشان و خۆگرتن له خواردن بۆ مراندنی نه فس.

واته: زاهید خۆی هه لده كێشی كه وا هه یچ ناخوا و ریا زهت ده كێشی. به لام ئه مه هه یچ سه یر و مایه ی شانازی كردن نه، چونكه مردووش هه یچ ناخوا. مه به ستی له وه به زاهید له بێ كار هه ییدا هه یچی له مردوو زیاد نه.

(۵) مه نزوور: مه به ست. جه واهیر: جه معی جه وه ره كه له ئیستیلاحی فه لسه فیه كاندا ئه وه ته بوونی به سرا بێ به خۆ به وه. ئه عراز «اعراض»: جه معی عه ره زه كه ئه ویش له ئیستیلاحی فه لسه فیه كاندا ئه وه ته بوونی له سه ر شتیکی تر وه ستا بێ.

واته: كا كه ی به دیمه ن ده ست له دنیا داشۆردوو! تۆ به دهم باسی خواناسی ده كه ی، كه چی مه به ستی راسته قینه ت ده ست كه وتنی دنیا به وه دیمه ن به دوای جه وه ره دار ده گه ریت، كه چی له راستیدا رووت له عه ره ز كر دووه.

(۶) عیقد: ملوانكه. غه ره ز: نیاز، مه به ست له نیازی خراپه. خه رموهره: مووره كه رانه. واته: قسه ئه گهر مه عنا كه شی ئه وه نده ورد و جوان بێ وه ك ملوانكه ی گه وه ره وای، ماده م قسه كه ره كه غه ره زی له دلدا بێ، قسه كانی نرخیان نامێنی و وه ك مووره كه رانه دیار ده دن. كه واته كا كه ی ئامۆژگاری كهر، ده بێ ئامۆژگارییه كانی تۆ چ كارێك بكه نه سه ردل، ماده م خۆت دلت ئه وه نده پس بێ و پر بێ له كینه؟!.

(۷) عیشوه گهر: عه یار و به ناز. مه غروور: بابی. ئیقبال: رووتی كردن. ئیعرازی: پشت تی هه لكردن.

-۷-

پیری نوفووزی کرده به‌دهن، به‌سیه تهنه‌لی

ده‌رچۆ له خانووی که خه‌له‌ل گه‌ییبه تهنه‌لی^(۱)

قه‌ی کردنی سوراخی ئه‌گهر تی‌بگه‌ی، ده‌لی

دل تیکه‌ل هاتنه له‌گه‌ل ئه‌م خه‌لکه تیکه‌لی^(۲)

وا دل به داغم ئه‌ز له ره‌قیب، ئه‌ر سه‌ری برن

بو ئه‌کلی له‌حمی ئه‌و سه‌گه من ده‌بمه حه‌نبه‌لی^(۳)

-۷-

(۱) نوفووز: کار. خه‌له‌ل: زه‌ده‌یی. تهنه‌ل «ی دووه‌م»: بنچینه.

واته: له‌شی ئاده‌میزاد وه‌ک خانوو وایه و خانوونشینه‌که گیانیه‌تی. جا هه‌روه‌ک چۆن ئه‌گهر خانوویه‌ک بنچینه‌که‌ی زه‌ده‌بوو ترسی رووخانی لی ده‌کرا، ده‌بی ئه‌وه‌ی تیا‌یه‌تی به‌جیی به‌ییلی، ئاده‌میزادیش که پیر بوو ئه‌وه‌ بنچینه‌ی له‌شی زه‌ده‌بووه و ده‌بی گیانی ده‌رجی. که‌واته‌ تۆیش ئه‌ی مه‌حوی، که پیری کاری تی کردووی، با به‌سی بی ته‌مه‌لی کردن له‌فرمان‌به‌رداری خوا و روویه‌کی تی‌بکه.

له‌نیوان «ته‌نبه‌لی» و «ته‌نبه‌لی» دا وشه‌ ئاراییه‌کی ناسک هه‌یه.

(۲) قه‌ی کردن: «قینی» کردن، رشانه‌وه. سوراخی: ئه‌و قاپه‌ی مه‌یی لی داده‌که‌ن.

مه‌حوی له‌م به‌یته‌دا مرقه‌مرقی شه‌رابی له‌کاتی دا‌کردندا له‌سوراخی، شو‌به‌اندووه به‌قڵپ‌وقۆبی رشانه‌وه و ده‌لی: سوراخی کاتی که شه‌رابی لی داده‌کری، ده‌که‌ویته‌ مرقه‌مرق... ئه‌وه‌ ئه‌گهر لی‌ی حالی بی، ده‌لی: تیکه‌ل‌بوون له‌گه‌ل خه‌لک مایه‌ی دل تیکه‌ل هاتنه، ئه‌گینا ئه‌گهر من نه‌که‌وتمایه‌ته‌ ده‌ستی که‌س و شه‌رایان لی دانه‌کردمایه، ئه‌م مرقه‌مرقه‌م له‌چی بوو؟.

(۳) ئه‌ز: من. حه‌نبه‌لی: په‌په‌وه‌کانی ری‌په‌وی پێشه‌وا «ئه‌حمه‌دی کو‌ری حه‌نبه‌ل».

واته: من داخی به‌دکاری سه‌گ ره‌وشتم ئه‌وه‌نده له‌دل‌دايه، ئه‌گهر سه‌ری برن ده‌بم به‌حەنبه‌لی بۆ ئه‌وه‌ی گۆشتی ئه‌و سه‌گه بخۆم.

دیاره مه‌حوی له‌م به‌یته‌دا وای داناوه‌که خواردنی گۆشتی سه‌گ لای حه‌نبه‌لیه‌کان حه‌لّاله، به‌لام راسته‌که‌ی ئه‌وه‌یه نه‌ک لای حه‌نبه‌لیه‌کان، به‌لکو و لای مالیکیه‌کان، سه‌گ ده‌می نه‌بی

ته‌رسا به دینی ئه‌و یه‌دی به‌یزایه بوونه جووی
 بو کوشتم که ده‌ستی ده‌رینا له باخه‌لی^(۴)
 دنیا به‌ته‌وسه‌وه ده‌می مه‌رگی وتی که «دُوالا
 قَرْنِین» ی دی زه‌لیله، له کن خۆت ئه‌تۆ که‌لی^(۵)
 زاهید چیه، هه‌یه گه‌به‌لی ریش و تووکه‌سه‌ر
 ئاگر نه‌بی، چ بی سهری ده‌رکا له جه‌نگه‌لی^(۶)
 «مه‌حوی»! قه‌زا قسکی خۆشی وت به‌چاری رووس...
 دوینی گه‌ماله‌ گه‌وره‌که، نه‌مپو یه‌کی ده‌لی^(۷)

﴿﴾

هه‌موو گیانی پاکه. قسه‌یه کیش به‌ده‌م ئیمامی مالیکه‌وه ده‌گیر نه‌وه که گوايه خواردنی گۆشتی
 سه‌گ حه‌لّاله، به‌لام ئه‌و قسه ئیسیات نه‌بووه.
 (۴) ته‌رسا: عیسایی. دین: دین.

واته: که یار ده‌ستی له باخه‌لی ده‌ره‌ینا بمکوژی، عیساییه‌کان به‌دیتنی ده‌ستی
 ده‌س به‌جی ئی ترسان و وه‌ک جووله‌که چوونه سهر ئایینی ئه‌و، وه‌ک چۆن ئیسرایلییه‌کان به
 دیتنی ده‌سته سپیه‌که‌ی حه‌زهره‌تی موسا ئیمانیان پێ هینا و چوونه سهر دینی.
 (۵) «دُوالقَرْنِین»: ئه‌سکه‌نده‌ری زولقهر نه‌ین.

واته: دنیا که ئه‌سکه‌نده‌ری زولقهر نه‌ینی له‌کاتی گیانه‌لادا دی زه‌لیل و که‌له‌لا که‌وتبوو، به
 ته‌وسه‌وه پێی وت: خۆ تۆ لای خۆت که‌له‌مێرد بووی و جیهانت هه‌موو داگیر کردبوو، ئیستا
 بۆچ وات لێ هاتوه‌؟.

(۶) گه‌به‌ل: تۆپلاخه‌ گه‌مه‌، ئه‌وه‌ته که پاشه‌لی ره‌شه و لاخ و بزن و مه‌پریتالی تیا وشک
 ده‌یینه‌وه به‌ مووه‌وه. جه‌نگه‌ل: دارستان.

واته: کاکه‌ی زاهید! ئه‌م هه‌موو ریش و تووکه‌سه‌ره‌ یسه‌ چیه به‌ سه‌روچاوته‌وه؟ که ده‌لی
 گه‌مه‌ی پاشه‌لی حه‌یوانه و بووه به‌ دارستانیکی چپی و ئاگر نه‌بی دای مرینه‌ته‌وه که‌س سهری
 لێ ده‌رناکا، یا سهرتی لێ رزگار ناکا؟!

(۷) قسکی: قسه‌یه‌کی. چاری رووس: قه‌یسه‌ری رووس.

-۸-

«لَا عَاشَ سِوَى ذِكْرِكَ قَلْبِي وَ لِسَانِي»

«ای آنکه به نام همچو مسیحای زمانی»^(۱)

هەر غەمکەش و حەسرەت بەشی فەرهادی حەزینم

لەو وەقتەوێ تۆ خوسرەوی شیرینی جیهانی»^(۲)

«در آرزوی لعل لب اشک چو لعلم

ای لعل دل از لعل لب لعل یمانی»^(۳)

واتە: قەزاوقەدەر قەسە یەکی خۆشی بە قەیسەری رووس و ت، ئەو بوو پێ و ت: دوێنی
گەمائیکی گەورە بووی و ئەمڕۆکە بووی بە دەل...

مەحوی لەم بەیتەدا ئیشارەت بۆ لەسەر تەخت دانێشتنی شاژن «کاترینا» ی دوو هەم دەکا
کە پەتروسی میڤدی لە فەرمانرەوایی دوور خستەو و خۆی لە جیگایدا دانێشت.

-۸-

خوالێخۆشبوو مەلا ئەسەدی مەحوی ئەم پارچە شیعرە ی لە ناو پەرە ی یەکیک لە
کتێبەکانی کتێبخانە ی مەحیددا دۆزیوەتەو. لەو زیاتر لە شوێنێکی تر نەبینراو.

(۱) واتە: ئە ی ئەو کەسە ی بە ناو وە ک مەسیحی ئەم سەردەمە ی، دڵ و زوبانی من هەر بە ناو
هینانی تۆو ژیاو و هەر بەو وە خەریک بوو.

دوور نە مەحوی ئەم پارچە شیعرە ی بۆ «عیسا» ناویک و تێ.

(۲) واتە: لەو کاتەو تۆ لە گەورە ییدا بووی بە خوسرەو و لە نازداریدا بووی بە شیرینی
جیهان، منیش بە رابەر بوو چارە پەرەشییە کە ی فەرهاد بوو بە بەشم و ئەو داخ و خەفە تەم پێ
براو کە بەشی ئەو بوو.

لە کۆکردنەوێ «فەرهاد» و «خوسرەو» و «شیرین» دا تەناسوێکی جوان و، لە مەعنایشیاندا
تێباق هە یە.

(۳) واتە: ئە ی ئەو کەسە ی پارچە گوشتی سووری دڵم لە تاو لێوی وە ک لە عل سوورت، بوو
بە لە علی یەمانی واپر بوو لە خوین، فرمیسکم لە تاو سۆز و ئارەزووکردنی لێوی وە ک لە عل
سوورت، وە ک لە عل سوور بوو و بوو بە خوین.

ره حمی که به حالی دلی غه مکیشی غه ریان
 جانانه بی جانی، چیه هر یاری زوبانی^(٤)
 عوشاقتی جگهر سوخته هر حه سره ته به شیان
 لوتفی نیه مه عشووه له بو عاشقی فانی^(٥)
 «مه حوی» به غم از یار به هجران جفايش
 «لَوْ أَهْرُبُ مِنْ حُبِّهِ فَاللَّهُ جَفَانِي»^(٦)

-٩-

ده بی دل و یسه تیکی وه كه زیاتر وه كه ف بیتی
 شه و روژی فیراق و وه سلی دولهر تا بگونجینی^(١)
 ده خیلتم بم کوپی ئه مپو به، فهدا وا ده کهم هیچه
 چ فهداها تیا نه کراوه کاریک و بووه دوینی^(٢)

(٤) جانانه: زیده خوشه و یست. جان: گیان.

واته: تو خوشه و یستی ئیجگار خوشه و یستی گیانمی، به زه بییه کت به حالی دلی خه فته
 به کۆلی غه ریاندا بیتته وه، بۆچ هر به زوبان دۆستی؟

(٥) جگهر سوخته: جگهر سووتاو.

(٦) مه حوی لهم به یته دا قسه له گه ل خۆیدا ده کاو ده لێ: ئه گهر به هۆی ئه وه مه موو ده رد و
 خه مه وه که له یاره وه تووشم ده بی و به هۆی جه فا و بی وه فایی یاره وه، له خوش و یستی ئه
 یاره رابکه م و ده سبهرداری بیم، خوا بمخاته ناو کۆپی ده رد و مه یته وه.

-٩-

(١) کهف: ده ست.

واته: دل ده بی فراوانیه کی له ئاسمان گه وره تر ده ست بخا تا جیی شه وی دووری و روژی
 وه سلی یار له ناو خۆیدا بکاته وه.

ئهم به یته له ف و نه شری مورپه ته بی تیا به، فیراق بۆ شه و وه سل بۆ روژ ده گه پته وه.

(٢) فهدا: سبه یینی. فهداها: چهند سبه یینی.

زوبانی حالێ پەروانه له وهختی سووتنا دهیوت:

که سێ واریسمه وهك من بێ، له عیشقا خو بسووتینێ ^(۳)

ره قیب تهلبهتته ئیمشه وشهق دهبا، جانانه ئیواره

به عوششاقی تهقه بیول دا لهباتی سهده دوعا جوینێ ^(۴)

به غهیهت کردنی ئهم بێ نهوایه تووشی خهجلهت دی

بلی واعیز بهس ئهم میرووله بخوا، وازی لی بیینی ^(۵)

واته: دهسم دامینت چی دهکە ی و چی له بارتدایه ئهپرۆ تهواوی که و بیکه و مهیخه ره سبهینێ، چونکه ئهگەر وا نهکە ی رۆژه کانت تیده پهرن و سبهینیکان هه موو دهبن به دوینێ و تۆش هیچت به هیچ نه کردوو. مه بهست له وهیه که وا کرده وه شته نهك قسه، نابێ بنیادهم کاری هیچ رۆژێکی بخاته سبهینێ.

فهردا (ن): سبهی. چ فهرداها (ن): چهها سبهی.

(۳) واریس: میرات گر. وهك من بێ: وهك من وابێ؛ بیت وهك من.

(۴) تهقه بیول دا: بهخشی.

واته: دیاره به دکار ئه مشه وه له داخا لهت ده بێ، چونکه ئیواره ی رابوردوو یار لهباتی سهده دوعای خیر که دلداره کان بۆیان کرد لوتفی فهرموو جینۆکی پی بهخشین.

(۵) بێ نهوا: ههزار. خهجلهت: شهرمهزاری.

واته: به واعیز بلین من له ناو پۆلی دلداراندا ئه وهنده ناجیزم وهك میرووله وام، که واته با وازم لی بیینی و له پاشمله خراپه تهلی و گوشتم نه خوا، ئه گینا له ئه نجامدا خو ی شهرمهزار ده بێ. مه شهووره ئه وه ی میرووله بخوا خو ی پی ناگیرێ هه ر بای لی ده بیته وه.

مه حوی که له پاشمله خراپه وتنی به گوشت خواردنی خراپه وتراوه که داناوه، ئیشاره تی بۆ ئه وه کردوو که خواله قورئاندا ده فرموت: ﴿وَلَا يَغْتَبِ بَغْضُكُمُ بَغْضًا أَيُحِبُّ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا﴾ واته: با هه ندیکتان له پاشمله خراپه ی ئه و اتان نه لێن. ئاخو که ستان هه زده کا گوشتی برای خو ی به مردووی بخوا!!.

دەنی تەبعی وەها غالب بوو، فیرەحەونی ئەم عەسرە
 نە وەك مووسا، لە كن جوو پارە بوو ئیمانی پێ دێنێ^(۶)
 مەبزو «مەحویا» لەم رینگەدا تا دەبێە خاکی رێ
 ئومێدە دەستی گەردت هەر دەگا ئاخەر بە داوێنێ^(۷)

- ۱۰ -

لە سایە ی دەوری چەرخێ سۆفلە پەرور لەك بە لەك دەدوێ
 سەگی ئاواتەخواری ئیسکی و شتر لە شەك دەدوێ^(۱)

(۶) واتە: سووکی و پەستی بە چەشنێ لەم چەرخەدا پەری سەندوو، ئەگەر فیرەحەون بەو
 هەموو دەسەلاتەیهووە کە هەیه تی، ئەك لەلای حەزەرەتی مووسا، بەلکوو لەلای جوولەكەیش
 پارە ی دەستبکەوێ باوهری پێ دەکا و دەچێتە سەر ئایینی، بۆئەوێ پارە وەرێگرێ. جا وەرە
 بەراوردی ئەمە بکە لەگەڵ ئەوێ کە فیرەحەونی سەردەمی حەزەرەتی مووسا خۆی دا بە دەم
 ئاوی نیلەو و تیا خنکا و نەجوو سەر دینی مووسا، لەگەڵ ئەوێ شداکە ئەگەر ئیمانی بەئینایە
 بەهەشتی بۆ خۆی مسۆگەر دەکرد.

دەشتوانین مەعنای بەیتە کە والێ بدەینەو بلیین: سووکی و پەستی فیرەحەونی ئەم چەرخە
 گەییووە رادەیهك... تاد. بەم پێیە مەبەستی مەحوی بەیانی تەنها سووکی و پەستی فیرەحەونی
 سەردەم دەبێ کە دەبێ کەسێکی تاییەتی بێ، ئەك تێکرای سووکی و پەستی.
 (۷) واتە: مەجوولێ و ئەم رینگایە بەرمەدە تا ئەوێ نەدە پێت پیا دەتێن دەبی بە خۆلی سەرەپێ،
 بەلکوو ئەمە خواپە ئەوکاتە دەستی تۆزە کەت لە داوێنی یارگیر بێ و پێیەو بێشی.

- ۱۰ -

(۱) سۆفلە: کەسانی ناچیز و بێ باپەخ. لەك «ی یەكەم»: ھۆزێكن پایە ی كۆمەلایەتیان لەناو
 خەلكدا سووكە، لێرەدا كینایەیه لە ھەزار و دەست كورت. لەك «ی دووھەم»: ھەزار. شەك:
 بەرخێ نێر یا مێ کە پێی ناییتە سالی دووھەم.

واتە: گەردوون کەسانی ناچیز و بێ باپەخێ بەجۆرێ پێش خستوو، کەسانی جاران ھەزار
 و دەست كورت بە ھەزار ھەزار باسی پارە دەكەن. سەگیش کە جاران بە ئاواتەو بوو ئیسقانی
 حوشتی دەستكەوێ و بیکرێنیتەو، ئیستا قسە لە گۆشتی شەك دەکا و بەو نەبێ دانامرکێ.
 سایە ی دەوری (ن): دەوری تەوری.

دهبینم، شیرێ ئهفگهن دهلهك كهولێ دهكا، دهبیهم
به كوڵێ كلكهوه ریوی له گهل كهولێ دهلهك دهوێ (۲)

دهبینی بایهزیده، وهك یهزیدیکی دهبینن خهلق
بهبی پهرده شهیاتینی له ئهحوالی مهلهك دهوێ (۳)

به ناوی رۆژ و مههردن، نه باسی سهدر و شههکردن
مووهحید ههر دهبی ههر یهك بناسی، ههر له یهك دهوێ (۴)

مونهججیم عومری زایع بوو له بهحس و فیکری ئهفلاکا
که پیریژن هه میسه ههر له ئهحوالی خهپهك دهوێ (۵)

(۲) شیر ئهفگهن: ئهوهی شیر دهدا به زهویدا. دهلهك: گیاندارێکی ترسنۆکه، پستی زۆر بهنرخه.
واته: دنیا وای لێ هاتوو دهبینم دهلهك بهو ترسنۆکییه که ههیه و خهلك خۆی كهول دهکهن،
شیری شیرپر مین كهول دهكا و پستی دهگروێ... دهشیسم ریوی بهو کلکه درێژهیهوه که ههیه
و به دوایدا دهکشێ و کهلکی ههچی پێوه نهیه، باسی كهولێ دهلهك دهكا که ئهوهنده گران بهههیه
دهستی کهس ناکهوێ.

(۳) بایهزید: تیفورور ئهبوو یهزیدی بهستامی، خواناسیکی بهناوبانگه له ئههلی تهسهووف،
له ۲۶۱ ی. ک «۸۷۵ ی. ز» دا کۆچی دواپی کردوو، باپیری زهپدهشتی بووه. وادیاره یهکهمین
کهسیکه پێرهوی یهکیتی بوون «وحدۃ الوجود» ی داهیناوه. یهزید: یهزیدی کورپی موعاویه،
ئهوهی چهزهرهتی حوسهینی کورپی عهلی کورپی ئهبووتالیب له جهنگ له گهل لهشکری ئهودا
کوژرا. مهلهك: مهلائیکه، فریشته.

(۴) مه: مانگ. سهدر، «صدر»: سهروکی وهزیران. مووهحید، «مُوَحَّد»: ئهوهی خودا به
یهك بزانی.

مهبهستی لهویه ئهوهی خوا به یهك بزانی، دهبی به ههچ جورێ نه کهس و نه ههچ نهکا به
هاویهشی خوا و ههچ جۆره دهریکیان له ژبانه داتێ و ئهوهی بهپراستی خوا پهسته
دهخلی بهسهر ههچ جۆره هویهکی وهك رۆژ و مانگ و پادشا و وهزیرهوه نهیه.

(۵) مونهججیم: نجوومگهر. خهپهك: ئامیڕیکی ناو ماله لۆکهی پێی دهپرسن و دهیکهن به
دهزوو، دووخ.

به تاقه فه خری کیسرا، هەر خه وه پنهق فه خری نوعمانه
 دهنی هیممهت وه هایه هەر له گهڵ کوچک و که لهک ده دوی^(٦)
 زه مانه ی سوفله په روه و ره و اجی سوفله یی داوه
 که دايم نه و ده مه سویره له گهڵ نان و نمهک ده دوی^(٧)
 په کی تیدا ره قیب نه و شوخه کوشتنمی که لی پرسى
 نیراده ی کارى خیر نه له تته شه يتانی له فهک ده دوی^(٨)

﴿﴾

واته: نجوومگه به خوڤایی و له هیچه ژبانی خزی له بیر کردنه وه دا له نه حوالی نه ستیره و
 ئاسمانه کان دا به با که دیاره هیچی لی ناوه شیتته وه، که چی پیرژنیش هەر خه ربکی قسه ی
 بیهوده کردنه و باسی خه ره که ته قه ته قه که ره که ی خوی ده کا.

مه به ستی له وه یه هه رکه سی به جوړی خه ربکی به بادانی کاتی خۆیه تی.

(٦) تاق: تاقی کیسرا، له «سه لمانپاک» له نزیکى به غذاى ئیستا. کیسرا: نه نه وشیره وان،
 پادشای به دادی بنه ماله ی ساسانی «٥٧٩-٥٣١ ی.ز»، هه روه ها خوسره ی په روژ، دوا
 پادشای به هیزی بنه ماله ی ساسانی «٥٩٠-٦٢٨ ی.ز». خه وه پنهق: شوئیکه له نزیکى
 نه جه فیه وه، نوعمانی کوڤى مونزیری له خمى کوڤى کیکی تیا کردوه ته وه. نوعمان: نوعمانی
 کوڤى مونزیری له خمى، دوا پادشای له خمیه کانی حیره، خوسره ی په روژ له سه ر ته خت
 لایبرد و له ته یسه فوون خسته زیندانه وه.

واته: کیسرای ساسانی هه موو شانازییه کی به تاقه که ی بوو که له ته یسه فوون دروستی
 کردبوو. نوعمانی کوڤى مونزیریش هه موو شانازییه کی به کوڤى خه وه پنهق بوو که له حیره
 کردبوو یه وه. نه مه بۆیه وایه چونکه نه مانه دوو که سی بى هیممهت بوون و پیاوی بى هیممه تیش
 له جیاتى نه وه ی خه ربکی دلپه روه ی بى، خۆی به به رد و که له که وه خه ربک ده کا...

(٧) واته: زه مانه ی سپله په روه به راده ییك بازارى سپله یی گه رم کردوه، ده بینی هەر
 ده مێک باسی نان و نمهک بکا پر کراوه له خوینی سوور و بیده نگ کراوه.

(٨) فهک: هه لوه شانده وه.

واته: که نه و شوخه نازداره باسی کوشتنمی له به دکار پرسى که ئاخو مه سلله حهت وایه
 بمکوژن یا نه، نه و په کی پيدا و نه یه یشت خواسته که ی به یئیتته دی. دیاره هه میسه شه يتانی
 له عین له هه لوه شانده وه ی نیازى کارى خیر ده دوی و ده بى به کوڤى ته گه ره له ریدا.

مومه ییز چه رخی که چ ره و بی، نه که ی «مه حوی» که مالت خه رج
زوبانی تیغی ئەو دەر حەق بە حەرفی مەن لە حەك دەدوی (۹)

- ۱۱ -

دلی بردم به شوخی دوله ریکی تازه، سەر له نوێ
موبارهك بێ له دل سهودایه کی که ی کهوته سەر له نوێ (۱)
که چ ئەبرۆ، دیدە ئاهوو، شوپشین خوو، فیتنه جو، تورکی...
خورۆش و شور و شینی خسته ناو ئەهلی نه زەر له نوێ (۲)
به ناز و عیشوه پاک ئەرواحی پاکانی موسه خخهر کرد
به غه مزه خاترانی دایه بهر تیری نه زەر له نوێ (۳)
سهبا کردوویه وه عده ی گهردی کو یی، مه گری ئە ی دیدە!
به ئوممیدم جهواهیر سورمه بۆ نووری به سەر له نوێ (۴)

(۹) مومه ییز: وادیاره لهو سهردهمه دا ناو نیشانی وه زیفه ییکی میری بوو بێ. حەك: كوژاندنه وه.
واته: ئە گەر چه رخی به دره فتار کار به ده ست بوو، نه که ی تیگه یشتووی و پیگه یشتووی
خۆت به کار بێنی و بیخه یته بهر چاو، چونکه تیغی زوبانی ئەو به رابه ر به ناوی نووسراوی تۆ
هەر باسی كوژاندنه وه و کراندن ده کا و ده به و ئی ناوت له ناو ناوانا نه هیلێ، که واته خۆتی
مه خه ره بهر چاو.

- ۱۱ -

(۱) واته: وا سەر له نوێ دل به ریکی تازه دلی بردم بۆ خو ی و داگیری کرد. خواله دلمی پیروژکا
وا سهودای دلدارییکی نو یی ده که و ئته سەر.
له نیوان ههردوو «سه رله نو ی» دا جیناسی ته واهه یه.
(۲) که چ ئەبرۆ: برۆ لار، که وانی، دیدە ئاهوو: چاو وهك چاوی ئاسك گه و ره و جوان.
شوپشین خو: توو په. تورك: نازدار وهك شوخانی تورك. ئەهلی نه زەر: دلدارانی ته ماشاکه ر.
(۳) پاک: سه رپاک، سه رجه م. خاتران: خاتر، دل.
(۴) واته: ئە ی دیدە، مه گری... با ی به یانی گفتی داومه تی کله ی نایابی تۆزی ده و روبه ری
مالی یارم بۆ بێنی، تا تۆ ی پێ برێژم و بیناییت تی بکه و ئته وه.

له بی له علی شیفابه خشی برینی دل ده کا مه رهه م
 ئیشاره ی چاوی، ده کولینیتته وه داغی جگهر له نوێ^(۵)
 به شیوه ی شکلی شیرینی، وه کوو کا کوئی موشکینی
 په شیوی کردوو نه حوالی «مه حوی» ده ربه ده ر له نوێ^(۶)

- ۱۲ -

تیده گا هه رکه س بکا فه می رومووزی مه عنه وی:
 هيجر و وه سلّه نار و جه ننه ی ئایه تی ﴿لَا یَسْتَوِی﴾^(۱)
 کیوی غه م وادی جه فا ته ی کردنه ئه شراتی عیشق
 باکی هه وراز و نشیوت که ی ده بی گهر ره ره وی^(۲)

(۵) واته: به قسه یێک له لیوی سووری شیفابه خشیه وه برینی دل تیمار ده کا و، به ئیشاره تیکی
 چاوی سه ره له نوێ زامی دل ده کولینیتته وه.
 (۶) وه کوو کا کوئی موشکینی: وه ک به قزی ره شی...

- ۱۲ -

(۱) واته: هه رکه س له مه به سته نه یینییه کانی قورئان حالێ بیی تیده گا که واما به سته له «جه ننه =
 به هه شت» و «نار = ناگر» له ئایه تی: ﴿لَا یَسْتَوِی أَصْحَابُ النَّارِ وَأَصْحَابُ الْجَنَّةِ، أَصْحَابُ الْجَنَّةِ
 هُمْ أَفْضَلُ مِنْهُمْ﴾ دا بریتیه له گه یشتن به دۆست و له دووری له دۆست. مه عنای ئایه ته که ئه وه یه:
 به هه شتی و دۆزه خی چون یه ک نین، به ختیار ته نها هه ر به هه شتییه کانن.
 (۲) ره ره وه: ری ته ی که ر، ریوار. [ئه شرات، «اشراط»: مه رجه کان].
 واته: مه رچی دلدار ی ئه وه یه کیوی خه فته و شیوی نار په حه تی بی ری، چونکه ئه وکه سه ی
 ریواری راسته قینه بی له هه وراز و لیژ ناتر سی.
 نیوه ی یه که می ئه م به یته له نوسخه یه کدا به م جوړه یه:
 تف له شادی، چونکه خو شی دئ له شیوه خۆشه و یست

ناوی هاروون، ئیسمی قاروون، ئیبتیدا ئیما ده کهن
سهره رازه سهرکز ئاخر، سهرنیگوونه سهرقهوی^(۳)

ئه ی له سهر تهختی غینا ئه مرۆ، سبهینی تیده گهی:
ئه و گه دایه ی تۆ که وا موحتاجی شیوی یه ک شهوی^(۴)

دهنگی پیتی ئه حبابی رۆییو پر به عالم مهوج ئه دا
تۆ به غه فلهت موبته لا، گهر نه بییه ی مهستی خهوی^(۵)

تف له چاره ی خهنده، گریه و شیوهنی پی خوشه دۆست
داکه ئه ی بارانی ئه شک! ئه ی بهرقی ناله، نه سهرهوی!^(۶)

(۳) هاروون: یه کیکه له پیغه مبهرائی «بهنی ئیسرائیل»، برای حه زره تی موسا بووه. قاروون: یه کیک بووه له دهوله مهندانی بهنی ئیسرائیل له سهرده می موسادا، دهستی له ری و شوینی موسا هه لگرت و بوو به دوژمنی، خواش سامانه که ی نوغرو کرد. ئیما: ئیشارهت.

پیتی یه که می ناوی «هاروون» هییه که له تیپه بیده نگه کانه (حورووی هه مس). پیتی یه که می ناوی «قاروون» یش قافه که له تیپه دهنگۆده ره کانه (حورووی قهلقه له). مه حویش ده لێ: ناوی هاروون و قاروون ههر له پیتی یه که میاندا ئیشارهت بۆ ئه وه ده که ن که وا هه رکهس سهری خۆی کز راگرێ، له ئه نجامدا سهر فراز ده بی. هه رکه سیش خۆی به زل و سهرگه وه دابنێ له ئه نجامدا سهره و خوار ده بیته وه. ئه وه ته حه زره تی هاروون له هه زارێکی ئیسراییلییه وه بوو به پیغه مبهری خودا، قاروونی خاوهن دارایی و سامانیش خوا غه زه بی لێ گرت و گه نجینه که ی برد به ناخی زه ویدا، چونکه ئه ویان خۆی به کهم دانا و ئه میان خۆیی لێ بای بوو.

(۴) غینا: دهوله مهندی. سبهینی: پاش مردن. شیوی یه ک شهو: مه بهست توانای وه لامدانه وه ی پرسپاری مه لاییکه یه له قه بردا.

(۵) واته: ترپه ی پیتی دوستانی کۆچی دوایی کردوو، پر به دنیا شه بۆل ده داته وه. تۆ ئه گهر نه بیسی، تووشی دهردی بی ئاگایی بووی و مهستی خهوی بی هۆشیت.

مه حوی له م به یته دا دوستانی مردوی شو به اندووه به رێوار و، ترپه ی پیتی که هی رێواره خواستوه بۆ ئه وان.

(۶) خهنده: پیکه نین. دۆست: مه بهست خاویه.

باسی چ بکه م بئی که رانی به حری پر ته شویری عیشق؟!
 تاقه قه تریکی «فوتو وحات»ه، نمیکه «مه سنه وی»^(۷)
 ساعیدی ده رکه وت و عالم بوو به مووسایی هه موو
 موعجیزه ی لیوی که ده رخا، جومله ده بنه عیسه وی^(۸)
 رامی عاشق بوونی نه و وه حشی نیگاره موشکیله
 مه بیه هه رگیز نه م قسه: عه نقا ده بئی وه که وه کوهی^(۹)

نه م به یته ئیشاره ته بۆ ئایه تی: «فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلًا وَلْيَبْكُوا كَثِيرًا» واته: با نه م خه لکه که م بئی بکه نن و زۆر بگرین.

(۷) بئی که رانی: بئی لیواری. ته شویر: گه لئی مه عنای هه یه وه که شه رمه زارکردن و ئالۆزانندن و سه ر لئی شیوانندن و خو شی. لیوه دا بۆ مه عنای دوایی یان باشتر ده ست ده دا. فوتو وحات: «الفتوحات المکیّة فی معرفة اسرار المالکیّة و المالکیّة» ی شیخ «محمّد الدّین محمد ابن عربی» که له ۶۳۸ ی. ه. «۱۲۴۰ ی. ز.» دا مردووه، به شیکی زۆری بابته تی ته سه ووفه، ۳۷ به رگه. مه سنه وی: کتییکی فارسییه له بابته تی ته سه ووفدا به شیعر له شه ش به رگدا، «جلال الدّین محمد رومی» دایناوه که له ۶۰۴ ی. ک «۱۲۷۳ ی. ز.» دا له «به لّخ» له ئیران له دایک بووه و له ۶۷۲ «۱۲۷۳» دا له «قۆنیه» له تورکیا کۆچی دوایی کردووه، داهینه ری ته ریه ته تی «مه وله وی» یه. واته: چۆن ده توانم باسی گه وره یی و بئی لیواری ده ربای پرشۆری دلدار ی بکه م که کتییی «فوتو وحات» تاقه دلۆپیکه له و ده ربایه و «مه سنه وی» نمیکه تی.

(۸) واته: که باسکی سپی یار ده رکه وت، خه لکی هه موو وایان زانی ده سه ته سپیه که ی حه زره تی مووسایه که خوا کردبووی به موعجیزه بۆی و دنیای پئی روشن ده کرده وه. له بهر نه وه هه موو چوونه سه ر ئایینی حه زره تی مووسا. که موعجیزه ی لیویشی ده رکه وت که نه وه ته و ته یه کی له ده م ده ربی. مردووی پئی زیندوو ده بیته وه، عالم هه موو ده بن به عیسایی. واده زانن نه و لیوه لیوی عیسایه که به فه رموده یه کی مردوو زیندوو ده بووه وه.

(۹) واته: زۆر زه حمه ته نه و یاره که ده لئی ئاسکی بیابانه رام و ده سه مۆ بئی بۆ دلدار. هه رگیز نه و قسه یه نه چی به گویتدا که ده لئی: له وانه یه عه نقا وه که وه مآلی بئی.

چاوی بیماری، به وه عدی تیره بارانی نیگاه
 گفتی دا، جه هدی که ئه ی دل، به لکی تۆشی به رکه وی (۱۰)
 «مه حویا!» هه ره ئه شک و ئاه ی تۆ له جی جوی بوونه وه ت
 چوونه بهر بادی فه نایه ده رکه وی یا سه رکه وی (۱۱)

- ۱۳ -

گوم که بوو راهی هو دا شاه په هه گوم راهی
 «بعد درویشی اگر هیچ نباشد شاهی» (۱)
 ئه م مه جازه چیه، روو که یه نه حقیقه ت، ئه و جا
 «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ» ت به سه گه ر تالیبی «إِلَّا اللَّهُ» ی (۲)

(۱۰) نیگاه: لا کردنه وه. جه هدی که: هه ولێک بده.
 (۱۱) واته: مه حویا! له فرمیسک و هه ناسه ی گه رم به ولاره هیه ت نه ماوه. هه ر که له جی
 خۆت هه لکه نرای ده فه وتیت. چ به فرمیسکی داوه ریته سه رزه وی و چ به هه ناسه یی
 سه رکه وی به هه وادا.

- ۱۳ -

(۱) شاه په هه: شاری.
 واته: ئاده میزاد که رنگای خواناسی لی ون بوو، ده که وته سه ر چه قی رنی گومرایی و
 ده یکا به شاری خۆی، چونکه له و دوو رنگایه به ولاره نیه. وه ک چۆن ئه گه ر ده ست له
 هه ژاری و سه رکز کردن هه لگرئ، جاری سه ربه خۆی ده دا و ترسی که سی له دلدا نامیتنی.
 خوالیخۆشبوو مه لا ئه سه ده ی مه حوی نیوه ی به که می ئه م به یتیه به مجۆره خۆندوه ته وه:
 گوم که بو راهی هو دا شاه په هه ی گوم راهی
 له سه ری نوو سیوه ئیشه ریه بو ئیبراهیمی ئه ده م که ده ستی له پادشاهی هه لگرت و بو
 عیاده تی خوا ته رکی دنیای کرد.
 (۲) مه جاز: ئه وه یه وشه یه ک بو مه عنا یه ک غه یری مه عنا که ی خۆی به کاره ینرابی، به لام
 په یوه ندی له نیوان هه ردوو مه عنا که دا بی. حه قیقه ت: به کاره ینانی وشه بو مه عنا که ی خۆی.
 ئه مه مه عنا ئیستیلا حیه که ی ئه م دوو وشه یه. مه عنا زمانیه که شیان «راست» و «نا راست» ه.

رئ درابی به گه دایسی نه فهسئ له و ده رهدا
 هه رکه سئ، تا نه فهسه عاریه شاهه نشاهی^(٣)
 دوو که لی ئاهی ده بیی دائیمه بگری بهری رۆژ
 رۆژه رهش، غه مزه دهیی من بم و تو بی ماهی^(٤)
 له دلا بوونمت ئه ر عاره له لا، واکه فهرز:
 ماهی که نعانئ و ئه م مودده موقیمی چاهی^(٥)
 کوشتمی و ئه وده مه خوینم به ئه دهب دامه نی گرت
 به سمه لی عیشقم و کارم به خوینه راهی^(٦)

واته: ئه م دنیا مه جاز و نادرست و ناراسته، باروو بکه نه حه قیقه ت و راستی و رینگای خوا
 بگرین و ده ست له هه موو شتیکی که داشۆرین. جا ئه وکاته ئه گه ر به راستی خوات بوئ و
 ده ست پتوه گرتیی، پتویست به جیا کردنه و هیج په رستراوئ نابیی، له جومله ی «لا اله» و
 مادام خوات هه ر له پیشاندا جوئ کردووه ته وه، ئیتر ئینکاری هه موو خوایه کی تر له هه موو
 شتی چاتره...

(٣) واته: هه رکه س رئی درابی ماوه ی هه ناسه دانیک له به رده رگای یاردا گه دایسی بکا،
 کارئکی به سه ر دئ هه تا هه تایه شه رم ده کا شاهه نشاهی بکا.

(٤) واته: ماده م خه فه تباری ده ستی رۆژی رهش من بم و تویش مانگی ئه و رۆژه ره شه بی،
 ده بی دوو که لی هه ناسه ی ئه و خه فه تباره - که منم - هه میشه به ری ئاسمان بگری. مه به ستی
 له وه یه وه ک چۆن که مانگ بکه ویتته ئیوان رۆژ و زه وی رۆژ ده گیرئ، ئه گه ر تویش له به رابه ری
 منی به دبه ختا بی، ده بی دوو که لی هه ناسه م هه میشه به ری رۆژی رووت بگری.

(٥) ماهی که نعان: حه زره تی یوسف که له ولاتی که نعاندا خرابووه ناو بیره وه.

چاه: چال، بیر.

واته: ئه گه ر لات شووره ییه له دلی مندا بی و من خوشم بویت، وای دابنی حه زره تی
 یوسفی که نعانیت و که وتووتته چاله که که براکانی فریایان دایه ناوی.

(٦) به سمه ل: حه یوانی سه ربپراو. قوربانئ که له کاتی سه ربپینیدا ناوی خوا دیتن. راهی:

بی خه تا ئه و شه هه له و بهرده ره «مه حوی» ده رکرد
 بۆچ کهس سه رنه چوو ه شه و که تی ساحیب جاهی (۷)

- ۱۴ -

دلفریبی دلبه ری دلدار، هه ی!
 فیتنه گهر، هه ی! رهند هه ی! عه یار هه ی! (۱)
 بوویه یاری غه یر و من بیگانه مام
 بی وه فا، هه ی! هه ی جه فا کردار، هه ی! (۲)
 خو موسولمانم، به ناحق خوینی من...
 بو ده ریژی، کافری خوونخوار، هه ی! (۳)

رای، کاری مه یسه ر بوو.
 واته: من شه هیدی عیشقم. که یار کوشتمی دلۆپی خوینم که وته سه ر داوینی و کارم به وه
 رای بوو، چونکه مه به ستم هه ر ئه وه نده بوو داوینی به خوینم سوور بیی.
 (۷) واته: که وتیم له بهرده رگای یاردا وه ک پایه ی پادشایی وابوو بۆم. به لام تا سه ر نه بوو، له
 ناحق ده ری کردم. دیاره پایه ی بلندی خاوه ن شکۆبی تا سه ر بۆ کهس نابی، بۆیه بۆ منیش
 نه بوو.

- ۱۴ -

ئهم پارچ شیعره له وه ده سنووسانه ی شاعیر و وه چه کانیدا نیه که ئیستا ماون. له
 که شکۆلیکی مه لا جه لالی مه لا ئه حمه دی خانه قای حاجی مه لا عه لی دا «له سوله یمانی»
 دۆزراوه ته وه. له لایه ن حاجی میرزا «عبدالله» ی کۆیی «خادیم» یشه وه کراوه به پینج خشته کی.
 له دیوانه چاپکراوه که شدا نیه.
 (۱) هه ی: ئامرازی بانگ لی کردنه له کوردیدا. فیتنه گهر: ئه وه ی هه ر خه ریکی فیتنه نانه وه بی.
 رهند: بی ترس و که مته رخه م. (۲) بوویه: بووی به...
 (۳) مه به سستی له وه یه به گوێره ی شه ر ع خوینی موسولمان له به رابه ری خوینیکی تردا نه بی
 نارێژری.

چا نیه رهفتاری وابهده بهس بکه
 دهرحهقی من، شوخی بهدرهفتار، هه‌ی! (٤)
 تو دلت دیوانه کردم، ئیسته کهش
 نانوینی روو، پهری روخسار هه‌ی! (٥)
 قهت له تیری ئاهی مه زلومانی عیشق
 تو نه ترسی، زالمی غه ددار هه‌ی! (٦)
 غهیری بهد نهیدی له تو «مه حوی»، نه توش
 هه ر بهدت ری بی، بهدی بهدکار هه‌ی! (٧)

- ١٥ -

خه‌تی ده‌وری لیوی ئالت ئهی مه‌سیحا لام و بی
 هه ر له جامه‌ی سه‌بز ئه‌چی بو غه‌ین و نوون و چیم و هی (١)

(٤) چا: چاک.

(٥) نانوینی روو: رووم ناده‌یتی و خوتم پیشان ناده‌ی.

(٦) واته: هیچ ره‌وای حق نه له تیری ئاهی سته‌م لی کراوانی عیشق نه ترسی.

(٧) بهدت ری بی: بهدت بیته ری.

- ١٥ -

(١) لام و بی: لب، له‌ب. جامه: کراس. غه‌ین و نوون و چیم و هی: غنچه، غونچه که له سه‌ره‌تای به‌یتی داهاتوویشدا نووسراوه. هه‌روه‌ها به‌ش به‌حالی دوایی و سه‌ره‌تای به‌یته داهاتوو‌ه‌کانی تریش به‌ریز.

واته: ئهی ئه‌و یاره که لیوت وه‌ک لیوی چه‌زهره‌تی عیسا به‌تاقه وشه‌یه‌ک مردوو زیندوو ده‌کاته‌وه، مووی تازه ده‌ره‌هاتووی ده‌وری لیوت وه‌ک به‌رگی سه‌وزی ده‌وری گه‌لای خونچه‌ی نه‌پشک‌وتوو وایه.

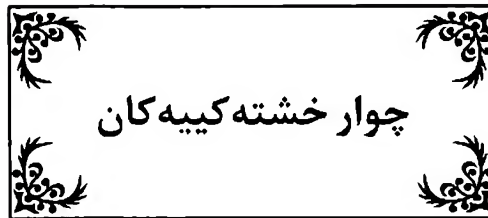
غونچه بازارپی نه زاکهت داری و تهنگی شکاند
 هه رکه زاهیر بوو له دهوری باغی حوسنت لام و بی^(۲)
 له ب شه کهر تاکه ی له حه سرهت خالی موشکینت، دلم...
 داغدار و خهسته بی وهك لام و ئهلف و لام و هی؟^(۳)
 لاله روخسارم له سایه ی ئهشکی خوینین رهنگه وه
 چونکه روو سوورم له قایی عهین و شین و قاف و تی^(۴)
 عیشقت ئه ی جانا، منی ریسوایی عالم کردووه
 چاکه ئینسافت ببی بو ئهلف و سین و تی و هی^(۵)
 ئیسته بو لاف و گه زاف هه رکهس دهبینی عاشقه
 نهك هه مووکهس جان فیدا وهك میم و حی و واو و یی^(۶)

- (۲) واته: هه رکه له دهوری باخی جوانیتدا که مووی دهم و چاوته، خونچه ی لیوت دیاری دا، بازارپی ناسکی و تهنگی خونچه شکا و پشکووت و گه لاکانی کهوتنه دهر و پیر بوون.
- (۳) واته: ئه ی یاری لیو شیرین! تاکه ی دلم له داخی خالی رهشی تو وهك لاله نهخۆش و داخوای بی!
- (۴) واته: له سایه ی فرمیسکی خوینینه وه روخسارم وهك لاله سوور دهکاته وه، ئه و فرمیسکه خوینینهش له خۆشی ئه وهدا ده پێژم که له بهرده رگاندان روو سوورم.
- ئهم بهیته له هه ندێ نوسخه دا به م جوړه یه:
- لاله روخسارم له سایه ی مه وجی خوینی ئه شکه وه
- یه عنی روو سوورم له قایی عهین و شین و قاف و تی
- (۵) بۆ: له نوسخه کانی بهرده ستماندا و نووسراوه، به لام لامان وایه ئه وه هه له یه و راسته که ی «تۆ» یه.
- (۶) واته: ئیستا هه رکهس دهبینی بۆ فیشال کردن خۆی کردووه به دلدار، به لام کهسیان ئاماده نین وهك مه حوی گیانی خزیانت به قوریان بکه ن.

«مه حوی» ئەمڕۆ زۆر نهخۆشه قهت شیفای نایی به هیچ
 گهر شیفای بیتن، به بۆیی زولف و ئەو ئەگریجه دی (٧)

(٧) بیتن: بێ. بۆیی: بۆنی.

وهك ديمان، مه حوی له زۆربهی نیوه دووه مه کانی ههر بهیتکی ئەم پارچه شیعردا
 وشهیهکی به پیتی جیا جیا هیناوه تهوه، ئەو وشهیهی به کۆمهڵ کراوی له نیوهی یه کهمی بهیتی
 پاشه وهیدا وتروه تهوه. ده بێ ئەو شمان له یاد بێ کهوا ئەو وشانهی به پیتی شیوهی نووسینی
 فارسی نامیزی جارانێ کوردی له یهك و کۆ کردووه تهوه، بۆ نمونه «لهب» ی به «لب»
 وەرگرتووه و ههروهها ئەوانی تریش.

-۱-

ئاوی عهینم «روزاب»ه چونکه نهما
 «أَنَّ عَيْنِي تَسْكُبَانِ دَمًا»^(۱)
 نه شئه به خشیک لیوی مه یگونت
 هه به ناوی مه سیحی خسته سهما^(۲)

-۲-

حه رame وا بهرن ناوی له بی مه یگونی تۆ ته حباب
 نه کهن تا شوست وشۆ سه د ده فعه لیو و دهم به بادهی ناب^(۱)

-۱-

(۱) عهین: چاو. روزاب [«رُضاب»]: پرژی تف.
 واته: نه وهنده گریاوم فرمیسک له چاوم بپاوه و ئاوی چاوم وهک پرژی تفی لی هاتووه،
 ئیستا نه گهر بگریم چاوه کانم خوئیان لی ده پرژی.
 (۲) سهما: سه ماکردن یا ئاسمان.
 واته: من که وام به سه هاتووه هیچ مایه ی سه رسامی نه، چونکه لیوی مه ی پهنگی تۆ
 به جۆری خوشی ده گه یه نێ به دل، هه زه ته ی عیسا هه ر که ناوی تۆی بیست که له ئینجیلا
 موژده ی پیغه مبه ریتی تۆی پی دراه له خوشیانداندا که و ته سه ماکردن، یا له خوشیانداندا فپی بۆ
 ئاسمان.

مه حوی له م چوار خسته کییه دا قسه له گه ل پیغه مبه ر ده کا، دروودی خوی لی بی، و
 ئیشاره ت ده کا بۆ ئایه تی «و مَبَشَّرًا بِرَسُولٍ یَأْتِي مِنْ بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدُ» واته: موژده ی
 پیغه مبه رتکم پییه پاش خۆم دیت ناوی نه حمه ده.

-۲-

ئه م چوار خسته کییه له دیوانه چاپکراوه که دا نه.
 (۱) شوست وشۆ: شتن. ناب: پاک و بی گهره.
 واته: هه رame دۆستان ناوی لیوی سووری تۆ بهرن تا سه د جار دهم و لیویان به شه رابی پاک
 و بی گهره نه شۆرن.

مه پرسن بۆچی ئیمشه و زولفه که ی جانانه پر تاب
 هه ره و زولفه نه بوو ئه مپوکه کردی عالمی بی تاب^(۲)

-۳-

ئه و ده ووت بابهی که خه لقی ناوی نابهن بی جه ناب
 ئه سل و فه سلی گهر بزانی، واجبه لی ئیجتیناب^(۱)
 ئه کده شی خینزیر و سه گ مه عجوونی به نگ و خه نده ریس
 داکسی دایه ریزباری بابی بابی قه جه باب^(۲)

(۲) تاب «ی یه که م»: پیچ و لول. تاب «ی دو وه م»: توانا.
 واته: مه پرسن بۆچی ئه مشه و زولفی یار ئه وه نده پیچ و لول، هه ره و زولفه نه بوو ئه مپو
 توانای له عالم بری؟ مه به سستی له وه یه زولفیک ئه وه نده کاریگهر بی به روژ هیزی له عالم
 بریبی، ده بی به شه و ئه وه نده رازاوه و جوان بی. یان بۆیه به شه و ئه وه نده پیچ و لول چونکه
 به روژ به بی هیزکردنی عالمه وه خه ریک بووه و ماندوو بووه و ئیستا له تاو نازاری ماندوو یه تی
 خوی پیچ ده خوا.

-۳-

ئه م چوار خشته کیه ش له دیوانه چاپکراوه که دا نیه.
 (۱) ده ووت: ده ویت. ئیجتیناب: خۆپاراستن.
 مه عنای ئه م به یته به سراوه به به یتی دو وه مه وه.
 (۲) ئه کده ش: دوو ره گ. خینزیر: به راز. مه عجوون: شیلراو. خه نده ریس: شه رابی کۆن،
 وشه یه کی عه ره بییه. دایه ریزباری: کاکه یی. بابی: ئه وه ی شوین په پره وی موحه ممه د عه لی
 شیرازی داهینه ری رئ و شوینی بابیه تی که و تبی.
 واته: ئه و ده ویت بابه که خه لک به قه در و حورمه ته وه نه بی ناوی نابهن و که قسه ی له گه ل
 ده که ن به «جه ناب...» بانگی لی ده که ن یا که باسی ده که ن ده لێن «جه نابی...»، ئه گهر بزانی ره گ
 و ریشه ی چیه و ده چیه ته وه سه رکی، تیده گی که ده بی بنیاده م خوی لی بپارێژی و خوی لی
 دوور بگرێ تا به هۆیه وه گلاو نه بی، یه که م له بهر ئه وه که دوو ره گه و له سه گ و به راز
 که وتوه ته وه که هه ردووکیان گلاو... دایکی له کاکه بییه به رازخۆره کانه و باوکیشی کابرایه کی

-4-

دهمى به وسيعه تى كورسى كه ره م كه پيم نهى ره ب!
 زوبانى پيوه روابى به قه ده موو كه و كه ب⁽¹⁾
 به عومرى نوو حه وه ته و فيقى تو بكا ئيمداد
 له به حرى شوكره وه يه ك قه تره بينمه سه ر له ب⁽²⁾

بابيه. دوو هه ميش چونكه خوراكى هه ميشه ي نه وه به به نگ و شه رابى كون تي كه لى يه ك ده كا و
 پي كه وه ده يانخوا.
 به يتى يه كه مى ئه م چوار خشته كييه له پاكئوس نه كراوئكى شاعير خويدا به م جوړه ش
 نوو سراوه:

ئو قوروم ساغه ي كه خه لقي ناوى نابه ن بى «جه ناب»
 ئه سل و فه سلى شاره زا بى، نيته غه يرى ئيجتيناب

-4-

(1) كورسى: له عورفى ئايىنى ئيسلامدا ئه سيريكى وايه هه موو ئاسمانه كان و ئه رزى تيا
 جى بووه ته وه. كه و كه ب: ئه ستيره.

مه عناى هه ردوو به يته كه پي كه وه ليك ده ده ينه وه.

(2) نووچ: يه كي كه له پيغه مبه ران، مه شهووره پتر له هه زار سال ژياوه.

واته: خوايه ده مي كم بده رى نه وه نده ي كورسى گه و ره بى و نه وه نده ي هه موو ئه ستيره كانيش
 زمانى لى روابى و، نه وه نده ي حه زره تى نوو حيش عومرم دريژ كه و يارمه تيم بده به لكوو له
 ده رباى سوپاس كردنى تو دلويك بخه مه سه ر ليوم و كه ميك سوپاست بكه م، يا دلويك بينمه
 كه نارى ده ربا و ليومى پى ته ر كه م. مه به ستى له وه يه مه گه ر ئه م مه رجان به بينه دى، ئه و جا
 ئاده ميزاد بتوانى كه ميك سوپاسى خوا بكا، ئه گينا حه قى خوا به سه ر به نده وه نه ونده زوره،
 به نده له عوده ي نايه ت تو زيكي بداته وه.

له ده سنووسه پاكئوس نه كراوه كانى شاعير خويدا ئه م چوارخشته كييه به م دوو جوړه ي
 خواره وه ش نوو سراوه ته وه:

-۵-

ئههلی عیبرهت ماوه گهر، بئی سهیری «ناسر شا» بکات
 دوو له دوو سی کهم شههی کردو «کش» یکی ری نه هات^(۱)
 هاتی وا سهیری نه هاتی کهن که سه د تیپان سوار
 پاسهوانی بوون، له ناو به ستا پیادی کردی مات^(۲)

﴿

«۱»

دهمی به وسعه تی کورسی مه گهر عه تا کا ره ب
 زوبانی پیوه روابی به قه د هه موو که وکب
 به عه ونی ئه و به هه موو ده م له شوکری ئه ودا بن
 له قولزومی به نمی به لکی ئاشنا بی له ب

**

«۲»

دهمی به وسعه تی کورسی عه تا بکا مه ر ره ب
 زوبانی پیوه روابی به قه د هه موو که وکب
 هه موو له شوکری ئه ودا بن به عه ونی ئه و هه رده م
 له قولزومی به نمی به لکی ئاشنا بی له ب

-۵-

مه حوی ئه م چوار خشته کییه ی به بۆنه ی کوشتنی «ناصرالدین شاه» ی قاجار هوه وتووه.
 (۱) ناسر شا: «ناصرالدین شاه» ی قاجار «۱۸۳۱- ۱۸۹۶ ی. ز»، یه کیکه له پادشاکانی
 بته ماله ی قاجار، له زیاره تگای هه زره تی «عبدالعظیم» دا به دهستی میرزا رهزای کرمانی که
 یه کیکه بووه له قوتاییه کانی «جمال الدین» ی ئه فغانی کوژرا. شههی: پادشایه تی. کش: یه کیکه
 له و ده ورانه ی له یاری شه تر نه جدا ده بینرین و پادشای پی ده خوری.
 مه عای هه ردوو به یته که پیکه وه دیت.

(۲) هات: به ختیار. به ست: قه لا، ئه و شوینه پیروژه ی دهستی تیدا نابری بۆ تاوانبار. به
 به یوه ندیشی له گه ل «کش» ی پیشوو و «پیاده» ی هاتوودا، ئیشاره ته بۆ «قه لا» له یاری

﴿

-۶-

تێگه‌یشتن مه‌غزه، ئەم ئینسانه پۆست
 خو مه‌که بێ ته‌جره به‌ قوربانی دۆست (۱)
 تو مه‌لێ یه‌ك مه‌رته‌به، سه‌د مه‌رته‌به:
 «دشمن دانا به‌ از نادان دوست» (۲)

شه‌ترنجدا. پيادی: پياده‌به‌ك، ئيشاره‌تیشه بۆ «سه‌رباز» له‌ یاری شه‌ترنجدا.
 واته: ئەگەر كه‌س ماوه‌ له‌م جيهانه‌دا بيه‌وێ پهنه‌ له‌ كاره‌ساتی زه‌مانه‌ وه‌رگرێ، با بێ
 سه‌یری ئەو كاره‌ساته‌ بكا له‌ «ناصرالدین شا»ی قاجار رووی دا كه‌ ۵۸ ساڵ حوكمرانی كرد و
 له‌ كاروباری گه‌ردوونا كه‌ وه‌ك یاری شه‌ترنج وایه‌ كه‌س «كش» یكی لێ نه‌كرد، كه‌چی كه‌
 نه‌هاتی و نه‌گه‌تی رووی كردە ئەم به‌ختیاری و بۆ هاته‌نی، به‌ جوړی رووی تی كرد له‌ گه‌ل
 ئەوه‌شدا كه‌ سه‌د ریزه‌ سوار پاسه‌وانی بوون و له‌ په‌نای قه‌لایه‌کی وه‌ك زیاره‌تگای
 «عبدالعظیم» دا بوو، پياده‌به‌ك خبی كرد و له‌ په‌لوپۆی خست.
 له‌م به‌یته‌دا ئیستیعاره‌یه‌کی «مکنیه» هه‌یه، ئەوه‌ته «ناصرالدین شا» شوبه‌نراوه‌ به‌ «مه‌لیکی
 شه‌ترنج» و ئەو شته‌ش كه‌ په‌یوه‌ندی به‌ پێ شوبه‌نراوه‌كه‌وه‌ هه‌یه «كش» و «به‌ست» و
 «پياده». هه‌روه‌ها له‌ كۆكر دهنه‌وه‌ی «كش» و «به‌ست» و «پياده» دا ته‌ناسوب هه‌یه.
 وشه‌ی «تیپان» له‌ هه‌موو نوسخه‌كانی به‌رده‌ستماندا به‌ «تیپه‌ن» نووسرابوو. ئیمه‌ ئەوه‌مان لا
 هه‌له‌ بوو و گێڕامانه‌وه‌ سه‌ر شیوه‌ راسته‌كه‌ی كه‌ «تیپان» ه.

-۶-

(۱) مه‌غز: كا‌كله‌. پۆست: توێكل.
 واته: قه‌واره‌ی ئاده‌میزاد وه‌ك توێكل وایه‌ و تێگه‌یشتنیشی وه‌ك كا‌كله‌ی ناو توێكله‌كه‌ وایه‌.
 ئەوه‌ش كه‌ تێگه‌یشتنی نه‌بێ وه‌ك به‌ری پووچه‌ل وایه‌. كه‌واته‌ تۆش تێگه‌یشتنت بێی و دۆست
 تا‌قی بكه‌ره‌وه‌ و بزانه‌ تێگه‌یشتوو و پستی پێ ده‌به‌ستری یا نه‌، ئەوجا خۆت بكه‌ به‌ قوربانی،
 نه‌وه‌ك پاشان به‌ هه‌له‌دا بجی و په‌نجه‌ی په‌شیمانی بگه‌زی.
 (۲) مه‌رته‌به: جار.

واته: نه‌ك تا‌قه‌ جارێ، سه‌د جار بلی: دوژمنی تێگه‌یشتوو له‌ دۆستی نه‌فام چاتره‌.
 ئەم نیوه‌ به‌یته‌ فارسییه‌ له‌ به‌یتێکی سه‌عدی شیرازی وه‌رگیراوه‌.

-۷-

«از دیر مغان آمد یارم قدحی در دست»
 خو فیتنه بوو، پیرایه یی فیتنه یشی به خویا بهست^(۱)
 وا هاته وه ئه ی یاران، ئاشووبی دل ئه فگاران
 «مست از می و، می خواران از نرگس مستن مست»^(۲)

-۸-

چیه ئهم هه موو ته نه نه و من - منت
 ئه مه نه چیه فه خر و به خ کردن^(۱)

-۷-

(۱) پیرایه: که ره سته ی خوارازاننده وه. وشه یه کی فارسیه.

مه عنای چوارخشته کییه که هه مروی پیکه وه دیت.

(۲) ئه فگار: زویر و زیز.

واته: یار له په رستشگای ئاگر په رستانه وه هاته ده ر، پیا له یه کی شه رابی به ده سته وه بوو.
 خوی له خویدا دلی دلداری ده برد، که چی ئه وه نده ی تریش مایه ی دلبردنی دابوو له خوی.
 برادرینه! وریای خوتان بن، وا ئه و یاره گه راپه وه که مایه ی ناره حه تی گیانی دۆستانی دل
 زویره، خوی به خواردنه وه ی مه ی مه ست بووه و دلداریشی به نیرگسی چاوی مه ستی
 سه رخوش کردوه.

دوو نیوه فارسیه که ی ئهم چوارخشته کییه هی حافیزی شیرازین. ئهم جوړه له یه کدانه ی
 دوو به یی جیا جیا پی ده لئین «تضمین».

-۸-

(۱) ته نه نه: ده نگي ساز و سه متوور و شتی وا. مه به ست تیکرای جه نه جال و هه راهه رایه. به خ
 کردن: شانازی به خو وه کردن و خو به شایانی شتی گه و ره زانین.
 له ده سنو سه که ی مه حوی خویدا وشه ی «به خ» به «به خ» نوو سراوه ته وه.

بە رۆچوونی ئاوێ دەکە ی زیندەگی
بە دەرچوونی بایەك دەبێ مردنت (٢)

-٩-

شەوێ لە یلا بە مەجنوونی دەوت: بنواریە حالی خۆت
بە خۆپایی کە چۆنت دا بە با عەقل و کە مالی خۆت؟ (١)
جوابی دایەو مەجنوون: ئە گەر تاقەت ببێ لە حزی
لە ناو ئاوینەدا بنواریەو مەحووسن و جە مالی خۆت (٢)

(٢) زیندەگی: ژیان.

واتە: ئە ی ئادەمیزاد! ئەم هەموو فیز و خۆ بە زل زانینەت لە چیه، تۆ بە چوونە منالدا نی
دایکت و چۆرێ ئاوێ باوکت هاتووتە دنیاو و بە دەرچوونی هەناسە یەك لە دەمی خۆت
دەمری، ئیتر شانازی بە چیهو دەکەیت و بایەخت چیه؟

-٩-

(١) مەعنا ی چوارخستەکیە کە پێکەو دەیت.

(٢) لە حزی: لە حەزە یەك، تاوێك.

واتە: شەوێکیان لە یلا بە مەجنوونی دلدار ی خۆی وت: تەماشایەکی حالی خۆت بکە
بزانە چۆن لە خۆپایی عەقل ی خۆت داو بە با و شیت بووی. ئەویش لە وەلامدا وتی: من لە
خۆپایی شیت نەبووم و عەقل ی خۆم نەداو بە با. بەلام ئە گەر تۆ دەتوانی هەناسە یەك لە
ئاوینەدا تەماشای جوانی شێو ی خۆت بکە، جا بزانە چۆن شیت ی خۆت دەبی، چونکە رووی
تۆ وەك رۆژ وایە و عەقلیش وەك شەو نەم وایە و شەو نەمیش هەر کە رۆژ هەلات دەبی بە هەلم و
دەچی بە هەوادا. جا لە حالێکدا کە تۆ بۆ ماو یەکی کەم نەتوانی تەماشای خۆت بکە ی، من
چۆن بەم هەموو تەماشاکردنەت شیت نابم.

- 10 -

نه سيمي سوبدهم! شه بگيري تا ته سکه له ي بيرووت
 بلي به و ئاشنايه: بي چرايه شامي من بي روت (۱)
 به هيچ ئينساني کاميل هيچ نيه سه ربه سته و پابه ند
 خه لاتي عيشقه «مه حوي» من که سه رقو تينم و پي روت (۲)

- 10 -

سەيىد ئەحمەدى كوپرى شېخ ئەۋرەحمەنى غازەبانى دەيگىرپايەۋە كەۋا مەھىۋى كاتىي لە ئەستەموۋل دەبىي، دەبىي بە ئاشناي «بدرالدین كامىل» ئاۋىك كە پىاۋىكى بە قەدر و حورمەت و ئەدەب دۆست بوۋە. پاشان ئەم پىاۋە دەگۈزىرتەۋە بۇ يىرووت و لەۋى دە كرىي بە كاربە دەستى بەندەر. مەھىۋىش ئەم چۈارخستەكىيەى بۇ دەنۋوسىي، بەلام نەيدەزانى ئاخۆ ھەر لە ئەستەموۋلەۋە بۇى نوۋسىۋە يالە سىلتانىيەۋە.

(۱) سوبحدهم: ده می به یانی. شه‌بگیری: روشتن له شوئیکه‌وه بۆ شوئیی له به‌ره‌به‌یاندکه هیشتا دنیا تاریک و لیله بی. ئەسکه‌له: به‌ندهر، مینا، شارئ که له که‌ناری ده‌ریادا بی. بیرووت: پایته‌ختی لوبنانی ئیستا. شام: ئیواره. به‌په‌یوه‌ندی له‌گه‌ڵ «بیرووت» مه‌عنای شاری «شام»‌یش ده‌گه‌به‌نی.

مه عنای چوارخسته کییه که تیکرا پیکه وه دی.

(۲) سهرېه سته: سهرېه سراوه. پابه‌ند: زنجير له پي کړاو. هه‌ردوکیان کینایه‌ن له خاوه‌ن
یه‌یه‌ندی. سه‌رقوتین: سه‌رېه‌تی.

واته: ئه‌ی بای به‌ره‌به‌یان، له‌گه‌ڵ تاریکه و لێله‌ی به‌یاندا بکه‌وه رێ، بجۆ، مه‌وه‌سته تا ده‌گه‌یه به‌نده‌ری بیرووت، له‌وێ به‌و ئاشنایه‌م بڵێ که‌وا شه‌وانی مه‌حوی، یا شاری شامی دڵی، بێ چرای رووی تۆ تاریکه... هه‌روه‌ها پێی بڵێ پیاوی پیاوانه هه‌رگیز ته‌وقی دنیا له‌ مل ناکا و زنجیری په‌یوه‌ندی به‌ هه‌یچه‌وه ناکاته پێی خۆی، چونکه دنیا شتیکی هه‌یچ وه‌بووچ و بێ سووده، نه‌لکوو رووده‌کاته رینگای عیشق، وه‌ک مه‌حوی که‌ خه‌لانی عیشقی وه‌رگرتوه و هه‌موو په‌یوه‌ندییه‌کی به‌ دنیاوه له‌ خۆی دارپنیه و به‌ سه‌ری رووت و پێی خاوسه‌وه ده‌گه‌رێ...

له‌ نێوان «بیرووت» و «بێ رووت» و «پێ رووت» دا جیناسی موزاربع و له‌ نێوان «بیرووت» و «شام» دا ته‌ناسوب و، له‌ «شام» و «کامیل» دا له‌ تافه‌ت هه‌یه.

ئەم چوارخشته کیه بهم جوړه ی خواره وهش بیستراوه. سه یید نه حمه دی عازه بانیش هه
بهم جوړه ی ده خوینده وه:

نه سیمی سو بخدم! گه رگه ییه خزمه ت نازری بیرووت
بلی: ئە ی به در ی کامیل، بی چرایه شامی من بی رووت
چی به تو ماهی من بی، پرته وت هه ر بو ئەم و ئەو بی!
وه فا، وه قتی وه فاته، چاوه کهم، تیری له من بی رووت

جی خۆ به تی لێره دا تیکستی نامه یه ك بـلاو بکه ی نه وه که «ئەحمەد کامیل» یا «کامیل
ئەحمەد» ناویك له وه لآمی نامه یه کدا له ۲۲ ی مایسی ۱۳۱۹ ی رۆمیدا له بیروته وه به فارسی
بو مه حوی نووسیوه. ده بی خواوه نی ئەم نامه یه هه ر ئەو «کامیل» ه بی که له چوارخشته کیه که دا
ئیشاره تی بو کراوه و له وانه یه ئەم چوارخشته کیه ش هه ر له گه ل ئەو نامه یه دا ئیترایی. ئەوه ش
که سه یید ئەحمەدی عازه بانی ناوی ئەم شه خسه ی به «بدرالدین کامل» تو مار کردووه،
ره نگبی له وه وه بی که ئەو «ئینسانی کامیل» ی له چوارخشته کیه که دا به «به در ی کامیل»
وه رگرتوه و له وه وه وای بو چووه که ده بی ناوی «بدرالدین کامل» بو بی. ئیمه ش که ده لێن
«ئەحمەد کامیل» یا «کامیل ئەحمەد» و نازانین کامیان راسته، هی ئەوه یه مؤره که ی وا
هه لکه تراوه دروست بی به هه ردووکیان بخوینرته وه. ئەمه ش تیکستی نامه که:

«سرور، تاج سرا، مولانا!

من چه باشم که برآن خاطر عاطر گذرم

لطف ها می کنی، ای خاک درت تاج سرم!

سرافراز نامچه ای که به تاریخ ۲۸ نisan ۳۱۹ تسطیر و تسیار فرموده بودند، رسیده ی دست
مباهات گردیده، از مضامین دلنشین و عبارات شیرین و ابیات نمکین آن مبارک نامه، دیده ی رم دیده
را نور، و دل هجران کشیده را سرور بخشید.

ای وقت تو خوش، که وقت ما کردی خوش

از عرض و اشعار تشکرات تبریکات رتبه ی فقیر، زبان قلم قاصر، و قلم زبانم فاطر است. همان
جناب خالق بیچون عمر و عافیت آن فخر دودمان روزافزون فرماید آمین. نسخه ی اهدا فرموده ی
مبارک را هم با دیگری تعویذ بر دوش مفخرت و مسعدت نمودم.

- ۱۱ -

شیخی هه مه وه ندىكى ده دا په ند و نه سیحه ت
ئه و قوربه سه ره ی دابوو به رفه حش و فه زیحه ت (۱)

احوال بنده را سؤال می فرمایند، الحمد لله صحت وجودی دارم. با کاروبار مأموریت را مشغولم. ز همت پیر و مساعده ی تقدیر و حسن تدبیر، توجهات و محبت و اعتماد و امنیت عموم را تحصیل کرده ایم.

با این احوال به مصداق کلام مرحوم و مغفور حضرت مولوی:

بریان تاي روباب قافیه خوانیم	نه مه نده ن تاقه ت عیباره ت زانیم
بلیسه ی کووره ی هیجران بالآت	گه رمی مه حروومی تۆزه که ی پالآت
ثایر دان به و ته ور مؤبه ت سه رای دَل	مه یله که ت مه نده ن بی مه سکه ن خجل
یاد لوولی زولف شیرین نیگاران	خه یال ئه برۆی نازک نازاران
ئه و به ن وه چین سه فحه ی پیشانیم	ئید خه م چه مه که ی بالای که مانیم

مع مافیه

گر سربیری به تیغ تیزم
از کوی وفات برنخیزم
ورزانکه کنند ریزه ریزم
من مهره ی مهر تو نیزم
الا که بریزد استخوانم

حاصل کلام، تاحیات مستعار در کالبد بدن باقی و برقرار باشد، از دور و نزدیک به دعای خیر آن پیر وفادار و الا تبار محتاجم. امید واثق است که انشاء الله تعالی از خاطر عاطر بیرونم نخواهند فرمود. باقی به هزار لب ادب و اشتیاق دو دست مبارکتان را بوسیده، به استرحام بقای توجهات فوآدیه و قدسیه ی آن سرور مطاع را ختم تصدیعات نمودم. السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته».

بیروت ۲۲ مایس سنه ۳۱۹

- ۱۱ -

(۱) [هه مه وه ند:] هۆزێکی کورده له شارستانی سلیمانی ده ژێ له کوردستانی عێراق، ناوبانگی نازایه تی بلآوه. جاران ده ستیکی له رێ گریدا بووه. مه عنای چوار خشته کیه که پێکه وه دئ.

خۆش هاته جواب و وتی: تۆ حه قته، فه قهت من
قوتتاعی ته ريقم، نه کوو قوتتاعی ته ريقهت^(٢)

- ١٢ -

به ته رهف ئهم نه خۆشی بیچارهت
«نگهی کن به چشم بیمار»^(١)
بۆیه ده تنیمه په رده که ی چاوم
«که بپوشم ز چشم اغیار»^(٢)

(٢) قوتتاعی ته ريق [قطاع الطريق]: چه ته، رێ گر. «قطاع» جهمعی «قاطع» ه. واته: شێخێك كابرایه كی هه مه وه ندى راگر تېوو ئامۆزگاری ده كرد كه بێته سه ر رێگه ی راست و قسه ی خرابی پێ ده وت له سه ر ئه و كرده وه خرابانه ی ده یكرد. كابرای هه مه وه ندیش وه لāmīکی جوانی دایه وه، وتی: یا شێخ! تۆ حه قته ئامۆزگاری من ده كه ی و ئه و رێگایه به خراب داده نیتی كه من گرتومه ته به ر، به لām بیشزان هه رچۆن بێ هه ر من له تۆ با شترم، به س نیه من به ئاشكرا جه رده یی ده كه م و رێ ده گرم، خۆ تۆ به ناوی ئایینه وه جه رده یی ده كه ی و رێگای ته ريقهت ده بپری و له سه ره پێی ته ريقهتدا دانیشتیوی هه ر ده رویشیكت بێته به رده ست رووتی ده كه یته وه.

- ١٢ -

(١) واته: به چاوه ناسكه كانت لایه ك به لای ئهم نه خۆشه بیچاره ی گرفتاری ده ستی خۆته دا بكه ره وه با چاك بیمه وه.

نیوه فارسییه که ی ئهم به یته هی که مالی خوجه ندیه.
(٢) واته: بۆیه له ناو په رده ی چاومدا ده تشارمه وه، تا له چاوی پس بته ریزم و تووش نه بی. مه به ستی لهم شار د نه وه یه ئه وه یه که هه میشه وینه که ی له به رچاویه تی.
نیوه فارسییه که ی ئهم به یته یش هی سه عدیه.
به هه ر کام لهم دوو به یته ده وتری «مُلَمَّع»، موله ممهع له ئیستیلاحی عیلمی به دیعدا ئه وه یه به یتیک نیوه کانی هه ره که ی به زمانی بن.

-۱۳-

ئەو مەسخەرەى زەمانە بە شاھ و وەزیری کرد
ئەو کەتنە قەت مەلّی بە گەداو و فەقیری کرد (۱)
کلکێکی پێوه کرد و بەرەوژووری ژووری برد
تیی ھەلەدا شەقێک و سەرەوژیری ژیری کرد (۲)

-۱۴-

زالمی دل رەقی روو گرژی موسولمان نازار
ھەر بە ئیزایە کە رەنگی بگەرێتە روخسار (۱)
بەرد ئە گەر سەر نەشکینێ، بە چی روو رەنگین کا؟
کە لە پێ ھەلچەقی ئەوسا روخی گولنارییە خار (۲)

-۱۳-

(۱) مەسخەرە: گالته پێ کردن.

مەعنای چوارخشته کییه کە پێکەوێ لێک دەدەینەو.

قەت مەلّی (ن): کئی دەلّی.

(۲) کلک: پەنجە.

واتە: ئەو کەتن و گالته پێ کردنەى گەردوون بە پادشایان و وەزیرانی دەکا ھەرگیز بە
ھەزارانی ناکا. پەنجە یەکیان پێو دەکا و بەرزیان دەکاتەو بۆ ئاسمانی گەورەیی، کە چی لە ناکاو
شەقێکیان تی ھەلەدا و دەیانخاتە خوار و سەرەوژیریان دەکاتەو و تاج و تەخت و کورسییان
نی وەردەگرێتەو و گەلێ جار بەو ھەندەشەو ناوەستی، بە کوشتیشیان دەدا.

-۱۴-

(۱) واتە: یاری ستەمکاری دلپەق و ئازاردەر، ھەر بە ئازاردانی دلدارەکانی شادمان دەبێ و
رەنگ دەکەوتنە رووی و ئەگەر ئازاریان نەدا وەک نەخۆش رەنگ زەرد دەبێ.

(۲) گولناری: وەک گولە ھەنار سوور. خار: دێک.

واتە: ناھەقیشی ناگرم. ئەو دلّی وەک بەرد وایە و سروشتی وەک دێک. بەرد ئە گەر سەری
کەسیک نەشکینێ و بە خوێنی ئەو سەرە خوێناوی نەبێ، رووی خۆی بە چی رەنگین بکا و،
دێک ئە گەر بە پێی کەسیکدا نەچەقی، بە چی رووی خۆی وەک بەردەى گول سوور بکا؟.

-۱۵-

رۆلّه! گهر چه ز ده که ی بیه شاکور
په نندی «مه حوی» له گوئی گره وهك دور^(۱)
مه ردی ئازاده قهت مه پنه نجینه
«كُلُّ شَيْءٍ وَلَا شَيْئَةٌ حُرٌّ»^(۲)

-۱۶-

دل شه که تی تیری کیم؟ چاوی بزانی مه گهر!
توهمه ته هه رکه س بلیم، «عِنْدَ جُھَيْنَةِ الْخَبَرِ»^(۱)
دولبه ر و بیداد و ناز، عاشق و دادی نیاز
خاله: به روومهت در، داغه: نرایه جگهر^(۲)

-۱۵-

ئهم چوارخشته کیه ییش له دیوانه چاپکراوه که دا نیه.
(۱) بیه: بیه به. وهك دور: وهك چۆن گوارهی دور ده کرته گوئی.
(۲) واته: هه رچی ده که ی بیکه، به لام قسه ی سووک له رووی ئینسانی مه رددا مه که.

-۱۶-

(۱) واته: خۆم نازانم دلم به تیری کئی ماندوو بووه، مه گهر چاوی یار بزانی... بلیم به تیری
هه رکه س ماندوو بووه، قسه که م بوختان و بیه به لگه ده بی... که واته مه گهر عه ره ب واته نی بلیم:
«خه به ری راست به لای جو هه ینه وه یه و مه گهر نه و بزانی». مه به ستی له «جو هه ینه» یار
خۆ به تی.
(۲) واته: دولبه ر و بیه دادی و نازکردن هه رگیز له یهك جوئی ناکرینه وه، هه روه ها دلدار و
شکات کردن و داواکردنیش... هه رکه سی ئه رکیکی له سه ره و هه رکه سی خواوه نی شتی که. خال
به شی روومه تی یاره و، داخی نه و خاله ش به شی جگهری دلداره.

-۱۷-

ئەم رۆژھەلاتە نوکتە یەکی خوش و دلپەزیر
دەرچوو لە دەم گەدایەکی میسکینی سەر بە زێر^(۱)
دی نوێژ ئەکا غەنی، وتی: هەر بۆ ئەمانە یە
چی نوێژی سەر بە زێر و چ نیسکینی سەر بە زێر^(۲)

-۱۸-

دل فکری کردووە: چیه قیرم بوو بە شیر؟
پیرانی بردووە کە جوانیمی کەوتە بێر^(۱)
قامەت نەمام و پستی وە کوو میو و روونی نەرم
چە وتاوە، رەق ھەلاتووە، وەك چەوتە میوی پیر^(۲)

-۱۷-

ئەم چوارخشتە کیەش لە دیوانە چاپکراوە کە دا نە.
(۱) رۆژھەلات: بە یانی. دلپەزیر: دلگیر. میسکین: ھەزار. سەر بە زێر: سەر دانە واندوو بۆ
خوارووە، سەرکز.
مەعنای ھەردوو بەیتە کە پێکەووە دئی.
(۲) غەنی: دەوڵە مەند.

واتە: ئەم بە یانیە پیاویکی ھەزاری سەرکز چاوی بە کابرایەکی دەوڵە مەند کەوت پاش
خۆرکەوتن نوێژی سەینیی دەکرد، بەو بۆنە یەو قسە یەکی دلپە سەندی کرد، وتی: خوا
بەمانە داو، نوێژی بە یانی کاتی بکەن کە خۆر بە سەر سەریانەو بێ و پێش چاییش
نیسکینە ی زەردی روون بە سەردا کراو بخۆن...

-۱۸-

ئەم چوارخشتە کیەش لە دیوانە چاپکراوە کە دا نە.
(۱) قیر: مەبەست لە مووی رەشە. شیر: مەبەست لە مووی سپیە. پیران: پیران بردنەو ئەو یە
بنیادەم لەبەر پێکەنینی زۆر یا لەبەر گریانی زۆر ھەناسە ی بیری و دەنگی لی دەرنە یەت.
مەعنای چوارخشتە کیە کە پێکەووە دیت.
(۲) چە وتاوە: چەوت و لار بوو، چەمیو تەو.

-١٩-

تەب خالەیه کی جوان و له غایەت بەدەر لەزیز
 دەرکەوتوو بە تەب لە چەنەیی دۆلبەری عەزیز^(١)
 وەك سیوی زیوی لەعل تیا تەعبیە کسراو
 یا تۆبێ گۆل کە غونچە یەکی دەربچێ لە ریز^(٢)

-٢٠-

ئەهلی فەزڵ ئارام و رووناکی نە شەو ئەسڵا نە رۆژ
 بۆ نیه و نابێ، کە ئەمڕۆ رۆژی نائەهلا نە رۆژ^(١)

﴿﴾

واتە: دڵ بیری لەوێ کردووە کە بۆچی ریشی وەك قیر رەشی جارنام وەك شیر سپی بوو. کە
 سەردەمی جوانیمی کەوتەوێ بێر، ئەوێندە گریا چوو بە تاسەو، حالی بوو کە وای بۆیە مووم نسی
 بوو چونکە بالای وەك نەمام قنجی سەردەمی لاویم چەمیو تەو و پستی وەك میو و رۆن
 نەرمی جارنام رەق هەلاتوو و هەردووکیان وەك دار میوی لاری پیریان لێ هاتوو.

-١٩-

ئەم چوارخشتەکیەش لە دیوانە چاپکراوە کە دا نیه.
 (١) تەب خالە: وردە تلۆقی سەر لێوی هەلزاروی تادار. تەب: تا. چەنە: چەناکە.
 مەعنای هەردوو بەیتە کە پێکەوێ دێ.

(٢) تەعبیە، «تَعْبِيَّة»: پێکردن.

واتە: بەهۆی تاو و تلۆقیکی لە رادەبەدەر جوان کە لە چەناکەیی یار دەرچوو، چەناکەیی یار
 بەو تلۆقە سوورەوێ لە سیوێکی زیوین دەچێ کە لەعل پێژ کرابێ، یا لە چەپکە یەك گۆل دەچێ
 کە خونچە یەکی تیا لە ریز دەرچووێ.

-٢٠-

ئەم چوارخشتەکیەش لە دیوانە چاپکراوە کە دا نیه.

(١) ئەسڵا: «أَصْلًا».

واتە: لەبەر ئەوێ کە ئەمڕۆ رۆژ رۆژی نامەردانە، ئەوێ پیاو بێ، نە بە شەو و نە بە رۆژ
 حەسانەو و رووناکی نیه و نابێ.

فەزل و جەوھەر بۆتە نەقس، ئەم ئەھلە بۆیەم فەسل ئەکەن
سەگ زوبانی دەردە کێشی، چ بوو، چی تاوانە روژا^(۲)

-۲۱-

حەققى بە دەستە گەر رقی هەستى ره ئیسی جاف
شەئەن و شکۆهی بوو بە کەواییکی بێ سیجاف^(۱)
من بسم لەباتی ئەو لە رقانا سبەى کەوا
ماهی سیامە تۆبە دەکەم دەچمە ئیعتیکاف^(۲)

(۲) واتە: بۆیە ئەم خەلکە جیام دەکەنەو و دوورم دەخەنەو چونکە زانا و تیگە یشتووم.
ز نەست و تیگە یشتیش لەم سەردەمەدا عەیب و شوورەییە، چونکە روژ روژی نەفام و
تینە گە یشتوانە، بەلام هەرچیم بێ بلین وەک ئەوەتە سەگ بە روژدا زمانى خۆی دەردە کێشی کە
دیارە ئەوەش هیچ خەتایەکی روژی تیا نیە.

-۲۱-

ئەم چوارخشته کیهش له دیوانه چاپکراوه کەدا نیە.

(۱) سیجاف: پەراوێز.

نیوێ یە کەمى ئەم بەیتە لە نوسخە یە کدا بەم جوۆرە یە:

حەیف و ئەسەف دەبێ بکری بۆ ره ئیسی جاف

(۲) ماهی سیام [«صیام»]: مانگی روژوو، رەمەزان. ئیعتیکاف: ئەوەتە روژوو وەوان لە مانگی
رەمەزاندا دەچیتە مزگەوت بۆ خواپەرستی و قسە لە گەڵ کەس ناکا و بۆ ناچارییەکی وەک
چوونە سەرئاو و خوشتن و دەستتوێژگرتن و نان خواردن نەبێ نایەتە دەر.
لە نیوان «کەواییکی» و «کەوا»دا وشە ئاراییەکی جوان هەیه.

-۲۲-

نیه به غهیری ئەمەم هیچی تر ئومید و ئەمەل
 لە باره گاهی جه لیلی جه لیلی «عَزَّ وَ جَلَّ»^(۱)
 به جاهی رۆحی «محمّد» له وانه بی «مه حوی»
 جه مالی پی بنوینی ئەوانی «جاءَ أَجَلٌ»^(۲)

-۲۳-

پهروازی جانه، رۆینی جانانه، وهرنه بۆچ
 توگۆرهوی له پی ده که ی و من له دهست ئەچم^(۱)
 ههستانت ئهه قیامی قیامهت نیه، چیه
 بی ده خلی چهنگ و نه ی و مه ی له مهست ئەچم!^(۲)

-۲۲-

ئەم چوارخشته کیهش له دیوانه چاپکراوه که دا نیه.
 (۱) جه لیل «ی یه که م»: زاتی خوا. جه لیل «ی دووه م»: پایه بلند.
 مه عنای چوارخشته کیه که پیکه وه دی.

(۲) ئەوان: سهرده م.

واته: به ته مای هیچ نیم له باره گای خوا، له وه به ولاره که له بهر خاتری شکۆی پیغه مبه ر (د.خ)،
 یه کێک بم له و که سانه که پیغه مبه ر له کاتی سه ره مه رگیاندا جوانی خۆیان پیشان ده دا و دیته
 سه ریان تا ئیمان ده رکه ن و به باوه رپوه برۆن. مه شه وره ئیسانی موسولمان له کاتی سه ره
 مه رگیدا پیغه مبه ر (د.خ) به رۆحیانه ت دیته سه ری و ناهیلێ شه یتان بی ئیمانی بکات.

-۲۳-

ئەم چوارخشته کیهش له دیوانه چاپکراوه که دا نیه.

(۱) پهرواز: فرین. جانانه: یاری وه ک گیان خۆشه و بست. وهرنه: ئەگینا.
 واته: رۆشتنی یار مایه ی هه لفرین و ده رچوونی گیانمه، ئەگینا بۆچی هه رکه نه و گۆره وی
 له بی ده کا و ئاماده ده بی بۆ رۆشتن، من گورج ده فه وتیم و له دهست ده رده چم؟
 (۲) قیام: به رپابوون.

-۲۴-

ئەیا مەرف بەگى عالەم لە بەردەستا هەموو مەزلووم
 لە حەققى خۆى ئەتۆ ئەم خانەقايت کرد ئەوامە حرووم^(۱)
 بە کول دنیا بە کامت بى هەتا هەى سادە، روژى حەشر
 خودای ئەم عالەمە «بِالْکَلِّ» لە غوفرات بکا مەحرووم^(۲)

﴿

واتە: ئەگەر راست بوونەوهى تۆ بۆ روشتن، بەریابوونى روژى قیامت نیه، بۆچى من
 بى ئەوهى کۆپى خواردنەوه و رابواردن ئامادە بى، سەرخۆش دەبم؟
 ئەم بەیتە ئیشارەتە بۆ ئایەتى: ﴿وَتَرَى النَّاسَ سُكَارَىٰ، وَ مَا لَهُم بِسُكَارَىٰ﴾ لە باسى روژى
 قیامتدا کە واتە: خەلکت بە سەرخۆش دیتە پێش چاو و سەرخۆشیش نین...
 چەنگ و (ن): بەنگ و.

وایلاوه مەحوى بەم چوارخشته کیه قسە لە گەل «سەید ئەحمەدى نەقیب» دەکا.

-۲۴-

ئەم چوارخشته کیهش لە دیوانە چاپکراوه کەى مەحیدای نیه.
 (۱) مەحوى بەم چوارخشته کیه قسە لە گەل سەندووق ئەمینیه کى ئەو سەردەمەدا دەکا کە
 نۆى «مەرف بەگ» بووه و وادیارە مانگانەى خانەقای مەحوى بریوه کە لەلایەن دەولەتى
 عوسمانیه وه بۆى برابوووه.
 مەعنای چوارخشته کیه کە پێکەوه دى.
 (۲) بە کول: بە تەواوى. کام: ئارەزوو.

واتە: ئەى ئەو مەرف بەگى دنیا هەموو بەدەستەوه دەنالێتى و تەنانەت مالى خواشت
 وەك خانەقای مەحوى بى لە مافى خۆى بى بەش کردووه... خوا بکا تا لە دنیادای، دنیا
 هەمووى بە ئارەزووى خۆت بى و بە سادەى و بى هیچ جوړە ئالۆزییه ك رابوێرى... لە روژى
 حەشریشدا خوا لە لى خوش بوون لە گوناھ بى بەشت بکا و فریت داتە ناو ناگرى دۆزەخەوه.

-۲۵-

هه ر گف تو گوژمه، که چی هه ر ده لیم و تی ناگه م
 هه ر جوست و جوژمه، که چی هه ر ده پرۆم و پی ناگه م^(۱)
 چاوم رواو و گوژشه یی ئه و ئه بروه م نه دی
 دل بوو به به حری عولووم و له ئه لف و بی ناگه م^(۲)

-۲۵-

(۱) جوست و جوژ: گه ران.

مه عنای چوارخشته کیه که تیکرا پیکه وه دئ.

(۲) واته: چهند ساله گف تو گوژمه و له باسی ناسینی زاتی خوا و سیفه ته کانیدا خه ریکی ده رس و تنه وه م، که چی خۆم له قسه کانی خۆم ناگه م، هه رچهند بۆ فه قیکانیشمی روون ده که مه وه، چونکه ئه م مه سه له یه له چوارچیوه ی تیگه یشتنی راستی به ده ره. چهند سالیشه به دوای گه یشتن به م تیگه یشتنه دا ده گه پرۆم، که چی هه ر ناگه مه جی. ئه وه نده م چاو ورد کرده وه بۆ ئه وه ی چاوم به ناوچاری یار بکه وی که ناسینی راسته قینه ی زاتی خوایه، چاوم وه ک داری سه وز بوو وشک راوه ستا، که چی گوژشه یه کی برۆی یارم هه ر نه دی و شتیکی به که لکم لی حالی نه بوو... ئه وه نده م خوینده وه و ئه وه نده ده رسم و ته وه دلم وه ک ده ریای زانستی لی هات، که چی هیشتا له سه ره تای زانستی راسته قینه نه گه یشتووم.

ئه م چوارخشته کیه ئیشاره تیکی تیایه بۆ ئه و ئایه ته که ده فه رموئت:

«وَمَا أَوْتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا» واته: له زانستیکی که م زیاتر تان پین نه دراوه، چونکه به ری

زانست ئه وه نده پانه ئه ویه ری دیار نه.

شیعری له م جوژه لای ئه هلی ته سه ووف زۆره. نموونه یه کی شیعه ره که ی سه یید شه ریفی

عه للامه یه که ده فه رموئت:

هفتاد و دو سال سعی کردم، پس از آن

معلوم شد که هنوز هیچ معلوم نشد

واته: هفتا و دوو سال هه و لم دا و خویندم، که چی پاشان تیگه یشتم که وا هیشتا هیچ فیر

نه بووم.

-۲۶-

وه کوو مه حروومی نوشینی مهیی ئه وه له علی نوشینه
له زهوقی چهشتنی نیشی موژهیشی بی به شه سینهم^(۱)
گههی دهردی ده کا دهرمان، به قه تللی گه ه ده دا فهرمان
«منم کز غایت حرمان نه با آنم، نه با اینم»^(۲)

-۲۶-

ئهم چوارخشته کییهش له دیوانه چاپکراوه که دا نیه.
(۱) نۆشین «ی دووهه م»: نووشین، ئه وهی به ئاسانی قووت بجی. نیش: چزوو.
واته: نه ئه وه ته یار به بی چهشتنی شهرابی گه واری لئوی له عل په نگی شادمانم بکا و، نه
ئه وه ته به ئازاری برژانگی سینهم له ت بکاو بمکوژی.
(۲) گههی: جارێک.

واته: جارێک دهرمانی دهردی دلداریکی ده کا و جارێکی تر فهرمانی کوشتنی دلداریکی تری
ده دا. به لام من له وه پری بی به شیدام، نه له گه ل ئه وانهم که دهرمانی دهردی ده کا و، نه له گه ل
ئه وانهم که فهرمانی کوشتیان ده دا.

ئهم بهیتی دووهه مه هی موفتی زه هاویه.
جه نابی شیخ موحه ممه دی خال له کتیه کهیدا «موفتی زه هاوی» ده یگیر شه وه که وا «له
سالی ۱۲۹۱ هـ» مه حوی له گه ل چه ند مه لایه کی تر له سلیمانی نه فی ئه کرین بۆ به غدا، له وئ
ئه چی بۆ دیدنه ی موفتی. زه هاوی له بهر پیری و چاوکزی مه حوی نانا سیه وه، وه له میانه ی
قه دا ئهم شیعره ی خوی ئه خو ئیتته وه. مه حویش ئه لی: قوربان! ئهم شیعره ت روباعیه،
شیعره که ی پیشووی ئه مه یه:

وه کوو مه حروومی نوشینی مهیی ئه وه له غله نوشینه م

له زهوقی چهشتنی نیشی موژهیشی بی به شه سینهم
ئه نجا موفتی ئه ینا سیه وه، ئه فهرموی: ئافهرین مه حوی! به خوا و ابزانم دوا ییمه که
نه مناسیه وه. ئه نجا مه حوی کو تو و پر ئه لی:

جه نابی موفتی ئه فهن دی! رشینه یه ک باران له دلئی شسته وه نه قشی مه حبه یه تی یاران
خه یالی ئیه به لیشاوی توندو تیژی سروشک نه چۆته وه له عه قیقی دلئی وه فاداران(*)

(*) محمدی خال، مفتی زه هاوی، ل ۲۷، به غدا، ۱۹۵۳.

-۲۷-

ئەو شەپانی، من ئومیدی ناشتیم
 «پر غلط بود آنچه ما پنداشتیم» (۱)
 کئی له باغی قودسی هەلکەندم، هەر ئەو...
 ناشتی لەم شۆرەزارەم ناشتیم (۲)

-۲۷-

ئەم چوارخشته کیه ش له دیوانه چاپکراوه که دا نیه.
 (۱) واتە: دۆست شەپانییە لە گەڵمدا و دەبەوئ لە ژێر باری تە کلیفدا بمکوژئ که ئاسمان و
 زەوی پێیان هەلکە گیرا، ئیتر چۆن بە من هەلکە گیرئ. هەرچیم کرد تە کلیفی لە سەر شان
 هەلکە گرتم، دەرکەوت ئەو ی ئیمە بە تەمای بووین بە هەلکە دەرچوو، وامان دەزانی که هاتینە
 دنیاو بە خۆشی رادەبوژین، بە لām وانه بوو. کەوتینە ژێر باری تە کلیف.
 نیوہ فارسییە کە ی ئەم بەیتە، نیوہ ی ئەم بەیتە یە:
 ما ز یاران چشم یاری داشتیم
 پر غلط بود آنچه ما پنداشتیم
 واتە: ئیمە چاوەروانی یارمەتی بووین لە دۆستانەو، بە لām ئەو ی ئیمە بە خە یالماندا
 دەهات پر بوو لە هەلکە.
 ئەو شەپانی (ن): جەنگجۆ ئەو. ئومیدی (ن): بە ئوممید.
 (۲) شۆرەزار: بەردەلانی که هیچی تیا نەپوئ. ناشتیم: ناچیزیم.
 واتە: من که هیشتا لە عالەمی ئەرواحدا بووم و نەهاتبوومە دنیاو، بۆ خۆم سەر بەست بووم
 و تە کلیفی هیچم لە سەر نەبوو. ئەو خوا یە لەو باخە پیرۆزە ی هەلکەندم، هات ناچیزی و
 بئێ قابیلەتی منی لەم زەویە بئێیتە ی لە شمدا ناشت. جا دەبئ تووکی ناچیزی وە ک گیانم که
 لە زەویە کی بئێیتە وە ک لە شمدا نئێزابئ، چ بەرێک بد؟

-۲۸-

جه نابى موڤتى ئەفەندى! رشینه يەك باران
له دلتى ششته وه نه قشى مه حه بيه تى ياران (۱)
خه يالى ئیوه به لیشاوی توندو تیژی سروشك
نه چۆتە وه له عه قیقی دلی وه فاداران (۲)

-۲۹-

برینانی ده روونم، چاوه كه م! وهك چاومه ویران
له ویرانی مه پرسه، هم دهر و هم ناومه ویران (۱)
به دل رازی نه بوو رۆیی، له حوجره هم له بهرچاوم
به جارێ مالی دل و خۆم و ههردوو چاومه ویران (۲)

-۲۸-

ئەمە ئەو چوارخشته کیه يه كه له پهراوتزی چوارخشته کی ژماره «۲۶» دا لێی دواين و
وتمان مه حوی بۆ موڤتى زه هاوی وتوه.
(۱) رشینه: بارانیکی كه م كه هه ر ئەوهنده بێ ئاورشینیکی زهوی بكات.
ششته وه: شۆرده وه.

مه عناى چوارخشته کیه كه هه مووی پێكه وه دئ.
(۲) واته: جه نابى موڤتى ئەفەندى، ئەو فرمیسكانه ی به هۆی پیرییه وه له چاوت داده وه رین،
نه خشی خۆشه وستی دۆستانیان له دلت شتو ته وه، به لام بهش به حالى ئیمه ئەو فرمیسكه
توندو تیژه ی دهر د و مهینه ت كه به چاوماندا لیشاوی کردوه، یادى ئیوه ی له دلی خویناوی
وهك عه قیقی ئیمه ی به وه فا هه لته گرتوه.

-۲۹-

ئەم چوارخشته کیه ش له دیوانه چاپکراوه كه دا نه.
(۱) مه عناى چوارخشته کیه كه هه مووی پێكه وه دئ.
(۲) واته: ئازیز! دهر و ناوم ویرانه؛ برینی دروونیشم وهك چاوه کانم ناره حه ته، چونكه یار نه
به دل رازی بوو و نه له ژووره كه مدا دانیشت و نه له بهرچاوشم مایه وه. له بهر ئەوه دلش و
گیانیشم و ههردوو چاوشم هه موو به هۆی دووركه و ته وه ی یاره وه ویران بوون.

- 30 -

چوو ئه و فیرعه ونه حیزه بۆ جه هه ننه م، قور به سه ر هاما ن
 ده بی ئه سبابی زووتر چوونه خزمه ت ئه و بدا سامان (1)
 له وانه و هه م له ئه مسالی ئه وانه، یاره بی هه ر ئان
 جه هه ننه م پر بکه ن، جه ننه ت ته هی بی بۆ موسولمانان (2)

- 31 -

چوته چم سروی چمان اشکم چمان
 چم لچم جاری نبی بو چم چمان
 چم له بیداری چمی بختی چمی
 چم دکا دیوت لچم کمتر چمان (1)

- 30 -

ئهم چوارخشته کیهش له دیوانه چاپکراوه که دا نیه.

(1) واته: فیرعه ونی حیز مرد و چوو بۆ جه هه ننه م. قور به سه ر هاما نی وه زیری که پاش مردنی
 ئه و ناتوانی وه ک جارانی بژی و ده بی ده ستوربد بکا خۆی کۆکاته وه تا زوو بگاته خزمه تی
 فیرعه ون له جه هه ننه م، چونکه پاش فیرعه ون ئیتر دنیا جیگه ی ئه وی تیا نایته وه.
 ناوبردنی فیرعه ون به حیز ئیشاره ته بۆ ئه وه که مه شهووره فیرعه ون حیز بووه و هاما نیش
 به وه ی زانیوه و، که فیرعه ون و یستویه ئیددیعای خواجه تی بکا، پرسى به هاما ن کردووه.
 ئه میش وتویه ئه گه ر نیازی وات هه یه راوهسته تا هه یج نه بی ئاوه له کانی متالیما ن ده مر ن که
 ئاگایان له حا لته هه یه، با ئا پرووت نه به ن...
 (2) ئان: کات. ته هی: چۆل.

دیاره مه حوی ئهم چوارخشته کیهی به بۆ نه ی مردنی گه وریه کی واوه وتووه که خۆشیان
 له یه ک نه ها تووه و مه به ستی له هاما نیش به رده ستیکی قسه ره وای بووه و پلاری ئه وه ی
 تی گرتووه که وا به مردنی ئاغه ی ئیتر سه رده می ئه ویش به سه رچوو...

- 31 -

ئهم چوارخشته کیهش له دیوانه چاپکراوه که دا نیه.

-۳۲-

بنووسه، پیری دلم ئه مری کرد، ئیتاعه م کرد
 له ئیبتیداوه که به یتئ مونا سبی دیوان^(۱)
 گه دایه کی وه کوو «مه حوی»، قه لهنده ریکی کورد
 میسالی پادشه هی فورسه، ساحییی دیوان^(۲)

-۳۳-

ئه ربابی غینا ئه وه نده غه پره به زه پرن
 بی بۆنی به هار و دیتنی جو ده زه پرن^(۱)

□

(۱) هه رچه ند به شیکی ئه م چوارخشته کیه مان بۆ راست کراوه ته وه و بۆ چوونیککی تایه تیشمان
 بۆ ئه و به شه که ی هه یه، له بهر بی متمانه ییمان به ته واوی راست کردنه وه و بۆ چوونه که مان،
 وامان به باش زانی هه ر به رتنووسه کۆنه که ی خۆی بینووسینه وه و هه یچی له سه ر نه نووسین و
 به جیی به یلین بۆ لیکدانه وه ی خوینده وارن و دوا پۆژ.

-۳۲-

مه حوی ئه م چوارخشته کیه ی بۆ سه ره تای دیوانه که ی داناوه. له نوسخه چاپکراوه که شدا،
 ئه لاپه ره ی یه که مدا له پاش ناوی دیوانه که وه نووسراوه ته وه.
 (۱) واته: دلم که پیر و مور شیدمه فه رمانی دامی که وا له سه ره تای دیوانه که مه وه شیعرئکی وا
 بنووسم بۆ شوینه که ده ست بدا. منیش به گویم کرد و وتم... تاد.
 (۲) قه لهنده ر: ده روئش، که سی هه یج شک نه با و ده ستی له دنیا داشتبی. فورس: فارس.
 واته: کوردیککی قه لهنده ری هه ژاری وه ک مه حوی به م دیوانه شیعره یه وه وه ک شاهه نشای
 خاوه ن دیوه خانی ئیران وایه، چۆن خه لک له نان و خوانی شای ئیران ده خۆن، ئه دبیانیش
 خۆراکی شیعر و ئه ده ب له م دیوانه شیعره کوردیه ی مه حوی وه رده گرن.
 ئه م چوارخشته کیه نیشانه ی ئاشکرای شانازی کردنی مه حویه به کوردایه تی خۆیه وه.

-۳۳-

ئه م چوارخشته کیه ش له دیوانه چاپکراوه که دا نیه.

ئه میانه مه قام و، بهسته یان ناشکوریه
به عنی دهوهرن ئه گهر ده می بی نه زهرن (٢)

- ٣٤ -

ئه گهر له یلا، ئه گهر فهرهاده، تا حه شر ههر بین مه منوون
له یومنی عیشقه، فهیزی حوسنه، وابهم روتبه نائیل بوون (١)
ده کهن ره شتاله یه کی ده شته کی باسی له گه ل شیرین
ده بهن بهرد هه لکه نیکی کیزی ناوی له گه ل مه جنوون (٢)

﴿

(١) ئه ربابی غینا: دهوله مه ندان. غه پره: مه غروور و بایی بوو.
واته: دهوله مه ندانه کان ئه وه ندانه بایی بوون بهو زێر و زێوه ی هه یانه، سروشت و ره وشتی
نیره کهری دابه سراویان وه رگرتوو، بی ئه وه ی بۆنی به هاریش بکهن یا ده نکه جۆیه کیان چاو
بی بکهوئ هه میشه له خۆ یانه وه ده زه پێن.
(٢) واته: زه پێنه که یان له باتی مه قام و تنیانه و به سته ی پاش مه قامه که شیان ئه وه ته ده ست
ده کهن به ناشوگری کردنی ئه و ناز و نیعمه ته ی خوا پێی داوون و به که می ده زانن و زیاتریان
ده وئ. به کورتی ئه مانه ئه گهر دنیا به ئاره زووی دلێان بی، ده زه پرن و خۆ یانیان لی بایی ده بی،
ئه گهر که میکیش به ئاره زووی دلێان نه بوو، توو پر ده بن و ده ست ده کهن به ناشوگری وتن و
کوفرانی نیعمه ت کردن.
مه حوی له به یتی دوو هه مدا ناشوگری کردنی شوبه اندوو به وه پرن و ناشوگری که رانیشی
شوبه اندوو به سه گ.

- ٣٤ -

ئه م چوار خشته کییه ش له دیوانه چاپکراوه که دا نه .
(١) یومن: پیت و به ره که ت.
مه عنای چوار خشته کییه که هه مووی پێکه وه دیت.
(٢) کیزی: هه له شه و خود سه ر.
واته: له یلای دولبه ری مه جنوون و فهرهادی دلدار ی شیرین پێوسته تا رۆزی قیامه ت ههر

﴿

-۳۵-

له وساوه، نووری دیده! که چاوم بریوه من
 بۆ هانتت له ریگه که چاوم بریوه من^(۱)
 حائیل نه ما له بهینی بهری پیت و دیده ما
 فەرموو که پەردە کە ی سەبەلم هەلبریوه من^(۲)

﴿﴾

مەمنوونی دلداری بن کهوا پایە یانی بەرز کردووە که ئیستا ناوی ئەرمان لە گەڵ ناوی شیرینی
 ئەرمان دەبرئ و ناوی ئەرمان لە گەڵ ناوی مەجنوونی عامیری. ئه گیتا ئه گەر له سایه ی
 عیشقه وه نه بوايه و مەجنوون دلی له لایلا نه چوايه، کئ ناوی ئه م کچه ده شته کییه ره شتاله ی
 ده کرد به هاوناوی شوخیکی وه ک شیرینی ئەرمان؟ ئه گەر شیرینیش دلی له فەرهاد نه چوايه
 کئ ناوی بهرده له کیکی هه له شه ی وه ک ئه می ده خسته پال ناوی بۆ عیشق سووتاویکی وه ک
 مەجنوونی عامیری؟

-۳۵-

ئەم چوارخشته کییه ش له دیوانه چاپکراوه که دا نه.
 مەحوی ئەم چوارخشته کییه ی پاش برینی چاوی بۆ شیخ موحەممەدی موفتی وتووه که
 چاوه پوانی بووه بچئ به بۆنه ی چاوپرینه که یه وه سه ری لی بدات.
 (۱) واته: بیناییه که ی چاوم! له و کاته وه که چاوم بریوه و توانای روانینم پهیدا کردووه ته وه،
 چاوم بریوه ته ریگا چاوه پوانی هانتت ده که م.
 له نێوان هه ردوو «بریوه» دا جیناسی ته واو هه یه.
 (۲) حائیل: پەردە، دیوار. سەبەل: یه کیکه له نه خۆشییه کانی چاو و نیشانه که ی ئه وه یه
 شتیکی وه ک پەردە به سه ر چاودا دی ریگای دیتنی لی ده گری.
 واته: پەردە ی سەبەلم به سه ر چاومه وه هەلبریوه و پەردە له نێوان دیدەم و بەردی پیتدا
 نه ماوه، فەرموو دەرکه وه.

- 36 -

ئه شکم قه تاری بهست و هه ناسه م سوار بوو
 رۆحم چوو، به قه سدی سه فهر که ی سوار بوو⁽¹⁾
 لهو سه رگرانی نازه بپرسن له سه ر چی، بۆچ...
 بیگانه بوو له یار و به بیگانه یار بوو؟⁽²⁾

- 37 -

ئه م پاره په رستانه له خۆیان که ده چن زوو
 ده خلی نه په لی دێوه، نه بای بالی په ری بوو⁽¹⁾
 عاقلن و فه قهت فی له گه لی دیتنی پاره ن
 ماهی نه وی ئه م قه و مه هیلالی قه مه ری بوو⁽²⁾

- 38 -

ئه م چوار خشته کیه ش له دیوانه چاپکراوه که دا نه.
 (1) واته: فرمیکیسی چاوم دلۆپ له دوا ی دلۆپ دێته خوار و هه ناسه م سوار بووه و گیانم به
 نیازی ده رچوون رتی گرتووه ته بهر. ئه وه ش به هو ی ئه وه وه یه که یارم به نیازی سه فهر سوار
 بووه و که وتووه ته ری.
 (2) واته: لهو یاره بپرسن که ئه وه نده ناز به چاوه وه یه سه ری قورس بووه، که ی بوو به بیگانه
 له دۆستان و بوو به دۆستی بیگانان؟.

- 39 -

(1) مه عنا ی چوار خشته کیه که هه مووی پیکه وه دێ.
 بالی (ن): ده ستی.
 (2) نهو: نو ی، تازه. قه مه ری: دراو یکی عوسمانیه و نه ی مانگی یه کشه وه ی پتوه یه.
 واته: ئه م پاره په رستانه که زوو عه قلیان لا نامینێ و تیک ده چن، نه دێو ده ستیان لی
 ده وه شینێ و نه بای بالی به ری لیان ده دا. ئه مانه له راستیدا عه قلیان تیک نه چرووه، به لام هه ر
 که پاره ده بینن فیان لی دێ، وه ک چۆن فی دار که مانگ نو ی بووه وه فیکه ی لی دێته وه،
 ئه مانیش که و نه ی مانگی سه ر قه مه ربیان دی، وه ک فی دار عه قلیان لا نامینێ.

- ۳۸ -

ره شی، بۆ کوشتنی، یهك روورپه شی به دهسته وه بوو
به دزیه وه وتی: فتوا ده، روخسه تم فه رموو^(۱)
وتم: که دهرده که وی زوو که ئەم غه زاکه ره تووی
به دهستی سهوز و سپی بوونه وهی جهمال و روو^(۲)

- ۳۹ -

شه مبه بۆ راو و، به یهك شه مبه بینا دانسی، به دوو
شه مبه ریحلهت که، جه جامهت بگره گه ر سی شه مبه بوو^(۱)

- ۳۸ -

ئەم چوارخشته کیهش له دیوانه چاپکراوه که دا نیه.
(۱) مه عنای چوارخشته کیه که هه مووی ییکه وه دی.
(۲) واته: کابرایه کی رهش خوی ئاماده کردبوو بۆ کوشتنی کابرایه کی خراپی روورپهش. به
دزیه وه داوای لی کردم فتوای بۆ بدهم بیکوژی. منیش پیم وت: ئاخو دهرده که وی که تو
کوشتووته و دهسته جی پیته دهزانن، چونکه دهستت سهوز ده بی و رووت سپی ده بی.
مه حوی له چوارخشته کیهیدا. له کاتیکا که ئەو پیاوه ره شه له ئەنجامی کوشتنی
یاوخرابه که ده ترسیتی. هانیسی ده دا بۆ کوشتنی به وه که ده لی دهستت سهوز ده بی و رووت
سپی ده بیته وه.

ئەم چوارخشته کیه له ده سنووسه پاکنوس نه کراوه که ی شاعیردا بهم جوړه یه:
ره شی که کوشتنی ئەو روورپه شه ی به دهسته وه بوو
به دزیه وه وتی: من ده یکوژم، وتم: هیندوو!
چ مومکینه که نه زانن که ئەم غه زاکه ره تووی
به دهستی سهوز و سپی بوونه وهی جهمال و روو؟!

- ۳۹ -

ئەم چوارخشته کیهش له دیوانه چاپکراوه که دا نیه.
(۱) ریحلهت: سه فەر. جه جامهت: که له شاخ گرتن.

چوار شه مه به بۆ ده و نۆشین و، شه مه به ی پینجه مه مین...
بۆ مونا جات و دو عایه، جومه به بۆ ته زویج و شوو^(٢)

- ٤٠ -

له ده وری دلمی که دی ئەم هه موو غه م و ته عه به
ده ورونی که یله له زووخاو و ده رد و تا به له به^(١)
وتی: ببی دلّه! وهك تۆ خراپ و شیفته حال؟
به لّی هه یه له من ئاشوفته تر: ولاتی به به^(٢)

(٢) ته زویج: ژن به شوودان. له وانه شه مه به سستی چوونه لای ئافره ت بّی. ئەمه ی مه حوی له م
چوار خشته کییه دا ده یلّی، گوايه تا قی کردنه وه ی پینشینه و هه ر کارێ له م کارانه له رۆژه بۆ
دیاری کراوه که یدا باش و به به ره که ته...

- ٤٠ -

ئەم چوار خشته کییه ش له دیوانه چاپکراوه که دا نیه.
(١) هه موو: ده توانرێ به «هه م و» یش بخوێترێته وه. که یل: پ.
مه عنا ی چوار خشته کییه که هه مووی پیکه وه دی.
(٢) خه راب: وێران. شیفته حال: سه رلّی تیکچوو. ولاتی به به: ئەو ناوچه یه ی له ژێر ده سه لاتی
میرنشینی باباندا بووه.

واته: که ئەم هه موو ده رد و مه ینه ت و ماندرویه تییه ی له ده وری دلمدا دی و دیتی ناوی دلم
په له ده رد و زوخواو و گه یشتوو ته سه ر لّیو، له دلی پرس ی ئاخۆ ئە ی دلّ له تۆ ویراتر و حال
تیکچوو تر له دنیا دا ببی؟ دلّیش وه لّامی دا به وه وتی: به لّی، ولاتی بابان له من ویراتر و په شیوتره.
ئەم چوار خشته کییه ی مه حوی پریشکی که له و گیانی کوردا به تییه ی له پارچه شیعی:
قوربانی تۆزی رینگه تم ئە ی بادی خو ش مروور!

ئە ی په یکی شاره زا به هه موو شاری شاره زوور!

ی «نالی» و له پارچه شیعی:

جانم فیدایی سروه که ت ئە ی باده که ی سه حه ر!

ئە ی په یکی موسته عید له هه موو راهی پر خه ته ر!

- ۴۱ -

دَلَم وهك غونچه پر خوونی «فیراقی» سهبز پۆشیکه
 وه کوو سونبول حه واسم تهفرهقهی کاکۆل به دۆشیکه^(۱)
 که شایه دبیته وه بۆ سهیری شینی ئەم سیابه خته
 به مهرگی «مه حوی» ئەی نهی ناله یی، وهی دهف خورۆشی که!^(۲)

﴿﴾

ی «سالم» دا تیشك ده داته وه و، دهنگیکی زوڵالی ده برپینی ییزاریه له و جهور و سته مهی
 داگیرکه ره عوسمانیه کان له ولاتی بابان و تیکرای کوردستانی رۆژاوادا بهرپایان کردبوو.

- ۴۱ -

ئەم چوارخشته کییه ش له دیوانه چاپکراوه که دا نیه.

(۱) سهبزپۆش: بهرگی سهوز له بهرکه ر. له وانه یه مه به ست سه یید، یا که سیك بێ له بنه ماله ی
 «سه بزه پۆشی» که له بنه ماله مه شهووره کانی کوردستانه، یا خود کچیک بێ که بهرگی خامه کی
 سهوزی له بهرکه ر دبی.
 دۆش: کۆل.

واته: وهك چۆن خونچه ی بهرگ سهوز پر له گه لای سووری نه کراوه، دلی منیش پر له
 خوینی دهردی دووری دۆستیک ی جل سهوز، یا سه بزه پۆشی، یا سه یید و، به هزی یار تکی
 قز به سهر شانا بلابوو وه، هه ستم پرژ و بلابوو وه وهك سونبول که گه لاکه ی بلا و ده بیته وه.
 له ده سنوو سه کانی بهرده ستمانا، ته نها یه کیکیان نه بی، جیگه ی وشه ی «فیراقی» به پۆشی
 هیلراوه ته وه. وه ختی خۆی مامۆستا گۆزان و شیخ موحه ممه دی مه حوی و کاکه ی فه لاح،
 پشت به و تاقه نوسخه یه، وشه ی «فیراقی» یان له و پۆشاییه دا داناوه که زۆر له باره بۆی. بۆیه
 تیمه یش هه ر به شوین پیتی ئەواندا چووین.

(۲) واته: ئەی شمشال با ناله یه کت لی بهرز بیته وه و تۆش ئەی دهف هاوارێک بکه، بلین
 مه حوی مردوو، به لکوو یار بگه رپته وه بۆ سهیری شینی منی چاره په ش.
 له کۆکردنه وهی «سه بزه» و «شین» و «سیا» دا ته ناسوب و وشه ئاراییه کی ناسک هه یه.

-٤٢-

یه کئی پرسی: که پیغه مبه ر له گه ل ئه م شه وکەت و شانه
 چ موجیب موته سیل پر فیکره ت و دائیم به ئه حزانە؟^(١)
 له پاش «ئەلف و ئەوەند» ئه م جوابه جوانه ی دایه وه شه یان
 ئه مه ی دیوه که ئوممه ت وا ئه سیری نه فس و شه ی تانه^(٢)

-٤٣-

«مه حوی» که غه یری ده ستی دوعا هیچی که ی نیه
 مه عزووره، پی شکسته نه ها تو ته ته عزیه^(١)
 ئه و ئه جره گه وریه ت که له بهر چاوی ئه و هه یه
 مه جبووری کردووه که به سه ر بیته ته هنیه^(٢)

-٤٢-

ئه م چوارخشته کیه ش له دیوانه چاپکراوه که دا نیه.
 (١) چ موجیب: له بهرچی، هژی چیه؟ موته سیل [مُتَّصِل]: هه میشه. ئه حزان: خه م و
 خه فته.
 (٢) ئەلف و ئەوەند: هه زار و ئەوەندە سأل. ئەفسانە یەك له ناو کورداندا باوه گوایه له
 پیغه مبه ریان (د.خ) پرسیه: که ی دنیا ئاخیر ده بی؟ ئه ویش فهرموویه: پاش ئەلف و ئەوەندە
 سأل.

-٤٣-

(١) مه عزوور: ئه وه ی بیانوی هه بی. پی شکست: قاچ شکاو.
 مه عنای چوارخشته کیه که هه مووی پیکه وه دی.
 (٢) ته هنیه: پیروزیایی.
 واته: من که له ده ستی بۆ دوعای خیر پان کراوه به ولاره هیچی تر شک نابه م، عوزرم هه یه
 که نه ها تو ومه ته پرسه و سه رخۆشی لی کردنتان، چونکه قاچم شکاوه. به لام ئیستا که ده زانم
 خوا چ جه زایه کی خیرتان ده داته وه به رامبه ر به و کۆسه ی لی تان که وتوو، ناچارم ئه گه ر به پیش

- ٤٤ -

مه یلی تیبا و دَل به جونوونه و به هاریه
 نه شئه ی نه سیمی سو بحده می نه و به هاریه^(١)
 به م زاریه که ئاته شی به ردایه جه رگی گول
 بولبول، مه گهر زوبانه یی دلیه له زاریه^(٢)

- ٤٥ -

زه مانه به عزه که سانی له پپر که هه لده بری
 ئه وهندی هه لده بریتن هه تا له که ل ده بری^(١)

﴿﴾

نه توانم بيم له سهر سهر بيم بۆ پيرۆزبایی لئى کردنى ئه و جه زای خیری گه وره به که خوا بۆی
 د ناون.

دیاره مه حوی ئه م چوار خشته کیه ی بۆ پرسه ی کۆچی دۆستیکى خواهن رى و شوین و له
 شویندا دانیشتنی دۆستیکى تر وتوو که ئه ویش ههر له بنه ماله ی کۆچ کردوو که بووه.

- ٤٤ -

ئهم چوار خشته کیه ش له دیوانه چاپکراوه که دا نه.
 (١) واته: دَل و سروشت ئاره زوویان له شیتی و هاریه، چونکه شنه ی نه سیمی به یانیانی
 به هار دیت و هه موو شتی له خو شیاندا ده که و ته سه ما کردن.
 (٢) واته: وادیاره بولبولیش که و به کول ده گری، ئاگری به رد اووه ته جه رگی گول و سووری
 هه لگپراوه و، بلیسه ی ئاگری دلی به سۆزیه تی له ده میدا زوبانه ی کیشاوه. مه به ست له
 ئاگر به ردانه جه رگی گول ئه وه ته گول که کان - له به رنه وه که به هاره - گه ش و سوورن و په ره په ره ی
 گول که سووره کان وه ئه وه به ئاگر له هه موولا به که وه بلیسه ی به رز بیته وه.

- ٤٥ -

ئهم چوار خشته کیه ش له دیوانه چاپکراوه که دا نه.
 (١) له که ل ده بری: قاجی له لووتکه ی شاخیش به رز ده بیته وه.
 که سانی (ن): زه واتى.

به یهك دوو كلكه به ره و ژووری برده وه دنیا
به تاقه نووکه شه قیکی فری دده له پری^(٢)

-٤٦-

رئی خسته خهسته خانه که یاری خوجهسته پهی
جیی چاوه زاره «مه حوی»! ئەم ئەسرا ره دهرنه خهی^(١)
سایه ی هومایی دهوله ته که وتوته سهر سهرت
داوینی هه وری ره حمه ته، مفتی له دهست نه دهی^(٢)

(٢) کلکه: په نجه پیوه کردن و خته دان.

مه عنای ئەم چوارخشته کییه له مه عنای چوارخشته کی ژماره «١٣» ده چی.

-٤٦-

ئەم چوارخشته کییه له دیوانه چاپکراوه که دا نیه.

(١) خوجهسته پهی: بی و قودووم خیر.

مه عنای چوارخشته کییه که هه مووی پیکه وه دی.

(٢) هوما: بالداریکه ده لێن به سهر هه رکه سیکه وه سیهر بکا، ده بی به پادشا.

واته: دۆستی بی و قودووم خیر هات بۆ مالی مه حوی نه خوش. ده خيله ده نگوباسی نه و
هاتنه ی نه زپینی و بۆ که سی نه گپریته وه، چونکه نه گهر خه لک بزانه نه و سهر به رزییه ت
ده سگیر بووه و دۆست هاتووه بۆ هه وال پرسیت، ده تکه ن به چاوه وه. سیهری دۆست که
هاتووه بۆلات وه که سیهری هومایه که وتووه ته سهر سهرت و ده بی به پایوکی گه وره و
داوینی که به ژووره که تدا کشاوه هه وری ره حمه ته و بارانی به ره که ت به سهر دا ده بارینی،
نه که ی به خۆراییی له دهستی خۆتی ده ی، یا نه که ی «موفتی» له دهست بدهیت و به یلی
بگه پته وه، نه گهر «موفتی» بو بی چو بی بۆ سهر لیدانی.

- ٤٧ -

هه ی له ژن که متر! موعه تتهل بۆچی؟ نه ی ژهن! لێده نه ی
ساقیا! ساقه شکی، به س رابوو هسته، بینه مه ی^(١)
ئه و قورومساغه ده لێن پیری موغانه، پیتی بلێن...
پیری ئاخهر شه را ده ری مه یخانه تاکه ی داده خه ی!^(٢)

- ٤٨ -

به بی به زمی حوزووری تو حه رامم کردووه باده
نه وه ک بشکی به نه شته ی مه ی خوماری ده ردی بی تو یی^(١)
له میحنه تخانه که ی مندا، به بی تو هه ر برارویه
که جاری ئیوه ناپرسن له من بۆچی برا رو یی!^(٢)

- ٤٧ -

ئه م چوارخشته کیه ش له دیوانه چاپکراوه که دا نه .
(١) موعه تتهل بۆچی: بۆچی مائلی؟
(٢) ده ر: ده رگا.

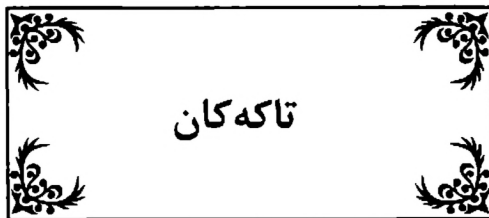
مه به ستی له وه یه پیری موغان ده بی هه میشه ده رگای مه یخانه ی کراوه بی.
له م به یته دا «ژن» بووه به قوربانی دروست کردنی وشه ئاراییه ک بۆ هاوسه نگ کردنی له گه ل
وشه ی «نه ی ژهن» دا، له که ی کۆنه په رستانه ی ژن به سووک زانییش هه ر له پیناوی ئه و
وشه ئاراییه دا نووساوه به ناوچاوی ئه م چوارخشته کیه ی مه حویه وه.

- ٤٨ -

ئه م چوارخشته کیه ش له دیوانه چاپکراوه که دا نه .
(١) باده: مه ی. خومار: سه ری شه و نا په حه تی پاش سه رخۆشی.
واته: له وکاته وه که له تو جو ی بوومه ته وه شه را بم له خۆم قه ده غه کردووه، چونکه نه گه ر
بخۆمه وه خه فه تی ده ردی بی تزیم له بیر ده چیه وه. منیش ئه وه نده به وه فام نامه وی تاوێک
یادت له دلمدا نه بی و خه فه ت بۆ نه خۆم.
(٢) واته: ماله پر له ده رد و مه ینه ته که ی من، یا مالی دلم هه میشه په ره له شین و برارۆکردن

له بهر ئه وه كه ئیوه ناكه ن جارێك پیرسن بێلێن ئهم براهیه مان بۆچی روشت.
 وشه ی «میحته خانه» یا «بیت الاحزان» ی عه ره بی له ئه ده بیاتی کلاسیکیدا به مائی
 چه زه تی یه عقووب ده لێن كه چه زه تی یوسفی لی ون بوو بوو كه براكانی بردبوویان و
 خستبووانه ناو بیریکه وه. پاشان له وه مه عناه وه وه رگیراوه بۆ دلی خه مگین.
 وشه ئاراییه کی ناسك له نیوان «برارۆیه» و «برارۆیی» دا هه یه.

-١-

لەم ئەهلهدا که ئیشی کهسی پێی بێی رهوا:
یا پێیه، یا نه دهسته، وه یاخۆ به دهست و پا^(١)

-٢-

لەم سهرايه حاجهتی پێی بێ رهوا
یا به پێی، یا دهسته، یاخۆ دهست و پا^(٢)

-٣-

دلم بێ تابه، ئەحوالم خرابه
ههتا تۆمی دل ئارام و دل ئارا^(٣)

-١-

ئەم تاکه بهیتانه هیچکامیان له دیوانه چاپ دراوه کهی شاعیردا نین.
(١) واته: له ناو ئەم خهڵکهدا کاری کهسێک به پێوه دهچێ، یا خۆی شوێنی بکهوێ، یا
دهسهلاتی هه بێ و پاره بدا، یا گه ورهیهکی خاوهن دهست و پێی بێ، یا بکهوێته دهست و پێی
کهسێک و بیکابه تکا کار.

-٢-

(٢) مهعناي ئەم بهیتهش وهك مهعناي بهیتی پێشو وایه.
دیاره مه بهستی مه حوی لەم بهیته و له بهیتی پێشو ویش رهخه گرتنه له نهریتی کۆمهله که
مافی بنیادهمی بێ دهسهلاتی تیدا خوراوه.

-٣-

(٣) واته: تا تۆ مایه ی ئارامی دلم بیت و دلخۆش کهرم تۆ بیت، دلم بێ هیژ و حالم خراب
ده بێ.

-٤-

كه واته شوخه تيريكى به «عمداً» گرته من «مه حوى»
«نمى دانم چ سان آرم به جا شكرانهى خود را»^(٤)

-٥-

بكه سهبرى «فوتووحات» ئه رگه ره كته تو فوتووحى رۆح
كتيبى دل موتا لا كردنه، بپروانه «مه كتوبات»^(٥)

-٦-

تاجى سهبرى شاهانه خاكى دهبرى سهبرى ئه حمه د
سهبر رشته بى ئيمان به رشته بى سهبرى سهبرى ئه حمه د^(٦)

-٤-

(٤) واته: نازانم چون ئه و سوپاسه به جى بهيتم كه پيويسته له سهبرم به را بهر به وه كه يار به
ده سه نهقه ست تيريكى تى گرتم و كوشتى، چونكه كوژراوم و مه وداى سوپاس كردنيم نه ما.

-٥-

(٥) فوتووحات: «الفتوحات المكيّة» كه شيخ «محي الدين ابن عربى» ديناوه.
مه كتوبات: كتيبى بهم ناوه زۆره، به ناوبانگترينيان له كوردستاندا مه كتوباتى ئيمامى
زه بيانى و مه كتوباتى كاك ئه حمه دى شيخه. ئيمه لاما ن وايه مه حوى به كه ميانى مه به ست بى.
واته: ئه گه ده ته وى گيان بگرته وه بو به ره كه تى خوا، كتيبى «الفتوحات المكيّة» ي «ابن
عربى» بخويته وه. ئه گه ده شته وى ته ماشاى كتيبى دلدارانى راسته قينه ي عيشق بكه ي،
موتا لاى مه كتوبات بكه.

-٦-

(٦) واته: خاكى بهرده رگاى مالى سه بيد ئه حمه د وه تاجى سهبرى پادشاهان به شكۆبه. تالى
سهرووى بنه ماله يشى سه ره تالى ئيمان. مه به ست له تالى سهرووه پيغه مبه ره (د.خ) كه با پيره
كه و ره به تى.

-٧-

وه قتی هه موو که کردوو هه ربۆ وزوو زایع
زاهید، به بایهك ئەو هه موو سه عیه یشی چوو زایع^(٧)

-٨-

مونه ووهر نه بووه لهو «والشمس» ی پاری ته له تهت خو دڵ
موعه تهر بی ده لهم «واللیل» ه که ی ئە مسالی خهتت و خال^(٨)

-٩-

چاو و گوێ بخوازه بۆ ئیشی موهم
«حُبُّكَ الْأَشْيَاءُ يُغْمِي وَ يُصِمُّ»^(٩)

﴿

دیاره مه حوی ئەم به یته ی بۆ سه یید ئە حمه دی نه قیب و تروه که زۆر دۆستی بووه.
له یه کێ له ده سنوو سه کانی به رده ستماندا له سه ر ئەم به یته نوو سراوه «معما»، به لام
نه نوو سراوه به ناوی کێوه، تا هه ولی راست کردنه وه ی بده ی.

-٧-

(٧) [وزوو «وضو»: ده سنوێژ] ئەم به یته له باره ی مه عناوه له به یته یه که می پارچه شیعی
یه که می «پیتی عه ی» ده چی.

-٨-

(٨) ئەم به یته یش له باره ی مه عناوه له به یته ی دوو هه می پارچه شیعی یه که می «پیتی لام»
ده چی.

-٩-

(٩) واته: که سیك شتیک یا که سیکی خوش بوێ، چاوی له ئاستیا کوێر و گوێی له ئاستیا که پر
ده بی و عه یی نایینی و خراپه ی نایسی. له به ر ئەوه گه لی جار له هه لۆستیدا به رامبه ر به و شته
یا به و که سه ده که وێته هه له وه. بۆیه پێوسته له کاری گرنگدا هه رکه س چاو و گوێی تر بۆ خوێ
بخوازی تا باش ورد ببێته وه یا گوێ شل بکا.

-١٠-

هه رچه نده تۆ «ئەمین» ی بە لێ، ما دلی ئەمین
نابی له سیحری نیرگسی فەتانی تۆ ئەمین (١٠)

-١١-

ناوی زەنە خدانت لە ناو باغی بە ههشتا بیتە نیو
سەر وەردە گیرێ باخەوان هەر جی بە جی بۆ تف لە سیو (١١)

-١٢-

درۆیە مەنە جەمعی «ضید»، نەزەر کەن
لە بەزمی ئەمشەوا روژی دیارە (١٢)

-١٠-

(١٠) ما: ئەمما، بە لām. نیرگسی فەتانی: مەبەست لە چاوە.
بۆمان راست نە کرایە وە ئەم «ئەمین» هەکیه وای مەحوی باسی لێ دەکا.

-١١-

(١١) زەنە خدان: چەناکە.

واتە: لە ناو باخی بە ههشتا ناوی چەناکە ی تۆ بیتە ناواناوان، باخەوانی باخی بە ههشت
دەست بە جی روو وەردە چەرخینی بۆ تف کردن لە سیو، چونکە سیوی باخی بە ههشت لە
ئاست چەناکە ی تۆدا هیچ نانۆتی.
ئەم بەیتە موعەممایە بە ناوی «فتاح» هە. لیکدانە وە کەشی بە مجۆرە دەبی: «سیو» بە
عەرەبی پیی دەلین «تَفَّاح». سەری «تَفَّاح» کە «تَف» هەکیه تی وەردە گیرێ و جی گۆرکی بە
وشەکانی دەکری و دەبی بە «فت»، جا «تَفَّاح» دەبی بە «فتاح».

-١٢-

(١٢) واتە: کە مەتیقییه کان دەلین دوو شتی دژ بیکە وە کۆنابنە وە، راست ناکەن، ئەو نیه لە
کۆری تاریکی ئەمشەوی ئیمەدا روژی رووی یار دیارە؟.

- ١٣ -

تۆ به که ره م تیره که ی گرتته «مه حوی» شوکر
ئه و ئه که ره م که وتوو، ئه م له که ره م که وتوو (١٣)

- ١٤ -

من روژ ره شم و فهرقی نیه روژی من له شه و
سه د روژ ئه گهر هه لێ له سه رم، روژم هه ره شه وه (١٤)

- ١٥ -

وه کوو سه روت ده وی له م باغه دا بێ هه ره به سه ره رزی
وه کوو دانیه له بن خا کا «دو روزی خا ک بر سر زی» (١٥)

- ١٣ -

(١٣) واته: که تۆ به پیاوه تی خۆت تیریکت گرتته من، من له سایه ی خوا وه تیره که تم بۆ که وته
که ره م و منی له که ره م خست و کو شتمی.

- ١٤ -

(١٤) واته: من ئه وه نده به ده بخت و سیا روژم، ئه گهر سه د جاریش روژی روونا کم له سه ر
هه لێ، به هۆی دوو که لێ ره شی هه ناسه مه وه که له سینیه ی سووتا و مه وه ده رده چی، روژی
روونا کم هه ره شه وی تاریکه.

- ١٥ -

(١٥) دو روزی خا ک بر سر زی: رسته یه کی فارسییه، واته: یه ک دوو روژ و ابژی خا ک به سه ر
سه رته وه بێ.

واته: ئه گهر ده ته وی و هه ک دار سه روی ناو باخ به سه ره رزی بژیت، یه ک دوو روژ وه ک تۆوی
ژیر گۆ له ناو خا کدا بژی. مه به ستی له وه یه پایه ی بێ لند له ئه نجامی مه ی نه ت کێشان و
قوبول کردنی نا په حه تی و خو به که م زانی نه وه ده ستگیر ده بێ.

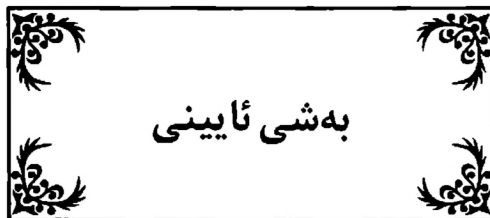
-١٦-

نیگاری دیدە بازی من ئە گەر راوی هه وهس بێنی
به عاشق دیدە دەنوینی، له نیچیری دڵ ئە پفینی^(١٦)

-١٦-

(١٦) دیدە باز: چاو وەك چاوی باز، یا چاو کراوە. هه وهس بێنی: ئارەزوو بکا. ئەم بەیتە موعەممایە بە ناوی «صادق» هەو. لیکدانەوێ کەشی بەم جۆرە یە: «دیدە» چاوه، «چاو» یش لە ئیستیلاحی ئەهلی ئە دەبدا بە «صاد» تەعبیری لێ دەدرێتەو، چونکە وێنە ی چاو لە وێنە ی «صد» دەچێ. «نیچیر» یش بە عەرەبی پێی دەلێن «صید». «صید» یش کە دڵە کە ی فرێترا کە «ی» کە یەتی «صد» ی دەمیئیتەو. «صد» ی ژمارە یش [١٠٠] بە حورووفی ئەبجدەد بەرابەر بە «ق» ه، لەبەر ئەوێ دایە نین بەرابەر بە «ق»، کەواتە وا لە «صاد» و لە «ق» وشە ی «صادق» پێك هات.

دەتوانین ئەم موعەممایە بە جۆرێکی کەش لێك دەینەو، بڵێن کە یار چاوی بازی خۆی پێشانی «عاشق» دا، «عاشق» وەك پەلهوهری راوی کە باز بێنی، هیلانە «عش» ی خۆی بە جێ دێلێ و تەنها «اق» ی دەمیئیتەو. کە دڵی نیچیریشی فراند کە «ی» ی «صید» ه - چونکە بە عەرەبی بە «نیچیر» دەلێن «صید» - «صد» ی دەمیئیتەو. ئەو کاتە لە «اق» کە لە «عاشق» ماوێ تەو و، لە «صد» کە لە «صید» ماوێ تەو، «صادق» پێك دێ.

عقد العقائد بسم الله الرحمن الرحيم

مه سئوولمه ئیعیانه له وهههابی موسته عان
 هه ره له وه ده کهم سوئال و ده کهم حه مدی ئه وه به جان^(١)
 ته و فیقی لی ته له بیه به کهم خه مده تی به دین
 مه ئموولمه خو لاسی «أمالی» به کهم به یان^(٢)
 چه نه ده وه ره لی له «جوهره» زه م به وه له ئالییه
 نه زمی به کهم به کوردیه کی سیرفی جومله زان^(٣)

ئه م قه سیده درێژه باسی بیروباوه پری موسولمانان ده کا به گوێره ی په پره وی «ئه هلی
 سونه ت و جه ماعه ت» و له سه ره ری و شوینی «ئه شاعیره»، مه حوی له سالی ١٣٢٢ ی
 هیجره ت «١٩٠٤-١٩٠٥ ی. ز» دا دایناوه. هه رچه نه له ده سنووه کاند له سه ره ئه م قه سیده یه
 نوو سراه «عقد العقائد» واته «ملوانکه ی باوه» به لام به یتیکی له ئاخروه تیایه وا ده گه یه تی
 ناوی «نوریه» واته «القصیده النوریه» بی.

(١) مه سئوول: خواست. ئیعیانه: یارمه تی دان. وهههاب: به خشنده. موسته عان: داوای یارمه تی
 لی کراو. سوئال: داوا. جان: گیان.

واته: یارمه تی دانم داوایه له وه خودای به خشنده یه که داوای یارمه تی لی ده کری. من ته نها
 له وه داوای یارمه تی ده کهم و به دل و گیان سوپاسی ئه وه ده کهم.

(٢) مه ئموول: هیوا. أمالی: گه لی کتیب به م ناوه وه هه یه. دیاره ئه مه ی مه حوی مه به ستیه تی
 کتیبیکه له ئوسوولی دیندا.

واته: داوام لئی ئه وه یه سه رم بخا بتوانم خزمه تی به دین به کهم. خزمه ته کهش ئه وه یه
 هیوا یه که هه یه به یه ئه م دی که ئه وه ته کورته و پوخته ی کتیبی «أمالی» به شیعر روون به که مه وه
 بۆ نه خوێنده وارانێ کورد و به و جوژه شاره زای ئوسوولی دینیان به کهم.

(٣) [زه م = ضم. سیرفی = صرفی] جوهره: گه لی کتیب به م ناوه وه ش هه یه. له وانه یه ئه وه ی

ههم یادگاری ئه هلی که مال و ئه حیبه بی
 ههم ره هئوما به وانه که بی عیلمن و نه زان (٤)
 یا ره ب قوبوولی که ی له که م، ئه م خدمه ته که مه
 له م زه پره مووره لاقه کولی زوره ئه رمه غان (٥)
 به م لاقه کولله بویه ته ماداری جه نه تم
 بو خو م و بو ئه وانه به دل له م عه قیده دان (٦)

﴿

مه حوی مه به سته تی کتیی «جوهره التوحید» بی که کتیی که له ئوسوولی دیندا شیخ
 ئیبراهیمی له فانی مالیکی دایناوه به شیعر. له ئالی: جه معی «لؤلؤ»، واته مرواری. له وانه یشه
 مه به مست کتیی که بی، چونکه گه لی کتیب به م ناویشه وه هه یه و شوینه که یش بو ئه مه ده ست
 ده دا. زه م: لکاندن، خسته پال. سیرف: رووت. جومله زان: ئه وه ی هه موو که س بیزانی و
 تیی بگا.

واته: ئه مه وئ چه ند گه وه مرئیکش له کتیی «جوهره» وه ربگرم و بیخه مه پال مرواری به
 کوردی کراوه کانی «أمالی» و به کوردیه کی رووت و پوختی وایه ئه نمه وه ئه وه نده ساده و
 ساکار بی هه موو که س تیی بگا و بیزانی.

له ده سنوو سیکی مه حوی خۆیدا نیوه ی دووه می ئه م به یته به م جۆره یش نووسراوه:

نه زمی بکه م به کوردی و خدمه ت به هه م زمان

(٤) ئه حیبه: جه معی «حه بیب» ه واته خو شه و سته. ره هئوما: رنگا پشانده ر.

(٥) موور: میرووله. کولی: کوله یه ک. ئه رمه غان: دیاری.

واته: خوا به! ئه م دیاری به که مه له منی که م و ناچیز قوبوول بکه ی و به که می نه زانی بیده یته
 دواوه، چونکه لاقه کوله یه ک به دیاری له میرووله یه که وه زوره و دیاری شوان یا شنگه یا
 هاله کۆک.

له ده سنوو سیکی مه حوی خۆیدا «زه پره» به «نه خته» یش نووسراوه.

(٦) مه عنای ئه م به یته و به یتی پاشه وه ی پیکه وه دئ.

کارم له گه‌ل که‌ریم و، که‌ریمه به‌ها نه‌جۆ
 دا هه‌وری ره‌حمه‌ت و که‌ره‌می بیته‌ دارژان^(٧)
 له‌و هه‌وره هه‌ل‌رژئ به‌ ئه‌به‌د لیژمه‌ی سه‌لات
 سه‌ر قه‌بر و جیسم و رۆحی نه‌بی «آخر الزمان»^(٨)
 ئه‌مما له‌ به‌عه‌دی حه‌مد و سه‌لات، ئیکه نه‌ویه‌تی
 مه‌تله‌ب ئیفاده‌کردنه بو جهمعی تالیبان^(٩)
 واجب له‌سه‌ر جهمعی موسولمان و موئمینه
 باوه‌ر بکه‌ن به‌ دل، چ خه‌واس و چ عامیان...^(١٠)
 زاتی خودا که خالیقی ئه‌کوانه، هه‌ر بووه
 یه‌عنی قه‌دیمی موتله‌قه «بالذات» و «بالزمان»^(١١)

- (٧) که‌ریم: به‌خشنده. مه‌به‌ست خودایه. به‌ها نه‌جۆ: ئه‌وه‌ی داوای نرخ ناکا. دا: تاوه‌کو.
 واته: بۆیه من به‌م دیارییه که‌مه‌مه‌وه به‌ ته‌مای چوونه به‌هه‌شت و دابارینی ره‌حمه‌تی خوام،
 چونکه کارم له‌گه‌ل خوا‌ی به‌خشنده‌دایه و خوا‌ی به‌خشنده‌یش ره‌حمه‌تی خۆی به‌رابه‌ر به
 شت به‌سه‌ر که‌سدا نابارینتی.
 (٨) به‌ ئه‌به‌د: هه‌میشه. لیژمه: بارانی توند، شه‌ست و ره‌هێله. سه‌لات. ره‌حمه‌ت. جیسم:
 له‌ش. نه‌بی: پێغه‌مبه‌ر.
 له‌ ده‌سنووسیکی مه‌حوی خۆیدا «هه‌ل‌رژئ» به‌ «دارژئ» یش نووسراوه.
 (٩) به‌عه‌د: دوا. ئیکه: ئیتر. نه‌ویه‌ت: نۆیه، کات.
 (١٠) موئمین: خاوه‌ن ئیمان، خاوه‌ن باوه‌ر. خه‌واس [«خَوَاصُ»]: جهمعی «خاصه‌»یه، واته
 که‌سانی تایبه‌تی. مه‌به‌ست له‌گه‌وره‌گه‌ورانه. عامیان: عامه‌ی خه‌لک، ره‌شه‌خه‌لک.
 مه‌عنای ئه‌م به‌یته به‌سراوه به‌مه‌عنای به‌یته داهاتووه‌کانه‌وه.
 (١١) ئه‌کوان «آکوان»: جهمعی «کون»ه واته‌گیتی. قه‌دیمی موتله‌ق: ئه‌وه‌یه به‌زاتیش و به
 زه‌مانیش قه‌دیم بێ. قه‌دیمی به‌زات ئه‌و زاته‌یه هه‌یج شتیکی لێ پێش نه‌که‌وتبێ، وه‌کوو زاتی
 خودا که نه‌به‌رونی لێ پێش‌که‌وتووه و نه‌شتیکی واکه‌کاری تی بکا. قه‌دیمی به‌زه‌مانیش

واجب به زاته، بوون و وجودی له خووهیه
فهردیکی مونفهرید به بهقاو و هه میسه مان^(١٢)

رێگهی نیه به سه ریه وه «قطعا» فه نا، عه ده م
شه و قه ت ده گاته خد مه تی شه مسی زیا فشان!^(١٣)

خوی و هه موو سیفاتی که مالی بووه و هه به
ده شبی ئه زه لیه تی ئه به دییه ت ده دا نیشان^(١٤)

ئه وه به نه بوونی لێ پێش نه که وتبێ، ئه گه رچی کار تی که ری لێ پێش که وتبێ وه کوو سیفاتی
خوا. ئیستا ئه م سیفه تانه نه بوونیان لێ پێش نه که وتوو و له ئه زه له وه له گه ل خوادا بوون و
سیفه تی ئه ون، به لام زاتی خودایان به زات لێ پێش که وتوو نه ک به زه مان چونکه سیفه ت
پێوستی به زات هه یه.

(١٢) مونفهرید به به قا: ئه وه ی ته نها هه رخوی بمی ئیته وه.

واته: پێوستی بوونی له زاتی خو به وه یه تی، نه ک له بهر هۆیه کی ده ره کی، چونکه ئه گه ر
له بهر هۆیه کی ده ره کی بێ ئه وه وا ده گه به نی پێوستی به وه هۆیه ده ره کییه هه یه و، ئه وه ش
له گه ل پێوستیه کانی خوا به تیدا ناکه و ئیته یه ک. تاقه زاتی ک که خوا هنی سیفه تی مانه وه ی
هه میسه یی بێ، هه ر ئه وه.

(١٣) «قطعا»: هه رگیز. زیا [«ضیا»] فشان: ئه وه ی تیشکی رووناکی ب لاو بکاته وه.

واته: خوا به که هه رگیز فه وتان و نه بوونی رێی تی ناکه و ئی، وه ک چۆن هه رگیز تاریکایی شه و
ناتوانی به سه ر قورسی روژدا بی ت و له هه ر کو ئ روژ هه بێ هه ر تیشک ده داته وه و له گه ل
تاریکاییدا کو نایته وه.

(١٤) ئه زه لیه ت: بێ سه ره تایێ. ئه به دییه ت: بێ پایانی.

واته: خوا خوی و سیفه ته کانی که نیشانه ی ته واوینی، هه ر بوون و ئیستاش هه ن و هه ر
ده شمی ئنه وه. به لگه ی دوایی نه هاتنی ئه م سیفه تانه ش ئه وه یه که سه ره تایان نیه و له نه بوونه وه
به یدا نه بوون. با وه ری موسو لمانانی ئه هلی سونه ت که له سه ر پێره وی ئه شه رین ئه وه یه له
خوا به ولاوه که س قه دیمی به زات نیه و له سیفه ته کانی شی به ولاوه هه یج قه دیمی کی تری به
زه مان نیه و، هه رچی تر هه یه هه مرو نه بوون و به یدا بوون.

کهس پرسى ئه و سىفاتە، بَلّی تۆ: حەیات و عیلم
سەمەع و بەسەر، ئیرادە و قودرەت، کەلام دان^(١٥)

ئیدراکی زەوق و لەمس و شەمى بۆ قەرار ئەدەن
بەعزێک و، بەعزە مونکیر و، بەعزێ لە وەقفەدان^(١٦)

زید و موناڤى ئەم سىفەتە مەحالە بۆ...
ئەو خالێقە کە راگرە بۆ مولکى «کُن، فُکَان»^(١٧)

﴿

لە دەسنووسىکى مەحوى خۆیدا لەسەر نێو بەیتى دووھەم ئەم پەرەزە عەرەبىيە بە
خەتى خۆى نووسراوە: «مَا تَبَتَّ قَدَمُهُ، اسْتَحَالَ عَدَمُهُ» واتە: ئەوێ ئىسپات بێ کەوا قەدىمە،
فەوتان و نەبوونی مەحالە.

(١٥) دان: بزەنە. وشەيەکی فارسییە. دەشگونجی «دان» ی کوردی بێ و مەعناى «کەلام دان»
واى لێ بێتەو: قسەکردن.

واتە: ئەگەر کەسێ لێى پرسیت سىفەتەکانى خوا کامەن، تۆ لە وەلامیدا بَلّی: سىفەتەکانى
خوا حەوتن: ژيان و زانین و بیستن و بینین و خواست و توانا و گفتوگۆ.

(١٦) ئیدراک: تێگەشتن. زەوق: چەشتن. لەمس: لێ کەوتن. شەم: بۆنکردن. وەقفە: دامان.
واتە: زاناکانى ئوسوولێ دین بەش بەشن لەوەدا کە ئاخۆ خوا سىفەتێ چەشتن و لێ کەوتن
و بۆنکردنیشی هەیە یا نە. هەندیکیان دەلێن ئەم سىفەتەنەشی هەیە چونکە هەموویان سىفەتێ
کەمالن و خواش هەموو سىفەتێکی کەمالی هەیە. هەندیکیشیان دەلێن نیەتێ چونکە بوونی
ئەم سىفەتەنە پێویستی بە بوونی هەندێ ماددە و ئەسباب هەیە کە بوونیان بۆ خوا نەقس و
ناتەواویيە. هەندیکیشیان داماون و هیچیان نەوتووە.

ئەمە مەعناى بەیتە کە بوو. ئێمەیش دەلێن ئەوێ زانایانى ئوسوولێ دین پاش لیکدانەو و
لیکۆلێنەو پێی گەشتوون ئەوێ کەوا خوا هەموو سىفەتێکی کەمالی هەیە و بوونی ئەم
سىفەتەنە بەوجۆرە نیە کە ئێمە لە مەعناى سىفەت و مەوسووف دەگەین و، لەناو هەموو
سىفاتى کەمالدا، لە قورئان و حەدىسدا تەنها باسێ حەوتیان کراوە، بۆیە ئێمەیش باسێ هەر
ئەو حەوتەیان دەکەین.

(١٧) زید «ضد»: دژ. موناڤى: ئەوێ مەعناى نەبوون بگەین. «کُن فُکَان»: ببە و بوو.

﴿

ئەو حەیی و ئەو عەلیم و سەمیع و بەسیرە، ئەو
 قادر، مورید و ھەم مۆتەکەللیم «بِلا لِسَان»^(١٨)
 زیندوو و بە دانش و شەنەواو و بە بێنشە
 ساحب تەوان و خواھیشە، گۆیا بە ھەر زوبان^(١٩)
 بشارنە خێر و شەر بە ئیرادە ی ئەو ھەموو
 رازی نیە فەقەت بە خراپە و شەر و زیان^(٢٠)
 بۆ عەبد و بۆ عەمەلیەتی خولقندە ئەو، ئەو
 تەوفیقی دا بە ئیمەو و خەزلانی دا بەوان^(٢١)

مەبەست ئەو ھەبە کە خوا بەم دنیایە فەرموو: بێ و ئەویش دەست بە جی پەیدا بوو.
 واتە: سیفەتی پێچەوانە ی ئەو سیفەتانە ی خوا کە باسماں کردن، وەك مردن و نەزانین و
 نەبیستن و نەبینین و نەویستن و نەتوانین و ناگۆیایی. مەحالە بین بۆ خوا.
 (١٨) ئەم بەیتە مەعنای بەیتی پێشوو روون تر دەکاتەو. دەلی مادەم سیفەتی پێچەوانە ی
 سیفەتە باسکراوەکانی خوا مەحال بن بۆ خوا، دیارە خوا زیندوو و زانا و خاوەن بیستن و بینین
 و توانا و بێ ھاوتا و قسەکەری بێ زوبانە...
 (١٩) دانش: زانست. شەوا: ئەو ھە ی بیستی. بینش: بینین. تەوان: توانا. خواھیش: خواست،
 ئیرادە. گۆیا: قسەکەر.
 ئەم بەیتەش ھەر لە جۆری بەیتی پێشووە.
 (٢٠) واتە: چاکە و خراپە، ھەرچی لە دەستی ئادەمیزاد روو بدا، ھەمووی بە ویستنی خوا روو
 دەدا و ئەگەر ئەو نەبەوئ روو بدا روو نادا. بەلام تەنھا بە کردەو ھە ی چاکە رازیە و، نارازیە لە
 خراپە و زیان گەیانندن...
 (٢١) خولقندە: خالێق، دروستکەر. خەزلان: یارمەتی نەدان و بەزاندن و سەر پێ شوێ کردن.
 واتە: خوا خۆی خالیقی کاری بەندە یە و ھەر ئەو تەوفیقی ئیمە ی موسوڵمانی داو ھە کەوا
 موسوڵمان بین و کافرانی بەرەللا کردوو و پستی نەگرتوون.

خالیق یه کیکه، کاسیبه عهبد، ئه مپه ر ئه و په ره:
ئیسفراتی ئیعتیزالی و تهفریتی جه بریان^(٢٢)

وارید بووه له شهئنی قهزاو و قهدهر حه دیس
باوه ر ده بی بی به وجووبی به ههردووان^(٢٣)

زاتی خودا سیفاتی نه عهینه نه غهیری زات
بی ئه م سیفاته قهت نه بووه و قهت نیه به ئان^(٢٤)

(٢٢) ئیسفرات: په رگرتنی ئیجابی. تهفریت: په رگرتنی سهلبی. ئیعتیزالی: موخته زیله، تا قمیکن له زانا فهلسه فیه کانی ئیسلام له لیکۆلینه وهی بابه ته کانی عیلمی که لامدا پتر پشت به عه قل و مه تیق و قیاس ده به ستن. گرنگترینی بیرو باوه ره کانیان ئه وهیه که وا ئاده میزاد له کاری خۆیدا ئازاده و هه رچی ده کا به ئاره زووی خۆی ده یکا و خۆی دروست که ری کرداری خۆیه تی. لایشیان وایه موسولمانی گونا بهار نه موئینه و نه کافر و له پایه یه کدایه له ئیوان ئه و دوو پایه دا. هه روا لایشیان وایه قورئان مه خلوو قه و باشترو داد په ره وهی له سه ر خوا پیویست و گه لی بیر و باوه ری فهلسه فی تریشیان ههیه. جه بری: جه بریه تا قمیکن له زانا فهلسه فیه کانی ئیسلام، دان به وهدا نا ئین که ئاده میزاد ئازاده له کار و کرده وهی خۆیدا و ده لێن هه رچی ده کا به زۆر پیی ده کرئ و وهک پوو شیک وایه به ده م باوه. جو هه مییه یشیان پیی ده لێن.

واته: باوه رت وایێ له م جیهانه دا دروست که ر هه ر خوایه، وهک به نده ی دروست کردووه کرده وه کانی شی دروست ده کا، به لام به نده خۆشی بی په یوه ند نیه. ئه م خۆی ئاره زووی هه ر ئیشیک ده کا خوایش بۆی دروست ده کا. ئه مه ته په یه ره وهی میانه و ئه مپه ر و ئه و په رگرتنی موخته زیله کان و جه بریه کان راست نیه.

(٢٣) شه ئن: باره. قهزا: ئه وه ته خوا له ئه زه لا عیلمی بووه به هه ر شتی که له جیهانا روو ده دا. قهدهر ئه وهیه خوا و استوویه تی ئه و شتانه روو بده ن، یا دروست کردنی ئه و شتانه یه هه ر کام له کاتی خۆیدا.

واته: له حه دیسی پیغه مبه ردا، دروودی خوای لی بی، باسی قهزا و قهدهر کراوه و ده بی باوه رمان به هه ردو وکیان بیی.
(٢٤) ئان: کات.

واته: سیفه ته کانی خوا عهینی زاتی خوا نین چونکه ئاشکرایه سیفهت له ئاساری خاوه ن

ناوی خودا به شه‌ی و به زات ئه‌ر ده‌به‌ی به
ئه‌و زاته نا که ده‌وری گری شه‌ش جیهه و زه‌مان (٢٥)

وه‌قت و زه‌مان و حال و جیهه‌ت «حادیسن» هه‌موو
خالیق قه‌دیمه ئه‌له‌ته، موسته‌غنییه له‌وان (٢٦)

غه‌یری نیه، به‌عه‌ینی موسه‌مما بزانه ئیسیم
با ﴿سَبِّحْ اسْمَ﴾ قه‌ومی موعانید بکه‌ن ره‌وان (٢٧)

زاتی خودا نه‌جه‌وه‌هر و جیسمه، نه‌کولل و به‌عز
بێچوون و بێچگۆنه، مونه‌ززه‌له‌ ئه‌ین و ئان (٢٨)

سیفه‌ته و عه‌ینی نیه. هه‌روه‌ها غه‌یری زاتیش نین به‌و مه‌عناکه غه‌یری شتی‌ک ئه‌وه‌یه له‌و شته
جوئ بیه‌ته‌وه و بێ ئه‌و ته‌سه‌وور بکری، چونکه مه‌حاله ئه‌و سیفه‌تانه له‌خوا جیا بینه‌وه و خوا
هه‌رگیز بێ ئه‌و سیفه‌تانه نه‌بووه و نابێ.

(٢٥) واته: قه‌ید ناکا ئه‌گه‌ر خوا به «شت» و به «که‌س» ناوه‌هرین، به‌لام نه‌ک به‌و مه‌عناکه ماده‌ده
بێ و سه‌ر و خوار و پاش و پێش و راست و چه‌پی بێ و شه‌و و روژی به‌سه‌را بێ، چونکه
ئه‌مانه نه‌بوون و خوا دروستی کردوون و شتی که نه‌بووبی و په‌یدا بووبی بریار نادری بۆ که‌سی
که هه‌ر بووبی و سه‌ره‌تای نه‌بی.

(٢٦) ئه‌م به‌یته مه‌عنای به‌یتی پێشو و روون‌تر ده‌کاته‌وه.

(٢٧) موعانید: ئه‌وه‌ی عه‌ناد و که‌له‌ره‌قی بنوێتی.

واته: که ناوی خوات بیست وه‌کوو «الله» له‌ شوێنیکی وه‌کوو: «بِسْمِ اللَّهِ الرَّخْمَنِ الرَّحِيمِ» دا،
بزانه مه‌به‌ست له‌و ناوه‌ زاتی خوایه، چونکه ئه‌و حوکم و سیفه‌تانه که له‌گه‌ڵ ئه‌و ناوه‌دا باس
ده‌کری بۆ ناوه‌ که ده‌ست ناده‌ن، به‌لکوو بۆ زاتی خوا خۆی ده‌ست ده‌ده‌ن. که‌واته با ئه‌و
که‌سانه‌ی که‌له‌ره‌قی ده‌که‌ن و دان به‌ راستیدا نائین و باوه‌ریان به‌م قسه‌یه‌ی ئیمه‌ نیه، ئایه‌تی:
﴿سَبِّحْ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى﴾ ره‌وان بکه‌ن که ده‌لیل له‌سه‌ر ئه‌وه‌ که‌وا مه‌به‌ست له‌ ناو خاوه‌ن ناوه
چونکه ته‌سییحات بۆ زاتی خوا ده‌کری نه‌ک بۆ ناوه‌که‌ی.

(٢٨) جه‌وه‌هر: ئه‌و ماده‌ده‌یه‌یه که بۆ دابه‌شکردن نه‌شی و ده‌ست نه‌دا. جیسیم: ئه‌و ماده‌ده‌یه‌یه که

حادیس نیه، قه دیمه، کهلامی خودا به حهق
 ده م بۆ حه دهس به ناحهق ئه بهن «ضال» و گومره هان (٢٩)
 باوه ربیی خودا که له سه ر عه رشه موسته وی
 ئه م ما به ئیستیوایه کی بی چوون و کهس نه زان (٣٠)
 هه ر ئایه ت و حه دیسی شتیکی تیا بی
 بتخاته شو بهه، جوابته بی چوونی و چوان (٣١)
 وهك عهین و وه جه و سوور هت و ئه نگوشت و دهست و پی
 وهك نه فس و وهك نزوولی هه موو شه و له ئاسمان (٣٢)

✽

بۆ دابهشکردن بشتی. چوون: وئنه. چگۆنه: چۆنیه تی، «كَيْفِيَّة». مونه ززهه: پاك و خاوێن. ئهین:
 بوون له جیگادا، له «آین» هی عه ره بی وه رگیراوه. ئان: بوون له کاتدا، له «آن» ی عه ره بی وه رگیراوه.
 (٢٩) حه دهس: رووداو. «ضال»: گومرا.

واته: به پیتی بیروباوه ری ئیمه کهلامی خوا قه دیمه و سیفه تی خوایه و له گه لیا بووه و
 هه میشه ده میتی و بریتی نیه له دهنگ، به لکرو هۆی گفتوگۆی خوایه له گه ل پێغه مبه ران به هه ر
 زمانێ که هه ر پێغه مبه رێک بوو پیتی له ناو هه ر کۆمه له خه لکی دا. ئه و که سانه یش که ده ئین
 کهلامی خوا نه بووه و پهیدا بووه. گومرا و سه ریا ن لێ شیاوه.
 (٣٠) موسته وی: جی گرتوو. ئیستیوا: جی گرتن.

واته: به پیتی ئایه تی: «الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى» که واته: خوا له سه ر عه رش جیگه ی
 گرتوو، ئیمه لاما ن وایه خوا له سه ر عه رشی خۆی جی گرتوو، به لام جی گرتنیکی واکه ئیمه
 جۆره که ی نازانین، چونکه ئه گه ر بلێین جی گرتنی خوا له سه ر عه رش وهك جی گرتنی
 ئاده میزاده له سه ر کورسیهك، ده بی بلێین خوا مادده یه که وایش نیه و ئه وه بۆ ئه و ده سته نادا.
 (٣١) بی چوونی: بی وئنه یی. چوان: وهك.

مه عنا ی ئه م به یته به سه راوه به به یتی دوا ییه وه.

بیی (ن): بییت.

(٣٢) واته: هه ر ئایه تیک یا هه ر حه دیسیك که له وانه بی دوودلت بکا و سه رت لێ بشیوێتی

ته نزیه ئه کهن سه لهف، خه لهف ئه ماما ده کهن ته ویل
بو ههرچی ناسزایه به زاتی عه زیمه شان^(٣٣)

نه یگرتوو شه ریک و موعین و ژن و وه له
بو ئیمه یه له ئایه تی «عز» ئه م قسه عه یان^(٣٤)

﴿

به و جۆره که وایه نه ئی خوا چاوی هه یه یا رووی هه یه یا وینه و په نجه و ده ست و پیتی هه یه یا
نیسه تی «نه فس» ی ده درته پال یا به شه و له ئاسمانه وه داده په رته خوار بو سه ر زه وی وه
ئایه تی: ﴿وَلْيُضْغَعِ عَلَيَّ عَيْنِي﴾ که واته: له بهر چاوی من دروست بکری، یا ئایه تی: ﴿وَيَبْقَى
وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ﴾ که واته: ته نها رووی خاوه ن شان و شکۆی خوا ی تۆ ده مینیتته وه،
یا هه دیسی: ﴿قَلْبُ الْمُؤْمِنِينَ أَصْبَعِينَ مِنْ أَصَابِعِ الرَّخْمَنِ﴾ که واته: دلێ موسولمان له نیتوان دوو
په نجه دایه له په نجه کانی خوا، یا ئایه تی: ﴿يَذُ اللَّهُ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ﴾ که واته: ده ستی خوا بالا
ده ستیانه، یا ئایه تی: ﴿وَاضْطَنَعْتُكَ لِنَفْسِي﴾ که واته: بۆ خۆم دورست کردووی، یا هه ر ئایه ت
و هه دیسیکی تری له م چه شنه، تۆ باوه رت به راستی ئه و ئایه ت و هه دیسانه بی، به لام بلێ
من نازم شته که چۆنه و به ئیمه ده رک ناکرێ و له عیلمی خوا خۆیدا یه.

ئهم جۆره ئایه ت و هه دیسانه له ئیستیلاحی ئوسولێ دیندا پێیان ده وترێ «مُتَشَابِه».
(٣٣) ته نزیه: به دوورگرتنی خوا له ناته وای. سه لهف: زانایانی پێشوو. خه لهف: زانایانی
پاشه وه. ته ویل: ته ئویل، وهرگیرانه وه ی مه عنا به جۆرێ که راستی بکاته وه. ناسزا: ناشایان.
عه زیمه شان: «عَظِيمُ الشَّان»، پایه بلند، خوا.

واته: سه باره ت به و ئایه ت و هه دیسانه ی که موته شایه یه و مه عنا دیاریه که یان شتی وا
ده گه یه نه ئی بۆ خوا ی گه وره ده ست نه دا، زانایانی پێشوو ده لێن خوا به ریه له و شتانه و مه عنا ی
ئهو ئایه ت و هه دیسانه هه و آله ی عیلمی خوا ده کهن. زانایانی پاشه وه یه مه عنا یان
هه لده گیرنه وه به جۆرێ که ده ست بدا. بۆ نمونه ده لێن مه به ست له ده ستی خوا هێزی و له
رووی خوا خۆی و له چاوی خوا ئاگاداریه تی... تاد.

(٣٤) موعین: یارمه تی ده ر. وه له د: منال، کور بێ یا کچ. ئایه تی «عز»: دوا ئایه تی سووره تی
«الاسراء» که پیتی ده لێن ئایه تی «عزه». عه یان: ئاشکرا و دیاری.

واته: خوا هاوبه ش و یارمه تی ده ر و ژن و منالی بۆ خۆی رانه گرتوو. ئه مه یه به ئاشکرا له

ئەم خەلقە جوملە دەمرن و ھەموانیان ئیلاھ
زیندوو دەکاتەویش و دەبینی حیسابیان^(٣٥)

کافر کە خارە، بابەتی ناره، جەحیمە جیی
موئمین گولە، کە زینەتی باغە چوووە جینان^(٣٦)

دینی خودا کەرامەتە دەرحەق بە ئەھلی دین
لەو نەشەدا کە یارەبی بیکە ی بە رزقمان^(٣٧)

ھەرکەس بە نەشەئە ئەو مەیی بێچوونە فەوزی بوو
جەننەت لە فکری چوو لە نیشات و لە خوشییان^(٣٨)

ئایەتی «عَزَّ» ۛ دەردەکەوئ کە دەلی: «قُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ وَلِيٌّ مِنَ الذَّلِّ وَ كَبَّرَهُ تَكْبِيرًا». واتە: بلی سوپاس بۆ ئەو خوا بە کە نە منالی راگرتوو و نە ھاو بەشی ھەبە لە دەسەلاتیدا و نە لەبەر بێ کارەبیش سەرپەرشتی کەری بۆ خۆی داناو و، ھەمیشەبیش ھەر ئەو خوا بە گەورە بزائە.

(٣٥) ئیلاھ: خوا. حیساب: لی پرستینەو.

مەعنای ئەم بەیتە بەسراو بە بەیتی پاشەوہیەو.

(٣٦) خار: درک. نار: ئاگر. جەحیم: دۆزەخ. جینان: بەھەشت.

واتە: ئەم خەلقە ھەموویان دەمرن و خوا لەو دنیا ھەموویان زیندوو دەکاتەو و حسیبی کردەوہی دنیا یان لەگەڵ دەکا. کافرەکان دەخرنە دۆزەخ و دەسووتین چونکە لە کرداریاندا وەک درک زیانبەخش بوون و ھەر بۆ سووتان باشن. موسولمانەکانیش دەتیررنە بەھەشت، چونکە لە کردەوہ باشیدا وەک گولێ بۆنخۆش وابوون و جیگە ی گولیش باخچەبە.

«مەحوی» لەم بەیتەدا لەو وشە ی «جینان»دا ھونەری «تۆریە» ی بە کار ھێناو، ئەوہتە مەبەست لێی بەھەشت و خۆیشی بە مەعنا باخچەبە.

(٣٧) دین: دین، بینین. نەشە: دروست کردنەوہی ئادەمیزاد لەو دنیا.

مەعنای ئەم بەیتە بەسراو بە شیعری پاشەوہیەو.

(٣٨) واتە: دینتی خوا بۆ موسولمانان پاش زیندوو بوونەو یان لەو دنیا، مایە ی سەر بەرزبە

واجب نیه له سهر مه لیکي «واجب الوجود»
 نه سلّح وه یا مه سلّحه ده رحق به بهنده گان (٣٩)
 زوبده ی ئیلاهیاتی عه قیده م که گرتنه زم
 «لابد» ده بی بکه م نه به وییاته کesh به یان (٤٠)

وهك واجب به زات و سیفاتی خودا به قین
 باوه ر ده بی بی به مه لایک، به مورسه لین (٤١)
 حق بوون و هم به حق بووه دین و کیتایان
 هه ریه که هه تا زه مانی به کیکی دواترین (٤٢)

✽

بۆیان خوا به شماني تی خا. هه رکه سیش به چه شتی شه رابی بی مانه ندی بیننی. خوا
 سه رخوش بی، له خو شیاندا به هه شتی له یاد نامی. (٣٩)
 واته: بیروباوه ری نه هلی سونه ت وایه که وا پتو بست نیه له سهر خوی گه و ره ته ماشای
 سوودی بهنده گان بکاو چی باشر بی بۆ نه وان یا چی سوودی گشتی تیابی نه وه بکا. نه گه ر
 وایه کافرکی لات و ده رده داری دروست نه ده کرد له دنیايشدا بی بهش و هه تاسه سارده و
 له قیامه تیشدا دۆزه خ جیه تی.
 (٤٠) زوبده: پوخته. ئیلاهیات: نه و بابنه تانه ی پتوهندیان به خواوه هه یه. «لابد»: به ناچار ی.
 نه به وییات: نه و بابنه تانه ی پتوهندیان به پیغه مبه ره وه هه یه.

(٤١) مه لایک: مه لایکه، جسمیکی نوورانین ده توانن خۆیان بخه نه قالبی هه ر شیوه یه کی
 جوانه وه. مورسه لین: نه وانه ی خوا ناردوونی بۆ سهر ئاده میزاد و ئایینیکی پی سپاردوون به
 خه لکی بگه یه نن، یا داوای لی کردوون ئایینی پیغه مبه رکی پیش خۆیان بگه یه نن. نه مانه خوا
 له رینگای جوهره ئیله وه نامه ی خۆیان پی ده گه یه نن، که مه لایکه یه که خوا به تایبه تی نه م
 کاره ی پی سپاردووه.

(٤٢) واته: ئایینی نه م پیغه مبه رانه و نه و کتیبانه ی خوا بۆی ناردوون فه رمانه و بوون، تا خوا
 پاش مردنی هه رکامیکیان پیغه مبه رکی تری ناردووه و ئایینی نه وی پشوو یانی هه لوه شان دووه ته وه.

ئهم ئال وگۆری دینه له کارا بووه ههتا...

دهوری یه کئی به دینی ئه وه نه سخی جومه دین (٤٣)

یه عنی په یه مبهری عه ره بی، هاشمی نه سه ب

ئه حمه د له ئاسمان و، موحه ممه د له سه رزه مین (٤٤)

دین و کوتوب نه ما، بووه دین و کیتابی ئه و

باقی ده بی شه ریه تی ئه و تا کوو یهومی دین (٤٥)

عیسا که دیته خواره وه بو کوشتنی جه جال

خوی و ئه وانه تایبعی ئه و بن، موحه ممه دین (٤٦)

(٤٣) نه سخ: هه لوه شانده وه. جومه: هه موو.

واته: هه لوه شانده وه ی ئایینی کۆن به ئایینی تازه هه ر له کارا بووه تا زه مانى ئه و پیغه مبه ره که پاش ئه و پیغه مبه ری تر نایه ت و ئایینی ئه و هه موو ئایینیکی هه لوه شانده وه ته وه که ئه ویش پیغه مبه ری ئیسلامه دروودى خوی لى بى، وهك له شيعره كانى پاشه وه دا باسى لى ده كا. (٤٤) ئه حمه د له ئاسمان: ئیشاره ته بو ئایه تی: ﴿وَمُبَشِّرًا بِرُسُولٍ يَأْتِي مِنْ بَغْدِي اسْمُهُ أَخْذٌ﴾ که خوا له قورئانا به زوبانى چه زره تی عیسا وه ده یگێر پته وه، واته: موژده ی هاتنى پیغه مبه رتک ده ده م له پاش خۆم دى ناوی «ئه حمه د»، یا مه به ست ئه وه یه پیغه مبه ری موسو لمانان له ناو مه لایکە تاندا به «ئه حمه د» ناو بانگی ده رکردوه. موحه ممه د له سه ر زه مین: واته له ناو خه لکا «موحه ممه د» ی بانگ ده که ن.

(٤٥) کوتوب «کُتُب»: جه معی «کیتاب»، به و کتیبانه ده لێن که خوا ناردوونى بو پیغه مبه ران. یهومی دین «يوم الدين»: روژى تۆ له سه ندنه وه و پاداش دانه وه، روژى قیامه ت.

(٤٦) جه جال: ده ججال. به گوێره ی چه دیس کابرایه که به ر له دنیا ئاخى بوون په یدا ده بی و خه لک گو مړا ده كا. هه ر له و سه رده مه دا چه زره تی عیسا یش که ئیستا له ئاسمانه، دیته خواره وه موسو لمانانى شوین ده که ون و ده جال ده کوژى. ئه و کاته چه زره تی عیسا که خوی پیغه مبه ر بووه و به ر له پیغه مبه ری ئیمه هاتوو، ئایینه که ی خوی راناگه یه نى به خه لک، به لکوو له گه ل شوین که وتووانى، شوینی ئایینی ئیسلام ده که ون. موحه ممه دى: موسو لمان.

سەرداری ئەنبیایە بە کول، خاتەمی روسول
 ساحیب لیوایە، پێشەرەو، رۆژی واپەسین^(٤٧)
 رۆژی که مه ککه مه شریق و، مه غریب مه دینه بوو
 سه یری که شەرق و غەربە به نووری مونهوهرین^(٤٨)
 میعراجی سایته به نوسووس و، به خەو نه بوو
 تەشریفی ئەو به جیسمی شەریفه سواری زین^(٤٩)
 بو ئەنبیا له مەسجیدی ئەقسا بووه ئیمام
 نۆبهی عورووچه یه عنی له نۆقوبیه تیپەرین^(٥٠)

(٤٧) لیوا: ئالایی. واپەسین: دوایی، قیامەت.
 (٤٨) واتە: سەیر که چۆن رۆژەلآت و رۆژاوا تیشک دەدەنەو به هۆی ئەو رۆژەو که مه ککه
 رۆژەلآت و مه دینه رۆژاوا ی بوو که بریتیه له پیغه مبهری ئیسلام دروودی خوای لی بێ.
 رۆژی که: له دەستوو سه کانی به رده ستمانا به مجۆره نووسراو تهوه: «روژیک = رۆژێکی».
 تیمه ئەو مان لا هه له بوو. شایانی وتنه ئەم به یته مان به دهستوو سی «مه حوی» خۆی لانه بوو تا
 بزاین ئەو خۆی چۆنی نووسیوه تهوه.
 (٤٩) میعراج: سەرکه وتن بۆ ئاسمان. زین: مه به ست لئی «بوراق»ه.
 واتە: به نه سسی ئایهت ئیسات بووه که وا پیغه مبهر (د.خ)، به شهو له مه ککه وه چوه ته
 «قُدس» و به نه سسی هه دیس ئیسات بووه که له ویشه وه چوه بۆ ئاسمان. ئەم میعراج هیش
 له حاله تی هۆشیاریدا بووه نه ک له خه ودا، وه ک هه ندی که س ده لێن، وه پیغه مبهر به له ش، نه ک
 به رۆح وه ک هه ندیک ده لێن، سواری و لاخیکێ تایبه تی بووه که ناوی «بوراق» بووه. ئەم
 میعراج له ٢٧ ی مانگی ره جەبی سالی ١١ ی پیغه مبهر تی پیغه مبهردا رووی داوه.
 (٥٠) مه سجدی ئەقسا «مسجد الاقصی»: مزگه و تیکه له قودس. عورووچ: سەرکه وتن. قوبه:
 گومەزی.
 واتە: پیغه مبهر له مه سجدی ئەقسادا بوو به پێش نوێژ بۆ پیغه مبهران و ئیتر له وێ به ولاوه
 نۆبهی سەرکه وتن له هه ر هه وت ئاسمان و له عەرش و له کورسی.

تا سیدره جویره ئیله ئەمین، ئیکه ره فره فه
 خدمه تچی ئەم ئەمانه ته تا ره بیی عاله مین^(٥١)
 ده وه ت کرایه قه سری «أُو أَذْنِي» له «قَاب قَوْس»
 زیافته لیقایه، زاتی خودایه به دیده دین^(٥٢)
 ته عزیم و ئیحتیرام ئەمه بی، به خشش و خه لات
 داخۆ چیه و چه ها بووه یا واهی بی موین!^(٥٣)

(٥١) سیدره: دره ختی که لای راستی عه ر شه وه مه لائیکه لئی لانا ده ن. ره فره ف: فهرش و شینایی و هه رچی رابخری. لیره دا مه به ست شتی که پیغه مبه ر لای سیدره وه سواری بووه و پیی چو وه ته حوزو وری خوا...

واته: ئەمینه داری پیغه مبه ر تا لای داری «سدره المتهی» هه زه تی جویره ئیل بوو. له وێشه وه تا حوزو وری خوا ره فره ف بوو به پیش خزمه تی و ئەو ئەمانه ته ی گه یانده جی.
 (٥٢) مه حوی لهم به یته دا له ئایه تی: «فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى» وه که هه ندی له ته فسیر که ره وه کانی قورئان وایان مه عنا لێدا وه ته وه که واته ئەوه نده ی دوو که وانی تیر یا که متر له خوا وه دوور بوو، «قَاب قَوْس» ی خوا ستو وه و کردو وه به ناوی شوئینک و «أُو أَذْنِي» یشی خوا ستو وه و کردو وه به ناوی کۆشکینک که خوا پیغه مبه ری بانگ کردبێ له وێ بیینی، وه بیننه که ی خوا یشی دانا وه به خۆراکی ئەو زیافته و میوانداریه ی خوا بۆ پیغه مبه ری ئاماده کردبوو. دیاره ئەم نزیکیه ی ئەم به یته باسی لێ ده کا کینایه یه له نزیکه ی مه عنه و ی، ئەگینا وه نه بی خوا ماده ده و جیسم بی تا بو تر ی پیغه مبه ر ئەوه نده مه سافه ی مابوو بگاته حوزو وری خوا یا ئەوه ند لێه وه دوور بوو. ئەم ئیستیعاره یه، له وه وه هاتو وه و ختی خۆی دوو سه رکرده ی عه رب په یمانیان له ئیوانی خۆیاندا ببه ستایه بۆ دۆستایه تی ئەوه نده ده هاتنه نزیکه یه که وه به قه ده ر دوو که وانی تیر ماوه یان له ئیواندا بمینی. جا لیره شدا ئەم ته عبیره به کار هینرا وه بۆ گه یاندنی مه عنا ی نزیکه ی پیغه مبه ر له خوا وه.

(٥٣) واهی ب: به خشنده. موین: روون که ره وه.

واته: ماده م خوای گه وه به م هه موو ریز لێ گرته وه پیغه مبه ری بانگ کردبێ بۆ خزمه تی خۆی، ده بی چ خه لات و به رات و به خششیکه گران به های دا بیتی!

روخسه ت دراهه پرایه وه پربار و پرنه سب
دا پر بکا له نووری خودا، وهك سه ما، زه مین^(٥٤)

هر چاوی سه ربوو هه رچی غه رایب که دیویه
وهك عهرش و کورسی و حه مه له و وهك موقه پره بین^(٥٥)

وهك ئه نبیا، مه قامی هه موو لا له ئاسمان
دۆزه خ به ههشت ئه وانه به ههشتین و دۆزه خین^(٥٦)

ئهم چوون و سه یر و هاتنه وه سه یره، مودده تی
سه ره هه لپین و خسته وه ی باز ئه سه ره سه رین^(٥٧)

(٥٤) دا: تا.

واته: پاش ئه وه رینگای دراهه به و شه وه بگه رته وه، تا وهك ئاسمانی پر کرد له نووری
خوا، زه ویشی لی پر بکا. که گه پایشه وه به بار و به هه ره یه کی زۆره وه گه پایشه وه. مه به ست له م بار
و به هه ره یه ئه وه هه موو قه در و ریز لی گرتنه یه که له حوزووری خوادا پیشوازی پی لی کرا...
(٥٥) غه رایب: جه معی «غهرب» یه واته شتی سه یر. حه مه له: جه معی «حامیل» ه واته هه لگر.
مه به ست له وه مه لائیکه تانه یه که عهرشی خویان هه لگرتوه. موقه پره بین: ئه وه مه لائیکه تانه ی
زۆر له باره گای خواوه نزیکن.

مه عنای ئهم به یت به سه راوه به به یتی پاشه وه.

(٥٦) واته: پیغه مبه ره هه رشتیکی سه یری دیوه له وه سه فه ری میعراجیه دا هه مووی به چاوی
سه ره دیوه. ئه وه شتانه ش وهك عهرش و کورسی و مه لائیکه ته عهرش هه لگره کان و ئه وه
مه لائیکه تانه ی له باره گای خواوه نزیکن و پیغه مبه ره کان و پایه یان له ئاسماندا و ئه وه که سانه ی
ده چنه به ههشت و ئه وانه ی ده چنه دۆزه خ، وهك له چیرۆکی میعراجدا به درتزی باسی لی
کراوه.

(٥٧) باز: دیسانه وه. ئه سه ره: له سه ره

واته: ئهم چوون و ته ماشا کردن و هاتنه وه یه هه ره ئه وه نده ی پی چوو ه سه رتک هه لپری و
دیسانه وه بیخه یته وه سه ره سه رین.

یا ره ب به حهق شه رافه تی ئه و وهقت و ساعه ته
له و ره حمه تی عوموومیه ئیمهش بهشی بهرین! (٥٨)
مه جمووعی ئه نبیا که سه د و بیست و چار هه زار
مه عسوومن و له ئیرتیکابی مه عاسی هه موو بهرین (٥٩)
عه زلی نیه په یه مبه ر و قه ت نه بوه ته نه بی
عه بد و ژن و پیاوی ده نی خه سلّه ت و میهین (٦٠)
لوقمان ئه و دیا ره حه کیمیکی پاکه، «ذو ال
قرنین» شاهی چاکه، به قه تعی مه لّی نه بین (٦١)
ئیعجازی ئه نبیا و که راماتی ئه ولیا
بی شو بهه سابتن، به سو بووت بی یه قین (٦٢)

(٥٨) به حهق: بۆ خاتری.

(٥٩) چار: چوار. مه عسووم: بی گونا ه ئیرتیکاب: تووش بون: مه عاسی [معاصی]: جه معی «معصیت» ه واته گونا ه بهری: بی بهش و پاک.

واته: تیکرای پیغه مبه ران که ژماره یان ١٢٤ هه زار که سه، پیش پیغه مبه ریه تی و پاش پیغه مبه ریه تی یان له کوفر و له گونا ه ی گه و ره پاک بوون و چ به ده سته نقه ست و چ به هه له رووی نه داوه لیان، هه و هه له هه ر گونا ه یکی بچو و کیش که په سستی و نزمی بگه یینی. (٦٠) نه بی: ئه و پیغه مبه ریه ی فه رمانی ئه و ه ی نه درایتی په یامی خوا بگه یه نی به خه لک. خه سلّه ت: ره وشت. میهین: سووک.

واته: پیغه مبه ر هه رگیز له پیغه مبه ریه تی لانا بری و به نده و ئا فره ت و پیاوی سووک نابن به پیغه مبه ر. (٦١) لوقمان: حه کیمیکی ئه فسانه یییه ریگای چاکه ی پیشانی خه لک داوه. سووره تیکی قورئان به ناوی ئه و هه یه. «ذوالقرنین»: له قه بی ئه سکه نده ری مه کدۆنییه. هه ندی له ته فسیر که ره وه کانی قورئان ده لّین ئه و «ذوالقرنین» ه ی ناوی له قورئاندا هاتووه هه ر ئه مه. هه ندیکیشیان ده لّین یه کیکێ تره.

(٦٢) ئیعجاز: مو عجزه، ئه و شته له عاده ت به ده ره یه که خوا بۆ پیغه مبه رانی ده کا بۆ به ره رج دانه و ه ی قسه ی ئه وانه ی باوه ریان پی نا که ن. که رامه ت: ئه و شته له عاده ت به ده ره یه که خوا بۆ دۆستانی خۆی ده کا بۆ به ر زکردنه و ه ی پایه یان. ئه ولیا: جه معی «وهلی» یه واته دۆستی خوا.

هیچ ئەولیا بە مەرتەبە ناگاتە ئەنبیا
(٦٣) «إِذْ هُمْ مُفَضَّلُونَ عَلَى جَمْعِ عَالَمِينَ»

بەعدی نەبی چ شەکک و چ شوبهت نەبی لەسەر
(٦٤) تەرتیبی ئەفزەلی خولەفای ئەپەسە عەلی گوزین

(«صدیق» ئەفزەل ئەووەل و، «فاروق» ئەسانی ئەو
(٦٥) «ذی النور» ئەنووری سییوم و، «کرار» ئەچارەمین

(«صدیق» زاتو ئەزەلە بەعزێ خوسوسەووە
(٦٦) «زەرا» ئەگەرچی زوهرە بە ئاسمانی دین

(٦٣) واتە: هەرچەند ئەولیايش خواشتی لە عادت بەدەریان بۆ دەکا، بەلام ناگەنە پەلە
پێغەمبەرەکان، چونکە پێغەمبەرەکان لە هەموو کەس گەورەترن.

(٦٤) بەعد: پاش. خولەفای ئەپەسە: «ئەبوبەکر» و «عومەر» و «عوسمان» و «عەلی». گوزین:
هەلبێژاردە.

مەعنای ئەم بەیتە بەسراوە بە بەیتی پاشەووەیەو.

(٦٥) سییوم: سێهەم. چارەمین: چوارەم.

واتە: باوەڕت وابێ ئەبوبەکرێ سەدێق و عومەری فاروق و عوسمانی «ذی النورین» و
عەلی کورێ ئەبوتالب، لە پاش پێغەمبەر (د.خ)، بەرپز لە هەموو موسولمانانی تر گەورەترن و
پایەیان لای خوا لە هەمووان بلندترە.

بۆیە بە «ابوبکر» دەلێن «سەدێق» چونکە لە پیاوانا بەر لە هەموو کەس باوەڕی بە پێغەمبەر
کردووە. «عمر» یان بۆیە پێی دەلێن «فاروق» چونکە گەلی جار بێروپرای ئەو راست و چەوتی
لە یەك جوی کردووەتەووە و ئایەت بە گۆڕەری رای ئەو هاتووە. «عوسمان» یان بۆیە پێی دەلێن
«ذی النورین» چونکە دوو کچی پێغەمبەری (د.خ) هیناوە. «عەلی» یان بۆیە پێی دەلێن «کرار»
چونکە گەلی جار لە غەزادا دووبارە و سێ بارە هێرشێ بێرووەتە سەر کافران.

(٦٦) «صدیق» لەقەبی حەزەرەتی «عائشە» ی کچی «ابوبکر» ئەکە خێزانی پێغەمبەر بوو.

«زەرا، زەرا»: لەقەبی حەزەرەتی «فاطمە» ی کچی پێغەمبەر. زوهرە: ئەستێرە زوهرە.

واتە: هەرچەند «فاطمە» وەك ئەستێرە زوهرە و ابوو بە ئاسمانی دینەو، بەلام «عائشە»
لە هەندێ روووە لەو پایە بلندترە.

ئەم شەش کەسە حەبیبی حەبیبی حەقن بە حەق
 ھەرکەس کە مونکیڕە لە خیتامی مەبە ئەمین (٦٧)
 ئەفزەل لەپاش ئەمانە شەشە ی باقیە لە دە
 ھەر ئەو دە یە موبەششەرەن ئەمڕۆ کە جەننەتین (٦٨)
 وَهَكَ «بوعَیْئِدَه»، «طَلْحَة»، «زُبَیْر» و «سَعِید» و «سَعْد»
 ھەم «ابْن عَوْف» ە «بَعْدَهُم» ئەسحاب و تاییعین (٦٩)
 یا رەب لە تۆو ە رەحمەت و ریزوانی بێ درێغ
 نازل بێ ھەمیشە «عَلَى كُلِّ أَجْمَعِین»! (٧٠)

(٦٧) واتە: ئەم شەش کەسە خۆشەوێستی پیغەمبەرن کە خۆشەوێستی خوا یە. ھەرکەسێش
 ئینکاری ئەم راستییە بکا، نابێ لەو ئەمین بین کە دەردەبا و لەو دنیا بێ ئیمان نابێ.
 لە دەسنووسێکی مەحوی خۆیدا لە بەرابەرێ «مونکیڕە» دا «باغیضە» یش نووسراوە.
 (٦٨) موبەششەرە: مۆژدە پی دراو بە بەھەشت، «العشرة المبشرة».

مەعنا ی ئەم بەیتە بەسراو بە بەیتی پاشەوێە.

(٦٩) واتە: لەپاش ھەر چوار خولەفای راشیدین و حەزەرەتی «عائشە» و «فاطمە» ی زەھرا،
 گەورەترینی موسولمانان ئەو شەش کەسەن و دەمێننەو لەو دە کەسە ی کە پیغەمبەر مۆژدە ی
 بەھەشتی داو نەتێ کە «ئەبوعوبەیدە ی کۆری جەرپاچ» و «زوبەیری کۆری عەوام» و «تەلحە ی
 کۆری عوبەیدیللاھ» و «سەعیدی کۆری زەید» و «سەعدی کۆری ئەبوعە ققاس» و
 «عەبدوڕپەحمانی کۆری عەوف» ن. ئەو چوار کەسە کە ی تر خولەفای راشیدین کە باسما
 کردن. پاش ئەم دوازدە کەسە یش باقی ئەسحابەکانی پیغەمبەر و تاییعین کە ئەوانەن
 ئەسحابەیان دیو، لە ھەموو موسولمانانی تر گەورەترن.

لەم بەیتی مەحوی یە وادەردە کەوێ «عائشە» و «فاطمە» کە لە عەشەرە ی موبەششەرە
 نین، لەم شەش کەسە ی دوا ی دە کەسە کە گەورەتر بن، بەلام ئەو ی لە ئوسوولێ دیندا باس
 کراو و نیە.

(٧٠) ریزوان [«رضوان»]: رەزامەندی. «عَلَى كُلِّ أَجْمَعِین»: لەسەر ھەموان بە تێکرا.

له عهنه مه که بره له یه زید و ره وایه
«شراً» که ئیمه مل که چی شیرێ شه ریه تین^(٧١)

ئیمانی موعته بهر بگره، ئه و موقه للیده
ته قلیدی فه زیابه به جه زمیه ت و یه قین^(٧٢)

هه رکهس که ژیر و عاقله عوزری نه و، نه
عیلمی نه بی به خالیقی چه رخ و کوره ی زه مین^(٧٣)

(٧١) یه زید: کوری مو عاو به، ئه وه ی چه زه ته ی حوسه ی نه له شه پری ئه ودا کو ژراوه.
واته: ماده م ئیمه مل که چین بۆ شمشیری شه ریه ت، نابێ له عهنه له یه زیدی کوری
مو عاو به بکه ی نه، هه رچه ند سو پای ئه و چه زه ته ی حوسه ی نه و ژماره یه کی زۆریان له
موسولمانان کوشتووه، چونکه ئیمه لاما نه وایه موسولمان به گونا ه کافر نابێ و له عنه تیش له
ئه هلی قیله دروست نه. زیاد له وه که ئیسیات نه بووه ئه و فه رمانی ئه و کاره ساته ی دابی و به
حه لالی زانیی و، پاش ئه وه یش بینه راه له نا و موسولماناندا نوژی کردووه. ئه گه ر بیه لێ نه
فه رمانی ئه و کاره ساته ی دابی و به حه لالی زانیی، دوور نه پاشان په شیما نه بوو یته وه و تۆ به ی
کرد بی...

(٧٢) موعته بهر: بۆ حسیب کراو. موقه للید: ئه وه ی چاو له که سیکی تر بکا. فه زیاب: به خته وه ر.
جه زمیه ت: بی دوو دلی.

واته: ئه و که سه یش که له ریگای زانیی و تیگه یشتی خۆیه وه نا، به لکو و له ریگای
چاو لیگه ری موسولمانانی تره وه با وه پری به خوا کرد بی، ئیمانی به دامه زرا و داده نری و گومانی
تیدا نه که وا چاو لیگه ری به که ی ده یگه یه نیته به هه شت...

مه حوی به م به یته ئیشاره ت بۆ ئه و خیلافه ده کا که له تیوان زانیانی ئوسوولی دیندا هه یه
که وا ئاخو ئیمانی موقه للید داده مه زری یا نه.

(٧٣) واته: مه سه له ی با وه به خوا ئه وه ند ه ئاشکرایه له وانه یه بلی نه کهس به چاو لیگه ری
موسولمان نه بووه، چونکه هه رکه سی ژیر و عاقل بی و تۆزی ورد بیه ته وه خوا ده دۆزیه وه و
ئیمان ده هینی و، که سی نه نه زانی ئه م دنیا یه که سی که له نه بوون دروستی کردووه...

تهوبه‌ی به وه‌قتی غه‌رغهره، ئیمانی حالێ یه‌ئس
مه‌ردووده، به‌و ره‌وییه‌ خودا موته‌لا نه‌بین! (٧٤)

ئه‌مه‌مالی چاکه‌ ده‌خلی به‌ ئیمانه‌وه‌ نیه
ئه‌مه‌مه‌مالی هه‌ر به‌وه‌ ئیمانی موته‌قین (٧٥)

موئمین نه‌بوته‌ کافر و موپته‌د به‌ فیعلی به‌د
گه‌ر قه‌تل، ئه‌گه‌ر زینایه‌، ئه‌گه‌ر زولم، ئه‌گه‌ر دزین (٧٦)

ئه‌مه‌مه‌ به‌ دڵ بکا نییه‌تی کوفر و عه‌زمی شیرک
کافر ده‌بی هه‌ر ئه‌و نه‌فه‌سه‌ و ده‌رده‌چی له‌ دین (٧٧)

(٧٤) غه‌رغهره: گیانه‌لا. یه‌ئس: ناچار. مه‌ردوود: دراوه‌ دواو په‌سه‌ند نه‌کراو. ره‌وییه: رێباز و ره‌وشت.

واته: په‌شیمان بوونه‌وه‌ له‌ کاتی گیان ده‌رجووندا یا له‌به‌ر ناچار. و له‌ ترسدا بایه‌خی نیه‌، خوا تووشی شتی وامان نه‌کا!

(٧٥) موته‌قین: ئه‌وانه‌ی خۆیان له‌ گوناوه‌پارێزن.

واته: کرداری چاک نه‌ به‌شیکه‌ له‌ باوه‌پ و نه‌ مه‌رجی باوه‌په‌، چونکه‌ باوه‌پ باوه‌پکردنه‌ به‌ دڵ به‌و ئایینه‌ که‌ خوا به‌ پێغه‌مبه‌ردا بۆ ئاده‌میزادی ناردووه‌ و هه‌رکەس ئه‌م باوه‌په‌ی هه‌بوو به‌ خاوه‌ن باوه‌پ داده‌نری با پێوستیه‌کانی باوه‌پیش جێبه‌جێ نه‌کا یا کرده‌وه‌ی خراپی لێ بوه‌شیتته‌وه‌. به‌لام له‌ گه‌ل ئه‌وه‌شدا باوه‌پ ته‌واو به‌وه‌ ده‌بی که‌ خاوه‌ن باوه‌پ چاکه‌ بکا و خۆی له‌ خراپه‌ دوور بگرێ.

(٧٦) موپته‌د: ئه‌وه‌ی له‌ موسوڵمانه‌تی وه‌رگه‌راییتته‌وه‌.

واته: موسوڵمان به‌ کرده‌وه‌ی حه‌رام کافر نابێ و له‌ دین ده‌رناچی، هه‌رچه‌ند کرده‌وه‌ حه‌رامه‌که‌ له‌ گوناوه‌گه‌وره‌کانیش بێ.

(٧٧) شیرک: هاوڕێ بۆ خوا دانان.

واته: ئه‌گه‌ر موسوڵمان به‌ دڵ نیازی کافر بوون و هاوبه‌ش بۆ خوا دانان بکا، ده‌سه‌جێ به‌و نیازه‌ی له‌ دین ده‌رده‌چی.

گەر له فزی کوفری بی به زوبانا له پڕ به تهوع
کافر بووه ئه گهرچی هه موو حه قیه دلنشین (٧٨)

سه رخۆش ئه گهر قسه و هه زه یاناتی کوفری کرد
کافر ده بی به مه زه بهی ئیمه که شافیعین (٧٩)

ئه ماما به مه زه بهی حه نه فی کهین ئه گهر روجووع
ته کفیری نا کریت و به مورته ددی نا گرین (٨٠)

مه عدووم ئه وا دیاره نه شه یته و نه مه رثیه
مه یه قسه ی ئه وانه که هه م کیشی فه لسه فین (٨١)

(٧٨) تهوع: ئاره زوو. دلنشین: ئه وه ی له دلدا بی.

واته: ئه گهر کوفریش به ئاره زووی خۆی بی به زوبانیا، هه روا کافر ده بی، هه رچه ند به
دلش باوه ری به و کوفره نه بی که به زوبانیا هاتوه.

(٧٩) هه زه یان: قسه ی پر و پوچ.

مه عنای ئه م به یته له گه ل به یتی پاشه وه یدا دئ.

(٨٠) واته: به پیتی مه زه بهی شافعی موسو لمان به وه کافر ده بی که له حاله تی سه رخۆشیدا
کوفر بکا، چونکه ماده م به ده ستی خۆی کارنکی وای کردوه سه رخۆش بی، هه موو
ئه نجامیکی ئه و سه رخۆشییه ی ده که وێته ئه ستۆ. به لام به مه زه بهی حه نه فی کافر نابی چونکه
له بهر هه ر هۆیه ک بی، خۆ دیاره سه رخۆشه و عه قلی لای خۆی نه.

له نوسخه یه کی ده ستنووسی مه حوی خۆیدا نیوه ی دوو هه می به یتی پیشوو و نیوه ی
یه که می ئه م به یته نه و له هه ر دوو نیوه که ی تریان تاقه به یته ک پێک هاتوه.

(٨١) مه عدووم: نه بوو. شه ی: شت. مه رثی: بینراو. هه م کیش: هاو مه زه به.

واته: ئه هلی سونه ت لایان وایه که وا ئه وه ی ئیستا نه بی، به لام له وانه بی په یدا بی، نه به
«شت» و نه به «بینراو» دانانری، چونکه شتی که نه بی، ئاساری لی په یدا نابی. به لام هه ندی له
موعه زیله و فه یله سووفه کان به «شت» ی ناوده بهن. راسته که ی ئه گهر مه به ستیان له و شتییه
بوون بی له زیهنا، ئه وه دیاره هه یه، ئه گینا قسه که یان بی شوین و نا په وایه.

غەیری یەکن موکەووەن و تەکوین «إلى الأبد»
 مومکین نیه سەبەب بە موسەبەب بلی یەکین^(٨٢)
 رزقە وەکوو حەلّالە، شوبهە و حەرامی سیرف...
 بەحسێ کە یە کە زەهرە ئەم، ئاخەر، ئەو ئەنگەبین^(٨٣)

(٨٢) موکەووەن: دروستکراو. تەکوین: دروستکردن. موسەبەب: ئەو ی بەهۆی شتیکەو بەیدا بووبی.

مەبەست لەم بەیتە ئەو یە بەپێی مەزەهەبی ئیمام «ئەبوو مەنسوری ماتوریدی» خوای گەورە بێجگە لەو حەوت سیفەتە ی باسماں کردن سیفەتی «تەکوین» یش هەیه کە بریتیه لە دروستکردن و، دروستکردنی هەر شتێ بە سیفەتی «تەکوین» دەبی. جا هەندێ لە زانایان رەخنەیان لەمە گرتووە و وتوویانە ئەگەر دروستکردن سیفەتی خوا بی و، دیارە سیفەتەکانی خوایش قەدیم و دروستکردنیش بی دروستکراو نابێ، دەبی ئەم عەلەمە قەدیم بی کە ئەمەیش پێچەوانە ی باوەری کۆمەڵی موسولمانانە. وەلامی ئەم رەخنەیش ئەو یە دروستکردن سیفەتی خوا یە و هۆی بەیدا بوونی عەلەمە و، دروستکراو مەخلوقی خوا یە و موسەبەبە، دیارە سەبەب و موسەبەبیش جیا نە یە. کەواتە ئەگەر دروستکردن سیفەتێکی تایبەتی بی غەیری تەوانین، پێویست ناکا دروستکراو کە قەدیم بن و، هەر دروستکراوێک لە کاتی خۆیدا بەیدا دەبی. بەلام ئەشعەر یە کە لایان وایە دروستکردن سیفەتێکی سەر بەخۆ نیه، بەلکۆو بریتیه لە پەيوەندبوونی توانای خوا بە هەر دروستکراوێکەو و توانای خوا دوو پەيوەند بەستنی هەیه بە هەر دروستکراوێکەو، یەکیکی کۆن کە پیش دروستکردنی ئەو شتیه و یەکیکی تازە و بەیدا بوو کە لەگەڵ دروستکردنی شتە کە دا بەیدا دەبی و، لەم توانا بەولاهە بۆ دروستکردنی هەر شتێ هیچ سیفەتێکی تر پێویست نیه.

(٨٣) ئەنگەبین: هەنگوین.

واتە: بەپێی پێرەوی ئەهلی سوننەت هەرچی بخوری و بپۆشیری بە رۆزی دادەنری، حەلّال بی یا حەرام بی و حەلّالی و حەرامی ئەو رۆزیە باسیکی ترە. بەلام موعتەزێلەکان ئەو ی حەرام بی بە رۆزی دانائین.

له م نوّش و نیّشه حینی سوئال و جوابی قهبر
وهفتی حیساب و وهزنی عه مهل باخه بهر ده بین^(٨٤)

مردوو که گه ییه قهبر و مه قه پری، سوئالی لی...
ده کری له ره ب و به لکی له پیغه مبه ر و له دین^(٨٥)

هه رکه س جوابی دا به جوابیکی باسه و اب
خیراتنی ده که ن له ته ره ف «خَيْرٌ مُنْزِلِينَ»^(٨٦)

گه ر وانه بوو جوابی - خودایا به تو په ناها!
زنجیر و ته وق و ره وق و عه زابی بووه قه رین^(٨٧)

(٨٤) نوّش: خوّشی، خواردنه وه. نیّش: جزوو، ئازار. حین: کات. وهزن: کیشان.
واته: پاش چوونه قهبر و له روژی قیامت و کاتی کیشانه کردنی کرده وهی چاکه و خراپه ی
بنیاده مدا ده رده که وئ رزقی هه لال نوّشی گیان بووه و رزقی هه رام مایه ی ئازار و سزای گیانه.
مه حوی له م به یته دا ئه وه یشی گه یاندوو که و له قه بریشدا سزای ئه و که سانه ده درئ که
کرده وه یان خراب بووه، وهک له هه دیسدا هه یه.
(٨٥) مه قه ر: جیگا. ره ب: خوا.

واته: مردوو که نرایه قهبر و گه یشته جی جی هه قی خو ی، مه لایکه دینه سه ری له باره ی خوا
و پیغه مبه ر و ئایینه وه پر سیاری لی ده که ن.

(٨٦) «خیر منزّلین»: باشتترین که سیك که هه لک لای خو ی راگری، مه به ست خوایه. ئیشاره ته
بو ئایه تی: «وَقُلْ رَبِّ أَنْزِلْنِي مُنْزَلًا مُبَارَكًا وَأَنْتَ خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ» که خوا به هه زه ته ی نوح
ده فهرموئ: بلی خوایه له که شتییه که به یته خوا ره وه و له شو یئیکی پیرو زدا دامبه زینه، تو
چاکترین که سیکی که هه لک لای خو ت دابگری و گلیان بده یته وه.

واته: ئه گه ر باشی وه لام دایه وه له لایه ن خوا وه به خیر هاتنی لی ده کری.

(٨٧) ره وق: به وردی مه عنایمان بو ساغ نه کرایه وه. ته نها ئه وه نده هه یه به عه ره بی به مه عنا
«لافاو» هاتوو که له وانه یه بو ئه و شو ئنه ده ست بدا.

ئه گه ر وایی «ره وقی» بی. [به رای من ئه و «ره وق» هه له یه و ئه بی «رق» بی به مانا «رق و
قین و غه زه ب» که باشت بو ئه م جیگایه ده ست ده دا. والله اعلم. «ع.ح.» قه رین: هاو ده م.

تا «يَوْمَ يُبْعَثُ» که به پاکردنه له قهبر
 بو بردنه حوزووری شهه نشاهی روژی دین (٨٨)
 دیوانی گیروداری حیسابی عومومیه
 حه یوان و جینن و ئینس و مهلهک، تا موقه پرهبین (٨٩)
 چه پره و کوتوب به دهستی چهپ، ئه ماما «و راء ظهر»
 بو راستانی کاره، له کارایه راستین (٩٠)
 وه زنی عه مهل، چ زه پره، چ کوھ و چ بهد، چ نیک
 بی شو بهیه هه موو به ترازو ده کیشرین (٩١)

﴿

واته: ئه گهر - په نا به خوا - نه شیزانی وهلامی مه لائیکه ی پرسیار بداته وه، دهس ده کرئ به
 سزادانی.
 (٨٨) «يوم يُبْعَثُ»: ئه و روژه ی زیندوو ده کریته وه، مه بهست روژی قیامه ته. به پاکردن:
 هه لساندنه وه. روژی دین: روژی تۆله و پاداش دانه وه.
 (٨٩) گیرودار: بگره و رابگره. مه عنای ئه م به یته به سراوه به به یتی پاشه وهیه وه.
 (٩٠) چه پره و: ئه وه ی ریی راستی نه گرتیته بهر. «وراء ظهر»: له پشته وه.
 واته: روژی قیامهت دیوانی مو حاکمه کردنی ئاده میزاد و گیان له بهران و جنۆکه و
 مه لائیکه ته کانه. ئه وه ی کرده وه ی چاک بووبی و رنگای راستی گرتیته بهر، نامه ی کرداری
 خۆی له پشته وه ده درتته دهستی راستی. ئه وه یش کرده وه ی بهد بووبی و رنگای چه وتی
 گرتیته بهر، نامه ی کرداری خۆی ده درتته دهستی چه بی.
 (٩١) زه پره: تۆسقال، کوھ: کیو. نیک: چاک.
 واته: کرده وه ی چاک و خراپی هه رکهس کیشانه ده کرئ، چ تۆسقالیک بی و چ ئه وه ندیه
 کیو نیک.

«مَنْ خَفَّتْ» له هاوییه ده خوا به مهن خه فته
 عه یش و نیشاتی «مَنْ ثَقُلَتْ» وه سلی حووری عین (٩٢)
 «خَتْمًا» ده بی گوزه به «سیرات»ا بکه هه موو
 چاک و خراپ و، موئمین و کافر، کیه و میهین (٩٣)
 پردیکه راکشاو به سه ربانی دۆزه خا
 باریک و تیژه وه ده می تیغیکی ئاهینین (٩٤)
 هه رکهس که خواره، وه یلییه، زوو که وته خواره وه
 «طوبی» له بو ئه وانه که ئازانه تیپه رین! (٩٥)

(٩٢) «مَنْ خَفَّتْ»: ئه وهی سهنگی کرده وهی چاکی سووک بی. ئیشاره ته بو ئایه تی: «وَ أَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ، فَأَمُّهُ هَاوِيَةٌ» واته: ئه وهی تایی تهرازووی کرده وهی چاکی سووک بی، ئاگری گهرمی دۆزه خ جیه تی. «مَنْ ثَقُلَتْ»: ئه وهی سهنگی کرده وهی چاکی قورس بی. ئیشاره ته بو ئایه تی: «فَأَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ» واته: ئه وهی تایی تهرازووی کرده وهی چاکی قورس بی، ئه وه به خووشی بو خووی راده بوئری.

واته: ئه وهی تایی تهرازووی کرده وهی چاکی سووک بی، له ناخی دۆزه خدا به مهن خه فته ده خوا. ئه وه یش تایی تهرازووی کرده وهی چاکی قورس بی خهریکی رابواردن ده بی به گه یشتن به حۆریه جوان و سپیه کانی به ههشت.

له نێوان «مَنْ خَفَّتْ» و «مهن» و «خه فته» دا جیناسیکی تهواوی جوان هه یه.
 (٩٣) سیرات «صراط»]: پردیکه له موو باریکتر و له ئه لماس تیژتر به سه ر جه هه نمه وه. کیه: بچووک. میهین: گه وهر تر.
 (٩٤) ئاهینین: ئاسنین.

ئهم به یته «سیرات» مان بو روون ده کاته وه که چیه و، په یوه ندی به به یتی یشووه وه یه.
 (٩٥) خوار: ئه وهی کرده وهی خراپ و چه وت بی. وه یلی: دانیشتووی وه یل که شیونکه له دۆزه خدا. «طوبی»: خوژگه. ئازانه: ئازایانه.

له دهسته خه تیکی مه حوی خویدا له به رابه ری «طوبی له بو ئه وانه» دا «طوبی لهم ئه وانه» یش نووسراوه.

رێی سسی هه‌زار ساله، وه یا پازده هه‌زار
 موحتاجی عه‌ونه ئوممه‌تی بیچاره، یا موعین! (٩٦)
 له‌و رۆژه‌دا شه‌فاعه‌تی چاکانه جیی ئومید
 بو‌عاسیان و ئه‌هلی که‌بائیر له‌ موئمین (٩٧)
 بی‌شوبه‌هه ئه‌نبیا، عوله‌ما، ئه‌ولیا، شه‌هید
 مه‌قبووله‌ بو‌شه‌فاعه‌ په‌نایان ئه‌به‌ر به‌رین (٩٨)
 ته‌ئسیری قه‌تعییه به‌ دوعا باوه‌رت بی
 «أدعونی استجب» وه‌کوو که‌وه‌هر له‌ گوئی گرین (٩٩)

(٩٦) عه‌ون: یارمه‌تی. موعین: یارمه‌تی ده‌ر.

واته: پردی باریک و له‌ تیغی ئاسن تیزتری «سیرات» ئه‌وه‌نده درێژه هه‌ندێک ده‌لێن به‌ سسی
 هه‌زار سال و هه‌ندێکی تر ده‌لێن به‌ پازده هه‌زار سال ده‌پرێ... ئه‌گه‌ر خوا به‌ لوتفی خۆی
 یارمه‌تی به‌نده نه‌دا هه‌رگیز ناتوانی به‌سه‌ریاگوزه‌ر بکا...

(٩٧) شه‌فاعه‌ت: تکا. که‌بائیر: جه‌معی «کبیره» یه‌ واته‌ گوناھی که‌وره. موئمین: موسوڵمانان.
 واته: ئه‌وه‌ی جیگای هیوا و ئومید بی له‌و رۆژه‌دا بۆ ئه‌وانه‌ی له‌ دنیا دا گوناھی که‌وره‌یان
 کردووه، ته‌نها هه‌ر تکای پیاوچاکانه لای خوا.

(٩٨) واته: په‌نا بردنه به‌ر پیغه‌مبه‌ران و زانایان و دوستانێ خوا له‌و رۆژه‌دا بۆ تکا کردن لای خوا
 شتیکی په‌سه‌نده و گومانی تیدا نه‌یه.

نیوه‌ی یه‌که‌می ئه‌م به‌یته له‌ ده‌ستنووسیکی مه‌حوی خۆیدا به‌م جو‌ره‌یش نووسراوه:

بی‌شوبه‌هیه نه‌بی و وه‌لی، عالم و شه‌هید

(٩٩) «أدعونی استجب»: داوام لی بکه‌ن به‌ده‌نگتانه‌وه دیم.

واته: باوه‌رت به‌ دوعای خیر هه‌بی چونکه‌ کارکردنی دوعای خیری خاسانی خوا شتیکی
 رسته و خوا خۆی فرمویه‌تی داوام لی بکه‌ن به‌ده‌نگتانه‌وه دیم و، ده‌بی ئیمه‌یش ئه‌و قسه‌ی
 خواجه هه‌میشه له‌ گوتماندا بزرنگیته‌وه وه‌ک بلی گواهی که‌وه‌ره و له‌ گوتمان کردووه.

خالیق وتوویه: حادیسه عاله‌م، قسه‌ی «هه‌یوو-
 لی» تورپه‌هاته، گوئی له پرپووچی ناگیرین^(١٠٠)
 جه‌ننه‌ت، جه‌ه‌ننه‌م ئیسته که هه‌ن، زۆریان به‌سه‌ر...
 دا رۆیوه شوهور و دوهوور، ئەزمینه و سینین^(١٠١)
 ئەم دۆزه‌خ و به‌هه‌شته ده‌مینن «إلى الأبد»
 هه‌م تیشیا ده‌میننه‌وه ئەهلی ئان و ئین^(١٠٢)
 ئیمانی بوو، نه‌جاتی ده‌بی، هه‌ر بی، له نار
 قوربانی لوتف و مه‌رحمه‌تی «خیر راحمین»^(١٠٣)

(١٠٠) هه‌یوولی: ئەوه‌ی باوه‌ری به «هه‌یولا» هه‌یه. هه‌یولا: ماده‌ی یه‌که‌م که سه‌ره‌تای
 هه‌موو ماده‌کانه.

واته: خوا فه‌رموویه‌تی ئەم دنیا به‌ نه‌بووه و من له نه‌بوون دروستم کردوه. که واته قسه‌ی
 فه‌یله‌سووفه‌کان که ده‌لێن ماده‌یه‌کی کۆن سه‌ره‌تای هه‌موو ماده‌کانه. قسه‌یه‌کی تورپه‌هاته
 لای من و، ئیمه‌گوئی بۆ شتی و اشل ناکه‌ین...

(١٠١) شوهور: جه‌معی «شهر» به‌مه‌عنا مانگ. دوهوور: جه‌معی «دهر» به‌مه‌عنا چه‌رخ.
 ئەزمینه: جه‌معی «زمان» ه. سینین: جه‌معی «سنة» یه‌ به‌مه‌عنا سال.
 مه‌عنا‌ی ئەم به‌یت به‌سراوه به‌ به‌یتی پاشه‌وه‌یه‌وه.

(١٠٢) ئان: به‌ فارسی واته «ئو». ئین: به‌ فارسی واته «ئەم».

واته: به‌هه‌شت و دۆزه‌خ له‌ میژه‌ دروست کراون و ئیستا هه‌ن و هه‌میشه‌یش هه‌ر ده‌میننه‌وه
 و برانه‌وه‌یان نیه و ئەوانه‌ی ده‌چنه‌ ناویان لێیان ناچنه‌ ده‌ره‌وه، موسولمانی گونا‌ه‌بار نه‌بی که
 پاش به‌سه‌ربردنی ماوه‌ی سزا که‌ی ده‌رده‌چی و ده‌چی بۆ به‌هه‌شت...

(١٠٣) واته: ئاده‌میزاد هه‌ر ئەوه‌نده‌ باوه‌ری بووبی به‌و شتانه‌ی که پێوسته‌ باوه‌ری پێیان بی، با
 گونا‌ه‌یشی له‌ راده‌به‌ده‌ر بۆ له‌ دۆزه‌خ ده‌رده‌چی و ده‌چینه‌ به‌هه‌شت...

هه‌رچی و توومه حه‌ق‌قه، هه‌موو «مُجَمَّعٌ عَلَيْهِ»
مه‌نسووسی ئایه، یا خه‌به‌ری سادیقی ئه‌مین (١٠٤)

ته‌سدیق و باوه‌رت به‌ دَلْ ئه‌وجا به‌مانه‌ بوون
ئیمان، هه‌ر به‌وه‌ ده‌گه‌یی ئه‌وجی «یؤمنون» (١٠٥)
ئ‌یق‌راری ده‌م خ‌یلافه‌ ت‌یا شه‌رت‌ه‌ وه‌ك عه‌مه‌ل
یا شه‌تره‌؟ موته‌ف‌یق كه‌ له‌سه‌ر شه‌رت‌ن ئه‌كه‌سه‌روون (١٠٦)

(١٠٤) مه‌نسووس: به‌ ئاشک‌را و ب‌ی پ‌یچ و په‌نا و تراو. خه‌به‌ر: حه‌د‌یس. سادیقی ئه‌مین: مه‌به‌ست
لیی پ‌یغه‌مبه‌ره (د.خ).

واته: ئه‌مه‌ی كه‌ و تم هه‌موو راسته‌ و ئه‌ه‌لی سوننه‌ت هاوده‌نگ‌ن ت‌یا‌یدا و به‌پ‌ی نه‌س‌سی
ئایه‌ت و فه‌رمووده‌ی راستی پ‌یغه‌مبه‌ره (د.خ).

(١٠٥) واته: ئه‌گه‌ر به‌ دَلْ باوه‌رت به‌م شتانه‌ ب‌ی كه‌ من و تنم، ئه‌وه‌ ن‌ی‌شانه‌ی ئه‌وه‌یه‌ كه‌ ئیمان
هه‌یه‌ و هه‌ر به‌م باوه‌ره‌ت ده‌گه‌یه‌ پ‌له‌ی ئه‌و كه‌ سانه‌ی له‌ قورئاندا له‌ باره‌ یانه‌وه‌ و تراوه‌: ﴿يُؤْمِنُونَ
بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَ
بِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ. أُولَئِكَ عَلَى هُدًى مِنْ رَبِّهِمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾ واته: ئیمان‌یان به‌ خوا‌ه‌یه‌ و
ن‌و‌ت‌ ده‌كه‌ن و له‌وه‌ی خوا پ‌ی داو‌ن خه‌رج ده‌كه‌ن ب‌ۆ هه‌ژاران و باوه‌ریان به‌و ك‌ت‌ی‌بانه‌ هه‌یه‌ كه‌
خوا ناردوونی ب‌ۆ پ‌یغه‌مبه‌رانی پ‌یش ت‌ۆ و د‌ل‌یان له‌ ر‌ۆ‌زی ق‌یامه‌ت. ئه‌وانه‌ خوا ر‌نگ‌ای پ‌یشان
داو‌ن و هه‌ر ئه‌وانه‌ن له‌و دنیا ر‌زگار‌یان ده‌ب‌ی.

(١٠٦) شه‌تر «شط‌ر»: نب‌وه‌. ئه‌كه‌سه‌روون [«اكثرون»]: ز‌ۆ‌ربه‌.

واته: زانایانی ئوسوولی د‌ین خ‌یلاف‌یان له‌ ن‌ی‌واندایه‌ ئاخ‌ۆ به‌ ده‌ماهاتی شایه‌ت‌یمان، ئه‌و‌یش
وه‌ك ئه‌و كرده‌وانه‌ی پ‌ت‌ریسته‌ له‌سه‌ر موس‌ول‌مان بیانكا، مه‌رج‌ی ئیمانداریه‌، یا به‌ش‌یكه‌ له‌
ئیماندار‌ی؟ ز‌ۆ‌ربه‌ی زانایان له‌سه‌ر ئه‌وه‌ن به‌ش‌یك‌ ن‌یه‌ لی، به‌لك‌وو مه‌رج‌یه‌تی.

ئیسلامت ئینقیاده به «ما جاء به النَّبِی»
 ئه‌عمالی سالیحه که ئه‌ساسی سیان و دوون^(١٠٧)
 قودرهت ببی ته‌له‌فوزه ئه‌وو‌ه‌ل به «أَشْهَدَین»
 نوێز و زه‌کات و رۆزه، له‌بۆ حه‌ج به‌که‌عه‌ چوون^(١٠٨)
 ئیمان ئه‌گه‌ر زیاده‌ت و نوقسانی بۆ ببی
 وه‌ك ئه‌کسه‌ری ئه‌شاعیره قائیل بوون به‌ بوون^(١٠٩)

(١٠٧) ئینقیاد: مل شۆرکردن، جلّه و کیش بوون.

مه‌عنای ئهم به‌یته و به‌یتی پاشه‌وه‌ پیکه‌وه‌ دئ.

(١٠٨) «أَشْهَدَین»: هه‌ردوو «أَشْهَدُ» وه‌که. رۆزه: رۆژوو.

واته: وتمان ئیمان باوه‌ره به‌ دل به‌ خوا به‌ مه‌لائیکه و به‌ وکتیپانه‌ی خوا ناردوونی بۆ
 پیغه‌مبه‌ران و به‌ رۆژی قیامه‌ت و به‌ قه‌زاوقه‌ده‌ر که هه‌مووی له‌ خواوه‌یه. ئیسلامه‌تیش ئه‌وه‌ته
 سه‌ر دانه‌وێنی بۆ ئه‌و فه‌رمانانه‌ی که پیغه‌مبه‌ر هیناونی له‌ خواوه. کرداری چاکه‌ش که
 بنچینه‌یه‌یه‌ کانیان پینجن، یه‌که‌میان «أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ» وتنه‌ بۆ
 ئه‌وانه‌ی بتوانن ییلێن و توانای وتیان ببی و، پینج فه‌رزه‌ی نوێز و زه‌کات‌دان. حه‌ج کردن بۆ
 مالی که‌عه‌ بۆ ئه‌وانه‌ی ده‌سه‌لاتیان ببی و رۆژوو‌گرتن.

دارشتنی مه‌عنای ئهم دوو به‌یته به‌مجۆره‌ له‌ سه‌ر بناغه‌ی ئه‌وه‌بوو که وشه‌ی «ئه‌ساسی» له
 به‌یتی پيشوویاندا راست بی وایی وه‌ك له‌ ده‌ست‌نوسه‌ کانی به‌رده‌ستماندا وا نووسراوه. به‌لام
 ئیمه‌ لامان وایه‌ راسته‌که‌ی «ئه‌ساسی» نه‌ و «ئه‌ساسن»ه. ئه‌گه‌ر وایی مه‌عنای هه‌رکام له‌ دوو
 به‌یته‌که‌ به‌ جیا دئ و ره‌وان‌تریش ده‌بی.

(١٠٩) ئه‌شاعیره: ئه‌وانه‌ی له‌ سه‌ر پێره‌وی ئیمامی ئه‌شعه‌ری به‌رپۆه‌ ده‌جن.

مه‌عنای ئهم به‌یته و دوو به‌یتی پاشه‌وه‌ی پیکه‌وه‌ دئ.

له‌ نوسخه‌یه‌کی ده‌ست‌نوسی مه‌حوی خۆیدا نیوه‌ی دوو‌هه‌می ئهم به‌یته به‌مجۆره‌یش

نووسراوه:

جومه‌ووری «اشعریّه» وه‌کوو قائیلن به‌ بوون

نه قسی به نه قسی تاعه ته، زیادی به دوو شته:
 یا تاعه، یا ته جه لیلیه کی بی چلوون و چوون (١١٠)
 به عزئی ده لئی زیادهت و بهس، نه قسی بو نیه
 به عزیکه که موسی پر ره له سه ره هردوولا نه بوون (١١١)
 بشزانه هیچ و بی عه مه له وه كه هه با عه مه له
 بی نیه تیکی خالیس و ئیخلاسی ئه نده روون (١١٢)
 بیهن به «إِنَّمَا» وه «الْإِخْلَاصُ بِالنِّيَّاتِ»
 هه نه سسی ﴿مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ﴾ یا ئه خوون! (١١٣)

(١١٠) ته جه للی: ده رکه وتن. مه به ست له ده رکه وتن نووری راستیه بو ئینسان به لوتفی خوا خوی.

(١١١) موسی پر: سوور.

واته: خیلاف هه به له ناو زانایانی ئوسوولی دیندا. ئاخو ئیمان زیاد و کهم ده کا یا نه؟ هه ندیکیان ده لئین زیاد و کهم ناکا. هه ندیکیشان ده لئین ته نها زیاد ده کا. ئه شعهریه کانیش ده لئین زیادیش و کهمیش ده کا. کهم کردنی به کهم کردنی فرمانبهرداری خوا به و زیاد کردنی به دوو شته: یا زور کردنی فرمانبهرداری خوا، یا روون بوونه وهی دل به ره حمه تی خوا که ئیمه شاره زای چۆنیه تییه که ی نین.

(١١٢) بی عه مه ل: بی که لک. هه با: پر و بووچ. ئه نده روون: ناودل.

واته: کرده وهی بی نیازی پاک به هیچ دانانری.

ورده کارییه کی جوان له م به یتهدا هه به له وه سف کردنی «عه مه ل» دا به «بی عه مه ل».

(١١٣) ئه خوون: جه معی «اخ»، به مه عنا برا.

واته: براینه! بو ئیسه پاتی قسه که مان ئایه تی: ﴿وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيُعْبَدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ﴾ و جه دیسی «إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ» بیسن که به که میان واته فرمانی ئه وه یان درابو به که به دلکی پاک و خاوتنه وه خوا به رستن و دوو هه میان واته پاداشی کرده وه به گویره ی نیازی دلی خاوه نه که به تی.

ئىخلاس ئە گەر بىئ «فېها»، گەر نه بىئ، ده بىئ
 كه سبى بكه ي به ته زكيبه ي ئە خلاق و نه فسى دوون (١١٤)
 وابه سته به سوجه تى كاميل ترى له خوئ
 زىكرى دهوام و تابيعى سوننه ي سه نييه بوون (١١٥)
 هەر ئەم خيساله يه كه سه جابه ي كيرامى پى...
 فائيز به مه رته به ي «رَضِيَ اللّٰهُ» و «رَضُوا» ن (١١٦)
 هەر بهم ته ريقه پى گهيون، گهيونه خودا
 ئەو زاته عاريفانه كه داناو و تى گهيوون (١١٧)
 روو كهينه ئەم ته ريقه، به ئازانه مهش برا
 تاكه ي ئە سىرى مه غله ته ي ئە فسانه و و فسوون! (١١٨)

(١١٤) «فېها»: زۆر چاكه. دوون: سووك و پهست.
 مه عناى ئەم بهيته و بهيتى پاشه وهى پىكه وه دى.
 (١١٥) وابه سته: به سراو. سوننه: سوننهت. سه نييه: پىروژ.
 واته: سه يرى دلى خوئان بكه ن، ئە گەر پاك و خاوئىن بوو زۆر چاكه. ئە گينا پاكي بكه نه وه و
 رهوشتى خوئان چاك بكه ن، ئە وهش به بير كردنه وه له خوا و به شوئىن كه و تنى رهوش و
 كرده وهى پىغه مبه ر و هاو پىيه تى پياوانى خواناس.
 (١١٦) خيسال [«خصال»]: جه معى «خصله» به واته رهوش و. فائيز: به خته وه ر.
 واته: بهم رهوش تانه به يارانى پىغه مبه ر (د.خ) گه يشتوونه ته ئەو پايه به كه خواى گه وه ره له
 قورئاندا له باره يانه وه به ره مويت: «رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَ رَضُوا عَنْهُ»، واته: خوا رازيبه لىيان و
 ئەوانيش له خوا رازين.
 (١١٧) عاريف: خواناس، وهلى.
 واته: ئەولىاى خوايش هەر له م ريگايه وه پىگه يشتون.
 (١١٨) ئازانه: ئازايانه. مهش: ئيمه يش. مه غله ته: جىي هه له كردن. ئە فسانه: سه رگوزه شته، زياتر
 بو پىروبوو چيش به كاردى. فسوون: ساخته و جادوو گه رى و شتى وا.

رینگهی سه عاده تی ئه به دی تو له سه ره منه
 بیده م نیشان و، دام و، له سه ره تو به پڕۆه چوون (١١٩)
 ئه م نه خته نه زمه نوسخه یی ئیکسیری ئه عزه مه
 حیفزی بکه، دلی بده ری، بیکه ئه زده هوون (١٢٠)
 بیکه یته بهر، ده که یته بهر ئیسته بهر قی به هه شت
 مه حزووز ئه بی به حیفزی له هه ولی عه زابی هوون (١٢١)

واته: براده رینه! تا که ی دیلی هه له و قسه ی پر و پوچ بین؟ با ئیمه یش ئازایانه روو بکه ینه
 ئه م رینگا راسته.
 مهش برا (ن): وه رنه وه.
 (١١٩) واته: پئو یسته له سه ره من رینگای راست پیشان بده م و، وا پیشانم دا و پئو یسته له سه ره
 تویش به گوێره ی بجو و ئیته وه.
 (١٢٠) ئیکسیری ئه عزه م: به قسه ی پشینان گوایه ماده ده یه که تیکه لی مس بکری ده یکا به زپریا
 تیکه لی جیوه بکری ده یکا به زیو. شتی وا تا ئیستا به زانستدا نه دۆز را وه ته وه. ده هوون: ده هان،
 ده م، وشه یه که له دیالیکتی کوردی «لوپ» دا.
 واته: ئه م چه ند شیعره ی من وه ک نوسخه یه کی ئیکسیر وانه، دلیان بده ری و له بهریان که و
 بیانکه به ویردی سه ره زمانت.
 (١٢١) ئیسته بهر ق: جو ره کو و تالیکه تان و پۆی له تالی ئاوریشم و زپره. له قور ئانیشتا هه یه که و
 ئه هلی به هه شت ئیسته بهر ق له بهر ده که ن. مه حزووز [«محظوظ»]: به خته وه. هه ول: ترس.
 هوون: سووکی و سه ره شو ری.
 واته: ئه گه ر ئه م شیعرانه له بهر بکه ی، دیاره بۆیه له بهریان ده که ی که به گوێره یان
 بجو و ئیته وه. که به گوێره ییشان جو و لایته وه، به هه شت جیت ده بی و پۆشاک ی ئیسته بهر ق
 له بهر ده که ی و به خته وه ده بی به وه که له ناگری دۆزه خ ده پارتز ری.
 وشه ئاراییه کی جوان له کو کرد نه وه ی «بیکه یته بهر» و «ده که یته بهر» دا هه یه که هه ره کی
 مه عنا یه کی جیا له هی ئه و یانیانی هه یه.

یا رەببى ئەو کەسانە کە ئەمڕۆ لە عیشقى «مىم»
لەم بەحرى «نۆن» دا وەکوو من غەرقە دەبن و بوون (١٢٢)

غەرقى موحیتى رەحمەتى عوزماتیان بکەى
ئیمەش لە گەڵ ئەوانە، سبەى «يَوْمَ يُخْشَرُونَ»! (١٢٣)

«مەحوى»! خیتامى بێنە بە یانانە کەت بە مىسک
حەمدى «بلا ختام» و سەلاتى لە حەد فزوون (١٢٤)

(١٢٢) لە دیوانە شیعەرە کۆنەکاندا هەر کۆمەڵە قەسیدە یەک کە دوا پتەکانیان یەک بوونایە، کۆدەکرانە وە سەرەتایەکیان بۆ دادەنرا و دەیاننووسی «بەحرى ئەلف» یا «بەحرى بى».. تاد. هەر وەها بە هەرکام لە ئاوازه جیاوازه کانی شیعری عەرەبیش دەلێن بەحرى فلان وەك «بەحرى رەجەز» و «بەحرى رەمەل» و... تاد. مىم: مەبەست «محمّد» واته پێغه مەبر (د.خ). بەحرى نۆن: ئەو قەسیدە یە کە ئاخىر هەر بەیتىکى پیتی «نۆن» بى وەك ئەم قەسیدە یە. ئیشارە تیشە بەو بەحرە کە ماسى حەزەرەتى یۆنسى تیا قووت دا، چونکە «نۆن» بە عەزەبى بە ماسیش دەلێن. غەرقە: نوقم.

مەعناى ئەم بەیتە و بەیتى پاشەوێ پێکەوێ دى.

لە دەستنووسیکی مەحوى خۆیدا لە بەرابەرەى «نۆنە دا»، «نۆرە دا» یش نووسراو.

(١٢٣) موحیت «محیط»: دەریای گەورە. عوزما «عُظمى»: گەورە.

واتە: خویا ئەو کەسانە کە ئەمڕۆ وەك من لە عیشقى پێغه مەبردا لەم بەحرى «نۆن» دا نوقم بوون یا دەبن، غەرقى دەریای رەحمەتى خۆتیا بکەى و سبەى لە روژى حەشردا ئیمەش بکەوینە تەکیان.

مەبەست لە «غەرق بوون لە بەحرى نۆن» دا خەریک بوونە بە نووسین و بڵاوکردنەوێ ئوسوولی دینەوێ وەك «مەحوى» لەم قەسیدە یە دا کردوویەتى.
(١٢٤) فزوون: زیاد.

واتە: مەحوى! ئەم قسانەت بە قەسە یە کى وەك مىسک بۆنخۆش دواى پى بێنە. ئەو قەسە وەك مىسک بۆنخۆشەیش بریتى بى لە سوپاسى نەبڕاو و دواى نەهاتووى خوا و سەلاواتدانى لە رادەبەدەر لە دیدارى پێغه مەبرى خوا دروودى خواى لى بى.
بەراوردیكى جوان لە نێوان «ختام» و «بلا ختام» دا هەیه.

شوگری خودا که لوتفی خودا بوو به ره‌هنمون
 ئهم گه‌وه‌ه‌رانه مونتەزه‌می نه‌زمی رشته بوون (١٢٥)

هه‌ر گه‌وه‌ه‌ریکی مه‌هری کوروو‌ریکی حووری عین
 هه‌ر گه‌وه‌ه‌ریکی سه‌د سه‌مه‌نی جه‌ننه‌ت و عویوون (١٢٦)

نه‌زمیکی جان‌فزاو و سه‌فابه‌خشی دین و دل
 نه‌زمیکی ته‌رزی ئاوی حه‌یاته ره‌وان و روون (١٢٧)

له‌م ئاوه هه‌ر بخۆنه‌وه تا خوشک‌له‌ب نه‌بن
 رۆژی بووه زوبانه‌کەشی «العطش» ده‌روون (١٢٨)

(١٢٥) ره‌هنمون: رینگا پيشان‌ده‌ر. مونتەزه‌م: هۆنراوه. نه‌زم: هۆنینه‌وه. رشته: به‌نی هۆنینه‌وه‌ی ملوانکه و شتی وا.

«مه‌حوی» له‌م به‌یت‌ه‌وه دئی به‌شان و بالی ئهم قه‌سیده‌یه‌دا و ته‌عریفی ده‌کا و سوپاسی خوا ده‌کا که‌وا یارمه‌تی دا بۆ ته‌واوکردنی.

(١٢٦) مه‌هر: مه‌ره‌بی. کوروو‌ر: پینج‌سه‌د هه‌زار. حووری عین: حۆریه سپیه‌کانی به‌هه‌شت. سه‌مه‌ن «ئهم»]: نرخ. عویوون «عیون»]: جه‌معی «عین» به‌مه‌عناکانی.

واته: هه‌ره‌یه‌کی له‌مه‌سه‌له‌کانی ئهم باسه‌وه‌ک گه‌وه‌ه‌ریک وایه‌و، هه‌ر گه‌وه‌ه‌ریکیان مه‌ره‌بی نیو ملیون حۆری جوانه‌له‌ حۆریه‌کانی به‌هه‌شت و نرخ‌ی سه‌د به‌هه‌شت و کانیای به‌هه‌شته. مه‌به‌ستی له‌وه‌یه‌ بنیاده‌م به‌شوێن‌که‌وتنی رۆ و شوێنی ئهم قه‌سیده‌یه‌ که‌ بریتیه‌ له‌ خواپه‌رستی، ده‌چێته‌ به‌هه‌شت و له‌ کانیای به‌هه‌شت ده‌خواته‌وه‌ و ده‌بی به‌هاو‌رپتی حۆریه‌ جوانه‌کان.

(١٢٧) جان‌فزا: مایه‌ی به‌هێزکردنی گیان. ته‌رز: وه‌ک.

(١٢٨) خوشک‌له‌ب: لیو و شک. زوبانه‌کەش: زوبان ده‌رکیش.

واته: ئهم شیعراوه‌وه‌ک ئاوی حه‌یات وان، لیو بخۆنه‌وه‌ تا له‌و رۆژه‌دا که‌ ده‌روون له‌ تینویه‌تیدا زوبان ده‌رده‌کیشی و هاوار ده‌کا، لیوتان و شک نه‌بیته‌وه‌.

لەم عەینی نەزەمە هەڵدەقوڵی سەلسەبیلی دین
وێك ئاگری حەسەد لە دەروونی حەسوودی دوون^(١٢٩)

مەنزوومەییکی موختەسەر و پەر لە فائیدە
زوبدەیی گەلی شورووح و خولاسەیی گەلی موتوون^(١٣٠)

«نوریە» یە بە مەعنی و، «نونیە» یە بە لەفز
خەتمی بە دڵ بە نوورە، ئەگەرچی بە دەم بە نوون^(١٣١)

بیکە بە دڵ بە ویردی هەموو دەم، کە هەر بەمە
قوووی دڵ ئەو دەمە کە زوبانت دەبی زەبوون^(١٣٢)

(١٢٩) سەلسەبیل «سلسیل»: ئاوی رهوان و خوش قووت چوو. ناوی جوگایه کیشه له بههشتدا.

واته: جوگای ئاوی سازگاری بههشت لهم شیعرانهوه هەڵدەقوڵی، وێك چۆن ئاگری کینه له دلی کینه کارانی نامەردەوه زوبانه دهکێشی.

(١٣٠) زوبدە: پوخته. شورووح «شروح»: جەمعی «شرح». ه. موتوون «متون»: جەمعی «متن». ه. شیوهی زۆربەیی کتیی جارێک له حوجره کاندای خوێنران، وابوو کتییکی پوخته و کورت له باسیکدا دەنووسرا، بهوه دەوترای «مەتن». ئەنجا به کتییکی تر وشە بە وشەیی مەتەنەکش لێک دەدرایهوه و بهوهش دەوترای «شەرح». وادهبوو سەرەرای ئەوه لەسەر مەتەنەکش و شەرحەکش دەنووسرا و بهوهش دەوترای «حاشیه».

(١٣١) «نوریە»: ئەوهی بدرتە پال «نور» واته رووناکی. «نونیە»: ئەوهی بدرتە پال «نوون» واته قەسیدەیهك که دوا پیتی بهیتهکانی «نوون» بێ.

واته: ناوهڕۆکی ئەم قەسیدەیه «نوریە» یە، چونکه دڵ روون دهکاتهوه و شیوهکەشی «نونیە» یە چونکه دوا وشەیی هەر بهیتکی «نوون» ه، و، دوا ییبه کهی له دڵدا رووناکی و له دەمدا پیتی نوونه.

(١٣٢) ویرد: ئەو دوایهیی بنیادهم هەمیشه بێخوێنی. دەم: کات.

واته: با هەمیشه مەعنای ئەم شیعرانەت له دڵدا بێ و ئەگەر شتی هەبێ هەمیشه بێ به ویردی سەر زمانی دڵ، با ئەو شتە ئەم شیعرانه بێ، چونکه لهوکاتهدا که زمان لال دهبی و

وهك سوندوسی له بهرکه، وه کوو رۆحی بگره دڵ
پیرایشی زوهووره، هه م ئارایشی بوتوون^(١٣٣)
هه رکهس به جان و دڵ له بهری بێ، له بهریه تی
روحیکی واکه غهیبی نه کارهیبی سه د مه نوون^(١٣٤)

﴿

بنیاده م ده که ورتته حالی سه ره مه رگ و زمانی ناچه رخی هه چ بلی و ناویکی خوا بیتی، ئا له و
کاته دا ئه م شیعرا نه ن ده بن به مایه ی هیزی دڵ و به فریای ده گه ن و ناهیلن به بی باوه ر ئه م دنیا به
به جی بیتی.

له کۆکردنه وه ی «دڵ» و «ده م» و «ده م» و «زوبان» و «ویرد» و «ده م» دا ته ناسوب و، له
نیوان «زوبان» و «زه بوون» یشدا جوژه جیناسیکی کوردی هه یه. له به کاره یانی «ده م» ی
یه که میشدا به مه عنا «کات» له کاتیکا که له گه ل وشه ی «ویرد» به کاره یی راوه و مه عنا ی
مونا سبتری شو ئه که ده بو و «ده م» ی ئه ندامی له ش بێ - ته وریه هه یه.

(١٣٣) سوندوس: پارچه ی ئاوریشمی به تالی زیر ته راو. پیرایش: ئارایش. رازانه وه. زوهوور
[«ظهرو»]: جه معی «ظهر» ه واته پشت، یاخود هه ر به مه عنا ده رکه و تنه. بوتوون [«بطون»]:
جه معی «بطن» ه به مه عنا سک، یاخود هه ر به مه عنا ناوه وه یه.
واته: وهك سوندوس بیکه ره به رت و وهك رۆح بیکه ره دڵ، چونکه مایه ی رازانه وه ی
ده ره وه و ناوه وه یه، وهك چۆن قوماشی سوندوس که بنیاده م بیکاته به ری، پشتیشی و سکیشی
ده رازنیته وه.

له به کاره یانی «له به رکه» دا به مه عنا «یادداشت کردن له دڵدا»، که ده بوو به هۆی یه که خستیه وه
له گه ل «سوندوس» به مه عنا «بۆشین» بێ، هونه ری «تۆریه» هه یه. له کۆکردنه وه ی «زوهوور» و
«بوتوون» یشدا تیباقیش و ته ناسوبیش هه یه. له به رابه رکۆی پێ کردنی «له به رکه» و «بگره دڵ» و
«زوهوور» و «بوتوون» یشدا له ف و نه شری موره ته ب هه یه.
(١٣٤) ره یبی مه نوون: وه چه رخانه ی گه ردوون که بیی به هۆی فه وتانی شتی.
واته: ئه وه ی به گیان و دڵ ئه م شیعرا نه ی له به ر بێ، رۆحیکی به رزی واده کری به به ریا سه د
گۆرانی چه رخی زه مانه له ناوی نه بات.

له نیوان «له به ری بێ» و «له به ری ته تی» دا جوژه جیناسیکی کوردی هه یه.

به‌و رۆحه‌وه‌م، خودا، ببه‌یه به‌ر حوزووری خۆت
 هه‌م خۆم و هه‌م ته‌وانه‌ که خۆن و که نێک خوون! (١٣٥)
 باقی له‌ فه‌زلی خۆته‌وه‌ سه‌ر رۆحی ته‌حمه‌دی
 نازل بکه‌ی سه‌لات و سه‌لامی له‌ حه‌د فزوون! (١٣٦)

(١٣٥) خۆ «ی دووه‌م»: خۆیی. نێک خوو: ره‌وشت باش.

(١٣٦) باقی: ئیتر. ته‌حمه‌دی: پێغه‌مبه‌ر (د.خ). فزوون: زیاد و تێپه‌رکردوو.

ستایشی خودا

«سُبْحَانَ» ئەو خودایە که عەقڵی پەیه مبه‌ران
دەرکی نیانە غەیری بە بەردەرکیا گه‌ران^(١)

«سُبْحَانَ» ئەو خودایە که داناتری زه‌مان
دیوانه‌یه و، له مه‌عریفه‌تی کونه‌یا نه‌زان^(٢)

«سُبْحَانَ» ئەو خودایە که که‌پرۆبیانی عەرشی
وه‌ک ناسی قور به‌سه‌ر به نه‌ناسینی موته‌لان^(٣)

(١) «سبحان»: پاکى و بى‌گه‌ردى. پەیه مبه‌ر: پیغه مبه‌ر. دهرک «ئى یه‌که‌م»: تیگه‌یشتن. دهرک «ئى دووه‌م»: دهرگا.

واته: پاکى و بى‌عه‌یبى بۆ ئەو خودایه‌یه که ته‌نانه‌ت عەقڵی پیغه مبه‌رانیش لێى تى‌ناگا و پیغه مبه‌ران چارنک شک نابهن له‌وه به‌ولاوه که به‌ به‌ردەرگایا بسوورپنه‌وه و هه‌ول بده‌ن رن‌گایه‌ک بدۆزنه‌وه بۆ لێى حالێ بوونی.

ده‌شکری مه‌عنای «دهرک» ى یه‌که‌میش هه‌ر «دهرگا» بى و مه‌عنای به‌یه‌که‌ وای لێ بیه‌وه‌که: عەقڵی پیغه مبه‌رانیش دهرگایه‌ک شک نابا لیه‌وه به‌چیه‌ ژووره‌وه، واته به‌ته‌واوی لێى حالێ بیه‌ و تیه‌ بگا و نه‌وانیش هه‌ر نه‌وه‌یان پێ ده‌کری به‌ ده‌وریا بسوورپنه‌وه و هه‌ول بده‌ن شتیکی لێ تیه‌ بگه‌ن. به‌ هه‌ردوو مه‌عناکه له‌ نێوان مه‌عنای «پەیه مبه‌ران» و «به‌ به‌ردەرکیا گه‌ران» دا ته‌ناسوب هه‌یه. له‌ نێوان هه‌ردوو وشه‌ی «دهرک» یشتا جیناسی ته‌واو هه‌یه. رسته‌ی «به‌ به‌ردەرکیا گه‌ران» یش کینه‌یه‌یه له‌ ته‌قه‌لادان بۆ حالێ بوون و تیگه‌یشتن.

(٢) داناتر: به‌وێڵ و ماریفه‌ت‌ترین که‌س. دیوانه: شیته‌. کونه‌ی بنجینه و راستی و گه‌وه‌ه‌ری هه‌ر شتی.

واته: پاکى و بى‌گه‌ردى بۆ ئەو خوايه‌یه که به‌وێڵ و ماریفه‌ت‌ترین که‌س له‌ تیگه‌یشتنی حه‌قیقه‌تی ئەودا وه‌ک شیته‌ وایه و هیه‌ج نازانی.

(٣) که‌پرۆوبی: تاقمه‌ فریشته‌یه‌کن له‌ خواوه‌ ژۆر نزیکن، هه‌میشه به‌ ده‌وری عەرشی خوادا خه‌ریکی عیباده‌تن. ناس: خه‌ڵک. موته‌لا: گیرۆده‌.

واته: پاکى و بى‌عه‌یبى بۆ ئەو خودایه‌یه که ته‌نانه‌ت فریشته‌کانی ده‌وری عەرشی که‌

زهرپړیکى چون ئیحاته چیه نیسه به تی له گه ل
 روژیکى بى نیهایت و بى چوون و بى چونان^(٤)
 تا بو قسیکی ده رخووری ته نزیهی دهم ده به م
 هه به و دهم نه و دهمه ده به م لیوی خو گه زان^(٥)
 زاتم نیه توخن به سیفاتی کهوم به عقل
 روحم چوو ته سه ووری زات نه بکه م به جان^(٦)

❧

ده بو به هوی نزیکیه وه لی زور باشی بناسن، وهك خه لکی قوربه سهر تووشی ده ردی
 نه ناسینی بوون.

له نیوان «ناس» و «نه ناسین» دا وشه ئاراییه کی جوان هه یه.

(٤) زهرپړیکى: زهرپره ییکی. ئیحاته: ده وره دان. مه به ست له تیگه یشتنی بابته له هه موو
 سه ریکه وه. چوون: وهك. چونان: وهها.

واته: عه قلی ئاده میزاد وهك تۆسقا لیک وایه و زاتی خوایش وهك روژیکى بى پایان که کهس
 به ده وره ریا ناگا و چهندو چوونی نازانی. جا به راورد له نیوان نه م دوانه دا چوون ده کری و
 عه قلی ئاده میزاد چوون ده توانی له کونه ی زاتی خوا بگات!؟.

(٥) قسیکی: قسه ییکی. ده رخوور: شایان. ته نزیه: به بى عه یب زانین. دهم «ی دوایی»: کات.
 گه ز: گازگر.

واته: که دهم به دهم قسه یه کی وا بکه م شایانی بى عه یی نه و بى، گورج هه ره له و کاته دا به و
 دهم و ددانه ی خو م ده ست ده که م به گه ستنی لیوی خو م و په شیمان ده به م وه، چونکه تیده گه م
 قسه ی وام بو نادو زرتته وه.

له نیوان هه ره سى وشه ی «دهم» دا جیناسی تام و، له نیوان «ده به م» و «ده به م» دا جیناسی
 «مُحَرَف» و، له نیوان «دهم» و «لیو» دا ته ناسوب هه یه.

(٦) زات: جورته ت و ویران.

واته: ناوترم به بیر و خه یالی عه قلم توخنی لیکدانه وه ی سیفه ته کانی خوا بکهوم و، نه گه ر
 به گیان له باسی زاتی ورد بیمه وه له ترسانا گیانم ده رده چی.

مه حوی له م به یته دا ورده کارییه کی جوانی به کاره یناوه، نه وه ته ده لی زاتی ئینسان که

❧

دَل بوو به دوودی مه‌حز و، جگهر بوو به عه‌ینی ئاو
 ئاهم نیه ده‌وانه، سروشکم نیه ره‌وان؟ (٧)
 تا هه‌بووه، تا ده‌بی مۆته‌نه‌فیس له‌ سینه‌یه‌ک
 بی ئیزنی ئه‌و نه‌سیمى نه‌فه‌س که‌ی ده‌بی وه‌زان (٨)
 مسقاله‌ زه‌رپه‌ چۆنه‌ له‌ به‌رده‌ستی قودره‌تی
 ههر وا بزانه‌ وایه‌ کوره‌ی مۆلکی «کُن فکان» (٩)

سه‌رچاوه‌ی سیفاته و «قائم بالذات» ه‌مه‌یدانی نیه‌ توخنی باسی سیفاتی خوا‌بکه‌وئ و، ئه‌گه‌ر به‌گیان له‌ زاتی ئه‌و ورد بیه‌وه‌ گیانم ده‌رده‌چئ. چونکه‌ ئه‌و -واته‌ خوا- رۆحی مۆتله‌ق و جانی جانانه‌. دیاره‌ ئه‌م ورده‌کارییه‌ له‌سه‌ر بناغه‌ی ئه‌وه‌ دامه‌زراوه‌ که «زات» و «ذات» له‌ کوردیدا وه‌ک یه‌ک ده‌خۆتێرنه‌وه‌ و «زات» یش به‌م پێیه‌ ههر به‌مه‌عنا «ذات» به‌کار بی. له‌ رووی وشه‌ناراییشه‌وه‌ کۆکردنه‌وه‌ی «زات» و «سیفات» و «ذات» و. کۆکردنه‌وه‌ی «رۆح» و «جان» ناسکییه‌کی دیاری تیايه‌.

(٧) دوود: دووکه‌ل. مه‌حز [محض]: روت. عه‌ین: کانی. یاخود وشه‌ی ته‌ئکیده‌ به‌مه‌عنا «خۆی». ده‌وان: هه‌لاتوو. سروشک: فرمیسک. ره‌وان: جاری.

واته‌: ئه‌وه‌نده‌ هه‌ناسه‌م هه‌لکێشا دَلم بوو به‌ دووکه‌لی روت و له‌ داخانی جگه‌رم بوو به‌ ئاو و توایه‌وه‌. نیشانه‌ی راستی ئه‌م قسه‌یه‌شم ئه‌وه‌ته‌ ههر هه‌ناسه‌ هه‌لده‌کێشم و فرمیسک به‌ خۆپ له‌ چاوانم ده‌پروا... هه‌ناسه‌ که‌ دَلمه‌ بووه‌ به‌ دووکه‌ل و سه‌رکه‌وتوو و، فرمیسکی خۆتینی چاویشم جگه‌رمه‌ توایه‌ته‌وه‌ و له‌ کانیای چاومه‌وه‌ سه‌ری کردوو و داپه‌ریوه‌.
 (٨) مۆته‌نه‌فیس: هه‌ناسه‌ده‌ر. ده‌شگونجئ «مۆته‌نه‌فه‌س» بی واته‌: هه‌ناسه‌دان یا جیگای هه‌ناسه‌دان. نه‌سیم: شنه‌ی با. وه‌زان: باکه‌ بوه‌زئ.

واته‌: له‌و کاته‌وه‌ هه‌ناسه‌ده‌ر په‌یدا بووه‌ و تا له‌ دنیايشدا بمێنئ، شنه‌ی هه‌ناسه‌یه‌ک چیه‌، بی ئیزن و رێگادانی خوا له‌ سینه‌ی که‌سه‌وه‌ ناوه‌زئ و که‌س بی زه‌ماه‌ندی ئه‌و ناتوانئ هه‌ناسه‌یه‌ک بدا.

(٩) مه‌به‌ست ئه‌وه‌یه‌ له‌ به‌رده‌ستی توانای ئه‌و خوايه‌دا که‌ ئه‌م جیهانه‌ی ته‌نها به‌ فه‌رموونی «به‌» یه‌ک دروست کردوو، دروست کردنی شتیکی ئه‌وه‌نده‌ی مسقاله‌ زه‌رپه‌یه‌ک و هه‌موو جیهان چوون یه‌که‌.

عیلمی به حەبەیی کە بە سەد قەپنی کە دەبی
 وەك عیلمییه بە قوبیهیی شەمسی زیافشان (١٠)
 ئەو زەرپەیه کە ئەووەلی زەرپراتی عالەمە
 بۆ عیلمی چۆنە، زەرپەیی ئاخریەتی چۆنان (١١)
 ھەرچی ببینرێت و بلێن و ببیسترێ
 «ما ھو» خودا، خودا بە خودا «بتر است از آن» (١٢)
 تەقیری چی بدەم، کە زوبانن بە کول زەبوون!
 تەحریری چی بکەم، خەت و مەت یەك قەلەم خەتان (١٣)

(١٠) حەبە: دانە. قەپن: سەد سأل. قوبە: گومەزی. زیا [«ضیا»] فشان: تیشك دەروە.
 واتە: دەنکی دانەوێڵە یەك کە سەد سأل لەمەو یاش پەیدا ببێ و تۆپی رۆژی تیشك ھاوێژ لە
 بەردەمی زانستی خودا چوون یەکن و وەك یەك پێیان دەزانێ...
 (١١) چۆنان: ھەر وەھا.

واتە: وەك یەك ئاگادارە لە یەكەمین و دوا تۆسقالێکی ئەم جیھانە.
 (١٢) «ما ھو»: ئەو نیە. بتر است از آن: رستە یەکی فارسییە واتە لەو گەورەتر و لە پێشترە.
 واتە: ئەو ی بە چا و ببینرێ و بە دەم بوترێ و بە گوێ ببیسترێ خودا نیە. بەخودا قەسەم
 خودا لە ھەموو ئەوانە بەرزترە.

لە نێوان ھەر سێ وشە «خودا» دا جیناسی تام ھەیە.
 لە دەستئوسێکی مەحوی خۆیدا «ما ھو» بە «نبود» ی فارسیش نووسراوە. بەم پێیە نیوہ
 بەیتە کە تێکرا دەبی بە فارسی و وای لی دێتەوہ:
 «نبود خدا، خدا بە خدا بتر است از آن»

(١٣) واتە: چی بلێم لە باسی زاتی خودادا مادەم ھەرچی زوبان ھەیە ھەموو لەم مەیدانەدا
 زەبوون و کولن... چی لەبارە ی زاتی خواوە بنووسم مادەم ھەرچی نووسین لەم بارەوہ
 نووسراوە ھەموو شتێکی بی بایەخ و بی قابیلەت و ھەلە یە.
 وشە «کول» ھەرچەند بە مەعنا «گشت»ە، ئەوہ یشی لی و ستراوہ کە بۆ لە تافەت مەعنا ی
 «کول بوون» یش بگە یەنی.

شه‌ممیکی بادی سوبحده‌می لوتفیه به‌هار
زه‌پرێکی گه‌رد و بادی شه‌وی قه‌هریه خه‌زان^(١٤)

دووری له‌و، ئاگرێکه به‌جه‌ننه‌ت ده‌کا جه‌حیم
ره‌وحی له‌قوربایه به‌دۆزه‌خ ده‌کا جینان^(١٥)

دووری ئه‌گه‌ر به‌لایه، نزیکیشه ئیبتیلا
دوورن له‌حه‌سه‌ره‌تان و نزیکن له‌حیره‌تان^(١٦)

﴿﴾

ته‌ئکید کردنه‌وه‌ی «خه‌ت» یش به‌وشه‌ی «مه‌ت» که شیوه‌ی ته‌ئکیدێ کوردیه‌یه وه‌کوو «نان و مان» و «چیشته و میشته» و شتی وا، بۆ گه‌یاناندنی مه‌عنای سووکی و ناچیزی ته‌ئکید کراوه‌که‌یه. له‌کۆکردنه‌وه‌ی «خه‌ت» و «قه‌له‌م» یشدا، له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌یشدا که «قه‌له‌م» لێره‌دا به‌مه‌عنای قه‌له‌می پێ‌نووسین نیه، جۆره‌ ته‌ناسوێک هه‌یه. هه‌روه‌ها له‌نیوان «خه‌ت» و «خه‌تا» یشدا جیناسی ناقیس هه‌یه.

(١٤) شه‌ممیکی: شه‌ممه‌یه‌کی، تۆسقالێکی. باد: با. سوبحده‌م: کاتی به‌یانی. زه‌پرێکی: زه‌پرێکی. قه‌هر: قین. خه‌زان: پاییز.

واته: به‌هار به‌و هه‌موو هه‌وای خۆش و سازگار و گۆل و گۆلزار و رۆژی درێژه‌یه‌وه‌که هه‌یه، تۆسقالێکه له‌بای به‌ره‌به‌یانی لوتفی خوا. پاییزیش به‌و هه‌موو تۆز و با و گه‌لارێزان و شه‌وگاری درێژه‌یه‌وه‌که هه‌یه، نموونه‌یه‌که له‌شه‌وی قاره‌هه‌لگرتن و توورپه‌بوونی ئه‌و.

(١٥) جه‌حیم: دۆزه‌خ، جه‌هه‌نم. ره‌وح: خۆشی و کرانه‌وه‌ی دڵ. جینان: به‌هه‌شت. واته: دووری له‌خوا ئاگرێکی ئه‌وه‌نده‌ به‌تین و تاوه، به‌هه‌شت به‌و هه‌موو خۆشیه‌وه‌که هه‌یه. له‌ئاده‌میزادی ده‌کا به‌دۆزه‌خ. لێ نزیک بوونیشی ئه‌وه‌نده‌ خۆشه‌ به‌هه‌شت له‌چاویا ئه‌وه‌نده‌ ناخۆشه‌ ده‌لیی دۆزه‌خه.

(١٦) ئیبتیلا: تاقی کردنه‌وه‌ به‌به‌لایه‌سه‌رادان. هه‌سه‌ره‌ت: داخ. حیره‌ت: سه‌رسامی. واته: به‌لام عاشقی ئه‌و نه‌که دوور بێ ئیه‌وه‌ بێ ده‌رد و مه‌ینه‌ت ده‌بێ و، نه‌که نزیک بێ ئیه‌وه... چونکه دوورییه‌که‌ی ده‌بێ به‌مایه‌ی به‌لای بۆ گیانی و نزیکیه‌که‌شی ده‌بێ به‌هۆی نازاری تاقی کردنه‌وه، ئاخۆ سه‌ری لێ تێک ده‌چێ و رینگای راست ون ده‌کا یا نه‌؟

هه‌رکەس بە باره‌گای جەلال ئاشناتره
زیاتر قسه‌ی له وه‌حشه‌ت و ده‌هشه‌ت ده‌دا نیشان (١٧)

گوی کەر ده‌بی له غولغولی «سُبْحَانَ مَا عَرَفُوا
نَاكَ» ه‌ی عه‌نادیلی چه‌مه‌نستانی ئاسمان (١٨)

«ئه‌حمه‌د» که ئه‌که‌لی به‌شه‌ره، له‌م مه‌قامه‌دا
روته‌ی که مالی عیجزی له «لَا أُخْصِي» یه‌ عه‌یان (١٩)

په‌س من که که‌ترینی دوا ئومه‌تی ئه‌وم
چیم و، چ قور بکه‌م به‌ سه‌را، چی بکه‌م به‌یان (٢٠)

(١٧) جەلال: گه‌وره‌یی خوا. وه‌حشه‌ت: نامۆیی. ده‌هشه‌ت: سه‌رسامی.
واته: ئه‌وه‌ی ئاشناتری بی به‌ باره‌گای خودا، زیاتر له‌ دنیا دوور ده‌که‌وتته‌وه‌ و قسه‌ی واده‌کا که
نیشانه‌ی نامۆیی و بی‌ئاگایی بی له‌ دنیا و خه‌لک سه‌رسام بین لیتی. بۆیه‌ش زیاتر سۆفیه‌ جه‌زیه
لی هاتووه‌ کان قسه‌ی واده‌که‌ن له‌ گه‌ل قسه‌ و بیروباوه‌ری خه‌لکدا نه‌گونجی. مه‌حوی به‌م به‌یته
ئیشاره‌ت بۆ ئه‌و پیاوانه‌ی خوا ده‌کا که ده‌وتری «فناء فی الله» بوون واته‌ له‌ خوادا فه‌وتاون
ئه‌وه‌نده‌یان بیر لی کردووه‌ ته‌وه‌.

(١٨) غولغول: ده‌نگی قه‌ره‌باڵغ. ده‌نگی کۆمه‌لی په‌له‌وه‌ر، قوله‌قولی ئای هاتووه‌ کول.
عه‌نادیل: جه‌مع‌ی «عندلیب» ه‌ واته‌ بولبول. چه‌مه‌نستان: شوێنی وه‌ک چیمه‌ن و گولزار وابی.
واته: بولبوله‌کانی چه‌مه‌نستانی ئاسمان که بریتین له‌ مه‌لائیکه‌کان، هه‌موو به‌یه‌ک ده‌نگ
هاوار ده‌که‌ن ده‌لێن «سُبْحَانَكَ، مَا عَرَفْنَاكَ حَقَّ مَعْرِفَتِكَ» واته: خوایه‌ پاک‌ی و بی‌عه‌یبی بۆ تۆیه،
ئیمه‌ وه‌ها که شایان بی تۆمان نه‌ناسیوه‌. له‌ ده‌نگه‌ ده‌نگی ئه‌م مه‌لائیکه‌تانه‌ گوئی گوی دار که‌ر
ده‌بی.

(١٩) عه‌یان: ئاشکرا و دیاری.

مه‌عنای ئه‌م به‌یته‌ و به‌یتی پاشه‌وه‌ی پیکه‌وه‌ دی.

(٢٠) په‌س: که‌واته‌.

واته: پێغه‌مبه‌ر (د.خ) له‌ هه‌موو ئاده‌میزادێک پێگه‌یشتووتره‌ له‌ مه‌یدانی خواناسین و
تێگه‌یشتنی کونه‌ی ئه‌ودا، خزی به‌ ده‌می خزی ده‌ری پرپوه‌ که‌وا له‌م مه‌یدانه‌دا به‌ ته‌واوی

- «مه حوی!» ئە دەب خه مۆشی و مه حوییه ته، له گه‌ڵ
 نه‌سه‌ره‌وتنیکی، یه‌عنی به‌ ده‌م ده‌رده‌وه‌ گلان (٢١)
 گریه‌ی به‌ کو‌ڵ، به‌ د‌ل له‌ خه‌رافاتی خو‌ خه‌ج‌ل
 ناله‌ی د‌لی شه‌وان و هه‌ناسه‌ی سه‌حه‌رگه‌هان (٢٢)
 هه‌ر ئه‌و هه‌ناسه‌یه‌ که‌ بدا‌ فی‌نکی به‌ د‌ل
 به‌و تاقه‌ ناله‌یه‌ که‌ بگا‌گه‌رمی به‌ گیان (٢٣)

﴿﴾

ب‌ی ده‌سه‌لاته. ئه‌وه‌ته‌ فه‌رموویه‌تی «لَا أُخْصِي ثَنَاءً عَلَيْكَ، أَنْتَ كَمَا أَثْنَيْتَ عَلَى نَفْسِكَ» واته: خوایه
 من ناتوانم واکه‌ شایان ب‌ی باسی تۆ بکه‌م و ته‌عریف‌ت بکه‌م. تۆ وایت که‌ خو‌ت ته‌عریفی
 خو‌ت کردووه، که‌واته‌ من که‌ ب‌ی بایه‌خ‌ترینی دوا و هه‌چی ئوممه‌تی ئه‌و پیغه‌مبه‌ره‌م، چیم تا
 بتوانم باسی خوا بکه‌م! من قور‌ی کو‌ی به‌ سه‌ردا بکه‌م که‌وا له‌م مه‌یدانه‌دا هه‌یچم پ‌ی نا‌کر‌ی و،
 باسی چی بکه‌م؟!.

(٢١) خه‌مۆشی: ب‌ی ده‌نگی. مه‌حویه‌ت: مه‌حوبوونه‌وه.

مه‌حوی له‌م به‌یته‌وه‌ تا دوا‌یی ر‌وی ده‌می ده‌کاته‌ خو‌ی و قسه‌ له‌ گه‌ڵ خو‌ی ده‌کا.

مه‌عنای ئه‌م به‌یته‌ و دوو به‌یتی پاشه‌وه‌ی پ‌یکه‌وه‌ د‌ی.

(٢٢) خه‌ج‌ل: شه‌رمه‌زاری و ر‌وزه‌ردی. سه‌حه‌رگه‌ه: به‌ره‌به‌یان.

(٢٣) واته: مه‌حوی! ئە دەب بۆ تۆ له‌م مه‌یدانه‌دا ئه‌وه‌یه‌ ب‌یده‌نگ ب‌ی و له‌م جو‌ره‌ باسانه‌ نه‌دو‌تی
 و وات ل‌ی ب‌ی وه‌ک نه‌بی، به‌لام نه‌ک به‌مه‌عنای ئاگا نه‌بوون له‌ خوا، به‌لکو‌و به‌و مه‌رجه‌ که‌
 نه‌سه‌ره‌و‌یت و به‌م ده‌رده‌وه‌ ب‌ت‌لیته‌وه‌ و به‌ کو‌ڵ ب‌گری‌ت و به‌ د‌ل خه‌ج‌اله‌ت ب‌ی له‌ کرده‌وه‌ی
 هه‌یچ و پ‌روچی خو‌ت و شه‌وان ناله‌ی د‌لت ب‌یت و ده‌مه‌وه‌به‌یانه‌کان هه‌ناسه‌ی به‌سۆز هه‌ل‌ک‌یشی...
 ته‌نها به‌و هه‌ناسه‌ به‌سۆزه‌ فی‌نکیه‌یه‌ که‌ ده‌گا به‌ د‌لت و به‌و ناله‌ی شه‌وانه‌ گیانت که‌ می‌ک به‌ تیشکی
 خواناسین تین‌کی گه‌رمای پ‌ی ده‌گا.

پارانه وه له خودا

خودایا! ئیراده ی مونا جاتمه

نیازی دوو سی عهرزی حاجاتمه^(١)

به ده رباری هر فەزڵه ئیلتیجام

به ره حمهت نیشانم ده ریگهی نه جام^(٢)

به «الذاریات» ی هه ناسان و ئاه

که بهر با ده ده ن کیوه کانی گونا^(٣)

مه حوی له م پارانه وه یه دا ده یه وئ هه ندئ له سووره ته کانی قورئان بکا به تکاکار لای خوا که والئی بیووری و له گونا هه کانی خوش بی. له هه مان کاتیشدا مه عنای ناوی ئه و سووره تانه ی به کار هی ناوه بۆ ته واکردنی مه عنای به یته کانی. وه ک پاشانیش ده رده که وئ پارانه وه که ی ته واه نه کردوه.

(١) ئه م به یته یش نیشانه یه کی تری ته واه نه کردنی پارانه وه که، واته ناته واه ی ئه م پارچه شیعره یه، ئه وه ته مه حوی خۆی ده لئ نیازم وایه دوو سی پتویستی خۆم له باره گای خوا دا ده برم، که چی له یه ک پتویستی زیاتری ده رنه بریوه و ئه ویشی ته واه نه کردوه. خودایا (ن): ئیلاهی.

(٢) ده رباز: کۆشکی شاهانه. لیره دا مه به ست باره گای خوا یه. ئیلتیجا: په نا. نه جام: نه جاتم. واته: ته نها په نا بهر کۆشکی شاهانه ی فەزڵ و گه وره یی تۆ ده به م که به ره حمهت ریگای رزگاریم پشان بده ی.

(٣) «الذاریات»: ئه وانه ی شه ن ده که ن، شتیک ده ده ن به ده م باوه، شتیک پرژ و بلاو ده که نه وه. ناوی سووره تیکیشه له قورئان.

واته: سوئندت ده ده م به وانه ی هه ناسه ی ساردی په شیمانی هه لده کیشن و به و په شیمان بوونه وه یه تۆ به ده که ن له گونا هه و به و تۆ به کردنه کیوی گونا هه ی خویان ده که ن به تۆز و ده یده ن به ده م باوه، یا سوئندت ده ده م به سووره تی «الذاریات».

به «الطُّور» ی قهلبی تهجهللا قهرین

به «النَّجْم» ی پر ورشه ورشی جهبین (٤)

به دوو «والسَّما»، یهعنی دوو مهترته بهت

یه کئی مهترته بهی عیشق و یه ک مهعریفهت (٥)

به «والفَجْر» ی رووناکی بن چینی زولف

که فهجریکه سادیق، به بئ کیزب و خولف (٦)

(٤) «الطُّور»: کئوی «تور» که رووی تیشکی تهجهللائی خوی تی کرا و پیی سووتا. ناوی سووره تیکیشه له قورئان. تهجهللا قهرین: هاوشانی بهره کهت. «النَّجْم»: ئهستیره. ناوی سووره تیکیشه له قورئان. جهبین: تهوئل، ناوچاو.

واته: سوئندت دهدهم به کئوی تور که به تهجهللائی خوا سووتا، یا به دلی پیغه مبهه دروودی خوی لی بی که وه کئوی تور تهجهللائی نووری تو رووی تی کردوو و هه میسه بهره که تی توی له گه له. یا به سووره تی «الطُّور». ههروه ها سوئندت دهدهم به ئهستیره که نیشانه یه که له نیشانه کانی گه وره بیت، یا به ناوچاوی وه ئهستیره پرشنگذاری پیغه مبهه (د.خ) که هه میسه ورشه ی دئ، یا به سووره تی «النَّجْم».

(٥) «السَّما»: ئاسمان. ئیشاره تیشه بو دوو سووره تی قورئان که سه ره تای هه ردوکیان به «والسَّما» دهست پی ده کا، یه که میان سووره تی «البروج» که سه ره تاکه ی ﴿وَالسَّعَادَاتِ الْبُرُوجِ﴾ یه و، دوو هه میان «الطَّارِق» که سه ره تاکه ی ﴿وَالسَّعَادَاتِ وَالطَّارِقِ﴾ یه. مهترته به: پایه، پله. مه بهست له پله کانی خواناسیه.

واته: سوئندت دهدهم به دوو پایه ی به رزی خواناسی که یه که میان پایه ی عیشقی ئیلاهییه و ئه ویشیان پایه ی له خوا گه یشته که له ئه نجامی دهستگیر بوونی پایه ی یه که مهوه دهستگیر ده بی. یا سوئندت دهدهم به دوو سووره تی قورئان که هه ردوکیان به رسته ی «و السَّما» دهست پی ده کهن. وه ک روونمان کردهوه.

(٦) «الفَجْر»: به ره بیان. ناوی سووره تیکئی قورئانیشه. فهجری سادیق: سه بیان دوو جار که ناری ئاسمان روشن ده بیته وه، جار یکیان بو ته نها ماویه کی کم روشن ده بیته وه و ئیتر دیسانه وه تاریک داییت. ئه وه پیی ده لئین «فهجری کازیب» واته به یانییه درۆزنه. ئه مه بیان له و

به «والشمس» ی پر نووری روخساری یار

به «واللیل» ی خال و خه‌تی موشکبار (٧)

به «والتین» ی عوششاقی دل پر له خوون

که بی تین و زهرد و زار و زه‌بوون (٨)

کاته‌دایه که ته‌ستیره ی «کاروان‌کوژه» هه‌لڊی و که‌میک که‌ناری ئاسمانی پی روشن ده‌بیته‌وه و کاروانی ناشاره‌زا واده‌زانی روژ بووه‌ته‌وه، که‌چی هیشتا شه‌وه، چونکه که ته‌ستیره که به‌رزبووه‌وه ئیتر دیسانه‌وه که‌ناری ئاسمان تاریک ده‌بیته‌وه. جاره که‌ی که‌شیان ئاسمان به ته‌واوی ده‌ست ده‌کا به روشن بوونه‌وه و تاریک داهاتنه‌وه ی به‌دواوه نیه. ته‌مه‌یان کاتی نوژی سبه‌ینانه. خولف: پینچه‌وانه‌یی کردن له‌گه‌ل راستی.

واته: سویندت ده‌دهم به به‌ره‌به‌یان. یا به‌گۆنای وه‌ک به‌ره‌به‌یان رووناکی پیغه‌مبه‌ر (د.خ) که ده‌که‌وتنه بن‌چینی زولفی وه‌ک شه‌و تاریک‌یه‌وه و له تاریکستانی شه‌و زولفه‌دا وه‌ک فه‌جری سادیق رووناک و روشنه‌ درۆ و ناراستی تیا نیه، یا سویندت ده‌دهم به سووره‌تی «والفجر». (٧) «الشمس»: خۆر، یا روژی رووی پیغه‌مبه‌ر (د.خ). ناوی سووره‌تیکشه له‌قورئان. «اللیل»: شه‌و، یا شه‌وی «خه‌ت و خالی» پیغه‌مبه‌ر. ناوی سووره‌تیک قورئانیه. موشکبار: شه‌وی ته‌وه‌نده بۆنخۆش بی وه‌ک باری موشکی به‌کۆله‌وه بی. موشک: یا موشگ که به‌عه‌ره‌بی پی ده‌لّین «مسک» مایه‌ییکی بۆنخۆشه‌ لای ناوکی جوژه ئاسکیکی تایبه‌تییه‌وه په‌یدا ده‌بی.

واته: سویندت ده‌دهم به خۆر یا به رووی وه‌ک روژ رووناکی پیغه‌مبه‌ر (د.خ). یا به سووره‌تی «الشمس». هه‌روه‌ها سویندت ده‌دهم به شه‌و یا به سووره‌تی «اللیل» یا به خه‌ت و خالی وه‌ک موشگ بۆنخۆش و وه‌ک شه‌وره‌شی پیغه‌مبه‌ر (د.خ).

(٨) «التین»: هه‌نجیر، مه‌به‌ست له زه‌ردی و فلیقانه‌وه‌یه. ناوی سووره‌تیک قورئانیه. واته: سویندت ده‌دهم به زه‌ردی سیمای دلداره دل پر له خوینه‌کان که به‌هۆی ده‌ردی دلداریه‌وه تینان تیا نه‌ماوه و زه‌رد و زار و زه‌بوون هه‌لگه‌پاون. یا به سووره‌تی «والتین». شوبه‌اندنی دلداران به هه‌نجیر، وه‌ک له به‌یته‌که‌وه دیاره، له‌وه‌وه‌یه که وه‌ک هه‌نجیر به دیمه‌ن زه‌رد و، له‌ناوه‌وه وه‌ک خوین سوورن.

له نێوان «والتین» و «بی‌تین» دا جوژه جیناسیکی ناته‌واو و، له نێوان «والتین» و «زه‌رد» دا ته‌ناسوب هه‌یه.

به «والعادیات» ئهسپی هیممهت دهوان

به ریی عیشقدتا سهحه ره شه بپرهوان^(٩)

به «والعصر» ی ئه وه عهسره فهپرۆخ زه مهن

که ناوی به عهسری سهعهادهت ده بهن^(١٠)

(٩) «العادیات»: وڵاخه غارکه ره کان. ناوی سووره تیکی قورئانیشه. دهوان: ئه وه ی به غار بپروا. شه بپرهوان: ئه وانه ی به شه و ری ده کهن.

واته: سویندت دهدهم بهو شوپره سوارانه ی به ریی عیشقدتا شه و تا به یانی ئهسپی غیرهت تاو دهدهن، یا به سووره تی «العادیات».

(١٠) «العصر»: چه رخ، زه مانه. ناوی سووره تیکی قورئانیشه. فهپرۆخ: پیروژ. زه مهن: سهردهم. عهسری سهعهادهت: چه رخی به خته وه ری، چه رخی پاش هاتنی ئایینی ئیسلام. به رابه ره که ی چه رخی نه زانی «جاهلیت» یه.

واته: سویندت دهدهم به چه رخی پیروزی هاتنی پیغه مبه ر (دخ) که پپی ده لێن چه رخی به خته وه ری، یا به سووره تی «والعصر».

وهك له سه ره تاوه وتمان مه حوی ئهم پارچه شيعره ی ته واو نه كردوو. ئه وه ی به خه تی خۆی یا به خه تی که سیکی تر لێی به جی مابن ته نها ئهم ده به یته یه. له وانه يشه ته واوی کردبێ و فه وتابێ. هه رچۆن بێ شاعیری پایه بلند حاجی «میرزا عبدالله» ی کۆبی که ناز ناوی «خادم» ه به ناوی «مه حوی» خۆیه وه ئهم چه ند به یته ی خواره وه ی خستوو ته سه ر و پارچه که ی پێ ته واو کردوو:

به «سبع المثاني» و «فتح الكتاب»	بکه ریی نه جات و رنجام فه تحی باب
به ئه سراری «کاف ها» و «یا عین» و «صاد»	به سه ره حمی تۆ بێ سه به ب بۆ عیباد
به «والنّازعات» نه زعی رۆحی عه دوو	له حالاتی نه زعا په نا هم به توو
به «والمرسلات» په یکی خوش نامه به ر	له مه عشووقه بۆ عاشقی راه به ر
به «والصّافات» سه فکه شی ئیتتیزار	موتیعی ئه و امیر په یی کارزار
به ئه سراری «قل فاضربوه» له روو	حه یاتی دو باره م به دل نه خشه، توو
به سپرپی «ألم تشرح» ی شه رخی یار	بکه سه یقه لی دل له تۆز و غوبار
به داوی قه سه م «والضحی» ی شوعله وه ر	له تاریکی جه هلام و بمه یته ده ر

شهوی وه سلّه عاشق که هه لسا له خه و
 که وه سفیکه بۆ عائله ی «لا فتی»
 ئیتاعه تمه هاترومه ده رگاهی توو
 که دووباره فهرمووته «لا تیأسوا»
 بسووتینه خاشاکی که سهرت سه مهر
 له خه و فی توو ناکهن ئه بهد ساتی خه و
 به ئاهی که ئه پروا هه تا جیی ئه سه ر
 به جوز توو که بۆ من به سه و کافیه
 ته له ب کا به دایم له توو مه غفیره ت
 شه وان ئاه و ناله م له بۆ کئی به رم
 ته له بیه له توو «مه حوی» مه حوی گونا ه

به ئه سراری «أسری بعبده» له شه و
 به سپرپی «علی حبّه» ی «هل أتى»
 به قه ولی «تعالوا» و هم «سارعوا»
 ئومیدم هه یه من به «لا تقنطوا»
 به کلپه و گری عیشقی وه حده ت ئه سه ر
 به ئاهی دلی شه و نشینانی شه و
 به سۆزی دلی عاشقان تا سه حه ر
 نه مینیی له دلما به «لا» ی نافیه
 به خشه زوبانی له رووی مه کره مه ت
 له ده رگاهی توو دانه نیم گهر سه رم
 به زاری و گریان و هاوار و ئاه

قهسیده‌ی به‌حرى نوور

«وَصَلَّى اللّٰهُ عَلَی» ئەو به‌حرى نوورى عیلم و عیرفانه
 که ده‌رکى غه‌ورى ناکا «غَیْرُ عِلْمِ اللّٰهِ سَبْحَانَهُ» (١)
 «وَصَلَّى اللّٰهُ عَلَی» ئەو زاتى پاکی قودسى ئایاته
 که ئەخلاقى په‌سه‌ندیده‌ی جه‌نابى حه‌یى مه‌نانه (٢)
 «وَصَلَّى اللّٰهُ عَلَی» ئەو حه‌زره‌ته‌ی ساحیب که‌مالاته
 که ئەعلا موعجیزه‌ی، قوربانى بم من، نوورى قورئانه (٣)

(١) غه‌ور: قوولئ.

واته: خوا ره‌حمه‌ت برپژئ به‌سه‌ر ئەو ده‌ربای نوورى زانست و تیگه‌یشتنه‌دا که له‌خوا
 خۆی به‌ولاه که‌س نازانئ چه‌ند قووله. مه‌به‌ست پیغه‌مبه‌ره دروودى خواى لئ بئ.
 (٢) قودسى ئایات: ئەوه‌ی نیشانه‌کانى پیروژن. په‌سه‌ندیده: په‌سه‌ندکراو. مه‌نانه: نیعمه‌ت
 ده‌هنده‌ی بئ ماندووکردن.

واته: خوا ره‌حمه‌ت برپژئ به‌سه‌ر ئەو زاته‌دا که نیشانه‌کانى پیغه‌مبه‌رئى ئەوه‌موو به‌رزو
 پیروژن و ره‌وشتى لای خواى زیندووى به‌خشنده په‌سه‌نده. ئەم رسته‌ی دواپییه ئیشاره‌ته بۆ
 ئایه‌تى: ﴿وَإِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ﴾.

له‌ده‌ستوو سیکی مه‌حوى خۆیدا «زاتى یه‌زدانه» یش له‌پال «حه‌یى مه‌نانه» دا نووسراوه.
 (٣) موعجیزه: ئەو کرداره له‌عه‌ده‌ت به‌ده‌ره‌یه له‌که‌سیکه‌وه رووده‌دا که ئیددیعاى پیغه‌مبه‌رئى
 ده‌کا و که‌سى تر ناتوانئ بیکا.

مه‌به‌ست ئەوه‌یه قورئان به‌رزترین موعجیزه‌یه‌کی پیغه‌مبه‌ره (د.خ) چ له‌رووى ئەوه‌وه که
 که‌س ناتوانئ شتیکی وابلئ و ئەوه‌یش یه‌کیکه له‌نیشانه‌کانى ئەوه که قورئان که‌لامى خوایه و
 پیغه‌مبه‌ر راست ده‌کا له‌ئیددیعاى پیغه‌مبه‌رئیدا و، چ له‌رووى به‌رزى ئەو په‌یره‌و و رئ و
 شوێنه‌وه که قورئان دایان و بۆ موسولمانان.

له تاریکی شهوی کوفرا به یهك دهم له معه ییکی دا
ههزار و سیسهد و بیست و دووه، دنیا چرخانه^(٤)

چرایهك نووری بیچوونی مومیددی بی، ده بی وای
چرایهك دهستی قودرهت خوشیكا، بۆ تا شه بهد مانه^(٥)

«تعالی الله» به دوو دهه بوو كه ههردوو عالمی داگرت
بنازم بهم كه مالی عهزم و حهزم و شهو كهت و شانه^(٦)

(٤) له معه: تیشك دانهوه، بریقه. چرخان: كۆری شایی كه چرای زۆری تیا هه لكرایی.
واته: له شهوی تاریکی خوانه ناسینی خه لکی بت به رستی عه ره بستاندا، پیغه مبه ر (د.خ)
له پڕ له مه ككه تیشکی دایه وه و كۆچی كرد بۆ مه دینه. له و كاتی كۆچ كردنه به وه تا ئیستا نه وه
١٣٢٢ ساله دنیا به نووری موسولمانه تی روژن بووه ته وه و وهك چرخانی لیها ته وه.

بۆیه سه ره تای ئهم به چرخان بوونه ی دنیا مان به كۆچ كردنی پیغه مبه ر (د.خ) دانا له
مه ككه وه بۆ مه دینه، چونكه نه گه ر مه به ست له دایك بوونه كه ی بوا یه وهك به بته كه واده گه یه نی -
ده بوو په نجا و دوو سالی تر به خرتنه سه ر ١٣٢٢ وه كه، له بهر نه وه كه یه كه م پیغه مبه ر له ته مهنی
چل سالی دا بووه به پیغه مبه ر و دونزه سالی ش به پیغه مبه رتی له وی ماوه ته وه، نه نجا كۆچی
كردوو بۆ مه دینه و، دووهه میش له بهر نه وه كه بلاء بوونه وه ی راسته قینه ی ئایینی ئیسلام له
كۆچ كردنی پیغه مبه ر وه (د.خ) ده ست پێ ده كا بۆ مه دینه. بۆیه ش وتمان ده بوو په نجا و دوو
سالی تر به خرایه ته سه ر ١٣٢٢ وه كه، چونكه دیاره مه حوی له ١٣٧٤ ی كۆچیدا ئهم پارچه
شیره ی دانه ناوه و، وهك خۆی ده لی له ١٣٢٢ ی. ك «١٩٠٤-١٩٠٥ ی. ز» دا و توویه تی.

(٥) بیچوونی: بی هاوتایی. مومیدد: یارمه تی ده ر. مان: مانه وه و نه كوژانه وه.

(٦) حهزم: توندی. شهو كهت: هیز و توندی. شان: پایه.

واته: ماشه لالا له گه و ره یی خوا! پیغه مبه ر ته نها به بیست سال توانی ده سه لانی ئایینی و
هوكمرانی خۆی بلاء و كاته وه و ده ست به سه ر جیهانی ئایینی و هوكمداری دا بگرێ. بنازم به و
نیازی به تین و به و توندی و هیز و پایه یه ی كه نه و هه یبو و توانی ئهم كاره گه و ره یه ی پێ به
نه نجام بگه یه نی.

پیغه مبه ر دروودی خوی لی بی بیست و سی سال پیغه مبه رتی كردوو. به لام پاش هاتنی

له گه‌ل ئهم ئیحتیشامه زوه‌دی دنیایی ته‌ماشا که

که یه‌ک له‌ت نانی جو‌بوو قووتی، یا خورما دووسی دانه^(٧)

فه‌له‌ک جاهی سه‌ری خهرمانی تا عهرش، ئه‌لبه‌ته نابی

ته‌نه‌زول‌کا عولووی هیممه‌تی بو‌ده‌نکه‌ ییزانه^(٨)

✓ موهیممی غه‌یری زاتی حه‌ی له‌ هیممه‌تیا نیه، ئیلا

له‌به‌ر ئهم ئوممه‌ته‌ بی هیممه‌ته‌ دائیم به‌ ئه‌حزانه^(٩)

یه‌که‌مجارى وه‌حی بۆی تا سێ سال وه‌حی تری بو‌ نه‌هاتوو. بۆیه‌ش مه‌حوی لێره‌دا ته‌نها ییست ساله‌که‌ی ژماردوو.

له‌ ده‌ستنووسیکی مه‌حوی خۆیدا رسته‌ی «دوو ده‌» به‌ «دودی» یش نووسراوه‌ که ده‌گونجی به‌ «دوو دی» ی بخوێنه‌وه‌ که مه‌به‌ست له‌ «دوو دی» که مه‌که‌ک و مه‌دینه‌ بی. یا به‌ «دوودی» به‌مه‌عنا دووکه‌لیک واته‌ هه‌ناسه‌یه‌ک و کینایه‌ بی له‌ سه‌رده‌میکی کورت.

(٧) ئیحتیشام: ده‌ست و پێوه‌ند زۆری. زوه‌د: خۆگرتنه‌وه‌ له‌ هه‌رچی نیشانه‌ی دنیا په‌رستی بی.

واته‌: له‌ گه‌ل ئهم هه‌موو شان و شکۆیه‌یشدا که‌ بووی، سه‌یری که‌ چۆن خۆی له‌ دنیا دوور ده‌گرت... خۆراکی رۆژانه‌ی له‌ ته‌ی نانی جو و دوو سێ ده‌نک خورما پتر نه‌بوو.

له‌ ده‌سنووسیکی مه‌حوی خۆیدا «ئیقتیداره‌» یش به‌را به‌ر به‌ «ئیحتیشامه‌» نووسراوه‌.

(٨) ییزانه‌: دانه‌یه‌کی وردی ره‌شه‌ له‌ ناو ده‌غلا ده‌پوێ.

واته‌: زاتییکی وا که‌ پایه‌ی ئه‌وه‌نده‌ به‌رز بی لوتکه‌ی خهرمانی حورمه‌تی بگاته‌ عهرشی خوا، دیاره‌ قه‌دری به‌رزى خۆی داناوه‌ و پێی بو‌ دنیا که‌ ئه‌وه‌نده‌ی ده‌نکه‌ ییزانه‌ بی نرخه‌.

(٩) واته‌: ئه‌وه‌نده‌ خاوه‌ن هیممه‌ته‌ له‌ خوا به‌ولاوه‌ هیچ شتیکی لاگرتنگ نیه. داخ و خه‌فه‌تی دلێشی له‌ به‌ر ئه‌وه‌یه‌ که‌ بیر له‌م ئوممه‌ته‌ بی هیممه‌ته‌ی خۆی ده‌کاته‌وه‌ که‌ رۆژی گه‌یشتوو ته‌ ئهم رۆژه‌.

له‌وه‌ ده‌چێ ئهم به‌یته‌ ره‌نگدانه‌وه‌ی یاری دواکه‌وتوو جیهانی ئیسلامی ئه‌وپۆژه‌ بی له‌ شیعرى «مه‌حوی» دا، که‌ ده‌وله‌ته‌ ئه‌مپریالیستییه‌ کان له‌ هه‌موو لایه‌که‌وه‌ ده‌میان تی‌ژه‌ندبوو. شتی وا له‌

چ مه دحیکت بکه م لائیق به تو «یا خَیْرَ خَلْقِ اللّٰه»
 منی بی خیری نالائیق که جیبریلت سه ناخوانه (١٠)
 به یانی گه وره یی خولقی که سی ئایهت له شه ئنی بی
 نه مه قه دووری من و تویه، نه ئیشی «قِس» و «سحبان» (١١)

﴿

چه ند شوینیکی که یشدا له شیعی «مه حوی» دا خوی پیشان دا، وهك له و شوئانه یشدا باسما
 لی کردن. ئەم جوړه بیر له و سه رده مه دا له ناو کۆمه لی له روئشبییرانی ولاته موسولمانه کاندایا
 بو.

(١٠) واته: تویهك که فریشته یه کی وهك هه زه تی جویره ئیل سه ناخوانت بی و ته عریفت بکا و
 چاترینی نه و که سانه بی که خوا دروستی کردوون، ده بی منیکی ناچیز چ ته عریفیک بدۆز مه وه
 شایانی تو بی!

مه به ست له وه که «جیبریل سه ناخوانی پیغه مبه ره» نه وه ته که جیبریل ئایه تی قورئان به سه ر
 پیغه مبه ردا (د.خ) ده خو ئیتته وه و ئایه تی قورئانیش هه ندیکیان سه نای پیغه مبه ریان تیایه وهك
 ئایه تی: ﴿وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ﴾.

له نیوان «لائیق» و «نالائیق» و، «خیر خلقی اللّٰه» و «بی خیر» دا تیباق هه یه.

(١١) قِس: قیس کوری ساعیده، له ده و روبه ری ٦٠٠ ی زاینیدا مردووه، خوش گوشتاریکی
 سه رده می جاهیلییه ته. گاوری نه جران بووه، هاتووه ته ولاتی عه ره بستان. هه ندیکیش ده لی
 یه کیک بووه له قه شه گه وره کانی نه جران. هه موو جارئ له بازاری عوکازه دا وتاری ده دا.
 له باره ی خوش گوشتاری و وردی قسه وه ناوی به نموونه ده هیئنه وه. سه حبان: سه حبان وائیل،
 خوش گوشتاریکی ده و دوو ره وانی تری عه ره به، بووه به نموونه له میژووی نه ده بی عه ره بدا،
 له ٦٧٤ ی زاینیدا مردووه.

ئه م به یته وهك درئزه پیدانی به یی پیشو وایه. واته: که سیك خوا له قورئاندا باسی کردبی
 و پی و بی: ﴿وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ﴾ که واته تو به راستی ره وشتیکی به رزت هه یه، نه من و نه
 تو و نه قیس کوری ساعید و نه سه حبان وائیل ناتوان باسی گه وره یی نه و بکه ن.

له ئادهم تا مەسیحا، ئەنبیایەك یەك بە قەومی خۆی
خەبەرداوه: له پاش ئیمه كه دێ ئه و فەخری ئەكوانه^(١٢)

نوعووتی خۆی و نهعتی ئال و سهحبی وهك گوهر درجه
له دورجا، یهعنی كووتی موزلهی ئه و ئەنبیایانه^(١٣)

چه ها روهبان و كاهین، هاتیفی غهیبی به یه كتریان...
دهدا موژده، كه جهننهت دێته دنیا بهم نزیكانه^(١٤)

✓ كه تەشریفی قودوومی هاته دنیا، بارشیککی فهیز
له ههوری مەرحەمەت باری، كه ئاساری نومایانه^(١٥)

(١٢) مەسیحا: مەسیح، حەزەرەتی عیسا. ئەكوان: جەمعی «کون» به مەعنا گیتی.
واته: پێغه مبه ران، له ئاده مەوه ییگره تا مەسیح، هەموو خەبەریان به پەڕه وانی خۆیان داوه
کهوا پێغه مبه ریککی وا دیت و داویان لی کردوون که ئەگەر له سەردهمی ئەواندا هات باوهری
پێ بکه ن و شوێنی بکه ون.

(١٣) نوعووت «نعت»: جەمعی «نعت» به مەعنا سیفەت. ئال: موسولمانانی به نی هاشم و
به نی موته لیب. سه حب: جەمعی ساحیب به مەعنا هاوڕێ، به و که سانه ده لێن به موسولمانه تی
پێغه مبه ریان دیی و به موسولمانه تی مردبن. گوهر: گه وهەر. درج: نووسراوه. دورج:
سندووق، مەبه ست له و کتیبانه یه خوا ناردوونی بۆ پێغه مبه ران، وهك له به یته که دا روون
کراوه ته وه. موزله: نێراو له خواوه.

(١٤) روهبان: جەمعی «راهب»ه، به و پیاوه ئایینییه مەسیحیانه ده لێن کهوا به نیازی خوا په رستی
که نار ده گرن له خه لک. کاهین: ئه و پیاوه ئایینییه ی که ئیددیعی زانیی غه یب ده کا. هاتیفی
غه یبی: ئه و ده نگه ی که س سه رچاوه که ی نازانی.

واته: ئەوانه هەموو موژده یان ده دا به یه کتر کهوا به ونزیکانه پێغه مبه ر (دخ) سه ره لده دا و
تاریکستانی دنیا ده کا به به هه شت. مەبه ستی له وه یه ئەمانه ده یانزانی کهوا پێغه مبه ر په یدا
ده یی، چونکه له کتێبه ئایینییه کانی خۆیاندا نووسرابوو، یا له غه یبه وه ده یانزانی.

(١٥) قودووم: هاتن: بارش: بارینیکی باران. فهیز: به ره که ت. نومایان: ئاشکرا و دیاری.
واته: که له دا یك بوو «مەبه ستی پێغه مبه ره» (دخ)، له هه وری مەرحەمەت خواوه بارانیکی

رشینهی، ئاگری بهردایه عومری ئاگری «زهردهشت»
به بهرقی بوو که شق بوو تاقي «کیسرا»، بوو به وێرانه^(١٦)

به بهره که تی وای باری، ئیستاش نیشانه که ی ههردیاره. له بهیته داهاتوو کاندایاسی ئه و نیشانانه دهکا.

که «ی یه کهم» (ن): به. بهلام مهعنا نادا به دهستهوه.

(١٦) رشینه: پرژ. زهردهشت: پێغه مبه رێکی ئێرانی بووه له دهووبهیری سهدهی چهوتهمی بهر له هاتنه دنیای مهسیحدا پهیدا بووه و خهڵکی بانگ کردوو به خواپه رستی. لهم ئایینه دا سه رچاوهی کاری چاک به «ئه هورما مهزدا» و سه رچاوهی کاری خراب به «ئه هریمه ن» ده ناسرێ. زهردهشتیه کان ئاو و خاکی و ئاگر و بایان زۆر لا به پرژ بووه و له بهر ئه وه مووقه در و حورمه ته ی هی ئاگریان گرتوو و ئاته شگایان بۆ کردوو ته وه، به ئاگر په رست ناو بانگیان ده ر کردوو. ناوی کتێبه ئایینییه که یان «ئاوێستا» یه. ئهم ئایینه له دوادوایی سه رده می هه خامه نوشیه کاندایه پیدا بووه و له سه رده می ساسانییه کاندایه بووه به ئایینی ده وله تی ئێران. پاش هاتنی ئایینی ئیسلام و بڵاوبونه وه ی به ئێران و کوردستاندا رووی کردوو ته کزی و ئیستا له هه ندێ شوێنی ئێران و هیند و پاکستاندا چه رده یه کی ماوه. بهرق: تیشکی هه و ره برووسکه. تاقي کیسرا: کۆشکه که ی ئه نووشیره وان له ته ی سه فوون که ئیستا پێی ده لێن سه لمان پاک. کیسرا: له قه بی ئه نووشیره وان و خوسره وی په روێژ بووه که دوان له پادشاهانی بنه ماله ی ساسانی، یه که میان له ٥٣١ی زه وه تا ٥٧٩ و دووه میان له ٥٩٠ وه تا ٦٢٨ فه رمان په وایی کردوو.

واته: پرژی ئه و بارانه ئاگری بهردایه عومری ئاگره که ی زهردهشت که ساله ها بوو له ئێرانا ده سووتا و کوژانده وه. برووسکه ی ئه و هه ور و بارانه ییش دای له تاقي کیسرا و درزێکی گه و ره ی تی کرد. له کتێبه کانی سیره تی پێغه مبه ردا نووسراوه که وا له شه وی له دایک بوو ئاگری ئاته شگای فارس کوژاوه ته وه و تاقي کیسرا درزی تی بووه.

له م به یته دا دوو «استعاره» ی مه کتیه هیه ئه وه ته ته شبیهی «ئاگر» کراوه به «باران» و مولا ئیمی «باران» که «رشینه» یه ناوی هینراوه. «ئاگری زهردهشت» یش شو به ینراوه به «ئاده میزاد» و مولا ئیمی «ئاده میزاد» که «عومر» ه ناوی هینراوه. ورده کارییه کی جوانیش له وه دا هیه که «بهرق» رووناکی ده دا و رووناکیش به عاده ت نیشانه ی ئاوه دانیه. که چی لیره دا تاقي کیسرای کردوو به «وێرانه» و وێرانه ییش تاریکه.

دلی سووتا به زهردەشت و به کەسری کیسپەوی گریا
ئەوێندە بەحری «ساوا» نەم لە چاویدا بوو تانە^(١٧)

ئەتۆش ئەو نەفسی بەد تینە، بەبێ جێ دڵ مەسووتینە
لەبەر کەسر و کەمی دنیا، بەسە ئەم شین و گریانە^(١٨)

هەموو کارت بە حیلە خزمەتی فیکری عەزازیله
عەزا وەک پیرەژن مەگرە، دیارە کاری مەردانە^(١٩)

✓ بە زیکر و فیکری شیمە ی موستەفا وەقتت موسەففا کە
کە باسی ئەو سەفا بەخشە، تەرەب خێرە، دور ئەفشانە^(٢٠)

(١٧) کەسر: شکان. کیسپەوی: کیسپایی. بەحری ساوا: دەرپاچەیک بوو لە فەلەستین. لە
کتێبەکانی سیرەتدا نووسراوە کەوا لە شەوی لەدایک بوونی پێغەمبەردا وشک بوو.

واتە: ناوی ساوێ ئەوێندە دلی بۆ کوژرانەوێ ئاگرە کە ی زەردەشت و درز تێ بوونی تاقی
کیسپا سووتا و بەسەریانان گریا، تەپایی لە چاویا پرا و بوو بە قورە رەشە وەک تانە ی سەرچاو.
لەم بەیتەشدا ئیستیعارە یەکی «مەکنیە» هەبە. ئەو تە «بەحری ساوا» شوبهتێراوە بە
«بنیادەم» و مولائیمە کە ی کە «دلی سووتان» و «گریان» و «چاو» و «تانە» یە ناویان هێنراوە.

(١٨) تینە، «طین»: قور. مەبەست ئەو مایە یە نەفسی لێ دروست کراوە. کەسر: ناتەواوی.
مەعنای ئەم بەیتە و دوو بەیتی پاشەوێ پێکەوێ دێ.

ئەم بەیتە لە دەسنووسێکی مەحوی خۆیدا بەمجۆرە ییش نووسراوە تەو:

بەجێ غەم مەخۆ، غەم ئەتخووا ئەو نەفسی بێ جا-کار

لەبەر کەسر و کەمی دنیا چیە ئەم شین و ئەفغانە؟!

لەبەر (ن): لەسەر. (١٩) عەزازیله: شەیتان. عەزا: پرسە. تەعزیه.

(٢٠) شیمە: رەوشت. موسەففا: پالڤتە کراو و پاڵ کراوە. تەرەب خێر: ئەو ی خوێشی و شادمانی
لێ بەرز بێتەو. دور ئەفشان: ئەو ی دور بە جیهاندا بڵاوبکاتەو.

مەحوی لەم سێ بەیتەدا روودە کاتە نەفسی خۆی و پێی دەلێ: هە ی بەدرە گەز، بەس لە
خۆپرای خەفەت بخۆ و بۆ کەم و کورتی دنیات بگری. بەس فرۆفیل بکە و کەم خزمەتی
شەیتان بکە. وەک پیرەژن دۆژ دامەمێنە. کاری مەردانە دیارە. ئەو تە میژووی خۆت خاوەن

«محمّد» ئیبنی «عبدالله» ی «عبدالمطلب»، «هاشم»
 سه فاهوی ولدی «اسماعیل» و سه فوهی ولدی «عدنان»^(٢١)
 نه وه هادی سو بول، ته نیا نه وه مه بعووسه بو سه رکول
 به وه خه تمی روسول، خاته م نه وه، تاجی ره سوولانه^(٢٢)
 شه فیعی روژی ره ستاخیزه، بو هه موانه ده ستاویز
 نه وه نه وه روژه وه ک خو، «ما بقی صمّا و عُمّیانَه»^(٢٣)

که ته وه و ده س بکه ی به بیر کردنه وه له ره وشتی پیغه مبه ره، چونکه هه ره به وه دل خو ش و
 ده روون خاوین ده بیته وه.

مه حوی له پاش ئه م به ته وه دیته سه ره باسی پیغه مبه ردروودی خوی لی بی.

(٢١) سه فاهه: سه فوه، پوخته. «وُلد»: جه معی «وُلد» به مه عنا رو له و نه وه.

(٢٢) هادی سو بول: ریگا پیشانده ره. سو بول «سُبُل»: جه معی «سَبِيل» به مه عنا زیگه.

مه بعووس «مبعوث»: نیراو. کول: هه موان. خه تم: دوایی. خاته م: دوایی پی هینراو.

له نوسخه یه کی تر دا له جیاتی «مه بعووسه بو سه رکول» نووسراوه «مه بعووسه ته سه ره
 کول». دیاره ئه مه هه له یه چونکه نه و «ته» به هیچ مه عنا به ک نابه خشی. له نوسخه یه کی تریشدا
 نووسراوه «مه بعووس بو سه رکول». به پی ئه م نوسخه یه نیوه به یته که له نگییه کی تیا ده بی و بو
 راست کردنه وه ی نه و له نگییه پیویست ده بی توژی له سه ره «ث» ی «مبعوث» به که بوه ستین. ئیمه
 لاما ن وایه مه به ستی «مه حوی» هه ره «مه بعووسه» بووی له سه ره شیوه ی نووسینی فارسی
 ئامیزی نه و سا «هی» ی سه ره «ث» که ی دانه نابی و ته نها به زیره کی خو ئنده واران خو یان پشت
 نه ستور بووی.

تاجی (ن): فه خری.

(٢٣) شه فیع: تکاکار. ره ستاخیز: راست بوونه وه. مه به ست روژی قیامه ته که هه موو مردوو
 زیندوو ده بنه وه. ده ستاویز: نه وه ی ده ستی پیوه گیر بکری.

واته: هه ره نه وه تکاکاری روژی قیامه ت و خه لک ته نیا ده سته و داو ئنی نه و ده بن له و روژه دا
 و هه ره نه و له سه ره حا لی خو ی ده می ئنی و سه ری لی ناشیوی. له و به ولاره هه رچی هه یه له به ره
 سامی نه و روژه که ره و کو ئر ده بن.

له زیكری ئه و ده جۆشی ره ئهت و، ره حمهت ده بارئ هه م
«رءووف» هه م «رحیم» وه سفی ئه و وهك وه سفی ره حمانه (٢٤)

خودا له و زیكرو و فیکره م قهت نه كا غافل زوبان و دل
هه تا غونچه دل و، سۆسه ن زوبانی باغ و بوستانه (٢٥)

له گه ل مه حزی خه یالی، دل به جارئ بوته کیوی توور
له کن وه سفی جه مالی، لیوی واسیف گول به دامانه (٢٦)

﴿

حه سرکردنی تکاکاری له رۆژی قیامهتدا له پیغه مبهردا (د.خ)، به مه بهستی باسکردنی
بایه خی پایه و شویتنی پیغه مبهره، ئه گینا به پیتی ئه وهی له کتیه کانی ئایندا نوو سراوه
پیغه مبه رانی تر و به لکوو پیاوچا کانی ش له رۆژی قیامهتدا تکا بو گونا هباران ده که ن.
(٢٤) ره ئهت: به زه یی.

واته: ره حم و به زه یی ده بارئ له هینانی ناوی پیغه مبه ر (د.خ)، ئه مه ی ش شتیکی سه یر نه،
چونکه خوا له قورئاندا به «رءووف» و «رحیم» ی ناو بر دووه، وهك خۆشی وا ناو بر دووه، ئه وه ته
فه رمو به تی: ﴿لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ
رَحِيمٌ﴾ واته: ئه ی ده سته ی ئاده می زاد، پیغه مبه ر ئه کتان له خۆتان بو هاتووه، ئا په حه تی ئیوه ی لا
گرانه و، سووره له سه رتان، به زه یی به موسولماناندا دیته وه و به ره حمه.

(٢٥) واته: تا له باغی ژباندا دل وهك خونه وایه و زوبان وهك گولی سۆسه نه، خوا هه رگیز
زوبان و دل له باسکردنی پیغه مبه ر و بیر لئ کردنه وه ی بی ئاگا نه كا.

مه حوی ئه م به یته ی زۆر جوان دا رشتوو که دلی تیا شو به اندوو به خونه و زوبانی تیا
شو به اندوو به گولی سۆسه ن، چونکه شیوه یان له یهك ده چی.

(٢٦) توور: کیو ئه که له سینا له فه له ستین، نووری خوا لئ دا بو ئه وه ی حه زه ته ی موسا بیینی،
به ده رکه وتنی ئه و نووره کیوه که سووتا. واسیف: ئه و که سه ی وه سفی شتی ده كا. دامان: داوین.

واته: به ته نها بیر کردنه وه له پیغه مبه ر، دل له سۆزدا وهك کیوی توور ده سووتی و به ته نها
باسکردنی جوانی ئه و لیو ئه وه نده بو ئی خو ش ده بی وهك گولی پیا داهیل رابن.

جه لال و شه وکه تی: ئەستۆ شکیانی سەرکه شانی عه سر
جه مال و ته له تی: جه وه ره گودازی زولمه تستانه (٢٧)

ته ماشا کردنیکی: رۆح به خشی عاله می مردوو
نیگاییکی به توندی: ره ستخیزی عاله می جانه (٢٨)

✓ له رۆژی حه رب و زه ربا روعب و سامی رۆح ئەکا سه رسام
ئه گهر شییری ژبانی رووبه پروو بی، چاری نه ژبانه (٢٩)

(٢٧) جه لال: شکۆ. سەرکه ش: یاخی، ئه وه ی سهر بۆ کهس دانانه وێتی. گوداز: سووتین.
زولمه تستان: تاریکستانی.

واته: شان و شکۆی پیغه مبه ر (د.خ) ئەستۆی هاوچه رخه سهرکیشه کانی خۆبی شکاند و
جوانی و دیمه نی مایه ی تاریکستانی سووتاند.

مه حوی ئەم به یته ی زۆر هونه ر مه ندانه هیناوه ته وه که له کاتی کدا ئەسپی سهرکیش ئەستۆی
سوار ده شکینتی، دایناوه شان و شکۆی پیغه مبه ر ئەستۆی ناوداره سهرکیشه کانی سهرده می
خۆبی شکاندوه و، له کاتی کدا که تاریکی تێکرا ئەنجامی سووتان و ره ش بوونه وه یه، ئەو
دایناوه جوانی سیمای پیغه مبه ر (د.خ) ئاگر به رده داته مایه و ناو کورۆکی تاریکی.

(٢٨) نیگاها: لا کردنه وه. ره ستخیز: ره ستاخیز، راست بوونه وه. جان: گیان.

واته: به ته ماشا کردنیکی گیان ده کاته وه به به ری جیهانی مردوودا و، به لا کردنه وه یه کی توند
هه موو جیهانی گیانی بی ئاگا هۆشیار ده کاته وه و ده یان خاته سهر ریگای راست.

(٢٩) زه رب: لێدان، شه ره شییر. روعب: ترس. شییری ژبان: شییری توورپه و رقاوی.

مه عنای ئەم به یته و به یتی پاشه وه ی په یوه ندیان به یه که وه یه و پێکه وه دین.

ئەم به یته له ده ستوو سیکی مه حوی خۆیدا به مجۆره یش نووسراوه ته وه:

له رۆژی حه رب و زه ربا کییه راوه ستی له به ر حه مله ی؟!

ئه گهر شییری ژبانه، هه ر فیراره، چاری نه ژبانه

رۆح (ن): عه قل.

✓ که وه قتی ئال و یارانی له خدمه تیا ده بن وهك رۆج
حه یاته، نووری چاوه، ئونسی جانه، مه حزی ئیحسانه (٣٠)

گه هی دانیشتنی، کیۆیکێ ته مکینت له بهرچاوه
له وه قتی رۆینیدا، هه ده لێی سهروه خه رامانه (٣١)

له روخساری له تیفی: گۆل، له جه عدی عه نه رینی دل
ده جوشت و ده باری، ئه و گولستان، ئه م دلستانه (٣٢)

(٣٠) ئونس: هۆی ئولفەت پیوه گرتن.

واته: له رۆژی شه پ و هه لالا و بگردا ئه وه نده به سامه گیان لێی سه رسام ده بی، ته نانه ت
ئه گه ر شیری رق هه ستاو و توو په ییش روو به پرووی بی چاری هه ر ئه وه یه نه ژێ و بکوژری.
له کاتیکشدا که هاو پری و خزمه موسولمانه کانی له ده وری خر ده بنه وه، وهك گیان له ناو له شدا
ده بی به مایه ی ژبان بۆیان و ده بی به نووری چاو و هۆی ئولفەت پیوه گرتنی دل و چاکه ی
رووتی دوور له هه موو مه به ست و نیازێک بۆیان.

«مه حوی» له م دوو به یته دا: ئیشاره تی به و ئایه ته که ده فه رمو ی: «مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ
وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ» واته: موحه ممه د فرو ستاده ی خوا به و ئه وانه ی
له گه لێنی سه خت گیرن له گه ل کافره کان، به لام له ناو خۆیاندا زۆر به ره حم و به زه بین.

(٣١) گه ه: کات. ته مکین: حورمه ت و خو به قورس گرتن. خه رامان: ئه وه ی به نازه وه به رێدا
بپوا.

گه هی دانیشتنی (ن): له دانیشتنی هه. سهروه (ن): سه روی.

(٣٢) جه عد: مووی لوول. دلستان: ولاتی دلان.

واته: گۆل له روخساری ده جوشت و له مووی لوولی بۆنخۆشیه وه دل ده باری. بۆیه رووی
بووه به گولزار و مووی لوولی بووه به هیلانه ی دلان. مه به ستی له وه یه وهك چۆن بولبول
به سه ر لقێ دار گوله وه ده نیشتیه وه سه یری گۆل ده کا، دلی عاشقانی ش به سه ر گیسووی ئه وه وه
هیلانه یان کردووه و، هه ر تاوێ بایه ک ته لی گیسووی به ر نیتیه وه، دلی دلدارانی لێ داده وه رته
خواره وه.

له بسی رۆحی رهوان و، نیو چهوانی رۆژی لی ده تکی
زوبانی تا شه که رپرزه، ده هانی گه وهه ره فشانه (٣٣)

مه لاحت مه حوی دیداری، حه لاهوت وه قفی گوفتاری
ته راوت نه زری گولزاری، که رهشکی باغی ریزوانه (٣٤)

وه کوو یاقووت و به ردی تر، جه نابی شه حمه دی مورسه ل
که تیفکری له ئینسانه، به لی، ما نه که وه ئینسانه (٣٥)

(٣٣) واته: قسه ی شه وه نه ده خوش و به تامه گیان له لیوی ده تکی و، ناوچاوانی شه وه نه ده جوانه
رۆژی لی ده باری و تا قسه بکا و زمانی شه کری لی دابووه ری، ده می هه رگه وهه ره
بلاوه کاته وه، واته ددانه کانی ده رده که ون.

(٣٤) مه لاحت: به خوئی، کینایه یه له جوانی. حه لاهوت: شیرینی. ته راوت: ته ری و پارای.
ره شک: خه فته، به خیلی بردن. ریزوان [ارضوان]: به هه شه.

واته: به هۆی دیداری شه وه که له جوانیدا گه یوه ته شه و په ر، جوانی هه مووی مه حو
بووه ته وه و، شیرین گوفتاریش هه موو وه قف بووه له سه رگو فتار و قسه ی شه و له چاو ته ری و
پارای گولزاری رووی شه و دا هه رچی گولزاری تره هه مووی وه که وشک و سیس بوو وایه و
ته نانه ته شه بووه به هۆی خه فته باری باخی به هه شه ته و به خیلی بردنیشی پی.
وه قفی «ن»: وه قفی.

نیوه ی دووه می شه به یته له ده ستن و سیکی مه حوی خۆیدا به مجۆره یش نوو سراوه ته وه.
ته راوت نه زری گولزاری، شه سه ف بو شه لی حیرمانه

(٣٥) ما: شه ما، به لام.

واته: شه گه ر ورد بیته وه ده زانی پیغه مبه ر دروودی خوی له سه ر بی هه رچه ند یه کی که له
جینسی ئاده می زاد، زۆری جیا یه له خه لکی تر، وه که گه وهه ره که له ره گه زدا له جینسی به رده،
که چی شه وه نه ده به ترخه هه رگیز له گه ل به ردی تر به راورد ناکری.
مورسه ل (ن): موختار.

✓ وجوودی ئه‌و له‌گه‌ڵ باقی وجوودان ئه‌ر نیه‌ فهرقی
به‌ قه‌د رۆح و جه‌سه‌د، بێ‌ سییه‌ری خاریج له‌ ئیمکانه‌ (٣٦)

✓ مه‌گه‌ر ئه‌و سییه‌رانه‌ی خه‌زنه‌ مه‌نده‌ کردووه‌ بۆ حه‌شر
چ د‌ل‌سۆزه‌ که‌ له‌و گه‌رمایه‌شا سایه‌ی له‌سه‌رمانه‌ (٣٧)

✓ له‌ گه‌ڵ بێ‌ سایه‌یی، سایه‌ی خه‌یالی که‌وته‌ سه‌ر هه‌ر که‌س
چ که‌سدار و چ بێ‌که‌س، سه‌ییده‌، سه‌رداره‌، سول‌تانه‌ (٣٨)

✓ ئه‌وی ساتی له‌به‌ر پێ‌یا سه‌ری ته‌سلیمی دانابی
ئه‌به‌د مالیک ریقابی گه‌ردنی ته‌سلیمی شاهانه‌ (٣٩)

(٣٦) واته‌: ئه‌گه‌ر مادده‌ی له‌شی پێ‌غه‌مبه‌ر، ئه‌وه‌نده‌ی جیاوازی گیان و له‌ش له‌ مادده‌ی له‌شی
خه‌لکی تر جیا نه‌بوایه‌، مومکین نه‌ده‌بوو له‌شی سییه‌ری نه‌بێ‌. خۆ دیاریشه‌ له‌شی پێ‌غه‌مبه‌ر
سییه‌ری نه‌بووه‌. که‌واته‌ ده‌بێ‌ مادده‌ی له‌شی ئه‌و و خه‌لکی تر له‌ هی یه‌ کتر جیا بن.
له‌ کتێبه‌ کانی سیره‌تدا نووسراوه‌ که‌وا پێ‌غه‌مبه‌ر - دروودی خوای لی‌ بێ‌ - سییه‌ری نه‌بووه‌...
(٣٧) خه‌ز مه‌نده‌: له‌ گه‌نجینه‌دا هی‌ل‌راوه‌ و هه‌ل‌گیراوه‌.

واته‌: وادیاره‌ پێ‌غه‌مبه‌ر، دروودی خوای لی‌ بێ‌، ئه‌و هه‌موو سییه‌ره‌ی له‌شی خۆی که‌ ده‌بوو
هه‌موو تاوێک سییه‌ری بک‌ردایه‌، هه‌ل‌گرتوه‌ بۆ رۆژی حه‌شر تا له‌و گه‌رما به‌تینه‌ی رۆژی
قیامه‌تدا ئۆمه‌ته‌که‌ی له‌به‌ریا به‌سه‌ینه‌وه‌. که‌واته‌ ئای له‌م پێ‌غه‌مبه‌ره‌ چه‌ند د‌ل‌سۆزه‌ بۆ
میلله‌ ته‌که‌ی!

له‌ رۆژی حه‌شریشدا سایه‌ی له‌سه‌رمان نابێ‌.
له‌م به‌یته‌دا حوسنی ته‌علیل هه‌یه‌ بۆ به‌یتی پێ‌شوو.
(٣٨) واته‌: پێ‌غه‌مبه‌ر، هه‌ر چه‌ند، له‌شی سییه‌ری نه‌بووه‌ تا بدا به‌سه‌ر خه‌لکدا. به‌لام ده‌وله‌مه‌ند
و هه‌زار هه‌ر که‌س که‌وتیته‌ به‌ر سییه‌ری خه‌یالی ئه‌و. بووه‌ به‌ گه‌وره‌ و سه‌ردار.
(٣٩) ساتی: سه‌عاتی. مالیک ریقاب: خاوه‌نی گه‌ردن، خاوه‌نی کۆیله‌.
واته‌: پێ‌غه‌مبه‌ر زاتیکێ ئه‌وه‌نده‌ پایه‌ بلند و به‌به‌ره‌ که‌ته‌ هه‌ر که‌سی ته‌نها سه‌عاتی سه‌ری
ته‌سلیم بوون و خۆبه‌ده‌سته‌وه‌دانی له‌به‌ر پێ‌یدا دانابی، گه‌ردنی شاهان هه‌موو بۆ هه‌میشه‌ و تا
دنیا دنیا به‌ ده‌که‌وته‌ ده‌ستی ئه‌و و ده‌بن به‌ کۆیله‌ی.

قول و بهنده و غولام و خادیم و دهربانی بهردهرگای:

«نه جاشی» و «توبیه ع» و «هیر قه ل»، «عه زیزی میسر» و «خاقان» (٤٠)

✓ که سێ جێ هه لئروشکائیکێ لهو بهرقاپیه دهس کهوت

به عاری دێ بلین ئەم جیگه وهك تهختی سوله یمانه (٤١)

✓ خودا پیداو هه کانی فائیزی ئیکسیری سوچهت بوون

چ من، چی تو، مه لائیک، ئەنیا خۆزگه ی به خویانه (٤٢)

عولوی مه رته به ی گهر شه ممه یکت تێ گه یینم من

ده ترسم بهرده بارانم بکه ن ئەم تێ نه گه یوانه (٤٣)

(٤٠) قول: بهنده ی رهش. دهربان: ده رگاوان. نه جاشی: له قه بی پادشاهانی حه به شه بووه. لێره دا مه به ست ئەو نه جاشیه یه که له سه رده می ئەودا ئەسحابه کانی پێغه مبه ر له مه ککه وه کۆچیان کرد بۆلای بۆ حه به شه و ئەویش رێزی لێ گرتن و پاشانیش پێغه مبه ر نامه یه کی بۆ نووسی بانگی کرد بۆ موسولمان بوون. توبیه ع: له قه بی پادشاهانی کۆنی یه مهن بووه. هیر قه ل: راسته که ی «هیره قل» ه که ئەسله که ی «هیرا کلیووس» ه، ناوی دوانه له ئەمه راتوو ره بێزه تیه کان، باوک و کوڕ بوون. یه که میان له ٦١٠ تا ٦٤٠ ی ز. و دوو هه میان چه ند مانگی فرمانه ر ه وایی کردوو. عه زیزی میسر: وه زیری ئەو فیرعه ونه ی میسر بووه که حه زره تی یوسف له سه رده می ئەودا له فه له ستینه وه گه یشتوو ته میسر. خاقان: له قه بی پادشاهانی چین بووه.

(٤١) واته: ئەوه ی جێ هه لئروشکائیکێ له به رده رگای پێغه مبه ردا ده سگیر بێی، ئەوه نده سه ری به رز ده بێ به شووره بی ده زانی به راوردی ئەو جیگایه ی بکه ن له گه ل ته خته که ی حه زره تی سوله یماندا.

(٤٢) فائیز: به خته وه ر. ئیکسیر: به زمانی کیمیا گه ره کان مایه یێکه چه ته ی مایه یێک ده گۆڕی به مایه یه کی تر وهك ئەوه که جیوه بکا به زێو و مس بکا به زێر.

واته: من و تو و فریشته و پێغه مبه ران هه موو خۆزگه به وکه سانه ده خوازین که ئیکسیری هاوڕێیه تی پێغه مبه ریان ده س که وتوو وه گۆڕبوونی و کردوونی به بنیاده میکی تر.

(٤٣) عولو: به رزی. شه ممه: که م.

واته: پێغه مه ر ئەوه نده پایه به رزه ئەگه ر باسی که میك لهو پایه به رزه ی بکه م بۆت، ئەم

✓ نه زهر ده رکى عولووى هيممه تى ناکا يه قين ئەمما
له گەل باقى روسولدا تى بگه ی، بۆ فهرقى بىروانه: (٤٤)

✓ شه فاعه ی نووچه بۆ که نعان و، ئىبراهيمه بۆ نازهر
«رسول الله» شافيع بى چ بۆ خزم و چ بىگانه (٤٥)

به قوربانى رجايه ك بم که راجى بى موحابا بى
رجا قوربانى يه ئسه، بىته سهر خوّمانه خوّمانه (٤٦)

﴿

خه لکه تینه گه یشتوانه ئەوه نده سه رسام ده بن له وانه يه به شىتم بزائن و به رده بارانم بکه ن.
نيوه ی دووه مى ئەم به يته له ده سنووسىكى مه حوى خویدا به مجزهره يش نووسراوه ته وه:
ده ترسم سه نگه سارم که ن به رۆژ ئەم تى نه گه یوانه

(٤٤) مه عنای ئەم به يته و به يتى پاشه وه ی پىکه وه دى.

(٤٥) که نعان: کورپه خوانه په رسته که ی حه زره تى نوح. نازهر: باوکى حه زره تى ئىبراهيم.
شافيع: تکا کار.

واته: بىرى ئاده ميزاد ناگاته ئەوه تى بگا پايه ی پىغه مبه ر چه ند به رزه، به لام بۆ ئەوه ی
شتىكى لى تى بگه ين، به راوردى ده که ين له گەل پىغه مبه ره کانى تر و ده لىين: له رۆژى قیامه تدا
حه زره تى نوح تکاى رزگار بوونى که نعانى کورپى و، حه زره تى ئىبراهيم تکاى رزگار بوونى
نازهرى باوکى ده کا. به لام که سه ره ی تکا کردن هاته سه ر پىغه مبه ر (دخ)، تکا بۆ هه موو
موسولمانان ده کا چ خزم و چ بىگانه.

(٤٦) راجى: تکا کار. موحابا: موحابات، هه لا وێردن.

واته: به قوربانى تکا يه ك بم که تکا که ره که ی که سى تيا هه لئه وێرئ به سه ر که سدا وه ك ئەو
تکايه ی که پىغه مبه ر دروودى خواى لى بى ده يکا بۆ هه موو موسولمانان. ئەگينا ئەگەر تکا
ده رتانی ئەوه نده ته سك بى له سنورى خزم و که س و کارى تکا کار ده رنه چى، ده بى به
قوربانى نا ئومىدى و له نا ئومىدى به ولاوه ئەنجامىكى ترى لى ناوه شىته وه.

که‌لیم «أَرِنِي» که فەرموو هەر جوابی «لَنْ تَرَانِي» ی دی
موشەپرەف بوو موحەممەد بێ تەلەب بەو مەرتەبە و شانە (٤٧)

عوروو جی عیسەوی تا ئاسمان و شەمسی عالەم بوو
عوروو جی ئەحمەدی تا «لَا مَكَان» و شەمسی جانانە (٤٨)

لە زەرەفی یەك نەفەسدا شەو هەزار ئەندەر هەزاران سال
زیاتر بەلکی رێ تە ی کات و رێجەعت کا هەر ئەو ئانە (٤٩)

(٤٧) که‌لیم: حەزەرەتی موسا. بۆیە وای بێ دەلێن چونکە خوا قەسێ لە گەڵ کردوو. شان:
شەئێ، پایە.

واتە: حەزەرەتی موسا که داوای لە خوا کرد خۆی پیشان بدا. وای وەلام دایەو که وا
نایینێ. که چی حەزەرەتی موحەممەد بێ ئەویش داوای چاوپێکەوتنی خوای کردبێ، خوا
خۆی پیشان دا.

ئەم بەیتە ئیشارەتە بۆ ئایەتی: ﴿وَلَمَّا جَاءَ مُوسَى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ قَالَ رَبِّ أَرِنِي أَنْظُرْ إِلَيْكَ. قَالَ لَنْ تَرَانِي﴾ واتە: که موسا هات بۆ ئەو جێگەیە بۆمان دیاری کردبوو، وتی خوا بە خۆتەم
پیشان دە بۆت بپروانم، خواش فەرمووی هەرگیز نایینێ.
دی (ن): بوو.

(٤٨) عوروو ج: سەرکەوتن. عیسەوی: نەسبەت بۆ عیسا.
واتە: خوا حەزەرەتی عیسای تا ئاسمان و تا لای ئەو خۆرە سەرخست که دنیا روشن
دەکاتەو، بەلام پیغەمبەر (د.خ) لە شوێنی بێ شوێنیش سەرکەوت و گەیشته لای خوا که روژی
رووناك کەرەوێ دلانە.

مەبەست لە سەرکەوتنی حەزەرەتی عیسا ئەوێه که جوولە که کان و بستیان بیکوژن، خوا
یەکیکیانی خستە پێستی ئەو و ئەمێ بەرز کردەو بۆ ئاسمان، وەکوو لە کتێبە ئایینیەکاندا
بەدرێژێ باسی کراوە.

(٤٩) نەفەس: هەناسە. ئەندەر: لە. رێجەعت: گەڕانەو. ئان: کات. ئەم بەیتە ئەو «عوروو ج» هە
روون دەکاتەو که لەبەیتی پێشوودا باسی لێ کرا و ئیشارەتە بۆ مەسەلە ی میعراج. هەروەها
بەیتەکانی پاشەوێشی هەر باسی میعراج دەکەن.

واتە: سەرکەوتنیکی وا بوو لە ماوێ هەناسە بە کدا بە شەو رینگای هەزاران هەزار سالی
بپری و هەر لەو کاتە ی شیدا گەرایەو بۆ جێی خۆی...

چ رِیه‌ک؟ به‌و هه‌موو شابال‌ه‌وه جیبریلی «ذی قُوَّة»
 به‌جی مابوو له‌ری، ده‌یوت: خزم مه‌یدانی سووتانه (٥٠)
 که‌گه‌یییه زاتی باری، نووری بی‌چوونی له‌سه‌ر باری
 که‌هه‌لگیرسا، به‌ده‌وری شه‌معی خویا بوو به‌په‌روانه (٥١)
 قوبوولی لی کرا هه‌رچی رجا بوو، پیی درا هه‌رچی
 عه‌تا بوو، هاته‌جی هه‌رچی سزای ئیکرامی میهمانه (٥٢)
 له‌گه‌ل هه‌ر خه‌توه‌یه‌ک ته‌حسیلی عیلمیکی «لَدُنْی» ی کرد
 له‌هی ئه‌و سه‌ر ده‌پرسی رۆحی حیکمه‌ت نووری عیرفانه (٥٣)

(٥٠) واته: ئه‌و رینگا دوور و درژ‌ه‌یش که‌له‌ماوه‌ی هه‌ناسه‌یه‌کدا بری و رینگایه‌کی ئه‌وه‌نده
 سه‌خت بوو، حه‌زهره‌تی جوهره‌ئیل به‌و هه‌موو هیژ و تواناوه‌که‌هه‌یه‌تی په‌کی تیا‌که‌وتبوو،
 نه‌یده‌توانی پڕوا، ده‌یوت ئه‌گه‌ر تۆزیک‌تری سه‌رکه‌وم ئاگرم تی‌به‌رده‌بی.
 ناوبردنی جوهره‌ئیل به‌«ذی قُوَّة» واته: به‌هیژ، له‌سه‌ر ئه‌وه‌یه‌که‌هه‌ندی له‌وانه‌ی مه‌عنای
 قورئانیان لی داوه‌ته‌وه‌وتوویه‌نه‌به‌سه‌ت له‌«ذی قُوَّة» له‌و ئایه‌ته‌دا که‌ده‌لی: «ذی قُوَّةٍ عِنْدَ ذِي
 الْعَرْشِ مَكِينٍ» واته: به‌هیژ و پایه‌داره‌لای خوای خاوه‌ن عه‌رش، حه‌زهره‌تی جوهره‌ئيله.
 نیوه‌ی دووه‌می ئه‌م به‌یته‌له‌ده‌سنووسیکی مه‌حوی خۆیدا به‌مجۆره‌یش نووسراوه‌ته‌وه:
 به‌جی مابی بلی: ئه‌مجاره‌رینگه‌ی عیشق و سووتانه
 (٥١) «باری» ی یه‌که‌م: خوا. بی‌چوون: بی‌هاوتا. یا مه‌به‌سه‌ت له‌خوایه‌یا سیفه‌تی نووره.
 «باری» ی دووه‌م: فیعلی بارینه.
 واته: که‌پیغه‌مبه‌ر گه‌یشته‌حوزووری خوا نووری خوای به‌سه‌ردا باری. که‌نووری خوایش
 له‌به‌رده‌میا ده‌رکه‌وت، بۆی بوو به‌مۆم و ئه‌میش به‌ده‌وری ئه‌و مۆمه‌دا بوو به‌په‌روانه.
 له‌نیوان هه‌ردوو «باری» دا جیناسی ته‌واو هه‌یه.
 (٥٢) سزا: شایان.
 واته: هه‌ر تکایه‌کی کرد هه‌مووی بۆ جی به‌جی کراو، هه‌ر به‌خششی هه‌بوو هه‌مووی درایه
 و هه‌رچی شایانی قه‌درگرتنی میوان بی له‌گه‌لی کرا.
 (٥٣) خه‌توه «خطوة»: هه‌نگاو. «لَدُنْی»: نیسه‌به‌ته‌بۆ «لَدُنْ» به‌مه‌عنا لا.

به «مافیه» یه وه هه رچی هه یه عیلمی کوره ی نو چه رخ
به قه ترکی بزان، دیده کهم، لهو به حری عه ممانه^(٥٤)

✓ له بهر نوقسانی ته شبیهه په شیمانیشم و ده شلیم
که رۆیی، به دری کامیل، هاته وه خورشیدی په خشانه^(٥٥)

✓ به ئاوابوونی نووری ون ده بئ خورشید و ئەم شه مسه
له ئاوابوونیا نوور و ئیزانه ی سه د دوو چه ندانه^(٥٦)

﴿

واته: له م سه ره وه که رۆیی بۆ ئاسمان له هه ره نگا و نکیا زانستیکی تایه تی له لایه ن خوا وه
وه رگرت. ئە گه ر له خه لانی ئە وه سه ریشی ده پرسی، بوخته و خۆ لاسه ی تی گه یشتن و خواناسی
له گه ل خۆی هینایه وه.

له ده ست نووسیکی مه حوی خۆیدا به رابه ره «ته حسیلی عیلمیکی له دونی کرد» نوو سراویشه:
«ته حسیلی سه د عیلمی غه ربه ی کرد».

(٥٤) نۆ چه رخ: چه وت ئاسمان و عه رش و کورسی. قه ترکی: قه تره ییکی، دلو ییکی. به حری
عه ممان: مه به ست له که نداوی عوممانه له ئیوان ئیران و عومماندا له پێشه می که نداوی
عه ره به وه. کینایه یه له پێغه مه ر دروودی خوی لی بئ.

واته: هه رچی زانستی ناو ئاسمان و عه رش و کورسی هه یه و هه رچی زانست له باره ی
خۆ شیا نه وه هه یه، هه مووی له چا و ئە و زانسته دا که پێغه مه ر بوو به تی وه ک دلو ییک ئا وایه له
چا و ده ریای عومماندا...

له م به یته دا ئیستی عاره یه کی مه کنیه هه یه ئە وه ته زانستی پێغه مه ر شو به یتر وه به ده ریای
عوممان و مو لایمی پئ شو به یتر وه که یش و شه ی «قه ترکی» یه.

(٥٥) واته: هه رچه ند له بهر نا ته واوی ته شبیهه که م په شیمانم له م جو ره شو به اندنه، به لام
چونکه هه چی ترم به خه یالدا نایه ت نا چارم ده لیم که وا پێغه مه ر که ته شریفی برد بۆ میعراج
وه ک مانگی جواره و ابوو، که گه رابه وه بوو بوو به رۆزی روونا ک.

(٥٦) شه مس: رۆژ. ئیزانه [إيضاً]: روون کردنه وه. دوو چه ندان: دوو قات.

واته: به لام ئە م جیا وازی به کی زۆریشی هه یه له گه ل رۆژ، چونکه رۆژ که ئاوابو رو شنبایی
نامینئ، که چی ئە م پاش وه فاتیسی زیاتر له سه رده می ژبانئ، تیشک ده دا ته وه، چونکه
ثایینه که ی له وسا زیاتر بلا و بوو ته وه.

ئه‌وه‌نده‌ی لێ ده‌زانم به‌م نه‌زانی خۆمه‌وه «مه‌حوی»
به‌ چاوی سه‌ر خودابینه، به‌ چاوی دڵ خودازانه^(٥٧)

چ چاوی؟ کو‌حلی «ما زاعَ البَصَر» سو‌رمه‌ی سه‌وا‌دی بی
مونه‌وه‌ر بی به‌ نو‌وری رو‌ئیه‌تی بی چوون و چه‌ندانه^(٥٨)

چ دڵ؟ قه‌تریکه، ئه‌مما عه‌رشی ره‌حمانی تیا ده‌رجه
چ دڵ؟ نو‌قتیکه، ئه‌مما مه‌رکه‌زی په‌رگاری ئیمکانه^(٥٩)

(٥٧) واته: هه‌ر ئه‌وه‌نده‌م پێ ده‌کرێ له‌بابه‌تی میعراج‌ه‌وه‌ ب‌لێم له‌و سه‌فه‌ره‌دا به‌ چاوی سه‌ر
خوا‌ی دی و به‌ چاوی دڵ ناسی.

(٥٨) کو‌حل: کله. سه‌وا‌د: ره‌شی. رو‌ئیه‌ت: بینین.

واته: بۆیه‌ توانی به‌ چاوی سه‌ر خودا بینێ چونکه‌ چاوی به‌ کله‌ی «ما زاعَ البَصَر و ما
طغی» ر‌ئ‌زراوه‌ و به‌ نو‌وری دیتنی خوا رو‌شن بو‌وه‌ته‌وه‌.

مه‌عنای ئه‌م ئایه‌ته‌ ئه‌وه‌یه‌ چاوی له‌ دیتنی ئه‌و هه‌موو شته‌ سه‌رسام‌که‌رانه‌ی ناو ئاسمانه‌کان
نه‌شیوا و ره‌شکه‌ و پ‌ش‌که‌ی نه‌کرد. گه‌لێک له‌وانه‌ی مه‌عنای قورئانیان لێ داوه‌ته‌وه‌ و تو‌ویانه
ئ‌ه‌م ئایه‌ته‌ باسی پ‌ن‌غه‌مبه‌ر ده‌کا له‌ شه‌وی میعراج‌دا.

(٥٩) قه‌تریک: قه‌تره‌یێک. ده‌رج: نو‌وسراو. نو‌قتیک: نو‌قه‌یێک. په‌رگار: ئامێریکی دوو لقه‌ له‌
ئامێره‌کانی ئه‌ندازاری، دائیره‌ و نیودائیره‌ی پێ ده‌ک‌ش‌ن و ئه‌ندازه‌ی خه‌تی راستی پێ ده‌زانن.
واته: کام د‌ل‌ه‌ ئه‌و د‌ل‌ه‌ی که‌ پ‌ن‌غه‌مبه‌ر خودای به‌ چاوی ئه‌و ناسیوه؟ ئه‌و د‌ل‌ه‌یه‌ که‌ هه‌رچه‌ند
خ‌و‌ی به‌ نیسه‌ت ئه‌م گ‌ی‌ت‌یه‌وه‌ ئه‌وه‌نده‌ی د‌ل‌‌یه‌ ئاو‌یکه‌، به‌لام عه‌رشی خودای تیا‌یه‌، وه‌ک‌ له‌
حه‌دیسدا و تراوه: «قُلُوبُ الْمُؤْمِنِينَ عَرُشُ الرَّحْمَنِ» واته: د‌ل‌ی موسو‌لمان عه‌رشی خودایه‌، به‌م
مه‌عنا ئینسان تا موسو‌لمان تر ب‌ی‌ باشتر خوا له‌ د‌ل‌یا ج‌ی‌گیر ده‌ب‌ی‌. ئه‌و د‌ل‌ه‌یه‌ که‌ هه‌رچه‌ند خ‌و‌ی
ئ‌ه‌وه‌نده‌ی نو‌خته‌یه‌ که‌، به‌لام نو‌خته‌یه‌کی ئه‌وه‌نده‌ گرنگه‌ نو‌وکی په‌رگاری عاله‌می مومکینات
له‌وبادا ج‌ی‌گیر بو‌وه‌، ئه‌مه‌ ئ‌ی‌شاره‌ته‌ ب‌و‌ حه‌د‌ی‌سی قودسی: «لَوْلَاكَ لَوْلَاكَ لَمَا خَلَقْتُ الْآفَلَكَ» که‌
خوا به‌ پ‌ن‌غه‌مبه‌ری فه‌رمو‌وه‌ و واته: ئه‌گه‌ر تۆ نه‌بو‌یتایه‌ ئه‌م گ‌ی‌ت‌یه‌م دروست نه‌ده‌کرد.

ده‌ش‌گو‌نج‌ی وشه‌ی «قه‌تریکه» به‌ «قوت‌ریکه» بخو‌ێ‌رت‌ه‌وه‌. قوت‌ر له‌ زاراوه‌ی ئه‌ندازاریدا
خه‌تیکی راسته‌ له‌ سه‌ریکی دائیره‌وه‌ ده‌ست پ‌ی‌ ده‌کا و به‌ مه‌رکه‌زی دائیره‌که‌دا ت‌ی‌ ده‌په‌ر‌ئ‌ و
ده‌گاته‌ ئه‌و سه‌ری دائیره‌که‌ و مو‌ح‌یتی دائیره‌که‌ ده‌کا به‌ دوو به‌شی چوون‌یه‌ که‌وه‌.
مه‌عنای به‌یه‌ته‌ که‌ له‌سه‌ر بناغه‌ی شو‌به‌اندن، به‌م پ‌ی‌یه‌ش، د‌ی‌.

فهقهت چاوی چه سوود و قهلبی مونگیر کویر و بی ده رکه
 لهم ئیدراکاته، بههره ی ههر عه زابی یه ئس و حیرمانه^(٦٠)
 ده بی چاو و دلکی پاک و بی غهش میسلی ئاوینه
 ببی ئه و سوورته و مه عنایه بنوینی «کما کان»^(٦١)
 خودا ئه م ئاینه ی لائیق به بووبه کر و عومه ر دیوه
 که ئه وو ه ل سانی و، سانی شه ره فیابه به «لو کان»^(٦٢)
 له به عدی ئه و دووه عوسمانی «ذی النورین» «ذوالأنوار»
 عه لی شاه ی و بیلایه ت، بابی عیلم و شیر ی یه زدانه^(٦٣)

(٦٠) واته: دلی پیغه مبه ر ئه و دل به یه که باس مان کرد، به لام له گه ل ئینسانی کینه دار ده لئی چی که
 چاوی له ئاستی ئه م راستیانه کویره. چی ده که ی له ئینسانی گوئ ناپایه ل که دلی ئه وه نده
 تی نه گه یشتوو، ئاگای له م راستیانه نه. ئه مانه له به ر ئه م وه زعیان ههر به ده ختی و ئاومیدیان
 بۆ ده مینته وه و به بههره ی تیگه یشتنی راستی ناگه ن.

(٦١) واته: هه موو چاو و دلک له وانه نین ئه م راستیه بینن و لئی حال ی بین... چاو و دلکی
 وه ک ئاوینه پیوسته بۆ ئه مه. ئه و سوورته و مه عنا ی پیغه مبه ره وه ک خوی چۆنه وایشانی بدا.
 (٦٢) واته: خوا دلی و وه ک ئاوینه بی گهر دی به ئه بووبه کر و عومه ر ره وایینیوه که یه که میان
 دووه می ئه و دوو که سه بوو له شه وی کۆچ کردنی پیغه مبه ردا له مه که وه بۆ مه دینه، چوونه
 ئه شکه وتی سه ور، که ئه و یان پیغه مبه ر خوی بوو. دووه میشیان ئه و که سه بوو پیغه مبه ر پی
 فهرموو: «لَوْ كَانَ بَغْدِي نَبِيٌّ لَكَانَ عَمْرًا» واته: ئه گه ر پیغه مبه ر ئکی تر پاش خۆم بوایه، عومه ر
 ده بوو.

مه سه له که ی ئه بووبه کر ئیشاره ته بۆ ئایه تی: «ثَانِي اثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ» واته: دووه می
 دوو که س بوو له کاتی که له ناو ئه شکه وته که دا بوون. مه به ست لهم دووه مه لیره دا پیغه مبه ره،
 که چی له به یته که دا مه به ست لئی ئه بووبه کر بوو. بۆ جاری ئه م ناکۆکیه ی نێوان به یته که و
 ئایه ته که ده لێین راسته که ی که سیان نه یه که مه و نه دووه م و هه رکامیان به ش به حال ی ئه و یان
 دووه مه و ئه وی تر یان یه که م.

(٦٣) و بیلایه ت: له «مروالاة» وه هاتوو که ئه وه ته ئه وسا له ناو عه ره بدا باو بووه که سیك هۆزی

به سه ريانا، به سه ر باقی سه حابه و ئال و یاران
ببارینیی خودا هر ئان و وهقت و ساعه «رِضْوَانَه» (٦٤)

✓ به نووری عه کسی پیغه مبه ر ئه وهنده مونه کیس بوو بوون
غهریبی تازه هاتوو ده یوت: ئهم پیغه مبه رستانه (٦٥)

✓ خودا هر موعجیزه ی لایق به هر پیغه مبه ری دیوه
هموو ئه موعجیزاته ی داوه به م سهرداری ههموانه (٦٦)

نه بووبی چو وهته پال هۆزێك و ههموو ئه مافانه ی ده سگیر بووه كه ئه ندامانی ئه و هۆزه
بوویانه وه کوو له سه رکردنه وه و له سه ر هاتنه دهنگ و ههموو ئه و ئه ركانه شی كه وتوو وه ته ئه ستۆ
كه له ئه ستۆی ئه ندامانی هۆزه كه دا بوون. باب: ده رگا.

بۆیه به عوسمانی کوری عه فغان و تراوه «ذی النورین» چونکه دوو کچی پیغه مبه ری
ماره کردوو. بۆیه به عه لی کوری ئه بوو تالییش و تراوه «شاهی و بلیهت» چونکه پیغه مبه ر
له باره یه وه فه رمویه تی: «مَنْ كُنْتُ مَوْلَاً فَعَلَيْ مَوْلَا» واته: ئه وه ی من دۆستی بم، عه لیش
دۆسته تی. بۆیه ش پیتی و تراوه «بابی عیلم» چونکه پیغه مبه ر فه رمویه تی: «أَنَا مَدِينَةُ الْعِلْمِ وَ
عَلَيْ بَائِلُهَا» واته: من شاری زانستم و عه لی ده رگا که یه تی. بۆیه ش به «شیری یه زدان» ناوی براوه
چونکه له غه زادا به «أَسَدُ اللَّهِ» ناویانگی ده رکردوو.

ئهم به یته له ده سنوو سه که ی مه حوی خۆیدا نیه، به لام له ده سنوو سه که ی شیخ عومه ری
کوریدا هه یه.

(٦٤) ئان: کات. ساعه: سه عات. «رِضْوَانَه»: ره زامه ندی خۆی.

(٦٥) مونه کیس: وینه وه رگرتوو.

واته: ئهم خه لیفه و ئه سحابانه ی پیغه مبه ر ئه وهنده یان له نوور و به ره که تی ئه و وه رگرتوو،
هر ناشاره زایه ک رووی بکردایه ته مه دینه له وه عیان سه رسام ده بوو و مه دینه ی به
پیغه مبه رستان ده زانی.

(٦٦) واته: پیغه مبه ری ئیسلام ههموو ئه م موعجیزانه ی بووه که هه ر کام له پیغه مبه ره کان
بوویانه. ئهم موعجیزانه له به یته کانی پاشه وه دا باس ده کرین.

یه دی به یزا چیه، هه ر تاقه ئه نگوشتیکی چهند ئیعبجا-
زى لى زاهیر بووه، هه ر یهك وه کوو ماهی که تابانه^(٦٧)

ئیشاره ی یهك سه ره ئه نگوشتی، مه هی له و دووره وه شق کرد
هه ر ئه و ئه نگوشته بوو ده توت فواره ی ئاوی حه یوانه^(٦٨)

(٦٧) یه دی به یزا [«ید بیضاء»]: دهستی سپی. موعجیزه یه کی حه زره تی مووسایه، ئه وه ته دهستی ده کرد به باخه لیدا و ده ردی ده هینا وهك چرا ده گرا. له قور ئانیشدا به ئایه تی: ﴿وَنَزَعَ يَدَهُ فَإِذَا هِيَ بِيْضَاءُ لِلنَّظَرِ﴾ وه چهند ئایه تیکی تر ئیشاره تی بۆ کراوه. ئایه ته که واته: که دهستی له باخه لی ده ره هینا، هه رکه س بۆی بروانیایه وا ده هاته پێش جاوی که سپی بی. ئه نگوشت: په نجه. تابان: تیشکدار.

واته: موعجیزه ی دهستی سپی که موعجیزه ی حه زره تی مووسا بووه، له چاو موعجیزه کانی پیغه مبه ردا ئه همییه تیکی ئه وتۆی نیه، چونکه هه ر کام له په نجه کانی ئه م چهند موعجیزه ی وهك موعجیزه ی دهستی سپی مووسای لی دیاری داوه، مه بهستی له وه یه هه ر په نجه یه کی پیغه مبه ر بگری چهند ئه وه نده ی دهستی مووسا موعجیزه ی لی وه شاهه ته وه. هه ر کامیان وهك مانگی تابان له دنیا دا دیاری بووه.

ده توانی رسته ی «وه کوو ماهی که تابانه» به مجۆره یش بخوێنرته وه: «وه کوو ماهی که تابانه».

(٦٨) ئاوی حه یوان: ئاوی حه یات. له ئه فسانه ی کۆندا هه یه که واکانی ئاوێکه له تاریکاییه کدا هه رکه س لێی بخواته وه هه رگیز نامری.

واته: به ئیشاره تیکی سه ره په نجه ی مانگی له ت کرد. هه ر ئه و سه ر په نجه یه ش بوو که مانگی پێ له ت کرد، جارێکیان ئاوێکی پاک و پیروزی وهك ئاوی حه یاتی لیهات.

به نیسه ت. موعجیزه ی یه که مه وه له کتیبه کانی سیره تدا هه یه که وا جارێکیان پیغه مبه ر دروودی خوای لی بێ بۆ به ره به رچ دانه وه ی کافره کان به په نجه ئیشاره تی بۆ مانگ کردووه و کردوویه به دوو له ته وه. ته نانه ت هه ندی له زانایانی ئایین ده لێن ئایه تی: ﴿اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ﴾ یش که واته قیامه ت نزیک بووه ته وه و مانگ له ت بوو، ئیشاره ته به م رووداوه. به نیسه ت موعجیزه ی دوو هه میشه وه هه روا له کتیبه کانی سیره تدا هه یه که وا جارێکیان له غه زایه کدا ئه سحابه کان ته نها کاسه یهك ئاویان لا بوو، دیاره به شی هه موویانی نه ده کرد، پیغه مبه ر په نجه ی

سهری کرد ئاو ئه وهنده، له شکرێکی سیسه دی دا ئاو
 له گهڵ ئاوی وزوو، به خوا ئه و ئاوه ئابروومانه (٦٩)
 ههر ئه و ئاوه بووه تۆفانی داغستانی کوفر و شیرک
 ههر ئه و ئاوه تهراوته به خشی باغستانی ئیمان (٧٠)
 شهوی هيجرته که ئه عدا زۆری هینا، مشتەخاکێ بوو
 پیا چهندن، ده بهنگ و کویر و کهرمان ئه و له عینانه (٧١)

✽

خسته ناو کاسه ئاوه که، ئاو له ئیوان په نجه کانیوه هه لقولی به جۆری که له شکرێکی سیسه د
 کهسی ئایان لی خواردوه و دهستتۆژیان پی گرت، وهک له سی بهیتی داهاتوودا باسی لی
 دهکا...

شهق (ن): لهت.

(٦٩) وزوو [«وضو»]: دهستتۆژ.

(٧٠) داغستان: ولاتی رهقن و شاخاوی. ناوی یه کێ له ولاته کانی قه قهازیشه. تهراوته به خشی:
 ئه وهی تهپری و شینی بکاته وه به گیانی دره ختدا. باغستان: ولاتی باخاوی.
 وا به خه یالا دێ ئه م هینانی ناوی «داغستان» له گهڵ وشه ی «کوفر» و «شیرک» دا
 په یوه ندیکی به داگیرکردنی داغستانه وه بی له لایه ن سوپای رووسیای قه یسه رییه وه.
 ئه م به یته له ده سنووسیکی مه حوی خۆیدا به مجۆره یش نوو سراوه ته وه:

ههر ئه و ئاوه بیناغه ی مه حکه می کوفری به ئاودا دا

ههر ئه و ئاوه تهراوته به خشی باغی دین و ئیمان

(٧١) ئه عدا: «اعداء»، جه معی «عدو» به مه عنا دوژمن. له عین: مه لعون، له ره حمه تی خوا
 دوور.

مه عنا ی ئه م به یته و به یتی پاشه وه ی پیکه وه دی.

ئه م به یته له ده ستتووسیکی مه حوی خۆیدا به مجۆره یش نوو سراوه ته وه:

وه کوو ئه و مشتەخاکه و ئه و هه موو «أعدی عدو» ی دینه

که تیی گرتن، ده بهنگ و کویر و کهرمان ئه و له عینانه

لەناو ئەو گورگ و ورج و سەگ گەلە دەرچوو «بِإِذْنِ اللَّهِ»
بە یاری غارەووە، یاری لە باری، رێ لە بەریانە (٧٢)

وە کوو خورشید و مەھ پێی سەریان لێ هەلبێری تا غار
لە غارا سەیری کرد ئەعداکە وەک سیبەر لە دوویانە (٧٣)

بە یەک دوو عەنکەبووت و کۆتری بێ فام و بەستەزمان
شوعوور و فەھمی گۆری لەو سەگ و ئیبلیس و دیوانە (٧٤)

(٧٢) یاری غار: مەبەست لە حەزەرەتی ئەبووبەکرە. یاری: یارمەتی. باری: خوا.
واتە: ئەو شەووە کە لە مەککەووە کۆچی کرد بۆ مەدینە و لە گەڵ حەزەرەتی ئەبووبەکرەدا بەرەو
ئەشکەوتی «سەور» کەوتەپێ، کافرەکان پێیان زانین، ئەویش لەوە زیاتری لە گەڵ نەکردن کە
مشتی خۆلی کرد بە روواندا، بەو مشتە خۆلە کوێر و کەر و دەبەنگی کردن و ئەمانیش رێیان
بۆ چۆڵ بوو توانیان لە چنگی ئەو کافرە وەک سەگ و گورگەنە دەرباز بین و بە یارمەتی خوارێ
بگرنەبەر.

نیوەی دووھەمی ئەم بەیتە لە دەسنووسێکی مەحوی خۆیدا بەمجۆرەیش نووسراوەتەو:
بە یاری غارەووە پێی نایە ئەو چۆڵ و بیابانە
لە ئێوان «یاری» و «یاری» دا جیناسی تەواو، لە ئێوان ئەوان و «باری» دا جیناسی ناتەواو
ھەیە.

(٧٣) سەیری «ی» یە کەم: روشتن.

مەعنای ئەم بەیتەیش لە گەڵ بەیتی پاشەویدا دی.

نیوەی دووھەمی ئەم بەیتە لە دەسنووسێکی مەحوی خۆیدا بەمجۆرەیش نووسراوە:
لە غارا تیگەیین ئەو جەمە مەلعونە لە دوویانە

(٧٤) عەنکەبووت: جالجالۆکە. ئیبلیس: شەیتان.

واتە: پێغەمبەر و ئەبووبەکر وەک مانگ و رۆژ سەرکەوتن بۆ ئەشکەوتی «سەور». کافرەکان
پێیان زانیوون، وەک سیبەر دوايان کەوتن بیانگرنەووە. خواش چەند جالجالۆکە و کۆتریکی
نارد، جالجالۆکەکان دەرگای ئەشکەوتەکیان تەنی و کۆترە کەیش ھێلانە ی تیا کرد. کە
کافرەکان دییان دەرگای ئەشکەوتە کە تەنراو و کۆتریش ھێلانە ی تیا کردووە، وتیان دیارە
کەسی تیانە. بەوجۆرە ئەوان سەریان لێ شیوا و گەرانەو و ئەمانیش رزگار بوون.

بهههشتی داخلی «یهسریب» دهبی، «طوبی» لهبو ئه‌نسا
 به کوففارانسی مه‌ککه تا ئه‌به‌د «یا وِیلنا» مانه (٧٥)
 نه‌گه‌ر ئه‌م هیج‌ره‌ته نه‌بوایه، دین ئه‌م شه‌وکه‌ته‌ی که‌ی بوو
 که هه‌رکه‌س تی‌بگا به‌م دینه نه‌سخی جومله ئه‌دیانه (٧٦)
 به هیج‌ره‌ت، غیره‌تی دینی موهاجیر، خدمه‌تی ئه‌نسا
 له قووه هاته فیعل و بوو له عاله‌مدا به ده‌ستانه (٧٧)

﴿﴾

له ده‌سنووسیکێ مه‌حوی خۆیدا به‌را به‌ر به «له‌و سه‌گ و ئیبلیس و دیوانه»، «له‌و هه‌موو ئیبلیسی ده‌ورانه» یش نووسراوه.

(٧٥) یه‌سریب «یثرب»: ناوی شاری مه‌دینه بووه پێش ئیسلام. ئه‌نسا «انصار»: موسولمانانی مه‌دینه که یارمه‌تی پیغه‌مبه‌ر و ئه‌سحابه‌ کۆچ‌کردووه‌کانی مه‌ککه‌یان دا.

واته: به‌پێی فهرمووده‌ی پیغه‌مبه‌ر (د.خ) ئه‌وه‌ی به‌ههشتی نه‌بی ناچێته مه‌دینه و کافر نه‌گه‌ر تییشی بجێ تیا نامی‌نێته‌وه. که‌واته ئه‌سحابه‌ کۆچ‌کردووه‌کان هه‌موو به‌ههشتین. خۆزگه‌یش به‌و مه‌دینه‌یی‌انه که یارمه‌تی پیغه‌مبه‌ریان دا و بانگیان کرد بۆلای خۆیان. کافره مه‌ککه‌یییه‌کانیش هه‌ر هاواریان بۆ ده‌می‌نێته‌وه و ده‌بی هه‌ر بلێن هه‌ی قور به‌سه‌ر خۆمان!

وشه‌ی «طوبی» ئیشاره‌ته‌ بۆ ئایه‌تی: ﴿الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ طُوبَىٰ لَهُمْ وَحُسْنُ مَآبٍ﴾ واته: ئه‌وانه‌ی باوه‌ریان به‌خوا بووه و کاری چاکیان کردووه، خۆزگه‌یان پێ ده‌خوازری و ئه‌نجامیکێ باشیان ده‌بی. رسته‌ی «یا وِیلنا» یش ئیشاره‌ته‌ بۆ ئایه‌تی: ﴿يَا وَيْلَنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ﴾ واته: قورمان به‌سه‌ر چاکمان نه‌کرد به‌خۆمان. یاخود ئیشاره‌ته‌ بۆ یه‌کیکی تر له‌ ئایه‌ته‌کانی له‌ چه‌شته.

(٧٦) نه‌سخ: هه‌له‌و شانه‌نه‌وه. جومله: هه‌موو.

واته: ئه‌گه‌ر پیغه‌مبه‌ر هه‌ر له‌مه‌ککه‌ به‌ما به‌یه‌ته‌وه و کۆچی نه‌کردایه بۆ مه‌دینه، ئایینی ئیسلام پایه‌ی ئه‌وه‌نده به‌رز نه‌ده‌بووه‌و به‌گاته راده‌یه‌ک هه‌مووکه‌س تی‌بگا بۆ ئه‌وه هاتووه هه‌موو ئایینیکێ پێ هه‌له‌و شانه‌نه‌وه.

(٧٧) قووه: «قوه»، ئه‌وه‌ی نه‌هاتبێته‌دی، به‌لام بگونجی بێته‌دی. فیعل، «فعل»: ئه‌وه‌ی هاتبێته‌دی و بووبی به‌راست. ده‌ستانه: داستان، راز و داستان و ئه‌فسانه.

له فهیزی هیجره ته ئه سحابی «به در» ئه مشه و هیلالی بوون
 سبهی ههریه ک بووه به دریکی کامیل ئه و هیلالانه (٧٨)
 چ هیجره ت؟ شه هدی وه سل، ئارامی جانه بۆ هه و اخواهان
 چ هیجره ت؟ بۆ عه دوو ته عزیزی رۆح و زه هری هیجرانه (٧٩)

﴿﴾

واته: له سایه ی کۆچ کردنه وه بوو، غیره تی ئه سحابه کۆچ کردوه کانی مه ککه و خزمه تی
 ئه سحابه گه تی یارمه تی ده ره کانی مه دینه ده رکه وت و له توانای هاته دیه وه بوو به راست و
 هاته دی و له عاله مدا بوو به راز و قسه ی سه رزاری خه لکی.
 (٧٨) به در: مانگی چواره ده. دێیکه له باشووری رۆژاوا ی مه دینه وه شه پێکی قورسی له نێوان
 هاو پێکانی پێغه مبه ر و بت په رسته کانی مه ککه دا تیاروودا، شه په که به سه رکه وتی موسولمانه کان
 دواپی هات و ده سه لاتنی پێغه مبه ری پێ جیگیر بوو. ئه سحابی به در: ئه و هاو پێکانه ی پێغه مبه ر
 که له م شه ره دا به شدار بوون. ئه مانه پله یه کی به رزیان له ئیسلامدا هه یه. هیلالی: وه ک مانگی
 یه کشه وه.

واته: ئه سحابه ی پێغه مبه ر که وه ک مانگی چواره ده ته واو و رووناکه. یا ئه و ئه سحابانه که
 پاشان غه زای به دریان کرد، له شه وی کۆچ کردندا وه ک مانگی یه کشه وه لاواز و بێ هێز بوون.
 که چی له سایه ی کۆچ کردنه وه، سبه ینی که گه یشته مه دینه، یا پاش غه زای به در، ئه وه نده
 به هێز بوون ههریه کی بوون به مانگیکی چواره ده.

ده گونجی «هیلالی» به «هیلالی» یش بخوێنرێته وه و به و جوهره یش مه عنای به یته که دێ.

له وشه ی «به در» دا له تافه ت و، له نێوان «به در» و «هیلال» دا ته ناسوب هه یه.

ئهم به یته یش له ده سنووسه که ی مه حوی خویدا نه.

(٧٩) شه هد: شیه ی هه نگرین. هه و اخواه: لایه نگر. هیجران: دووری.

مه به ست له وه که ئهم کۆچ کردنه ی پێغه مبه ر (د.خ) مایه ی عه زابی رۆح و ده ردی دووریه
 بۆ دوژمنان، ئه وه ته که وا پێغه مبه ر و یارانی پاش کۆچ کردنیان له ژێر ده سه لاتنی دوژمنانه مان و
 بوون به مایه ی دڵ نا ره حه تی بۆ کافره کانی مه ککه.
 جانه (ن): جانا، به لام مه عنا نادا به ده سته وه.

ههواخواهی «عَلَيْهِ الرَّحْمَةُ وَالرَّضْوَانُ» یان بۆ ما
ئەعادیشی «عَلَيْهِ اللَّعْنَةُ» یە بەشیان و بەسیانە^(٨٠)

کەسێ ئایە «عَفَا اللَّهُ عَنْكَ» مەحزی دڵنەوایی بێ
«مَعَاذَ اللَّهِ» دلی ئەو رەنجە کردن عەینی خوسرانە^(٨١)

کەسێ بێئێتە نوتق ئاسک، بەعیر و سووسەمار و گورگ
بە تەسلیقی موقیر بن یەک بە یەک ئەم بێ زوبانانە^(٨٢)

(٨٠) ئەعادی: جەمعی «اعداء» ی جەمعی «عدو» وه. مەبەست لەم دوو جار جەمە کردنە وه یە
گەیانندی مەعنای توندی دوژمنایەتیە کە یە.
واتە: لایەنگرانی پیغەمبەر رەحمەت و رەزامەندی خویان بۆ ما. دوژمنەکانیشی لەعەنتی
خوا بوو بە بەشیان و بەسیشیانە و شایانی لەوه پتر نین.

(٨١) مەحز «محض»: رووت، تەنها بۆ. رەنجە کردن: ئازاردان. خوسران: زەرەر کردن.
لە غەزای خەندە قەدە هەندێ لە دوو پروو بە دیمەن موسوڵمان و بە دڵ کافرەکان هاتنە لای
پیغەمبەر و پێیان وت: ناتوانین بێن بۆ غەزا و داویان لێ کرد رینگایان بدا بە شدار نەبن، ئەویش
رینگای دان. تا خوا ئایەتی نارد بۆ پیغەمبەر کە وای: «عَفَا اللَّهُ عَنْكَ لِمَ أَذْنَتْ لَهُمْ حَتَّى يَسْبِغَ لَكَ الذِّبْنَ
صَدَقُوا وَ تَعْلَمَ الْكَافِرِينَ» واتە: خوا لێت خۆش بێ، بۆچی رینگات دان؟ دەبوو رینگات نەدانایە تا
درکەوتایە کامیان بە راستی ئیشی هەیه و ناتوانی بێت بۆ غەزا و کامیان درۆ دەکا، چونکە ئەگەر
رینگاشت نەدانایە هەر تەدە هاتن و دەتزانێ درۆزن.

جا مەحویش ئیشارەت بۆ ئەم رووداو دەکا و دەلێ: پیغەمبەرێک خوا لە شوێنی وادا
بەمجۆرە دلی بداتە وه، پەنا بە خوا هەرکەس دلی ئازار بدا لە زیان بە ولایە هێچی نایەتە رێ.
نیوەی دوو هەمی ئەم بەیتە لە دەست نووسیکی مەحوی خۆیدا بەمجۆرەیش نووسراوە تە وه:

ئەوی ئینکاری جاهی ئەو بکا بوو جەهل و شەیتانە

(٨٢) نوتق: قسە کردن. بەعیر: حوشر. موقیر «مُقِرَّ»: ئەوی دان بە شتێکدا بێ.
و ئەلامی ئەم بەیتە و بەیتی پاشە وهی لە بەیتی پاشە وەتردایە.

به ئه مری یا ئیشاره ی به س دره ختی ریشه دابه ستوو
 له ره گ ده ربیت و بیته خدمه تی ره قسانه ره قسانه (٨٣)
 به ته کزیمی که سی وا، ناکه سی جورئه ت بکا «لا شک»...
 سه گی هاره، به رازه، مولحیده، بووجه هله، شه یثانه (٨٤)
 سه بیر «اهبط» ئیفاده ی بوو، حیرا «ایب الی» ی عهرز
 نه وهك نهو وه حشیانه پر ده نه نهو رو حی ئینسانه (٨٥)
 له ده ستیدا که به رده ورده دهستی کرده ته سیحات
 چوو ه سی دهستی که وه ره جو شی بوو «سُبْحَانَ سُبْحَانَ» (٨٦)

(٨٣) ره قسانه ره قسانه: به سه ما کردنه وه.

نیوه ی یه که می ئه م به یته له ده ستوو سیکی مه حوی خویدا به مجۆره ییش نوو سراوه ته وه:

له سه ر ئه مرو ئیراده ی به س دره ختی ریشه رو بردووم

(٨٤) بووجه هل: عه مری کوپی هیشامی سه ر کرده ی بنه ماله ی به نی مه خزوم که یه کیکه له
 بنه ماله کانی قورپه ییش. له دوژمنه سه ر سه خته کانی پیغه مبه ر و ئایینی ئیسلام بوو، سالی ٦٢٣هـ ز،
 له شه ری به دردا کوژرا. بووه به کینایه له که سی که له راده به ده ر دوژمنی موسولمانه تی بی.
 ئه م به یته وه لامی دوو به یته که ی پیشه وه ی بوو.

(٨٥) سه بیر [«ئبیر»]: شاخی موزده لیفه له نزیکه ی مه ککه. حیرا: نهو ئه شکه وته ی پیغه مبه ر
 خه لوه ی تیا ده گرت و یه که مجار وه حی تیا بو هات.

واته: کاتیک که پیغه مبه ر له تاو ده س درژی کافره کان مه ککه ی به جی هیشته، شاخی
 «سه بیر» بانگی لی ده کرد: داپه ره نه وهك کافره کان به سه ر منه وه بته کوژن. ئه شکه وته ی حیرایش
 هاواری لی ده کرد: وه ره لام خو ت له مندا بشاره وه نه وهك نهو دروندانه ده ست درژیت بکه نه
 سه ر.

(٨٦) ته سیحات: «سُبْحَانَ اللَّهِ» کردن.

جار ئکیان پیغه مبه ر مشتی ورده به ردی کرده ناو دهستی. نهو ورده به ردا نه له ده ستیا
 که وته «سُبْحَانَ اللَّهِ» کردن. پاشان به سه ره کردنیه مشتی نه بو به کرو عومه ر و عوسمانیش، له
 مشتی نه وانیشدا هه روا «سُبْحَانَ اللَّهِ» یان ده کرد... ئه م به یته ی «مه حوی» باسی نهو موعجیزه یه
 ده کا.

له رۆژی ئه‌ربه‌عادا بوو که ساتی چه‌پسی رۆژی کرد
له سه‌هبادا تولووعی پی‌ده‌کا دووباره له‌و شانه^(٨٧)

چتیری بوو و مه‌نی جو رۆژی خه‌نده‌ق قووتی ده‌ه سه‌د که‌س
به ته‌کمیلی، به رووخۆشی عه‌تا فه‌رموو که‌ریمان^(٨٨)

(٨٧) ئه‌ربه‌عا «اربعا»: چوارشه‌مه. سه‌هبا، «صه‌با»: شوئینکه له‌ نزیکي خه‌یه‌ره‌وه.
ئهم به‌یتیش باسی دوو موعجیزه‌ی تری پیغه‌مبه‌ر (د.خ) ده‌کا. یه‌که‌میان ئه‌وه‌که له‌ میعراج
گه‌رایه‌وه و باسی بو کافره‌کان کرد، باوه‌ریان پی‌نه‌کرد و وتیان ئه‌گه‌ر راست ده‌که‌ی چووی بو
ئاسمان، له‌ کوئی تووشی کاروانه‌که‌ی ئیمه‌ بووی که‌ چووه‌ بو قودس؟ ناو و نیشانیان بو
هه‌لده... ئه‌ویش فه‌رمووی له‌ فلانه شوئین تووشی بووم و رۆژی چوارشه‌مه‌یش ده‌گه‌رته‌وه.
رۆژی چوارشه‌مه‌ تا نزیکي خۆراوا چاوه‌روانی کاروانه‌که‌ بوون بگه‌رته‌وه، دیار نه‌بوو.
پیغه‌مبه‌ر له‌ دواکه‌وتنی د‌ل‌گران بوو و له‌ خوا پاراپه‌وه‌که‌وا ئاوابوونی خۆر دوا‌بخا تا کاروانه‌که‌
ده‌گاته‌ به‌ره‌وه. خوا‌یش دوا‌که‌ی گیراکرد و ئاوابوونی رۆژی بو ماوه‌ی سه‌عاتیک دوا‌خست تا
کاروانه‌که‌ پیش شیوان گه‌یشته به‌ره‌وه...

دوو‌هه‌می‌شان ئه‌وه‌یه جارێکیان له‌ سه‌هبادا پیغه‌مبه‌ر سه‌ری له‌سه‌ر رانی چه‌زهره‌تی عه‌لی
دانابوو و خه‌وی لی‌ که‌وتبوو. که‌ خه‌به‌ری بووه‌وه خۆر ئاوا بوو بوو. له‌ عه‌لی پرسی ئاخۆ
نوێژی عه‌سری کردووه‌ یا نه‌؟ ئه‌ویش وتی نه‌م‌کردووه. پیغه‌مبه‌ر له‌ خوا پاراپه‌وه‌ وتی: عه‌لی
به‌هۆی منه‌وه‌ نوێژه‌که‌ی دوا‌که‌وتوو، به‌ل‌کوو رۆژ بگه‌رته‌ دوا‌وه‌ تا نوێژه‌که‌ی بکات. کو‌توو‌پ
له‌و شوئینه‌دا خۆر هه‌ل‌انه‌وه‌ و عه‌لی نوێژه‌که‌ی کرد.

(٨٨) چتیر: بزنی یه‌ک ساله‌ی پی‌ له‌ دوو. خه‌نده‌ق: شه‌رێ بووه‌ قوره‌یشیه‌کان و هاوکاره‌کانیان
گه‌مارۆی مه‌دینه‌یان تیا‌دا. پیغه‌مبه‌ریش به‌پی‌ی راوێژی سه‌لمانی فارسی فه‌رمانی دا خه‌نده‌کی
به‌ ده‌وری شاره‌که‌دا هه‌ل‌بکه‌ن کافره‌کان نه‌توانن لی‌ی بپه‌رنه‌وه. وایش بوو، کافره‌کان ناچاربوون
بی‌ئه‌نجام بگه‌رته‌وه. ته‌نها چه‌ند که‌سیکیان ویستیان له‌ خه‌نده‌که‌که‌ بکه‌نه‌ ئه‌وه‌ر، ئه‌وانه‌یش
زوربه‌یان کوژران. ئهم شه‌ره‌ له‌ سالی پی‌نجه‌می کۆچی «٦٢٧ هـ.ز» دا رووی دا. ته‌کمیل: ته‌واو.
واته: له‌ غه‌زای خه‌نده‌قدا ئه‌سحابه‌کان هه‌زار که‌س بوون، له‌ چتیرێک و مه‌نی جو به‌ولاوه
هیچیان نه‌بوو. که‌چی پیغه‌مبه‌ر له‌و چتیر و مه‌نه‌ جو‌یه‌ نانی هه‌موو ئه‌و ئه‌سحابانه‌ی دا و تیری
کردن.

له هەر رێههك دهپۆی، بۆ سهلام و سوجده بهر بردن
 چ جۆشی بوو دهكهوته دار و بهردی ئهوه مهكانانه! (٨٩)
 به ههوری تی مهگهن، ئیلا مهلائیک شههپهپی خۆیان
 ههموو دهه یهك دهه بۆ سایه بانی ئهوه سوله یمانه (٩٠)
 دوعا فهرموونی بۆ عاهات و دهردی بی دهوا سهیره
 له دلیایه كه ئاساری ئیجابیهی مه رهه می جانه (٩١)

له دهستنووسیکی مه حوی خۆیدا له بهرابهری «چتیری بوو و» وهوه نووسراویشه: «له گیسکیك و».

(٨٩) واته: چ جۆشی بوو دهكهوته دار و بهردی هەر جیگایهك پیغه مبهری پیا دا برۆشتایه، هه موو راست ده بوونه وه سهلامی لی بکهن و سوجدهی بۆ بهرن.
 ئه م مو عجیزه یه، وهك له کتیه کانی سیره تدا نووسراوه، له سه ره تای پیغه مبهریه تیدا بووه.
 (٩٠) شههپه پ: شاپه پ، شابال، په ره گه وه کانی په له وه. سایه بانی: سییه به سه ردا کردن.
 پیغه مبه ر (دخ) پيش ئه وه ی بی به پیغه مبه ر یهك دوو جار له جیات ی خه دیجه ی خیزانی بۆ بازرگانی چوو ه بۆ شام. هاور پکانی گیراویانه ته وه كه له پندا پارچه هه ور پک سییه ری به سه ر سه ریه وه ده کرد تا خۆر نه دا به سه ریا. جا مه حوی له م به یته دا باسی ئه و روودا وه ده کا كه له دیندا پیی ده وتری «ارهاص» واته نیشانه ی پیغه مبه رتی به ر له بوون به پیغه مبه ر. مه حوی ده لی: ئه و په له هه وه ی سییه ری به سه ر سه ری پیغه مبه ره وه ده کرد، به هه وری تی مه گهن، فریشته بووه هاتووه له شیوه ی هه ور دا چه تری به سه ر سه ری ئه و حه زره تی سوله یمانه وه دروست کردووه.

(٩١) عاهات: جه معی «عاهه» یه به مه عنا ده ردی وا بیی به مایه ی سووکی بۆ ئه وکه سه ی تووشی بووه، وهك گولی و که چه لی و شتی وا. ئیجابیه: قوبول کردنی دوعا. مه ره م: مه له م.
 واته: دوعا کردنی پیغه مبه ر (دخ) بۆ ده رده داره بی ده رمانه کان شتیکی سهیره، چونکه گه لی ده ردی قورس به دوعای ئه و چاک بووه ته وه و ئه م دوعایانه ی به دل کردووه، بۆیه نیشانه ی قوبول بوونیان ئه وه نده دیاریه، بووه به مه له می گیان.

چیه ئیبرا، وه ره سه ر موعجیزه ی ئیحیا به هه ددیکه
له ئه نفاسی «نَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي» نومايانه^(٩٢)

ئه وهنده چاوی پر بئ نووری پر نوور و مونه ووه ر کرد
که نه رگس چاوه چاوی نووریه له و نووری چاوانه^(٩٣)

خه بهردانی له موسته قبل قسه ی چی لئ بکه م تا حه شر
هه موو بهر تییقی فه رمووده ی ئه وه ئه م واقعیاتانه^(٩٤)

(٩٢) ئیبرا: «إبراء»، چاڤ کردنه وه. ئیحیا: زیندو و کردنه وه. هه د: راده. ئه نفاس: هه ناسه. نومايان: ئاشکرا.

واته: چاڤ کردنه وه ی دهرده دار قیمة تی چیه که موعجیزه ی حه زره تی عیسا بووه. وه ره سه یری زیندو و کردنه وه ی مردو و بکه، که له سه ر دهستی پیغه مبهردا رووی داوه، نیشانه ی دروست کردنی ئینسانی پتویه که ئایه تی: «وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي» ده یگه یینئ، واته: له گیانی خۆم کرد به بهردا.

ئه م به یته ئیشاره ته بۆ ئه وه که جار ئکیان ژنه جووله که یه ک و یستبووی پیغه مبهردا ده رمانخوارد بکا، زه هری بۆ کردبوو به گۆشته وه، که چی گۆشته که خۆی به کولاری هاتبوو ده نگ و به پیغه مبهردی وتبوو نه که ی بمخۆی، زه هرم پتوه کراوه...

(٩٣) واته: ئه وهنده چاوی پر له نایینایی روون کرده وه، نه رگیش به بئ گیانی خۆی چاوه چاوه تی به لکوو له نووری حه زره تی پیغه مبهرده وه چاوی بیبا ببئ. ئه م به یته یش باسی یه کتیکه تره له موعجیزه کانی پیغه مبهرد که چاڤ کردنه وه ی چاوی کویره.

(٩٤) موسته قبل: دوا پۆژ. تیبق «طیبق»: ده ق. واقعیات: رووداو.

واته: پیغه مبهرد باسی روودانی گه لئ شتی کردوه که له وه و یاش رووده ده ن تا روژی قیامه ت و، ئه و رووداوانه هه موو به و جویره که ئه و باسی کردوون هاترونه ته دی. ئه و شتانه یش وه ک شه هیدبوونی حه زره تی عومه ر و عوسمان و ئاشت کردنه وه ی موسو لمانان له سه ر دهستی حه زره تی حه سه ن دا و مردنی «آم ملحان» له غه زای روودا و روودانی ئاژاوه له نئوان موسو لماناندا و ئه و کاره ساتانه ی پیش روژی قیامه ت رووده ده ن وه ک به درژی له کتیه کانی سیره تدا باسیان لئ کراوه.

له ده ستنوو سیکی مه حوی خۆیدا له به رابه ری «هه موو بهر تییقی» یه وه نووسراویشه: «ئه بینئ تییقی».

به یانی شەش حەو ئیعیجازی لە جوملهی سەد هەزار ئیعیجاز
ئەوی دەیکا پەشیمانە، ئەوی نەیکا پەشیمانە^(٩٥)

ئەگەر بێ موعجیزاتی سەدیه کیکی بێنمه تەحریر
دەبی هەر تاقە بەیتیکم بێتە سەد کوتوبخانە^(٩٦)

چ قابیل من بە سەد بەیتیکی کوردی، سەد هەزار ئەسرا
بدەم شەرح و بەیانی کەم لە گەڵ ئەم عەقڵی نووسانە!^(٩٧)

کە هەر سپرێکی عەقڵی کول تیا کول مایه وه «بەلکەل»
کە هەر سپرێکی سەد عاریف تیا مەدهوش و حەیرانە^(٩٨)

(٩٥) حەو: حەوت.

واتە: لە ناو سەد هەزار موعجیزەدا ئەگەر ئێنسان باسی شەش حەوتیکیان بکا پەشیمان
دەیتەوه لەبەر کەمی. ئەگەر باسیشی نەکا هەر پەشیمان دەیتەوه چونکە نابێ هەمووی بخریتە
پشت گوێ.

(٩٦) تەحریر: نووسینەوه.

واتە: ئەگەر بمهوی سەدیه کیکی موعجیزەکانی باس بکەم، دەبی لەجیاتی هەر بەیتیکی
ئێستام ئەوه ندە بنوسم سەد کتیبخانە پر بکا.
(٩٧) مەعنای ئەم بەیتە بەسراوه بە دوو بەیتی پاشه وه یه وه.

نیوهی دووهه می ئەم بەیتە لە دەستنووسیکی «مه حوی» خۆیدا بەمجۆرەیش نووسراوه تەوه:

بە «ایضاح» و بەیانی پە ی بەرم بەم عەقڵی نووسانە

(٩٨) عەقڵی کول: «العقل الکُلّ» یا «العقلُ الفعَالُ العاشر» لە ئیستیلاحی فەلسەفییە کاندە،
دەهه می ئەو دە عەقڵە بێ ماددە یه یه کە کاروباری گیتی بەرپۆه دەبن، عەقڵی هەموان. عاریف:
خواناس.

لە نێوان هەردوو وشە «کول»دا جیناسی تەواو و لە نێوان ئەوان و «بەلکەل»دا جۆرە
جیناسیکی ناقیس هەیه.

فه‌ته نابئی که ده‌رکی کول نه‌بوو یه‌کباره ته‌رکی کول
به‌باغی‌که له‌کن بولبول گولئی له‌و باغ و بوستانه^(٩٩)

له «هَمْزِیَّة» و له «بُرْدَه» م چونکه کهم دی ئیستیفاده‌ی کورد
منیش ئەم کوردیه‌م دانا له‌ریزی ئەو قه‌سیدانه^(١٠٠)

(٩٩) یه‌کباره: به‌یه‌کجاری.

واته: من به‌م عه‌قلی نات‌ه‌واوه‌مه‌وه چون ده‌توانم به‌سه‌د شیعری‌کی کوردی سه‌د هه‌زار
شتی نه‌ینی روون بکه‌مه‌وه که هه‌ر کامیان بگری «عه‌قلی گشتی» به‌ته‌واوی تیا کول بووه و
سه‌د پیاوی زانا و تیگه‌یشته‌و سه‌رسام بوون تیا. به‌لام له‌گه‌ل ئەوه‌شدا نابئی ماده‌م هه‌موو
شتیکم بۆ باس نا‌کرئ ته‌واو ییده‌نگ بيم و هیچ نه‌لیم، چونکه وه‌ک ده‌لین: «ما لا یدرک کله لا
یترک کله» واته: ئەوه‌ی هه‌مووی ده‌سگیر نه‌کرئ، له‌هه‌موویشی ده‌ست هه‌لنا‌گیری، له‌به‌ر
ئ‌وه که لای بولبولی دلێ دلداران تاقه‌گولێک له‌باغچه‌ی موعجیزه‌کانی پیغه‌مبه‌ر به‌
باخچه‌یه‌کی ته‌واو ده‌روا.

له‌م به‌یت‌ه‌یشدا له‌نیوان هه‌ردوو «کول» دا جیناسی ته‌واو هه‌یه. هه‌روا له‌نیوان «بولبول» و
«گول» و «باغ» و «بوستان» یشدا ته‌ناسوب هه‌یه.

(١٠٠) «هَمْزِیَّة»: کتیی‌که به‌شیعری عه‌ره‌بی له‌ته‌عریف‌کردن و پیا‌هه‌لدانی پیغه‌مبه‌ردا،
دروودی خ‌وای لی‌بی، شیخ «شرف‌الدین ابو‌عبدالله» محم‌دی ک‌وری سعیدی بوسیری دایناوه
که له ٦٩٤هـ ک ١٢٩٤-١٢٩٥هـ ز «دا‌مردووه، پییشی ده‌لین «أم‌القرئ»، گه‌لی شه‌رحی له‌سه‌ر
نووسراوه. «بُرْدَه»: یاخود «بُرْدِیَّة»، ئەمیش قه‌سیده‌یه‌کی تره‌ له‌ته‌عریف‌کردنی پیغه‌مبه‌ر و
باسی رازی ده‌روون و باسی قورئان و، پارانه‌وه له‌خوادا، هه‌ر خ‌اوه‌نی «هَمْزِیَّة» دایناوه. ئەم
قه‌سیده‌ی دووه‌مه‌ له‌کوردستاندا زۆر بلاوه و جاران فه‌تیکان به‌شه‌وانی سی‌شه‌مه‌ و
جومعه‌دا به‌کۆمه‌ل به‌ئاوازی‌کی تایبه‌تی بۆ به‌ره‌که‌ت ده‌یان‌خوێنده‌وه و زۆر له‌مه‌لا شاعیره‌
ک‌ورده‌کان قه‌سیده‌ی ک‌وردییان له‌سه‌ر ئاوازی داناوه یا خ‌وێیان ک‌ردووه به‌ک‌وردی.

واته: له‌به‌ر ئەوه‌ی که ک‌ورده‌کان له‌به‌ر عه‌ره‌بی نه‌زانین که‌لکی‌کی که‌میان له‌قه‌سیده‌ی
«هَمْزِیَّة» و «بُرْدِیَّة» وه‌رده‌گرت، هاتم ئەم قه‌سیده‌ ک‌وردیه‌م دانا تا بجیته‌ریزی ئەوانه‌ و خه‌لک
وه‌ک ئەوان بۆ به‌ره‌که‌ت بیخ‌وێننه‌وه. مه‌حوی ده‌یه‌وئ بلی ئەم قه‌سیده‌یه‌یش بۆ ها‌وا‌وازی
«هَمْزِیَّة» و «بُرْدِیَّة» ناوی قه‌سیده‌ی «ک‌ردِیَّة» یه‌.

زوبانی عیشقبازی خوشه گەر کوردی وه گەر تازی
قسهی بێ سۆزی عیشق ئه رگه وهه ره، مه حبووبی بێ ئانه^(١٠١)

ئه لا ئه ی فه خری عاله م «رحمة للعالمین» ی تو
له ده رحه ق ناکه س و که س ره حم و لوتفی ئیوه یه کسانه^(١٠٢)

بده ئیزن، ئه م قه سیده ی کوردیه ش بێته مه قامی عه رز
ئه گه رچی وه ک شوعوورم شیعه رکانیشم په رێشانه^(١٠٣)

(١٠١) تازی: عه ره بی. ئه ر: ئه گه ر. بێ ئان: ناوه خت.

له م به یته دا «مه حوی» وه ک بلیی وه لآمی که سیك بداته وه که بلی چۆن ئه بی ته عریفی
پیغه مبه ر به غه یری عه ره بی بکری، ده لی مه سه له مه سه له ی زمان نیه، مه سه له ی سۆزی
عیشقه. که سۆزی عیشق هه بوو زوبان عه ره بی بێ یا کوردی بێ خوشه. که سۆزی عیشقی
نه بوو، قسه گه وه ره یش بێ ده بی به دلدار ی ناوه خت که هه یج که لک و سوو دیک ی لی وه ر ناگیر ی.
ئه م به یته «حوسنی ته علیل» ه بۆ به یتی پی شوو.

له ده ستنووسیکی مه حوی خۆیدا به رابه ر به «بێ سۆزی» نوو سراویشه «بێ شوژی».
له نوسخه ی پاکنووس نه کراوی «مه حوی» خۆیدا، پاش ئه م به یته به یتیکی تر هه یه وادیا ره
پاشان ده ستی لی هه لگرتبی چونکه دوا برگه ی خراوه ته به یتی داها تو وه وه. به یته که ئه مه یه:
به مه عنا عاشقه ئه م پادشه ی مه عنی په نا هانه

که عیشقی تیکه لی مه عنا نه بوو مه حبووبی بێ ئانه

هه ر له م نوسخه پاکنووس نه کرا وه دا به رابه ر «په نا هانه» نوو سراویشه «شونا سانه».
(١٠٢) ئه م به یته سه ره تایه و ری خوش کردن بۆ پارانه وه له پیغه مبه ر که ئه م قه سیده یه ی لی وه ر
بگری و په سه ندی بکا.

(١٠٣) مه قامی عه رز: مه یدانی خو ئنده وه یا مه یدانی پیشان دان. شوعوور: هه ست.
نیوه ی دوو هه می ئه م به یته له ده ستنووسیکی مه حوی خۆیدا به مجۆره یش نوو سراوه ته وه:
ئه گه رچی شیعه رکانیشم وه کوو فیکرم په رێشانه

موکه پرپر بوو قهسیده ی بۆردیه نه شته ی عالمی پر کرد
 بفرموو بهم قهسیده ی کۆردیه نۆبه ی نه شته پیوانه (١٠٤)
 نه گهر بۆردیه، نه گهر کۆردیه، نه گهر سافه، نه گهر دۆردیه
 قوبوولی تۆ که بوو له بریزی نه شته ی رهوح و ره یحانه (١٠٥)
 قوبوولی تۆ نه بوو، سه د با عه ره ب بی، ههر نه بوو جه هله
 قوبوولی تۆ نه گهر بوو، فۆرسی دۆسه د سآله سه لمانه (١٠٦)

(١٠٤) واته: قهسیده ی بۆردیه نه و نه ده خوێنراوه ته وه عالمی سه رخۆش کردوه. نه نجا
 نۆبه ی نه وه ته بفرمووی دوا گلاسی پر بخورته وه و نه م قهسیده کۆردیه ی من بکری به و
 دوا گلاسه و نۆش بکری.

له نۆسخه ی پاکنووس نه کراوی مه حوی خۆیدا به رابه ر به «نه شته ی عالمی پر کرد»،
 «نه شته ی گه ییه عیله یین» یش نووسراوه.

(١٠٥) دۆرد: خه لته ی بنی پیاله ی مه ی. له بریز: سه ر کردوه. ره وح: جه سانه وه.

واته: مه ی نه گهر مه یی قهسیده ی بۆردیه بی یا هی قهسیده ی کۆردی بی... نه گهر پوخته
 بی یا خه لته ی بنی پیاله بی، ههر نه وه مه به سه ته که وا په سه ندی تۆ بی، چونکه که تۆ په سه ندت
 کرد وه ک پیاله شه رایکی وای لێ دێ جه سانه وه و بۆنی خۆشی لێوه سه ر بکا.
 له م به یته دا ئیشاره ت کراوه بۆ ئایه تی: ﴿فَرُوحٌ وَ رَیْخَانٌ وَ جَنَّتْ نَعِیمٌ﴾ له باسی ژیا نی نه هلی
 به هه شتا، که واته: ئیتر ههر جه سانه وه و بۆنی خۆش و به هه شتی پر له ناز و نیعمه ته.

(١٠٦) فۆرس: فارس. سه لمان: سه لمانی فارسی، یه کیکه له نه سحابه کانی پیغه مبه ر، خه لکی
 ئیران بووه، ناوی پیشووی «روزیه» بووه. پیغه مبه ر له جووله که یه کی کرپیه وه و نازادی کرد.
 چه ند هه دیسیک له باره ی پایه و شایه وه گێرپراوه ته وه. نه بوو له غه زای خه نده قدا به
 پیغه مبه ری وت خه نده کیک به ده وری مه دینه دا هه لکه نن تا کافره کان نه توانن بیته ناو شاره وه.
 «مه حوی» له م به یته دا دیسانه وه ده گه رته وه سه ر بابه تی ته عریف کردنی پیغه مبه ر به
 غه یری زمانی عه ره بی و ده لی: وه نه بی به ره که تی قهسیده ی پیا هه لدا نی پیغه مبه ر به سه رای
 به وه وه که زمانه که ی عه ره بی بی یا زمانیکی تر بی، به وه وه به سه راره که لای پیغه مبه ر په سه نده
 یا نه. نه بوو جه هه ل سه ر داریکی عه ره ب بوو، که چی له گه ل نه وه شدا که عه ره ب بوو، له به ر

منم وهك ئەو زه عیفه، ئەم قه سیده، ئەو گله ده زوه
ئەمن کەریاری ماهی «لامکان»، ئەو ماهی کەنعانە (١٠٧)

منم مووری زه عیف و ئەم قه سیده لاقه کولله ی من
فه قهت من هه دیه کهم خدمهت سوله یمانی سوله یمانه (١٠٨)

به چاوی مه رحه مهت بپروانه هه دیه و ساحییی هه دیه
به زۆری رابووێره ئەم کهمه لهم کهمترینانه (١٠٩)

ئەو هه که پێغه مبه ر له بهر کافری هه زی لی نه بوو، نه بوو جهه له بوو. سه لمانی فارسیش که بن و
بنه چه ی فارس بوون، چونکه موسولمانی چاک بوو، بوو به و پیاوه گه وریه که پێغه مبه ر
له باره یه وه فهرمووی: «سَلَامٌ مِّنَا أَهْلَ الْبَيْتِ» واته: سه لمان له خۆمانه، له کهس و کاری پێغه مبه ره.
(١٠٧) زه عیفه: ئافره تی بێ ده سه لات. گله ده زوو: گولۆله ده زوو ی لوول کراو. ماه: مانگ.
کهنعان: ناو چه ی مالی باوکی هه زره تی یوسف.

ئەم به یته ئیشاره ته بۆ ئەو رازه ی ده یگیر نه وه گوايه که هه زره تی یوسف له بازاری میسر دا
خرایه مه زات بۆ فرۆشتن، پیره ژنیکیش گولۆله یه ک ده زوو ی هه لگرت و چوو بۆ مه زاته خانه.
له وئێ لیان پرس ی تۆ که ده سمایه ت ته نها ئەم گولۆله ده زوو یه، چۆن به ته مای کەری
شۆخیکی وهك ئەم کۆره ی؟ ئەویش وتی: بهس نیه خه لک ده لێن هاتوو هه یوسف بکری!
واته: من وهك ئەو ئافره ته بێ ده سه لات هه وام که ههات هه زره تی یوسف بکری و، ئەم
قه سیده یه ش وهك گولۆله ده زوو هه کی ده ستیه تی. ئەو هه ند هه مان جیا یه ئەو یوسفی کهنعانی
وهك مانگی جوانی ده کپی و منیش ره زامه ندی ئەو مانگه ده کرم که تاییه ت نیه به جیگایه که وه
وهه موو لایه کی روون کردوو هه ته وه.

(١٠٨) موور: میرووله. فه قهت: ئەو هه ند هه یه.

ئەم به یته ئیشاره ته بۆ ئەو هه که ده گێر نه وه جارێکیان میرووله یه ک لاقه کولله یه کی به دیاری
برد بۆ هه زره تی سوله یمان و هه رزی کرد دیاری به یپی پایه ی خاوه نه که یه تی.

مه به ست له «سوله یمانی سوله یمان» ئەو هه یه پێغه مبه ر به نیسه ت هه زره تی سوله یمانه وه
وهك هه زره تی سوله یمان وایه به نیسه ت خه لکی تره وه.

(١٠٩) هه دیه: دیاری. رابووێره: تێپه رنه.

قوبوولی کهم له کهم کردن، وهها واتئ بگا زۆره
به تو زۆری بزانه، که متری شیمه‌ی که ریمانه (١١٠)

ئه‌ده‌ب وایه که له‌م گوستاخیانه‌ش تو به‌که‌ی «مه‌حوی»
خه‌یالی خاوه‌ه‌نقا ناکه‌وێته‌ داوی ئه‌فسانه (١١١)

ده‌بی هه‌ر موو زوبانی، هه‌ر زوبانی داستانی بی
بکه‌م نه‌ختی به‌یانی ناکه‌سی خو به‌و زوبانانه (١١٢)

ئه‌وه‌نده‌ی زاتی ئیوه‌ مه‌خزه‌نی فه‌زل و که‌مالاته
له‌ مندا به‌و حه‌ده‌ نه‌قس و ره‌زائیل ده‌رج و په‌نه‌انه (١١٣)

(١١٠) شیمه: ره‌وشت.

واته: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! من چۆن له‌ تو ی به‌ زۆر بزانه ئه‌م دیاریه‌ که‌مه‌ له‌ منی کهم و
ناچیز وه‌ر بگری، به‌جۆری که‌ من واتئ بکه‌م دیاریه‌ که‌مه‌ گه‌لی زۆر و به‌نرخه‌، له‌ کاتی که‌ ئه‌مه
بجوو کترین ره‌وشتی به‌رزی پیاوانی مه‌رده‌ و تۆیش له‌ هه‌موو مه‌ردێ مه‌ردتری.

(١١١) گوستاخی: پرکێشی کردن و رووه‌ له‌م‌ال‌راوی و بی شه‌رمی. عه‌نقا: بالدارێکی ئه‌فسانه‌یه‌
به‌ کوردی پێی ده‌لێن سیمورغ.

«مه‌حوی» له‌م به‌یته‌دا رووی ده‌می ده‌کاته‌ خوێ و ده‌لێ: باشتر ئه‌وه‌یه‌ ده‌س به‌رداری ئه‌م
قسانه‌ت بی که‌ نیشانه‌ی بی شه‌رمی و روو هه‌له‌م‌ال‌راوین له‌ حوزووری پیغه‌مبه‌ردا، چونکه‌
ناتوانی به‌م قسانه‌ت کارێک بکه‌ی پیغه‌مبه‌ر له‌ خۆت رازی بکه‌ی و ده‌سمایه‌ که‌ی ده‌ستت
ئه‌وه‌ نیه‌ بۆ حوزووری ئه‌و بشی.

(١١٢) واته: من ئه‌وه‌نده‌ گوناها‌ر و شه‌رمه‌زارم ده‌بی هه‌ر موویه‌کی له‌شم بی به‌ زمانێک و هه‌ر
زمانێکم ئه‌وه‌نده‌ بدوێ داستانی که‌ بخوێنێته‌وه‌، ئه‌وجا ده‌توانم به‌و هه‌موو زوبانه‌ زۆر بلیانه‌وه‌
که‌مێک له‌ باسی خراپی و ناکه‌سی خۆم بگێرمه‌وه‌.

داستانی (ن): قیسسه‌خوانی.

(١١٣) حه‌د: راده‌. ره‌زائیل: جه‌معی «رذیل» یه‌ واته‌ سووکی و په‌ستی. ده‌رج: دانراو و
نووسراوه‌.

ده خیلی ئه و سه گی به رقاییه جاری به یه گجاری
 سه ره فرزم بکه، فهرموو: سه گی به رده رکی خو مانه (۱۱۴)
 وه کوو «جامی» ده لئی، دهم وشک هه لاتوو من سه گیککی گهر
 جگهر تینووم و ده خوازم نمئی له و به حری ئیحسانه (۱۱۵)
 به یه ک دوو قه تره تیڕ ناوی حه یاتی که وه کوو قیتیمیر
 له که هفی خو تیا ری ده، سه گی ئه سحابی خو تانه (۱۱۶)

(۱۱۴) فهرموو: به فرموو.

واته: ده سم به دامینی سه گی به رده رگاتان، ئه ی پتغه مبه ری گه وره، که پره تیک بۆ هه میشه
 سه ره رزم بکه و به فرموو فلانه که س سه گی به رده رگای خو مانه...
 (۱۱۵) جامی: «نورالدین عبدالرحمان» ی جامی «۱۴۱۴-۱۴۹۲ ی ز» یه کیکه له شاعیره
 عیرفانییه به ناو بانگه کانی ئیران، خاوه نی «هفت اورنگ» ه.
 واته: ههروه که مه ولانای جامی له به یتیکیدا ده لئی، من سه گیککی گهری جگهر تینووم و له
 تینوانا دهم وشک هه لاتوو، داوای دلۆپیک ئاو ده که م له ده ربای چاکه ی تۆ، لیومی پئی ته پ
 که م و جۆشی جگهرمی پئی دابمرینمه وه.
 (۱۱۶) قیتیمیر [«قطمیر»]: ده لئین ناوی سه گه که ی «اصحاب الکهف» بووه. که هف: ئه شکه وت.
 «مه حوی» به م به یته ئیشاره ت بۆ ئه وه ده کا که مه شهووره سه گه که ی ئه سحابی که هف که
 پاسی ده رگای ئه شکه وته که ی بۆ ده کردن ده چیت به هه شت. جا ده لئی: تزیش من له ئه شکه وتی
 خو تار ئی بکه ره وه و به سه گی ئه سحابه کانی خو تم په سه ند بکه، به لکوو به هو ی ئه وانه وه خوا
 ره حمم پئی بکا.

ئهم و ئه یه له شیعره ی گه لئی شاعیری تریشدا هه یه. شیخ ره زای تاله بانی ده لئی:
 یا رسول الله چه باشد چون سگ اصحاب کهف

داخل جنت شوم در زمهری اصحاب تو
 او به جنت میرود، من به جهنم کی رواست

او سگ اصحاب کهف و من سگ اصحاب تو؟!

له ده سنوو سیکی تر دا له جیاتی «ری ده» نوو سراوه «جی ده».

ده كه م عهرزی نیاز، ئەرچی له تۆ نایابه مه خفی راز
به جان و دڵ، دڵ و جانم، خودا خواهانه، خواهانه^(١١٧)

له تۆ حویبی خودا بۆ خۆم و بۆ ئه ولاد و ئه حبابم
كه حویبی ماسیوا دهركا له دڵ وهك بت له بتخانه^(١١٨)

خودایا ههم له تۆ حویبی رهسوول و ئیتتیاعی ئه و
كه ئیکسیری مسی ماهیهتی مه غشووشی ئینسانه^(١١٩)

بباری، یارهبی ههر له حزه سه د لهك بارشی رهحمهت
له سه ره ئه و، ههم له سه ره ئه و جه معی ئال و سه حب و یارانه^(١٢٠)

(١١٧) خوداخواهانه: وهك ئه وانهی كه خویان دهوئ. خواهان: داواكه ر. نایاب: ناوازه، دهست نه كه وتوو.

مه عنای ئه م به یته و به یتی پاشه وهی پیکه وه دی.
(١١٨) واته: ههر چه ند ههچ له تۆ په نهان نه، به لām ده مهوئ عهرزت بکه م كه گیان و دلم به دڵ و به گیان وهك پیاوه خواخواهه کان ئه وه یان له تۆ دهوئ بی به هوئ خو شه وستی خوا له دلی خۆم و نه وه و دۆستاندا، به جوړئك وهك چۆن بت له بتخانه ی دهركرئ ئه ویش خو شه وستی كه سی تری تیدا نه هیلرئ.

مه حوی له م به یته دا خو شه وستی غهیری خوی به جوړئك له شهريك بۆ خوا دانان داناوه، وهك چۆن بت په رستی شهريك داناوه بۆی.
ئه حبابم (ن): ئه تباعم.

(١١٩) ئیتتیاع: شوئنه ورتن. ماهیهت: چیه تی. مه غشووش: خلته دار، ناپاك.
واته: خوی به داوای ئه وه ییش له تۆ ده كه م كه خو شه وستی پێغه مبه ر و شوئنه كه وتنی ئه و له دلم جیگیر بکه ی، چونكه ئه م خو ش وستن و شوئنه كه وتنه بۆ دهروونی ناپوختی ئاده میزاد وهك ئیکسیر وایه كه مس ده كا به زپ، ئه ویش دهروون له گهردی گوناها پاك ده كاته وه.
حویبی (ن): عیشقی.

(١٢٠) له حزه: چاو ترووكاندن. لهك: سه د هه زار. وشه یه کی هیندییه. بارش: بارین.
مه عنای ئه م به یته به سراوه به به یتی پاشه وه یه وه.

هه تا ئاگر گرپنی شوڤشی تهبع و خوڤوشی دَل
 کزه و سۆزه نهمی سوبح و ئیواره ی به هارانه (١٢١)
 سه با، تا لیوی غونچه ی گول ده کا ته علم ی شه ککه رخه ند
 نه می سوبحه دم تا په رچه می سوبول ده کا شانه (١٢٢)
 هه تا هه وری به هاری غازه کاری گولشه نه ئیشی
 هه تا بولبول له سه ر گول نه غمه خوان و ناله سه نجان (١٢٣)
 بلین ئینس و مه له ک پر به م زه مین و ئاسمانانه:
 «و صلی الله علی» نه و به حری نوو ری عیلم و عیرفانه
 که ده رک ی غه وری نا کا «غیر علم الله سبحانه» (١٢٤)

(١٢١) واته: خرایه هه می شه سه ده زار بارانی ره حمه ت به سه ر هاوڤیان و خزمانی موسولمانی
 پیغه مبه ردای بباری، به درتژیایی نه وه که کزه ی ئیواران و سۆزه ی نه می به یانیانی به هار ناگری
 شوڤشی سروشت و خوڤوشی دَل تاو بدا و گپی پی بسینی.
 (١٢٢) شه ککه رخه ند: نه وه ی ینکه نینکی وه ک شه کر شیرینی بی.
 مه عنای ئه م به یته و به یته کانی پاشه وه ی ینکه وه دی.
 له نوسخه یه کی ده ستنوسی مه حوی خویدا به رابه ر به «ده کا ته علم ی» نوو سراویشه:
 «ده کاتن فیری».

(١٢٣) غازه کاری: ره نگاوپه نگ کردن وه ک گول. وشه یه کی فارسییه. گولشه ن: گولزار، باخی
 گولی زوری تیا بی. سه نجان: ریکه خه ر.
 له نوسخه یه کی ده ستنوسی مه حوی خویدا به رابه ر به «نه غمه خوان و ناله سه نجان»
 نوو سراویشه: «نه غمه په رداز و نه وا خوانه».
 (١٢٤) ئینس: بنیاده م. غه ور: قوولی.

واته: تا سه بینان لیوی غونچه ی گول فیتری زه رده خه نه ی شیرین ده که ن و ده پیشکوئن و،
 تا نه می ده می به یان شانه ی زولفی سوبول ده کا و، تا هه وری به هار گولزار به گولی نوئ
 ره نگاوپه نگ ده کا و، تا بولبول له سه ر چلی گول به ئاوازی خوڤ و گونجاو ده خوئنی،
 به درتژیایی هه موو ئه م کاته با ئاده میزادی سه رزه و ی و فرشته ی ئاسمان، ئاسمان و زه و ی پر
 بکه ن له ره حمه ت ناردن بۆ پیغه مبه ر (د.خ)، که مه گه ر هه ر خوا خو ی بزانی زاتیکی چه ند
 گه وره و پایه به رز و قووله ...

ستایشی ههزره تی مولانا خالیدی نه قشبه ندی

دلم ئەمشه و نه خووشی نیسه تی چاویکی بيماره
جگهر غهلتانی خوینی ههسره تی لیویکی خوونخواه^(١)
سهرم شیواوی شیوهی فیتنه هه لگیر سینی شوخیکه
ههواسم تهره قه ی عیشوهی دل ئاشووبیکی عه ییاره^(٢)

ئهم پارچه شیعره له چاپه پیشووه که ی دیوانی مه حوبدا نیه.

(١) نیسه ت: پوهه ند. بيمار: نه خووش، مه بهست لیره دا له نهرمه. غهلتان: تپوه گلاو. ههسره ت: داخ. مه بهستی له وه یه ئه وه هه موو دهر دی دلای که هه یه تی له وه وه یه دلای رووی کردووه ته چاوی بيماری یار تیک و له بيماری ئه وه چاوه وه دلای تووشی دهر د بووه. جگهریشی که یه ک پارچه بووه به خوین هی ئه وه یه داخی لیویکی سووری یار تیکی خوین خوری دلداران ده خوا، خوینی ئه وه لیویه جگهری یه ک پارچه کردووه به خوین...

ناسکی به یته که له وه وه دهست پیده کا که چاوی نهرم به چاویکی جوان داده نری و ههر یار تیکی جوانیش ده بی چاوی نهرم بی و، لیویش ههر له خویدا سوور ده کاته وه وه ک بلای خوینی دلدارانی مژیوه.

(٢) ههواس: «حواس»، جه معی «حاسه» یه به و پینج ههسته ده لین له ئاده میزادا هه ن که بریتین له ههستی بینین و بیستن و بۆن کردن و چه شتن و لی که وتن. تهره قه: پرژوبلاو. عیشوه: ناز. عه ییار: زۆرزان.

ناسکی ئهم به یته له وه وه دی که وا فیتنه له ههر شوینی کدا بهرپا بی ئه شوینه ده شیوی و تیک ده چی. له لایه کی که شه وه «فتنه» واته له خشته بردن. شیوه ی یاریش ئه وه نده جوانه بیا ده م له خشته ده با و عه قل و تیگه یشتنی تیک ده دا و ده شیوینی. ههواسیش که ده بی له ههر ئاده میزادیکی ته وا و له سهر خویدا کۆمه ل و له جیی خویناندا بن، به هووی یار تیکی زۆرزان ی ئاشووب خهره ناو دل وه په رت و بلاو بوون و له جیی خویناندا نه ماون.

خه یالی زولفی ده‌رناچی له دل تا ده‌رنه‌چی رۆحم
سپیراوه خه‌زینه‌ی به‌ختی ئیمه به‌و سیا‌ماره^(٣)

له شینی فیرقه‌تی ئه‌ودا ئه‌وه‌نده ئه‌شکی سوورم ریت
به‌ده‌وری جیگه‌ما تا بر ده‌کاتن دیده، گولزاره^(٤)

له‌بۆ سه‌یرانی باغ و سه‌بزه ته‌کلیم مه‌که‌ن یاران
که سه‌بزه و گول له‌چاومدا به‌بی ئه‌و هه‌ر خه‌س و خاره^(٥)

نه‌مامی قامه‌تی په‌روه‌رده‌ی ئاوی دیده‌که‌ی من بوو
که‌چی گولچینی باغی وه‌سلێ ئه‌و ئیستاکه ئه‌غیاره^(٦)

(٣) مه‌به‌ستی ئه‌وه‌یه: زولفی یار که‌مه‌ندیکی ئه‌وه‌نده کاربگه‌ره بۆ راکیشان و گیرۆده‌کردنی
دلی دلداران، ته‌نانه‌ت خه‌یاله‌که‌شی له‌دلیان ده‌رناچی تاگیانیان له‌گه‌ل خۆی به‌کیش نه‌کاته
ده‌روه‌ه و، گه‌نجینه‌ی به‌ختی دلداران که له‌دلیانایه سپیراوه به‌ره‌شماوی زولفی یار و ئه‌و
په‌پکه‌ی به‌سه‌ره‌وه کردووه و یا هه‌ر له‌سه‌ری هه‌لناسی یا که هه‌ستا له‌گه‌ل خۆیدا ده‌ییا...

نیوه به‌یتی دووهم ئیشاره‌ته به‌و ئه‌فسانه‌یه که ده‌لی له‌هه‌ر شوێنیکدا گه‌نجینه‌یه‌کی
شارراوه هه‌بی، ره‌شمار ده‌چی له‌ویادا په‌پکه ده‌کا...

به‌کاره‌ینانی وشه‌ی «سپیراوه» له‌جیاتی «سپیراوه» که ئه‌سه‌له‌که‌ی «سپیردراوه» بووه
نیشانه‌ی ئه‌وه‌یه که‌وا له‌م جۆره‌ فیعله مه‌بنی بۆ مه‌جه‌وولانه‌دا که پیتیکی ریشه‌یی‌یان تیا
دوو‌باره ده‌یته‌وه، دروسته‌یه کێکیان چه‌زف بکری.

(٤) ئه‌شک: فرمیسک. ریت: رشت.

مه‌به‌ستی ئه‌وه‌یه بلی تا چا و بر کا، له‌تاو دووری یار، چوار ده‌وری خۆی به‌فرمیسکی
خوێنین ره‌نگین کردووه و کردوویه به‌گولاله‌ سووره.

له‌کۆکردنه‌وه‌ی «شین» و «سوور» دا ته‌ناسوینیکی جوان هه‌یه.

له‌یه‌کی له‌ده‌ستنه‌وه‌سه‌کانی به‌رده‌ستمانا وشه‌ی «ریت» به‌مجۆره نووسراوه: «ریت».

(٥) سه‌بزه: سه‌وزایی. خه‌س: پل و پووش. خار: درک. مه‌به‌ستی له‌وه‌یه ماده‌م یارم له‌گه‌ل
نه‌بی دنیا پووشی ناهێنی لام.

(٦) گولچین: ئه‌وه‌ی گول ده‌کاته‌وه. ئه‌غیار: ییگانه.

به دهردی خۆمهوه گهر گۆشهیهك ده گرم به بیدهنگی
 به لاما دی به خهشم و رق، دهلی: خۆنهقشی دیواره^(٧)
 که دیم ئیزهاری شۆر و شینی دل کهم، بهلکی رهحمی کا
 به خهنده دی، دهلی: خۆلی بهسهردا بیژن ئەم هاره^(٨)
 وتم با بهس وجودی بی وجودم باری خاتر بی
 له گهل دل گۆشهییکم گرت، ئەوم بهردا به به کباره^(٩)
 له کونجی بیکه سیدا موددهییکم بردهسهر، ئاخهر
 شهوی دل کهوته بهحسی بی وهفایی ئەو سته مکاره^(١٠)

□

واته: نه مامی بالای یار به فرمیسکی چاوی من پهروه ده بوو و پینگه یشت، که چی ئیستا
 بیگانه گۆلی باغی وهسلێ ئەو له نه مامی بالای ده کاته وه. مه بهستی ئەوه به بلێ: کرده ی من بوو
 و برده ی خه لک...

(٧) مه عنای ئەم به یته به سراوه به بهیتی پاشه وه یه وه.

(٨) شۆر: هاوار و فوغان. بیژن: بیژن.

واته: به دهست یاره وه دامام و گیرم خواردوو، نازانم چۆن له گه لی هه لسووپیم. که به
 دهردی خۆمه وه داده کهوم و ده مه وی بیدهنگ بيم و گۆشه یهك بۆ خۆم بگرم، لیم تووپه ده بی و
 ده لی: ده لی و نه ی به دیوارا کوتراوه دهنگی لیه نایه ت. که ده شمه وی هاوار و دادیک به رمه
 لای به لکوو به زه بییه کی پیمدا بیته وه و رهحمی بکا به حالیم، ده لی ئەم کابرا هار بووه خۆلی
 به سهردا بکه نه به لکوو بمری. مه شهووره هار نه گهر خۆلی به سهردا بکری، ده مری.

«بیژن» یش وهك «سپێراوه» نیشانه ی دروستی هه زف کردنی پیتی دووباره کراوه یه له
 فیلدا، له زمانێ کوردیدا.

(٩) وجود: بوون. بی وجود: بی کاره و بی سوود که وه نه بوو وایی. خاتر: دل. یه کباره: یه کجاری.

واته: وتم ئیتر با بهس گیانی ناچیزم بی به باری سهر دلی یار. هاتم له گهل دله ی گرفتاری
 خۆمدا گۆشه یه کمان گرت و به یه کجاری ده سهرداری ئەو بووم.

(١٠) واته: به لام دل نه توانی ئەو گۆشه گیریه تاسهر راگری، شه و ئکیان کهوته باسی بی وهفایی
 ئەو یاره سته مکاره.

وتم: ئەى دَلْ له دولبەر شه کوه کردن چه یفه، دَلْ ده یوت:
 ئەمه بوَ دولبەریکی دَلْنه وازه، ئەو دَلْ ئازاره (۱۱)
 وتم: خوْشه به ئوممیدی وهفا جه وور و جه فا، ده یوت:
 به سه رچوو عومرم و نه مدی وهفایێک لهو جهفاکاره (۱۲)
 وتم: په نهانییه ده رحه ق به عاشق لوتفی مه عشووقان
 وتی: ئەو زاهیر و باتین له زورمپه ی ئیمه بیزاره (۱۳)
 وه گهرنا، ده فعه یه که له م به ینه بوَ ده فعی گله ده یوت
 هه والێکی پیرسن، چۆنه ئەو مه زلوومی بیچاره (۱۴)
 له پڕ بایێک له گه ل بۆی ئاشنا هات و وتی: «مه حوی»!
 به شارهت بێ که ئیقبالت موباره ک، تالیعت یاره (۱۵)
 که هاتم، شوْخه که ی غاره تگه ری دین و دَلْ ده یوت:
 بپرسه حالی ئەو سه ودازه ده ی به ده ختی ئاواره (۱۶)

- (۱۱) شه کوه: شکات و گله یی و گازنده. دَلْنه واز: ئەوه ی دَلْی خه لک بداته وه و بلاوئیتته وه. دَلْ ئازار: ئەوه ی دَلْی خه لک ئازار بدا، پیچه وانه ی دَلْنه وازه.
- مه حوی له م به یته و سێ به یتی پاشه وه دا گفتوگۆی به ینی خوْی و دَلْی ده گیریتته وه له باره ی بێ وه فایی یاره وه.
- (۱۲) واته: وتم به دَلْ له وه ناره حهت مه به که یار ئازارت ده دا، چونکه ئازاری یار به هیوای وه فای پاشه وه ی شتیکی خوْش و به تامه. دَلْیش له وه لامدا وتی: تا ئیستا وه فام لێ نه دیوه...
- نازانم ده بێ ئەم وه فایه که ی بێ و که ی ئەم جه وور و جه فایه دوایی بێ.
- (۱۳) زومره: ده سته، تاقم.
- (۱۴) وه گهرنا: وه ئە گهر نا، ئە گینا، ئە گهر وانیه. گله: گله یی.
- هه والێکی (ن): هه وارێکی.
- (۱۵) بۆی ئاشنا: بۆنی یار که لێی شاره زام و ده ینا سمه وه. ئیقبال: به خت روو تی کردن. تالیع: به خت.
- مه عنای ئەم به یته به مه عنای دوو به یتی پاشه وه یه وه به ستراره.
- (۱۶) غاره تگهر: تالان که ر. سه ودازه ده: خه یال له که لله داو.

دهبئی بی ئافتابی روومهت و سوبحی جهبنی من
 چ فرقیکی بیی رۆزی له شهو، سوبحی له ئیواره! (۱۷)
 وتم: وا سهرفهرات کردم، ئه مجا سا ده خیلتم بـم
 له باتی من، سه با، تو ده چیه وه عهرزی که ئه مجاره: (۱۸)
 نه گهرچی مودده یکه من له زولماتی سیابه ختی
 ونه زهرپه ی وجودم، رۆزی رووناکم شهوی تاره: (۱۹)
 له فهیزی ناوی «مولانا ضیاء الدین» وه ئیسته
 هه موو رۆزه شهوم، قه تره ی وجودم به حری ئه نواره: (۲۰)
 هه تا ئه و ناوه پاکه م کرده زیکر و فیکری رۆژ و شهو
 هه ناسه م بۆنی میسکی گرتووه، لیوم شه که رباره: (۲۱)

(۱۷) واته: له م گله یی و بناشته دا بووم له گه ل دڵ، له پهرشه ی بایک بۆنی به یاد ناشنای یاری دا
 به لووتما و پیتی وتم: مه حوی! موژده ت بده می که وا به خت یاره، من که هاتم له ریدا تووشی
 یاره که ت بووم که دین و دلتی به تالان بردووه، پیتی وتم: هه وایکت بیرسم و وتی بۆچی خه م
 دلی داگرتووه، دووری و نزیککی من بۆ ئه و چوونیه که، دیاریش نه بم ههروه ک دیار بم وایه،
 رۆزی روومهت و سه به ییتی ناوچاوانم فهرقی شهو و رۆژ و به یانی و ئیواره یان بۆ نه.
 (۱۸) سه با: بای به یانی. له ئه ده بی کۆندا به په یامبه ری ئیوان یازان و دلداران دانراوه.
 مه عنای ئه م به یته و دوو به ییتی پاشه وه ی به سراون به به که وه.

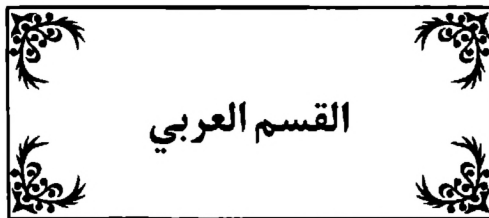
(۱۹) زولمات: تاریکایی. سیابه ختی: چاره په شی. تار: تاریک.
 (۲۰) فهیز: به ره که ت. «مولانا ضیاء الدین»: له قه بی مه ولانا خالیدی نه قشبه ندیه.

واته: به بای سه بام وت: خۆش موژده یی وا سهرفهرات کردم و ئه م موژده ی یاره ت
 پیتی گه یاندم. به لām تو که ده گه رپشته وه له جیاتی من عهرزی بکه که وا هه رچهند ماوه یکه من له
 چاره په شی خۆم هه موو زهرپراتی وجودم و نه و رۆزی رووناکم بووه به تاریکه شهو، به لām
 ئیستا له سایه ی به ره که تی ناوی پیرۆزی مه ولانا خالیده وه شهوم هه موو بووه به رۆژ و گیانی
 وه ک دلوپ ناچیزم وه ک ده ریای نووری لی هاتووه.

(۲۱) شه که ربار: بار توژیکی تام تاله به سه ر لیوی گرانه تاداره وه په یدا ده بی، شه که ربار
 پیچه وانه ی ئه وه، واته بارکی سه ر لیو که وه ک شه کر شیرین بی.

به یومنی ئەو، به هاره پاییز و زستان و هاوینم
 که هەر گاهێ بکەم به حسی له دەورم گۆل به خەرواره (٢٢)
 به ئیخلاسی ئەوم ئاوێنه کهی دڵ وا جه لا داوه
 که چیهی شاهیدی مه قسوودی تیدا نمووداره (٢٣)
 جه مالی رابیتە، وا دلبه ره، به ختی خه والووشم
 به ئوممیدی ته ماشایهك هه میشه چاوی بیداره (٢٤)

(٢٢) یومن: به ره که ت. گاه: کات. خەروار: باری ولّاخ، کینایه به له زۆری.
 واته: به به ره که تی مه ولاناوه هەر چوار وهرزی سألّم هه موو هەر به هاره، ئەو ته هەرکاتی
 ناوی ئەو بهرم بۆنی خوڤ به دەورمدا بلّاو ده یته وه كه چوار دەورم گۆل بێ، که دیاره
 گۆلێش هەر له به هارا ههیه.
 (٢٣) جه لادار: پاك و روشن. چیه ره: روو. شاهید: دلّهر. نمودار: ئاشکرا.
 واته: ئاوێنه ی دلّی خوّم به چه شنی، به دلّسۆزی بۆ ئەو، روشن کردووه ته وه، دیمه نی
 ئەوی هه میشه تیا دیاره که یار و مه به ستمه.
 (٢٤) رابیته: له عورفی ئەهلی ته سه ووفدا ئەو ته سۆفیه کان به ته رتیبیکێ تایبه تی داده نیشن و
 چاو ده ئێن به یه کدا و سووره تی مور شیده که یان ده هیننه بهرچاو و به دلّ به ره که تی لێ
 وهرده گرن.
 واته: جوانی هینانه بهرچاوی دۆست به جۆری دلّ راده کیڤشی، ته نانه ت به ختی
 چاوبه خه ویشم به هیوای ئەوه ی سوودیکی لێ وهر بگری هه میشه بیداره و خه و ناچیته چاوی.

-۱-

سامعُ عَزَلِهِ عَلَيْنَهُمُ اغْتَرَضُ
 دُعَاءُ نَضْبِهِ عَلَيْنَهُمُ افْتَرَضُ
 وَمَا ارْتَضَى بِعَزَلِهِ مَعَ فَضْلِهِ
 إِلَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ^(۱)

یا لائمی رِفْقاً بِحَالِی بَعْدَهُ
 یَوْمِی عَدَا هُزْواً لِّیَالِی بَعْدَهُ
 یا عَینُ جُودِی بِاللَّاکِی بَعْدَهُ
 یا دَهْرُ بَعِ رُتَبَ الْمَعَالِی بَعْدَهُ
 بَیْعَ الْهَوَانِ رِیْحَتِ أَوْ لَمْ تَرِیحْ^(۲)

-۱-

نیو به‌یتی یه‌که‌م و چواره‌می ئەم چوارخشته‌کیه‌ی ه‌ی موفتی زه‌هاوییه، مه‌حوی له‌سه‌ری زیاد‌کردووه. شێخ موحه‌مه‌دی خاڵ ده‌لێ به‌بۆنه‌ی فنی‌ش‌کردنی ده‌فته‌رداری به‌غداوه و تووه‌تی که‌ پیاوێکی باش بووه و خه‌لک خوێشان وێستووه.^(*)

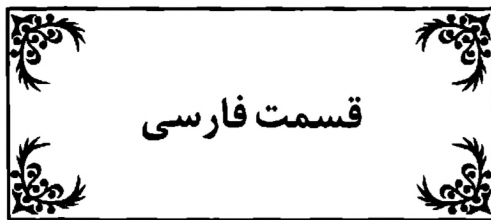
(۱) واته: ئەوه‌ی باسی فنی‌ش‌کردنی ئەوه‌ی بیستی، ره‌خنه‌ی له‌ فنی‌ش‌که‌ره‌کانی گرتووه. دو‌عای دانانه‌وه‌ی له‌سه‌ر‌کار پیوست بووه له‌سه‌ر خه‌لک. ماده‌م ئەو هه‌موو پیاوه‌تییه‌ی به‌سه‌ر خه‌لکه‌وه‌ هه‌یه، که‌س به‌ فنی‌ش‌کردنی رازی نیه ئەوانه‌ نه‌بی که‌ دلایان نه‌خۆش و ده‌روونیان پیس و چلکته.

(۲) واته: ئەو ئەو که‌سه‌ی که‌ لۆمه‌م ده‌که‌ی، به‌زه‌بیت به‌ حال‌مدا بیته‌وه پاش رو‌یشتنی ئەو. من پاش ئەو روژم بووه به‌ جیگای گالته‌ پێ‌کردنی شه‌و. ئەو چاوا! پاش ئەو فرمیسکی وه‌ك ده‌نکه‌ مرواری به‌ خوڕ داوه‌رتنه. ئەو گه‌ردوون! تۆرش پاش ئەو هه‌رچی پایه‌ی بلند هه‌یه هه‌مووی به‌ نرخینکی هه‌رزان بفروشه. گۆی مه‌ده‌ به‌وه‌ قازانجی لێ ده‌که‌ی یا نایکه‌ی.

(*) محم‌دی خاڵ، موفتی زه‌هاوی، ل ۷۲، به‌غدا، ۱۹۵۳.

مِنْ بَعْدِهِ كُنْ فِي هَوَاكَ مُخَيَّرًا
 وَاحْكُمْ عَلَى النَّاسِ بِمَا فِيهِمْ تَرَى
 فَضْلَ عَلَى الْبَازِي كَمَا شِئْتَ الْكَرَى
 قَدَّمَ وَ أَخَّرَ مَنْ أَرَدْتَ مِنَ الْوَرَى
 مَاتَ الَّذِي قَدْ كُنْتَ مِنْهُ تَسْتَحْيِ (٣)

(٣) واته: ئەى گەردوون! پاش ئەو بە ئارەزووی خۆت بجوولێرەو لە کاروباری دنیادا.
 خەلکت چۆن دێتە پێش چاو، بە وجۆره حوکمیان بەسەردا بدە. ھەز دەکەى، تاق تاق کەرەت
 لا باشتربێ لە باز. کێت ئارەزوو لێیە پێشی خە یا پاشی خە. تازە ئەو کەسە مرد کە تۆ شەرمت
 لێ دەکرد.

(آ)

-۱-

ای خنده، ز زیر لب جانانه برون آ
 ای نشئه فزا باده، ز پیمانه برون آ
 زان دیده تو ای غمزه‌ی مستانه، برون آ
 ای مغبچه، با ناز ز میخانه برون آ
 ای جلوه‌ی دلدار، پریوار ز پرده
 يك لحظه به کام دل دیوانه برون آ
 ای غمزه‌ی مخمور، از این دیده‌ی پرفتن
 چون مغبچه از میکده، مستانه برون آ
 تیر مژه افتاده ز پیکار چو بیکار
 ای باز نگه باز تو از لانه برون آ
 غلطی به شکر در دهن یار تو عمری است
 ای حرف فرومانده به شکرانه برون آ
 مدهوش خماریم فتاده به در دیر
 بر کف قدح ای شوخ ز میخانه برون آ
 «محوی» ز تب شوق تو بگذاخت خود ای شمع
 امشب به عزاخوانی پروانه برون آ

-۲-

به عشق از ماسوا خالی نمودم سینه‌ی خود را
 به آتش من جلا دادم رخ آینه‌ی خود را^(۱)
 دو صد بار از غمت امشب بمردم، زنده گشتم باز
 چنین احیا نمودم من شب آینه‌ی خود را
 نبخشیدی دوا، دردی فرست از چشم بیمار
 یکی یادآوری کن خسته‌ی دیرینه‌ی خود را
 'تم بی‌جامه‌ی درد و سرم بی‌تاج فقر افتد
 اگر بدهم بقاقم خرقة‌ی پشمینه‌ی خود را
 نچیدم جز گل زخم بلا از گلبن تیغش
 ز باغ درد چیند بلبل من چینه‌ی خود را
 چرا - پرسیدمش - بر عاشق ایثار رقیبت، گفت
 فضیلت میدهم بر شیر، من بوزینه‌ی خود را
 به چشم کم تو «محو» ننگری آثار درد عشق
 نشان فخر بشمر داغ‌های سینه‌ی خود را

-۳-

کرد او گذر به خاک من خفته در بلا
 شاه آمد از برای زیارت به کربلا
 با آن‌که جز بلاش ز بالا ندید باز
 خواهد دل از خداش حمایت ز هر بلا
 جان از بلای غمزه به لب داد خویش برد
 داد از لب، نداد جوابش مگر به لا

-۲-

(۱) از ماسوا خالی (ن): از نقشه‌ها صافی.

حرف زبان حال تو بشنو بگوش هوش
 گوید همیشه شمع بود تاج سر بلا
 گردِ رُخش بدید مُنجم چو خال و خط
 گفت (الحذر) غنوده به دور قمر بلا
 این دل رباید آن هدف ناوکش کند
 چشمش دگر بلا، مژه‌ی او دگر بلا
 پا با حذر گذار درین ره تو «محویا»
 راه محبت است بلا خفته بر بلا

-۴-

ای شکوه باغ حسن از سرو موزون شما
 جان و دل‌ها مست عشق از لعل میگون شما
 چون گدا شه گشته محتاج گدای کوی تو
 صد فلاتون است سر در راه مجنون شما
 گر برانی عدل باشد، ور بخوانی محض فضل
 رانده و خواننده بهر حالیم ممنون شما
 گل‌رخانش سجده گه سازند ای گل تا ابد
 هر کجا یابند نقش پای گلگون شما
 چون بیاد آن مه‌رواز دلش سر می‌کشد
 ماه شد آرامگاه آه محزون شما
 قمریان باغ قدس از شوق کوکو می‌زنند
 تا سوی محشر خرامد سرو موزون شما
 باز خواهم زنده گردیدن پی عذر آوری
 «محویا» بر دامن قاتل بزد خون شما

-۵-

ای صفای نور دل‌ها پرتو روی شما
 جان ما در پیچ و تاب از پیچش موی شما
 غنچه دلخونین و سنبل درهم و اندوه‌گین
 تا به گلشن جلوه گر شد لعل گیسوی شما
 سرفراز بسی نیازی از صفا و مروه گشت
 هرکه گردد جبهه‌سای کعبه‌ی کوی شما
 نور حسنت ماه را شق، آفتاب از پا فگند
 آفرین ایزدی بر دست و بازوی شما (۱)
 کی مشامش سر فرود آرد به ریحان بهشت
 هرکه بویی یابد از خط سمن بوی شما
 هر طرف تا بنگری حیران خود بینی به چشم
 نرگستانی بود صحرای آهوی شما
 غمزه‌ای خونریز اگر ره بدهد از فوج ملک
 سجده‌ها ریزد به پیش طاق ابروی شما
 آبرو را سوختن خواهم که خواهم قرب تو
 می‌درخشد نور و نار از گرمی خوی شما
 زنده مرده، مرده زنده ساختن با يك نگه
 در بغل بس سحر دارد چشم جادوی شما
 دید شیرینت باین شیرینی رخسار و خال
 من کنیزم گفت لیلی باد هندوی شما
 من پر کاه ضعیفم، زور عشقت کهرباست
 «محوی» از بی‌اختیاری میدود سوی شما

-۵-

(۱) نور حسنت... (ن): دست نازت را بنام پای هور از سیر بست.

-۶-

«آلا یا ایُّهَا السَّاقی اَدِرْ کَأْساً و ناولِّها»
 به نور می تو باز افروز شمع کشته‌ی دل‌ها
 بیا بگشا به یك لب وانمودن عقده‌های دل
 بیا ای زیر لب خندیدن تو حل مشکل‌ها
 تو بحر نور حسنی خوش بود گاهی به شکرانه
 به موج جلوه بنوازی تو لب خشکان ساحل‌ها
 جگر خون گشتن و از خود گذشتن، خویشتن کشتن
 ره عشق است، دارد این مقامات و منازل‌ها
 توانگر تا توان داری بکوش و گوش کن این پند
 به شکر چشم بینا گوشه‌ی چشمی به سائل‌ها (۱)
 به مردن کم نشد بی‌تابی عشاق چون مجنون
 که خاکش در لباس گرد گردد محمل‌ها
 خمار رنج دنیا را ز «محو» دفعش ار خواهی
 «آلا یا ایُّهَا السَّاقی اَدِرْ کَأْساً و ناولِّها»

-۷-

نه ثنا خوان تو منم تنها
 صد هزارت بود به گلشن‌ها
 متکلم بود ولی با غیر
 ماح تو همیشه با منها
 طاعت هم تکلّمی بودش
 لیک همواره «وحده» تنها (۱)

-۶-

(۱) توان داری (ن): به هوش مستی.

-۷-

(۱) بودش (ن): بوده.

کشته‌ی رخ فرشته بر نعشش
می‌پیاشند گل به دامن‌ها
گل، تنت را ز چاک جامه بدید
چاک خواهیم جامه بر تنها
سر به پای بت خودت بگذار
کم مباش ای دل از برهن‌ها
دست شاید به دامنی رسد
دست زن «محویا» به دامن‌ها^(۱)

-۸-

بر سر این مرده ای روح حیات‌افزا بیا
در رکابت شور حشر، ای فتنه‌ی برپا بیا
دلستانی‌ها نمودی، یاد کن هم دل همی
ای فدای نقش هر پایت دو صد دل‌ها، بیا
جلوه‌ی خود را کماهی دیدنت گر آروزست
ای تو نور چشم ما، یکدم به چشم ما بیا
چون تو ابر رحمتی بر خاکساران نیاز
ای خرامت موج خیز ناز و استغنا، بیا
وعد فردا کشتن ای قاتل ز فرداها گذشت
انتظار کشتنم کشت، آخر این فردا بیا
کشته گشته سوخته بهتر ز بی‌تو زیستن
سوختن یا کشتنم را امر فرما یا بیا
حرف رد از بارگاه کشتنم نشنید کس
گر بیایی ورنیایی، اوست گوید ها بیا

(۱) شاید (ن): آخر.

«دور باش» غمزه راند گرچه مجنون را به دشت
 جلوه‌اش گوید به سوی خیمه‌ی لیلی بیا
 مرد میدان محبت دید چون منصور را
 عشق با تعظیم گفتش شاه من بالا بیا
 گفت در هر مو بود پیوسته با من چند دل
 «محو» بیدل بمن گوید شبی تنها بیا
 بر لب و دندان جانان این غزل باری گذشت
 خود به من گوید به سیر لولو لا لا بیا

(ب)

-۱-

تا به رگم من گشودی بر رخ احباب باب
 امشبم زین در ربودی از دل بی‌تاب تاب
 رفت جانانم چو جان از تن نگرده باز پس
 باز می‌ناید به جوی گوهر بی‌آب آب
 جان آگاهی تواند یار را در خواب دید
 این شرف خواهی چو خوابی با دل بی‌خواب خواب
 سوختن آموزی از پروانه پس عاشق شدن
 ییاد گیر اول ز دانایی فن آداب داب
 خود شب ما را نخواهی روز روشن ساختن
 بر سیه بختان خود باری تو چون مهتاب تاب
 خنده‌ی دندان نمای یار خواهی گریه کن
 غوطه زن در بحر اشک این گوهر نایاب یاب
 چون خلیل از آرزو گل خارپرور دیده‌ای
 نقص شماری تو «محو» بر «اولی الالباب» باب

-۲-

چو شمع از آتش دل باشدم تابی به سر امشب
 که نبود از گداز پیکر خویشم خبر امشب
 به عالم دیگری را در هوای سرو بالایت
 جز آن کاکل نمی بینم ز خود سرگشته تر امشب
 بیاد روی او خواهم به پای آفتاب افتم
 از آنم آرزومند نسیمت ای سحر امشب
 شد از نور خیال جلوه اش چشم دلم روشن
 ز ظلمات شبم گر بسته شد راه نظر امشب
 در سلطان و شه را روزها بیهوده کویدم
 دگر در کوی شاه خود کنم خاکی به سر امشب
 به بوی زلف مشکین دلارامی دل مسکین
 ز سینه چون نسیم صبحدم شد در بدر امشب
 سرشک از چشمم امشب جوش آمد آمدی دارد
 به قصد دل دهی دلدار می آید مگر امشب
 نفس در سینه ها، جانها ز تن پا در رکابستند
 چو مه سیری به خاطر دارد او عزم سفر امشب (۱)
 به سر درد محبت گر بود باشد ترا «محو»
 خلاص از کشمکش فردا، نجات از درد سر امشب

-۳-

ز ما سرگشتگان شوق گم شد کعبه‌ی مطلب
 ز رحمت آیتی بنما به ما و «اهدنا یا رب»

-۲-

(۱) چو (نسخه‌ی اصلی): چه.

به یاد جلوه‌ی خورشید سیمایی بود امشب
 که می‌بارم ز دیده می‌شمارم تا سحر کوکب
 ز لعل یار گفتم حرف شکوه بر زبان رانم
 به لب واکردنم سر کرد موج خون دل از لب
 به گرد چهره‌اش خط اختراع تازه از حسن است
 به روی مهر عالم تاب زلف عنبرین شب
 خجل بنمود عشق از روی زردم زرّ سارا را
 کند حسن تو سیم ناب را شرمنده از غبغب
 حنایی گشته بینم پای اسبت شهسوار من
 مگر نزدیک قبر کشتگان تاختی مرکب
 عجب نبود که برگردد ز دین از بهر دنیا هم
 کند تبدیل هرکس «محویا» بهر ذهاب مذهب

-۴-

نقاب از چهره بردار ای جبینت ماه شهر آشوب
 ز جا بر یکدم از یک برق جلوه صبر صد ایوب
 سپاه زلف و خال و غمزه بر هر دل هجوم آرد
 حصار آهنین از عقل گر دارد شود مغلوب
 جفایش را صفا دانم، بلایش مرهم جانم
 ز محبوب دل و جان آنچه می‌آید بود محبوب
 گل رخسار یوسف لاله‌گون از ناز استغنا
 چه پروا دارد از چشم سفید از حسرت یعقوب
 به خوبی جمالت دیو و دد زنه‌ار نفرینند
 که من بس دیده باشم دیو خوبی‌ها ز روی خوب
 بگفتم چشم می‌گونت پر است از شورش امشب، گفت:
 خرابات من آباد است از این خونریزی و آشوب

چو روزش روشن ار خواهی تو چشم تیره‌ی دل را
 به جاروب مژه رو چند روزی آستانش روب
 نه من از جذبه‌ی عشقش چنین آشفته حال هستم
 که این لیلی هزاران چو مجنونش بود مجذوب
 خوشم آید از این بیهوده‌گویی‌های خود «محو»
 به هر کس آن‌چه باید داد از وهاب شد موهوب

(ت)

-۱-

دلم ز روز ازل طالب ستم شده است
 مصاحب غم و همصحبیت الم شده است
 به پیش من بنشین تا دمی رخت بینم
 که قامتم ز غم دوری تو خم شده است
 قد تو عمر دراز است وه که پیش رقیب
 نشسته‌ای و مرا نیم عمر کم شده است
 مرا که بی‌دهنت میروم به ملک وجود
 خط لب تو نشان ره عدم شده است
 متاب سر زدم تیغ تیزای «محو»
 که در زمانه به خون ریختن علم شده است (۱)

-۲-

بر سینه‌ی عاشق اثر کینه حرام است
 در کیش صفا لکه‌ی آینه حرام است

-۱-

(۱) این قصیده در نسخه‌های خطی کتابخانه‌ی شاعر و خانواده‌اش نیست. از ملا جلال حیدری گرفته شده، و حاجی میرزا عبدالله کویی متخلص به «خادم» هم آن را تخمیس کرده است.

در مذهب ما گر همه انوار علوم است
 يك نقطه بجز داغ تو در سینه حرام است
 با یاد لب تُست اگر فتوی عشق است
 جز باده‌کشی در شب آدینه حرام است
 یارب تو مرا با تن پر زخم بمیران
 بر ژنده ببر، خرقه‌ی بی‌پینه حرام است
 باری گل از آن باغ نچیدیم تو‌گویی
 بر بلبل ما همچو ملك چینه حرام است
 برداشتن روزی امروز بود شرك
 با صد شرفش باده‌ی دیرینه حرام است
 نان تو همان است که امروز بخوان است
 یاد طرب و عشرت دوشینه حرام است
 گفتمی که حلال است مرا آینه دیدن
 گفتم چو تو در چشم من آیی نه حرام است
 «محو» می‌پسند آینه از رنگ سیه رو
 بر سینه‌ی مرد این اثر کینه حرام است

-۳-

ای دل مگو رقیب بر احوال من گریست
 می‌گو به حال آدم ما اهریمن گریست
 هر بت پرست دید ترا و ترا پرست
 بر کسر شأن و خسر بت برهن گریست
 رنگ بهار را بجز آمد شدی ندید
 ابر بهاری آمده شد بر چمن گریست
 از زنده‌دل سخن شنوی زنده‌دل کسی است
 خود را شمرده مرده و بر خوشتن گریست

دشنام می دهد به من و لب به دیگران
 زین جور کافری چو رقیبش به من گریست
 عشق التجا به بارگه حسن برد تاك
 شیرین اجازه داد که بر کوهکن گریست
 هر خاکسار کوی تو جنت مقام شد
 باز او دران مقام به یاد وطن گریست
 شب در خیال حال تو خوابم ربوده بود
 امروز چشم من همه مشک ختن گریست
 شد ز آب دیده چار سوش باغ و لاله زار
 «محوی» ز بس که بر در «بیت الحزن» گریست

- ۴ -

هرکه پر زد سوی بود آمد به دنیا مرد و رفت
 چون شرر بالی گشود آمد به دنیا مرد و رفت
 هرزه گرد از عالم آسودگی یعنی عدم
 پای سعی خود بسود آمد به دنیا مرد و رفت
 آفتاب و کرم شب تابند هردو رفتنی
 ازدها دیدم چو دود آمد به دنیا مرد و رفت
 زنده نام از موسوئیت شو که در هر ماه و سال
 صد چو فرعون عنود آمد به دنیا مرد و رفت
 این گروهان به هم گرد آمده از این و آن
 چه بودا عاد و ثمود آمد به دنیا مرد و رفت
 در دل و دستش چو عدل و بذل نبود هرکه بود
 چون بشد گو يك يهود آمد به دنیا مرد و رفت
 آه کان گل بعد مرگم قدر من دانست و گفت
 عندلیبی خوش سرود آمد به دنیا مرد و رفت

نام مجنون است زنده تا ابد ز اعجاز عشق
این همه عاقل که بود آمد به دنیا مرد و رفت
«محویا» گوید به رمز «السَّابِقُونَ السَّابِقُونَ»
زنده بخت آن کس که زود آمد به دنیا مرد و رفت

-۵-

در شهر نتابد ز جبینی مه الفت
چون قیس کنم روی به سوی مه وحشت
جویش تو از جغد به ویرانه‌ی دنیا؟
امروز که هم لانه‌ی عنقا است مروت
غمخواری و غم پروریم دید به من داد
گردون شهی ملک غم آباد محبت
اشک است سپاه، آه علمدار شه عشق
دود جگرش خیمه، ز هی شوکت و حشمت
بد مستی ما ناله و گریان و فغان است
ما باده کشانیم ز میخانه‌ی محنت
مشکل بود از دولت کونین شود مست
هرکس که یکی باده کشید از خم همت
ماتم زده وش می پرد و می چکد امشب
ز آهم همه نومیدی و ز اشکم همه حسرت
فردا اگر جبهه‌ی بینم بود افکار
امروز بجا آر عرق ریزی خجلت
«محو» می وحدت جز از آن جا نتوان یافت
عشر تکه‌ی خویش نما گوشه‌ی عزلت

(ث)

-۱-

آه کز طور تو بس آه کشیدیم عبث
 داد ازین جور بسی جامه دریدیم عبث
 چون مه از سیر خودش یار درنگی ننمود
 این قدر دامن آن ماه کشیدیم عبث
 دامنش را غضب آلوده کشید از کف و رفت
 این همه ناله‌ی جان‌گاه کشیدیم عبث
 مَطْلَب نشئه‌ی عیش از می میخانه‌ی دهر
 جام‌ها ما هم از آن باده چشیدیم عبث
 آهوی وحشی ما هیچ به ما رام نشد
 ما همه بهر وی از خلق رمیدیم عبث
 خود نگفت او سر خود در ره من باخته است
 بسمل آسا به سر راه طپیدیم عبث
 جلوه ناید به نظر در اثرش نیست خبر
 هرچه دیدیم عبث وانچه شنیدیم عبث
 به فنا راهبر است این همه از ما حرکات
 آه چون اشک به هر سو بدویدیم عبث
 ساده صحراست به دیوانه بسازد «محو»
 رخت غربت به سوی شهر کشیدیم عبث

(ج)

-۱-

ز مار گیسوت دیدم چها رنج
 نشد بر من ز رویت رونما گنج
 شه حسنت خراج و باج بگرفت
 رخت ز افرنج و خط و خالت از زنج
 دمی لعل لبی بگشای تا کی
 لبالب داری این غنچه تو از غنج
 به دور لعل می‌گونش خط سبز
 به مستانش دهد هم باده هم بنج
 شعور و هوش و آرام و دل و دین
 به یك عشوه به یغما برد هر پنج
 به راه آ، عشق اکسیر وجود است
 کشی تا کی به راه کیمیا رنج
 به وصف لعل و دندانش دمی زد
 مگر «مه‌حوی» که خواندش گهرسنج

-۲-

به تعظیم جمالت کج کلاهاند گردن کج
 به اجلال جلالت پادشاهاند گردن کج
 اگر داند در گردن کجی چه بود سرافرازی
 سرافرازان عالم جمله گردانند گردن کج
 کمند پر خم گیسوی مشکین ترا لازم
 که در هر یك خمش صدها دلیرانند گردن کج

گر ایمایی به سربازی بود ز ابروی شمشیرت
 سران و سرورانش بنده فرمانند و گردن کج
 بود بر فرقشان پایی گذارد خواجهی کونین
 فلك تا بوده هر نه چون غلامانند گردن کج
 گدای کمترینش را بود شانی که در پیشش
 چو پیش شه گدا استاده شاهانند گردن کج
 بنفشه با خطش لافی زد از شرمندگی سر را
 به پیش افکنده آخر جرم کارانند گردن کج
 ز سیر گلشنم حیرت دمید و وحشتم افزود
 چو دیدم بلبل و گل دیده گریانند و گردن کج
 تو ای قاتل کرم کن نیم بسمل ساز «محو» را
 میان سرکشانش شایدش خوانند گردن کج

(چ)

-۱-

حذر ز دام بلاکن، به زلف یار میبچ
 نبوده تاب کمندت به کارزار میبچ
 به دشت یأس دل آسوده گرد چون مجنون
 چو کوهکن به سر کوه انتظار میبچ
 ز نارسائیت از چشم جوی خون رانی
 در این چمن به سهی سرو جویبار میبچ
 ز جامه‌ی خشت بوی عشق نی زاهد
 چو خار پشت خودت در لباس خار میبچ
 دهن ببند بلاجویی است حق‌گویی
 بدار دست ز منصورت، به دار میبچ

خ‌ط‌ش س‌پ‌اه ب‌لا، د‌ام ص‌د ق‌ضا ز‌لف‌ش
 ز ج‌وش د‌ور ح‌ذر ص‌د ح‌ذر ب‌ه م‌ار م‌ی‌ی‌ج
 م‌خور ف‌ری‌ب ب‌ه ا‌ین ع‌ن‌ک‌وب‌ت ن‌فس خ‌س‌ی‌س
 ت‌و ب‌از د‌ست ش‌ه‌ی چ‌ون م‌گ‌س ب‌ه ت‌ار م‌ی‌ی‌ج
 ش‌ک‌ست ط‌رز ب‌ه ج‌ا م‌ان‌ده ت‌ی‌ر‌گی خ‌ی‌ز اس‌ت
 چ‌و ب‌اد گ‌رد ز‌ج‌ا ب‌ر خ‌ا‌ک‌س‌ار م‌ی‌ی‌ج
 م‌باش م‌ن‌ت‌ظ‌ر ج‌ل‌وه‌ی ر‌خ‌ش «م‌ح‌وی»
 ت‌و م‌ش‌ت خ‌ار ب‌ه ا‌ین ب‌رق ش‌ع‌له‌ب‌ار م‌ی‌ی‌ج

-۲-

ه‌ی‌ج اس‌ت م‌ی‌ان و د‌هن د‌ل‌ب‌ر م‌ا ه‌ی‌ج
 ب‌ر‌پ‌ا ش‌ده آ‌ش‌وب د‌و ع‌ال‌م ز د‌و ت‌ا ه‌ی‌ج
 ب‌ا خ‌و‌ی‌ش چ‌و م‌رد‌ی‌م ه‌م‌ی‌ن د‌رد ت‌و ب‌ر‌د‌ی‌م
 ه‌ی‌ج‌ی‌م چ‌و ر‌ف‌ت‌ی‌م ز م‌ا م‌ان‌ده ب‌ج‌ا ه‌ی‌ج
 ب‌ر م‌ر‌ده‌د‌لان ر‌ح‌مت ح‌ق گ‌ف‌ته ب‌ود ظ‌لم
 د‌ر ن‌ز‌د ب‌ز‌ر‌گان ن‌ب‌ری ن‌ام خ‌دا ه‌ی‌ج
 گ‌ف‌تا ت‌و ک‌ی ه‌س‌تی ز ک‌ج‌ا ت‌ا ب‌ه ک‌ج‌ای‌ی
 گ‌ف‌تم ک‌ه م‌ن‌م ه‌ی‌ج ز ه‌ی‌ج آ‌م‌ده ت‌ا ه‌ی‌ج
 د‌ن‌یا ه‌م‌ه ه‌ی‌ج اس‌ت و‌لی ه‌ی‌ج ت‌ر‌از و‌ی
 م‌ای‌ی‌م ک‌ه د‌ر ب‌اخ‌ت‌ه‌ای‌م ا‌ی‌ن ه‌م‌ه ب‌ا ه‌ی‌ج
 ی‌ارب ت‌و ن‌خ‌واه‌ی چ‌ه ز‌د‌س‌ت ع‌دم آ‌ی‌د
 ن‌ای‌د ب‌ه ج‌ز از ش‌ی‌م‌ه‌ی ت‌ق‌ص‌ی‌ر ز م‌ا ه‌ی‌ج
 ب‌گ‌شا د‌ه‌ن‌ت گ‌ف‌ت ک‌ه «م‌ح‌وی» ت‌و ب‌ه ه‌وش آ
 ت‌ک‌لی‌ف م‌ح‌ال‌س‌ت ت‌و گ‌وی‌ی ب‌گ‌شا ه‌ی‌ج

-۳-

باز از من شدی آزرده، ز من دیدی هیچ
 این همه گریه ز من دیده نخندیدی هیچ
 این چه حال است ز هر هیچ کسی می پرسی
 حال سودازدهی خویش نپرسیدی هیچ
 رفتی و ناله و افغان خلایق در پی
 محشری کرد به پا باز نگر دیدی هیچ
 دهنت دیدم و گفتم به نظر هیچ نماند
 گفت باور نکنم هیچ تو چون دیدی هیچ
 قدر خون گشتن دل هیچ ندانی زاهد
 تو که در عمر خودت عشق نورزیدی هیچ
 هرگزت دیده شرفیاب تماشا نشود
 تو که از اشک به خونابه نغلطیدی هیچ
 به نشان خط او پی به دهانش بردم
 گفت ای «محو» ازین نقطه تو فهمیدی هیچ

(ح)

-۱-

زان لب خوش آیدم سخن ار به، وگر قبیح
 آری ملیح هرچه بگوید بود ملیح
 ابنای دهر جمله به کردار دهریند
 بی شک که از قبیح نزیاید مگر قبیح
 گفتم چو گفت دیده نگاهی سوی تو داشت
 چون است خود سقیم و چنین رای او صحیح
 بی تابی دل ز بهر یکی زخم دیگر است
 برکش تو تیغ و بسمل ما ساز مستریح

کوکو زن است قمری گلشن درین خزان
 باغ و بهار رفت کجا گویدت صریح
 ای ماه من بیان کماهیة مشکل است
 کرده به محض دیدن تو لال هر فصیح
 نامش دهن زلعل تو گویی پیاله‌ایست
 از نشئه‌ی میش به هوا می‌فتد مسیح
 از کوی یار آید اگر ریح عاصف است
 راحت به روح ما برسد زان هبوب ریح
 «محو» بسوز و خود بکش و غوطه‌زن به خون
 میدان امتحان محبت بود فسیح

(خ)

-۱-

به ماهی ماه من بردار يك ساعت نقاب از رخ
 منور ساز عالم را به سان آفتاب از رخ
 خدا بردار نبود این همه جور ای بهشتی رو
 دمی بردار ز اهل دوزخ هجرت عذاب از رخ
 چه کم گردد ز انوار جمالت ای بت مهوش
 اگر يك شب، شب ما را نمایی ماهتاب از رخ
 دل عشاق تاب بحر آتش نبودش زنهار
 برافگن ای رخت آرام دل کم‌کم نقاب از رخ
 خوشا حال مسلمانان و صدها وای بر گبران
 به جنات و به دوزخ گریبختی آب و تاب از رخ
 رخی بنما و خود بی‌تابی دل‌ها تماشا کن
 چو خورشید آر دریا را به موج اضطراب از رخ

اگر تو يك چمن گل نیستی ای «محویت» بلبل
چرا گاهی عرق ریزی تو چون گل این گلاب از رخ

(۵)

-۱-

به آه و دادکردن دادم آخر رخت خود بر باد
سلیمانم به ملك عشق و رانم تخت خود بر باد
ز بعد مرگ بر سر خاکپاشی تا ابد زین غم
که از رنج و غم دنیای دونت عمر شد بر باد
مبادا سایه‌ی پیر مغانم یارب از سر دور
سر خود را که بیند زود بردار آن‌که خود سر باد
غنا را بنده‌ی سلطان فقر او کرد ایجادش
الهی بی حد و بی مرز درودت بر پیمبر باد^(۱)
مگر کرده گذر بر خاک کوی حضرت جانان
که تشریف آرد امشب با نسیم روح پرور باد
کجا آسوده یابم جا بروی بستر رنگین
مگر بر بسمل من تیغ نازش سایه گستر باد
اگر «محو» سریر سلطنت را بر سر کوی
تو گر یابد گزیند خاک نومیدیش بر سر باد

-۲-

خانه‌ی عاشق نوازی‌ها پیش آباد باد
یار دادی شوخی و بی رحمی و بیداد داد

(۱) [له چاپه پیشووه که دا نووسرا بوو: الهی بی حد و مرمر درودت بر پیمبر باد، که به هه‌له‌ی چاپیمان زانی بۆیه بهم جووره مان نووسیه وه. «ع.ح»].

زلف را تا شانه زد دل‌ها برآشفته این چه کرد
 کرد صد دل را حزین و یک دل شمشاد شاد
 چشم بر تیغند اسیر دامش ای طالع مدد
 کایدش از صید خویش این بوالهوس صیاد یاد
 هرچه از حد بگذرد گردد بلای دین و دل
 آه من شاید کند از دست استعداد داد
 عمرها شد ما پرستار بت نفس خودیم
 این چنین عمر تو چون زلف بتان بر باد
 صورتش را هرکه دید او نقش بر دیوار گشت
 یارب این تصویر از کلک چه به «بهزاد» زاد
 علم عشق از حضرت پروانه «محو» یاد گیر
 بر مدار اصلا مگر از سفره‌ی آزاد زاد

- ۳ -

از فغان خویشتن، شب بلبلم آمد به یاد
 چون سحرگه جلوه‌اش دیدم گلم آمد به یاد
 از نگاه دیده و نور جبین و پیچ زلف
 نرگس و نسرین و باغ و سنبل آمد به یاد
 بر رخ عشاق افگندی ز دور آب دهن
 بر حریفان نشئه‌بخشی ملم آمد به یاد
 در قفا افتادگانت درهم و آشفته حال
 چون بدیدم شیوه‌ی آن کاکلم آمد به یاد
 سیر تمکین یک از دیوانگان عشق تو
 کردم، استغنائی صد عقل کلم آمد به یاد
 عشق از زاری رمیده می‌دمد زاری ز عشق
 بلبل از غلغل، ز غلغل بلبلم آمد به یاد

آنقدر از ابروان ساقیم مشتاق قتل
 اقتل... اقتل... از صدای قلقلم آمد به یاد^(۱)
 نیم وا کرده دهن در صبح دیدم غنچه را
 زیر لب خندیدن آن نو گلم آمد به یاد
 هرکه بیند این غزل بی دل بود گوید بدل
 طالب از «محو» از این شهر آلم آمد به یاد

-۴-

دیده از بس نابجایی دیدنم آمد به درد
 نقش زشت از آینه فرش صفا را در نوردد
 یادگار از گرم و سرد راه عشقم همراه است
 جوش اشك آتشین از چشم و بر لب آه سرد
 خاکساران آتش پوشیده در خاکسترند
 ای دمت صرصر تو ای واعظ به گِردِ ما مگرد
 تا به زیر چرخ باشی زیر بار محنتی
 سایه اش باشد گران این کهنه کاخ لاجورد
 بی نی و می بزم عیش ما ز عشق آماده است
 ناله های پر حزن و جام های درد درد
 زندگی صید نزارم را به زاری می کشد
 ای نگهبانِ اجل رحم آر بر ما باز گرد
 بیشه ی عشق است شیری چون زلیخا را سزد
 نیست هر روباه مردی مرد میدان نبرد
 رهروان عشق را هر یک ره آوردی به کف
 من به کویت آمدم در کف همین یک روی زرد

-۳-

(۱) آنقدر... (ن): آنقدر ز ابروی ساقی مانده ام مشتاق قتل.

«محویا» گر خالدى مشرب شدن خواهد دلت
 خالد آسا شو تو هم دیوانه‌ی صحرا نورد

-۵-

برون شد یار ما از بزم و شمع از انجمن گم شد
 ز مینا می، ز باده نشئه، جان ما ز تن گم شد
 نه دل در سینه آهی می‌شنیدم دیر شد زان هم
 نمی‌یابم سراغی ناله در بیت‌الجزن گم شد
 بیابان هلاک و کوه غم در راه دارد عشق
 که در وی چندها مجنون و صدها کوهکن گم شد
 زبان آتش گرفت از نام تو بردن نیامیزد
 که از نام تو نام تو هم در دهن گم شد
 دگر یعقوب از غم زاده باشد شکوهش کز چاه
 برآمد یوسف از وی دل در آن چاه ذقن گم شد
 بجا باشد در این جا هم مرا با خاک بسپارند
 درین کو دل ز من صبر از دل و روح از بدن گم شد
 فگند از لرزش یکتار زلفش لرزه بر جان‌ها
 دو عالم را به شور آورد و پس خود تارزن گم شد
 رهایی یافت دل از چین گیسو محو شد در رخ
 ز دام آزاد شد بلبل به گلگشت چمن گم شد
 ندید از شب‌نم چون تاب خورشید جمالش گفت
 من از «محو» نخواهم گم شدن «محو» ز من گم شد

-۶-

به بالین دل از روی تفقد
 بیامد یار لیک آمد چو دل شد

گدایی همچو من چون همنشینی
 کند با آن شه تخت تفرد
 گذشت آه او مرا بگذاشت با صد
 توحش در بیابان توحده
 کنم پیش سلیمان حال خود عرض
 ببندم ناله را با بال هدهد^(۱)
 مدار از «إِهْدِنَا» چشم اجابت
 چو داری غش تو در «إِيَّاكَ نَعْبُدُ»
 به راهش سر گذار و پای او بوس
 نجوشد «وَاقْتَرِبْ» الا ز «وَاسْجُدْ»
 فرشته گل کند از باغ تسلیم
 چو دیو و دد ز کهسار تمر
 پریده روح «محو» از بشارت
 به قتلش تا تو بنمودی تعهد

-۷-

نگار امشب سوی خونین دلان داغدار آمد
 تو گویی تازه گلزاری به سیر لاله زار آمد
 تو هم ای دیده بردار آستین از گوهر شهوار
 نثار قاصدی کاورد^(۱) این مژده که یار آمد
 بیرون آمد گل از خارم ز فیض گریه‌ی زارم
 ز آب ابر رحمت نخل امیدم به بار آمد

-۶-

(۱) ببندم ناله را (ن): نویسم ناله‌ام.

-۷-

(۱) کاورد = که آورد.

عرق افتاده بر رخ چون درون آمد ز در گفتم
 که بر کشت امیدم ابر رحمت قطره بار آمد
 به صد نازم برد برمی‌نهد پای نگارین را
 خوشا وقت خزان من که مهمانش بهار آمد
 حیات تازه‌ای پرتو فگن شد بر دل و جانم
 تو می‌گویی که امشب جان جانم در کنار آمد
 شدم مستغنی از کحل الجواهر تا ابد «محو»
 که گردی زان کف پایم به چشم انتظار آمد

-۸-

گل‌رخان از جلوه‌ی ناز آتشی افروختند
 لاله رخساران باغ از داغ حسرت سوختند
 جا بجز محراب کو چشمان شوخت را بگو
 آخر این سحرآفرینی از کجا آموختند
 مفلسان عشق از سودای خالت سیم ناب
 ریختند از دیده وز دل نقد داغ اندوختند
 جان و دل در فکر یک نقطه دهن درباختیم
 گوهر خود را به هیچ این بی‌دلان بفروختند
 تازه شد آئین زردشتی به عالم «محو»
 گل‌رخان از جلوه‌ی ناز آتشی افروختند

-۹-

روحانیان اگر گل کوی تو بو کنند
 کی نشئه‌ای عبیر بهشت آرزو کنند^(۱)

-۹-

خورشید ماه روز شود مه به شب هلال
 با ما هم آفتاب و مه را روبرو کنند
 از کحل نور سرمه کش چشم دل شوند
 آنان که خاک آن سرکو رفت و رو کنند
 «طوبی له» از زبان ملایک رسد به گوش
 در خلد اگر ز کشته‌ی تو گفتگو کنند
 نتوان بشست گرد غم از خاکسار عشق
 او را به آب کوثر اگر شستشو کنند
 در سر هوای سجده بر آن در روا بود
 آن قوم را که دل آب وضو کنند
 دیدند یک نظر بت ما این برهمنان
 تا حشر بر رخ بت و بتگر تفو کنند
 رانند خون اشک به رخ هر دم آن گروه
 خواهند پاس پرورش آبرو کنند
 خاموشی است دأب محبت که می‌کشان
 از خامی است «محوی» اگر ها و هو کنند

- ۱۰ -

گر همه تلخی و زهر و کین بود
 هرچه آن خسرو کند شیرین بود
 دل به آن مژگان مبنده، این عندلیب
 کی حریف پنجه‌ی شاهین بود
 ابر لطف از تیغ قهرش می‌چکد
 نیش این شکر لبان نوشین بود
 سینه‌ی ریشم چو دید آهسته گفت
 زین گلستان تیغ ما گلچین بود

عاشق بیچاره گر شاهنشاه است
 چون اسیر عشق شد مسکین بود
 نرگس و نسرين و گل با يك نهال
 گلشن صنع خدایی این بود
 عشق را از دختر رز کم‌مدان
 عقل و هوش این هردو را کاپین بود
 این قیامت از چه حسن نیمه رنگ
 تا قیامت بیستون رنگین بود
 «محویا» پروانه پیر کاملی است
 سوختن هر سالکی را دین بود

- ۱۱ -

چو من بلبل گلی را چون تو رنگین جلوه می‌شاید
 چو تو گل بلبلی را همچو من خوش لهجه می‌باید
 به دل گفت او نهال قامتش را دید چون رضوان
 چنین سرو سهی شاید که صد جنت بیاراید
 به چشم پر خمارش نسبتی دارد عجب نبود
 که هر دم دختر رز اینقدرها فتنه می‌زاید
 ز خط است آن‌چه بینی بر گل عارض نمایانش
 سر زلفش گهی بر عارض گل مشک می‌ساید
 تبسم غنچه‌واری آن دهن را صبحدم بگشود
 خدا هر روز خواهد کارهای بسته بگشاید
 تو دانی چشم دل را توتیا نوری نمی‌بخشد
 مگر گردی ز خاک آن سر کویش بکار آید

شهادت انتظارانیم «محو» جمله جان بر کف
به راهش ایستاده تا دم تیغش چه فرماید (۱)

(ذ)

-۱-

آن بلای دین و دل شد جلوه گر باز، العیاذ
صبر و هوش از ما ربود از جلوه‌ی ناز، العیاذ
باز بر دست آن نگار دیده باز از بهر صید
رفت و باز آمد یکی باز قضا باز، العیاذ
خنده‌ی زیر لبش جان بخش و چشمش دلستان
دستگاهش رفت بالاتر ز اعجاز، العیاذ
رخ ز می کرد آتشین و خلق را پروانه ساخت
ترك من زردشتی‌ای را کرد آغاز، العیاذ
در نظر دارد مگر صید ملایک رو به چرخ
دیده‌اش تیر نگه را داد پرواز، العیاذ
چرخ کج رو کاسه‌ی طنبور را ماند به چشم
گوش بر ناسازی آهنگ این ساز، العیاذ
از رقیب احوال «محو» را بپرسید آن پری
می‌کند با دیو بحث از «گلشن راز»، العیاذ

(ر)

-۱-

سبزه‌ی نو رسته گلزار حسن انکارگر
خط سبز یار بر زد از گل رخسار سر

-۱۱-

(۱) جان بر کف (ن): گردن کج.

با گذشت از می نیاسودم ز حرف زشت شیخ
 عندلیب از گل گذشت و نگذرد از خار خر
 امشبم لیلی به سیر سوختن آمد ز دور
 کار آخر گشت تا شد آه مجنون کارگر
 نونهالش را به صد خون جگر پرورد دل
 خود نچیدم يك رطب زان نخل شیرین باربر
 آن که سائل از درش یابد عطا با آبرو
 عرض حاجت را به پیش آن در و دربار بر
 غیر را در دل مده ره خانه‌ی آینه را
 و امکان الا بروی جلوه‌ی دلدار در
 تا ثناخوان لب شیرین او گردیده است
 کس نمی‌خوانند از «محو» شکر گفتارتر

۲

به جانم آتشی افکند و رفت آن بت، جفا بنگر
 غبارم تا دهد بر باد باز آمد، وفا بنگر
 بدور افگندن جانم ز تن از درد دوری‌ها
 فلک دادم خلاصی درد را بنگر، دوا بنگر
 زباده رخ برافروزد که با يك جلوه‌ام سوزد
 نگهدارش خدا دلسوزی دلدار ما بنگر
 شهادت را تو خواهی، کشته‌ی ابروی شوخی شو
 دم تیغ فنا جو، جلوه‌ی آب بقا بنگر
 بیاد سرو بالای جوانی ناله‌ام عمری است
 ببالا سر کشد بر پا تو پیر بی‌عصا بنگر
 زلف پُر خمش ای مرغ دل دام بلا دیدی
 پری زن هم ز چشم پُر فنش باز قضا بنگر

شه عشقش برون آورد منصور از بن زندان
 برو بردار گفتش عالم سیر و صفا بنگر
 ز چشمش ناز شاهی گر کند دعوا، روا باشد
 تو شمشیر از مژه ز ابرو بسربال هما بنگر
 به عشق ار پی بری از جمله گمراهی رهی «محو»
 در این صحرای بی‌ره گم شو و راه هدا بنگر

(ز)

-۱-

رحم بر عاشق دل خسته نیاری هرگز
 نه مروت به تو پیوسته نه یاری هرگز
 ابر رحمت تو و ما خرمن دل سوختگان
 در ره عشق تو بر ما تو نباری هرگز
 کوه الماس ندارد ز شرر هیچ هراس
 نکندت در دل اثر ناله و زاری هرگز
 هر سگ کوی تو دارند شکوه قطمیر
 تو رقیب سگ از آن‌ها نشماری هرگز
 نهی پای تو بر سینه پر سوزی وای
 مرهمی بر سر داغی نگذاری هرگز
 زنی آتش به دل بلبل نالان ای گل
 گوش بر ناله‌ی جانکاه نداری هرگز
 آشیانم به گلستان خزان آباد است
 نگذرد بر سر ما باد بهاری هرگز
 ناید از ناخن این خلق به جز جان کندن
 شم شیر است به کس پشت نخاری هرگز

«محو» از غمزه‌اش ار بار گرفتگی دل را
پس به شهباز کبوتر نسیپاری هرگز

(س)

-۱-

نپرسد حال زارم را نه اغیار و نه یارم کس
غم و دردم مگر یاری کند ورنه ندارم کس
نه از دل تنگیم پرسد گلم، نز سینه‌ی پرداغ
نمی‌آید به سیر غنچه‌زار و لاله‌زارم کس
دچار صیدم آید مربره باز قضا ورنه
نتازد توسن ناز خود از بهر شکارم کس
گدا از تخت شه کی بهره یابد گفت منصورم
نگردد فیض یاب رتبه‌ی معراج دارم کس
بلای ناکسی از بس تعمم کرده در عالم
که با این ناکسی امروز من خود را شمارم کس
مریض آن لبم جز آن مسیحای به چارم چرخ
مگر چاری کند دیگر نخواهد کرد چارم کس
چو خور دین نبی از چار کس شد جلوه‌گر «محو»
به این چار آینه رو کرد کس، ناکس بچارم کس

(ش)

-۱-

ز سرخ و زردها شد اشک وین رخسار ما را بخش
خداوندا به این اشک و رخ کهوار ما را بخش
اگرچه رو سیه از معصیت هستم تو غفاری
باین جسم نزار و ناله‌های زار ما را بخش

بگفتا چون سوی دارالبقا شد حضرت منصور
 نبود از دار دنیا جز همین يك دار ما را بخش
 دل شیرین را پرسخت دید و کوهکن رو کرد
 به سوی بیستون و گفت شد کهسار ما را بخش
 اگر بخشنده بر عشاق این شوخ ستمکار است
 نباشد جز دل پر خار زین گلزار ما را بخش
 نمودی سعیها در قتل ای قاتل «جزاك الله»
 ترا من زود بخشیدم، تو ای خونخوار ما را بخش
 بود عرض رشا سوء ادب پیش کرمکاران
 مگو «محو» خداوندا به استغفار ما را بخش
 بضاعت نبودم جز خامکاری و گنهباری
 تو یارب پس بجاه احمد مختار ما را بخش

(ص)

-۱-

دل ز دام زلف دلگیرت نمی خواهد خلاص
 شیر ما از قید زنجیرت نمی خواهد خلاص
 در شرف خواهد زید کس هم بمیرد در شرف
 هم جوان از عشق هم پیرت نمی خواهد خلاص
 تاب نارد در غمت بیند بجای خود کسی
 جان من زان غصه از غیرت نمی خواهد خلاص
 گر ز راه آبروریزی دهندش ره به خلد
 هیچ از دوزخ حیا سیرت نمی خواهد خلاص
 جلوه‌ی دلدار چون با چشم حیران آشناست
 آینه از ورطه‌ی حیرت نمی خواهد خلاص

دل به سر ریزد غبار درگهت هر دم چو مس
 غرقه خواهد شد در اکسیرت نمی‌خواهد خلاص
 موج خیز هر بلا می‌بینمت ای بحر عشق
 «محو» ما بین ز تشویرت نمی‌خواهد خلاص

(ض)

-۱-

ای سوخته جگر پی دنیا تو آب محض
 پنداشتیش دیدیش آخر سراب محض
 گلزار حسن غنچه‌ی او بود خم مل
 از خنده‌ی لب تو تراود شراب محض
 یکباره دیده‌ام گل روی تو را بخواب
 بارد همیشه‌ام ز دو دیده گلاب محض
 بر دل به گرمی رسد از غمزه‌ی تو تیر
 ناکشته صید صید تو گشته کباب محض
 خوبان مه جبین اگرند آفتاب وش
 ای نورپاش حسن تویی آفتاب محض
 در عشق انقلاب حقیقت بیا ببین
 دل گشت خون صافی و خون آب محض
 خواهم دمی که وصف خطش درکشم به خط
 جو شد ز نافه‌ی قلم مشک ناب محض
 درج گهر بود ز صدف محض استخوان
 درّ ترا صدف شده لعل مذاب محض
 دلبر نمود چون دل «محو» مطالعه
 در سرّ عشق گفت ببین يك كتاب محض

-۲-

آهم به عكس اشك به اشكم شده نقيض
 او سوي اوج مي دود و اين سوي حضيض
 آن موي رويت آفت و آشوب زنج و روم
 در زير حكم شاه جمال تو سود و بيض
 مردی كه خون خود پي دنياي دون بريخت
 در كيش ما بود دم او همدم محيض
 ای چشم يار گر كنيم چشمداری
 زيبا بود به تو كه تو بيمار و من مريض
 شكر خدا مرا زدم تيغ ناز كرد
 سیراب قتل جان و دلم گشت مستفيض
 عشقم جگر بسوخت به يك نار بي لهب
 آتش به خرمم بزد اين برق بي وميض
 «محوي» دل گداخته اش سر كند ز چشم
 «حتي متي لفرقتكم اذمعي تفيض»

(ط)

-۱-

بر مهر چهره‌ی مه من چون دميد خط
 بر روی مهر و مه شب ماتم كشيد خط
 چون هندوی به باغ بهشتش دهند راه
 تا قصرگونه بر رخ دلبر دويد خط
 نبود عجب سفيد شود گر بزودی
 نور اين قدر ز روی چو ماهش مكيد خط
 بالش مگر ز شهر طاووس بوده است
 تا روضه‌ی بهشت به يك پر پريد خط

گرد لبش خطی بود از پادشاه حسن
 امر آمده به نزد مسیحا برید خط
 ای دیده بر رخم تو دگر خط مکش به خون
 اینک زیرا رفته به غربت رسید خط
 هر شعر را به وصف بنا گوش او نوشت
 «محو» ز نور معنیش آمد سفید خط

(ظ)

-۱-

دلم بگرفت از گفتار پربی‌مایه‌ی واعظ
 بخوان ای بذله‌خوان اشعار ساقی‌نامه‌ی حافظ
 شده دیوان او تا حشر يك میخانه‌ی نشئه
 مگر می‌جوش زد جای مداد از خامه‌ی حافظ
 زبان مردم چشمش نفهمد جز دل دانا
 که در يك لحظه در عین خموشی بینیش لافظ
 طربناك است آن شوخ غضبناك ار بریزد خون
 که غیظ از می‌کشیدن رفته بیرون از دل غایظ
 اسیر عشق ترکی ناخدا ترسم ز زلف و رخ
 کند هم کفر و هم اسلام را یغما خدا حافظ
 بیا ای ساقیا ای مایه‌ی صد خوشدلی در جام
 دلم بگرفت از گفتار پربی‌مایه‌ی واعظ
 بود محظوظ دارین آن‌که شد ملحوظ او «محو»
 مگر اکسیر اعظم سرمه دارد لحظ این لاحظ

(ع)

-۱-

از لعل تو هرکس به مسیحا شده قانع
 از روح مقدس بأطبا شده قانع
 خاکسترکی را دهد او فضل بر اکسیر
 از درد تو هر کو به مداوا شده قانع
 محروم زعشق از پی انگور بهشت است
 زاهد بمویز از خم صهبا شده قانع
 چون جام ز بزم نکشیدیم می وصل
 چون آیینهام دل به تماشا شده قانع
 داده است به خر مهره چها بحر گهر را
 از دولت دین آن که به دنیا شده قانع
 رم می کند از خلق چو آن آهوی وحشی
 مجنون من از شهر به صحرا شده قانع
 ما محض خیالیم دگر هر چه که هست اوست
 نادیده حقیقت به من و ما شده قانع
 دشنام تو هر کو به ثنای دیگران داد
 بهر خزف او از در یکتا شده قانع
 یار آمد و جان و دل خود کرد نثارش
 «محو» ز دل و جان به دلارا شده قانع

(غ)

-۱-

از دل گم گشته از من من نمی یابم سراغ
 چون سیه بخت من از مخزن نمی یابم سراغ

بلبلم را از قفس روزی نمود آزاد چرخ
 نی زبوی گل نه از گلشن نمی یابم سراغ
 در هوای آن بت وحشی به راه انتظار
 خاک گشتم باز از دامن نمی یابم سراغ
 دیده ام در گریه رفت و شد مشام از درد سر
 نی ز یوسف نی ز پیراهن نمی یابم سراغ
 گرچه هر عندیه «من عندی» نشانی می دهند
 از دهان بی نشان من نمی یابم سراغ
 بود تنهایی گزین عشق پیش از ما بسی
 زان همه تنها من از يك تن نمی یابم سراغ
 هر که را دیدم به سحری مبتلا گشته جز این
 «محویا» زان دیده ی پر فن نمی یابم سراغ

-۲-

از خراب عشق درد اصلا نمیداری دریغ
 چون چنین گنجی ازین ویرانه می داری دریغ (۱)
 کی به شب این مهوشان بر رخ نقاب افکنده اند
 شمع را امشب تو از پروانه می داری دریغ
 ره ندادی این دل ما را به زلف مشک بار
 از چه این زنجیر ازین دیوانه می داری دریغ
 از محبت خویش را بس دورگیری زاهدان
 مشت خاشاکی ز آتشخانه می داری دریغ
 درهمش خواهی مها حال سیه بختان عشق
 چند روزی شد ز گیسو شانه می داری دریغ (۲)

-۲-

(۱) عشق درد (ن): درد عشق. (۲) سیه بختان (ن): سیه روزان.

طائر گلزار قدسم دل به خالت مبتلا است
چون تو از مرغ الهی دانه می‌داری دریغ
زندگی کردن به آن جان هر نفس صد مردن است
«محویا» گر جان تو از جانانه می‌داری دریغ

(ف)

-۱-

رحم بر بنده‌ی بیچاره نیامردی حیف
آبروی شرف چاره‌گری بردی حیف
خشمگیری به هوس دادگری را نسزد
دل محزون مرا بی‌گناه آزدی حیف
راز مستور شد از سرخی تو فاش ای اشک
ماجرایا به رخ زرد من آوردی حیف
پیشرو کحل بچشمند ز گرد محمل
پای همت تو درین راه نیفشردی حیف
صافی عمر نمودی همه صرف سفاهت
پس ازین دم همه دم درد کشی دردی حیف^(۱)
تو که مرد آمدی ای وای به صد نامردی
رفتی و همچو زن فاحشه‌ای مردی حیف
فخر هرکس به زبان خودش است ای «محو»
پارسی را تو که بگزیده‌ای بر کردی حیف

-۱-

(۱) پس از این... (ن): دور گشت از تو صفا درد کشی دوری حیف.

(ق)

-۱-

کس چه داند از چه شد دریا در آب دیده غرق
یا زمین این خاک را بهر چه می‌باشد به فرق
از چه برق جلوه آتش در گرفته جانسان
رعد نالان، ابر گریانست و، سوزانست برق^(۱)
وای بر عالم ز خورشید رخس و اشد نقاب
محشری برپا شده تا غرب را بنمود شرق
تیر غمزه سوی چرخ افگند بر رغم حکیم
بهر صید مهر و مه چشمش فلک را ساخت خرق
چون مریدان دامنش را بوسه زد دیو مرید
دید چون پوشید صوفی خرقة‌ی سالوس و زرق
بهر وصلت جان دهم در هجر می‌سوزم چو شمع
ای جبینت صبح ما، آیی، نیایی چیست فرق
گوهر نایاب مقصودت نمی‌آید به کف
تا نگردي «محویا» در موج بحر گریه غرق

(ك)

-۱-

دانی که روز هجر تو چون است هولناک
چند آیتی بخوان اوائل ز «هَلْ أَتَاكَ»
«روحي فداك» آنقدرت گفته‌ایم ما
امروز مخلص است ترا «روحنا فداك»

-۱-

(۱) رعد نالان... (ن): ابر گرید، رعد می‌نالد، نفس سوز است برق.

چون غنچه دل گرفت ازین وضع گلشنم
 نرگس چرا به حیرت و گل گشته سینه چاک
 جان در پریدن است چون آهم سوی سما
 تن در چکیدن است چواشک آه سوی خاک
 زاهد ز طاعت است غرورش، مرا ز می
 او باده کش زچوب اراک است ما ز تاک
 جان باختن به راه تو صد جان گرفتن است
 صد بار هر دمم بکشی پس مرا چه باک
 نقاش نقش من کشد آمد، ز زاریم
 دلتنگ شد کشید یکی آه دردناک
 بیجا بود چو از لب او سر زند بجا است
 ناید بجز حیات فزایی ز جان پاک
 از بس پراست دیده‌ی «محو» ز عکس تو
 خورشید را اگر نگرم «لا اری سواک»

(گ)

-۱-

صبا بویی برد زان روی گل رنگ
 به گلشن تا پرد از روی گل رنگ
 بود دست نیاز از دامنش دور
 مقامش اوج ناز و پای مالنگ
 بشد مژگان چشمش باز در هم
 که این باز قضا دارد چه در چنگ
 معلم چون رخس را زد به سیلی
 بگفتم آفتاب آمد به خرچنگ

تماشا دارد این افکار، گفتم
 فرنگم، گفت کی پرسم ز فرهنگ
 دل مـجنون ما يك عنصر آب
 دل لیلی بود يك كشور سنگ
 ز قتلـم بازگشت، از ناله‌ام گفت
 بماند خوشتر این مرغ خوش آهنگ
 به عشق از نقش‌ها دل صاف گردد
 به آتش ده جلا آینه از زنگ
 نه حرف از وی برآید، نه ازین آه
 دهانش چون دل «محو» بود تنگ

-۲-

پیام عشق چون خوانند بر سنگ
 اگر طور است شد زیر و زبر سنگ
 ز عشقش داده بود آب این‌که بینی
 اثر از تیشه‌ی فرهاد در سنگ
 نگار امشب دلش بر گریه‌ام سوخت
 ز عشق است از نمی بگرفت اثر سنگ
 دریغا سـر فدای خاک راهش
 نشد، سر می‌زنم اکنون بهر سنگ
 مکن حال خود ای دل بر دلش عرض
 مزن مینای خود بیهوده بر سنگ
 به حرف زشت لب مگشاکه در لعل
 نبوده سنگ، باشد لعل در سنگ
 قرار از دل، دل از من ساختی دور
 به يك عشوه به صدها میل و فرسنگ

بـحمدالله كه بـی نام و نشانم
كه بار نام بردارد مگر سنگ
نگـاهش دار «مـحوی» شیشه ی دل
تو نازك طبع و عالم سربه سر سنگ

(J)

-۱-

گشتم به یاد موی میانست ز ناله نال
گشته زبان ناله کش از ملال، لال
حیف آیدم به رخ رسدست دست هر عبیر
از مشك زلف غالیه را بر جمال مال
ماه اینقدر دگر نکشد خجلت از کلف
بر روی ماه من چو نشست از زغال خال
بر من تو رحمت آر که من سالهاستم
در گوشه ی جحیم فراق ای وصال صال
آخر کشد بخیر و شبم روز می شود
گر پرسیم بتا تو شب ارتحال حال
از جوش شوق کوه چو که در هوا پرد
ز اعجاز عشق رسته شود از جبال بال
گردیده پور زال به میدان امتحان
آمد قضا چو از احد لایزال زال
يك را کمال داده و مالش نمی دهد
يك را بداده اند بجای کمال مال
مال و ولد بفتنه خدا نام برده است
«محوی» ز کس منال ز مال و منال نال

می خواره باش «محو» از آلودگی مترس
امداد اگر کنند ترا در مال آل^(۱)

(م)

-۱-

با صد قصور باز به دربارت آمدم
بارم گنه به حضرت غفارت آمدم
از رشته های عمر به دستم کلاف ها
ای یوسف خجسته خریدارت آمدم
چشم سفید بر رخ زرد اشک سرخ بار
با جنس رنگ رنگ به بازارت آمدم
آب حیات بخش گلوها است تیغ تو
من هم به سوی رحمت بسیارت آمدم
دانم که گلخن است مرا جا، مرنج اگر
ره را غلط نموده به گلزارت آمدم
بیمار را چو میل به قربانی است بیش
من هم به پیش دیده ی بیمارِت آمدم
زان سو اگر به تیر نگه رانیم ز شهر
زین سو به مصر لعل شکرِبارت آمدم
اعراف به چو خلد نباشد رقیب کرد
رو از درم به سایه ی دیوارت آمدم
آمد ز تلخی غم شیرین خود به جان
دل کوه کن، نه هرزه به کهسارت آمدم

-۱-

(۱) این بیت تنها در يك نسخه موجود است.

ای سیم تن صنم تو چو از خود پرستیم
 کردی رها به شکر پرستارت آمدم
 پرواز ناز صید پر صید دام تست
 آزادم آنقدر که گرفتارت آمدم
 محو قصورم ار تو چو هستی قصوربخش
 با هر قصور باز طلبکارت آمدم
 «محو» هوای سیر حقیقت به سر چو داشت
 منصوروار من به سر دارت آمدم

- ۲ -

خاک ره گشته شدم بلکه به پایی برسم
 به صبا داده غبارم که به جایی برسم
 از گدایی در عشق مرا چشم شهی است
 بود از سایه‌ی زلفی به همایی برسم
 غنچه‌وار است دلم ای سحر بخت امداد
 به نسیم نفس عقده‌گشایی برسم
 بینوایی به سرم آن‌چه شاید آورد
 شاید از ساز محبت به نوایی برسم
 عمر شد در محنم لطف کن از يك دم تیغ
 به سلم ساز دو روزی به صفایی برسم
 از خرام تو شد آرام حرام از دل و جان
 هر نظر زان قد و بالا به بالایی برسم
 «محو» عشق غیور است به دردش تو بساز
 از شفاخانه‌اش آخر به دوایی برسم

-۳-

می می چکد از لعل لبت گاه تبسم
 شهد از دهنت جوش زند حین تکلم
 لطفی کن و آبی تو بر این آتش دل‌ها
 یک دم ز تکلم زن و یک دم ز تبسم
 با سرخوشی ناز به گلشن شد و پر شد
 هر دانه‌ی انگور وی از باده یکی خم
 جویان دلم دید در آن کوی خوشم گفت
 این بیشه‌ی عشق است شود شیر درو گم
 از بلبل و پروانه بیا عشق بیاموز
 برتر بود این علم ز تعلیم و تعلم
 عیسی چو لب یار مرا دید به دل گفت
 کی لب بود این روح نموده است تجسم
 خونا ب دل و تخت جگر داشته هر کس
 در شهر محبت بود ارباب تنعم
 خورشید جمالش ز نظر گم شد و برخاست
 صد محشر و بارد ز دو چشم همه انجم
 «محو» چو بدید این غزل از طبع تو سر زد
 گفتا که منم بحر برآرم به تلاطم

-۴-

چون نیم پروانه بلبل وار آهی می‌کنم
 طاعتم از دست چون ناید گناهی می‌کنم
 خود به کام دل به راهش هیچ سر نتوان نهاد
 پس به کام خود به سر بر، خاک راهی می‌کنم

ناله و زاری ز درد عشق کار مرد نیست
 زین تب آهی گر کنم کارِ تباهی می‌کنم
 سیل خونم بر رخ اشک از ندامت گل کند
 بی‌رخت گر بر گلی گاهی نگاهی می‌کنم^(۱)
 یار نازک طبع تاب زاری ما نبودش
 گاه‌گاهی زیر لب بس آه آهی می‌کنم
 گربه پای هر گدای کویش افتم عیب نیست
 عار کو؟ تعظیم شأن پادشاهی می‌کنم
 ای که سوی کلبه‌ی فقر آیی از قصر شهی
 گوز بوم بوم قصد بارگاهی می‌کنم^(۲)
 در جوار میکده شاید به شیخ می‌کشان
 نام یابم من بنای خاتقاهی می‌کنم
 راه شاه ما بود امروز «محو» شاهراه
 خاکشم، بر تاج شاهی ناز شاهی می‌کنم

-۵-

ندهد چو رهم، بر در و دیوار بگیریم
 با ابر روم بر گل و گلزار بگیریم
 دل آب و جگر خون شده این دم به امیدم
 يك لحظه به کام دل خود زار بگیریم
 منصور یکی خنده‌ی مردانه زد و رفت
 می‌گفت نیم زن، به سردار بگیریم

-۴-

(۱) سیل خونم... (ن): سیل خونم بر رخ از اشک ندامت گل کند؛ در دم از اشک ندامت لاله‌زارم بر رخ است.
 (۲) قصد (ن): نقل.

با نیک و بد خلق خدا جمله به مهم
 ابر چمنم بر گل و بر خار بگیریم
 یک ناله ز مجنون و ز فرهاد بیادم
 بگذشت به هامون و به کهسار بگیریم
 چون شیشه پر از می که نگوشت بنمایند
 همواره من از بخت نگوشتار بگیریم
 بنواخت به تیری همه کس را به جز از من
 شاید که ز بی‌مهری دلدار بگیریم
 گل گل کند از هر مژه‌ی چشم چو گلبن
 گاهی که بیاد آن گل رخسار بگیریم
 بیماری چشمان تو بیمارترم کرد
 بیمارم و بر حالت بیمار بگیریم
 گردون بودش در پی هر نوش چها نیش
 یک بار کنم خنده دو صد بار بگیریم
 خوناب دلم موج برون می‌زند امشب
 خواهم که نگریم من و ناچار بگیریم
 یاد لب و دندان تو در گریه‌ام افزود
 هم لعل و گهر، هم یم زخار بگیریم
 ابرم مدد از بحر کرم می‌طلبم باز
 بر روضه‌گه احمد مختار بگیریم
 «محو» ز صفا موج زند آینه است دل
 گر یک طپش آن جا طپم و زار بگیریم
 گردی ز طپیدن اگر افتاد به چشمم
 تا حشر سزد گوهر شهوار بگیریم

(ن)

-۱-

نقاب از رخ برافگن، محشری از جلوه برپا کن
جهانی صبر و هوش و عقل از يك عشوه یغما کن
به سوی در قفا افتادگانت يك نگه بنگر
به چشم مست خود شور قیامت را تماشا کن
پری وار از شکنج زلف شبرنگت رخی بنما
به يك دم اهل عالم جمله را مفتون و شیدا کن
ز صحرا گردی بیهوده اش کاری نمی آید
بگو مجنون ما را رو به سوی حی لیلی کن
اگر انس است اگر جن، جملگی بی دام اسیر استند
دگر حور و ملك را بسته ی زلف چلیپا کن
پس از کوری ترا دل سیر دیدن آرزو دارد
برا از دل به جای مردمك در دیده ام جا کن
هوای «جنة المأوی» اگر داری به سر ای دل
به راهش خاك شو در جنت کویش تو مأوا کن
بمیر از عشق لعلش، خاك گرد و در لباسی گرد
به بالا رو سوی گردون و نازی بر مسیحا کن
همیشه «محو یا» ترك تو دارد در نظر دنیا
تو پیش از وی بیا، گر پیشینی، ترك دنیا کن

-۲-

کس نشد در عشق، گفتم، این چنین شیدا که من
گفت دیدی هیچ معشوقی چنین رعنا که من
گفت قیس از کم دل آید پی به آن حسنی برد
بس کسی دیده است لیلی را نه آن لیلی که من

تا قیامت همچو من نرگس فروش حیرت است
 يك نكه هرکس بدید آن نرگس شهلا که من
 بر لبم طوفان آه و دیده‌ام دریای خون
 کس میناد ای خدا این ماجراها را که من
 آب بر رخ، تاب در دل تا به محشر باشدش
 هرکه دیده است آب و تاب آن رخ زیبا که من
 نیم نازش کرد یغما دین و دل یارب مباد
 کس بدین گونه اسیر عشق این ترسا که من
 بر سر میدان به کف شمشیر ناز آمد بگفت
 عاشق سرباز خواهم «محو» ش گفتا که من

-۲-

در فنون ترک‌تازی، ترک ما ماهر چنین
 بود کرد از يك نكه تاراج عقل و صبر و دین
 عیب همدم را چو آینه بجز در خود مبین
 باش گر صافی دلی بینا و نایبنا چنین
 سوختی از بهر دنیا هم ترا دنیا بسوخت
 آتش بال و پر پروانه بود از انگبین
 روز روشن را به چشم عاشقان شب ساختی
 تا برآشتی بر این رخسار زلف عنبرین
 بی‌حجاب کفش تا بوسید زیر پای تو
 دعوی سر بر فلک سودن به سر دارد زمین
 آفتاب صبح محشر کرد از مشرق طلوع
 یا تو دستی را برون آورده‌ی از آستین
 یار با شمشیر نازم کشت و بگذشت و گذاشت
 بسمل ما را بدیده يك نگاه واپسین

خط مشکینش بگرد روی گلناری نگر
 استیلای لشکر زنگی تو بر افرنگ بین
 سرفراز سجده گشتن تاج فرق ما نگشت
 نقش و نام آستانش را نوشتم بر جبین
 برکش ای دل همچو بلبل ناله‌ی «وا حسرتا!»
 شد چو گل دلدار و همچون لاله داغش دلنشین
 سرنگونی آنقدر بر حال من کرد استیلا
 «محویا» گردید نام من نگون اندر نگین

(و)

-۱-

به من روزی نماید سر و سیم اندام مهر و رو
 که جانم در سراغ تن چو قمری بر زند کوکو
 ز سیر سرو جوی باغ بس کن ای تذرو جان
 برخ از اشك يك جوی كش و يك سرو دل جو جو
 نسیم این صبحدم باشد حیات افزا تو می‌گویی
 ز زلف عنبرینی هست با این بار خوشبو بو^(۱)
 بدین ما بهشت اصل نبود جز بهشت وصل
 بدل حاشا بخواهم حور و جنت خواهم از تو تو
 بگوش هوش این «قوا أنفس» از مرغ سحر بشنو
 خروس عرش بر فوج ملك هم می‌زند قوقو
 نگر دی تا چو قطره محو در دریای عشق دوست
 محال است اتحادت تا ابد يك يك بود دو دو

-۱-

(۱) باشد (ن): آید.

به يك جلوه نمودی واله و دیوانه «محوى» را
روا باشد نمایی گر بوى باز ای پری رو، رو

(هـ)

-۱-

(۱)

چه شد خیمه زد دود آهم به چرخ
شه عشقم و بایدم بارگاه
سرافکنده باشم گر از بیم سر
به جز سایه‌ی تیغت آرم پناه
لبالب شد از غم درونم چنانك
نمی‌یابد از دل به لب ناله راه
مرا کرد رو زرد اظهار درد
که بادا رخ اشك سرخم سیاه
جدا زو زیم این گنه پیش دوست
تو ای شومی بخت عذرم بخواه
زخود وارهیدن محال ای دریغ
که شد عمر در بت پرستی تباه
طلاکن مس قلب اگر مردمی
چنینم دهد پند مردم گیاه
درا در دل تنگ «محوى» دمی
چو تو یوسفی باید افتی به چاه

-۱-

(۱) جای این يك بیت در نسخه اصلی خالی گذاشته شده است.

-۲-

از دور بر جنازه‌ام افگن یکی نگاه
 پاکم نما بیک نظر پاکت از گناه
 ای دل بروی زرد همه اشک سرخ ریز
 خواهی گرت سفید شود نامه‌ی سیاه
 امروز جبهه سای به خاک شکستگی
 فردا به اوج فخر برا برشکن کلاه
 باشد ملازم تب عشق آه دردناک
 احوال عاشقان تو باشد چنین تباه
 فریاد ازین جفا که دو بالا است حور تو
 بیداد می‌کنی و برنجی ز دادخواه
 یک آه‌نین حصار زهی آفت است عشق
 از مرگ هم ببارگهش می‌برم پناه
 یار آمد و زناله‌ام آزرده گشت و رفت
 تأثیر را زناله همین دیده‌ایم آه
 «محوی» چه سود، زر نمودی مس وجود
 حیف آیدم تو مردم و مردم گیا، گیا
 پس دست زن به دامن شاهی که بنده‌اش
 بس بنده را بنیم نظر کرده‌اند شاه
 خاک رهش به پاش بسر تاج شاهی است
 راهش به سوی کعبه‌ی مقصود شاهراه
 بر روح و بر ضریح وی از بارگاه قدس
 پیوسته دار نور فیوضات یا اله!

- ٣ -

به عالم گر نمودی ناروا خود را «لوجه الله»
 روا باشد که خوانند آن دمت شیدا «لوجه الله»
 گذشتن از دو عالم کار پای همت است و بس
 ز دنیا بهر عقبی گذر از عقبی «لوجه الله»
 مبادا زنده گردم باز از مرگم نپرسیدی
 پس از مردن، گذری بر مزار ما «لوجه الله»
 شهان را عار ناید از نوازش بینوایان را
 چو خور بر ما بتاب از اوج استغنا «لوجه الله»
 نمودی گریه‌ها ای شیخ از بهر رضای خلق
 بر احوال خودت هم خنده‌ای فرما «لوجه الله»
 از این پس می‌پرستی پیش گیر، این خودپرستی بس
 دو روزی مانده زاهد بگذر از دنیا «لوجه الله»
 بما ظلمت گرفتاران هجرای آفتاب حسن
 برون آ از حجاب و طلعتی بنما «لوجه الله»
 ز هر زخم‌ت گشود از هر دلی يك چشمه‌ی خونی
 ز رحمت هم تو چشمی سوی ما بگشا «لوجه الله»
 بهر يك بسملی عیدانه دادی جامه‌ی رنگین
 به «محو» هم ز تیغت خلعتی بخشا «لوجه الله»

- ٤ -

کتانم داد و بیدادش بجایی کی رسد با مه
 ز صد جا گرچه بر تن چاک چاک امشب کند جامه
 به پیش آن شه خوبان اگر از ماجرای شوق
 نویسم سرگذشتی نامه‌ام ماند به شهنامه

به آتش در نمی تازد سمندروار هر مرغی
 ز تحریر شکایت نامه ام رم می کند خامه
 نگاهت دلربا و جلوه دلبر، کاکلت دلکش
 بنازم در فنون دلبری گشتی تو علامه
 قیامت را به پا کرد از قیامت قامت رعنا
 نهی گامی بره برپا کنی صد گونه هنگامه
 تن سیمینت از یکبار بیند بس عجب نبود
 ز خجلت باز پس گردد به کام کرم بادامه
 ثبات از دهر کم جو چون وفا از روسپی «محوی»
 شده شب یار تو، فردا به دیگر خانه مادامه

(ی)

-۱-

گم شود نامت شنیدستم که نام پاک من
 از سر ناپاکی دل بر زبان آورده ای
 هی بهوش آخوشتن گم کرده ای روباه پیر
 حمله زین رو بر سر شیر ژیان آورده ای
 در شگفتم من از این سودا که تو یک مشت خس
 با چه رو رو بر گه آتش فشان آورده ای (۱)

-۲-

کس نمی پرسد ز لاله، داغدار کیستی
 یا ز نرگس خیره چشم، انتظار کیستی

-۱-

(۱) از این قصیده فقط این سه بیت به دست افتاده است.

از صبا يك پرسشی کن کین همه شام و سحر
 بی‌قرار از بوی زلف مشکبار کیستی
 عالمی دل خسته بیمار تواند ای چشم یار
 از تو حیرانیم ما بیماروار کیستی
 در هوایت شد روان از هر کناری جوی خون
 ای زعالم برکنار اندر کنار کیستی
 در تمنایت بسیم آواره از یار و دیار
 آخر ای از جملگی بیگانه، یار کیستی
 عالمی بهر نثار خاکپایت جان و دل
 بر کف استاده تو خواهان نثار کیستی
 آب‌داده تیغ می‌آیی سوی خونین‌دلان
 از ترحم آبیار غنچه‌زار کیستی
 از دم تیغ حسد بسمل بود عنقا بقاف
 گر خبر گیرد تو ای «محو» شکار کیستی
 بعد مردن از «غبارت» می‌دمد «بوی عبیر»
 آن زمان دانسته گردد خاکسار کیستی^(۱)

-۳-

محبت يك قلم باشد نیاز و محنت و دردی
 نباشد مرد میدان بلا هر نازپروردی
 به آه سرد بی‌تاثیر خویشم دل همی سوزد
 به شهر ما در آ خود تا ببینی آتش سردی

-۲-

(۱) محوی این غزل را به مناسبت وفات مرحوم علامه شیخ عبدالقادر سنندجی شارح «تهذیب‌الکلام» فرموده‌اند که تاریخ وفاتش سال ۱۳۰۳ هجری قمری است و ماده تاریخش را در کلمه‌ی «غبارت» که به حساب ابجد ۱۶۰۳ می‌شود منهای جمله‌ی «بوی عبیر» که آن هم به حساب مذکور ۱۳۰۰ است، می‌توان یافت.

نثار خاک راحت را بجز يك ذره جانم نیست
 جز این پای ملخ زین مور می‌ناید ره آوردی
 شرفیاب نظر از چشم مستش کم کسی باشد
 مگر آن‌کس که دارد اشک سرخی بر رخ زردی
 ندارد حور تاب تاب آتش نگذری زنه‌ار
 به خاک کشتگان شوق و بر پایت فتد گردی
 میان نامه‌ام محض تهی نابودن نامه
 فرستادی برای سینه داغی، بهر دل دردی
 چو مشاطه به بالای دو چشمش آن دو مصرع دید
 بگفت از دفتر «محو» مگر دزدیده‌ی فردی

- ۴ -

نگارم تیغ ابرو داده آب از سرمه‌ی نازی
 که با این صد دهن زخم از دلم برناید آوازی
 مگر آهم مددکاری نماید ورنه گرد من
 کجا تا گرد سر گردیدنی سروی سرافرازی
 ز حسرت تا جدا از بزم وصل افتاده‌ام چون نی
 به کنج نامرادی نبودم جز ناله دمسازی
 ز گریه آب پاشم بر سر کویش که می‌ترسم
 ز گردم سر زند زان کو به بال باد پروازی
 به سیر خاطر خونینم آمد آن نگار و گفت
 نمی‌بینم در این جا دل مگر يك گلشن رازی
 چو روزی غمزه‌ی خونریز او رو بر دلی آرد
 قضا گوید که مهمان کبوتر می‌شود بازی
 نیاز سوختن در انتظارم داشته عمری است
 کی امدادی نماید پرتوی از جلوه‌ی نازی

ز طنز شیخ و طعن ناصحم آگه نگرده هوش
چنانم واله بنموده است عشق شوخ طنازی
به مشتاقان زخم دلنشیش مژده ده «محو»
نگارم تیغ ابرو داده آب از سرمه‌ی نازی

- ۵ -

خلیل از بت شکستن در نظر می‌داشت اشکالی
اگر آذر تراشیدی به شکل یار تمثالی
جگر خط دم تیغش بود پیرایه دل را داغ
ز حسنش کم ندانی عشق هم دارد خط و خالی
بر اقلیم بیابان غم لیلا که یابد دست؟
مگر شاهنشه عشقی، چو مجنون صاحب اقبالی
نشسته تا پرش هر تیر در دل دید چون، گفتا
به صحرای فنا پر زن تو چون داری پر و بالی
همین از سوختن وز زاری آبادست دیر عشق
به بلبل گفت پروانه، ز من خالی ز تو قالی
به کنج بی‌کسی از خاطر هرکس فراموشم
مگر دردی، بلایی، گاه گاهم پرسد احوالی
ندارم هیچ از خود چشم سر برداشتن تا حشر
منم «محو» چو نقش پا به پای عجز پامالی

- ۶ -

دهن نمای شرفیاب گوهرافشانی
نفس‌گشای به وصف امام ربانی
علو مرتبه‌اش زین دقیقه دریابید
که نامور شده شخصش به نام ربانی

بود مجدد الف او، ستایمش من هم
 هزار بار به عالی مقام ربانی
 نبرده پی به خدا هیچ «عارف بالله»
 چو او به کشف رموز کلام ربانی
 فرود آمده گفت آن که دید عرفانش
 همیشه بر دل این شه پیام ربانی
 به بال «سیر الی الله» مخلصش پر زن
 مپرس حال گرفتار دام ربانی
 بر احمد عربی بارد و بر این احمد
 ز ابر فضل همیشه سلام ربانی
 به نسبتش بگزا «محو» ار به سر داری
 هوای باده کشیدن ز جام ربانی
 به فیضها بررسی گر شوی زیاری بخت
 تو فیض یاب ز لطف امام ربانی

تقریظ شرح مثنوی تألیف والی عابدین

«جامی» آن از جام عشق دوست مست
 «مثنوی» را این چنین بستوده است
 آن فریدون جهان معنوی
 بس بود برهان ذاتش مثنوی
 من چه گویم وصف آن عالی جناب
 نیست پیغمبر ولی دارد کتاب
 وصف مولانا و وصف مثنوی
 هم ز جامی هم ز عامی بشنوی

لیک ای یاران ز «م‌حوی» بشنوید
 شمه‌ای از وصف این شرح جدید
 اندکی وصافی این شرح نو
 بر کتاب مثنوی از من شنو
 شرح والی عابدین پاشای راد
 آن مدار حکمت و فضل و رشاد
 «جاء شرحاً موضعاً مُستکشفاً»
 «فيه للمرضی من الجهل الشفا»
 وافی حل عبارات متون
 کاشف سر اشارات بطون
 سر توحید وجود از وی جلی
 آشکار از وی مقام هر ولی
 کشف هر اسرار و احوالی در او
 حل هر اغلاق و اشکالی در او
 پرده از روی تعینهای پنج
 بر گرفته چون طلسم از روی گنج
 مثنوی را گرچه باشد بس شروح
 لیک آن‌ها را شیخ دان، اینش روح
 شارحان پیش ازین گر پیش ازین
 یک نظر دیدندی این شرح گزین
 شرح خود را پس تر افگندند یا
 رو باین شرح پسین کردند یا
 از محقی وز خوش استعدادیش
 حقی اول حق به جانب دادیش
 کاشفی «احسنت» یا کشاف خوان
 لب گشادی در ثنا و وصف آن

شمعی از وی شمع فهم افروختی
 سودی از وی سودها اندوختی
 هر که دید این شرح زیبا و شگفت
 آفرین بر شارح و بر شرح گفت
 هر که جوید علم فتح الباب دین
 گو بجو یابی ز شرح عابدین
 ای خدا این شارح والا تبار
 از همه گونه عوارض دور دار

قطعه‌ها

-۱-

ای بسته کمر به قصد قتل سر ما
 امر تو بود مطاع و حکم تو روا
 آورده‌ام اینک سر خود ماه رخا
 آخر تو بفرما و بکش تیغ و بیا^(۱)

-۲-

فرستادی ز روی التفاتم سرو را يك سیب
 که از بوی تو گویی عنبر و مشکم بود در جیب
 مگر سیب بهشتی بود کز بوی دلاویزش
 دل و جانم رهایی یافتند از محنت و آسیب

-۱-

(۱) سه حرف اخیر هر کدام از مصرع‌های این قطعه، از پس به پیش، سه حرف اول مصرع بعدی را از پس به پس تشکیل می‌دهند.

- ۳ -

رزق را روزی رسان پر می دهد
بی مگس هرگز نباشد عنکبوت
بی توکل آن که حیل می تند
عنکبوت آسا برای جلب قوت

- ۴ -

شهنشاهی غلام و بندگی کردن بکرد ایجاد
ز ایزد آفرین بی حد و مرز بر پیمبر باد
اگر بر باد رانی تخت چون جم روزها، یک روز
ز یک گردش فلک چون گرد تخت میدهد بر باد

- ۵ -

ز نور عشق تا هوشم بدل، جوشم به سر باشد
رجا از بارگاه ذوالجلال این قدر باشد
که این سالار دولت شه مظفر زاده همواره
سپه سالار حشمت قرّة العین ظفر باشد^(۱)

- ۶ -

«عالمی خواهم ازین عالم بدر»
عنصر وی خاک باشد سر به سر

- ۵ -

(۱) گمان می رود که محوی این قطعه را در ستودن محمدعلی شاه قاجار سروده است.

وز بن هر مویی دستی رویدم
«تا به کام خود کنم خاکی به سر»^(۱)

-۷-

«برگ درختان سبز در نظر هوشیار»
از چمن فهم رمز بار گل آرد ببار
هر گل ازان يك کتیب بار ورق‌ها به جیب
«هر ورقی دفترست معرفت کردگار»^(۱)

-۸-

تا سر و دست است بکار ای جوان
بندگی وجود و عطا پیش گیر
سر چو سجودش نبود سفچه خوان
کف چو جودش نبود کفچه گیر

-۹-

چون شجاع‌الملک دیدم با جنابت در نزاع
می‌شنیدم دولت و ملکش که می‌گفت «الوداع»
گر شجاع‌الملک از قهرت بیازارد چه غم
کز سر لطف و کرم بنوازدت شاه شجاع

-۶-

(۱) مصرع اول و چهارم از مولانا خالد نقشبندی است.

-۷-

(۱) مصرع اول و چهارم از سعدی شیرازی است.

- ۱۰ -

«بین الدّول» چو رو سیه رو زرد شد به جنگ
 شخص قضا به گوش قدر گفت بی درنگ:
 اعجاز سرخ رویی دین محمدی است
 بعد از سیاهی این که دگرگونه است رنگ (۱)

- ۱۱ -

از افق دیدم برآمد بدر در شکل هلال
 خوش جوابی داد چون کردم ز احوالش سؤال
 آفتاب روی رحمت عکس را چون وا گرفت
 کیست گوید کاملم یا کی به کار آید کمال

- ۱۲ -

با صد قصور باز طلبکارت آمدم
 کم مایه ام به رحمت بسیار آمدم
 از غافر و غفور گذشته ست کار من
 بارم گنه به حضرت غفارت آمدم (۱)

- ۱۰ -

(۱) محوی رباعی بالا را به طور زیر هم گفته است:
 «بین الدّول» چو رو سیه رو زرد شد ز جنگ
 شخص قضا به گوش قدر داد این نوید
 اعجاز سرخ رویی دین محمدی است
 بعد از سیاهی این که دگر رنگ شد پدید

- ۱۲ -

(۱) این رباعی با کمی تغییر در قصیده ی یکم حرف (م) هم هست.

- ۱۳ -

در قافله‌ای که اوست دانم نرسم
بر شهد وصالش ننشیند مگسم
با این همه از سعی نشاید آسود
این بس که رسد زدور بانگ جرسم

- ۱۴ -

جایی که بود جلوه‌گهی نیر اعظم
انجم ز شب افروزی خویشش چه زند دم
تو مهر جهان تابی و من هم چو سها، چون
من لاف زنم با چو تویی نور مجسم

- ۱۵ -

دو بیتی را نمودم بهر این شهزاده من تنظیم
ندیدم در جواب او نه يك هديه نه يك تعظيم
مگر این است تا حال این سپه‌سالار محبوبان
به پیشش بیشتر از شعر گشته هدیه‌ها تقدیم

- ۱۶ -

آفریده تا جهان اندوه و شادی آفرین
مار با هر گنج بوده، خار با هر گل قرین
نخوت سادات و استکبار ابنای عرب
مار و خار و گنج اسلام و گل دین مبین

- ۱۷ -

در خرمن کائنات کردیم نگاه
چندان که به خوشه خوشه‌اش بردم راه
دیدیم به گنه کار چون پی بردیم
یک دانه محبت است و باقی همه کاه^(۱)

- ۱۸ -

یک پند بی‌مناسبه و پر مناسبه
از من ببر به خدمت اهل محاسبه
امروز می‌کنید بغش آن چه می‌کنید
فردا چه می‌کنید ز هول محاسبه

- ۱۹ -

ای دل عرفا جمله نجوم‌اند، بود مه
«شیخ احمد سرهند» که حق قدس سره
دریا دل او خوانی و زنهار نخوانی
سردفتر ارباب معانی بجز آن شه^(۱)

- ۱۷ -

(۱) محوی قطعه‌ی بالا را به طور زیر هم تضمین نموده است:
در کسب نظر عمر نمودیم تباه
در خرمن کائنات کردیم نگاه
چون نیک نظر نموده شد فهمیدیم
یک دانه محبت است و باقی همه کاه

- ۱۹ -

(۱) این رباعی معما است به اسم «امام ربانی».

-۲۰-

در جنت سرای لطف بر عالم چو بگشادی
 به «محو» تحفه‌ی خوش رنگ و بو سیبی فرستادی
 ز رنگش دیده شد روشن، ز بویش جان و دل گلشن
 «جزاك الله خيراً» قوت چشم و جان و دل دادی

تخمیس دو بیت مثنوی

دوری از این شهر و این قوم عنود
 خواستم لیکن قضا با صد قیود
 در «سلیمانیه» پیوندم نمود
 «احمد» در مانده در دست جهود
 «صالح» افتاده در حبس ثمود

پس همان به هر دم آری «محو»
 رو به سوی بارگاه کبریا
 با دو صد زاری از این شه خواهیا
 «ای کرامت بخش جان اولیا»
 «یا بکش، یا باز خوانم، گو: بیا»

تخمیس دو بیت سعدی شیرازی

ای میرا وجودت از همه ریب
 در کمال ظهور ذات تو غیب

پاك كن بنده را ز نقص و ز عيب
 «ای کریمی که از خزانه‌ی غیب»
 «گبر و ترسا وظیفه‌خور داری»

شد محمد ز رحمت معلوم
 گشت «لا تقنطوا» ازو مفهوم
 شده نامم به نام او موسوم
 «دوستان را کجا کنی محروم»
 «تو که با دشمنان نظر داری»

فردها

-۱-

حاجت چو روا می‌نشود ز اهل کرامات
 من بعد ز رندان طلبم طی مقامات^(۱)

-۲-

تا آن بت مه پاره زرخ پرده برانداخت
 خجلت عرق از چهره‌ی خورشید روان ساخت^(۱)

-۱-

(۱) محوی این فرد را برای یکی از دوستان خودش نوشته، کتاب «مقامات حریری» را از او خواسته.

-۲-

(۱) این فرد معما است به اسم «رشید».

- ۳ -

ز چشم اشکبارم هر طرف در خون دل باید
در آن میدان که نام سرخ پوشم در میان آید^(۱)

- ۴ -

چو نقش پا به حال چشم پر امید من بنگر
تو بگزار ای صنم این نخوت و یک ره برو بگذر^(۱)

- ۵ -

چرا سربسته ماند قصه‌ی دل
کنم آغاز و انجامش چو بلبل^(۱)

- ۶ -

ای بیرون از وهم و قیل و قال من
خاک بر فرق من و امثال من^(۱)

- ۳ -

(۱) این فرد معما است به اسم «محمد».

- ۴ -

(۱) این فرد معما است به اسم «محمد امین».

- ۵ -

(۱) این فرد معما است به اسم «سید حسن».

- ۶ -

(۱) این فرد تحریف یک بیت مثنوی است. بیت مثنوی این است:
ای بیرون از وهم و قال و قیل من
خاک بر فرق من و تمثیل من

-٧-

هر دم آرم لب ساقی به خیال
بر لبم باده بود می گویی^(١)

-٧-

(١) این فرد معما است به اسم «سلیم».

پاشبه‌ند

- ۱ -

پاش لی بوونه‌وه له چاپی به‌شی کوردی ئەم دیوانه، له نیوان په‌ره‌کانی لیکۆینه‌وه
پاکنووس نه‌کراوه‌که‌ی باوکمدا له‌سه‌ر ئەم دیوانه پارچه‌ قاقه‌زیکم دی یه‌کیک بو‌ی
ناردبوو ئەم سێ به‌یته‌ی تیا نووسرا‌بووه‌وه:

که‌ دوله‌ر لێوی له‌عل و ماهی روخساری هووه‌یدا بێ
ده‌بێ سه‌رگه‌شته‌ بێ بولبول، مه‌سیحا ره‌نگی سه‌ودا بێ

ئه‌وا گۆل وه‌ختی رو‌ینیه، ده‌بێ شیوه‌ن بکا بولبول
ئه‌مه‌ سه‌رمه‌شقه، هه‌ر عه‌یشێ سه‌ره‌نجامی ده‌بێ وا بێ

نه‌وه‌ك بشکێ به‌ ده‌م بی‌گانه‌وه، «مه‌حوی» سه‌د ئامانت

که‌ ناوی ئاشنا هه‌ر گه‌وه‌ه‌ری دورجی موعه‌مما بێ
نووسرا‌بوویش که‌ ئەم سێ به‌یته‌ به‌یتی یه‌که‌م و شه‌شهم و حه‌وته‌می پارچه‌
شیعریکن. که‌ له‌م باره‌وه‌ له‌ باوکم پرس‌ی وتی هه‌یچم له‌یاد نیه. نامه‌یه‌کم بو‌ مامۆستا
شیخ موحه‌ممه‌دی مه‌حوی نووسی و داوام لێ کرد چی له‌ بابه‌تی ئەم سێ به‌یته‌وه
ده‌زانی بو‌م بنووسی. ئه‌ویش نوسخه‌یه‌کی تری ئه‌و سێ به‌یته‌ی به‌خه‌تی خوا
لێ خۆش‌بوو مامۆستا مه‌لا ئه‌سه‌ه‌دی مه‌حوی بو‌ ناردم له‌پاڵ به‌یتی یه‌که‌مدا تیا
نووسرا‌بوو: موعه‌مما به‌ ئیسمی «الله» و له‌پاڵ به‌یتی شه‌شه‌مدا نووسرا‌بوو: موعه‌مما به‌
ئیسمی «علی» و له‌پاڵ به‌یتی حه‌وته‌مدا نووسرا‌بوو موعه‌مما به‌ ئیسمی «یاری» واته‌

یاری مه‌حوی... خویشی. واته مامۆستا شیخ موحه‌مه‌د. نامه‌یه‌کی بۆ نووسیم تیا نووسیپوو: «رۆژی چوومه خانه‌قای خۆمان بۆ دیدنه‌ی حاجی مه‌لا ئەسعه‌دی ئامۆزام له‌کاتی قسه‌کردنا پارچه‌یه‌ک قاقه‌ز که ئەو سی به‌یته‌ی لێ نووسرابوو دایه‌ده‌ستم و وتی ئەم به‌یتانه‌م له‌مه‌رحوومی حاجی مه‌لا عەزیزی بالیکده‌ری بیستوو و به‌یته‌کانیش هه‌وتن. ئەنجا من خۆم له‌بیرم نه‌ماوه حاجی مه‌لا ئەسعه‌د له‌باره‌ی چوار به‌یته‌که‌ی که نه‌ینووسیونه‌وه چی وت. یان وتی هه‌ر ئەو سی به‌یته‌م له‌حاجی مه‌لا عەزیز بیستوو، یان وتی خۆم له‌بیرم نه‌ماوه... هه‌روه‌ها وتی ئەم پارچه‌شعره‌ موعه‌ممايه، به‌یتی یه‌که‌م به‌ناوی «الله»، دووه‌م به‌ناوی «محمد»، سی و چوار و پینج و شه‌ش به‌ناوی خوله‌قای راشیدین «ابوبکر و عمر و عثمان و علی». به‌یتی هه‌وته‌میش به‌ناوی یاریه‌وه‌یه، یه‌عنی یه‌کیک له‌خۆشه‌ویستانی مه‌حوی خۆی. ئەنجا ئەو خۆشه‌ویسته‌ی کۆ بووه و چی بووه؟ نایزانین». هه‌روه‌ها نووسیپوو: «من ئەو غه‌زه‌له‌م نه‌له‌ ده‌ستنوسه‌کانی مه‌حوی خۆی و نه‌له‌ ده‌ستنوسه‌کانی باوکمه‌دا نه‌دیوه و له‌هیچ که‌سیکیشم نه‌بیستوو. به‌لام ئەوه‌نده هه‌یه که مه‌حوی زۆر شیعره‌ی هه‌یه که له‌لای ئێمه‌ نیه و له‌ ده‌ستنوسی لای ئەم و ئەودا دیومه و ئەوانه‌م له‌ ده‌ستنوسه‌که‌ی خۆمه‌دا نووسیوه‌ته‌وه».

لێکدانه‌وه‌ی به‌یتی یه‌که‌م که موعه‌ممايه به‌ناوی «الله» وه به‌مجۆره‌یه:

«لیو» واته «قه‌راخ». قه‌راخی «له‌عل» یش هه‌ردوو «لام = ل» که‌یه‌تی. «ماهی روخسار» یش «هی = ه» یه‌ چونکه «ه» خپه‌ وه‌ک مانگ. سه‌رلی شێوانی «بولبول» یش ئەوه‌یه بێ به‌ «هوزار» و، «هوزار» و «هه‌زار» یش به‌ رینووسی فارسی ئامیزی کۆن وه‌ک یه‌ک ده‌نوسرین. «هزار = هه‌زار» یش واته «ئه‌لف» که له‌گه‌ڵ پیتی «ئه‌لف = ا» دا وه‌ک یه‌ک ده‌نوسرین. «مه‌سیحا» یش که ره‌نگی «سه‌ودا» بگرێ، واته «زه‌رد» ده‌بی. زه‌ردیش نیشانه‌ی «لاوازی» یشه. لاوازی «ئه‌لف» واته باریکیه‌ وه‌ک «ئه‌لف». وا به‌مجۆره پیتی «ئه‌لف» دووجار و پیتی «لام» دووجار و پیتی «هی» مان جاری ده‌سگیر بوو و ئەم تیپانه‌ش تێکرا و شه‌ی «الله» یان لێ پێک دێ.

دهشگونجی وشه که به مجۆره بدۆزینه وه:

«سه رگه شته» به عه ره بی پیی ده لێن «آله = ئالیه» که «ئه لف = ا» و «لام = ل» و «هئ = ه» ی تێدا به. «بولبول» یش واته «هوزار» که له گه ل «هه زار» وهك يه كه ده نووسران. «هه زار = ١٠٠٠» یش به عه ره بی «ئه لف = الف» ه و «الف» ی ژماره ش له گه ل «الف» ی تیپ واته «ا» وهك يه كه ده وترین. سه رگه شته بوونی ئهم «بولبول» ه یش که له ئه نجامدا بوو به «ا» ئه وه ته که جینگای خوی لی گۆراوه و که وتوو ته نیوان تیپه کانی «آله» وه و به مجۆره «ئه لف = ا» و «لام = ل» و «ئه لف = ا» و «هئ = ه» مان ده سگير ده بی. له مجۆره لیکدانه وانه یشدا پیتی ده غم کراو و ده غم نه کراو هه ر به يه كه تیپ داده نرین، که واته وا «الا» بوو به «الله».

لیکدانه وه ی به یتی شه شه میش که موعه مایه به ناوی «علی» یه وه به مجۆره یه: «رویشتنی گۆل» دوا یی هاتنیه تی. «دوا یی هاتنیشی» وه رگرتنی دوا پیتییه تی که «لام = ل» ه که یه تی. ئه مه یش که «سه ره نجامی هه موو [عه یش = عیش] یکیش هه ر وایه»، ئه وه ته که هه مو «عیش» یك دوا یی دی، واته دوا ییه که ی که «شین = ش» ه که یه تی نامی نی و «عه ین = ع» و «یی = ی» ه که ی ده مینیه وه. وا به مجۆره له «لام = ل» و «عه ین = ع» و «یی = ی» وشه ی «علی» مان پێک هینا.

به ش به حال ی موعه مای به یتی حه وته میش که موعه مایه به ناوی یاره که ی مه حوییه وه، له به ره وه که ناوی یاره که مان لا دیار نیه و مه حوی خویشی ویستویه زیاتری بشاریته وه، له وانه یه لیکدانه وه ی به مجۆره بی:

«یار» به حیسابی حورووفی ئه بجه ده کاته «٢١١». «گه وهه ر» یش به شیوه ی فارسی ئامیزی نووسینی جاران «واته [گوهر]» ده کاته «٢٣١». ئه گه ر ناوی «گه وهه ر» ده رکه وئ و بکه ویته ده می بیگانه، یه که مجار که دانی پیا ده نین «گاف = گ» ه که ی ده شک ی و «وهر» ه که ی ده مینیه وه که ئه ویش وهك «یار» به حیسابی حورووفی ئه بجه ده ده کاته «٢١١» و، وا ده رده که وئ که «یار» ی مه حوی «گه وهه ر» ی ناو بووه.

- ٢ -

هه روا پاش لی بوونه وه له چاپی بهشی کوردی ئەم دیوانه، نامه یه کم له مامۆستا شیخ
موحه ممه دی مه حویه وه بۆ هات تیا نووسیوو ئەم بهیتهی خواره وهی له م روژانه دا له
مه لا ره سوول ناویك بیست و ئەویش وتی له مه لا حوسه ینی مه رگه یی بیستوو که
گوايه هی مه حویه:

من له یه کدا یه ک ده بینم، چل له دوودا، ده ه له سی

مه نه جی عیشقی حه قیقی «نوو» ه په نجای جی به جی
ئەم بهیته ییش موعه مایه به ناوی «ئەمین = امین» وه و، لیکدانه وه که یشی
به مجۆره یه: له سه ره تا و له پله ی یه که مدا «یه ک» ده بینم که «ا» ی ژماره وه ک پیتی
«ئه لف = ا» وایه. له پله ی دووه میشدا «چل» ده بینم که ژماره ی «٤٠» به حیسابی
حوروفی ئەبجهد ده کاته پیتی «میم = م». له پله ی سیه میشدا «ده» ده بینم که ژماره ی
«١٠» ییش به حیسابی حوروفی ئەبجهد ده کاته پیتی «یی = ی». ریازی عیشقی
راسته قینه ییش چه مینه وه یه له ریگای خو شه و یستیدا وه ک پیتی «نوون = ن» که به
حیسابی حوروفی ئەبجهد ده کاته «٥٠» و ده بیته وه به «ن». ئا به مجۆره وشه ی «امین»
له «ا» و «م» و «ی» و «ن» پیک دی.

موحه ممه دی مه لا که ریم

له باره ی «مه حوی» یه وه نووسیویانه

تا ئیستا گه لی له شاعیر و نووسهر و ره خه گرانی کورد، که م یا زۆر، له باره ی
مه حویه وه نووسیویانه. ئیمه، وه ک له دیوانه که ی «نالی» دا کردمان، وای به باش ده زانین
لیره ییشدا باشتیرینی ئەو شاعر و نووسینانه ی له باره ی مه حویه وه نووسراون، کو یان
بکه ینه وه و بیانخه ینه پال ئەم دیوانه، بۆ ئەوه ی هه رکه س که دیوانه که ده خو ینیته ون، له
هه مان کاتدا بیشتوانی قه دری مه حوی لای ئەدیانی کورد و باری سه رنجی

ره‌خه‌گرانی ئەدهب و جووری هه‌سه‌نگاندنیان بو ئەم شاعیره‌ خاوه‌ن به‌هره‌یه‌مان
شاره‌زا و ئاگادار بێی. (١)

سه‌ره‌تای ئەم بابەته‌ له‌ شاعیری پایه‌بلند «ئه‌وره‌حمان به‌گی سالم» وه‌ ده‌ست
پێ‌ده‌که‌ین که‌ به‌ «سالمی ساحیب‌قهران» ناوبانگی ده‌رکردوه‌. ئەم شاعیره‌ خاوه‌ن
به‌هره‌یه‌ له‌ پارچه‌ شیعریکیدا به‌ شانازییه‌وه‌ ناوی مه‌حوی هه‌ناوه‌ که‌ ئه‌و کاته‌ هه‌شتا
نازناوی شیعری «مه‌شوی» (٢) بووه‌. ئەمه‌ تیکستی پارچه‌ شیعره‌ که‌ی سالمه‌:

له‌ عهرسه‌ی ئه‌وجی عیشت بازى دڵ هه‌لسا له‌ ده‌وران
به‌ به‌رقی پورته‌وی حوسنت په‌ری سووتا له‌ ته‌یرانا
له‌ روژی ئیمتیحانا دیم به‌رaber روئیه‌تی مه‌عشوق
که‌مه‌ربه‌سته‌ی هونه‌ر هاتن به‌ پیتی عیش‌ق‌بازانا
له‌لایى «نالی» و «مه‌شوی»، له‌لایى «سالم» و «کوردی»
له‌ هه‌نگامه‌ی هونه‌رگه‌رمی تکاجۆ بوون له‌ «مه‌ولانا»
له‌ مه‌یدانی به‌لاغه‌تدا سواری مه‌رکه‌بى مه‌زموون
به‌ کوردی هه‌ر یه‌که‌تازی سواری بوو له‌ «بابان»

(١) به‌شیکی زووری که‌ره‌سته‌ی ئەم باسه‌ مامۆستا شیخ موحه‌مه‌دی مه‌حوی خسته‌یه
به‌رده‌ستمان.

شایانی وتنه‌ ئیمه‌ له‌باره‌ی شیوه‌ی رێنووسه‌وه‌، نه‌بێ، هه‌یج‌جۆره‌ ده‌سکاریه‌کی تیکستی
هه‌یج‌کام لهم بابەتانه‌مان نه‌کردوه‌. هه‌ر به‌و‌جۆره‌مان نووسینه‌ته‌وه‌ که‌ له‌ سه‌رچاوه‌
بنجیه‌کانی‌اندا نووسرا‌بوونه‌وه‌.

(٢) نووسه‌رانی میژووی ئەده‌بی کورد و ره‌خه‌گرانی ئەده‌ب له‌ زمانی کوردیدا تا ئیستا
که‌سیان نه‌یان‌وتوه‌ «مه‌شوی» و «مه‌حوی» دوو شاعیری جیان. ئه‌وه‌ی باوه‌ ئه‌وه‌ته‌ «مه‌شوی»
نازناوی پێشووی شیعری مه‌حوی بووه‌. له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌شدا ئیمه‌ پارچه‌ شیعریکی مه‌حویمان نه‌
به‌ ده‌سنووس «و دیاره‌ نه‌ به‌ چاپیش» نه‌دیوه‌ له‌جیاتى «مه‌حوی» تیا نووسرابێ «مه‌شوی». وادیاره‌ مه‌حوی خۆی که‌ وازی له‌ ناوی «مه‌شوی» هه‌ناوه‌، هه‌ر پارچه‌ شیعریکیشی به‌و ناوه‌وه‌
بووبێ گۆربێتیه‌ سه‌ر «مه‌حوی».

که «نالی» ته وسه نی تهبعی به ته رزی گه رمی جوسته ن بوو
 به چه وگانی خیره د گۆی دانشی ده رکرد له مه یدانا
 که ره خشی تهبعی رامی هاته سهر میقرازه که ی ته علیم
 ریکابی پای بۆسن «سالم» و «مه شوی» له ده ورانا

«مه لا موحه ممه دی خاکی» یش که شاعیریکی تری سه ده ی نۆزده هه مه، له
 قه سیده یه کی در یژیدا که ستایشی پیغه مبه ری پی کردووه «سه لامی خوی لی بی» و
 شوین پی «مه حوی» ی تیا هه لگر تووه له قه سیده ی «به حری نوور» دا، به چهند به یتیک
 به شان و بالی «مه حوی» دا هه لداوه و ده لی:

له جار و خه رمه نی فەزل و که مالی «مه حوی» یا «خاکی»
 خه ریکی خا که پویه، گول ده چینی دانه مۆرانه
 نوعووتی ته حمه دی فهرموو، نه مامی سه رمه دی هه لناشت
 منی «خاکی» که ریم دایم له ده وری باغه وانانه
 سوروشک ئاو و، موژه په رژین، ئومیدی دل چ غونچه ی گول
 به چاو، چاودیری وه ک بولبول بکه م ئه م ته رزه باغانه
 «تعالی الله» چ دیهقانه، جه زای غوفران و ریزوانه
 سه مهر خۆر بین، خودا، ئیمهش له سایه ی ئه م نه مامانه!

شاعیری رۆشنبری کورد «حاجی قادری کۆبی» یش له پارچه شیعیکیدا که
 شانازی به شاعیره هه لکه وتوووه کانی کورده وه تیا ده کا، ناوی مه حوی هیئاوه که
 له وده مه دا هیشتا نازناوی شیعی هه «مه شوی» بووه. حاجی قادر ده لی:

«سالم» و «مه شوی»، «شیخ رهزا» و «خهسته»
 شاعیرن، هه ر چواری به رجهسته

شاعیری پایه بلند «مەلاکا کە حەمە ی ناری» یش که به «مەلاکا کە حەمە ی بێلوو» یش
 به ناوبانگه، پارچه شیعریکی له سەر کیش و قافیە ی ئەو دوو پارچه شیعری مەحوی
 و تۆوه که سەرە تاکانیان ئەمە یه: «له روژی هەلدرا ئەم کوێنه خەیمە ی تان و پۆشینە» و «له
 سەیری خەستەخانە ی عیشق، ئەوی سەوزە ی که وا شینە». ناری لەم پارچه شیعری
 نایاب و سوارەیدا شیوەنی کوچی دوا یی مەحوی دەکات. له دوا به یتیشیه وه وا دیاره
 که وا له و سەردەمەدا به نه خووشی له سلیمانی بووه. ئەمەش تیکستی ته واوی پارچه
 شیعری که ی ناری:

لەبەر تیری موژە ی بێ مروەتی ئەو شوخە نه خشینە
 له هەرجی دەنگی یا ته لقینە، یا یاسینە، یا شینە
 له داخی خارە هەردەم شیوەنی بۆلبول به سەر گولدا
 له سەر ئەو وه جەهیه شینم که رووی موحتاجی تاشینە
 برۆ زاهید که دل نادم به وه عزی پووج و ئەفسانە
 نیشانە ی سەفوەتی دل که ی به ریش و خەرقە پۆشینە!
 له هەر وه قتی به موژدە ی مە ی، خرۆشی به ربەت و نه ی بێ
 به ئەمری پیری مە یخانە زەمانی بادە نوشینە
 نه هەر مل لایقە دەستی به سەربەستی له گەردەن که ی
 نه هەر سەر واجبی دەستی گول و سەرپۆش و پووشینە
 یه کی وا چاکه سەر بو ئەفسەری شاهانە یی که چ کا
 یه کی موسته وجیبی به رگی په لاس و کوێنه پۆشینە
 بوزورگی که ی به فیکر و دانش و ئاداب و ئیدراکه!
 مە عیشەت که ی به سەعی و ئیهتیمام و که سب و کوشینە!
 به شوینی مە حویا نه زم سەراسەر شینە بو مەرگی
 له ئەشعارم ته ماشاکەن سەراپا ئاخری شینە

به رووخۆشی که فەرمووێه ئه بێ «ناری» عه یادهت کهم
ئهوا مردم له خوڤیدا، له خوڤشی ئهم نه خوڤینه...

سهید ئه حمه دی نه قیبه زانا و شاعیری پایه به رزیش، به بۆنه ی کۆچی دوایی
مه حویه وه ئهم پارچه شیعره ی له لاوانده وه یا وتوو^(١):
ئهوا یاران هه موو روین، به بێ جێ من به جێ ماوم
دلم رهش، رهنگ و روو زهرد و، سپی بوو، دیده کهم، چاوم
شه رابی که ئسی دنیا وا ده ماغ و که لله می پر کرد
له بهر مهستی و سستی من هه می شه کاس و تاساوم
عه جه ب ماوم کهوا ماوم له بهر سۆز و بلێسه ی دل
له سایه ی ئاوی چاوی خو مه وه هیشتا نه سووتاوم
به ناری حیرسی دنیا خه رمه نی ئه عمالی من سووتا
له بهر کویری به سیره ت خو م نه دیوه چه نده شیواوم
له باتی بیه عهرشی حه قق و جیگه ی سیرپی سوبحانی
دلم بـتـخـانه یی ئه غیاره بـو دنیا که برژاوم
مه تاعی ئابرووم هیند سه وقی سووقی نامورادی کرد
له دووکانی زه ره ردا ده سته ئه ژنۆلات و داماوم
به دهس شه ی تانه وه حه یران و بووم مه له به ی سوبیان
له به حری قه سه و تا که شتی شکاو و غه رق و خنکاوم
به روژم تی ئه گه ن جه معی، ئه سه فمه چونکی نازانن
له بهر حه یلووله تی ئه رزی مه عاسی مانگی گیراوم
به خو بادانی بی هووده م ئهوا مه علومه نادانم
نه فه همم که توژی توژم و چه ند قه تره یی ئاوم

(١) ده ستنوسی ئهم پارچه شیعره، به خه تی شاعیر خو ی، ئیشتاش ماوه و لای شیخ
ره ئووفی کوپی سهید نووری نه قیبه.

بنازم بهم هه‌موو حیلمی خودایه و لوتفی پیغه‌مبه‌ر
 که بهم زۆری گوناوه من به روو وه‌ک ئاده‌می ماوم
 ئەمیش نه‌وه ریاییکه ده‌م و دل یه‌ک نه‌بی «ئه‌حمده»
 له دیوانی ئەده‌بدا بۆیه وا مه‌حوه قسه و ناوم

«شیخ ئەحمده‌دی شیخ غه‌نی» یش که نازناوی شیعی «فه‌وزی» بووه، به‌بۆنه‌ی
 ده‌رچوونی دیوانه‌که‌ی «حه‌مدی» یه‌وه، چهند به‌یتکی وتوو به‌شان و بالی
 مه‌حویشیدا تیا هه‌لداوه. شایانی وتنه‌ فه‌وزی هه‌میشه ئاواته‌خوازی نه‌وه بوو
 دیوانه‌که‌ی مه‌حوی به‌شیوه‌یه‌کی جوان و بی‌هه‌له له چاپ بدری و پارچه‌شیعریکی
 ستایشی بۆ دابن. به‌لام به‌داخه‌وه نه‌ژیا نه‌و ئاواته‌ی به‌چاوی خۆی بیینی بێته‌دی و
 له‌گه‌ل خۆیدا بردیه‌گۆر. ئەمه‌ش تیکستی ئەو چهند به‌یتیه‌ی فه‌وزی:

گه‌رچی «نالی» و «کوردی» و «سالم» له‌ده‌وری «ماضی» یا
 خاوه‌نی دیوانی عالی بوون له‌شیعری کوردیا
 گۆبی سه‌بقه‌ت هه‌ر له‌ناوا مابوو «مه‌حوی» پێی گه‌یشت
 خسته‌وه مه‌یدان به‌جێ هیشتن له‌عه‌سری «ثانی» یا
 دایه‌ به‌ر چه‌وگانی ته‌شبهه و به‌لاغه‌ت، رای فران
 ئەو به‌یان و ئیستیعاره‌ی وا له‌شیعری «حه‌مدی» یا

«عه‌لی که‌مال باپیر ئاغا» ی شاعیریش ئەم دوو پارچه‌شیعره‌ی بۆ مه‌حوی وتوو:
 پارچه‌ی یه‌که‌م:

گه‌هێ مه‌خموور و سه‌رخۆشم به‌نه‌شته‌ی دیده‌که‌ی مه‌ستی
 گه‌هێ دل له‌ت نه‌کا شمشیری ئه‌برۆی تیژی په‌یوه‌ستی
 له‌کاتی پیریا‌گه‌ر حه‌ز له‌بالای یار بکه‌م حه‌قمه
 که‌ چونکه‌ پیاوی پیر دايم عه‌سا پێویسته‌ بۆ ده‌ستی

له گۆری پاکتا سەر دهر بهینه هه زهه تی «مه حوی»!
 بزانه چی به سه رهات کورده واری و شیعر و هه له بهستی
 له ناو باغچه ی ئه ده بدا تا ئه به د نایینی تۆ یه ک گۆل
 که لایق بی به دهستی یار و بیده یی به سه ره بهستی
 ته وافی که عبه یی به رده رکی یار نا کرئ به مانگ و سال
 ئه بی دهسته و نه زه ر تا ماوی تۆ ئازانه راوهستی

پارچه ی دووهه م که چوار خشته کییه که:
 چونکه بهنده ی هه زهه تی «مه حوی» م و شاگردی ئه وم
 وائه زانم «واریسی» ته ختی شه هی که یخوسره وم
 داخه که م ئه ولاده کانی ده رحه قی من بی وه فان
 وائه زانن بهنده مردووم یاخۆ سه رمهستی خه وم

«ئه حمه د به گی فه تاح به گی ساحیقه ران» یش که نازناوی شیعی «حه مدی» بووه
 له م چوار خشته کییه یدا به شان و بالی مه حویدا هه لداوه:
 خه رمانی له فزی کوردی، «کوردی» که کردی پیوان
 «نالی» که نالی کاسه ییکی دابه ویش لیوان
 تاراجی کرد که «مه حوی ئه فهندی» به لوتفی خوی
 عوشریشی دا به «حه مدی» وتی بیبه ره دیوان^(۱)

(۱) ئه م چوار خشته کییه مان له نوسخه له چاپ دراوه که ی «دیوانی حه مدی» وه رگرتوه که
 له ۱۹۵۷ دا له لایه ن «کتیبه خانه ی گه لاویژ» ی سلیمانییه وه له چاپ دراوه و د، مه عرووف
 خه زنه دار پیشه کی بۆ نووسیوه. له نگی چوار خشته کییه که ئاشکرایه. به داخه وه له بهر نه بوونی
 نوسخه یه کی تر له به رده ستماندا بۆ مان راست نه کرایه وه.

«گۆران» ی نەمریش لە پارچە شیعرى «بە رینگادا... بەرەو کۆنفرانس»، کە لە یە کى لە شەونشییه کانی کۆنگرەى دوو هەمى مامۆستایانى کورددا لە شەقلاوێ خویندیهوێ لە هاوینی ۱۹۶۰دا، بەمجۆرە ناوی مەحوى هیناوه:

ئەگەر دوینی مامۆستاكان	یەك سولتانیان پى ئەگەیان
ئەمڕۆ ئەبى مامۆستای کورد	دانیشی و بە راویژی ورد
رینگای پینگەیانندن دانى:	بۆ ملیۆنان، نەك سولتانی!
لە بێشكەى بن هەر سیبەرى	سبەى ئەگەر بێتە دەرى:
خانزادى، سەلاحەددینی،	كاکە مەمى، خاتو زینى...
ئەوسا بەستەى بى خەمیمان	چ ھى پینووس، چ دەمیمان
بە تاقە یەك زارى شیرین	شاخ پر ئەکا لە پیکەنین!
ئەوسا: «خانى»، خانى سەردەم	بە زمانیک ئەنووسى «مەم»
کە پى ئەدون «نالى» و «مەحوى»	وەك «قوبادى»، وەك «مەولەوى»!

مامۆستا گۆران، لە یە کى لە موحازەرە کانیشیدا لە بەردەمى قوتابیانی بەشى کوردی کۆلیژی ئەدەبى زانکۆی بەغداد، لە مەیدانى هەلسەنگاندنى خاسیەتە هونەرپەرییه کانی شاعیرانى غەزەلدا، لەبارەى مەحوییهوێ دەلی:

«بوژیك بووه له ژيانى خویدا دلتهنگ بووه. دەلین هۆنراوێ کانی لەسەر رێچکەى هیندی وتوو. لە قوولی بیردا، لە وردی واتادا، لە ریکویتیکی وشەکاندا زۆر هونەری نواندوو. مەحوى زۆر بەتەنگ ئەوێ بوو هۆنراوێ کانی کورت بن، قسەکانی لەژێر پەردەوێ بکا».

مامۆستا «نجم الدین مەلا» یش، لە هەلسەنگاندنى مەحوى و دیوانى مەحویدا لە ژێر ناو و نیشانى «چەند وشە یەك» دا نووسیویه^(۱) دەلی:

(۱) شیخ موحەممەدى مەحوى لە سەرەتای سالى ۱۹۵۸دا دەسنووسە کانی دیوانى مەحوى داوێ تەلای مامۆستا نەجمەددین مەلا تا نوسخە یەکی پاکنوس کراویان لەبەر بنووسیتهوێ بۆ لە چاپ دان. ناوبراو لە گەل نووسینەوێ نوسخە کەدا ئەم وتارەشى نووسیوه تا لە گەل دیوانە کەدا لە چاپ بدری.

چه‌ند وشه‌یه‌ك

خوینده‌وارانی خوشه‌ویست!

به ستایشی نالیم، راست و دروست ئەم چه‌ند وشه‌یه‌م خسته پیش چاوتان:
له خویندنه‌وه و سه‌رنج‌دانی ئەم دیوانه به‌نرخه‌دا بۆم ده‌ركه‌وت كه خاوه‌نی دیوان،
پیشه‌وا و مامۆستای مه‌زن خوالی خوش بوو «مه‌حوی»، وه‌ك له پایه‌ی شیعری و نه‌ده‌بدا
شابازه، له خواپه‌رستیشدا جیبی نیازه. هه‌ركه‌سی واته و نه‌شعاری ئەم زاته بخوینێته‌وه
چاو و دلی روون نه‌بێته‌وه. ئەگه‌ر بێینه سه‌ر باری راستی و به‌چاویکی ژیری
شیعره‌كانی ورد بکه‌ینه‌وه و هه‌لبه‌ستی «ته‌وحید» و «ته‌نزیه» ی سه‌رنج بده‌ین، نه‌بینین
مه‌حوی له «عه‌قیده - باوه‌ر» دا له «جامی» و «مه‌ولانای رۆم» كه‌تر نه‌یه. خو ئەگه‌ر
ته‌ماشایه‌کی هه‌لبه‌ستی «به‌حری نوور» ی بکه‌ین كه ١٢٤ شیعره‌كه ئەمه‌یش ره‌وش و
خووی جوان و به‌رزی پیغه‌مبه‌ره خوشه‌ویسته‌كه‌مان دروودی خوای له‌سه‌ر بی،
پیشان نه‌دا. مه‌حوی چووه‌ته‌ جه‌نگی سه‌سانی كۆری «ثابت» ه‌وه كه شاعیری
تایه‌تی پیغه‌مبه‌ر بووه. خو ئەگه‌ر له شیعری فه‌لسه‌فه و عیش و زه‌وقی بكۆڵینه‌وه،
مه‌حوی شان به‌ شانی «حافظ» و «سه‌عدی» ی شیرازی رۆشتووه. هه‌روه‌ها مه‌حوی
نیشتمان په‌روه‌ر و دلسۆزی قه‌ومه‌كه‌ی بووه. ئەم شیعره‌ی به‌لگه‌یه‌كه ئەلی:

له «همزیه» و له «برده» م چونكه‌كه‌م دی نیستیفاده‌ی كورد

منیش ئەم كوردیه‌م دانا له ریزی نه‌و قه‌سیدانه
لێره‌دا شاعیر دلی به‌ قه‌ومه‌كه‌ی سووتاوه‌كه هه‌لبه‌ستی «همزیه» و «برده» عه‌ره‌بیه‌كه
ره‌قه و كه‌م دا بیژێك [كه‌م تا بیژێك] خه‌لك تیی ئەگا، هاتوو هه‌لبه‌ستی «به‌حری
نوور» ی به‌ كوردی رێك خستوو بۆ نه‌وه‌ی خوشه‌ویستی پیغه‌مبه‌ر ﷺ له دلیانا چه‌سپ
بی و له مه‌زایای جوانی تی‌بگه‌ن. له سه‌ریکی تره‌وه مه‌حوی له فه‌لسه‌فه‌ی ژبان و
كۆمه‌لایه‌تیدا رابه‌ریکی بی‌وینه‌ بووه. تو خوا له شاعیراندا كێ فه‌لسه‌فه‌ی وا جوانی
وتوو كه ئەلی:

برا، فیکری چرا، کبیریتی فرسه‌ت تا له ده‌ستایه

شه‌وی یه‌لدا له‌پیشه، روژی عومرت وه‌خته ئاوا بئی

له‌م شیعره‌دا بۆ دین و بۆ دنیا مرووف هان ئەدا که تیکۆشی و به‌ره‌و پیشکه‌وتن بپروا و

له‌کووش سارد نه‌بیته‌وه.

ئیتیر خۆم به‌به‌ختیار ئەزانم که ئەم چهند وشه‌یه‌م نووسی و پیشکه‌شی

خوینده‌وارانی به‌پێزم کرد.

سوله‌یمانی

مامۆستا نجم‌الدین مه‌لا

١٩٥٨/٩/١٩

ئهمه‌ش نه‌و به‌بالا‌پرینه‌ی که پایه‌بلند حاجی «میرزا عبدالله» ی کۆیی، که نازناوی

شیعری «خادیم» بووه، بۆ «دیوانی مه‌حوی» ی نووسیوه:*

شوکر و سوپاس و ستایشی بئی ژماره و همد و سه‌نای فراوانی زیاتر له ژماره‌ی

ستاره، شایانی خوداییکه که بئی شه‌ریک و بئی موشیر و بئی وه‌زیره، وه له ئومووراتی

کاری خۆی و به‌پێوه‌بردنی جیهان موحتاجی موعین نیه، وه بئی جینگه و مه‌کانه، وه

راوه‌ستانی به‌مه‌کان و زه‌مان نیه، به‌لکی مه‌کان و زه‌مان راوه‌ستانی به‌قودره‌تی زاتی

پاکي ئه‌وه‌وه‌یه. سه‌لات و سه‌لام له‌سه‌ر ئه‌و پیغه‌ممه‌ره‌ی «موحه‌ممه‌د» ی ناوه که

نیراوی ئه‌وه‌وه‌ بۆ ئیسلاحی مه‌خلووقاتي ئینس و جین. وه ئه‌و «موحه‌ممه‌د» ی له

نووری مه‌حز خه‌لق کرد و شه‌رابی عیشقی له‌مه‌یخانه‌ی ئەزهل پئی نو‌شان‌د، وه مه‌ستی

جیلوه‌ی ئەبه‌دی ته‌جه‌للای خۆی کرد، وه پاشماوه‌ی ئەم شه‌رابی مه‌حه‌به‌ته‌مایه‌وه‌ بۆ

خاسان و تابعانی ئومه‌ته‌که‌ی. هه‌رکه‌سی جورعه‌ییکي له‌م شه‌رابه‌ نو‌ش کرد له‌ حالێ

به‌شه‌ریه‌ت «ئاو و گل» که‌وته‌ حالێ مه‌له‌کیه‌ت، وه که‌وته‌ زه‌مزه‌مه‌ و «اضطراب» ه‌وه،

(*) حاجی میرزا «عبدالله» یش، هه‌روه‌ك مامۆستا «نجم‌الدین» مه‌لا، ئەم به‌بالا‌پرینه‌ی بۆ ئه‌و

دیوانه‌ی مه‌حوی نووسیوه که شیخ موحه‌ممه‌دی مه‌حوی خه‌ریکی ئاماده‌کردنی بووه بۆ چاپ.

وه زه مزه مه و شووری عه شق له بن هه ر موویه کی ئەندامی په یدابوو، هه روه کوو
مه شهووره ئەلین: گۆزه چی تیایی ئەوه ئەده لینی. له جومله ی ئەم خاسانه جه نابی
«مه حوی» که سه رچاوه ی عیلم و عیرفان و قاتیعی بورهان بوو له م شه رابه ی نوش کرد
له مه یخانه ی حه قیقه ت:

چ مه یخانه، مه یخانه یی به زمی یار چ مه یخانه، سه د جو شى جیلوه ی به هار
چ مه یخانه، فیرده و سى گه وه رنه ژاد چ مه یخانه، جو شى به هاری مورا د
چ مه یخانه، ئایینه دارى هه رهم چ مه یخانه، نه پره نگى به زمی قیده م
وه قووه ی جازیه ی شووری عیشق خسته سه ر ئەشعار و دانانی ئەم دیوانه که
گه نجیکی نیهانییه پر له دو پر و گه وه هه ر، چونکی ئەم تائیفه هه ریه که به نه وعی مه ستى و
مه جزووبی روویان تی ئەکا. به عزى نه عره ی سو بجانى ئەخاته دنیا وه، وه هیندی بو
سه ری دار بو سه ردارى هه ول ئەدات، وه ئەوه ی تر به شیعر و زه مزه رووی زه وی پر
ئەکا:

هه موو سه رخو شى باده یی وه حده تن موبه پرا له چوون و چرا و که سه رهن
وه کوو ره نگى گول شه ن هه موو مه ی په رست وه کوو به رگى گول جومله ساغیر به ده ست
هه موو مه حوی جیلوه ی ته جه لایى یار له عه شقا جگه رخوین وه کوو لاله زار
وه له وه سفى جه نابی عاشقى دلسوز «مه حوی ئەفه ندی» چه ند هه لبه ستیک
ئەخویننه وه:

دلی مه یخانه یی ئەسه راره «مه حوی»

که لامی گه وه هه ری شه هواره «مه حوی»

چ مه حوی؟ مه حوی باده ی ده ستى ساقی

چ مه حوی؟ مه حوی چاوی مه ستى ساقی

چ ساقی؟ ساقی مه یخانه ی عه شق

چ عه شقی؟ عه شقی سه وداخانه یی عه شق

ئەوەندەى گوت «هو الحق» تا زوبانى...
 بە ئەسرارى «أنا الحق» بوو بە يانى
 خىرەد حەيرانە بو ئەفكارى بىكرى
 لە سافى تىنەتا ئىلھامە شىعرى
 لە جوۆشى خودپەرستى دوورە مەحوى
 بە مەستى ھەم لە ھەستى دوورە مەحوى
 لە ھەر لە فزىكى ئەيىنى مەجازە
 لە مەعنەدا حەقىقەت سىرپر و رازە
 بە بەرقى شىرك سۆزى عەشقى وەحدەت
 ھەمووى سووتاند خەس و خاشاکی کەسەت
 لە ساقى عەشقەو ھەر جامى وەرگرت
 بە وەسللى دولبەرى ئارامى وەرگرت
 لە فەيزى نەشەيى ئەم بادە دوو جام
 لەوا مەغموورە کوڤر و مەستە ئىسلام
 خەتى ئەم ساغىرە شەرحى يەقین بوو
 لەوا «علم اليقين»، «عين اليقين» بوو
 عومرى عەزىز و ئەوقاتى شەرىفى خوۆى لە شەو و رۆژا سەرفى ئەو مەحەببەتە
 حەقىقىيە کرد. ھەر شەوئى بە يادى کوۆى يارەو ھەسەر بە ئەژنۆ لە ئەسرارى وجودەو
 سەفەرى ئەکرد. کە جوۆشى عىشقە کە زۆرى بو ئەھيئا. زمانى بە شىعر ئەکرايەو.
 وە لە وەسفى دىوانە کەشى چەند ھەلبەستىكى تر ئەخويننەو:
 ئەى دڵ وەرە بنوارە، تۆ مەحرەمى پەنھانى
 ئەسرارى دلى مەحوى لەم سەفحەيى دىوانى
 قىلەى ئەدەب و عىشقە، ھەم فارسى و کوردى
 باغىكى سەفابەخشە، ئەوراقى گولستانى

ئەلفاز و مه عانی ئەو، وهك سه بزه و گولزاره
 گولچين به ئەدهب ئەي دڵ هه رچه نده كه بتوانی
 ئەم گولشه نه خه ندانه پر لاله و ره یحانه
 مورغانی مه عانی ئەو مه شفغوولی غه زه لخوانی
 سروهی سه حهری مه عنا، خه ندهی ده هه نی غونچه
 ئەسراری نومایان کرد بوّ عاله می جیسمانی
 سه د جهننه تی جاویدان په یدایه له یهك ئەیوان
 هه ر مه تلّعی ئەشعاری «رزوانه» به ده ربانی
 ئەلفازی سه ده فواری پر گه وهه ری مه عنایه
 غه وواسی مه عانی بوو بوّ سه فحه یی دیوانی
 سه د که وسه ری جان په روه ر، په یدایه له یهك ده فته ر
 سه رچه شمه یی هه ر که وسه ر پر لوئلوئی عوممانی
 یهك گۆشه گولستانه، پر لاله و ره یحانه
 یهك گۆشه شه بستانه، پر ماهی شه بستانی
 ئەوراقی گولی مه عنی مه حفووتی خه زان ماوه
 بوّ هه دیه یی یاران ه گول ده سته یی عیرفانی
 گه رمی سوخه ن ئارایی، دنایی و عوقبایی
 ئەسراری به زیایی تا حیکمه تی یۆنانی
 ئەم گولشه نی دیوانه، رازی دلی په نهانه
 ئەسراری دڵ و جانه بوّ مه سته و حه یرانی
 شو ر و شه غه فیککی وا، عه شق و ته ره بیکی وا
 قیبه لی ئەدهب و غه وغا، بازار ی سوخه ندانی
 رازی دله ئەشعاری، مه یلی گوله گوفتاری
 گولچینه له گولزاری، بولبول به سوخه نپرانی

من «خادیم»ی ده‌رگاهم، شه‌و تا به سه‌حه‌ر ئاهم
بۆ زامی جگه‌رگاهم تۆ مه‌ره‌م و ده‌رمانی

له مه‌یدانی لیکۆلینه‌وه‌ی دوور و درێژیشدا له شیعرى مه‌حوى، دوو وتارى
مامۆستا «علاء‌الدین سجدى»ی و مامۆستا «کاکه‌ی فه‌للاحمان» له به‌رده‌ستدایه‌، وا
لیره‌دا دووباره‌ بـلاویان ده‌که‌ینه‌وه‌. مامۆستا «علاء‌الدین» له «میژوی ئه‌ده‌بی
کوردي»یه‌ که‌یدا وای له‌باره‌ی مه‌حویه‌وه‌ نووسیه‌:

مه‌حوى

۱۸۳۰ - ۱۹۰۴

شاگردی مه‌یخانه‌ی مه‌ی فرۆشانی مه‌عرفه‌ت له‌ سۆزدا، خه‌لفه‌ی کۆری چله‌کیشی
ئه‌شکه‌وتان له‌ خورۆشدا، شیخی سه‌ر به‌رمالی دڵ رووناکان به‌و چاوی پڕفرمیسکی
خوینینه‌وه‌، پیری دیواخانی پالەوانان به‌و باوه‌ری قایمی ئاسنینه‌وه‌، شه‌یدا به‌ کشتی
قسه‌ی نه‌سته‌ق له‌بارى ئایینی، واله‌ به‌ زوشتی له‌ گه‌ل نه‌فسی پیسی رابه‌ری بۆ دینی.
ئاشنا بووه‌ عه‌شقی ته‌نها به‌ باسی کرده‌وه‌ بۆ روژی دواپی، نه‌یداوه‌ خه‌رمه‌نی فیکری به‌
ده‌س خه‌یالی شه‌ن و بای دنیایی. دانا بووه‌ به‌ فه‌لسه‌فه‌ی ئه‌و ریگه‌یه‌ که‌ ریتی ته‌ریقه‌ته‌،
زانا بووه‌ به‌ ورده‌کاری ئه‌و باوه‌ره‌ که‌ بیری شه‌ریعه‌ته‌. قسه‌ی ئاوینه‌ی دلیه‌. شیعرى
تیکلاوی گلیه‌. نه‌فسیه‌تی سوڤی بووه‌، بیری تیژ و قوولی بووه‌...

شاعیری به‌رزی ئه‌م داستانه‌ ناوی «موحه‌مه‌د» و کۆری مه‌لا وه‌سمانی بالخیه‌
-بالخ دێیه‌ که‌ له‌ ناوچه‌ی ماوه‌ت له‌ لیوای سوله‌یمانی - له‌ سالی ۱۸۳۰ ی میلادی له‌
شاری سوله‌یمانی هاتوه‌ته‌ دنیاوه‌. له‌ ته‌مه‌نی هه‌وت سالی‌دا خراوه‌ته‌ به‌ر خویندن، له‌
کتیبه‌ ورده‌له‌کان بووه‌ته‌وه‌ و سه‌ره‌تای خویندنی عولوومی ئیسلامی لای باوکی ده‌ست
پێ کردوه‌، له‌ پاشا به‌ فه‌قیه‌تی چوووه‌ بۆ سابلخ بۆلای مه‌لا «عبدالله»ی پیره‌باب، سێ
سالی‌ک له‌وێ ماوه‌ته‌وه‌، گه‌راوه‌ته‌وه‌ بۆ سوله‌یمانی، له‌و ناوه‌دا و له‌لای مه‌لا چاکه‌کانی
ئهو ده‌وره‌دا گه‌لی ده‌رزی وه‌رگرتوه‌، ئینجا چوووه‌ بۆ به‌غدا بۆ لای موڤتی زه‌هاوی.

ماوه یهك له لای زه هاوی ماوه ته وه و ئیجازه ی مه لایه تی پێ داوه و له ١٨٥٩ دا کردووه به مامۆستای مزگه وتی ئیمام نه عزم. له ١٨٦٢ دا به غدا ی به جێ هێشتوو و چوو ته وه بو سوله یمانی. له سوله یمانی بووه به نه ندای مه حکه مه. له ١٨٦٨ دا که باوکی نه مری، خوی له ئیشی حوکومهت نه کیشیته وه و دهست نه کا به ده رز و تنه وه به فه قییان. مه لا وه سمانی باوکی خه لیفه ی شیخ «سراج الدین» ی ته ویله بووه. خویشی هه ر له و بنه ماله یه دا خه لیفه یه تی شیخی «بهاء الدین» وه نه گری. له دوو لاوه به دوو لا دا مه ردوم فیری عیلم و ته سه ووف نه کا...

له ١٨٨٣ دا بارگه نه پێچیته وه نه چێ بو حه ج. هه ر که له حه جه که ی نه بیته وه له ویوه نه چێ بو نه سه موول. پیاوه کورده کان نه یگه یه نن به سولتان «عبدالحمید». سولتان شیخ موحه ممه دی به عیلم و ته سه ووفه وه نه چیته دلّه وه، نه وازشیکی زوری له گه لا نه کا و فه رمان نه دا له سوله یمانی خانه قاییکی بو دروست نه کهن - که به ناوی خانه قای مه حویه وه ناوبانگ نه سینێ و ئیسته ش نه و خانه قایه ماوه - که نه گه رپته وه بو سوله یمانی ئیتر دهست نه کا به ده رز و تنه وه ی عیلم و رابه ری کردنی مه ردوم له باری ته سه ووفدا، تا له ١٩٠٤ ی میلادی له ته مه نی ٧٣ سالی دا شه ربه تی مردن نه خواته وه و له خانه قا که ی خوی دا نه نیژریت.

شیخ موحه ممه د پیاوکی بالابه رز و که له گهت، سوور و سپی و چاو گه وه و ریشیکی درێژی پتوه بوو، به نه رمی و له سه رخو قسه ی کردوو. میزه ری سپی کوردانه ی له سه ر ناوه و که وا و سه لته و جو به ی له به ر کردوو. له ده وری ئاخردا ژووریکی له خانه قا که ی خوی بو خوی ته رخان کردوو له ویدا وه ختی کردوو به سی به شه وه؛ به شیکی بو ده رز و تنه وه، به شیکی بو دانیشن له گه ل مه ردوما و ئامۆژگاری کردنیان له باری شیخایه تی، به شیکیشی بو نوێژ و زیکر و فیکر. له سه ره تای ژیانیشیه وه زۆرتر حه زی به گو شه گیری و تیکلا و نه بوون کردوو و لای وا بووه که سووسه ی نه سیمی مه عنه و بیات له م سووچه وه دهست نه که وی. که ماوه یهك ماوه ته وه و بۆنی هه چێ نه کردوو، که و تووه ته سه ر نه و باوه رپه که تا جۆش و خوروشیکی نه بی ناگاته رووی ئازیزان، به خوی نه لی:

سەر که جووشیکی نه بی، من زرکه تالم بوچیە!

دل که هووشیکی نه بی، شیشه ی به تالم بوچیە!
پیی ئەلین ئەم جووش و خوروشه ئەتکیشی بۆلای ئەو مهیدانه که مهیدانی عیشق و
عاشقانه و مهیدانیکی ترسینەرە؛ مهیدانیکه که سەرچاوه ی ئیلھاماتی شیعەر و ئەدەبه.
بازاری شیعریش گەلی لقی لی ئەبیتهوه. ئەلی:

ئەزانم بادیه ی عیشقه خەتەرناک

که چی هەر چووم، ئەگەر ماوم، ئەگەر چووم
که ئەکەویته ئەو مهیدانهوه، به بی ئیختیار شەرابی عیشقی شاعیران ئەخواتهوه و
«مەحوی» ئەکا به ناوی شیعری..

که وابوو مەحوی لهو کهسانه بوو که تەنها سۆزی مەعنهویات قاپی شیعری بو
خسته سەرگازی پشت به بی ئەوه دلی کردبی به هیلانه ی خەیاالی روومهت گولان بو
گەشتن بهم ئامانجه. به لی مەحوی بهمجۆره خو ی هاویشته کووری شاعیرانهوه، به لام
ئایا ههستی بهوه کرد که پەردە ی خەیاالی شاعیر پەردەییکی نازکی کامیرایه،
رووبه پرووی هەر شتیکی کردهوه وینه که ی وەرته گریت و بو پاشه پۆژ ئەیهیلیتهوه؟ یا
هەر دەنگی ئاوازی شیعری له بهینی چوار سنووری عیشقی حەقیقیدا مایهوه و هیچ
جموجوولیکی نه کرد؟ من لام وایه ئەمه ی دوایی یانه. مەگەر جار جارێکی زۆر کهم
نه بی که سەریکی له سەر دیواری سنووره کهوه کیشاییتهوه بهم دیوا بۆنهوه بزانی چی
ههیه و چی نیه!

ئەو ماله که مەحوی تیایا گهوره بووبوو ناچاری کردبوو بهوه که سەر بهریتە
مووزه خانه ی ئەهلی تهسهووف و بهراوردیکی بیروباوه رەکانیان له گەل دلی خویدا
بکا، که وابوو دیسان هەر تهسهووف مەحوی کرد به شاعیریکی تهسهووفی و کردی
بهوه که دهستووری میتافیزیکیه کان، له پشت پەردە ی تهبیعه تهوه شت بلیت، وه کوو
بلیت فەلسەفه و تهسهووفی له سوینه یه کدا شیلاره، بهم بۆنهوه گوايه به درێژایی ژیا نی
له گەل شەیتان و نهفسدا دهستهویه خه بوون!

به لئی مه حوی شاعیریکی ورده کاریش بووه. ورده کار بووه نه وهك گالته! بۆیه هه ندی
 قه سیده ی له مانگیکه وه تا سالیك درێزه ی کیشاوه. به لام ئەم ورده کارییه ی ئە گهر
 تیکلاو به فەلسەفە ی ته سه ووفه وه نه کردایه نه یته توانی بستی به ولاوه بچی. ههروه ها
 شاعیریکی قسه نه ستەق و جیناس پهروه ریش بووه. دیسان ئەویش تا به ته سه ووف
 ئاوی نه دایه هه ر بۆی نه هاتووه. که وابوو مه حوی چۆن خۆی شاعیریکی سووفی بووه
 شیعره کانیشی گران و قوول و زۆر به شوینیا ناگه راوه و خۆی تووشی عه زیه ت کردووه
 تا دایانی ناوه. ئینجا ئەتوانین لیره دا بیینه سه ر باس کردن له هه ندی له شیعریه وه بۆ
 ئەوه ئەو پایه یه مان بۆ ده رکه وئ که مه حوی له شیعردا گرتوویه تی... باسیکی خۆی و
 نه فس و دنیا ئە گیرێته وه ئەلی:

له ناکه س کارییا، خاکم به سه ر، رۆیی به با عومرم
 خودا، سا بمژیننی تا له بهر قاپی که سی ده مرم
 به زا یچ چوو له «ما لا یعنی» یا وه قتم هه موو، یه عنی
 ده بی وه ختی له «بوالوقت» ی بخوازم تا تیا بمرم
 ئە جهل ده ورم ده دا حازر به وه عده ی ده ور و ته سلیمه
 منی غه فله ت زه ده هیشتا خه ریکی مه سته له ی ده ورم!
 خه یالی پووچی دنیا وا ده ماغ و دلمی پیچاوه
 قیامه ت هه ر مه گه ر رۆزی قیامه ت بیته وه فیکرم
 له پی که وتووم و نه فسم بۆ هه وا ده شنئ وه کوو مندال
 له بهر پیری سه رم خۆی ناگریت و تازه پی ده گرم
 چیه سووچ و گونا هم، بۆچی ده مکاته جه زاخانه
 له قه بر هه لکه ن هه تا رۆزی جه زا ده عوا چیه قه برم
 سبه ینی «یُحْشَرُ الْمَرْءُ»، برا گه ل، فرسه ته ئیمپۆ
 ته بهر پرا بن له من، با که س نه بی حه شری له گه ل حه شرم

له من نازانم ئیتر نه‌فسی به‌دخۆ چی ده‌وی «مه‌حوی»
 که به‌دکردار و، به‌دپه‌فتار و، به‌دئه‌فکار و، به‌دته‌ورم
 مه‌گه‌ر به‌ر مه‌وجی به‌حری ره‌حمه‌تم خا وه‌سفی سه‌تتاری
 وه‌گه‌رنه زه‌حمه‌ته پابوونه‌وه‌م، نامومکینه حه‌شرم
 مه‌حوی حاله‌تیکی ته‌سه‌ووف و ده‌رویشی به‌بیریکی وردی فه‌لسه‌فی ده‌رئه‌پری،
 ئیجگار له‌به‌ر ئه‌وه‌ خۆی به‌سووچداریکی ته‌واو ئه‌بینی. ده‌رده‌لێکی به‌سۆز ئه‌کا و
 ئه‌لی:

داخی گرانم من که‌لکی ژیانم نیه؛ ئه‌و ژیانه که‌ ئه‌لین باخچه‌ی ئاخیره‌ته و تۆوی
 تیدا ئه‌چینری بۆ ئه‌وه‌ به‌ری پر خیر و بیری رۆژی دوا‌ی بدا به‌ده‌سته‌وه، چونکه‌ ته‌ماش
 ئه‌که‌م - هه‌ش به‌ سه‌رم - هه‌موو عومرم رۆیی و هیچم نه‌کرد، که‌وابوو خوایه ئه‌وه‌نده
 بمژینه تا خۆم ئه‌گه‌یه‌نمه به‌ر قاپی که‌سیکی وه‌ها که‌ ژیا‌ن بۆ ئه‌و باشه و ئه‌و ئه‌زانن
 چۆن له‌و زه‌وی و زاره‌دا کشت وکال بکا؟ بۆ دروونه‌وه‌ی خه‌رمانی ئه‌و دنیا، به‌لکوو
 به‌هۆی پاشه‌روکی ئه‌و خه‌رمانه‌وه‌ منیش شتیکم ده‌ست که‌وی. من فیکر ئه‌که‌مه‌وه ئه‌م
 ژیا‌نه خۆشه‌ویسته - که‌ گه‌لی له‌ ئالتوون به‌نرخ تره - به‌جۆرێک دۆراندوومه ته‌نانه‌ت
 به‌شی تاقه هه‌ناسه‌یه‌کی خا‌وینیشم بۆ نه‌ماوه‌ته‌وه که‌ بتوانم به‌ روو سووری تیا‌یا بمرم.
 به‌ ناچار ی ئه‌بێ بۆ ئه‌وه‌ش هه‌ر په‌نا به‌رمه به‌ر یه‌کیکی وه‌ها که‌ لا‌په‌ره‌ی ژیا‌نی - له‌ باری
 چاکه و چاکه‌ کردندا - وه‌کوو ئاوینه‌ی بی‌گه‌رد وایی و تو‌زیک ی لێ بسی‌نم بۆ ئه‌وه‌ له‌و
 وه‌خته‌دا رۆحم بده‌م به‌ده‌سته‌وه.

ئه‌وا من ئه‌وه‌ حاله‌مه، که‌چی مردنیش وه‌کوو شملی شه‌ر گل و خولیه‌تی به‌ده‌ورما
 ئه‌لی: وه‌ره مه‌یدان چیت وه‌رگرتووه بیده‌ره دوا‌وه؟! به‌لی من شتم وه‌رگرتووه - که‌ گیان
 و شو‌عووره - رۆح و هه‌ست بۆ ئه‌وه‌ وه‌رئه‌گیریت که‌ خوا‌ی پی‌ بناسریت و
 فه‌رمانبه‌رداری خوا‌ی پی‌ بکری‌ت، به‌لام من له‌به‌ر ئه‌وه‌ که‌ ئه‌و مه‌به‌ستم پێک نه‌هیناوه
 وه‌کوو هیچم وه‌رنه‌گرتبی وایه. ئیسته ئه‌وا که‌وتووومه ته‌ سه‌ر ئه‌وه‌ هۆشم هاتوو‌ه‌ته‌وه
 به‌خۆما که‌ ژیا‌ن ئه‌بێ بۆ فه‌رمانبه‌ری خوا خه‌رج بکری‌ت و ئیسته به‌ته‌مای ئه‌وه‌م که‌ پی‌

بهاوێژمه ئه و مه یه دانه وه!... که وابوو مردن! من هیشتا له دهوری ئه وه لدام تو چون ئه لیت
 بینه بیده ره دواوه؟!... چیم په یدا کردوه تا بته مئی؟. منی خه یالی پر و پووچی دنیا وای
 خه و لی خستیتم که مه گهر روژی قیامت خه بهرم بته وه و بزائم ئه مه قیامته، ئیتر تو
 چون ئیسته ئه لئی بینه حیسابی خۆت بده ره دواوه؟! منی که به ناو ئه وه نده پیر بووم
 له پی که و تووم و سه رم ئه له رزی، که چی نه فسم وه کوو منالکی ساوا چون پی بگریت و
 به شنه شن به پیر شته وه بجیت، به وجۆره تازه خه ریکه ئه که و یته گر و گال و پی ئه گریت
 و ئه چی به ئاره زووی شه هوانیه ته وه! من که نه فسیکی وام بیی ئه ی مردن! تو چون
 ئه لیت بینه چیت وه رگرتووه و په ی دات کردوه بده ری؟!...

ئایا من که هاتمه دنیا وه بۆ ئه وه هاتم که فه رمانبه ری خوا بکه م، یا لئی هه لته کیئم؟!
 دیاره هیئانه که م بۆ فه رمانبه ری بووه، که چی نه فسه که م ئه و که تنه ی گیرا، ماوه ی
 ژیا نه که می به و ده رده برد که بردی نه به یشت ئیشکی چاکه ی تیدا بکه م. من که
 به مجۆره گیرۆده ی زنجیری نه فس بوو یتم، ئیتر نازائم ئه بی چ سووچ و گونا حیکم بیی
 و ئه بی بۆچی بخریمه ئه و به ندیخانه یه وه و ئه شکه نجه و ئازار بدریم؟ ئه بی بۆچی
 له بهر ئه وه که ئه وه نده خراپ بم گۆره که م تا روژی قیامت مو حاکه مه ی گۆر
 هه لکه نه که م بکا و پی بلی: من خاوینم و ئه مه ش له من دروست کراوه، ئیسته بۆچی
 به م پیسییه هیئاوته و پیت داومه ته وه؟!...

ئه و! من به و ده رده چووم. که و ابو کوپینه هه ل له ده ست به رمه دهن؛ تو خنم مه که ون
 با ئیوه ش وه کوو منتان لی نه یی، هه تا زووه ئیمرو خۆتانم لی دوور خه نه وه، با سه ی
 روژ که حیساب و کیتابی عالهم ئه کیشر یته وه حه شرتان له گه ل من نه کری، نه وه ک
 ئیوه ش پتوه بین، ئه و! چاوتان پیکه وت که نه فسی پیسم به مجۆره که مه ری دوژمنایه تی
 له گه ل ما به ستووه و وای لی کردووم که کرده وه و قسه و هۆش و بیر و خو و ره و شتی
 به جاری تیکداوم، که چی له سه ر ئه مه ش هه ر وازم لی نایه نی. که وابوو مه گهر خوا به
 میهره بانن خۆی بمخاته بهر شه پۆلی ره حمه تی خۆی و بمشار یته وه و بمشواته وه،
 ئه گینه زۆر گرانه به شتیکی تر پاک بیمه وه و دالده بدریم!!

تەماشائەکی لێرەدا مەحوی بە بیرێکی زۆر زۆر ورد لەم فەلسەفەی ژیان و نەفسە
ورد ئەبێتەو؛ لە لایە کەوێ خۆی زۆر بە خراپ ئەزانێ، لە لایەکی ترەو ئەلێ من خراپ
نیم ئەگەر نەفسم لە گەڵ نەبوا. لە ناخەری کاریشا ئیشی خۆی بەرەوپرۆوی خۆی
خۆی ئەکاتەو. کەوابوو مەحوی رێگە یەکی گرتوو کە فەلسەفە چییە کانی دەوری
ناوەراست لە عالەمی ئەروا حەدا گرتوو یانە.

دیسان مەحوی دینی بە جیناس و وردەکاری و رێکخستنی عیبارەتی گران هەر لە
باری تەسەووفدا پێ ئەخاتە قاپیەکی ترەو و ئەلێ:
لە سەیری خەستەخانەیی عیشقی ئەو سەوزەیی کەوا شینە
لە سەر هەر خەستە دێ یا خۆبەندنی یاسینە یا شینە
شەهیدی غەمزەیی بە عزی، سەقیمی عیشوویە جەمعی
دیارە سەرنوێشتی ئەهلی دڵ یا شینە یا سینە
لە بەنگ ئەم بەنگیانە چی دەبینن؟ خو له خو گۆران
لە دنیا دا مەداری عەیش و خوێشی خو نەناسینە
بە سەر دڵدا لە قاپی فەیزەو دێ نەشتە پەیی دەرهپی
چ غەمزەیی دیدە مەخمووریکە ئەمشەو، ژان ئەکا سینە
هەناسەم دا بە نالە عەرزێ حەلەم کەم کە تاساوە
لە خۆبەندە دڵ و جەرگم، دەروونم کەیلە تا سینە
لە عالەمدا عەلامەیی سوبحی حەشر ئەمشەو بەیانی دا
خوا عالەم لە چاکێ ئەو بەرۆکە دەردەخا سینە
مەلا تەلقینی «مەحوی» دانەدا، «حبل المّتين» ی ئەو
لە جیگەیی زەللە زەیلی رەئفەتی «طاها» و «یاسین»
نازانم مەحوی چی ناچاری کردووە تە سەر ئەو کە بەمجۆرە ئەزەتی خۆی بدا
بۆ ئەو شیعەر دابنێ! ئایا شیعەر دەنگێکی نەهێنی نەهێنی ئەتەلی عاتیفە ئەبزوینی؟ ئایا شیعەر

دهواریکی ئاوریشم نیه که له لاله زاری گیتی دا هه لئه درێ بۆ ئه وه پیاو له سیبه ریا خۆی له گهرما و سه رما حه شار بدات و له پیناویا دل و دیدهی به بۆن و دیمه نی گولآله ی ره نگاوهره نگ بگه شینیه وه؟.. به لێ شیعهر ئه مانه یه، به لام وه ختی ئه مانه یه که به جوړی بو ترێ پیاو لێ تێ بگا، به جوړی بو ترێ که ئه وه مه به سه وه کوو ئاوی گه وارا بکری به گه پروودا، نه وه ک شاعیر بێنی ته نها بۆ کامه رانییه کی رۆحی خۆی شیعهره کانی بخاته پله پله یه که وه که بێجگه له خۆی که سی تر ده ستی نه یگاتی! به لام لۆمه ش نا کری چونکه ویستوو یه تی بیی به شاعیر یکی ئیبتیداعی.

ئه وا من لی ره دا مه به سستی ئه م شیعرا نه له باتی مه حوی ده ره ئه برم بۆ ئه وه له گوړه که دا سه ر راست کاته وه به لێ: به راستی له عاله می شیعری ته سه ووف و نوکته زانی دا منت پیشانی مه ردوم دا.

ئه وا کۆشکی که سه ری بر دۆته ئاسمان، ژوو ره کانی له پاش گه چ کاری به بۆیه ی ره نگاوهره نگ بۆیه کرا وه، گولۆ په کانی ش روونا کی بلاق ئه که نه وه، کورسی و قه ره وێله و نوینیان تیا دانرا وه، ماسی و برین پیچه کان به به رگی ئا وه لدا مه نی تر سی ئه ره وه تیا یانا وه ستاون، پزیشکه کان له ته نیشت جانتا کانیانه وه به عه یته که کانی به رچا ویا نه وه موژ ده ی خوشی بلاق ئه که نه وه، مه لایه کی نوو رانی ش به ریشه جوانه که یه وه له بهر هه یوانه که له سه ر به رمالی ک دانیش تو وه جامی ئاوی حه وسوون کراوی له ته نیشت خۆیه وه دانا وه، جز می کیشی له به ر ده مایه، به نه وای یکی لاهو وتی ده نگی خویندنی «یاسین» ی به رز کردو وه ته وه.. به رام بهر به م کۆشکه «کانی و سه راو یکه». داری عه ره ر و سه نه و بهر چو وه به ئاسمانا، سه رچا وه ی ئا وه که ئه وه نه ده جوانه ور ده به ر ده کانی بو وه به مرواری! نه وه مامی ک که ده ستی کرد گار نه خشه ی ئه ندامی کیشا وه به و له ش و لار و گه ردنی وه ک مینایه وه، به و روومه تی گه نم په نگی دل رو بایه وه که وای یکی شینی ئاسمانی له بهر کردو وه و له سه ر کانییه که دانیش تو وه یاری به ئا وه که ئه کا له گه ل فری شته کان...
شیخ ئه مانه ی به رچا و ئه که وی ئه لێ: ئای! ته ماشای ئه و کۆشکه که، که خه سه ته خانه ی عیشقه، خه سه ته خانه ی ئه و که سانه یه که نی گاری ئه و سه وه زی که و

شینه‌ی سه‌رئاوه‌که کاری تۆ کردوون و به ده‌رده‌وه‌گلاندوونی. ئه‌و، بۆیه له‌وێ دانیشتووه‌که بێی به‌ریازی مه‌فتوونانی بازاری عیشق، هه‌رکەس که چاوی پێ‌که‌وت گرفتاری داوی به‌لای بێی و بیه‌نه‌ ئه‌و خه‌سته‌خانه‌یه‌وه، چونکه پێی خۆشه‌ بلێن ئه‌م کۆشکه‌ خه‌سته‌خانه‌ی ئه‌و که‌سانه‌یه‌که گرفتاری داوی تۆ بوون، ئه‌یه‌وێ بیجگه‌ له‌ جوانیه‌که‌شی به‌مجۆره‌ ناوبانگیکی تر بۆ خۆی ده‌رکا! ئینجا نه‌خۆشه‌ کانیش یا ئه‌مه‌ته به‌هۆی ده‌نگی خویندنی ئایاتی «یاسین» ی مه‌لا نوورانییه‌که‌وه - که‌ بۆنی موژده‌ی لا‌کردنه‌وه و دڵ نه‌رم‌بوونی یاری لێ دێ -؛ بۆنی دڵ نه‌رم‌بوونی یاری لێ دێ، چونکه که‌ ئه‌و شو‌خه‌ گوێی له‌ ده‌نگی ئه‌م یاسینه‌ بوو سه‌رێک به‌رز ئه‌کاته‌وه و روویه‌ک ئه‌کاته ده‌نگه‌که و ئه‌زانێ ئه‌مه‌ بۆچی، دلی نه‌رم‌ ئه‌بێ و روویه‌کیش ئه‌کاته نه‌خۆشه‌کان. که‌ رووی تێکردن بای شیفای له‌لای قیبله‌وه‌ هه‌لته‌کا و رزگاریان ئه‌بێ. یا ئه‌مه‌ته به‌هیچا راناگه‌ن، به‌داخه‌وه‌ ئه‌مرن و ده‌نگی گریان و زاری ماسپه‌ره‌کان به‌رز ئه‌بێته‌وه!

شیخ به‌ روومه‌تی سه‌وزه و که‌وای شین جیناسیکی له‌گه‌ڵ سووره‌ی «یاسین» و ده‌نگی شین و گریان پێک هێناوه. له‌ پاشا ئه‌لێ ئه‌وانه‌ی برینداری عیشقن و له‌و خه‌سته‌خانه‌یه‌دا که‌وتوون، هه‌ندیکیان شه‌هیدن به‌ده‌ست نازی یاره‌وه، زۆریشیان نه‌خۆشی ده‌ستی عیشوه‌ین. دیاره‌ ئه‌وانه‌ی که‌ ئه‌هلی دڵ و مه‌فتوونی حه‌قیقه‌تن حه‌رفی هه‌وه‌لێ سه‌ره‌نجامی ئیشه‌که‌یان یا شینه یا سینه، یانێ یا شه‌هیدن یا سه‌قیمن. که‌ له‌ نیوه‌ شیعه‌ره‌که‌دا ئه‌لێ «شه‌هیدی غه‌مزه و سه‌قیمی عیشوه». به‌م شین و سینه «له‌ف و نه‌شر» یکی له‌گه‌ڵ ئه‌ودا پێک هێناوه و جیناسیکیشی له‌گه‌ڵ ئاخیری نیوه‌ شیعی دووه‌می شیعی یه‌که‌مدا دروست کردووه.

له‌ پاشا ئه‌لێ: ئه‌وه‌که‌سه‌ی دێته‌ دنیاوه‌ ئه‌گه‌ر به‌ته‌مای ئه‌وه‌ بێ که‌ بگا به‌ ژیا نیکی کامه‌رانی به‌هه‌شت، ئه‌بێ به‌هه‌موو جو‌ر تیکۆشی و له‌ دنیا لاریی بێ؛ تیکۆشی بۆ قیامه‌ت به‌جو‌ریکی وه‌ها که‌ خۆی له‌ دنیا دا و ن‌کا و وه‌کوو «مه‌نسور» خۆی بۆ نه‌ناسرێته‌وه! ئایا ئه‌م به‌نگ‌کی‌شانه‌ له‌ به‌نگ‌کی‌شانه‌که‌یان چیاان ده‌ست ئه‌که‌وی؟.. خۆشی؟ کام خۆشی ئه‌و خۆشییه‌ که‌ خۆیا نیان لێ ئه‌گۆرێ! که‌وابوو نوخته‌ی خۆشی

دنیا ئه وهیه که پیاو خوی لی بگۆرێ. دهی دنیا یهك كه ئه مه خوشیه که ی بی ئه بی به چ روویه که وه پیاو رووی تی کا؟!...

ته ماشا ئه کهم له قاپیه کی نه ئینیه وه له سه ر یهك له سه ر یهك بایکی ره حمهت ئه دا به سه ر دلما. ئاخو ئه م بایه کاری چ چاومه ستیک بیت که واهه واکه ئه بری و ته وژمی ئه وه وایه ئه م کاره ساته له سینمه دا پهیدا ئه کا؟!... وستم هه ناسه یهك هه لکیشم که به هوی ناله ی ئه وه وه ده رده دلی خۆم ئاشکرا بکه م، سه یرم کرد به هوی قولی خوینه وه تاسا وه و دل و جه رگ و ده روونم تا گه یشتو وه ته سه ر سینگم هه مووی له خوینا که یل بو وه. ئیتر نه متوانی هه ناسه که ش هه ئینمه وه!... ئایا هیچ ئاگات لیه که ئیمشه و له م که ونه دا نیشانه ی به یانی حه شر چۆن ده رکه وت؟!.. خوا عالمه له بهر ئه وه که ئه و شوخه له بهر به رۆکیه وه سینگی ده رخست، ئه وه بوو که بوو به هوی سپیده ی رووناکی حه شر له به ره به یاند!...!!

مه حوی له بهر ئه وه که زۆر گونا هباره مه لا نه هاته سه ر گۆره که ی ته لقینی بخوینی، به لام ده ستگیری قایمی ئه و له باتی هه موو خراپه یهك - که کردوویه تی - میهره بانی «تاها» و «یاسین» ه که موحه ممه د ﷺ، وه یا دوو ئایه تی: ﴿قُلْ كُلُّ مُتَرَبِّصٍ فَتَرَبَّصُوا فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ أَصْحَابُ الصِّرَاطِ السَّوِيِّ وَمَنِ اهْتَدَى﴾ وه: ﴿فَسُبْحَانَ الَّذِي بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ﴾ ه، که ئاخری سووره ی تاها و یاسین و موژده ی خوشی ئه دن. که و ابو مه حوی با خراپه که ریش بی هه ر یاس نابی له ره حمه تی خوا.

مه حوی راسته به فه لسه فه په رستی و ده رویشی و عیبارهت ریکه خسته وه خه ریک بووه، به لام له بن ده ست ئه مه شه وه لایه نی قسه ی نه ستق و حیکه میاتی به رنه داوه، به لکوو له م بابته وه گه لی بالتر و قسه کانی بو دانسقه ئه شین... له بابته ئه وه وه که هه روا وه کوو نقوم بووی سه ر پارچه ته خته ماوه ته وه، ئه لی:

چ بکه م نه ئه و که سه م که که سم بی له لا به که س

خویشم نه گه یمه ئه و که سه ی من بکا به که س

دیاره پارسەنگی کۆمەلایەتی چاک چاک هەلسەنگاندوو، بۆیە ئەلێ:

نامەرد ئەوەندە مووختەبەرن لەم زەمانەدا

مەرد ئیعتیباری کەم بوو، مەردی خوا خوسووس!

دیسان ئەلێ:

لە هەموو جێی لە چ کەس بێنی مرووەت نایە

کەرەم و سیدق و وەفا ئیستە لە عالەم بوو قات!

ئای چەند جوانە ئەو شیعەرە ی کە ئەلێ:

زەمانە ی پر تەعەب دەتکاتە تیرۆک لەتێ نانت ئەداتێ دوو بەشی نوک

لەباری زوهددا ئەلێ بەلام بە جیناسەو:

دنیا تیا تەرۆیە مەووەستە تیا، برۆ کێ مایەو تیا، کە نەبووبێ تیا تەرۆ؟

بە دوو بەیت فەلسەفە ی دوو رێ گر دەرئەخا. هەرچەندە فیکرە کە گەلێ پێش

مەحوی کەوتوو، چونکە «مەعەرپی» و «خەییام» یش قسەیان لێوە کردوو، بەلام

نرخە مەحوی لەمەدا بەو دەرئەوێ کە بە شوێن بیروباوەری فەلسەفەچیەکانی

پێشودا گەلێ سووپاوەتەو، و، وێستووێتێ ئەدەبیاتی کوردیش لەو جوۆرە شتانە

بێ بەش نەبێ، بۆیە هاتوو بەو دوو بەیتە جوانە ی ئەو قسە یە ئەکا کە ئەلێ:

شیخی هەمەوێندێکی ئەدا وەعز و نەسیحەت

ئەو قوربەسەرە ی دابوو بەر فەحش و فەزیحەت

خۆش هاتە جواب و وتی: تۆ حەقەتە فەقەت من

قوتتاعی تەریقەم، نەکوو قوتتاعی تەریقەت

مەحوی پرە شیعەرێکی هەیه لەژێر ناوی «قەسیدە ی بەحرێ نوور» کە عیبارەتە لە

١٢٣ شیعەر، سەرەتای ئەکاتەو ئەلێ:

«و صلی الله علی» ئەو بەحرێ نوری عیلم و عیرفانە

کە دەرکی غەوری ناکا غەیری «عەلم الله سبجانە»

لە شیعەری چوارەمدا ئەلێ:

له زوڵماتی شهوی کوفرا به یه کدهم له مەعەییکی دا
ههزار و سیسهد و بیست و دووه، دنیا چرخاخانه
بهراستی چاکتر شیعەرگه لێکن که له وهسفی باره گای موحهمهد و عیشقی
موحه ممه ددا و تراپی:

به لێ مه حوی شاعیریکی تهسه ووفی بووه، به لام نه و بره شیعرانهی که داینان و
ناوی ناونه ته «قه سیده» من لام وایه له هه ر قه سیده یه کدا تاقه شیعیریکی بو نه وه نه شی
که سه ره خو بکری به باسی قه سیده یه ک، چونکه شاعیر که ویستی ئامانجیکی تایه تی
خوی بخاته قه سیده یه که وه، ئیتر نابێ لایدا، نه بی سه روونی نه و قه سیده یه وه کوو
زنجیر پیکه وه به سترابیتن، له قه سائیدی مه حویدا که متر نه وه ت به رچاو نه که وی.
مه حوی وه کوو چون له کوردیدا شاعیر بووه، له فارسی و تورکی و عه ره بيشدا هه ر
به و جوړه ئاماده بووه. دیوانه کوردیه که ی بو جاری یه که م له لایه ن «عه لی که مال باپیره» وه
له سالی ١٩٢٢ ی میلادی له چاپخانه ی حوکومەت له سوله یمانی له چاپ دراوه...

کا که ی فه لاحی نه دیب و شاعیریش و تاریکی له باره ی مه حویه وه له ژیر شاد پری
«چه ند سرنجیک ده رباره ی شیعه ر کانی مه حوی» دا له ژماره «٦» و «٧» و «٩» ی سالی
«١» ی خولی دووه می گو فاری «برایی» دا بلا و کردووه ته وه، نه مه تی کستی ته وای نه و
وتاره یه:

چه ند سرنجیک ده رباره ی شیعه ر کانی مه حوی

ئاشکرایه که «مه حوی» یه کیکه له شاعیره بهرز و نه مره کانی کورد له سه ده ی
نۆزده هه ما. نه گه ر شوینی شایان و پی شیای خوی له ریزی پیشه وه ی «نالی» و «سالم»
و «کوردی» و شاعیرانی تری هاوچه رخیه وه نه بی، نه وای گو مان له شان به شانی نه و
شاعیره بلیمه ت و هه لکه و تووانه ی کورده وه نه روا ت. جا له بهر نه وه ی که نه م شاعیره تا

ئێسته به گشتی نرخ و بایه‌خی خۆی نه‌دراوه‌تی و به‌چاویکی ورد و سه‌رنجیکی تیزه‌وه‌ شیع‌ر و هونه‌ری به‌رزی شاعیری‌ه‌تی ته‌ماشانه‌کراوه، به‌لکوو به‌پێچه‌وانه‌وه هه‌رکه ناوی «مه‌حوی» و شیع‌ره‌کانی براوه، زۆر جار خۆی به‌شاعیریکی «که‌سبی» و شیع‌ره‌کانی به‌ره‌ق و ته‌ق و چه‌ند پارچه‌ مسیکی ژێر زه‌بری چه‌کوشکاری دراونه‌ته قه‌له‌م، که‌هۆی ئه‌م جوۆره‌ حوکه‌مه‌نا‌ره‌وا‌یا‌نه‌ش، به‌پێی بیر و را‌و‌بو‌چوونی ئێمه، ئه‌وه‌یه که‌ شیع‌ره‌کانی له‌ راده‌یه‌کی، ئه‌توانم ب‌لێم نزیك له‌ ئه‌ندازه‌ به‌ده‌ر، له‌نگه‌ری بایه‌خ و پێی لی‌ داگرتنی له‌سه‌ر مانا و بیر لی‌ کردنه‌یه‌وه‌کی ته‌واو قوول راگر‌تووه، به‌هونه‌ری ره‌نگینی شیع‌ری کلاسیکیه‌وه، به‌و هێز و پێزه‌وه که‌ له‌ ده‌سته‌لات و توانای ئه‌و وه‌شاه‌وه‌ته‌وه، به‌ زمانیکی ته‌ر و پاراوی کوردی و کوردیه‌کی روون و ره‌وانی شاره‌زاو لێزانه‌وه... یان به‌نا‌ره‌وا و دراوه‌ته‌ قه‌له‌م که‌ گوايه «مه‌حوی» ته‌نیا شیع‌ره‌کانی له‌سه‌ر کاروباری ئایینی و باس و خواستی ته‌سه‌ووف ته‌رخان کردووه. جا‌بو‌ روون‌کردنه‌وه‌ی چه‌ند که‌ل و قوژبنیکی تاریک و شارراوه‌ی ئه‌م باب‌ه‌تانه و دیاری کردنی پله‌ی شاعیری‌ه‌ت و جوۆری فه‌لسه‌فه و شیوه‌ی بیرکردنه‌وه و چۆنیتی دارشتنی شیع‌ره‌کانی له‌ قالب و چوارچێوه‌ی هونه‌ری شیع‌ری کلاسیکی و ناسکی هه‌ست و توانای ده‌رپرین و به‌کاره‌ینانی که‌ره‌سه‌ی لی‌ هاتووی زمانی کوردی له‌لایه‌ن شاعیره‌وه، به‌ پێویستم زانی که‌ ئه‌م چه‌ند سه‌رنجه‌ی لای خواره‌وه‌ بگرم:

یه‌که‌م - شانازی کردنی «مه‌حوی» به‌ نه‌ته‌وه‌ی کورد و زمانی شیرینی کوردیه‌وه:
یه‌کیك له‌و شتانه‌ی سه‌رنجی خوێنه‌ری دیوانه‌که‌ی «مه‌حوی» رائه‌کیشی، له‌گه‌ل ئه‌وه‌شا که‌ پیاویکی ئایینی و زانایه‌کی سو‌فی مه‌ش‌ره‌ب و نه‌قشبه‌ندی بووه، گیانی به‌هێزی شانازی کردن و ده‌رپرینی هه‌ستی پیرۆزی بووه به‌رامبه‌ر نه‌ته‌وه‌ی کورد و زمانی شیرینی کوردی. ئه‌م راستیه‌ ئه‌وه‌ ده‌رئه‌خات که‌ ئه‌م شاعیره له‌ کانگای د‌ل و ناخی ده‌روونییه‌وه، هونه‌رمه‌ندیکی د‌لسۆز و شاعیریکی د‌لسووتاو بووه به‌رامبه‌ر به نه‌ته‌وه‌ی کورد و زمانه‌که‌ی، له‌و سه‌رده‌مه‌دا که‌ ئه‌م یه‌کیکی ده‌رکه‌وتوو بووه له‌ناو ئه‌و ده‌سته‌ شاعیره‌ی سه‌ده‌ی نوۆده‌هه‌مدا که‌ به‌راستی به‌ردی بناغه‌ی شیع‌ر وتن به‌ کوردی

و شیرین کردنی زمانی کوردییان به شیوهی کرمانجی خواروو گرتە ئەستۆی خۆیان. له
سه‌رده‌میکا که شاعر پێ وتنی فارسی و تورکی له بره‌و و باوا بووه و به‌کارهێنانی
نیشانه‌ی هه‌ره‌ بالای پله‌ی شاره‌زایی و خۆینده‌واری شاعیران بووه.

به‌ وینه‌ چهند شیعریك ئەهینینه‌وه‌ بۆ ده‌رخستنی راستی ئەم قسه‌یه‌مان. «مه‌حوی»
ده‌رگای سه‌ره‌تا و پێشه‌کی دیوانه‌که‌ی به‌م چوارینه‌ ئەکاته‌وه‌ و ئەلیت:

بنووسه، پیری دلم ئەم‌ری کرد، ئیتاعه‌م کرد

له‌ ئییتیداوه‌ که‌ به‌یتێ مونا‌سیبی دیوان

که‌ دایه‌کی وه‌ کوو «مه‌حوی»، قه‌له‌نده‌ریکی کورد

میسالی پادشه‌هی فوره‌سه‌ ساحیبی دیوان

واته: پیری دلم فه‌رمانی پێ کردم له‌ سه‌ره‌تاوه‌ شیعریکی وا بنووسم بۆ پێشه‌کی
دیوانه‌که‌م که‌ هه‌لبگریت. منیش ملم که‌چ کرد و ئاواته‌ که‌ یم هینایه‌ دی. که‌ دایه‌کی وه‌ کوو
«مه‌حوی» که‌ قه‌له‌نده‌ر و دیوانه‌یه‌کی کورده‌ خۆی به‌ پاشایه‌کی فوره‌سه‌ ئەزانی به‌وه‌ی که‌
خواه‌نی دیوانیکی کوردیه‌.

ئەم جووره‌ تێبینی و بیرکردنه‌وه‌یه‌ گیانی شانازی‌کردن به‌ کورد و زمانی کوردیه‌وه‌
ئەنوینێ، به‌وه‌ی که‌ هه‌رچهند شاعیر له‌ پله‌ی ژيانا خۆی به‌ هه‌زار و دیوانه‌ داناوه‌،
له‌ گه‌ل ئەوه‌شا مادام کورده‌ و دیوانی به‌ کوردی هه‌یه‌، خۆی له‌ پاشایه‌ك هیچ به‌ که‌متر
نازانیت.

یان له‌ قه‌سیده‌ی «به‌حری نوور» دا که‌ ئەلیت:

له‌ «همزیه» و له‌ «برده» م چونکه‌ که‌م دی ئیستیفاده‌ی کورد

منیش ئەم «کورديه» م دانا له‌ ریزی ئەو قه‌سیدانه‌

زوبانی عیشق‌بازی خوشه‌ گه‌ر کوردی وه‌ گه‌ر تازی

قسه‌ی بێ‌سۆزی عیشق ئه‌ر گه‌وه‌ره‌ مه‌حبووبی بێ‌ئانه‌

موکه‌پر په‌ر بوو قه‌سیده‌ی بورده‌، نه‌شه‌ی عاله‌می پر کرد

بفه‌رموا به‌م قه‌سیده‌ی کورده‌ نۆبه‌ی نه‌شه‌ پێوانه‌

واته: له‌به‌رئه‌وه‌ی که له «همزیه» و له «برده» که دوو قه‌سیده‌ی عه‌ره‌بی زۆر به‌ناوبانگن له ستایشی پښه‌مه‌ردا (د.خ)، که‌لکی کوردم که‌م دی چونکه به‌عه‌ره‌بین، منیش هاتم ئەم قه‌سیده‌ کوردییه‌م دانا له ریزی ئەوانا. زوبانی عیشق‌بازی و خوشه‌ویستی ته‌گه‌ر به‌ کوردی بی‌یان عه‌ره‌بی، خوشه. به‌لام قسه‌ییک که‌ سۆزی عیشق و خوشه‌ویستی تیا نه‌بی، گه‌وه‌ه‌ریش بی‌شتیکی وه‌ختی و بی‌به‌هایه. قه‌سیده‌ی «بورده» زۆر جار دووپات کراوه‌ته‌وه و به‌نه‌شه‌ی خۆی دنیای پر کردووه، ئیتر با به‌م قه‌سیده‌ کوردییه‌ که‌ یه‌که‌مجاره، نۆره‌ی نه‌شه‌ پێوان بی‌ت.

ئەم قه‌سیده‌یه‌ هه‌رچه‌ند له مه‌قامی ستایشیکی وادا و تراوه، به‌لام شاعیر ئەو لایه‌نه‌ی فه‌رامۆش نه‌کردووه که‌ پر به‌ دل‌ شانازی بکا به‌ زمانی کوردییه‌وه و له ریزی قه‌سیده‌ به‌ناوبانگه‌ عه‌ره‌بییه‌کانی دابنیت و جۆش و خرۆش و نه‌شه‌ و سۆزی عه‌شق و خوشه‌ویستی بی‌پێوی‌ت.
له‌ غه‌زه‌لیکی ترا ته‌لی‌ت:

کوردی زوبانی ته‌سلمه، گه‌ر ته‌رکی که‌م به‌ کول

بو‌ فارسی، به‌ کوللی ئەمن ده‌بمه‌ بی‌وه‌فا
واته: کوردی زمانی نه‌ته‌وايه‌تی خۆمه، ته‌گه‌ر بی‌تو به‌ته‌وايي وازی لی بی‌تم و سه‌ر بکه‌مه سه‌ر فارسی - وه‌ک ئەم و ته‌وکه‌ پشتی فه‌رامۆشیان کرده‌ زمانه‌که‌ی خۆیان - ته‌وا به‌ ته‌واوی ئەبم به‌ پیاویکی بی‌وه‌فا و سپله‌ی نه‌ته‌وه‌که‌ی خۆم.
له‌ شوینیکی ترا، له‌ غه‌زه‌لیکی فارسیا ئەم جۆره‌ شانازی‌کردنه‌ روون‌تر و ناشکر‌تر ده‌رئه‌خات که‌ ته‌لی‌ت:

فخر هرکس به زبان خودش است ای «محو»

فارسی را که تو برگزیده‌ای بر کردی، حیف
واته: ئە‌ی «مه‌حو»! شانازی هه‌مووکه‌سیک به‌ زمانه‌که‌ی خۆیه‌وه‌یه‌تی. ته‌گه‌ر تۆش چاکه‌ی فارسی به‌سه‌ر کوردییا، به‌راستی جیگه‌ی داخ و خه‌فته‌ته.
ئە‌مه‌ هه‌رچه‌ند له‌ پر ته‌وه‌ ته‌گه‌یه‌نی که‌ «مه‌حو» سیبه‌ری چاکه‌ی فارسی کیشابی به‌سه‌ر کوردییا، به‌لام له‌ راستیا ته‌گه‌ر وردی‌که‌ینه‌وه، وانیه. چونکه‌ شاعیر له‌ کاتی‌کا که‌

جلهوی خه یال و دهسه لاتى بۆ غه زه لیکی فارسی شل کردوو، له پڕ، وهك یه كێك له خه ویکی زۆر ناخۆش و کاریگهر رابچه نیّت، ئه سله مێته وه و په شیمان ئه بیته وه که بۆچی ههر به زمانه قه شه نگه که ی خۆی که کوردیه، هونه ری شاعیریه ت و توانای به هره ی خۆی به خت نه کات و دانه پێژێت. بۆیه هاوار ئه کات: «شانازی ههر که س به زمانى خۆیه وه یه تی». واته: ئه گهر هه لێ گێرینه وه، هیچ کوردێك مافی شانازی کردنی نه به زمانه کانی تری غه یری کوردیه وه که به ره همی پێ نووسیون.

دووهم - هه لۆیستی شاعیر به رامبه ر زۆردار و سته مکاران: له م باره یه وه «مه حوی» پلار و توانجی سه خت و تیژی گرتوو ته سه ر دلی سته مکار و زۆرداره کانی سه رده می خۆی، ته نانه ت به م هۆیه شه وه دوچارى ئازار و ئه شکه نجه یه کی زۆر هاتوو. به لام ئه م جوړه سزا و چه رمه سه ریانه هیچ کاریکی تی نه کردوو ئه وه نه بی که له سه ر بیرو باوه ری راستی خۆی سوورتر بیت. به وینه سه رنجیکی وردی ئه م چوارینه به رزه ی بده ن که چۆن زۆرداری له گه ل به ردی ره ق و درکی تیژا به راورد و جووت کردوو، ئه لیّت:

زالمی دل ره قی روو گرژی موسولمان ئازار

ههر به ئیزایه که رهنگی بگه پێته روخسار

به رد ئه گهر سه ر نه شکینی به چی روو رهنگین کا!

که له پێ هه لچه قی ئه وسا روخی گولناریه خار

واته: سته مکاری دلره قی رووگرژی ئه م و ئه و ئازاردەر، ههر به سزا و ئه شکه نجه دانی

خه لکی له خوشییانا رهنگی سوور هه لئه گه پێ و خوینی پێ خوش بوون و دلنایی

ئه زیته دم و چاوی، وهك به رد، که ئه گهر سه ری ئه م و ئه و نه شکینی و خوینی بی تاوانی

خه لکی به سه رانه پێژی، ئه ی به چی رووی خۆی سوور بکات؟ یان وه کوو درکێك که له

پێ هه لچه قی ئه وسا رووی گهش و ئاله به و خوینه ی که پیا ئه پێژی.

که واته زۆر شتیکی راست و به جییه که «مه حوی» دلی ره ق و بی به زه یی زۆردار به

به رد و درکی تیژ بداته قه له م و، زۆردار به پێی سرۆشتی جانه وه رانه ی خۆی له

چەوسانەو و ئازاردانی هه‌زار و لی‌قه‌وماوان خو‌شی و له‌ززه‌ت بی‌نی بۆ ژیا‌نی خو‌ی و لووتی شانازی و خو‌بادان بکاته ئاسمان و پی‌ی ده‌سته‌لات و گه‌وره‌یی سته‌مکارانه‌ی ب‌نی به‌سه‌ر ئه‌رزی هه‌وا و ئاره‌زووی ره‌ش و تاریکی خو‌یا.

یان له‌ شو‌ینیکی ترا نه‌لیت:

ره‌شی، بۆ کوشتنی یه‌ك رووره‌شی، به‌ده‌سته‌وه‌ بوو
به‌دزیه‌وه‌ وتی: فتوا ده‌، روخسه‌تم فه‌رموو
وتم: که‌ ده‌رئه‌که‌وی زوو، که‌ ئه‌م غه‌زا که‌ره‌ تو‌ی

به‌ ده‌ستی سه‌وز و سپی بوونه‌وه‌ی جه‌مال و روو
واته‌: پیاو‌یکی ره‌شتاله‌ ئه‌یویست سته‌مکاریکی تاوانبار و رووره‌ش بکوژی‌ت، هات
بۆ لام، به‌ دزیه‌وه‌ داوای فتوای لی‌ کردم که‌ ری‌گای بده‌م. منیش بی‌م وت: ئه‌ گه‌ریکوژی
زوو ده‌رئه‌که‌وی که‌ ئه‌م غه‌زایه‌ تو‌کردووته‌، به‌وه‌دا که‌ ده‌ست به‌جی ده‌ستت سه‌وز نه‌بی
و ده‌م و چاویشت سپی نه‌بیته‌وه‌. واته‌: هه‌ر که‌ ئه‌و تاوانبار به‌کوژی ده‌ستی سه‌وز و
رووی سپی نه‌بی‌ت. که‌واته‌ برۆ بیکوژه‌.

به‌مه‌رنگه‌ شاعیر تیری نووک تیژی رق و داخی خه‌ست و خو‌لی په‌نگ خواردووی
دلی خو‌ی، له‌ که‌وانی هه‌لبه‌ستا، بی‌په‌روایانه‌ ئاراسته‌ی چاوی سته‌مکار و خو‌ین‌پ‌ژی
تاوانبار ئه‌کات و پشتی هه‌زار و که‌ساس و لی‌قه‌وماوان ئه‌گریت، که‌ به‌وه‌و‌ینی رق و
قینه‌ راست و پیرۆزه‌ گو‌ش بین و تو‌له‌ی جو‌ش خواردووی ته‌واوی خو‌یان له‌
زۆرداران بسی‌ن...

له‌لایه‌کی تره‌وه‌ شاعیر رووی ده‌می ئه‌کاته زۆرداریک، له‌ به‌رگی شی‌خی‌کدا و،
به‌مه‌رنگه‌ په‌نجه‌ی بۆ رانه‌کیشت و نه‌لیت:

شی‌خی هه‌مه‌وه‌ندیکی ده‌دا په‌ند و نه‌سیحه‌ت

ئه‌و قوربه‌سه‌ره‌ی دابووه‌ به‌ر فه‌حش و فه‌زیحه‌ت

خو‌ش هاته‌ جواب و وتی: تو‌ حه‌قته‌، وه‌لی من

قوتاعی ته‌ریقم، نه‌کوو قوتاعی ته‌ریقه‌ت...

واته: شیخێك به سهر هه مه وه ندیكا ته هات و ئه و قور به سه ره ی هینا بووه گیر و گاز و
حه یابردن. ئه ویش به راستی جوان هاته ده ست و وتی: هه رچی ئه لێی به جێیه، ئه وه یش
بزانه که من ته نها ری گر و جه رده م. به لام تو ری گر و چه ته ی ری گای ته ریه تی.
ئه م چوارینه هه رچه ند واده رته که وێ که په یوه ندی به سه ره به شی خواره وه ی
نووسینه که مانه وه هه بی که ده رباره ی بازرگانانی ئایینه، به لام به رای ئیمه،
په یوه ندیه که ته نها شتیکی سه رزاره کییه. له راستیا په یوه ندی راسته و خۆی به سه ر ئه م
به شه وه یه، ئه گه رچی وادیاره ئه و زۆرداره له ژیر ناوی ئاینا جوو لاه ته وه.
له سه ریکی ته وه «مه حوی» له گه ل زۆرداری پاره په رستا به م شی وه یه ی لای
خواره وه ئه دویت:

ئه م پاره په رستانه له خۆیان که ده چن زوو
ده خلی نه په لی دیوه، نه بای بالی په ری بوو
عاقڵن و فه قه ت فی له گه لی دیتنی پاره ن

ماهی نه وی ئه م قه ومه هیلالی «قه مری» بوو
واته: خوین مژه پاره په رسته کان که خۆیان شیت ته که ن و که ف ته چینن، له بهر ئه وه
نیه که په لی دیو یان بای بالی په ری خۆی لی داو، به لکوو ژیرن، به لام ئه وه ند
پاره په رستن که هه ر چاویان به گو شه ی پاره ته که وێ ده ست به جی فی ئه یانگری،
چونکه مانگی نویی ئه م پاره په رستانه که ناری قه مرییه - که جو ره دراوێک بووه -
به لێ پاره په رستی خوین مژ، له خوشی سه رمایه و رووتانده وه ی ئه م و ئه و ناگا و
هۆشی له سه را نامینی و ئه گاته راده ی شیت بوون و فی لی هاتن، هه زکه چاوی به
گو شه ی مانگی یه که شه وه ی جه ژنی خوش به ختی و شادمانی خۆی ته که وێ که ئه ویش
که ناری قه مرییه که ئه لێی مانگی یه که شه وه ی هات و به ختی - به حیسابی خۆی - تا
سه ر خواردووی به بالا براوی خۆیه تی.

له لایه کی تریشه وه زۆردار به فیرعه ون ئه داته قه لهم و به م ره نگه ئه ینیته وه به نیشان:
ده نی تهبعی وه ها غالب بووه، فیرعه ونی ئه م عه سه ره

نه وهك مووسا، له كن جوو پاره بوو ئیمانی پی دینی

واته: نامەردی و نهفس نزمی وەها پەرهی سەندووە ئەبینی فیرەوونی ئەم چەرخی،
 ئەک هەر بە مووسا، بەلکوو بە جوولە کە یەکیش ئیمان ئەهینن، بە مەرجیک پاری پی
 شک بەریت.

ئاشکرایە کە فیرەوون لە زەمانی خۆیا ئەک هەر ملی بۆ مووسا کە چ نەکرد، بەلکوو
 ئەوەندە لووت بەرز و بایی بوو داوای خواوە تیشی ئەکرد، کەچی فیرەوونی زەمانی
 «مەحوی» کە زۆردار و خوین مژیککی بی هاوتا بوو، ئەک هەر مل بۆ مووسای
 پیڤەمبەری جوولە کە کان کە چ ئەکات، بەلکوو جوولە کە یەکی پاری داریشی دەست
 بکەوتایە، بە دل ئیمانی پی ئەهینا و بە کردەوێش داوی ئەکەوت.

سێهەم - بە گزاجوونی زاهید و واعیز و وشکە سوفی کە بازگانی بەسەر ئایینەو ئەکەن:
 شاعیر لە زۆر گۆشە و قوژنی دیوانە کە یەوێ هێرشێ رەوای بردوووە سەر ئەو
 کەسانە کە لە ژێر پەردە ی خواپەرستی و ئایندا هەزاران ئاین و ئۆینیان لە ژێر
 سەردایە، بی بەزەیی یانە پەنجە ی تیژی سەرزەنش و توانج ئەکا بە چاویانا و
 ئەیانخاتە روو.

بە وینە:

لەرم دی زاهید ئەم زستانە، زانیم کلک نادا بە زپوونگی بەهاری
 واته: ئەم زستانە زاهیدم لەر و لاواز هاتە بەرچاو، بەوێدا زانیم کە ناگاتە بەهار و
 کلک ناکیشی بە زپوونگی بەهاری و کورد و تەنی: بە گیای بەهاری ناتوو پینن.
 ئەم جوۆرە سەرزەنش و تەوس و پلار تی گرتن و بە سووک روانینە ی شاعیر
 بەرامبەر زاهید لەو پڕوایەوێ هەلقوللایە کە زۆر بی گومان بوو لەوێ کە ئەو جوۆرە
 کەسانە تا چ رادە یەک درۆزن و روالەت باز و چاوبرسی و بە ئۆین بوون، بۆیە
 «مەحوی»، بە کوڵ و دل، ئەیان زپینن و ئاوات بە مردنیان ئەخوای بۆ ئەوێ کۆمەل لە
 ژەهری دەم و ئازاری دەستیان رزگار بیت.

لە غەزەلیکی ترا:

واعیزم پرسى، یه‌کئ شوخانه جوابی دامه‌وه
وه‌عزى چى؟! سهر لنگه ده‌ستاپئ کپه‌ی ده‌ستاپى هات

شیخ و تورپه‌ی میزه‌ر و نه‌قل و نوقوولی هیچ و پووج
من به تورپه‌ی یار نه‌سیرم، نه‌و به‌کۆلئ تورپه‌هات
واته: هه‌والئ واعیزم له‌یه‌کیك پرسى که له‌چییا به‌؟ نه‌ویش زۆر جوانی وه‌لام
دامه‌وه: بئ‌قه‌زا بى واعیزى چى؟! سهر لنگه ده‌ستاپئکم دى که ههر کپه‌ی ده‌ستاپى
نه‌هات، به‌و قسانه‌ی که مایه‌ی سه‌ریه‌شان و ناره‌حه‌تى خه‌لکى بوو. شیخیش، بئ‌به‌لا
بئ‌، به‌پیچی میزه‌ر و قسه و باسى هیچ و پووجه‌وه، من به‌پیچ و لوولی تورپه‌ی یار
دیلیم، نه‌ویش به‌کۆلئ شتى تورپه‌هات و بئ‌ماناوه.

ئه‌م شه‌پۆلى هیرش و لافاوى په‌لاماردانه، جگه‌له‌وه‌ی که نیشانه‌ی بر‌وايه‌کى قایم و
دلئکى پته‌و و ده‌روونیکی دامه‌زراوه، نه‌وه‌ش ئه‌گه‌یه‌نئ که شاعیر وه‌ک پیاویکی ئایینی
راسته‌قینه، ئازا و به‌جه‌رگ و چاونه‌ترس بووه، که توانیویه‌تى له‌و سه‌رده‌مه‌دا، ئاوزه‌نگی
ته‌قین، هه‌لکوتیته‌ سه‌ر ته‌خت و به‌ختی ئه‌و جووره‌ بازارگانه‌ ریاکار و روا‌لت‌بازانه.
له‌ شوینیکی ترا نه‌لئت:

لالغاوه‌ی واعیز ئه‌م‌پۆ مه‌وج‌ئه‌دا دم پر له‌که‌ف
ریشی قیروسیا، کتیبی وه‌عه‌زه‌که‌ی بوو به‌رته‌ره‌ف
زاهید و سۆفی به‌شه‌ر هاتن له‌سه‌ر ته‌زویر و شه‌ید

خیری رهندانه، خواکا به‌رته‌ره‌ف بئ‌ ههر ته‌ره‌ف
واته: لالغاوه‌ی واعیز شه‌پۆل ئه‌دا له‌که‌فی پر له‌ده‌می. ریشی قیروسیا که به‌جاری
خووسایه‌وه. به‌لام داخی گرانم بۆ کتیبه‌که‌یه‌تى که ته‌واو فه‌وتاو له‌کیس چوو. زاهید و
سۆفی به‌شه‌ره‌هاتن له‌سه‌ر فیل و ریا و ته‌له‌که‌بازی، هه‌ر لایه‌کیان له‌ناو بچن خیر و
قازانجی مه‌ردانی خوايه.

وینه‌گرتنی دیمه‌نى لالغاوه‌ی واعیز و شه‌پۆلى که‌ف و خووسانه‌وه‌ی ریش و
خه‌فه‌ت‌خواردنی شاعیر بۆ له‌کیس چوونی کتیبه‌که‌ی و به‌شه‌ره‌هاتنی زاهید و سۆفی

لەسەر فێل و حیلە و حەوآلە و روالەت پەرستی و لەناوچوونی هەرلایەکیان کە مایە
خێر و خۆشی پیاوچاگانە. بەراستی رق و قینیکی خەست و خۆل و پیرۆز دەرئەخات
کە لە کوورە دەروونی شاعیرا بەم چەشنە جۆشی خواردبێ بەرامبەر بەو جۆرە کەسانە.
یان:

ریشیکی پان و تووکی بناگویی درێژ و لوول

سووفی لە دینی لادە بە دیمەن لە جوو دەکا

ئەشکەوتی بایە کە دەمی واعیز کە دێتە وەعز

وەختی سکووتی، نەقشی سمیلی لە قوو دەکا

بەم شیوەیە شاعیر بۆمان دەرئەخات کە راستی و ئایین پەرورەری بێ روالەت بە
دیمەنی ریش و پرچی درێژ و لوول و ئالۆز نابێ و دەمی واعیزیش وەك ئەشکەوتی
بایەك وایە، ئەو قسانە کە لە دەمی دێتە دەرەوە هەموویان وەك «با» وان. خۆ ئەگەر
دەمی ئەو ئەشکەوتەش بێتەووە یەك و تاوێك بێدەنگ بێ، ئەوا نەقش و نیگاری سمیلی
هەر لە پەری قوو ئەکات.

چوارەم - لە رووی فەلسەفە و راستی پەرستییهو:

شاعیر، وەکوو لە ئاوێنەی دیوانە کە یا دەرئەکەوی، زۆر مەراقی وردەکاری فەلسەفە
و راستی پەرستی و یەك پەنگی بوو و زۆر خۆی بەم بابەتە رەنگینەووە خەریك کردوو.
گەوهر و مرواری نایاب نایابی کردوووە تەگەردنی دیوانە کە ی و ئەلیت:

لە کێ پرسم: دلی بۆ پر لە خوینی حەسرەتە یاقووت

عەزابۆشی چیە و کێیە، جلی پیرۆزە بۆ شینە؟!

واتە: پرسیار لە کێ بکەم کە بۆچی یاقووت دلی پرە لە خوینی حەسرەت و ئاخ و
داخ و پیرۆزەش پرسە ی بۆ کێ گرتوو و شین بۆشی چیە؟ یاقووت و پیرۆزە کە دوو
گەوهری جوان و نایابن، ئەویان ئال و ئەمیان شینە و شاعیرانی تر بۆ بابەتی جوانی و
شوێن و شەنگی بە کاریان هێناو، یاقووت نەبێ جاروبار بە فرمیسکی خوینین ناویان

بردوو. بەلام «مەحوی»، بەپێچهوانەی ئەوانەوه، رووی دەمی پرسیار ئەکاتەوه و سەری لەوه سوڕ ماوه کە بۆچی دڵ و ناو جەرگی یاقووت شەپۆل ئەدا لە خوێنی حەسرەت و نائۆمیدیا و پیرۆزەش سەرتاپای بەرگی خۆی شین کردوو، ئاخۆ ئەم پرسی هەتا هەتایە بۆکێ و لەبەرچی گرتوو؟ بەلام وەلامی راستەقینەی ئەم پرسیارە وادیارە هەرگیز دەست ناکەوێ تا ئەم دوو گەوهەرە پیرۆزە ناویان لە فەرەهنگی ژيانا بمێنێ. وایزانم جیی خۆیەتی کە بلیم لە مامۆستا «گۆران»ی شاعیری بلیمەت و هەلکەوتووی کوردەم بیستوو کە ئەم بەیتی لای سەرەوه شایەیتی «دیوانی مەحوی»یە، بەلای ئەوهوه.

یان کەمێک لەم فەلسەفەیە ورد بنەوه کە لە دوو تۆنی ئەم بەیتەدا ئەدرەوشیتەوه:
گەر ئیشی روحتە کە نەبوو «کەس» بە دەستەوه

دەست هەلگرە لە رووح و مەبە ئیلتیجا بە «کەس»
واتە: با ژيانیش لەسەر پێوستییەك وەستایی، ئەگەر خو کەسیکی دڵسۆز
دەست نەکەوت بۆت جی بەجی بکا، راست تر ئەوهیە دەست بەرداری ژيان بی و پەنا
بۆ هەموو کەسیک نەبی.

ئەم فەلسەفەیە ئەوهمان تی ئەگەیهنی کە تەنهایش و کاری پێوستی ژيانی خۆمان بە
کەسانی دڵسۆز و راست و دوستی بی هاوتای راستەقینەی خۆمان بسپێرین و پشت
بەوانە بیهستین کە دوستی تەنگانەن، نەك ئاشنا و رووشنای پار و گلێنی سەر سفرە و
خوانی ناز و نیعمەتی روالەت.
لە شوێنیکی ترا ئەلیت:

بە ئاوی تیگەیشتن ئیمە دنیا، هەر سەرابی بوو

هەموو ئەشچن بە خنکان و لە وشکیشە مەلە ی مەخلوق

واتە: ئیمە کاروانی تینوو و ماندوو و تیگەیشتن کە دنیا ئاویکە و تینوێتمان لێ
ئەشکی، کەچی بەپێچهوانەی نیازی ئیمەوه، تەنهای تەم و مژیکێ ئەوتۆ بوو کە لە
دوورەوه هەر بە رەنگ لە ئاو ئەچوو، جا لەبەر ئەوهی کە دنیا ئاو نەبوو و هەموو

گیان لە بەران لە تینوانا ئەخنکێن و ئەپۆن، هەرچی هەلپە هەلپ و چەپ و گوپێکیشیان
 هەیه وەک وشکە مەلە وایە و لە هەوادا پەل ئەکوێن تا بە تەواوی پرزەیی خۆیان ئەپۆن.
 ئەم بێرە، ئەگەر لە رووی فەلسەفەو سەرنجی بدرێت، ئەبێن هەموو کەسێک
 چۆن، چاوە بڕسیانە، باوەشی کردوو بە دنیا و ئەو تەمەنە شیرینە کە لە ژیا نا هەیه بە
 وێنە ئاویک هەموو یەکیکی تینووی هەناو سووتاو چۆن بە پەرۆشەو خۆی بو
 ئەکوێت، کەچی ئەو تەمەن و نیازە تا دی زیاتر دوور ئەکەوێتەو وەک تەمەن و مژیک
 رەنگ شینی ئاوی کە هەرگیز نایگات، تا ئەو رۆژە بە کزی و ناو مێدیەو سەر
 ئەنێتەو بە هەزاران خولیا و ئاواتی جوانە مەرگەو. ئەم شەر و شۆر و بەگزاچوون و
 هەلپە و فەرکان فەرکانەش لەنیوان خەلکیا وەک وشکە مەلە یەک وایە کە ئەنجامی خنکان و
 روێشتە.

لە کونجیکی کە ی دیوانە کە یەو شاعیر ئەلێت:

هەر گفتوگۆمە، کەچی هەر ئەلێم و تێ ناگەم

هەر جوست و جۆمە، کەچی هەر ئەپۆم و بێ ناگەم

چاوم روا و گۆشەیی ئەو ئەبرووم نەدی

دڵ بوو بە بەحری عولوم و لە ئەلف و بێ ناگەم

واتە: شەو و رۆژ هەر گفتوگۆمە کەچی ناگەم مەبەستی خۆم، هەمیشە بەپۆم

کەچی هەر ناگەم قوناغی نیازم. چاوم وەکوو نەمام روا لە تەماشاکردن و سەرنجی

چاوەروانی کەچی گۆشەیی کە ئەبرۆی ئاواتم نەدی. دڵ بوو بە دەریای هەموو جۆرە

زانایاریە کەچی لە ئەلف و بێ ناگەم.

ئەم جۆرە بێرکردنەو و قوول تەماشاکردنە ئەو ئەگە یەنێ کە «مەحوی» لەبەر

ئەوێ زۆر شتی زانیو، بەهۆی ئەوێ هەستی زیاتر بە ناتەواوی خۆی کردوو. پەنجە

بو ئەو ئەوێ کە کێشێت کە نەبێنێ کانی دەریای بوون و نەبوون و لەنگەری کەون و کائینات

و کردگار و زۆر شتی ناو ئەم جیهانە گەورە و فراوان و سەرسوورە هینەرە بە چۆرە

زانینیکی ئەو ساغ نایێتەو و ناگاتە سەر بناوانی راستی و پتەوی، چونکە ئەو زانییە

ئەو وەك ئەلێن قەترە بە دەریاش نیە. بۆیە ناچار هاواری لێ هەلەستێ و دەستی
بێ دەستەلاتی و تەسلیم بوون بەرز ئەکاتەو و ئەلێت: «دڵ بوو بەحرێ عولووم و لە
ئەلف و بێ ناگەم» ئەم بیرە فەلسەفییە رامان ئەکێشی بۆ ئەو راستییەکی ئەلێ تازیاتر
شت بزانی، زیاتر هەست بە ئەزانی خۆت ئەکە، ئەك بەنەیسبەت ئەم و ئەو وەو،
بەلکوو بەنەیسبەت ئەو هەموو شتە زۆر و قوول و پڕ لە نەینییانەووە کە ئەتەوی بیانزانی و
ناتوانی. بەپێچەوانەی ئەو خۆ هەلکێش و بایی یوانەووە کە ئەگەر ئەلف و بێیەکی
عادەتیان ناسی وائەزانن تاکە مەلەوانی بێ هاوتای ناو دەریای بێ پایان و بێ سنووری
هەموو جوۆرە زانیاریەکن.

یان لە لایەکی ترەو ئەلێت:

بۆ پارە حەیفە خۆ ئەکە یە پوولی ناره واج

بۆ پاروینکی نان ئەسەفە روو ئەکە یە ساج

واتە: حەیفە بە ئیشیکی ناره وای ئەوتۆ هەلسیت لە پیناوی پارەدا کە خۆت بێ نرخ
بکە. رەوا نیە لە رینگای پارووە نایکدا رووی خۆت بکە یە ساجی رەش.

«مه حوی» وەك شاعیرینکی نەفس بەرز و زانیەکی هیممەت بێند ئەووە دەرئەخاکە
ژیان تەنھا بریتی نیە لە پارە و پارووە نایک، بەلکوو لەوانە گرنگتر دەروونی خاوی و
هەستی بەرز و ناسک و کەرامەتی پیرۆزی مەوۆفە کە هەرگیز نابێ لە پیناوی پارە و پارووە
نانا سووک و بێ نرخ بکری.

لەبارە ی راستی پەرستی و یەك رەنگیشەووە «مه حوی» زۆرجار هەست و نەستی
بێ گەردی خۆی بە هەلبەستی بەسۆز دەربرپووە کە لە زۆر لاوە ئەم بابەتە ی تێ هەلکێشی
شیعەرەکانی کردووە و ئەلێت:

لە حەق بێژی بوو بەحرێ «انا الحق» هەر قەسیدیکم

لەباتی جائیزە واجب گەرا قەتلم بکەن واجب

واتە: هەر قەسیدە یەکم لە راست بێژی بۆتە دەریایەکی «من حەقم». جا لەباتی
ئەووەی خەلاتم بکەن پێویستە بکوژریم.

بەم شیعەرە «مەحوی» بەسەرھاتە کە ی مەنسوور دینیتەو یاد کە لە رێگای بیروباوەری تەسەووف و خواپەرستیدا گەشتە پلە یەك کە یەك پارچە و ابزانی لە زاتی خوادا تواوە تەو و بەشیک بێ لەو. بۆیە هاوار ئەکا: من حەقم، واتە من خوام. لەسەر ئەو فەتوای کوشتنی درا لە لایەن پیاوانی سەردەمی ئایینەو. بەم پێیە «مەحوی» یش ئەلێ ئەوێندە بازاری پیاوی چەوت و دەردی ناپراستی لەبەرەودایە ئەبێن «هەر قەسیدە یەکم لە راست بێژیا مەنسووریکە بۆ خۆی» بەبێ ئەوێ دەربەستی ئەوێش بێ کە لە پیناوی راستی و دروستیا سەری خۆی دابنیت.

بۆیە ئەلێت:

هەتا حەق ناسرە، هەر حەقمە مەنزوور وەکوو مەنسوور ئەگەر بێمکەن بە دارا
واتە: هەتا خوا پشتیوان بێ هەر راستیم مەبەستە، ئەگەر وەکوو مەنسووریش
هەلمواسن بە سێدارەدا هیچ باکم نیە.

پینچەم - لە رووی عەشق و خوشەویستی و جوانییەو:

ئەتوانم بڵیم بەشی زۆری دیوانە کە ی «مەحوی» بۆ ئەم بابەتە تەرخان کراوە و
شیعەری گەرم و گۆری بەسۆزی لەم بارە یەو و داناو.

تەماشائەم جۆش و خروۆش و خوشەویستی و جوانییە ی کە لە گیانی ئەم شیعەرەدا
خۆی ئەنوێنێ.

لە کەن پشکووتنی خۆنچە ی دەمی، وەك گۆل سەراسەر گویم

گۆلی روخساری دەرخوا، نیرگس ئاسا سەربەسەر چاوم

واتە: لەو شوێنە ی کە خۆنچە ی تەر و ناسک و سووری دەم و لیوی خوشەویستە کەم
ئەپشکووت و ئەکریتەو، من سەرانسەری گیانم وەك گۆلەباخ ئەبێ بە گۆی تا بزانم
ئەلێ چی؟ خۆ ئەگەر بێت و گۆلی روخساری بەتەواوی دەرکەوێت، من بەجاری
سەرتاپای گیانم، وەك نیرگسە جار ئەبێ بە چاوی تەماشاکردنی.

ئەم بەیتە، بێجگە لە هونەری وردەکاری و جۆش دانی ئەو هەموو پە یوهندییانە ی
هەن لەنیوان خۆنچە و پشکووتن و دەم و گۆل و گۆی و روخسار و نیرگس و چاوا، لە

رووی مەعنا و ناوەرۆکیشەووە عەجەب و ینەیه کی جوانی و تەلیسمینیکی خوشەویستی
و گیانیکی هەرگیز نەمردووی سەیری کردوو بەبەر ئەم هەلۆیستەیا.
ئەمە لەنزیك خوشەویستە کە یەو. بەلام کە دوور ئەکەوێتەو ئەلیت:
بەبێ بەزمی حوزووری تۆ حەرامم کردوو بەدە

نەوێک بشکی بە نەشەیی مەیی خوماری دەردی بێ تۆیی
واتە: لەبەر ئەوێ لە بەزمی نزیکی تۆ بێ بەش و دوورم، بەدەم لە خۆم حەرام
کردوو تا بە نەشەیی مەیی خوماری دەردی بێ تۆیی لەسەری منا نەشکی.
ئەم جوۆرە هەست و بیرکردنەوێ ئەو پەری خوشەویستی ئەگەیهێ، چونکە
«مەحوی» ئەوێ نە پەڕێشان و سووتاوی دوورکەوتنەوێ خوشەویستە کە یەتی و شەو
و رۆژ هەر بیرێ لێ ئەکاتەو، گەشتووێ ئەو پەلەیی کە لەزەت لە دووری یار بێنێ.
جا بۆ ئەوێ ئەو نەشەیی خەیاڵ و لەزەتی بیرکردنەوێ لە دوورکەوتنەوێ
خوشەویستە کە یا کە مەستی کردوو و پێوێ خوماری بوو، نەشکی و دل و دەروونی
بە هیچ شتیکی ترەوێ خەریک نەبێ، لە خوشەویستە کە یەو، ئەو نایەوێ بەدە
بخواتەو ئەک بەو خواردنەوێ ئەو نەشە و خوماری لە کەللەدا بشکێت.

هەر لە ژێر زەبر و زەنگی ئەم جوۆرە بیر و باوەرە گەرمەدا، بەم شیوەیی لای
خوارەوێ بە قەد و بالایی خوشەویستیدا هەلەدات و ئەلیت:
ئەیی مەحەبەت ئاگریکی هێندە خوش و دلنشین

ئەو کەسەیی سووتووێ هەر ئەو هەلێ ئەدا بۆ سووبەسووت
واتە: ئەیی خوشەویستی! تۆ ئەوێ نە ئاگریکی خوش و دلگیری، ئەو کەسەیی
سووتووی تۆیە رووبەرووی تۆ دێتەوێ بۆ سووتانی تر. لێرەدا مەحوی دەرسی
خوشەویستی راستی دا ئەدا، کە لە پێناوی ئەبێ قوربانی بەسەر بدری و لە شیعەرە کە یا
پەنجەیی نەهێنی بۆ بەسەر هاتی عیشق و خوشەویستی پەروانە و چرا راتە کێشی کە
لە پێناوی رووناکییا پەروانە خۆی بەخت ئەکات.

لە شیعریکی ترا ئەلیت:

دەترسم گەردی خوینی من لە شیشەیی گەردنت نیشی

وێ گەرنا غەم نیە بمرم لە حەسەرەت لیوی مە یگوانت
واتە: ئەگەر بمرم لە حەسەرەت لیوی ئالی مە پرەنگی تو هیچ باکم نیە، بەلام بۆیە
نامەوی بمرم، نەوێک گەردی خوینی من لە شووشەیی گەردنی تو بنیشی.

خەم خۆری و بەهانه دۆزینەوێ بۆ خوشەویست هەروا ئەبی، کە «مەحوی» لە ترسی
ئەوێ نەوێک گەردی خوینی لە شووشەیی گەردنی یار بنیشی و راستی ئەوێ بڵێن کە
«مەحوی» کوژراوی لیوی ئالی ئەم خوشەویستە و بە بکوژی شاعیر نەدریته قەلەم و
سزە نەدری لەسەر ئەو، بۆیە نایەوی بمری، ئەگینا زۆر شادمانە و ئاواتەخوازی ئەوێ
کە کوژراوی لیوی ئالی خوشەویستە کە یی.

جا هەر بۆ ئەوێ کە راستی و وەفا و گیانی خۆبەخت کردنی خۆی لە پیناوی
خوشەویستا بەریتە سەر، بە کوڵ و دڵ ئەلیت:

مردنیکی لەبەر ئەو قاپییدا مەردانە بە خودا چاترە لای من لە گلارای حیات
ئە ئێم خەیاڵە وردەیی کە لەم شیعردا سەرنج راتە کیشی و ئەلیت:
کە ی بە لەعل و گەوهەر ئەو لیو و ددانی دا نیشان

ئەو رەهەندەیی شاخە، ئەم خوشارەوێ ژووری سەدەف
واتە: کە ی خوشەویستە کەم لیو و دانی خۆی نیشان داوێ بە لەعل و گەوهەر، و لەعل
ئاوارەیی شاخە کانه و گەوهەریش خۆی لە توێکلی سەدەفا لە دەریاکانا شاردووێ تەو.
ئەم مەعنا و خەیاڵە ئەگەر وردتر بکریتهوێ ئەوێ ئەگە یەنێ کە لەو رۆژەوێ لەعل چاوی
بە لیوی ئالی خوشەویست کە وتوو، لە تاو جوانی ئەو شیت و سەرگەردان بوو و شاخ
و کیوێ کانی گرتووێ تەبەر، گەوهەری هاو دەردیش لەو سایەوێ دانی خوشەویستە کە ی
دیوێ لە شەرم و شوورەیی یا خۆی لە جەرگی دەریاکانا شاردووێ تەو، هەرچەند ئەکا
رووی نایە سەر هەڵداتەوێ و بێتە ناو ناوان.

یان کە لە باخا «مەحوی» گۆلی سەوسەن و نیڕگس و سونبول ئەبینی، تاسیکی
سەرسامی ئەبیاتەوێ و ئەلیت:

زوبانی لاله، بۆ چه‌یرانه، حالی بۆ په‌ریشانه؟!

له سه‌وسه‌ن ده‌فکرم «مه‌حوی» له وه‌زعی نیرگس و سونبول
واته: که ته‌ماشای سه‌وسه‌ن و نیرگس و سونبول نه‌که‌م، نازانم بۆ زمانی سه‌وسه‌ن
لاله؟ نیرگس بۆچی سه‌رسامه؟ سونبول بۆ په‌ریشانه؟ به‌م شیوه‌یه نه‌گه‌ر بیتو قوولتر
بکریته‌وه نه‌وا راما‌نه‌کیشی بۆ ده‌ریایه‌کی بی‌سنوور و بی‌پایانی نه‌هینییه‌کانی
سروشته‌که هه‌ریه‌که‌یان که‌م تا زۆر، چه‌ند پرسیاریکی بی‌وه‌لامیان له‌سه‌ر نووسراوه.
له هه‌لۆیستیکی تراکه شاعیر نه‌یه‌وی باسی جوانی پر به‌پیتی روخسار و
چه‌ناکه‌ی خوشه‌ویست بکا، نه‌پرسی:

له باخی سیو و به‌یدا باسی روخسار و چه‌نه‌ی کێ بوو
خه‌ج‌ل ما سیو، به‌ی ترسا، که‌وا نه‌و سووره، ئه‌م زه‌رده؟
واته: ئاخۆ له باخی سیو و به‌یدا باسی جوانی روخسار و چه‌ناکه‌ی کێ کراوه‌وا
سیو له شه‌رمه‌زارییا سوور هه‌لگه‌پراوه و به‌هیش له‌ترسانا ره‌نگی زه‌رد بووه؟
خه‌یالی ورد و کار تێکردنی جوانی گه‌یشته‌وه‌ته پله‌یه‌ک له شاعیرا که ته‌نها به
ناوه‌ینانی جوانی روخسار و چه‌ناکه‌ی خوشه‌ویسته‌که‌ی سیو له شه‌رمانا سوور
هه‌لگه‌پری و به‌هیش له ترسی شکانی بازاری جوانی خۆی زه‌رد داگه‌پری، ئه‌گینا،
به‌لای شاعیره‌وه، پێش نه‌و ناوه‌ینانه، سیو و به‌هی هه‌ریه‌که‌یان ره‌نگیکی تری
تایبه‌تیان بووه، نه‌ک ئه‌م ره‌نگه‌ی ئیستایان.

پاش ئه‌م گه‌شت و گه‌ران و نه‌خشه‌کیشانی دیمه‌ن و وینه‌ی جوانی و نازداری
خوشه‌ویست و سروشته له‌لایه‌ن شاعیره‌وه، ئه‌که‌وێته به‌راوردکردن و سه‌رنج‌دانی
ژیانی خۆی و به‌ده‌م هه‌ناسه‌یه‌کی قوولی ئاگرینه‌وه نه‌لێت:

به‌هاری بوو جوانی، بوو به‌سوخره‌ی پایزی پیری
به‌سه‌رچوو باخ و باقی ماوه‌وی مشتێ چل و چیه‌و
واته: ته‌مه‌نی جوانی و لاوی به‌هاریک بوو که‌وته به‌ر پلاری گه‌مه و گالته‌ی پایزی
پیری، باخ به‌سه‌رچوو. نه‌وه‌ی که‌ ماوه‌ مشتێ چل و چیه‌و.

بەرپاستی سەرنجیکی بەجی و بیرکردنەوێهێکی قوولە. ژیان ژیانی مەرۆف کە بەشیکی
لە سروشت و ژیانی سروشتیش بەتێکراییی لەژێر زەبر و فەرمانی یەک یاسا و بەرنامەی
نەگۆڕاواوە کە ئەویش یاسا و بەرنامەی هاتن و روینە. تەمەنی جوانی و لاویستی
مەرۆفیش، وەک سروشت، بەهاریکی تەر و پاراو و یەكجار دڵگیر و خوشە کە بە هەزاران
گۆلی ئاوات و هیوای رەنگین رازاوەتەوێ. تەمەنی پیریش پاییزیکی پەست و
خەفەتاوی ئەوتۆیە کە یەك بە یەك پەرەیی گۆل و گەلای سەوز و سووری درەختی ئەو
باخی جوانیە زەرد ئەکات و ئەوەرینیی و بەتەنها چەن چل و چیتۆیکی رووت و قووت
ئەمینتەوێ کە ئەویش چەن رەگ و دەمار و ئیسقانیکی.

شەشەم - تەسەووف لە شیعری «مەحوی» دا:

وێک لە سەرەتای باسە کەوێ و تەمان، شاعیر زانایەکی مۆتەسەوویف بوو. تەسەووف
کە لە بناغەدا بیروباوەریکی ئایینی و ئامانجی شکاندن و کوشتنی نەفس و ئارەزووی
مەرۆف و پاککردنەوێ گیانی ئادەمیزادە لە چلک و پەلەیی دنیا پەرستی و پوولەکی و
بەو چاوە سەیری ژیان و سروشت ئەکات کە «یەکیستی بوون» هەموولایەکی گرتووەتەوێ
و جیهانیکی پەر لە خوشەوێستی راستەقینە و رێبازیکی گیانی بە گیانی دوور لە
ماددە پەرستی بە دەوری خۆیا دروست کردووە کە پەر بێ لە کەلکەلە و خەیاڵی ناسک و
هەستی پەرۆز کە دڵسۆزی و راستگویی و جگەر سۆزی لێ هەلقولیت.

بەم پێی، شاعیر لە زۆر لای دیوانە کە یەوێ ئەم بیروباوەری تەسەووفی دەربربوو و
بێبایەخی دنیای خستووێ بەرچاو و خوشەوێستی کە بێهاوتای پەرورە کردووە
لە دڵ و دەروونی خۆیا و هەمیشە لە نەفسی خۆی داوێ. بە وینە:

حەققی ئیخلاسه بەجی هینانی ئادابی خولووس

پێی بزانی، یا نەزانی، من بە دڵ یادی دەکەم

ئاوی تیغی وەققی هەر توشنە لەبێکە، من نەبم

کاریگەر بێ، یا نەبێ، لەم مەزله‌مه دادی دەکەم

واته: پئویتی سهرشانی دلسوزیه که رهوشت و ئادابی تهواو بهجی بیئیم. ئیتر خوشه ویسته کهم پی بزانی یا نه زانی من دهر بهست نیم، چونکه من بۆئه وهی ناکه م کهوا ئه و پی بزانی، به لکوو تهنها ئه مه وئ به دل یادیکی بکه م. ئاوی تیغه کهی تهرخانه بۆ هه موو لیو وشک و تینوویه ک، به تهنها من لیی بی به شم. له بهر ئه وه له م جهوور و سزای بی بهش کردنه م هاوار و داد ئه که م.

ئهم جوړه ههست و نهسته تهنها له دنیای گیان و تهسه و وفدا ئهم پلهی بهرزی خوشه ویستی و بی باکیه ئه گریت که شاعیر دلسوزی خوئی بهو شیوهیه دهر ته بریت به بی ئه وهی چاوه پروانی پاداشی پی زانیی خوشه ویسته کهی بکات. له مهش زیاتر پی دانه گریت و هاوار و سکا لای گهرمی له دهست ئه وهیه که خوشه ویسته کهی له سهری هه زاران عاشقی داوه. کهچی ئهم له شهره فی ئه و کوشتنه بی بهش و رهنجه رۆ ئه کات. یان له شوینیکی ترا:

له ئاوی تیغی ههر زامی بوو ئاوا برینی من نه بی ههر وایه ویران
واته: به ئاوی تیغی دولهه هه موو برینیک ئاوه دان بووه وه، تهنها برینی من نه بی که له بهر ئه وهی ئه و ئاوهی بهر نه که و تووه هه روا به ویرانی ماوه ته وه.
شاعیر لی ره دا ئاوات بۆئه وه ئه خوازی که برینی ویرانی دلی به ئاوی تیغی خوشه ویسته کهی ئاوه دان بکاته وه و له ریگه ی ئه و خوشه ویستییه دا سهری خوئی دابنیت و شه هید بکریت. ویرانی برین له لای شاعیر ئه وهیه که ئه وه نده کاریگه ر نیه بیکوژیت. ئاوه دان کردنه وهی برینیش یه عنی کولاندنه وه و دووباره کردنه وهی، که ئه بیته هوئی بهخت کردنی ژیا نی شاعیر له و رییه دا.
یان:

که رۆحم تیگه یی تۆ چه ز له دهرچوونی ده که ی، دهرچوو
ده بی عاشق که دی بیزاره یاری، بی برۆ پروا
واته: گیانم که بۆی دهرکهوت تۆ چه ز به دهرچوونی ئه که ی دهرچوو، چونکه عاشق که زانی یار لیی بیزار و پهسته ئه بی بی ئه وهی پی بلین برۆ، خوئی له خو یه وه پروات.

له رووی بئێ نرخی دنیا و کوشتنی گیانی ته ماع و چاوچنووکى مرۆڤه وه ئەلێت:

تا سەر نه بۆته گۆ، ده له دنیا ده تۆ شەقێ هەر ئەو شەقه به کاره که واهه لدری له هیچ واته: تانه مردوویت و سەرت نه بووه ته تۆپی پێ بۆ شەق شەقینی زه مانه، تۆ دنیا بکه به تۆپ و تیی هه لده، چونکه هەر ئەو شەقهی تۆ جی ئەگرێ که هه لدری له دنیا که هیچه. ئەم جۆره تێ بینی و فەلسەفەیه، هەرچهنده به گیانیکی تاریک بینی «تشاءوم» ئاودراوه و دنیا له بهرچاوی مرۆڤ ئەخات و به شتیکی زۆر هیچ و پووچی ناو ئەبات، به لām به پێی بیروباوه‌ری ته سه‌ووفی ئایینی شاعیر جۆره یاخی بوون و هه‌لگه‌رانه‌وه‌یه که که به ره‌ه‌ستی نه‌فس و ئاره‌زووی چاوبرسیانه‌ی مرۆڤ ئەکات. هه‌روه‌ها جۆره بێزاری و هاواریکی گهرمه به‌رامبه‌ر به‌و ده‌سته‌لاتداره دنیا په‌رستانه‌ی که له‌پێناوی مه‌به‌ست و ئاره‌زووی چاوچنوکی خۆیان پف له دۆ ناکه‌ن و به هه‌موو دنیا دانا که‌ون. بۆیه له لایه‌کی تره‌وه ئەم ژیان و دنیا به‌م شێوه‌یه‌ی لای خواره‌وه ئەداته قه‌لەم و ئەلێت:

له مانمدا نه‌دیوه‌ حاسلێ، غه‌یری ته‌وه‌حشوش من

خودا پێداو ئەوانه‌ن له‌م وحووشستانه‌ زوو رۆیین

واته: به‌روبووی مانه‌وه‌م ته‌نها غه‌ریبی و وه‌حشه‌ته. خوا پێداویش ئەوانه‌ن که له‌م

وحووشستانه‌ ده‌رچوون و مردن.

لێره‌دا تۆ بلیی شاعیر ئەوه‌نده‌ خۆی به‌ده‌م هی‌زی تاریک بێنییه‌وه‌ شل کردبێ

به‌جاریک ژیان و دنیای له‌ به‌رچاو که‌وتبێ و پر به‌ دل ئاره‌زووی مردن بکات؟ نه‌ه،

به‌لکوو ته‌نها وسته‌ویه‌تی له‌ رێی ئەم جۆره‌ ده‌ربیرینی بێزاری و په‌ستییه‌وه‌

ناره‌زاییه‌کی به‌کۆل ده‌ربیریت به‌رامبه‌ر به‌و ده‌سته‌لاتدارانه‌ی که له‌ به‌رچاوی شاعیر به‌

جانه‌وه‌ر خۆیان پێشان داوه، ئەگینا هەر «مه‌حوی»یه که ئەلێت:

پیری نه‌مامی باغی جوانیمی کرده‌ پووش تازه‌م دره‌ختی تولى ئەمه‌ل ده‌رده‌ کا چرۆ

واته: هەرچه‌نده‌ پاییزی پیری باخی جوانیمی زه‌رد کرد وه‌کوو پووش، که‌چی تازه

دره‌ختی ئاوات و هی‌وای دوور و درێژم چرۆ ده‌ره‌که‌ات.

ئەم فەلسەفەیه جوانترین و راستترین شیوهی دەرپرینی مەبەست و ئارەزووی
غەریزی مرۆفە لە ژيانا، کە هەرچەندە بەرهو پیری و مردن پروات پتر پاشماوهی
دواچۆری ژيانی لە لا شیرین تر و خوشەویست تر ئەبێت، وە لە تافی لاویا ئەوەندە
بەتەنگ ژيانی خۆیەو نیه و ئەو چاوچنۆکی و ژیان پەرستییە کە لە دواسالەکانی
تەمەن و ژيانا هەیه تی لە گەنجیا زۆر کە متره، وە ک پاره دارێکی نابووت روژ لە دوای
روژ زیاتر بەتەنگ ئەو قەرز و قۆل و پاره کە مەوێه کە ماوێه تی، کەچی لە لووتکە
بوون و دەوڵە مەندیا دەر بەستی زۆر شت نەبوو.

هەر لە ژێر تەم و مژی ئەو ناره حەتی و بیزارییە کە شاعیری تیا ژیاوه و لەبەر
دوو کەلی ئەو ناتەواوی و ئەشکەنجە و سزایانە کە دیوێه تی لە دەست دنیا پەرستانی
زەمانە و لە ژێر زەبری هەست ناسکی و باوهری نەفس کوشتنا، پەنای بردووه تە بەر
پیش خواردنەو و خەفە تیکی خەست و خۆل و ئەلیت:

بی مەنت رزقیکە غەم، بمرم لە برسا ئەو دەخۆم

تەفرە ناخۆم و تەلەب ناکەم لە دنیا قووتی روخ

واتە: خەم و خەفەت زەخیرە ی بی مەنتی خۆمە. ئەگەر لە برسانا خەریک بوو بمرم
وا خەم ئەخۆم. هەرگیز تەفرە ناخۆم و دەستی داوا بو خۆراکی گیان لەم دنیا یە پان
ناکە مەو.

ئەم هەلۆیستە ی شاعیر ئەو ئەگە یەنی کە ژیان ئەو ناهینێ لە سەر ریگای «بو ئامانج
هەموو هۆیە ک دروستە» برۆین. ئامانجی بەرز و پیروژ ئەبی بەهۆی پیروژەو بیست.
ئەگەر زەخیرە ی تر لە ریگای راست و دروستەو دەستگیر نەبوو، ئەوا زەخیرە ی
بی مەنتی هەل کردن و خەم و نەفس بەرز ی هەیه قنیاتی بی بکری و تەفرە کەس تەفرەت
نەدات.

یان لە لایەکی تره و ئەلیت:

«تاک» ی رواوی ئاوی چ مەینەت زەدە بوو

پشکووتوو ئە بەز می مە ی ئەمشەو هەر «انقباض»

واته: داری میوی ئه و شه رابه ی که من له به زمی ئه مشه ودا ئه یخۆمه وه، ئاخۆ رواوی
ئاوی دهستی چ کلۆل و ناشاد و مهینه ت پیکراویکه واته م هه موو دلته نگي و سه غله ته م
پیی ئه به خشی!

ئه مه بوو ئه و چهن سه رنجه ی، به کورتی، که به پیوستم زانی ده رباره ی شیعره کانی
«مه حوی» بیگرم و پیشکشی بکه م.

له ئه نجاما، له وانه یه به جی بی، ئه گهر بلیم دیوانی «مه حوی» بۆ یه که مجار له لایه ن
شاعیری ناودار و به ریز مامۆستا «عه لی که مال باپر ئاغا» وه له سالی ١٩٢٢ ی زاینیدا
له چاپخانه ی شاره وانی «حکوومه ت» له سلیمانی چاپ کراو بـلاو کرایه وه. له
ساله کانی ٩٦٠ و ١٩٦١ ییدا بۆ ماوه ی چهند مانگیك شاعیری گه وری کورد مامۆستا
گۆران و مامۆستا شیخ موحه ممه دی مه حوی کوره زای شاعیری ناوبراو و من
خهریکی راست کردنه وه و شی کردنه وه و ریکخسته نه وه ی دیوانه که ی بووین، که له م
روه وه به ره مه یکی دیار بووی هه نگاوه سه رکه وتوو که مان به ده سته وه یه. هه روه ها
زانای ناسراو مامۆستا مه لا «عبدالکریم مدرّس» و مامۆستا موحه ممه دی مه لا
«عبدالکریم» بۆ ماوه یه کی باش ته واو خویان ماندوو کرد و ره نج و ته قه لایه کی
پیروزیان دا بۆ شی کردنه وه و لیدانه وه ی شیعره کان و ریکخسته نه وه ی دیوانه که ی به
شیویه کی تیر و ته سه ل که ئاماده کراوه بۆ چاپ.

هه ندی که سی تریش و تاریان له باره ی «مه حوی» یه وه له گوڤار و روژنامه کاندایا
کردوو ته وه. به لام له بهر ئه وه که ناوه پوکی و تاره کانیان له سنووری ئه م ئه ندازه یه
ده رنده چوو که ئیمه لی ره دا نووسیومانه ته وه، به پیوستمان نه زانی دووباره بـلاویان
بکه ینه وه و له م ئاسته دا راوه ستاین.

له‌باره‌ی میژوویشه‌وه، میژوونووسی کورد موحه‌مه‌د ئه‌مین زه‌کی چ له‌کتیبی
 «خۆلاسه‌یه‌کی ته‌ئریخی کورد و کوردستان» و چ له‌کتیبی «ناودارانی کورد» و چ له
 کتیبی «ته‌ئریخی سوله‌یمانی و ولاتی» دا‌باسی مه‌حوی کردووه. * له‌وانه‌یه
 که‌سی تریش باسیان کردبێ و ئیمه‌ ئاگامان لی نه‌بێ.

(*) بروه‌ره: محمد امین زکی، «خلاصة تاریخ الكرد وکردستان من اقدم العصور التاريخية
 حتّى الآن»، ترجمه محمد علی عونى، القاهرة، ١٩٣٦، ص ٣٦٤ - ٣٦٥، هه‌روه‌ها: «مشاهیر
 الكرد وکردستان فى الدّور الإسلامی»، ترجمه کریمته، الجزء الثانى، القاهرة ١٣٦٦، ١٩٤٧،
 ص ١٦٢ - ١٦٣، هه‌روه‌ها: «تأریخ سلیمانی و ولاتی»، بغداد، ١٣٥٨، ١٩٣٩، ل ٢٣٠ - ٢٣١.

پێڕستی پارچە شیعەرەکانی دیوانی مەحوی

□ پیتی «ئەلف»

- (١) لەم بەحری فیتە بەلکی نەجاتت بدا خودا. ٣٦
- (٢) بۆگوم بووانی چۆلی مەحەببەتەتی، خودا. ٣٨
- (٣) بەجی نایی، دەبی روو کەینە سارا، ٤٠
- (٤) «یار از وفا گذشت بر این کشته ی جفا» ٤٣
- (٥) ئەری دڵ بی شەرابی لە علی گۆل رەنگت لە گۆل چبکا؟ ٤٦
- (٦) تێگە یوو شیوەنە ئەمڕۆ، دا سبە ی شابی بکا. ٤٨
- (٧) مژدێکی چەندە خۆشە رەقیبی ملی شکا. ٥٢
- (٨) گەردی رێی هەستاوێ جێ داوا دەکا. ٥٥
- (٩) وەك بولبول ئەو دڵە بە گۆلی روو کە روو دەکا، ٥٧
- (١٠) دەوری هەر چاوتکی ئەمڕۆ داوێ سەد فەوجی بەلا. ٦٠
- (١١) دەم و زاری تیا ماییتەوێ رەنگاری رێق ئەمما، ٦٢
- (١٢) بوومە خاکی سەری رێی، پێشەکی تا پێما نا. ٦٥
- (١٣) کە دڵ دەتوێتەوێ بۆ تۆ، دەکە ی ئەو رۆژە تۆ پڕوا. ٦٧
- (١٤) کە ی لەکن ئەحمەق دەبی حاجەتی دانا رەوا؟! ٦٩
- (١٥) ئە ی جەمالت نووری دیدە ی ئەنیا. ٧١
- (١٦) کە ئەمری فەرمو ئەو شاهە بە (اُقرأ) ٧٢

□ پیتی «بی»

- (١) بۆ شەوی هێجر ئەو مەهه وەك ئافتاب. ٧٦
- (٢) ماھی من رۆژی لە روو لادا نیقاب. ٧٨
- (٣) زللە ی موعەللیم، ئەو گۆلی روومەتە خستە تەب. ٧٩

- (٤) به یادی ئەو له به، ئەی شوخی روومەت روژی مه هغه به ٨٢
- (٥) که تۆ غایب له بهرچاوم ده بی، چم بی له تۆ غایب ٨٤
- (٦) ده پرسى: بۆچی من ده رکەوتم و، دل بوو له تۆ غایب؟ ٨٥

□ پیتی «تی»

- (١) دل له سه ر خۆ چوونی په ی ده ربه ی ده لیلی یاره هات ٩٠
- (٢) کهم بو وهك ئەو دهمه، سیدق ئەم دهمه ههم کهم بووه قات ٩٥
- (٣) خزر ئەگەر چاوی حەیاتى برپیه ئاوی حەیات ٩٨
- (٤) خه لاسی بوونی قەت ناوی ئەسیری زولفی زنجیرت ١٠٠
- (٥) جگر ز زخم تو معمور و دل ز غم شاد است ١٠٢
- (٦) نه وهك هەر چاوی مه سته، خوشی هەر مه ست ١٠٦
- (٧) خه رامی ناز ئەگەر هینایه له نجه سه روی مه وزوونت ١٠٧
- (٨) به دهم مه وجی خوینی ئەشکه وهم، پروانه چۆنم بۆت ١٠٩
- (٩) ئیتیفاقی، ئافتاب ئانی موقاییل بوو به رووت ١١١
- (١٠) دهمت چی؟ پر له دور، دورجیکی یاقووت ١١٣
- (١١) دل دۆزه تیری ئاهی فەقیرانی رووت و قووت ١١٥
- (١٢) خودا بیدا، له هیلکی ده دا، سهیری ههیه رنکهوت ١١٨
- (١٣) وه کوو روژ ئەو مه هه له و دووره ده رکەوت ١٢٠
- (١٤) به کهس نابێ بتي من ئاشنا قەت ١٢٢

□ پیتی «جیم»

- (١) بۆ پاره حەیفه خۆ ده کهیه بوولی ناره واج ١٢٦

□ پیتی «چیم»

- (١) تۆ نه بینن، نووری ئەم چاوانه بۆج! ١٣٠
- (٢) ئەم عه سه ره عه سه ر و وه قته له بۆ فاجیرێ له هه یج ١٣٣

□ پیتی «حی»

- (١) ساقی، ئه‌ی مایه‌ی ته‌ره‌ب له‌ب، په‌رچه‌مت ره‌یحانی روح ١٣٦
(٢) که تیغت دل ده‌کا دوو قه‌د، ده‌دا ته‌بشیری «قَدْ أَفْلَحَ» ١٣٨

□ پیتی «خی»

- (١) به سورمه بۆیه دولبه‌ر خه‌نجه‌ری موژگانی دا په‌رداخ ١٤٢

□ پیتی «دال»

- (١) دلی سووتا به حاللی زاری تیفلی دلم و چاری کرد ١٤٦
(٢) چ خه‌یالینکه لیقا بی به‌فه‌ناچوونی جه‌سه‌د ١٤٩

□ پیتی «ری»

- (١) له ئولکه‌ی عیشه‌دا بی چوونه سه‌ر دار ١٥٤
(٢) ئه‌ی ئه‌وکه‌سه که مه‌ستی غورووری به‌هاتی کار! ١٥٥
(٣) ئه‌گه‌ر توو به‌خالیکی له «له‌یلا» شوخ و زیباتر، ١٥٩
(٤) موحه‌قعه‌ق هه‌رکه‌سه‌ی مه‌سه‌له‌کیه‌ حه‌ق و حه‌قیه‌ مه‌نزوور ١٦٢
(٥) ئه‌وه‌نده‌ی ئه‌هلی دنیان ئه‌هلی دنیا، تاقه‌ روژی گه‌ر ١٦٤

□ پیتی «زی»

- (١) ئه‌و عیشه‌بازه ده‌رحه‌قی من چاره‌گرزه‌ باز ١٩٨
(٢) تو نه‌بی مه‌لجه‌ئی من بی، «أبدًا» نیمه‌مه‌لاز ١٧٢
(٣) بۆته‌ موئیس، بۆته‌ مه‌ئوا، قه‌وم و شارئ ئه‌له‌ه‌یاز ١٧٢
(٤) به‌ داوه‌ وه‌عزی و، خووشی به‌ تاوه‌ یا‌حافیز! ١٧٤

□ پیتی «ژی»

- (١) رووتی دی، له‌و روژه‌وه‌، گه‌ر روژه‌ سه‌رگه‌ردانه‌ روژ ١٧٨
(٢) پرسرا حالم، که من که‌وتم له‌به‌ر پینا درێژ ١٨٣

□ پیتی «سین»

- (١) بېرسه حالّم، ئیهمالی وه فا به س ١٨٦
- (٢) چبکه م، نه ئه و که سه م که که سم بئ له لا به که س ١٨٧
- (٣) بئ میهر و بئ مرووه تیی تۆ هه ر عه له لخوسووس ١٩٠
- (٤) زه مزه م چیه، به زه مزه مه ی ئایات و سه د حه دیس ١٩٢

□ پیتی «شین»

- (١) به س بکه، ئه ی ئه شکى خوئینم، به غه ممازی ته لاش ١٩٦
- (٢) له من من ئه سلّی نه و نه بووه عه یشی ته نها خوْش ١٩٧

□ پیتی «ضاد»

- (١) واعیز له رهندي مه یکه ده ده گری که «اعتراض» ٢٠٢

□ پیتی «عین»

- (١) شه تی ئاوی که زاهید بۆ وزوویه ک کردووه زایع ٢٠٦
- (٢) که لامیکه له حیکمه ت که یل و جامیع: ٢٠٧

□ پیتی «غەین»

- (١) دۆزه خ له عیشقه خالی و جه ننه ت له ده رد و داغ ٢١٢

□ پیتی «فی»

- (١) لالغاوه ی واعیز ئه مپۆ مه وچ ئه دا، ده م پر له که ف ٢١٦

□ پیتی «قاف»

- (١) ئه و ده مه روْحم له سه ر له ب بوو له به ر ده ردی فیراق ٢٢٠
- (٢) ئه وی ئه مپۆ به ده وری ته ختیایه هه له هه ی مه خلوق ٢٢١
- (٣) وه ک بلبل ئه ی تۆ تازه گوْلّم، پر به دْلّمه شه وق ٢٢٤

□ پیتی «کاف»

- (١) چ خاکێ کەم بە سەرما، مامەوێ تاک ٢٢٨
 (٢) مەئلووفە زەوقی زاهید ئەوەندە بە تامی نیسک ٢٣٠
 (٣) زەمانە ی پڕ تەعەب دەتکاتە تیرۆک ٢٣٢
 (٤) ئەو سەرۆکی نازە تەوسەنی هێتایە تاز و تەک ٢٣٤
 (٥) ئاشتیی تۆ، تۆری من، بۆ بێ سەباتی هەردو یەک ٢٣٥

□ پیتی «گاف»

- (١) وتی: بۆچی وەها بێ تین و بێ پرەنگ؟ ٢٤٠

□ پیتی «لام»

- (١) کە شێخ و واعیز و سۆفی بە جەننەت بەن گەد و گیال ٢٤٤
 (٢) شەهێ بەادی بەهاری هاتەو، خۆشی لە تۆ بولبول! ٢٤٧
 (٣) پەرمانە یەک بە بلبلی وا وت کە «بوالفضول» ٢٤٨
 (٤) حەیاتم سەرفی عیشقەت کرد بە ئوممیدی «فَمَنْ يَعْمَلْ» ٢٥١

□ پیتی «میم»

- (١) نالەم لە سینە، هەم لە دڵم دەرد و غەم حەرام ٢٥٤
 (٢) بڕوانە سووتنم، وەرە، بڕواکە من نەمام ٢٥٦
 (٣) بنازم من بە کوفری زولفی تۆ ئەو ئافەتی ئیسلام ٢٥٨
 (٤) دیارم دەیری عیشقە، جێ بە سووتن بێ لەوێ دەگرم ٢٦٠
 (٥) لە ناکەس کارییا، خاکم بە سەر، رۆیی بە با عومرم ٢٦٢
 (٦) ئەوی دڵدار و دولبەر مە ئەوا دەروا لە بەرچاوم ٢٦٥
 (٧) بە پیر ئەو ماڵەوێ چووم و بە سەر چووم ٢٦٧
 (٨) لە باسی مەینەت و دەردی دەروونی بۆیە دەم نادەم ٢٦٩
 (٩) ئەسیر و سەیدی قەیدی کەید و شەیدی نەفسی ئەممارەم ٢٧١
 (١٠) بە نووری بادە کەشفی زولمەتی تەقوانە کەم، چبکەم! ٢٧٣

- ٢٧٦ (١١) بیسی، یا نه بیسی، من داد و بی دادی ده کهم
- ٢٧٨ (١٢) تهره ب کهن، شوکر زوری هیئاوه غه م
- ٢٨٠ (١٣) غونچه دل بوونم له حه سره ت لئوی تویه، غونچه ده م!

□ پیتی «نوو»

- ٢٨٢ (١) وهك گول هه موو ده مه دهره وه م سه ره سه ر زوبان
- ٢٨٣ (٢) به هاری عومر ئه واگه بییه حوزه یران
- ٢٨٤ (٣) هه موو عاله مه ته پابه ند و له دامان
- ٢٨٦ (٤) نیسه ت بدری حور و په ری گه ر به له تو چوون
- ٢٨٨ (٥) شه خسیکی ساحیب ئه حوالا پرسى: که ئه ی ئه فلاتوون!
- ٢٩١ (٦) له مه یخانه، خودا! گه ر ئیمه دهرچین
- ٢٩٢ (٧) خودا که ی! به س که بو دنیا ئه مه نده ئاین و ئوین

□ پیتی «واو»

- ٢٩٦ (١) دنیا تیا ترۆیه، مه وه سه ته تیا پرۆ
- ٢٩٨ (٢) له پر به ردی ئه جه ل بو شیشه ی عومرم نه وا بئ زوو
- ٢٩٩ (٣) شه و که سئ پرسى له خو دهرخستنی په روانه شه و
- ٣٠٣ (٤) که لئوی خو ئنمی نۆشی، شه وی خه ت گرتی ده وری ئه و
- ٣٠٥ (٥) له دنیا دا دل ئارامیک و ئارامی دلنکم بوو

□ پیتی «هئ»

- ٣٠٨ (١) له چاوی به د خودا حیفزی بکا ئه و شوخه سه رمه سه ته
- ٣٠٩ (٢) که دیم ئالۆزه چاوی، زوو وتم: ئه م فیتنه هه لبه سه ته
- ٣١١ (٣) له رینگه ی مه هله که ی عیشق ئه ر به لاجۆ نی، برا، لاده
- ٣١٣ (٤) عه جیبم دئ له عه قلئ ئه و که سه وا تئ ده گا مه رده
- ٣١٦ (٥) دیده عه ینی جارییه، دل پر له ناری مووقه ده
- ٣١٨ (٦) «حقًا» له ره قیب ئه و به ر و دهرگانه حه رامه

- (٧) به ئەفسوون و دوعا تەسخیری ئەو شوخە چ ئیمکانه ٣٢٠
- (٨) شمشادە ئەمە، یا قەدە، یا سەروی رەوانە ٣٢٣
- (٩) لە روژی هەلدا ئەم کۆنە خەیمە ی تان و پۆشینە ٣٢٤
- (١٠) لە سەیری خەستەخانە ی عیشق ئەوی سەوزە ی کەواشینە ٣٢٦
- (١١) غائب لە دیدە، چاوی سەرم، دلمە پیتەو! ٣٢٨
- (١٢) دەوای ئەم نەفسە مەلعوونەت دەوێ، هەر دەردە وەك جیوه ٣٣٠
- (١٣) کە بێ لیوی لە سەر لیۆم بنی، رۆحم لە سەر لیۆه ٣٣٣
- (١٤) سەرکە جۆشیکێ نەبی، من زرکە تالم بۆ چیە! ٣٣٤

□ پیتی «ی»

- (١) نەلی مەردم کە دنیا بشتی لەو، ئەوروو لە دنیا بێ ٣٤٠
- (٢) دلم دەرھات و تۆ هەر دەر نەھاتی! ٣٤٢
- (٣) لەتاو ئەعدا عەدوو بەر نیوہ دوژمن ئیلتیجا بارێ ٣٤٤
- (٤) سەروی رەوانە قامەتی لاوی رەواندزی ٣٤٥
- (٥) بە نۆشی جانی وەردە گرم پیالە ی زەھری هەر نیشێ ٣٤٧
- (٦) حەقی بوو دل لە کۆیا ما بە سینە ی ئیمە نارازی ٣٤٩
- (٧) پیری نوو فووزی کردە بە دەن، بە سیه تەنبەلی ٣٥١
- (٨) «لا عاش سوی ذکرک قلبی و لسانی» ٣٥٣
- (٩) دەبی دل و سەعتیکێ وەك فەلەك زیاتر وە کەف بیئێ ٣٥٤
- (١٠) لە سایە ی دەوری چەرخێ سۆفلە پەر وەر لەك بە لەك دەدوێ ٣٥٦
- (١١) دلی بردم بە شوخی دولبەرێکی تازە، سەرلەنوێ ٣٥٩
- (١٢) تێ دەگا هەرکەس بکا فەھمی رومووزی مەعنەوی ٣٦٠
- (١٣) گۆم کە بوو راھی هودا، شاھرە ھە گۆمراھی ٣٦٣
- (١٤) دل فریبی دل بەری دلدار، ھە ی! ٣٦٥
- (١٥) خەتتی دەوری لیوی ئالت ئە ی مەسیحا لام و بی ٣٦٦
- چوار خشتەکیە کان ٣٦٩
- ناکە کان ٤٠٤

□ عقد العقائد

مه سئولمه ئیعانه له وهههابی موسته عان..... ۴۱۲

□ ستایشی خودا

(سُبْحَانَ) ئه و خودایه که عه قلی په یه مبه ران..... ۴۵۰

□ پارانه وه له خودا

خودایا! ئیراده ی مونا جاتمه..... ۴۵۷

□ قه سیده ی به حری نوور

(وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى) ئه و به حری نووری علیم و عیرفانه..... ۴۶۲

□ ستایشی چه زره تی مه ولانا خالیدی نه قشبه ندی

دَلَم ئه مشه و نه خۆشی نیسه تی چا و ئکی بیماره..... ۵۰۲

القسم العربی

(۱) سَامِعٌ عَزَلَهُ عَلَيْهِمْ اَعْتَرَضُ ۵۰۹

قسمت فارسی

□ (۱)

(۱) ای خنده، ز زیر لب جانانه بیرون آ..... ۵۱۴

(۲) به عشق از ماسوی خالی نمودم سینه ی خود را..... ۵۱۵

(۳) کرد او گذر بخاک من خفته در بلا..... ۵۱۵

(۴) ای شکوه باغ حسن از سرو موزون شما..... ۵۱۶

(۵) ای صفای نور دلها پرتو روی شما..... ۵۱۷

(۶) ألا یا أيها الساقی أدر کأسا و ناولها..... ۵۱۸

- (٧) نه ئناخوان تو منم تنها ٥١٨
- (٨) بر سر این مرده ای روح حیات افزا بیا ٥١٩

□ (ب)

- (١) تا برغم من گشودی بر رخ احباب باب ٥٢٠
- (٢) چو شمع از آتش دل باشدم تابی بسر امشب ٥٢١
- (٣) زما سرگشتگان شوق گم شد کعبه‌ی مطلب ٥٢١
- (٤) نقاب از چهره بردار ای جینت ماه شهر آشوب ٥٢٢

□ (ت)

- (١) دلم ز روز ازل طالب ستم شده است ٥٢٣
- (٢) بر سینه عاشق اثر کینه حرام است ٥٢٣
- (٣) ای دل مگو رقیب بر احوال من گریست ٥٢٤
- (٤) هرکه پر زد سوی بود آمد به دنیا مرد و رفت ٥٢٥
- (٥) در شهر نتابد ز جبینی مه الفت ٥٢٦

□ (ث)

- (١) آه کز طور تو بس آه کشیدیم عیث ٥٢٧

□ (ج)

- (١) ز مار گیسوت دیدم چها رنج ٥٢٨
- (٢) به تعظیم جمالت کج کلاهانند گردن کج ٥٢٩

□ (چ)

- (١) حذر ز دام بلاکن، به زلف یار مپیچ ٥٢٩
- (٢) هیچ است میان و دهن دلبر ما هیچ ٥٣٠
- (٣) باز از من شدی آزرده، ز من دیدی هیچ ٥٣١

□ (ح)

(١) زان لب خوش آیدم سخن را به وگر قبیح ٥٣١

□ (خ)

(١) به ماهی ماه من بردار يك ساعت نقاب از رخ ٥٣٢

□ (د)

(١) به آه و دادکردن دادم آخر رخت خود برباد ٥٣٣

(٢) خانه‌ی عاشق نوازیها پیش آباد باد ٥٣٣

(٣) از فغان خویشتن، شب بلبلم آمد بیاد ٥٣٤

(٤) دیده از بس نابجایی دیدنم آمد بدرد ٥٣٥

(٥) برون شد یار ما از بزم و شمع از انجمن گم شد ٥٣٦

(٦) به بالین دل از روی تفقد ٥٣٦

(٧) نگار امشب سوی خونین دلان دغدار آمد ٥٣٧

(٨) گلرخان از جلوه‌ی ناز آتشی افروختند ٥٣٨

(٩) روحانیان اگر گل کوی تو بو کنند ٥٣٨

(١٠) گر همه تلخی و زهر و کین بود ٥٣٩

(١١) چو من بلبل گلی را چون تو رنگین جلوه می شاید ٥٤٠

□ (ذ)

(١) آن بلای دین و دل شد جلوه گر باز، ألعیاذ ٥٤١

□ (ر)

(١) سبزه‌ی نورسته‌ی گلزار حسن انکارگر ٥٤١

(٢) به جانم آتشی افگند و رفت آن بت، جفا بنگر ٥٤٢

□ (ز)

(١) رحم بر عاشق دل خسته نیازی هرگز ٥٤٣

□ (س)

٥٤٤ (١) نپرسد حال زارم را نه اغیار و نه یارم کس

□ (ش)

٥٤٤ (١) ز سرخ و زردها شد اشک وین رخسار ما را بخش

□ (ص)

٥٤٥ (١) دلم زدام زلف دلگیرت نمی خواهد خلاص

□ (ض)

٥٤٦ (١) ای سوخته جگر پی دنیا تو آب محض

٥٤٧ (٢) آهم بعکس اشک به اشکم شده نقیض

□ (ط)

٥٤٧ (١) بر مهر چهره‌ی مه من چون دمید خط

□ (ظ)

٥٤٨ (١) دلم بگرفت از گفتار پر بی مایه‌ی واعظ

□ (ع)

٥٤٩ (١) از لعل تو هرکس به مسیحا شده قانع

□ (غ)

٥٤٩ (١) از دل گم گشته از من من نمی یابم سراغ

٥٥٠ (٢) از خراب عشق درد اصلا نمیداری دریغ

□ (ف)

٥٥١ (١) رحم بر بنده بیچاره نیاوردی حیف

□ (ق)

۵۵۲ (۱) کس چه داند از چه شد دریا در آب دیده عرق

□ (ك)

۵۵۲ (۱) دانی که روز هجر تو چون است هولناك

□ (گ)

۵۵۴ (۱) صبا بویی برد زان روی گل رنگ

۵۵۴ (۲) پیام عشق چون خوانند بر سنگ

□ (ل)

۵۵۵ (۱) گشتم به یاد موی میانست ز ناله نال

□ (م)

۵۵۶ (۱) با صد قصور باز بدربارت آمدم

۵۵۷ (۲) خاك ره گشته شدم بلکه بیایی برسم

۵۵۸ (۳) می می چکد از لعل لبست گاه تبسم

۵۵۸ (۴) چون نیم پروانه بلبل وار آهی می‌کنم

۵۵۹ (۵) ندهد چو رحم، بر در و دیوار بگیریم

□ (ن)

۵۶۱ (۱) نقاب از رخ برافکن، محشری از جلوه بریاکن

۵۶۱ (۲) کس نشد در عشق، گفتم این چنین شیدا که من

۵۶۲ (۳) در فنون ترکنازی، ترك ما ماهر چنین

□ (و)

۵۶۳ (۱) به من روزی نماید سرو سیم اندام مهر و رو

□ (٥)

- (١) چ شد خیمه زد دود آهم به چرخ ٥٦٤
- (٢) از دور بر جنازه‌ام افگن یکی نگاه ٥٦٥
- (٣) به عالم گر نمودی ناروا خود را «لوجه الله» ٥٦٦
- (٤) کتانم داد و بیدادش به جایی کی رسد با مه ٥٦٦

□ (ی)

- (١) گم شود نامت شنیدستم که نام پاک من ٥٦٧
- (٢) کس نمی‌پرسد ز لاله داغدار کیستی ٥٦٧
- (٣) محبت يك قلم باشد نیاز و محنت و دردی ٥٦٨
- (٤) نگارم تیغ ابرو داده آب از سرمه‌ی نازی ٥٦٩
- (٥) خلیل از بت شکستن در نظر می‌داشت اشکالی ٥٧٠
- (٦) دهن نمای شرفیاب گوهر افشانی ٥٧٠

- تقریظ شرح مثنوی تألیف والی عابدین ٥٧١
- قطعه‌ها ٥٧٣
- تخمیس دو بیت مثنوی ٥٧٩
- تخمیس دو بیت سعدی شیرازی ٥٧٩
- فردها ٥٨٠

THE COLLECTION OF MAHWEE'S POETRY
«MALA MUHAMMAD I MALA UTHMAN I BALKHI»

COLLATED AND EXPLAINED
BY
MALA ABDULKAREEM I MUDARRIS
AND
MUHAMMAD I MALA KAREEM

